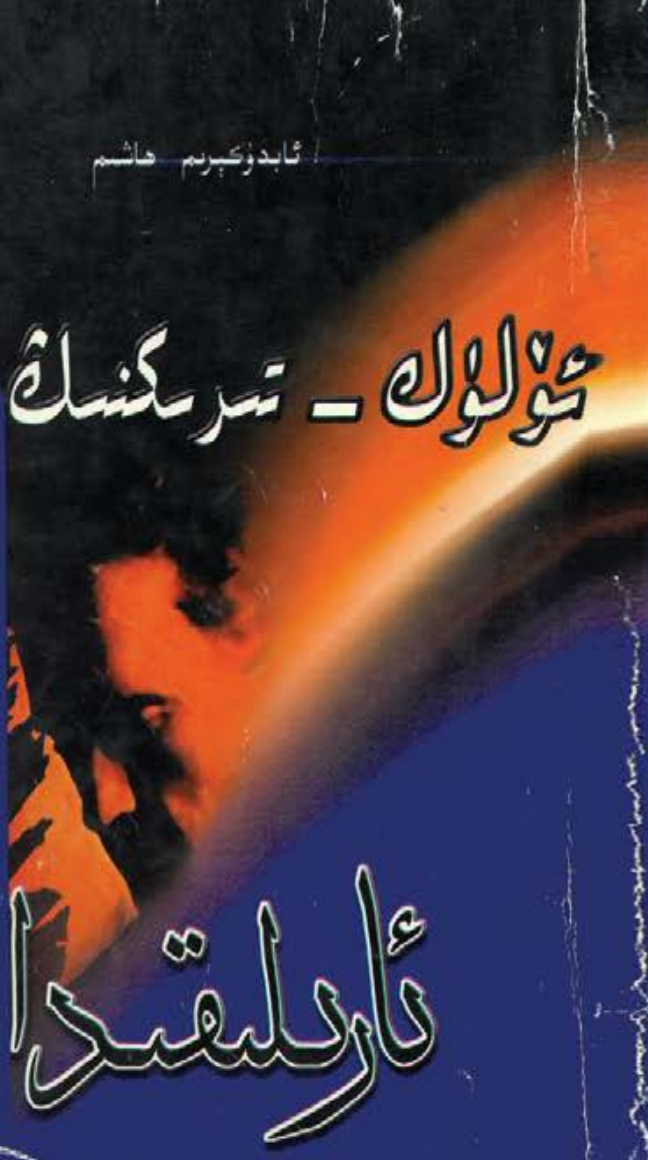
ئابدۇكېرىم ھاشىم

ئۇلۇك - تىرىكنسك

ئارىلىقتىدا

شىنجاڭ ياشلار - ئوسمۇرلار نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ

ئۇلۇغ - تىرىكسىتاك

ئارلىقىدا

ISBN 7-5371-4349-8

ئۇلۇغ - تىرىكسىتاك ئارلىقىدا

ISBN7-5371-4349-8
(民文) 定价:18.00 元

ئابدۇكېرىم ھاشىم

ئۆلۈك - تىرىكنىڭ ئارىلىقىدا

(پوۋېستلار)

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: مەسئۇت خالىت
مەسئۇل كوررېكتورلىرى: ئابلىز ئاببباس
ئىبادەت ياسىن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ

ئۆلۈك - تىرىكنىڭ ئارىلىقىدا

(پوۋېستلار)

ئاپتورى: ئابدۇكېرىم ھاشىم

*

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 100 - قورۇ، پ: 830001)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئۈرۈمچى پاراۋانلىق باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 12.625
2003 - يىل 4 - ئاي 1 - نەشرى
2003 - يىل 4 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ISBN7 — 5371 — 4349 — 8/I.2017
سانى: 1—3000
باھاسى: 18.00 يۈەن

بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئۇچىتىڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

مۇندەرىجە

بەز 1
ئۆلۈك - تىرىكنىڭ ئارىلىقىدا 230

محتويات

1 ..... ما

230 ..... استقلال فلسطين - خاتمة

بەز

بىرىنچى باب

مۇشۇ دوختۇر دېگەن خەقمۇ قىزىق، ئالدىغا ئاغرىق كەلمەسە، ساق ئادەمگە دورا بېرىپ ئاغرىتىپ كەلتۈرەمدىكىن، دوقمۇش - دوقمۇشتا قولۇڭغا تۈنۈگۈپ قويىدىغان ۋەرەقلەرمۇ شۇلارنىڭ ئىشىمىكىن، دەيمەن. ئۇلار بەرگەن ئېلانلار ھەتتا رادىئو - تېلېۋىزورلارنىمۇ بېسىپ كەتتى. خۇددى كەلكۈندەك يامراپ، ھەممىلا يەرنى ئالا قويماي قاپلاپلا كەتتى. دوختۇرنىڭ ئالدىغا خوتۇن خەقلەرمۇ، ئەرلەرمۇ بارمايۋاتسا كېرەك، جىنسىي يولى، جىنسىي ئىقتىدارى، جىنسىي ئالاقە يولى توسالغۇغا ئۇچراش دېگەن ئاتالغۇلار ھەدېسىلا ئۇچراپ تۇرىدۇ. سۈيدۈك يولى، بۆرەك ئاجىزلىق، بۆرەك زەئىپلىشىش، بۆرەك يالليۇغى، دوڭسۇن چىقىش، مەزى بېزى ئىششىش، مەزى بېزى يالليۇغى، جىنسىي بەز كارغا كەلمەسلىك... ژاي - ژۇي، ئەرلەرنىڭ يەنە قانداق جىنسىي كېسەللىكلىرى بارلىقىنى دەپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ، دېيىشكە ئادەمنىڭ ئېغىزىمۇ بارمايدۇ، دورا ئىشلەيدىغانلارمۇ ئەرلەرنىڭ ئەرلىكى ئۈچۈنلا دورا ئىشلەۋاتقاندەك ھەدېسىلا زەھەرنى زەھەر بىلەن قايتۇرۇش دورىسى، «خەيجۇڭجېن»، «خۇەنشاۋدەن»، «شېنباۋ»، «جېنباۋ»، «بور كاپسۇلى» دېگەنلەرنى مۆلدۈرەك ياغدۇرۇۋەتتى. غۇلجىنىڭ ئاۋات كوچىلىرى ئىلگىرى تۇرلۇك - تۈمەن سەرخىل ئالمىلارغا تولۇپ كېتەتتى. ھازىر بىنالار كۆپەيىپ، ئاشۇ بىناغا كىرىۋالغانلار كۆن

نۇرىنىڭ ئاجىزلىقىدىن زەئىپلىشىپ دورىغا موھتاج بولسا كېرەك، ئەمدى تۇرلۇك - تۇمەن دورىلار يېغىپ كېتىدىغان بولىدى. بەزى «قېلىنلىق دورىسى» ئىچىۋالغان كىشىلەر قولۇڭغا سۆزنەك، سىفلىس، ھەتتا ئەيدىز كېسىلىگە گىرىپتار بولغان يالىڭاچ ئەر - ئاياللارنىڭ جۈپلىشىپ تۇرغان رەسىملىرىنى ھېيىقماي تۇتقۇزۇپ قويىدۇ. بۇ خىل يامان كېسەللىكلەر مۇشۇ جىنسىي ئالاقە يوللىرى ئارقىلىقلا بىر - بىرىگە يۇقىدىكەن. يەنە نېمە دەركىن، دەپ ھاڭۇېقىپ تۇرۇپ ئاغزىغا قارىسا، تېخى چاتراقتىكى قىچىشقاق، قۇرۇق قىچىشقاق، ھۆل قىچىشقاق دېگەنلەرنىمۇ بىر - بىرلەپ چۈشەندۈرۈپ قويىدۇ. مۇنداق ئېلان - تونۇشتۇرۇشلارنىڭ تولىلىقىدىن كاللاڭمۇ گاڭگىراپ مۇدھىش خىياللارغا بەند بولۇپ كېتىدۇ. ساقايماس رەزىل كېسەللەر يۇقىدىغان ئاشۇنداق يەرلەردە ئاياللار كۆپ يۇرەمدىغاندۇر ياكى ئەرلەرمۇ؟ ئەرلەردىن ئاياللارغا يۇقامدىغاندۇر ياكى ئاياللاردىن ئەرلەرگە يۇقامدىغاندۇر؟ قەھۋەخانا، مەيخانا، مۇزىكىلىق چايخانا، بەزمىخانا، ئۇن - سىنخانا، رېستوران - مېھمانخانا، سائۇنا مۇنچىسى دېگەندەك ئاجايىپ - غارايىپ خانىلار دەل شۇنداق كېسەللەر يۇقىدىغان ئاپەت خانىمۇ - يە؟! ئۇنداق يەرلەرگە ئاياللار كۆپ بارامدىغاندۇر، ئەرلەرمۇ؟ ئىنسان بالىسى زادىلا خالىمايدىغان شۇنداق مۇدھىش كېسەللىكلەر زادى قايسىسىدىن قايسىسىغا يۇقۇۋاتقاندۇر؟!...»

مانا بۇ دەۋاتقانلىرىنىڭ ھەممىسى مېنىڭ يېگىدىن ئىزدىنىۋاتقان تەتقىقات تېمام ئىدى. بەزىلەر: «مۇنۇ قېرى دوختۇر پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن، قىلىدىغان ئىش تاپالمايۋاتىدۇ، ئىش تېپىپ يۇرەمدۇ نېمە؟» دېمىسە بولاتتىغۇ. نېمىشقا شۇنداق قىلىدىكەنمەن؟ تارقىلىۋاتقان كېسەلگە چىداپ تۇرغىلى بولامدۇ؟ جىسمانىي كېسەللىك ئەلۋەتتە، روھىي زەئىپلىكنى ئەكېلىدۇ، ئەرلەرنىڭ زەئىپلىكى مۇشۇنىڭ كاساپىتىدىن بولۇۋاتامدىكىن

دەيمەن! دېمىسىمۇ زامان تەرەققىي قىلغانسېرى ئايالار كۆچە-
يىپ، ئەرلەر ئاجىزلاپ كېتىۋاتقاندەك قىلىدىغۇ. قەيەرگە بار-
ماق، هېلىقى «قېلىنلىق دورىسى» ئىچىۋالغانلار ئەرلەرنىڭ قو-
لىغا ئاجايىپ - غارايىپ ۋەرەقلەرنى تۇتقۇزۇپ قويىدۇ - دە،
قۇلىقىگىزنىڭ تۈۋىدە ۋىچىرلاپ كېتىدۇ:
«ئالغاچ كېتىڭ، بۇ دورىنى ئىچسىڭىز يىلىكىڭىزنى تو-
لۇقلاپ باھنى كۆچەيتىدۇ. ئوقۇپ كۆرۈڭ...»
«ئوقۇسىڭىز بىلىسىز، بۇ خىل دورا جىنسىي ئالاقىدە بو-
لىدىغان توسالغۇلارنى يوقىتىدۇ...»
ئۇلارنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ، بەرگەن قەغىزىنى ئېلىشقىمۇ
ئىزا تارتىدۇ كىشى. ئالماي كېتىۋەرسەڭ تېخى ئۇنىمىغىنىڭغا
ئۇنماي يانچۇقۇڭغا تىقىدۇ. ۋىلىسىپىتلىك بولساڭ ئالدىڭدىكى
سىم تورنىڭ ئىچىگە تاشلاپ قويىدۇ. بۇ نەرسىلەرنى ئوقۇساڭ،
ئوقۇمىساڭ يەنە شۇ گەپلەر: ئەر - ئايالار ئارىسىدىكى قالايمە-
قان، هەرقىسما ئىشلار، جاهان نېمە بولۇپ كېتىپ بارىدۇ -
هە؟ ئار - نومۇس، پەردىشەپ، هۆرمەت - ئېكرام دېگەنلەر
يەرلىكىگە كۆمۈلۈپ، ئەر - ئايالار كوچىغا قىپيالىڭاچ چىقىپ
كەتكىلى تاس قېلىۋاتامدۇ، نېمە؟! مېنىڭچە «قېلىنلىق دورا-
سى» مۇ بىر يوشۇرۇن ئاپەت بولسا كېرەك، ئۇنىڭ يوشۇرۇن
ئىشلىنىۋاتقان يېرىنى هېچكىم تېپىپ چىققىنى يوق، هەي، شۇ
هېچكىم تاپالمايۋاتقان ئورۇندا ئىشلىنىۋاتقان «قېلىنلىق دورا-
سى» نىڭ كۆپرەكىنى ئايالار، ئازراقىنى ئەرلەر ئىچىپ باشلىرى
قېيىپ كېتىپ بارامدىكىن دەيمەن. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا،
ئەر - ئايالار ئارىسىدىكى سىرلارنى يوشۇرىدىغان ئىشلارمۇ
قالمىغان ئوخشايدۇ...
«قورۇق گەپ، هەممىسى قورۇق گەپ...» ئۇ، نۆۋەتتىكى
تەتقىقات ماقالىسىنى شۇ يەرگىچە يازدى - دە، قەلەمنى تاشلاپ
مەھەللىگە، ئاندىن بازارغا چىقىپ ئايلىنىپ كاللىسىنى سەگە-

تىپ كەلمەكچى بولدى. يول بويى ئۇنىڭ خىياللىرى ئۇزۇلمەدى، بازاردىنمۇ قايتتى. كاللىسى يەنە چىگىش بولۇپ كەتتى. ئۇماچتەك قوچۇلۇپ كەتكەن كاللىسىنى سەگىتىش ئۇچۇن يەنە ئۆستەڭ بويىغا چىقتى. كۆجۇم مەھەللىدىن توغرا كېسىپ ئۆتىدىغان بۇ ئۆستەڭدە سۇپسۇزۇك غول سۇ ئاقاتتى. ياز كۈنلىرىدىكى تىنچىق ئىسسىقتا ئۆستەڭدىن سالقىن، ساپ ھاۋا كۆتۈرۈلۈپ مەھەللىدىكىلەر شۇنداق راھەت ئارامبەخش ھېس قىلاتتى. ھازىر بولسا ئۆستەڭدىن كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاينىتىدىغان بەتبۇي پۇراق كېلىدىغان بولۇپ كەتتى. ئۆستەڭ سۇيىنىڭ مەينەت رەڭگىگە قاراپ بەزىلەر ئۆزلىرىنىڭ تەرەتخانىسىنى ئۆستەڭگە تۇتاشتۇرۇپ قويغانمىدۇر ياكى كېچىچە گارشوكقا ئولتۇرۇپ كۈندۈزى ئۆستەڭگە تۆكۈۋاتقانمىدۇر دېگۈك كېلىدۇ. بىر زامانلاردا ئۆستەڭ سۇيىنى ئىچەتتۇق. قاق سەھەردە ئەپكەشتە سۇ توشۇغانلىرىمىز ئېسىمدە. ھازىر بۇ ئۆستەڭ سۇيىنىڭ رەڭگىگە قارىغىنىمدا بايا ھېلىقى سارايىنىڭ ئالدىدا قولۇمغا تەشۇىقات ۋەرەقىسى تۇتقۇزۇپ قويغان ھېلىقى ئاداشنىڭ خۇنۇك چىرايى سۇ يۇزىدە كۆرۈنگەندەك قىلدى. قارامتۇل، بەتبەشىرە چىراي، قول ۋە كىيىم - كېچەك، ئايىغىغا كىيگەنلىرىدىن تارتىپ مەينەت، پاسكىنىلىقى كىشىنى يىرگەندۈرىدۇ. تېخى قولۇمغا بەرگىنى قانچىلىك يىرگىنچلىكتۇر - ھە.

ئۇ، ئۆستەڭ سۇيى مەينەت، كۆرۈمسىز بولسىمۇ ھەرھالدا ئېقىن سۇ بولغاچقا، ھەرخىل لاتا - پۇتا، سۇلياۋ پارچىلىرىنىڭ ئېقىپ كېتىۋاتقىنىغا قاراپ ئايىغى چىقماس چوڭقۇر خىياللارغا چۆكۈپ ئولتۇرۇۋەردى. كۆزلىرى سۇ يۇزىدىن ئۇزۇلمىگەچكە، بايىقى ئاداشنىڭ سۆرىتى ئورنىغا يەنە قانداقتۇر بىر چىراي ئالماشقاندەك قىلدى. ئېسىنى يىغىپ يەنە سىنچىلاپ قارىماقچى بولۇۋىدى، دولىسىغا بىرى يېنىككىنە ئۇردى، ئۇ بۇرۇلۇپ قارىدى، ئاخىرقى زامانداكى كىمنى ئويلىساڭ ئالدىڭغا شۇ كىشى كېلەر.

دۇ، دېگىنى راستمۇ نېمە؟! ئۇنىڭ يېنىدا مەھەللىنىڭ ھېلىقى ئېگىز، ئورۇق، كۆزلىرى ئىچىگە كىرىپ، بۇرنى قىڭغاقتەك ئۇسسۇپ چىققان كۆزەتچىسى تۇراتتى.

— ھە، ئۇكا، سەنمىدىڭا، ئەمدى بىر شېرىن خىياللارنى سۈرەي دەۋاتسام ئەجەب قاچۇرۇۋەتتىڭا، مەھەللىنىڭ كۆزەتچىلىكىنى قىلماي بۇ يەردە نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرىسەن؟

— سېنى نېمە قىلىۋاتىدىكىن دەپ، — دېدى كۆزەتچى چىرايىنى قىلچە ئۆزگەرتمەي، — سېنى بويتاقچىلىقتىن تويۇپ ئۆسەتكە ئۆزىنى تاشلاپ ئۆلۈۋالمىسۇن دەيمەن ـ دە، مۇبادا ئۆلۈۋالساڭ دەۋا ـ دەستۇرۇڭ مەھەللىگە چۈشمىسۇن يەنە.

— چاقچىقىڭنى قوي، ئۇكا، پات ئارىدا ئۆيلىنىپمۇ قالىدىغان ئوخشايمەن جۇمۇ.

— مۇبارەك بولسۇن، لايىقىڭ مەھەللىدىمۇ ياكى يېزىدىمۇ؟ شەھەردە بولسا تېخى ياخشى، — دېدى كۆزەتچى ئۇنىڭ يېنىدىكى تاشقا ئولتۇرۇۋېتىپ، — يالغۇزلۇقنى خۇدايىم ئىتقا بەرسۇن. ئۆيۈڭگە بىر ئوت كۆمگۈچ ئەكىرىۋالمىساڭ، قىشمۇ كېلىۋاتىدۇ. بولمىسا تىزىڭنى قۇچاقلاپ ياتسەن. قانداق دېدىم؟

— گېپىڭ ئارا، بايا بازار ئايلىنىپ «گۈلىستان» سارىيىغا كىرىپ قاپتىمەن دېگىنە، بىر سەتەڭ كۆزۈمنىڭ ئىچىگە بىر قارىۋېتىپ قولۇمغا تەپ تارتماستىنلا بىر گېزىتنى تۇتقۇزۇپ قويدى. «يالت» قىلغان قارىشىدىن يۈرەككە بىر ئوت چاچرىدى دېمەمسەن، كۆزۈم قاماشقاندەك بولۇپ تۇرۇپلا قاپتىمەن. مەنمۇ بوش قويمەنمۇ، گېزىت بىلەن قوشۇپلا نازۇك بارماقلىرىنى چىڭگىنە سىقىمداپ تۇتۇپ قويدۇم. كۆڭلۈمگە سۇ يۇگۈرگەندەك بولۇپ شۇركۈنۈپ كەتتىم. بەلكى ئۇمۇ شۇنداق بولغاندۇر، كۆزۈمنىمۇ قىسىپ قويدۇم. ھېلىقى جۈۋاينىمەك كېلىپ ئۇنىڭ قولىدىكى گېزىتنى ئېلىپ دىققىتىنى بۆلمىگەن بولسا ماڭا جەزمەن جاۋاب قايتۇرغان بولاتتى. بىردەم كۈتتۈم، گېزىتنى ئوقۇ-

غان بولۇپ تۇردۇم. يەنە شۇ جىنسىي ئالاقە توسالغۇغا ئۇچراش كېسەللىكىنىڭ دورىسى دەمدۇ، باھنى كۆچەيتىش دورىسى دەمدۇ، ئىشقىلىپ ئىلگىرى ئاڭلاپ باقمىغان گەپلەر يېزىلىپتۇ. ھازىر ئاشۇ سەتەڭنى ئويلاپ ئولتۇرۇشۇم مۇشۇ كۇندە ئاياللار شۇنداق قېلىنلىشىپ كېتىپتۇكى، ئەييۇھەنناس! دېمىسىمۇ ئەرلەرنىڭ نەپسى بىر بولسا، ئاياللارنىڭ نەپسى توققۇز، ئۇلاردا بىرلا نەرسە ئارتۇق، ئۇ بولسىمۇ ھايا. ئۇلار ھايا بىلەنلا ئۆرە تۇرىدۇ. ھايا قىلمىسا نەپسىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ سېنى كوچىدىلا بۇلاپ كېتىشى، ئادەم بار - يوق دېمەيلا بوينۇڭغا گىرە سېلىپ سېنى كوچىدىلا «ھاببا» قىلىشى مۇمكىن، پەقەت شەرم - ھايالا ئۇلارنى نومۇسچان قىلىپ تۇرىدۇ. شۇڭا، ھەرقانچە كوچىغا چىقىپ كەتكەن پاھىشە ئاياللار بولسۇن، شەھۋانىيلىقى قانمىغان بۇزۇق ئاياللار بولسۇن ياكى ئېرىنىڭ بەرگەن نېسىۋىسىگە شۇكرى - قانائەت قىلمايدىغان خوتۇنلار بولسۇن، سەن قىچقىلىمىساڭ ئۇ ئۇلۇپ كەتسىمۇ بالدۇر ئېغىز ئاچمايدۇ، كۆڭلىدە بولسا ئۆزىنىڭ شەھۋانە ئارزۇسىغا لايىق ئىش بولسىكەن دەپ كۇتىدۇ. كىشىلەر نېمانچە تويماس - ھە، ئەگەر چامى يەتسە يۇز خوتۇن ئالغۇسى بار. بەزىلەر يۇز خوتۇننىڭ يۇز خۇلقى بار دېسە، بەزىلەر يۇز خوتۇننىڭ بىرلا خۇلقى بار، ھەممىسى ئوخشاش دەيدۇ. ئالدىنقىسى توغرىمۇ، كېيىنكىسى؟ ئەلۋەتتە كېيىنكىسى توغرا. لېكىن، بىز دۆت، بىغەرەز ئەرلەر بىلىپ تۇرۇپ ھېلى ئۇنىڭغا، ھېلى بۇنىڭغا كۆڭۈل يۇگۈرتىمىز، بۇ خۇددى تېشى رەڭدار بويياپ قويۇلغان، تەمى ئوخشاش تۇخۇمغا ئوخشاش گەپ. رەڭدارلىققا قاراپ ھەممە تۇخۇمنى بىر تۇتۇپ چىققۇڭ، تەمىنى تېتىپ كۆرگۈڭ كېلىدۇ. خوتۇنلارنىڭ ھەممىسى كۆزۈڭگە رەڭدار بولۇپ كۆرۈندۇ. قېرىسامۇ ھەممىسىگە يېتىشسەم دەيسەن. لېكىن ئارمىنىڭغۇ بار، دەرمىنىڭ يوق. بۇنى ھۆكۇمەت بىلىپ ساڭا شۇنداق يولنى ئېچىپ بەرگەندەك

قىلمدۇ، بۆرەك دەمدۇ، باھ دەمدۇ، جىنسىي قۇۋۋەت دەمدۇ، ئەيتاۋۇر ئېيتىپ تۇگىتەلمەيدىغان نۇرغۇن ئېسىل دورىلارنى سا-تا يەتكۈزۈپ بەرمەكچى بولۇۋاتىدۇ. ساڭا قانداقى كېرەك؟ تال-لىق باققا كىرىپ ئۆزۈك تاللىۋال دېگەندەك قولۇڭغا ئېلان گېزە-تىنى تۇتقۇزۇپ قويىدىغان بولدى. ئۇزمەي ئوقۇدۇم، ئوقۇپ شەھۋانىيلىقىنىڭ ئاسمىنىدا پەرۋاز قىلدىم. شاپاشلىدىم، ھەممە-سى بىكارغا كەتتى. ئەمدى ھازىر ئۇنداق ئېلانلارنى ئوقۇمايلا بىزار بولىدىغان بولدۇم. تولا ئوقۇۋېرىپ، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي ئۆيدە يالغۇز «شەيتان ئاتلاپ» ئارامىمنى قويمىدى. شۇڭا، ئوقۇ-مايلا پۈرلەپ يانچۇقىغا تىقىدىغان بولدۇم.

— ئاغزىڭدا ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن كۆڭلۈڭدە باشقىچە ئوي-لاپ يۈرىدىغانسەن، مەسۇمكا، — دېدى كۆزەتچى تەنە بىلەن، — بايا شۇ ئېلانىنىڭ كۇچى بىلەن سەتەڭگە كۆز قىسىپسەنغۇ.

— قانداق قىلمەن، سىددىغاڭ كېتەي، مەرۇپ ئۇكا، شۇنداق دەيمەنۇ، كۆڭۈلگە سۇ يۇگۇرتىدىغان ئېلانلارنى ئوقۇپ باققۇڭ كېلىدىكەن، چېپىلىپ تۇرغۇڭ كېلىدىكەن. ياش-لىقىڭدىكى ئىشلارنى ئويلاپ قېرىغان كۆڭلۈڭگە بىرەر مەلھەم ئىزدىگۈڭ كېلىدىكەن، شۇ شىپالىق مەلھەم ئاشۇ تۇگمەس ئېلانلار ئىچىدىن تېپىلىپ قالارمىكىن دېگەن ئۇمىدتە بىر-بىرلەپ ئوقۇپ باققۇڭ كېلىدىكەن. مانا ئاڭلاپ تۇر، ھە: «... بۇ دورىنى ئۇزاق مۇددەت ئىچسىڭىز...» دېمەك، ئۇنى داۋاملىق سېتىۋالىدىغان گەپ، پۇل تاپماقچى - دە بۇ قويمىچىلار، ئۆلۈك ئاتىنىڭ تاقىسىنى پۇل قىلىدىغان رەسۋالار، بۇ ئىش قانچىلىكتى؟ خوش، بۇ دورىنى ئىچسىڭىز دېگەن يەرگە كەلگەنىدىم: قېرىپ كەتكەنىمۇ جورىڭىزنى رازى قىلىسىز، ھەتتا چىرايىڭىزنى گۈ-زەللەشتۈرۈپ قېرىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. مانا، مانا، تېخى قې-رىشىنىڭ ئالدىنى ئالارمىش، يالغانچىلىقى، ئالدامچىلىقى دەل مۇشۇ يەردە بولمامدۇ. قانداق قىلىپ بىر دورا بىلەن قېرىشىنىڭ

ئالدىنى ئالغىلى بولسۇن؟ ھەتتا ئۆلۈشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولمىدۇ دېگىلى تاس قالمىدۇ بۇ بەتبەختلەر! نېمىدېگەن تېتىقسىز گەپلەر بۇ. مانا ئاڭلاپ تۇر، يەنە نېمە دەيدۇ تېخى، جىنسىي سۈپىتىڭىزنى ئاشۇرۇپ، جىنسىي ھېسسىياتىڭىزنى قوزغايدۇ. سىزنى چەكسىز ھۇزۇرلاندۇرىدۇ، ئەر - ئاياللار جىنسىي ئالاقە يولىدىكى ... توختىغىنا، خاتا ئوقۇپتىمەن، ئەر - ئاياللار جىنسىي توسالغۇ يولىنى راۋانلاشتۇرىدۇ، دېگەن گەپ ئىكەن! ...

— ئۇنداقتا، مەسۈمكا، بۇ دورىنى ئىچكەندە بۇقىدەك ھۆرىكىرەپ، مەھەللىنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغىچە چاپچىپ يۈرىدىكەنسەن - دە.

— نەدىكىنى، ئۇكا، يالغان، ھەممىسى ساختا دورىلار، ئىچسەڭ زەھەرلىمەيدۇ، كۆپ ئىچسەڭ زىيىنى يوق، ئاز ئىچسەڭ مەنپەئىتى يوق، مۇشۇنداق «ئۇچ يوق» ئاساسىدا ئىشلەنگەن سۈيۇقلۇق بىرىكمىلىرى بۇ.

— راست - يالغىنىنى سىناپ كۆرۈپسەن - دە ئەمىسە، مەسۈمكا، — سورىدى كۆزەتچى مەرۇپ.

— راست دەيسەن، سىناپ كۆردۇم، بىرىگە تىنىپ يۈرمە يەنە، مەھەللىگە يېيىلىپ كېتىدۇ. «ئادەم قېرىسىمۇ كۆڭۈل قېرىمايدىكەن»، كونىلارنىڭ «دەرەخ قېرىسا، يىلتىز قېرىمايدۇ» دېگىنى شۇ بولسا كېرەك. قېرىغاندا كۈچ - قۇۋۋەت قايتىدىن بەرپا بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، قىسقىسى، ھەۋەسىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ بۇ دورىلاردىن ئىچىپ باقتىم دېگىنە، ھېچقانداق پايدىسى بولمىدى، ئىسىت پۇللىرىم، شۇنىڭ ئۈرىنىغا ئەركەك قوينىڭ گۆشىدىن كۈنىگە بىر جىڭ ئەكىلىپ شورپا ئىچسەمچۇ، دەيمەن.

— شۇنداق دەپ يۈرۈپ يەنە پاھىشىۋاز بولۇپ كەتمە، مەسۈمكا، مەھەللىنىڭ ئالدىدا ئۆزۈڭگە سەت. مەھەللىنىڭ تۈل ئاياللىرىمۇ كۈن كۆرسۇن.

— ياقەي، سېنىڭ بۇ گېپىڭنى ئېلاندىمۇ دەپتۇ، سېنى ھەرگىز پاھىشۇازلىققا ئۆگىتىپ قويمايدۇ، دەپ يېزىپتۇ.

— مانا يالغانچىلىقى شۇ يەردە ئەمەسمۇ، — دېدى كۆزەتچى مەرۇپ ئۇدا كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ، ئۇنىڭ گۆشسىز يۈزى تېخىمۇ تارتىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى، — ئەمەلىيەتتە ھەممىسى بىر گەپ - دە، يا بولمىسا ھۆكۈمەت ئىككى خوتۇنلۇق بولۇشقا يول قويامدىكەن؟

— ياقەي، ئۇكا، ماڭا ئوخشاش خوتۇن قويۇپ، خوتۇن يەڭگۈشلىسەڭ بولىدۇ. گۆشتەك يېتىۋەرسەڭ نەدىكى خوتۇننى يەڭگۈشلەيسەن، يەنە كېلىپ، خوتۇن دېگەننى باقالىساڭ بولىدۇ. خوتۇن خەقنىڭ گۆش بىلەن باقىسەن، بېز ئەمەس، گۆش بىلەن! ...

— گۆشكە چاپلىشىۋالغان بەزدەك يېپىشىۋالساڭ خوتۇن خەق ساڭا تېگىۋېرىدۇ، شۇڭا بەزگە ئوخشاش يۈزى قېلىن ئەرلەر، ئۇياتچان ئايالارنى ئالالايدۇ جۇمۇ، مەسۇمكا.

— شۇنداقمۇ؟ نەدىن بىلىسەن، — ھەيران بولۇپ سوردى مەسۇم، — مەھەللىدىن چىقمىغىنىڭ بىلەن ھەممىدىن خەۋىرىڭ بار ئىكەن جۇمۇ سېنىڭ.

— مەسۇمكا، ئېيتە، ھازىر خوتۇن خەق بەزگە ئامراقمۇ، گۆشكىمۇ؟ — سوردى مەرۇپ قۇۋۇلۇق بىلەن كۆزلىرىنى قىسىپ.

— گۆشكە ئامراق بولمامدۇ. كىمۇ بەز يەيدۇ دەيسەن؟ — مانا ئاشلاپ تۇر، خوتۇن خەقنە بەز تاشلىساڭ ئالدىنىدۇ، — دېدى مەرۇپ مەنىستەمسلىك بىلەن، — ھازىر خوتۇن خەقلەر ئەمەس، ئەرلەرمۇ بەزگە ئالدىنىدىغان زامان بولۇپ كەتتى.

— ماڭاۋۇي، بۇ نېمە دېگىنىڭ، — مەسۇم قايىل بولماي ئۆڭدى، — بەزگىمۇ ئالدىنامدۇ كىشى، كور بولمىسا يە.

— مەسۇمكا، قولتۇقۇڭدا چىڭكىدە قىستۇرۇقلۇق تۇرغان ئاۋۇ چاپاق خېتى بار، ئۇياتسىز رەسىملەر بېرىلگەن تاختا قەغەز بەز بولماي نېمە؟

— ياقەي، قولتۇقۇمدىكى گېزىتكە ئورالغان گۆش، ئۇكا، بەز نېمە قىلسۇن. بەز يەيدىغان ئوغۇل بالا بىز ئەمەس جۇمۇ.

— ھېي، مەسۇمكا، — دېدى كۆزەتچى مەرۇپ تېرىككەندەك قىلىپ، — يانچۇقۇڭغا پۇرلەپ تىققان بەزنى ئېلىپ ئوقۇغىنا.

— ھە، مۇنداق دېمەمسەن، — مەسۇم مەرۇپنىڭ گېپىنىڭ ئورامىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، يانچۇقىغا پۇرلەپ سېلىپ قويغان بايىقى دورا ئېلانلىرىنى ئالدى، — قانداق؟ گەپلەر خۇشيېقۇاتامدۇ، ياقىدۇ، ئەلۋەتتە ياقىدۇ، ئاشۇنداق تاتلىق گەپلەرنى ئاڭلىغۇڭ كېلىدۇ ـ دە، مەرۇپجان، ئاڭلاپ تۇر ئەمەسە، بۇرەكـنى قۇۋۇۋەتلەندۇرۇپ باھنى كۆچەيتىدىغان بۇ دورا قەدىمكى خان ئوردىسىدىكى يىگىرمە يەتتە خىل مەخپىي رېتسېپ بويىچە ياسالغان بولۇپ...

— ۋاھ، قالتىسكەن ئەمەسە، — دېدى مەرۇپ مەسۇمنىڭ ئوقۇشىنى بۆلۈپ، — قەدىمكى خان ـ پادىشاھلارنىڭ يۈزلىگەن كېنىزەكلەرگە ھاڭگىدەك چېپىپ يۇرۇشلىرىمۇ بىكار ئەمەس ئىكەن ـ دە، ئۇمۇ مۇشۇ دورىنىڭ كۈچى دېگىنە، مەسۇمكا، قانداق تاپتىممۇ؟

— بەللى تاپتىڭ، مەرۇپجان، ھەركىم ئۆزىگە پادىشاھ، پۇلۇڭلا بولسا، سەنمۇ ھاڭگىدەك چېپىۋېرىسەن.

— شۇنداق بولمايچۇ، مەسۇمكا، سېنىڭمۇ شۇنداق قىلغۇڭ كېلىۋاتامدۇ، نېمە؟ ئۇيالماي دەۋەرگىن.

— خۇدايا توۋا دېگىنە، مەرۇپجان، ئۇنىڭغا نەدىكى پۇل، بىر بولىقى قىرىق سوم دەپتۇ، پاھ ـ ھا! زەھەردەك قىممەت ئىكەن، بۇ بىرنېمىلەر بىزنى پۇلنى غازاڭدەك سۇپۇرۇۋالىدۇ دەمدىكىن ياكى بىزدەكلەرنى يېمىسىمۇ، ئىچمىسىمۇ ئالىدۇ دەمـ

دىكىن. شۇنداق قىلدۇقمۇ دەيلى، راستتىنلا خوتۇن كىشىنىڭ يېنىدىن كېلەلمەس قىلىپ قويارمۇ؟

— قانداق، قورقۇۋاتامسەن؟ قورقما، بىر سىناپ كۆرمەمسەن، مەسۇمكا، چوشۇپ كەتسەك چىقالمايدىغان قۇدۇق ئەمەس دېگىنە، — مەرۋپ شۇ گەپنى قىلىپ ئورنىدىن قوزغالدىيۇ، خىيالىغا بىر ئۇي كەلگەندەك يەنە تۇختاپ مەسۇمگە بۇرۇلدى، — بۇ ئالدىڭغا تاشلانغان بىر بەز، شەھۋانىيلىقىڭنى كۆچەيتىش ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ، پوسكاللىسى: پۇلۇڭنى ئالىدۇ.

— بەز دېگىنىڭغۇ بوپتۇ. شەھۋانىيلىق دېگىنىڭ نېمىسى، مەرۋپ؟ بۇ دورىنى ئىچكەننىڭ ھەممىسى پاھىشخانىلارغا يۈگۈرسۇن دېگىنى يوققۇ، سېنى خۇشال قىلاي دەپتۇ. بۇنىڭ نەرى يامان؟

— ئالدىرىما، مەسۇمكا، يامىنىنى تېخى كۆرمىدىڭ، — دېدى مەرۋپ ئارقىسىغىمۇ قارىماي كېتىۋېتىپ، — ساق بېشىڭنى ئاغرىق قىلماي، تىزىڭنى قۇچاقلاپ يېتىۋەرگىن.

— توختا، گېپىمنى ئاڭلا، ئۇكا، — ئارقىسىدىن يالۋۇردى مەسۇم، — بۇ دۇنيادا ئەركەك بىلەن چىشى جۈپ قىلىپ ياراتقانلىغان، مېنى يالغۇز - يېگانە يۇرۇۋېرىدۇ دەمسىنا، خوش، سەپىرىڭ قاياقتا؟

— قارادۆڭگە چىقىمەن، مەسۇمكا، ئىشىم بار.

— ماڭا قارا، ياش تۇرۇپلا قارادۆڭگە چىقىمەن دەپ ئادەم قورقۇتما، راستتىنلا شۇ مەھەللىلەرگە بېرىپ قالساڭ ئوبدانراق قاراشتۇرۇپ باققىن، بىرەر تۇل خوتۇن كۆرۈنۈپلا قالسا، توغرىلىۋەتكىن، ئاكاڭ مەسۇم قالغىنىنى ئۆزى جۆندەيدۇ.

— شۇنداق دەيسەنۇ، مەسۇمكا، قولۇڭدا خوتۇن تۇرماي، كىشىنى يەرگە قارىتىپ قويىسەن ئەمەسمۇ.

— مەن ھېلىقىدەك بىر خوتۇن بىلەن قىرىق - ئەللىك يىل ئۆتىدىغانلاردىن ئەمەس دېگىنە. خوتۇن دېگەننى يەڭگۈشلە-

گەنسېرى ياشىرىدىغان گەپ. ھازىرمۇ ئېرىدىن ياشلا ئاجرىشىپ كەتكەن جۈۋانلار تولا. ئون قىزغا تېگىشمەيدىغان جۈۋانلارمۇ بار جۈمۇ. بىر - بىرىدىن ئۆتەر لەۋەن، كۆزۈڭنىڭ يېغىنى يەيدۇ. بەزىدە بىرنەچچىسىنى بىراقلا ئېلىپ، نەچچە خوتۇنلۇق بولغۇڭ كېلىپمۇ قالىدۇ، لېكىن، ئېنىقكى، ئۇنداقلارنى ھۆكۈمەت قاپ-قىنىغا دەسسەتمەي قالمايدۇ.

— مەن ماڭاي، مەسۈمكا، ئىشىم ئالدىراش، — دېدى مە-رۈپ يەنە مېڭىشقا تەمشىلىپ، — ئۆچرىغانلا يەردە بەزدەك چاپلە-شۈۋېلىپ كىشىنى يولىدىن قويىسەن، مەسۈمكا، ماقۇل مەن كەتتىم.

— بوپتۇ، خاپا بولما، ئەمما بارغان مەھەللەڭدە تۇل خوتۇن-لارنىڭ بار - يوقلۇقىنى بىلىپ قايتارسەن جۈمۇ، ئۇنتۇما، خەيرخوش!

مەرۈپجان مەسۈمدىن قۇتۇلغىنىغا خۇش بولغاندەك يوغان-يوغان چامداپ كېتىپ قالدى. مەسۈم ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىر پەس قاراپ تۇرۇپ ئۆيىگە بۇرۇلدى.

ئۆي يەنە ئۆز جىمجىتلىقى بىلەن ئۇنى قوينىغا ئالدى. ئۆيدە جىمجىتلىق، تەنھالىق ھۆكۈم سۈرگەن، تامدىكى جانسىز رەسىم-لەردە ھەجىيىپ تۇرغان سەتەڭلەر، كىنو چولپانلىرى، ئارتىس-لار، مودا كىيىم چولپانلىرىمۇ مەسۈمگە جىمجىتلىق ئىچىدە تىكىلىپ قارايدۇ. ساتىراشخانىدەك بولۇپ كەتكەن بۇ ئۆيدە تۆت تامنىڭ ھەممىسى رەسىملەر بىلەن تولغان. مەسۈم سەتەڭ خوتۇن ئالالمىسامۇ سەتەڭلەرنىڭ رەسىمگە قاراپ ئولتۇراي دېگەندەك ئۆينىڭ ھەممە تېمىغا ئاشۇنداق رەسىملەرنى چاپلىۋالغان. ئۇنىڭ خوتۇن ئېلىپ، خوتۇن قويۇشىدىمۇ ئۆز ئالدىغا بىر يۈرۈش ئۆزگەرمەس قانۇن بار: ئۇ ئالىدىغان خوتۇن بىرىنچىدىن، ياش، ئىككىنچىدىن، سەتەڭ، ئۆچىنچىدىن، خىزمىتى بولۇشى كې-رەك. شۇنداقلارنىمۇ تاپقان بولدى، لېكىن چىقىشالمىدى. ئال-

دى بىر ھەپتە، كەينى بىر يىل ئۆي تۆتۈپلا بولدى قىلىشتى. ئۇ ئۆزىنىڭ قىسقا نىكاھلىنىش ھاياتىدا دىلىدا ئىمانسى بار، شەرم - ھايالىق، خېلى ئۇز چوكانلار بىلەنمۇ بىر ياستۇققا باش قويۇپ باقتى. لېكىن مۇنداق ئاياللار ئاز ۋاقىت ئۆي تۆتۈپ بېقىپ ئەپلىشەلمەي كېتىپ قېلىشتى، چۈنكى ئۆي خىراجىتىدىن ئانچە خەۋەر ئالماي، ھەدىسلا بۆرىكىنى كۆچەيتىدىغان بولاق - بولاق دورىلارنى ئىچىپ ئايالىغا كېچىچە ئۇيقۇ بەرمەيتتى. نەتىجىدە، غورىگىل تۇرمۇشنىڭ ئاچچىق ئەلىمى، مەسۇمجانىنىڭ يېتۈك ئەركەكلىكى چوكانلارنى ئۆيدىن بەزدۈرەتتى. نىھايەت، ئاخىرقى ئايالمۇ كۈدە - كۆرپىسىنى يىغىشتۇردى.

«نەمىدىگەن تېتىقسىز بەز ئادەم بۇ، — دېدى قاق سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ ئىچ كۆڭلەكچانلا پەگاھىغا چۈشۈۋالغان ئايال، — ئەللىك ياشتىن ئېشىپمۇ ھاڭگىلىقى قالتىق ئادەم ئىكەن بۇ، ئاچ قورساقتا ئاچچىق ھېلىقى دەپ، بەرگەن ئاش - نېنىڭزنىڭ تايىنى يوق، كۈن بويى ئاچ ئولتۇرىمەن، ئۆزىڭىز قورسىقىڭىزنى بازاردا توقلاپ كېلىپ، ئۆيدە بولاق - بولاق دورىنى ئۈزمەي ئىچىپ بىرنېمىڭىزنى دىڭگايتۈۋلىپ تەڭلەپلا تۇرۇپ ئادەم ئۆلتۈرەي دەمسىز، بېرىشىڭ بەش تەڭگە، ئۇرۇشۇڭ تاڭ ئاتقۇچە دەپ ...بولدى خېتىمنى بېرىڭ ... راستىنلا بەز ئىكەن بۇ! ...»

مانا شۇنداق قىلىپ ئاخىرقىسىمۇ كېتىپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، مانا بىر يىل بولدى، بويتاق يۈرۈۋاتىدۇ. خوتۇن خەقنىڭ قۇلىقى ئۇزۇن، ئاغزى ئىتتىك. كىچىككىنە ئىشنى بىر - بىرىگە دەپ، ھەرقانداق گەپنى جاھانغا پۇر قىلىۋېتىدۇ. بەلكىم، مەسۇمجانىنىڭ بۇ ئىشلىرىنىمۇ ھەممە تۇل خوتۇن، تۇل چوكان، تۇل جۇۋانلارغا ئۇقتۇرۇۋەتكەندۇر ... ئۇنداق بولمىسا كېيىنكى تاپقانلىرىمۇ يامان ئەمەس ئىدى، تىرناقتا توختىغۇدەك بولمىسىمۇ، بىر قامچىلىقى بار ئىدى. ھەممىسى بېشىنى شاپتۇل

قېقىپ، سۇزۇلۇپ قاراپ كېتىپ قېلىشتى...

قوش كىشىلىك كارىۋات ئۈستىدە ئوخشىغا يېتىپ، ئىككى قولىنى بېشىنىڭ ئاستىغا قويۇپ، قاپقارا ئىس ۋە چاڭ - توزان باسقان تورۇسقا تىكىلىپ ياتقان مەسۇمجان هاياتىدىكى ئىشلارنى بىر - بىرلەپ ئەسلەپ چىقتى. ئۇنىڭ خىياللىرى ئۇزۇلمەيتتى. بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى كېلىۋېرەتتى: بايا مەرۇپ گۈشىنىڭ تىزىكىنى قۇچاقلاپ ياتقىنى نېمىسى، مەن تىزىنى قۇچاقلاپ ياتقىغان ئادەممۇ؟! يامىنىنى تېخى كېيىن كۆرىسەن دەيدۇ. نېمە دېگىنىكىن ئۇنىڭ، بۇ گۈشمۇ تېرە تاراقشىتىپ ئادەم قورقۇتۇشقا ئۇستا. هۆكۈمەت چىقارغان ئەركەك دورىسىنى ئىچىپ ئۆزۈڭنى ساغلام تۇتۇپ، يېتۇك ئەركەكلىكىنى ساقلاپ يۈرگەنىڭ نېمىسى يامان؟ جاهانىڭ راهىتى خوتۇن، جانىڭ راهىتىمۇ خوتۇن، نازۇك - ئەۋرىشىم، مامۇقتەك يۇمشاق تەنلىرىنى تۇتۇپ سىلىساڭ، غۇنچىدەك لەۋلىرىدىن پىستە - بادام چاقساڭ نېمىدېگەن هۇزۇر، راهەت - هە؟ مانا بويتاقچىلىقتىن جاق تويۇپ يۈرمەمدىمەن، خوتۇنسىز هايات هاياتمۇ؟ ئەمدى كېچىكمەي نۆۋەتتىكى خوتۇنىڭ ئورنىنى قىلىش كېرەك... خوتۇن ئالغانمۇ يامانمۇ!؟...

«يامان ... يامان...، — مەسۇمجانىڭ خىياللىرى ئۇزۇلمەي تۇرۇپلا ئاۋازى ئۇنلۇك چىقىپ كەتتى، — خوتۇن ئېلىپ كۆڭۈلنى خۇش قىلاي دېسىمۇ بۇ ئاغىنىلەر مانا شۇنداق يامان، يامان دېيىشىدۇ، ئىلاهىم، ئاشۇ يامانلىق ئۆزلىرىگە يانار...»

مەسۇمجان ئۆيدە يالغۇز ئولتۇرۇپ زېرىكتى. دېمىسىمۇ بويتاقچىلىق كىشىنىڭ جېنىغا بەكلا تېگىدىكەن. مەهەللىدىكى لەرمۇ سېنى «بويتاق» دەپ چەتكە قاقىدىكەن، هەتتا خوتۇنلىرىدىن كۇنلەپ ئۆيىگە بىر چىنە چاي ئىچىشكە تەكلىپمۇ قىلىشمايدۇ، نەرسە سوراپ كىرىپ قالساڭ، بىر غەرەز بىلەن كىردى دەپ ئويلامدىكىن، كۆزلىرىنى چەكچەيتىشىپ تاكى دەرۋازىدىن

چىقىپ كەتكۈچە كەينىگىدىن قارىشىدۇ، بەزىدە تېخى دەرۋازا بو-
سۇغىسىدا مېنىڭ ئاياغ ئىزلىرىمنىڭ بار - يوقلۇقىغا سىنچىلاپ
قارايدۇ. بۇنداقلىقىنى نەچچە قېتىم سەزگەنمەن...
مەسۇمجان شۇ خىياللار بىلەن كەچ كىرگۈچە ياتتى، بىرنەر-
سە ئېتىپ يېيىشكىمۇ ھۇرۇنلۇق قىلدى، قاينىاق سۇ بىلەن قۇ-
رۇق نانىدىلا قورساق تويدۇرۇپ بولدى قىلدى. ئاندىن ئورنىغا
قايتىدىن يېتىپ تېلېۋىزورنى ئاچتى. ئون نەچچە يىل بولۇپ
كەتكەن بۇ تېلېۋىزورنىڭ ئاۋازى گىزىلداپ چىقاتتى، ئېكرانىمۇ
ئىنىر - چىنىر قىلىپ سۇرەت ئېنىق كۆرۈنمەيتتى. شۇنداقتىمۇ
ئۇ زېرىكمەي كۆرەتتى. ئۇ، يالغۇز چىلىقتا تېلېۋىزور كۆرۈشتىن
باشقا نېمىمۇ قىلىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ كۆرىدىغىنى يەنىلا شۇ
ئېلان. ئېلان چىققاندا، ئەرلىك ۋە ھەرخىل بۆرەك كېسەللىرىگە
شىپالىق بېرىدىغان، باھنى كۆچەيتىپ، كىشىنى جۇشقۇن، جا-
سارەتلىك قىلىۋېتىدىغان دورا ئىسىملىرىنى ئاڭلىغاندا ئۇلارنى
ئېسىدە تۇتۇۋېلىشقا ياكى يېزىۋېلىشقا تىرىشاتتى. ئۇنىڭ تېلېۋى-
زور كۆرۈشتىكى مۇددىئاسى ھېچكىمگە ئوخشاشمايتتى. تېلېۋى-
زور ئېكرانى ئالدىدا ئولتۇرغان چوڭ - كىچىك تاماشىبىنلارنىڭ
ھەممىسى ئېلاندىن بىزار ئىدى. تېلېۋىزوردا ئېلان بەرگەندە
تالاغا چىقىپ كېتەتتى ياكى تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈۋېتەتتى. مە-
سۇمجان ئۇلارنىڭ ئەكسىچە ئېلان بېرىلگەندە خۇش بولۇپ كېتەۋ-
تى. كەشپىياتچىلار ئەرلىكنى كۆچەيتىدىغان يەنە قانداق دورىلار-
نى كەشىپ قىلىدىكىن، ئۇنىڭ ئۇنۇمى، شىپالىق رولى زادى
قانچىلىككىن دەپ ئويلاپ ئېكرانغا تىكىلگىنىچە ئولتۇرۇپ كې-
تەتتى. چۈنكى ئۇ يىلدىن - يىلغا قېرىۋاتاتتى. شۇڭا دورىغا
ئۆزىنى ئۇرمايمۇ بولمايتتى. ئۇنداق بولمىغاندا ھەر يىلى يېڭىلاپ
تۇرىدىغان خوتۇنلارغا قانداق قىلىپ تاقابىل تۇرغۇلۇق؟ دورا
بولمىسا ھەرئىككىسىلا ئوخشاش خوتۇن بولۇپ بىر - بىرىگە
قارىشىپ ياتىدىغان گەپ - دە! مەسۇم، باھنى كۆچەيتىدىغان

يېڭى - يېڭى دورىلارنى بىلىپ تۇر، ئىچىپ تۇر، خوتۇن كىشىگە بوش كەلمە، مەسۇم، خەق نېمە دېسە دەۋەرسۇن، ئىككى كۈنلۈك ئالەمدە ئۆمرۈڭ قانچە خوتۇن ئېلىشقا يەتسە شۇنچە خوتۇن ئال- غىن، ھەرگىزمۇ مال - دۇنيا يىغما، دوستۇڭ قىممىتى ھەربىر ئالغان خوتۇنۇڭ بىلەن تەڭ بولسىمۇ ئالغىن، ئالغان خوتۇنۇڭ- نىڭ قوينىدا يېتىپ راھەتلەنگىنىڭ قالىدۇ...

مەسۇمجان ئايىغى چىقماس خىياللاردا ئولتۇرۇپ تېلېۋىزور- دىن يەنە يېڭى ئېلانلارنى كۆتتى. قېرىنشقاندەك، يېڭى دورا ئېلان- لىرى چىقمايتتى، يەنىلا شۇ كونا دورىلار، ئۇ سىناپ كۆرگەن، ئىچىپ كۆرگەن ساختا دورىلارنىڭ ئېلانى. خەقلەرنىڭ شەيتانلە- قىنى، مەسۇمجاندەكلەرنىڭ شەھۋانىيلىقىنى ئويغىتىدىغان دەبدە- بىلىك سۆزلەر. خۇدايا توۋا، خەقنىڭ يانچۇقىدىكى پۇللارنى گەپ بىلەنلا ئالىدىغان زامان بولۇپ كەتكىنىنى قارا، قۇرۇق گەپ قىلىپ كىشىنى قايمۇقتۇرغىچە، نېمىشقا تېلېۋىزوردا تۇل خو- تۇن، بويتاق جۈۋانلارنىڭ ئېلانىنى بەرمەيدىغاندۇر، «پالان يەردە مۇنداق جۈۋان بار، مۇنچە ياش، تەقى - تۇرقى مۇنداق، ئۆزىگە مۇۋاپىق جورا ئىزدەيدۇ» دېسىلا بولىدىغۇ. بىزدەكلەر مەھەللىمۇ مەھەللە تۇل خوتۇن، بويتاق جۈۋان ئىزدەپ پۇرمەيتتۇق. تېلې- ۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ باشلىقىغا شۇنداق دەپ بىر پارچە خەت يازايمۇ - يە، قوبۇل قىلارمۇ ياكى ساراڭمۇ نېمە دەپ ئىچىدە تىللاپ قالارمۇ؟!

مەسۇمجانىنىڭ كەينى - كەينىدىن ئۇلىشىپ كېلىۋاتقان خە- يالىلىرىنى تېلېۋىزور نومۇرلىرىمۇ بۆلۈۋېتەلمىدى. يەنە يېڭى ئېلانلارنىڭ بېرىلىشى چوقۇم. يېڭى دورىلارنىڭ ئېلان قىلىنە- شىنى مېنىڭدەك كۆرمىگەن ئادەم زادىقىپ كۆتىدۇ، بولۇپمۇ ياش خوتۇنى بار قېرىلار شۇنداق تەقەززالىق بىلەن تەلمۇرۇپ ئىزدەي- دۇ. ھەي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدىكىلەر بىزنىڭ دورا ئېلانلە- رى، بولۇپمۇ ئەرلىك باھنى كۆچەيتىدىغان دورىلار ئېلانىنى

ئاڭلاشقا قانـچىلىك مـەپتۇن ئىكـەنلىكىمىزنـى يـەنىلا چۈشەن-
مەيدۇ - دە.
مەسۇم شۇ ئويلاردا خېلى ۋاقىتقىچە تېلېۋىزورغا قاراپ ئول-
تۇردى، لېكىن، ئېلان بېرىش تۈگىگەندەك قىلاتتى. شۇنداقتى-
مۇ ئۇ تېلېۋىزورنى يەنە «خەير - خوش» چىققۇچە كۆرۈپ ئاندىن
ئۆچۈردى. ئورنىغا بېرىپ يېتىپمۇ ئۇيقۇسى كەلمىدى. تېلېۋىز-
ورنىڭ ئۈنى ئۆچكەندىن كېيىن، ئۆي ئىچىنى كېچە جىمجىتلى-
قى باستى. بۇ غېرىپ كۆلبىدە قاچانغىچە شۇنداق تەنها تىكەندەك
ياشايدۇ، خوتۇن دېگەن ئەرمەك، مۇشۇنداق يالغۇزچىلىقتا ئىچ
پۈشۈقى ئەمەسمۇ، يالغۇز ياشاشنى ئىتقا بەرسۇن، ئىتمۇ تېخى
پەيتىنى تېپىپ جۈپىنى تېپىپ جۈپلىشىۋالىدۇ. بۇ دېگەن ئىن-
سان، ئىنسان تۇرۇقلۇق ئۆزى جۈپلىشىدىغان جۆرىنى تاپالمىسا
نېمە بولۇپ كەتكىنى! كېچىدە كىشىنىڭ نېمانچىۋالا ئىچى پۈشە-
يدۇ، نېمانچىۋالا قىسىلىدۇ، بۇ يۇرەكنىڭ قىسىلغانلىقىمۇ ياكى
خوتۇن سېغىنىپ قوزغىلىپ كېتىۋاتقان شەھۋانىيلىقىمۇ؟! يۇ-
رەك دېگەن تاش ئەمەسقۇ، شەھۋانىيلىقنى مۇھەببەت تۇغدۇ،
لېكىن، تەنها يۇرەك نېمىنى تۇغدۇ؟ يەنىلا خوتۇن ئالماي بول-
مايدۇ. خوتۇن بولسىلا ئۇنىڭ ھازىرقى ئۆيىدىكى ئۆلۈكتەك
جىمجىتلىقنىڭ ئورنىنى قىزغىن ۋاراڭ - چۇرۇڭ، شوخ كۈلكە-
لەر ئالىدۇ. كۆڭۈلسىزلىك، غەمكىنلىك، غېرىبلىقنىڭ ئورنى-
نى خۇشاللىق، بەخت - سائادەت، شېرىن سۆھبەت، شېرىن
مۇھەببەت ئالىدۇ. بولمىسا، بايا مەرۇپ گۆش باش دېگەندەك
تىزىنى قۇچاقلاپ يېتىۋېرىدىغان گەپ...

ئىككىنچى باب

مەسۇمجان بازاردىن ھاساسلاپ كېلىۋاتاتتى. كۈنىگە بىر
قېتىم بازارنى ئايلىنىش ئۇنىڭ زادىلا ئورۇندىمىسا بولمايدىغان

ژەزىپە خاراكتېرلىك ئادەتتى. قولىدا يەنە شۇ دورىلارنى تونۇشتۇ-رىدىغان ئېلان گېزىتى پۇلاڭلاپ تۇراتتى. مەرۇپ كۆزەتچى ئۇنىڭ يولىغا قاراپ تۇرغانىدەكلا مەھەللىنىڭ دوقمۇشىدا ئۇچرى-شىپ قالدى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، — دېدى مەرۇپجان مەسۇمجان يې-قىنلاپ كېلىشىگى بىلەن تەڭ شادىيانىڭ ئۇزۇن قولىلىرىنى سۇنۇپ، — مۇبارەك قولۇڭدا يەنە بىرنېمە تۇرىدىغۇ، مەسۇمكا، ئوقۇپ باقمامسەن، يەنە شۇ سېنىڭ كۆڭلۈڭدىكى گەپنى قىلغا-يدۇ، ئۇنداق ئەمەسمۇ — يە؟ ئۆزۈڭگىلا دورىلىق ئىزدىمەي، خوتۇن كىشىگىمۇ پايدىسى بارنى ئىزدىسەڭ، ئاندىن سېنىڭ بوي-تاقلىقىڭنى بىلىپ خوتۇن ئىزدەپ كەلمەمدۇ. بولمىسا سەرگەر-دان بولۇپ كوچىدىن كېلەلمەي يۈرۈۋېرىسەن، ئەرگە ئەمەس، خوتۇن كىشىگە كېرەكلىكىنى تاپساڭ تۇل خوتۇنلارغا بىر ئامال قىلىپ ئىچۈرۈپ قويىسەن، ئاندىن ئۇلار سېنى ئىزدەيدىغان بو-لىدۇ، مەسۇمكا، ساڭا چاقچاق قىلىۋاتقىنىم يوق، زامان تەرەق-قىي قىلغاندا، خوتۇن كىشىنىمۇ غىدىقلايدىغان دورا چىققاند-مىش، راستىنى دەۋاتىمەن!

— بۇمۇ بولىدىغان گەپ ئىكەن، — دېدى مەسۇمجان خۇش بولۇپ، — زادى ئاياللارغا كېرەكلىكىنى ئاڭلاپ باقماپتىمەن، بولۇشىمۇ مۇمكىن، ھەي، ياقەي، مېنى ئەخمەق قىلىۋاتىسەن جۇمۇ. باشقا گەپنى قوي، ئوكا، تۇنۇگۈن بارغان مەھەللەدە تۇل خوتۇنلارنى سۈرۈشتۈرۈپ باقتىڭمۇ، قانداق؟

— مەسۇمكا، ئاۋارە بولما، بۇ شەھەردە ساڭا تېگەي دەيدە-غان تۇل خوتۇن چىقمايدىغان ئوخشايدۇ جۇمۇ، — مەرۇپجان بۇ گەپنى مەسۇمجاننىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ سۆزلىدى، — سىڭگەن نېنىڭنى يەپ، تىزىڭنى قۇچاقلاپ يېتىۋەرسەڭ بولغۇ-دەك.

— نېمىشقا ھۇي؟ — مەسۇمنىڭ كۆزى چەكچىيىپ

كەتتى، — شەھەرنىڭ خوتۇنلىرى بىلمەپ كەتكۈدەك مەن شۇنداق يامانمىكەنمەن؟!

— تۇل خوتۇنلارنىڭ ھەممىسى سېنى مەسۇم بەزنىڭ ئۆزىدىن دورىسى يامان ئىكەن دېگۈدەكمىش.

مەسۇم بۇ گەپنى ئاڭلاپ قاتتىق ئاچچىقلاندى. ئۇ چىشلىرىنى كىرىشتۇرۇپ، تۇكلۇك قوللىرىنى چىڭكىدە يۇمۇپ يانچۇقىغا سالغان ھالدا ھە دەپ تىترەيتتى.

«نېمە دەۋاتىسەنسۇي دۆيۈز، ھۇ گەپ ئۆتمەيدىغان گۆش ...» مەسۇمجان مەرۇپنى شۇنداق دەپ تىللىماقچى بولدىيۇ، لېكىن، يەنە ئۇنىڭغا ھاجىتى چۈشىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئۇنىنى تېشىغا چىقىرالمىدى.

— خۇدا يولدا مېنى ئۆيلەپ قويساڭ يامان بولامدۇ، — دېدى ئۇ باشقىچە ئېغىز ئېچىپ، — شۇنداق دېگەنلەرنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويساڭ بولمامدۇ، ئۇكا، مېنىڭدىن مۇكاپاتىڭ ئالاتتىڭ، باشقا گېپىڭنى قويۇپ، ماڭا بىرەر تۇل خوتۇن تېپىپ بەر، خوتۇنسىراپ كەتتىم.

«نېمە دەۋاتىدۇي مۇنۇ تاشلاندۇق بەز...» مەرۇپجان ئىچىدە شۇ گەپنى قىلدىيۇ، مەسۇمجاننى رەنجىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن ئېغىزىدىن چىقارمىدى.

— مەسۇمكا، مەن ساڭا تۇل خوتۇن قەرزدارمۇ؟ — دېدى ئۇ مەسۇمگە تىكىلىپ، — ھەممە دوررىنىڭ ياخشىسىنى سەن ئىچ، خوتۇننىڭ ياخشىسىنى سەن ئال، يەنە كېلىپ خوتۇن ئېلىپ بەر دەپ كۆزۈمگە خۇددى بەزگە تويمىغان مۇشۇكتەك پارقىراپ قاراپ تۇرۇۋالىسەن، ئۆزۈڭ تاپمامسەن، بولمىسا تۇل خوتۇنلارنىڭ يولىنى توسۇپ قاراقچىلىق قىل، ئۇمۇ بولمىسا خوتۇن ئەپقېچىپ كەل، ئۇمۇ بولمىسا، مەھەللىدە ئەل ئايىغى جىمىققاندا پاھىشەخانىغا بارغىن، كېچىسى قاراڭغۇ بۇلۇڭلاردا سەندەكلەرنى كۈتىدىغان سەتەڭلەرمۇ بار، ئۆيۈڭگە باشلاپمۇ كېلىپ يۈرمەيسەن.

— مەسۇمكاڭنى ئۆلۈپلا تۇگەشسۇن دەيسەن - دە.

— ئۆلمەيسەن، تۇگمەننىڭ كويلىسىدىن پۈتۈن چىقىدىغان مەسۇم پاھىشخانىدىن چىقالماي ئۆلۈپ كېتەرمۇ. ماڭا بەزگە تويمىغان مۇشۇكتەك قاراپ تۇرۇۋەرمە. ئۆلۈمتۇك بەز، بولمىسا ئۆزۈڭ بىر ئامال قىل. خوتۇنغا تويمىغان بېدىك! ...

مەسۇم بەزنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى. مەرۇپ گۆشمۇ ئۆز ئالدىدا تۇرغان بۇ ئادەمنىڭ بېچارىلىكىدىن يەنە بىرنېمىلەرنى دېمەكچى بولسىمۇ ئاغزىنى يېغىپ جىمىپ قالدى.

— خوتۇننىڭ گېپىنى قىل، ئۆلۈمتۇك گۆش، — دېدى مەسۇمجان ئۇنىڭغا، — سەندىن ئايرىلىپ ياشالمايدىغانلىقىمنى بىلىسەن، گۆش بىلەن بەزنىڭ ئايرىلغىنىنى نەدە كۆرگەنتىڭ. مەھەللە بىر، جېنىمىز بىر، بىلىسەن، سەن خوتۇنۇڭنى قۇچاقلاپ يات، مەنچۇ؟ قاچانغىچە تىزىمنى قۇچاقلاپ ياتىمەن!

— بولدى، بولدى، مەسۇمكا، ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، كوچىدا نېمە گەپ بار شۇنى دېگىنە، — مەھەللىنىڭ كۆزەتچىسى مەسۇمنىڭ خوتۇن ھەققىدىلا پاراڭ قىلىشىدىن زېرىكىپ گەپنى باشقا ياققا بۇرىماقچى بولدى، — خوتۇننىڭ گېپىنى كېيىن قىلايلى، مەھەللە سېنى جەزمەن ئۆيلەپ قويمىدۇ، ئەمما قويۇۋەتمەيسەن، شەرت شۇ. بارغانسېرى قېرىۋاتىسەن، ئۇقتۇڭمۇ، ئەتە - ئۆگۈن ساڭا ياش خوتۇن ئەمەس قېرى مومايمۇ تەگمەيدۇ. ئۇ چاغدا تەس كۈندە قېلىپ خارلىنىسەن، خوتۇن دىدارىغا زار بولىسەن... بولدى، بولدى، يەنە خوتۇننىڭ گېپىنى قىلىپ كەتتىم، دېگىنە، مەسۇمكا، كوچىدا نېمە گەپ بار؟

— ساڭا تازىمۇ ئىشەنچلىك كوچا خەۋىرىدىن بىرنى ئېيتايمۇ، ئۇكا، — مەسۇمجان كۆزلىرىنى ئۇياق - بۇياققا ئالاق - جالاق قىلىپ قاراپ ئەتراپىدا باشقا يات ئادەمنىڭ يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىن داۋام قىلدى، — دېسەم ھەيران بولۇپ يۈرمە، ئاۋۇال ئۆزۈڭ دەپ باققىنا، مەن ساڭا نېمە دېمەكچى؟

— مەن نېمىنى بىلەي، — جاۋاب بەردى مەرۇپ مەسۇمگە سوئال نەزىرىدە تىكىلىپ، — بىلسەم ـ بىلمىسەم بەزنى مۇشۇك يەۋالدىغۇ دەيمەن!

ئارقىدىنلا مەرۇپ پىخىلداپ كۇلگىنىچە ھەييارلىق بىلەن كۆزلىرىنى ئويناتتى.

— بەزنى مۇشۇككە يېگۈزىدىغان ئوغۇلۇالا بىز ئەمەس جۇ-مۇ، ئۇكا، — دېدى مەسۇمجان مەغرۇر ھالدا گىدىيىپ، — ساپساق تۇرمامدۇ، خوتۇن ئالغاندا ئامانىتىنى بېرىدىغان گەپ. ئەمدى ساڭا دەيدىغان يېپىيېڭى كوچا خەۋىرىچۇ، ئۇكا، ئاخشام مېنى شەيتان ئاتلاپ قويۇپتۇ قارا، مۇسۇلمان بولغاندىكىن مۇذ-چىدا پاكىزلانمىساق بولمايدۇ دېگىن، ئۇۋۇلاپ يۇيۇپ قويىدىغان مۇنچىمۇ چىقىپتۇ، سەتەڭلەر تۇتۇپ قويىدىكەن. ئۇ يەرنىڭ ھەق-قىگە بىر ئايلىق مائاشىڭمۇ يەتمەيدىكەن تېخى!

— مەسۇمكا، سەن خوتۇن ئال جۇمۇ، — دېدى مەرۇپ جىددىي ھالدا مەسۇمگە تىكىلىپ تۇرۇپ.

— نېمانداق گۆشتەك تۇرىسەن، ئۇكا، چاققانراق دېگىنە، خوتۇن ئال دېگىنىڭنى ئاڭلىسام سۆيۈنۈپ تۇرالماي كېتىمەن. خوتۇن ئېلىش كۆڭۈللۈك، خوتۇن قويۇش كۆڭۈلسىز ئىش. قېنى دېگىنە، قانداق ئالىمەن؟

— سەن خوتۇن ئالمىساڭ، شۇنداق پەلىپەتىش يەرلەردە پاھىشە ئويناپ مەھەللىگە كېسەللىك يۇقتۇرۇپ كەلمىگىن يەنە، خوتۇن ئال، تېزرەك ئال.

— دېمىسەڭمۇ بەشىنچى خوتۇننى ئالاي دەۋاتىمەن، — دېدى مەسۇم روھلىنىپ، — شۇنى قانداق ئالىمەن، ئازراق پۇل ئۆتە قىل، مەسۇم ئاكاڭ خوتۇننى ئېلىۋېلىپلا پۇلۇڭنى بېرىۋېتىمدۇ، ئۆيمۇ قۇرۇقدىلىپ كەتتى. ئۆزۈڭ بىلمىسەن. گىلىمىڭنى بېرىپ تۇر، تامغا بىر ئاخشاملا ئاسىمەن، رەڭلىك تېلېۋىزور، توڭلاتقۇ، كىر ئالغۇ دېگەنلىرىڭنى ماگىزىنغا تىزغاندەك تىزىپ قويە-

مەن، ئۇنىمۇ ئەتىسى ئاچىقىپ كېتىسەن، خوتۇنۇڭ ھالقىسى بىلەن ئۇزۇكىنى، ئالتۇن زەنجىرىنى بېرىپ تۇرسا تېخى ياخشى، ماڭا تەگكەن مەزلۇم بىر باي كىشىگە تېگىپتىمەن دەپ خۇش بولىدۇ، دېگىنە، ئۇنىمۇ ئەتىسى بېرىۋېتىمەن. قانداق دەيسەن؟

— بولدى چاتاق يوق، مەسۇمكا، سەنلا بېشىڭنى ئوڭشىۋال. لىمەن دېسەڭ مەن ئادەم ئالداشقىمۇ تەييار. ئەمما بۇ قېتىم چاغلاپ ئال.

— چاغلىمايچۇ، ئەنسىرەۋاتقان يەرلىرىمۇ بار دېگىنە.

— مانا مۇشۇنداق تىكىشىڭ توختىمايدۇ ئەمەسمۇ سېنىڭ، — ئاچچىقلاندى مەرۇپ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، — نېمىگە ئەنسىرەۋاتىسەن، دېگىنە، مەن بىر ئاڭلاپ باقاي، سەندىن زېرىككەندەكمۇ قىلىۋاتىمەن، ئۆتكەندە خوتۇن ئالغىنىڭدا ئۆيۈمنى كۆچۈرگەندەكلا ئاچىقىپ تۇردۇڭ، بوپتۇ، بۇ قېتىممۇ ماقۇل بولاي، ئەمما بۇ خوتۇنۇڭنى قويۇۋەتسەڭ دېپىڭغا يەنە ئۇسسۇل ئوينىمايمەن جۇمۇ، قويۇۋەتسەڭمۇ مەن نەرسە ـ كېرەكلىرىمنى ئاچىقىۋالغاندىن كېيىن قويۇۋەت. قېنى دېگىنە، نېمىگە ئەنسىرەيسەن؟

— ئەنسىرەيمەن، ئۇكا، بەك ئەنسىرەيمەن، سېنىڭ دېگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى ھەقىقەت، لېكىن ئەنسىرەپلا تۇرۇۋاتىمەن!

— خوتۇن ئېلىشتىنمۇ ئەنسىرەمسەن، مەسۇمكا، نېمىشقا ئەمدى؟ كارىغا كەلمەي قالامدىكىن دەپ ئەنسىرەيدىغانسەن شۇ، باشقا نېمە گەپ بار؟

— ياقەي، ئۇكا، بىلەمسەن، — مەسۇم ئۇنىڭ يېنىغا شىپ-قاپ كەلدى ـ دە، قىزىشىپ سۆزلەپ كەتتى، — خوتۇن كىشى دېگەنچۇ، ئۇكا، سازلىقتا ئۆسكەن پۆپۈكلۈك قومۇش، ئەر كىشى دېگەن شامال. شامال چىقسا قومۇش لىڭشىغاندەك، بىزمۇ شامال بولۇپ، قومۇش پۆپۈكىنى ئۇچۇرۇپ، لىڭشىتىپ يۇرۇپ بىر ئامال قىلىمىز ـ دە!

— بۇ گېپىڭگە كىم ئىشىنىدۇ، مەسۇمكا، — ئۇنىڭ چىشى-
غا تەگدى مەرۋپ گېپىنى داۋام قىلىپ، — ئورۇق كالىنىڭ پوقى
يوغان بولىدۇ دەپ، ھە دەپ پو ئاتىسەن، يەنە كېلىپ زەي سالماي
ئاتىدىغىنىدىن سەن، ئەمدى ئۇنداق خوتۇن، پوتۇن دېگەندەك
شەھۋانىي ھەۋەس، شېرىن چۈشلەرنى قويۇپ، ئۆزۈڭنى كۈتىدە-
غان ئىشنى قىلغىن، جان كۈندە چېچەكلىمەيدۇ، بىكار چىقىۋات-
قان ماڭاشىڭ بار، قولۇڭ ئايدا پۇل كۆرۈپ تۇرىدۇ، خىجالىتىڭ
يوق دېسەمۇ بولىدۇ، بىرلا ئەيىبىڭ قوچقار پۇرايسەن، بويتاق
ئادەم ئەلۋەتتە قوچقار پۇرايدۇ، بۆرەك، سۆزنەك دورىلىرى دېسە
قانچە پۇل بولسىمۇ سېتىۋالىسەن!
— گەپ ئۇنىڭدا ئەمەس، ئۇكا، — دېدى مەسۇم ئۆزىنى
ئاقلاپ، — سەن بىلمەيسەن، ئەنسىرەيدىغان بىر يېرىم بار، يە-
قىنراق كېلە، قۇلىقىڭغىلا ئېيتاي...
مەرۋپ قۇلىقىنى ئۇنىڭ ئېغزىغا يېقىنلاشتۇرۇپ كۆزلىرى-
نى چىمچىقلىتىپ ھەجايىدى. مەسۇم ئىككى يېنىغا قارىۋېتىپ
ئاستا پىچىرلىدى.
— خوتۇننىڭ جاسىنى ئېلىپ قويارمەنمىكىن دەپ ئەنسىرە-
مەن، بەك ئەنسىرەيمەن.
مەرۋپجان ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇ،
خېلى ئۇزاققىچە مەسۇمگە قاراپ كۈلۈپ تېلىققاندىن كېيىن،
ئۇنىڭ مۇرىسىگە پەپلەپ ئۇرۇپ تۇرۇپ كەتتى.
— مەسۇمكا، ئالجىپ قالمىغانسەن، — دېدى مەرۋپ ئاخىر
كۈلكىدىن ئۆزىنى توختىتىپ، — نەرسە - كېرەكنىڭ جاسى بار
دەپ ئاڭلىغان، ئەمما خوتۇننىڭ جاسى بار دەپ زادىلا ئاڭلىماپتە-
كەنمەن، خوتۇننىڭ جاسىمۇ بولامدۇ؟! ئۇنىڭدىن كۆرە، قوچقار
پۇرايمەن، ئايالىلار قاچىدىكەن دېگىنە!
— كۈلمە، جاسى بولىدۇ، ئۇكا، مۇشۇ كۈندە گۆش بىلەن
بەزىدىن باشقا ھەممە نەرسىنىڭ جالىشىپ كېتىۋاتقىنىدا! خوتۇننىڭ

جاسى بولماي قالامدۇ، — مەسۇم شۇ گەپنى قىلدى ـ دە، نېمە دەيدىكىن دەپ مەرۇپنىڭ كۆزىگە تىكىلدى. مەرۇپ ئۆز لەقىمىگە تەگكۈزۈپ قىلىنغان بۇ چاقچاقتىن پەرۋايى پەلەك ئىدى. ھەممە غۇلجىلىقلارغا ئوخشاشلا، لەقىمىگە تەگكۈزۈپ چاقچاق قىلسا تېرىكمەيدىغان ئادەت مەرۇپنىڭمۇ قېنىغا سىڭگەنىدى.

— بەزدەك كېرەكسىز بولۇپ قالمىدۇققۇ تېخى، — دېدى مەرۇپمۇ بوش كەلمەي، — ھەرقانچە قىلساڭمۇ بەزلىكىڭدىن تېنىۋالالمايسەن، مەسۇمكا.

— خوتۇن خەق گۆشكە ئەمەس، بەزگە ئامراق كېلىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن، مەرۇپ ئۇكا، — يەنە گەپكە كىرىشتى مەسۇم ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، — خوتۇن خەق دېگەننى بەز بىلەنلا ئالدىغىنى بولىدۇ. بەزنىڭ ئىچىدە سەرخىل بەز بار ـ دە، ئۇكا، مەسۇم ئاكاڭنى خوتۇن ئېلىپ، خوتۇن قويۇشقا ئامراق دەمسىنا، ئۇنداق ئەمەس، مەنمۇ بىرەر خوتۇننى كونىراتسام دەيمەن، ئامال قانچە؟ مېنىڭ يۇمشاق باش بولۇپ ئولتۇرغۇم يوق. خوتۇن كىشى دېگەن بارغۇ قىرىق بىر ھىيلىسى، توققۇز نەپسى، جىنىدەك ئېزىتقۇسى بار ئاڭلىق مەخلۇق، بىلەمسەن، مانا ئاڭلاپ تۇر، تۇنجى خوتۇنۇم بىلەن دەريا بويىدا سەيلىدە تونۇشۇپ توي قىلغانىدىم، كېيىن ئۇقسام ئۇ سەيلىدە بەز يەيدىغان چىقىپ قالدى. قويۇۋەتتىم. ئىككىنچى خوتۇننى «ئونئۆي» دە مېھمانداركىلىققا تونۇشۇپ ئالغانىدىم، كېيىن بىلسەم، ھەدىسىلا مېھمانداركىلىققا يۈگۈرىدىغان سەكسەك ئىكەن. ئارقىسىدىن ماڭلاپ باقتىم، مېھمانداركىلىق ئەمەس، ئەر ـ ئايال بەزمىسىگە باردىكەن. ئۇلار «تاشلەپكى» دە سودىسى ئاقمىغان بىر دۇكانغا يىغىلىپ، ئىچىپ ئويناپ ھەقدادىغا يەتكەندىن كېيىن پەردە ئارقىسىغا كىرىپ كېتىدىكەن. مۇنداقمۇ مەينەتچىلىك بولامدۇ! بۇ دۇكاننى ئۇنىڭ بىر دوستى ئېچىپتىمىش، سېزىپ قالدىم ـ دە، خوتۇنۇمنى تۇتۇۋالدىم. «ۋاي، خوتۇن، مۇنداق ئويناپدىغىنىڭنى بىلگەن بولساڭ،

سەن بىلەن بىللە كېلىدىكەنمەن، نېمىشقا ماڭا بالدۇرراق دېمىدىڭ!» دېدىم...

— بىلگەن بولساڭ قانداق قىلماقچىدىڭ، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلگىنىچە كۆزلىرىنى چەكچەيتكەن هالدا، — يا سەنمۇ بەزى «مەدەنىي» خەقلەردەك ئالماشتۇرۇپ ئويۇنىماقچىمىدىڭ!

— ياقەي، مەن شوۋچى بولۇپ ئۆيدە ئولتۇرۇۋەرمەي، ئۇنى مۇرادىغا يەتكۈزۈپ قويايتتىم ئەمەسمۇ، — سۆزىنى داۋاملاشتۇردى مەسۇم، — جالاپلارنىڭ ئىچىدە پاكىز جالاپمۇ بار. ئۇنى شۇ يەردىلا تېگىشىۋېتەتتىم - دە، ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزراقىنى ئەكەلمەيتتىمۇ؟!... شۇنداق قىلىپ ئۇنى ئۇچ تالاق، مىڭ تالاق قىلىۋەتتىم. ئۇمۇ كەتتى. ئۇچىنچى خوتۇنغا نۆۋەت كەلدى. پەنجىمده بىر ئۆيده تونۇشۇپ ئالدىم. ئۆيده تونۇشۇپ ئالغاندىكىن ئاقىۋىتى ياخشى بولار دەپ ئويلىدىم، كېيىن بىر شاپ بۇرۇت، دېۋىدەك يوغان بىرنېمىنى ئويمانبايتوقايدىن كەلگەن ئاكام دەپ ئۆيگە باشلاپ كەلدى. قارشى ئالدىم، مېهمان قىلدىم، ئۇينىڭ تۆرىده ئىككى قەۋەت كۆرپىنىڭ ئۈستىده ئولتۇرغۇزدۇم. خوتۇنمۇ ئۇنى بەكلا كۆتتى. ئۆزۈڭ بىلمەسەن، يەرنىڭ ئاستىدىكى يىلاننىڭ كۆشىگىنىنى ئاڭلايدىغان سەزگۈرلۈكۈم بارغۇ، هېلىقى شاپ بۇرۇت ئۆزى تۆرگە چىققۇچە هېلىقى بىرنېمىسى تۆرگە چىقىدىغان بىرنېمە ئىكەن! ئولتۇرغان يېرىدىلا پوسسىدا پىچاق تىقىۋېتەي دېدىم، تەنها جېنىمغا قاتتىل بولۇپ كەتمەي، ئۇنىڭدىن كۆرە قويۇۋەتسەملا بولىدىغۇ، شۇنداق قىلسام ئۇنىڭ بىلەن ئاز كۈن ئوينىغاندەكلا ئىش قىلغان بولىدىكەنمەن، دېدىم - دە، ئاخىرقى بىر ئاخشام بىللە بولۇپ ئەتىسى يولغا سېلىپ قويماقچى بولدۇم. هېلىقى ئۆكۈزنىمۇ بىللىلا هەيدەۋېتەي دېدىم، ئۆيده يېگۈدەك بىرنېمە قالماپتۇ. «ئاكام» دېگەن ئاۋۇ بىرنېمىمۇ كالىدەك يەيدىغان بىرنېمە ئىكەن، يەيدىغانىنى توشتالماي قالدىم، گۆش،

كۆكتات ئەكىرمەكچى بولۇپ چىقىپ كەتتىم. مەن بازارغا چىقىپ كىرگەنىڭ ئارىلىقىدا (مېنىڭ نېيىتىمنى بىلىپ قالغانمۇ) ئۆيۈ-ڭاقنى يىغىشتۇرۇپ پاك - پاكىز قىلىپ قېچىپتۇ. سۇرۇشتە قىلسام ھېلىقى ئۆكۈز ئۇنىڭ ئاكىسى ئەمەس ئېرى ئىكەن!

— شۇنداقمۇ؟! — ھەيران بولدى مەرۇپ نېمە دېيىشنى بىلمەي تۇرۇپ قېلىپ، — مۇنداقمۇ ئادەملەر بولىدىكەن - ھە، مال - دۇنيا ئۈچۈن ئۆزىنىڭ خوتۇنىنى سولاپ بېرىدىغان، كۈنى-نى خوتۇنىنى سېتىش بىلەن ئۆتكۈزىدىغان ئەرلەرمۇ بار ئىكەن، ئاڭلىماپتىكەنمەن، ئاخىر زامان بولغۇچە تالاي، تالاي ھەيران قالغۇدەك ئىشلار بولىدىكەن - دە!

— شۇنداق قىلىپ بۇ يوتقان يىغدىسى خوتۇنمۇ خېتىنى ئېلىپ يوقالدى، — داۋاملاشتۇردى مەسۇم، — تۆتىنچى خوتۇنىنى-مۇ ئالدىم، بۇ بىر قىپقىزىل ساراڭ ئىكەن! دېمەمسەن، ھە دېسىلا قوشنا - قولۇملارغا چىقىپ، مەسۇم بەز ماڭا باسقۇنچىلىق قىلماقچى بولدى، مېنىڭ كىشىلىك ھوقۇقۇمنى دەپسەندە قىلىش-قا ئۇرۇندى، مەن ئىچىركى ئۆيگە كىرىۋېلىپ، ئىشىكنى چىڭ-كىدە ئېتىۋېلىپ ياتمىغان بولسام، ئۇ مېنىڭ نومۇسۇمغا ئاللىمۇ-قاچان تەگكەن بولاتتى دەپ ئەرز قىپتۇ. قوشنىلارنىڭ ئەرلىرى ماڭا شۇنداق دېمەمدۇ، ئۇلارمۇ ئايالىرىدىن ئاڭلىغان گەپ. بىر كۈنى كەچتە تۈيۈقسىزلا تۇتۇپ بېسىۋالدىم، ئالەمنى مالەم قىلد-ۇەتتى. ئۇنىمىغىنىغا قويمىدىم، ئۆزۈڭ ئويلاپ باققىنا، يىگىنگە يىپ سېپىش ئۈچۈنمۇ يىگىنىنى تۇز ۋە جىم تۇتۇش لازىمغۇ، يەنىلا يىگىنگە يىپنى ساپالمىغان گەپ. ئەتىسى بىر شىكايەتنامىنى يېزىپ سوتقا ئەرز قىلىمەن دەيدۇ. يۇر دەپ يېتەكلەپ بېرىپلا خېتىنى بېرىۋېتىپ ئۇشكىدىن قۇتۇلدۇم. ئوڭايلا قۇتۇلغىنىمغا خۇش بولۇپ، بەشىنچى خوتۇنىنى ئېلىشقا تەييارلاندىم. ئۇ ئۆزد-ىنىڭ ياشلىقىغا قارىماي قېرى مومايەدەك بىرنېمىكەن دېمەمسەن، ھە دېسىلا ئۇيقۇدىن بېشىنى كۆتۈرەلمەيدىغان، كېچىلىرى كۆتىگە

تەپسەڭمۇ مىدىرلىمايدىغان لايدەك ئېزىلىپ ئۇخلايدىغان گومۇش خوتۇن ئىكەن. بىر كۈنى كېچىسى شۇنداق تارتىپ باقسام، مىدىرايمۇ دېمەيدۇ، «ئۇيقۇمنى بۇزماڭە، باشقا بىر كۈنى بول-سۇن!» دېمەمدا، ئەرۋاھىم قىرىق گەز ئۇچتى. ياش چوكان بولغىنى بىلەن ھېسسىياتسىز لاي قورچاقتەك بىرنېمە ئىكەن. يەنە بىر كۈنى قوينىغا كىرىپ ئارقىسىدىن قۇچاقلاپ قويۇۋېدىم، بىر جەينەكلىمەسمۇ، بىقىنمىنى تۈتۈپلا قالغان گەپ، تىنالماي قاپتىمەن، ھەرنېمە دېگەنبىلەن ئايال بولسىمۇ ياش - دە! توڭ-گۈزدەك كۈچى بار ئىكەن ئەمەسمۇ، كېچە - كۈندۈز ئۇخلاپ كۈچ يىغقان بۇ غالجىر قانجۇقنى ئاخىر پۈتىدىن سۆرەپ پەگاھقا چۈشۈردۈم، كۆڭلىكىنى كىيىشكە ئاران ئۇلگۈردى، «ماڭ، ئاناڭنىڭ قېشىدا ئۇخلا گۈي» دەپ ھەيدىۋەتتىم. خوش، ئەمدى ئالتىنچى خوتۇننىمۇ ئالماقچى بولدۇم، ئالدىم، ئۇ بىر ئەھلى ئادەمىنىڭ يالغۇز قىزى ئىدى. بىر ياستۇقىقا باش قويغاندا «غىڭ - غىڭ» لا قىلىدۇ - دە، «ۋاي نېمە دەيسەن» دېسەم، «قوچقار پۇرايدىكەنسىز» دەيدۇ، ئاچچىقىم نەدىن كەلدى، ئور-نۇمدىن تۇرۇپ يالىڭاچ كاسىسىغا بىرنى تېپىپتىمەن، «ۋۇي دۆيۈز، مەن نەچچۇاخنىڭياقى بويىتاق يۇرسەم، ئىچىدىن چىقىدى-غان نەرسىنى سېنىڭدەكلەرگە تۆكۈۋەتمىسەم، قوچقار پۇرىمايي نېمە پۇرايتتىم، تۇزۇمنى يەپ، تۇزلۇقۇمغا تۇكۇرىدىغان نان كور شەقىقە!» دېدىم...

— ھەي، مەسۇمكا، ئاستىراق توۋلىغىن، — دېدى مەرۇپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، — ئەتراپتىكىلەر ئاڭلاپ قالىدۇ. بارچە گەپ ئۆزۈمدە تۇرۇپ، قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي، دېگەندەك ئىش بولۇۋاتىدۇ. دېمىسىمۇ سۈيدۈك پۇرايسەن، يەنە كېلىپ قوچقار سۈيدۈكى دېگىنە، بۇ يەردە باشقا ئادەم يوق، ئۆزۈڭگىلا دەۋاتە-مەنغۇ، مەسۇمكا، كەچقۇرۇنلۇقى ئورۇنغا چىقىرىپ قويمىغان ئىشىڭ يوقتۇر - ھە!

— ماڭغىنا ژوي، گۆش باش! — مەسۇم ئاچچىقتىن ئېسىلىپ مەرۇپكە ژارقىرىدى، — نەدىكى يوق گەپنى قىلىدىكەنسەن، چوپچوڭلا بىر ئادەم ئورۇنغا چىقارغان دېگەن قانداق گەپ. مۇنداق دېسەڭ مەھەللىدىكىلەر ئاڭلىسا راست ئىكەن دېمەمدۇ، بىر ئېغىز يالغان گەپنى، ئون ئېغىز قىلساڭ راستقا ئايلىنىدىغان زامان تۇرسا، نېمە دېگىنىڭ بۇ، ئىككىنچىلەپ ئېغىزىڭغا ئالغۇچى بولما، بولمىسا ئاغزى ـ بۇرنۇڭنى ئىت يالىقى قىلىۋېتىمەن.

— مەن ئاغزىمغا ئالمىغان بىلەن باشقىلار ئاغزىغا ئالىدىكەن ئەمەسمۇ، ئادەمنىڭ ئالدى گۆل، كەينى تىكەن دېگەندەك، ئالدىڭدا دېمىگەن بىلەن كەينىڭدىن «مەسۇم سىيگەك» دەيدىكەن، خوتۇنىنىڭ قوينىغا سىيىپ قويىدىكەن، شۇڭا، قولىدا خوتۇن توختىمايدىكەن دەپ گەپ ـ چۆچەك قىلىشىدىكەن.

مەسۇم مەرۇپكە چەكچىيىپ قاراپ قالدى. ئۇ بۇ گەپنى تۇنجى رەت ئاڭلاۋاتقاندەك پۈتۈن زېھنىنى تىكىپ ئاڭلىدى. لېكىن مەرۇپنى تىللاشقا ئاغزى بارمىدى. ئۇ مەرۇپنىڭ تۇز، ئاق كۆڭۈللۈكلۇكىنى. نېمە گەپ بولسا ئۇدۇللا دەۋېرىدىغان مىجەزىنى ياخشى بىلەتتى. ئارىدا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. مەسۇم غەزەپتىن كۆكسىپ كەتكەندى.

— ئەسلىدىغۇ، كىشىنىڭ ئەيىبىنى ئېچىش گۇناھ، — دېدى مەرۇپ ئاخىر ئەيىبكارلاردەك مەسۇمگە يەر ئاستىدىن قاراپ، — خەقلەر نېمە دېمەيدۇ، سەن مەڭگۇ بويتاق ئۆتۈپ كەتسەڭمۇ ئۇلارنىڭ نېمە كارى، مېنى چۈشەن، مەسۇمكا، مەن سېنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويايى دېدىم. بويتاقچىلىقتا بەلكىم ئۆزىنى پاكىز تۇتالمايۋاتقانسەن، بويتاق ئادەمنىڭ قوچقار سۈيدۈكى پۈرايدىغىنى راست، خوتۇن ئالغاندىن كېيىن ئوڭشىلىپ كېتىدۇ، ئەيىب ئەمەس، ئۆزۈڭگە ئەتىرنى قويۇق ـ قويۇق چېچىپ يۇرۇۋەرمەمسەن.

— شۇنداق قىلىمىز ـ دە، ئۇكا، — مەسۇم مەرۇپنىڭ بۇ

گەپىنى ئاڭلاپ ئېچىلىپ كەتتى، مەرۇپ ئۇنىڭ ئەيىبىنى ئې-
چىشنىمۇ، يېپىشنىمۇ بىلەتتى. مەسۇم تۇماندىن كېيىنكى كۇن-
دەك پارلاپ سۆزىنى داۋام قىلغىلى تۇردى، — شۇنداق قىلمىساق
بولمايدۇ - دە، ئىپار - ئەنبەر پۇراپ يۇرۇش دېگەن پەيغەمبەر-
مىزنىڭ سۇننىتى - دە! شۇنداق قىلىپ گېپىمىز نەگە كېلىشۇد-
دا، ھە، ھە، مانا ئەمدى يەتتىنچى خوتۇننى ئېلىشقا تەييارلىنىۋا-
تىمەن. ئالالامدىم، يوق، بىلمەيمەن، قېرى يىگىت بولۇپ قال-
دىم، شۇنداقتىمۇ ياش خوتۇن ئالغۇم بار، يارانقان ئىگىسى
شۇنىڭغا نېسىپ قىلامدۇ، قىلمامدۇ، ئاغزىڭ قېنى دېسە، كاسە-
سىنى تۇنقۇزۇپ قويىدىغاندىن بىرىگە يولۇقۇپ قالسام قانداق
قىلىمەن، ئۇلگىنىم شۇ، بۇ ئىلگىرىكىلىرىدەك مېنى داغدا قو-
يارمىكىن، دەپ ئەنسىرەيمەن، ئەمدى چۈشەنگەنسەن، خوتۇن
ئېلىپ يۈرەكزادە بولۇپ كەتتىم. ئامال قانچە، ئاللا ساڭا ياخشى
خوتۇندىن بىرنى نېسىپ قىلمىسا، مانا مۇشۇنداق، خوتۇن ۋەيرا-
نچىلىقىدا يۇرۇۋېرىدىغان گەپ ئىكەن. خوتۇننىڭ جاسىغا يولۇ-
قۇپ قالماي دەپ كۇن بويى قاقشال بولۇپ يۇرگىنىمۇ يېتىپ
ئاشىدۇ. خوتۇن ئالماق ماڭىلا تەسكە توختاۋاتىدۇ. ئۆزۇمدىمۇغۇ
بار، بىر خوتۇننى ئەمرىمگە ئېلىپ ئىككى كۇن ئۆي تۇتا -
تۇتمايلا يەنە بىر تۇل خوتۇنغا كۆزۈم چۈشىدۇ، ئۇكا.

— مەسۇمكا، سەن خوتۇن بەدىكى چىقىپ قالدىڭ
جۇمۇ، — دېدى مەرۇپ تېرىكىپ، — بىرنىلا ئال، كۆزۈڭنى
يۇمۇپلا ياخشى - يامان بولسۇن شۇنىڭ بىلەن ئۆت. مۇشۇ تۇر-
قۇڭ بىلەن تۇرۇۋەرمەيسەن دېگىن. ئەتە - ئۆگۈن كۇچۇڭدىن،
ھاۋايى - ھەۋەستىن قالغىنىڭدا تەس كۇنگە قالىسەن. مەھەللىمۇ
مەھەللە يۇرۇپ تۇل خوتۇن ئىزدەيدىغان ئادىتىڭنى تاشلا، بىرنىلا
تاپ، بىز تاپساق ياراتمايسەن، تۇرمۇش مەسىلىسى دېگىنە بۇ،
ئۆزۇڭ تاپقان چىرايلىق بولىدۇ، شۇنىڭغىلا بېشىڭنى چېتىپ
قويايلى، قانداق دەيسەن، «خوتۇن دېگەن يولدا، بالا دېگەن

بەلدە» دەپ يۇرۇۋەرمە، بېشىڭ شۇنداقلا ياستۇقتا تەگكەندە ھا-
لىڭدىن كىم خەۋەر ئالىدۇ؟
— دېگىنىڭ ئورۇنلۇق، — دېدى مەسۇم بېشىنى ئىرغىتىپ، — مەنمۇ شەرت ھازىرلاۋاتىمەن، جىم ياتمىدىم، جىم ياتامدىغان، خوتۇن بولمىسا تۇن بەك ئۇزاق، بەك ئۇزاق تۇيۇ-لۇپ، تاڭ ئاتمايدىكەن ئەمەسمۇ. شۇڭا، شەرت ھازىرلاۋاتىمەن.
— نېمە شەرت ئۇ، مەسۇمكا؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى مەرۇپ.
— نېمە شەرت بولاتتى... ھەيران بولۇپ گۆشتەك تۇرۇۋەر-مەي گېپىمگە قۇلاق سال، ئۇكا، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا تىكە-لىپ، — ھېلىقى ساڭا دېگەن دوراردىن ئىچىپ كۆچلىنىۋاتە-مەن دېگىن، كۆچلەنسەم خوتۇنغا يارايمەن. بېلىڭنىڭ تۆۋىنىگە سۇيۇقئاش بارمىسا، قولۇڭدا خوتۇن توختامدۇ، ئۇ چاغدا خوتۇ-نۇڭ: «ئۇمۇ خوتۇن ئىكەن، مەنمۇ خوتۇن ئىكەنمەن!» دەپ يۇز ئۆرۈيدۇ. يۇز! يۇزسىز خوتۇنلار بولسا، تېخى سېنىڭ چاۋاڭنى چىتقا يايدۇ، سەن بىلمەيسەن، مەرۇپ، بۇ خوتۇن خەق دېگەن سەل نومۇسچان كۆرۈنگىنى بىلەنچۇ، بەك قېلىن خەق بۇ، ئەر-نىڭ نوچىسىنى خوتۇننىڭ قېلىنى قاچۇرىدۇ ئەمەسمۇ.
مەرۇپ مەسخىرە ئارىلاش خېلى ئۇزاققىچە كۈلدى. كۈلۈپ تېلىقىپ قالغىلى تاس قالدى.
— دورا ئىچىپ كۆچلىنىۋاتىمەن دېگىن، — كۈلكىدىن كېـ-يىن سورىدى مەرۇپ، — بوپتۇ كۆچلىنىپ تۇر، بىراق گول، بەكمۇ گول ئادەمسەن - دە، مەسۇمكا.
مەرۇپ يەنە كۈلدى. ئۇنىڭ كۈلكىسىدىن يەنىلا مەسخىرە ۋە زاڭلىق ئاھاڭى چىقىپ تۇراتتى.
— نېمىگە كۈلىسەن؟ — غەزىپى كەلدى مەسۇمنىڭ.
— مۇشۇنداق گوللۇقۇڭدىن ئۆزۈڭگە ئۇزۇك ئىش تېپىپ، لەقمە تېپىپ يۈرىسەن، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ قىسقىلا كۈل-

كىدىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — سېنى ھازىر خەق مەسۇم ھاڭگا دەۋاپتۇ، بىلەمسەن بۇنى.

— خەق نېمە دېمەيدۇ، — ئاچچىقلاندى مەسۇم، — ھەممىنى دەيدۇ، ئىشتاننىڭ ئىچىدىكىنىمۇ دەيدۇ، نېمە دېسە دەۋەرسۇن، مەنمۇ ئۆز ئەقلىم، ئۆز ھەۋىسىم بويىچە ئىش قىلىپ يۈرۈۋېرە-مەن ياكى خەق ماڭا خوتۇن ئېلىشىپ بېرەمدىكەن؟ يا شۇنداق دېگەنلەرنىڭ خوتۇنى بىلەن تۇتۇلۇپ قاپتىمەنمۇ؟! ھۆكۈمەتنىڭ قانۇنلۇق قىزىل خېتىنى ئېلىپ خوتۇن ئالدىم. پاھىشخانىلارغا بېرىپ پاھىشۋازلىق قىلغىنىم يوق، ئارقا كوچا، ئورماندا ياكى دەريا بويىدا جالاپ ئويىنغىنىم يوق. دورا ئىچىپ بەدەن كۆچلەن-دۈرۈپ، ياراتقان ئارغىماقىتەك ياراپ تۇرۇش دېگەن ئوغۇل بالا — ئەركەكنىڭ ئىشى. دورا ئىچسەم مەن ئىچتىم، ئۆكا...

— مەسۇمكا، سېنىڭ دورا دېگىنىڭ بىر بەز، — مەرۇپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى، — شۇ بەزگە ئالدىنىپ يۈرگىنىڭنى قارا سېنىڭ! ئۇ بىر بەز، بەزنىمۇ پۇلغا ئېلىپ يەمسەن؟!

— ئەمىسە گۆش ئېلىپ يەي، — تەنە قىلدى مەسۇم مەرۇپكە دارىتمىلاپ.

— گۆشمۇ بەربىر، — دېدى مەرۇپ ئۆزىنى كۈلكىگە زور-لاپ، — ئىسىت پۇل، شۇنچىۋالا پۇلۇڭنى بۇزغىچە يىغىپ بىر خوتۇن ئېلىۋالساڭچۇ، دىلدا ئىمانى بار، قىلىقى سىپايە، ھۆسن - جامالى جايىدا پاكىز خوتۇنلار بار، شۇلاردىن بىرنى ئېلىۋالمامسەن، خوتۇن ئېلىپ، خوتۇن قويۇپ يۈرسەڭ، گۇناھ خوتۇندا بولسىمۇ خەق يەنىلا سېنىڭدە قويىدۇ، ھەرقىسما لەقەم تاپىدۇ، پەلىپەتىش دورا ئىچىپ بەدەن كۆچلەندۈرۈپ خوتۇن ئالمەن دېگەندەك گەپلىرىڭنى قوي، مەسۇمكا...

— ئاۋۇال بەدەن كۆچلەندۈرمەن، ئاندىن خوتۇن ئالمەن، ئۇقتۇڭمۇ، — دېدى مەسۇم يەنىلا ئۆز سۆزىنى يورغىلىتىپ، — ھاڭۋېقىپ گۆشتەك تۇرۇۋەرمەي، گېپىمگە قۇلاق سال، مەرۇپ،

خوتۇن ئالغاندىمۇ تېخى، ياش خوتۇن ئالسىمەن، مېنىڭدەك ئەللىك ياشقا كىرگەن قېرىغا ياش خوتۇن ئاسانلىقچە تەگمەيدۇ، شۇنداق- مۇ، مەرۇپ. بىراق، پۈت - قولۇڭدا ماداريك بولسا، سىناپ بېقىپ ئاندىن تېگىدۇ. بولمىسا ئەتىسىلا چۈشىن قورۇپ ئولتۇر- ماقتىن باشقا گەپ يوق.

— سەن شۇنداق ھەرقىسىما ئويلاردا يۈرۈۋەرگىن، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ نەسىھەتنى ئاڭلىماي ئۆزىنىڭلا گېپىنى يورغىلاتقان مەسۇم بەزگە ئاچچىقلاپ، — ئىشىم ئالدىراش ئىدى، بىرمۇنچە ۋاقتىمنى ئالدىك!

مەرۇپ شاپاشلىغىنىچە كېتىپ قالدى. ھەمراھ بولغۇدەك ھېچكىم قالمىغاندىن كېيىن، مەسۇممۇ ئۆزىنىڭ غېرىب كۆلبە- سىغا كىرىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. ئۆيگىمۇ كىردى، نېمە قىلىش كېرەك؟ ئۆي ئاۋۇالقىدەكلا رەتسىز ئىدى. ئىچكەن چې- يىنىڭ چىنىسىنى يۇيۇش كېرەك. ئۇيان- پۇيانىنى دەسمالالاشنى بىلمەيدۇ، يېتىپ تېلېۋىزور كۆرمەكتىن باشقا ئىشى يوق. ئاي توشقاندا دوختۇرخانىغا بېرىپ، توققۇز يۈز توقسان توققۇز سوم پۇلىنى ئەكېلىشنىلا بىلىدۇ. پۇل قولىغا تېگىش ھامان ئالدى بىلەن قىلىدىغان ئىشى: ھازىر ئېلان قىلىۋاتقان «ئەرلىك باھنى كۆچەيتىدىغان» ئىككى بولاق دورا سېتىۋېلىش، بۇ ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم، ئەڭ بالدۇر، ئەڭ تېز ئورۇندايدىغان ئىشى!...

ئۇ شۇ ئويلاردا بىردەم كارىۋات ئۈستىدە ئولتۇردى. تېلېۋىز- ىزور قويۇش ۋاقتى تېخى توشمىغاندى، ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئۆتكەندە، مەرۇپتىن يوشۇرۇپ نېرىغا تىقىپ قويغان ئىكە- كى بولاق دورا تىقىلىق يەردە بارمۇ، يوق، كۆرۇپ باقماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. ۋاھ، پېچەتتەك ئۆز ئورنىدا تۇرۇپتۇ. مەرۇپمۇ خەتەرلىك ئادەم، ئۆيۇڭدە تىقىپ قويغان ئىچىملىك بولامدۇ، ئېسىل دورىلار بارمۇ ھەممىسىنى ماشكىدەك پۈراپ تېپىۋالىدۇ. شۇڭا، ئۇنى ھەممە «مەھەللىنىڭ كۆزەتچىسى» دەپ بىكار ئېيتىشمىغان - دە!

مەسۇم دورىلارنى قولىغا ئالدى. يالغۇزلۇقتىن ئىچى پۇشۇپ بىرەرىنىڭ ئېغىزىنى ئېچىپ تەمىنى تېتىپ كۆرمەكچى بولدى. «بۆرەكنى كۆچەيتىپ، باھانى قۇۋۇەتلەيدۇ» دېگىنى ئېسىگە چۈشۈپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. كارىۋات ئۈستىگە يېنىپ كېلىپ شۇ يەردىلا ئېغىزىنى ئېچىپ بوتۇلكا بىلەنلا كۆتۈردى. تېلېۋىزورنى ئېچىپ باقتى. خەۋەر بېرىلىۋاتقاچقا ئۆچۈرۈپ قويۇپ، ئىلان - سەنئەت پروگراممىسىنىڭ ۋاقتى توشقاندا ئاچماقچى بولدى. جىمجىت ئۆيدە قۇرۇق خىيال بىلەن ئولتۇرغان مەسۇم دورىنى بىر - ئىككى يۇتۇمدىن ئىچىپ بوتۇلكىنى قۇرۇقداپ قويدى. بىردەمدىن كېيىن، قانلىرى قىزىغاندەك، مېڭىسى چېڭ-قىلىپ، تومۇرلىرىدىكى قان ئۆركەشلەپ ئاققاندەك، پۇتۇن بەدىنى گويا غەلىيان كۆتۈرگەندەك ھېسسىيات دۇنياسىغا چۆمۈپ كەتتى. ئۇ تېلېۋىزورنى يەنە ئاچتى. خەۋەر ئاياغلىشىپ، ئىلان - سەنئەت باشلانغاندى. يەنە شۇ دورىلار، يەنە شۇ ئەر - ئايال جىنسىي ئەزاسىدىكى كېسەللىكلەرنىڭ دەبدەبىلىك، بەزىدە قورقۇنچلۇق جەريانى سۆزلىنىۋاتاتتى. مەسۇم ئارقا - ئارقىدىن ئۇلىنىپ كېلىۋاتقان ئىلانلارنى بېرىلىپ ئاڭلىغاندىن كېيىن، تېلېۋىزورنى يەنە ئۆچۈرۈۋەتتى. ئۆي جىمجىتلىققا چۆك-تى. بۇنىڭدىن مەسۇمنىڭ ئىچى پۇشتى. مانا شۇنداق ئىچى پۇشقان چاغلاردا بىر - ئىككى يۇتۇمدىن قېقىۋالىدىغان ھېلىقى-دەك ئادەمگىياھ دەمدۇ، بۇغا مۇڭگۈزى ياكى بۇغا قېنى بىلەن دەمدۇ، چىلاپ قويغان ھاراقلىرى ئېسىگە چۈشتى. ئۇ يەنە كارى-ۋاتتىن چۈشتى. مۇنداق نېمىلەرنى مەرۇپ تېپىۋالمىسۇن دەپ خېلى ئىچكىرى بىر يەرلەرگە تىقىشتۇرۇپ قويۇاتتى. بۇ نېمىلەر-نىڭ ھەممىسى جايىدا، ئۆز پېتىچە تۇراتتى. مەسۇم ئۆز ئىشىدىن مەغرۇرلىنىپ بۇغا قېنى چىلانغان بىر بوتۇلكا ھاراقنى ئالدى. ئاغزىنى ئېچىپ تەقەززارلىق بىلەن بىر رومكا ئىچتى. قانائەت قىلمىدى، ئىككىنچىسىنمۇ ئىچتى. ئۈچىنچىسىنمۇ قۇرۇقدە-

دى، لېكىن بولدى قىلمىدى. كارىۋاتتا بىر پەس يېتىپ مۇگدى- دى، ئۇنىڭغا شېرىن چۈش ئارا بىر لەززەتلىك ھېسسىيات ئىچىدە ئۇچۇپ يۈرگەندەك، ئەمما تازا ھەقدادىغا يېتەلمەيۋاتقاندەك بىلىنـ- مەكتە ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ھېلىقى بوتۇلكىنى جايىدىن ئېلىپ ئارقا - ئارقىدىن يەنە ئىككى رومكا قېقىۋەتتى. يۈرىكى ئاغزىغا كەپلىشىپ كېلىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى دەرھال ئېتىپ ئورنىغا بېرىپ ياتتى. ئۇزاق ئۆتمىگەن بولسا كېرەك، بىردىنلا چۆچۈپ ئويغاندى. ھازىر ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى چىڭقىلىپ كەتكەندەك، ئاجايىپ زور بىر شەھۋانىيلىقنىڭ تۇرتكىسىدە كۆچلىنىپ كېتىپ بارغاندەك قىلاتتى. ئۇ، بۇ ھېسـ- سىياتنىڭ زادى نېمە سەۋەبتىن ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ ئۈستەل سائىتىگە قارىدى. تۈن يېرىم بولغانىدى. ھەببەللى، بۇ قەھۋەخا- نا، مەيخانا ۋە يەنە ئاللىقانداق نامىلار بىلەن ئاتالغان رېستورانلار- نىڭ تازا پەلەككە ئۆرلەپ قىزىغان مەزگىلى، ئەمدى بارسا دەل ۋاقتىدا بارغان بولىدۇ. ئاخىر ئۇ شۇ يەردە ئۆزىگە بىر ۋاقىتلىق خوتۇن تېپىپ، ئۆزىنىڭ ھازىرقى كۈچ - قۇدرىتىنى نامايان قىلىشقا، ھازىرقى چىڭقىلىپ كېتىۋاتقان ھەتتا چىڭقىلىپ ئېتد- لىپ كېتەيلا دەپ قالغان تومۇرلىرىنى بوشىتىپ كېلىش ئۈچۈن قەھۋەخانىغا بارماقچى بولدى.

ئۈچىنچى باب

كېچىلىك بەزمە پەقەت كەچتىلا تىجارەت قىلىدىغان ئۆزىنى ئاجايىپ چىرايلىق نامىلار بىلەن بېزىۋالغان قەھۋەخانا، مەيخانا ياكى ئۇۋۇلاپ يۈيۈپ قويۇش خانىلىرىنىڭ ئىشرەتخانىلىرىدىلا قىزىپ كېتىدۇ. بۇ چاغدا ئاللىقانداق ۋە ھەر قىسما بەندىلەر تۇرلۇك ناشايان ئىشلار ئارقىلىق پۇل تېپىشقا بېرىلىپ كەتكەن بولىدۇ، ئۇلار ھېچنېمىدىن ھېيىقمايدۇ، ئادەم تاللاپمۇ ئولتۇر-

مايدۇ. هازىر دەل شۇنداق يېرىم تۇن ۋاقتى بولغاچقا، مەسۇم ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. سائىتىگە قارىدى، سائەتمۇ بىلگەندەك ئون ئىككىنى كۆرسىتىپ چىكىلداۋاتاتتى. ئۇ كىيىملىرىنى كىيىدى ـ دە، ئىشىكىنى قۇلۇپلاپ سىرتقا چىقتى. مەھەللە ئىچى كېچىلىك ئۇيقۇغا غەرق بولغانىدى. نەدىندۇر ئىككى كىشىنىڭ گۇدۇڭشىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. مەسۇم ئۆزىنى يوغان قاپاق تەرەكنىڭ ئارقىسىغا ئالدى. يېقىنلاپ كېلىۋاتقان بۇ ئىككى كىشىنىڭ ئاۋازىنىڭ تونۇشلۇق ئىكەنلىكىنى سېزىپ بېشىنى تېرەك ئارقىسىدىن چىقىرىپ ماڑلىدى. بىردىنلا تونۇپ ئۆزىنى يەنە دالدىغا ئالدى. مەرۇپ گۆش، يېنىدىكى ئايالى — ئېگىز، زىلۋا كەلگەن ئايال، ئىككىسى قولتۇقلىشىپ كېتىپ باراتتى. كېچىدە نەگە بارغاندۇر. بەلكىم ئەر ـ ئايالار چېيىنغا بېرىپ قايتقاندۇر. ئەتىگەن ئۇنداق گەپنى قىلمىغانىدىغۇ، ئىچى چىكى، ئۆز ئىشىغا بەكمۇ پۇختا گۆش جۇمۇ بۇ. ئۆزىنىڭكىنى ياپىدۇ، مېنىكى ئىشلىرىمنى بولسا چاۋىسىنى چىتقا يايىدۇ. ئۇنىكى بىلەن دەل مۇشۇ پەيتتە ئۇچرىشىپ قالغىنىمنى ـ ھە! ئاپلا، كۆرۈپ قالمىسا بولاتتى...

ئۇنىكى ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇلىنىپ كېلىۋاتقان خىياللىرىنى مەرۇپنىكى توم، قوپال ئاۋازى بۆلدى:

— خوتۇن، ئاۋۇ قاپاق تېرەكنىكى كەينىدە بىرى بارىدەك قىلىدىغۇ، — دېدى مەرۇپ ئايالىنى جەينەكلەپ، — توختىغىنا، ئوغرى بولمىسۇن، مەسۇم بەزىنىكى ئىشكى ئالدىدا نېمە ئىش قىلىدۇ، ئوغرىلىققا چۇشۇپ يۈرمىسۇن يەنە...

«ئاپلا، كۆرۈپ قالدى، — ئىچىدە ئويلىدى مەسۇم تىت ـ تىت بولۇپ، — مەن ئوغرىلىققا چىققاندا ئايدىكى بولغىنىنى قارىمامسەن...»

— تېرەك ئارقىسىدىكى قايسىكى ھەي، ئوغرىمۇ، توغرىمۇ؟! — ۋارقىرىدى مەرۇپ تېرەك ئارقىسىغا تىكىلىپ

تۇرۇپ ۋە شۇ تەرەپكە مېڭىشقا تەمشەلدى. لېكىن، ئايالى ئۇنى قويۇپ بەرمىدى:

— بارماڭ، ئوغرى بولسا قولىدا پىچاق باردۇر ياكى كال-تەك، توقماق باردۇر، مەسۇم بەزىنىڭ ئۆيىنى قوغدايمەن دەپ ئۆلۈپ بەرمەڭ ئەمدى!

— ياقەي، خوتۇن، يۇرىكى قاپتەك، بېشى ئون ئوغرى بولسىمۇ بىكار - بىكاردىن پىچاق ئىشلىتەتتىمۇ، تېرەك ئارقا-سىغا مۆككىنىگە قارىغاندا توخۇ يۇرەك، نومۇسچان ئوغرىدەك كۆرۈنىدۇ.

مەرۇپ شۇ سۆز بىلەن تېرەك تەرەپكە ماڭدى. ئايالى: «بارماڭ!» دەپ زارلاپ تۇراتتى. مەرۇپ بولسا ھېچ ئاڭلايدىغان-دەك ئەمەس، مەسۇم ئۆزىنىڭ پاش بولۇپ قالغىنىنى ئويلاپ قارا تەرگە چۆمدى. نېمىمۇ دەر ئەمدى، تۇنجى قېتىم كېچىلىك بەزمىگە ماڭغان ئاخشىمى پاش بولۇپ قالغىنىنى قارا، نەدە يۇر-سەم شۇ يەردە شۇمبۇيىدەك ئۇنىدىغان بۇ مەرۇپ گۆش، بۇگۈن يېرىم كېچىدە ئۇيقۇسىنى ئۇخلىماي مېنىڭ ئىشىك ئالدىمدا پوست تۇرغاندەك ئۇچرىشىپ قالغىنىنى - ھە، ئۇنىڭدىن زادىلا قۇتۇلالمايدىكەنمەن - دە!...

— قايسىڭ سەنۇي! قايسىڭ سەن؟! — تېرەك تۇۋىگە يې-قىنلاپ كەلگەن مەرۇپ ئۇنلۇك ۋارقىرىدى.

— مەن ... مەن...، — دېدى مەسۇم تېرەك ئارقىسىدىن بېشىنى گۇناھكاردەك تۆۋەن سېلىپ چىقۇۋتىپ.

— ۋۇي، مەسۇمكامۇغۇ؟ — دېدى مەرۇپ ھەيران بولۇپ، — يېرىم كېچىدە تېرەك ئارقىسىدا كىم بىلەن مۆكسىمۇ-كىلەڭ ئويناۋاتسەنۇي، سارايڭ بولمىغانسەن، مەسۇمكا، جىن چاپلاشمىغاندۇر ساڭا، يەنە بىرى بارمۇ نېمە؟

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ كەتتىڭ، ئۇكا، — دېدى مە-سۇم، مەرۇپكە يېقىنلاپ كېلىپ، — مەنمۇ ساڭا ئوخشاش كېچە-

لىك بەزمىگە بېرىپ كېلەيمىكىن دەپ چىقىشىمغا زەھىرىم قىسىدى، دەرەخ ئارقىسىغا ئۆتۈشۈم، سىلەر كېلىپ قالدىڭلار، خىجىل بولۇپ مۆكۈپ تۇرسام، كۆرۈپ قالدىڭ، ئامال بولمىدى، سېنىڭ مولۇندەك كۆزلىرىڭدىن قۇتۇلغىنى بولاتتىمۇ، ئۇكا! راستىنى دېگىن. مېنىڭ كەينىمدىلا يۈرىسەن - ھە!

— بولدى كىرىپ ئۇخلا، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ، — ئەللىككە كىرگىنىڭدە كېچىلىك بەزمىدە نېمە بار ساڭا، بارساڭ ھېچىيىپ قويۇپ يانچۇقۇڭدىكى پۇلۇڭنى ئالىدۇ. ئىككى قولۇڭنى بۇرنۇڭغا تىقىپ قايتىپ كېلىسەن، ھەي، ئېچىپ قويغاندەك قىلىسەن - ھە!؟

— شۇ گەپ ئەمەسمۇ، ئۇكا، — دېدى مەسۇم ئېغىر ئۇھ تارتىپ، — نېمىسىنى دەيسەن، ئىچكەندىمۇ نوچىسىنى — بۇغا قېنى چىلىغانىنى ئېچىپ قويۇپ، دىغراپ ياتالمىغان گەپ.

— ھە، كېچىلىك «ئوۋ» ئىزدەپ چىققان گەپ دېگىن، — مەرۇپ نېرىدا تۇرغان خوتۇنىنىڭ ئاڭلاپ قالماسلىقى ئۈچۈن پىچىرلاپ سۆزلىدى، — بوپتۇ. ئۆزۈڭ بىل، بۇلاڭچىلارغا ئۇچراپ يۈرمە، مەن كەتتىم.

مەرۇپ ئايالىنى ئەكەتتى. مەسۇم ئۇنىڭدىن تېزلا قۇتۇلغىنىغا خۇش بولۇپ مەھەللىنىڭ چېتى بىلەن چوڭ يولغا چىقتى. ئۇ يەردە تاكسىدىن بىرىگە چىقتى - دە، شەھەرنىڭ سىرتىغا جايلاشقان تەرەققىيات رايونىدىكى تۇن بويى بەزمە - ئىشرەت قىزىيدىغان «تولۇنئاي» مەيخانىسىغا كەتتى.

ئىنسانلارنىڭ كۆپ سانلىقى ئۆز ماكانىدا كېچىلىك ئارامىنى ئېلىپ راھەتلەنگەندە، ناھايىتى ئاز سانىدىكى شەقمقە بەندىلەر ئۆزىنىڭ خۇشاللىقى ۋە راھىتىنى كېچىلىك مەيخانىلاردىن ئىزدەيدۇ، ئۇلار جۇپ - جۇپ بولۇپ شەھەر كېزىشىدۇ. دەل شۇنداقلاردىن بىرى: بىزنىڭ مەسۇم بەز. لېكىن ھازىر جۇپ ئەمەس، بەلكى يېگانە. دەل شۇنداق مەيخانىلاردىن ئۆزىنىڭ جۇ-

پىنى ئىزدەپ كەلگەن مەسۇم بەز، «تولۇنئاي» مەيخانىسىنىڭ ئالدىدا تاكسىدىن چۈشتى.

ئىشىك ئالدى كاتتا بېزەلگەن بۇ مەيخانىنىڭ كىشىنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرغۇدەك قىلىپ ژال - ژۇل چاقناپ يانغان ساز-سىز رەڭدار چىراغلىرى مىنۇتتا بىر خىل رەڭ ژە شەكىل ئۆزگىرىشى قىلىپ تۇراتتى. بىر ئۆچۈپ، بىر يېنىپ تۇرغان «ھەسەن - ھۈسەن» چىرىغىمۇ كىرىش ئىشىكىنى قاپلاپ ئورنىتىلغاچقا، قىزغۇچ ژە ئاق كۈمۈش رەڭنىڭ ئۆتكۈر نۇرلىرى، سۈس يېشىل نۇرلارغا قوشۇلۇپ، رېژايەتلەردىكى خىيالىي، سىرلىق دۇنيانى ئەسلىتەتتى. ئەنە شۇ ئىشىكتىن كىرىپ كەلگەن مەسۇم ئۆزىنى خۇددى نۇرلۇق بىر دۇنيا ئىچىدە نۇر بىلەنلا ياشاۋاتقان كىشىدەك ھېس قىلىپ، ئاجايىپ ھېسسىياتلارغا تولدى. ئۇ تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ ماڭغانسېرى بۇ قويۇق ئاق كۈمۈش نۇرى ئاياغلىشىپ، سۈس قاراڭغۇلۇق ئىچىدە غۇۋا يېنىۋاتقان يېشىللىق ئىچىدە قالدى. ئايرىم - ئايرىم ياسالغان خاس خانىلار، تام چۆرگىلىتىپ قويۇلغان كىچىك شىرەلەردە، جۈپ - جۈپى بىلەن ئولتۇرغانلار كېچىنىڭ شېرىن ئۇيقۇسى ئەمەس، غايىۋى دۇنيانىڭ شېرىن چۈشلىرىگە غەرق بولغاندەك باشلىرىنى بىر يەرگە ئەكېلىۋېلىپ مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. مەسۇم ئىچكىرىلەپ كىرىشى بىلەنلا ئۇنىڭغا ھەمراھ بولىدىغانلاردىن بولسا كېرەك، بىرى كېلىپلا قولتۇقىغا قىسىلدى. ئۇنى دەرھال خاس خانىلاردىن بىرىگە باشلىدى. بۇ يەردىمۇ غۇۋا يېشىل چىراغ نۇرى، ئادەمنى يۇزىگە نېپىز چۈمبەردە تارتىۋېلىپ، ئىزا ژە ھايادىن خالىي بولغاندەك بىر ھېسسىياتقا كەلتۈرەتتى. نازۇكە-رەشمە بىلەن ئاڭلىنىۋاتقان لەرزان مۇزىكا ساداسى ئادەمنىڭ كۆڭلىگە سۇ يۇگۈرتۇپ، شەھۋانىي ھەۋىسىنى قوزغايتتى. بۇ يەرگە كىرگەنلەر ئاشۇنداق ھېس - تۇيغۇلارغا مەست بولۇشاتتى. دۇنيادا شۇنداق كىشىلەر بارکى، ئۆزىنىڭ بىر قېتىملىق شەھۋا-

نى هېسسىياتىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، كېيىن ئۆزىنىڭ نېمە بو-
لۇپ كېتىشىنى ئويلىمايدۇ. بىر قېتىملىق ئەپسۇنى قاندۇ-
رۇش يولىدا قانداق بالا - قازالارغا ئۇچرىشى بىلەن كارى
بولمايدۇ. شۇڭا، بىر قېتىملىق شەھۋانىي ئەپسى ئۈچۈن ئۆزى-
نىڭ پۈتۈن ياشلىقىنى نابۇت قىلغانلار ھەتتا لەنەت - نەپرەت
ئاستىدا ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرغانلارمۇ يوق ئەمەس! مۇنداقلار
ناھايىتى ئاز بولغىنى بىلەنمۇ يەنىلا كىشىلىك ھاياتىنىڭ مەلۇم
بىر قىسمىنى ئىگىلەپ تۇرىدۇ. ئۆزلىرىنى ھەقلىق مۇلازىمەت
قىلىۋاتىمىز دەپ ھېسابلايدىغان مەيخانىلار ئاشۇنداق نەپرەت ۋە
لەنەتلەرگە كۆمۈلىدىغانلارغا زېمىن ھازىرلايدۇ، ئۇلارنى پەپلەي-
دۇ، شېرىن تۇيغۇلارغا كۆمىدۇ، ئۇلارنى بىر غايىۋى خىيالىي
دۇنيا ئىچىدە زادىلا يېتىپ بارالمايدىغان، گۈزەل ئەمما تۇمانلىق
بىر مەنزىلگە يېتەكلىمەكچى بولىدۇ.

مەسۇم ئۆزىگە ھەمراھ بولغان ياش جۈۋاندىن مەمنۇن بو-
لۇپ، ئۇنىڭغا بويۇنداپ قارىدى. كۆكسى يېرىم ئوچۇق بۇ ئايال-
نىڭ گۈزەللىكى مانا مەن دەپ تۇراتتى. گىرىمنىڭ كۈچىدىنمۇ
ياكى رەڭدار چىراغلارنىڭ نۇرىدىنمۇ، ئىشقىلىپ بۇ ئايال ئۇنىڭ
كۆزىگە بەكمۇ گۈزەل كۆرۈندى. ھەش - پەش دېگۈچىلا، رەڭلىك
بوتۇلكىلار، ئەينەك باكالىلار ئۈستەلگە كەلتۈرۈلدى. مەسۇمنىڭ
كۆزىگە ئالدىدىكى سەتەڭمۇ، رەڭلىك ئىچىملىكلەرمۇ، ئالا -
بۇلماچ بولۇپ كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇ، تۇنجى رومكىنى ئۆزى-
گە ھەمراھ بولغان ئايال بىلەن سوقۇشتۇرۇپ ئىچىۋەتتى.

— ئىسمىڭىز نېمە؟ — سورىدى مەسۇم ئۇنىڭدىن خۇمارلە-
شىپ كېتىۋاتقان كۆزلىرىنى ئۈزەلمەي، — تونۇشۇپ قويايلى.

— تۇتىگۈل، — دېدى ياش جۈۋان نازۇكەرەشمە بىلەن رومـ-
كىغا قىزىل ئۈزۈم ھارىقى قۇيۇۋېتىپ، — سىزنىڭچۇ؟

— مەسۇم، — دېدى ئۇ خۇشاللىقىدىن ئاغزىنى كال-
چايتىپ، — مەن سىزدىن چوڭ، لېكىن مەسۇمكا دېمىسىڭىزمۇ
بولۇۋېرىدۇ، ھېچ ۋەقەسى يوق.

ياش جۇۋانمۇ بۇ يەردە خەۋىدار كۆتۈپ، ھەركىمنىڭ ئۆز مەجەزىگە يارىشا ئىش قىلىپ ئۆگىنىپ كەتسە كېرەك، مەسۇمگە ئوشۇقچە گەپ قىلماي، مىيىقىدا كۈلۈپ قويىدى ـ دە، مۇلازىملىرىنى قىلىۋەردى. مەسۇمۇ ياش جۇۋاننىڭ جەزبىلىك كۆزلىرىگە تىكىلگىنىچە بىر بوتۇلكا قىزىل ئۈزۈم ھارىقىنى قۇرۇقداپ قويىدى. خۇمارلاشقان كۆزلىرىدە ياش جۇۋانغا تىكىلىپ قاراپ ئىكىكىنچى بوتۇلكىنىمۇ ئىچىشكە باشلىدى. ئارىلاپ ياش جۇۋانغىمۇ ئىچۈردى. ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئۈزەلمەيتتى، بىرنەمە دەپ ئېغىز-مۇ ئاچالمايتتى. شېرىن كەيپ ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ مەنىلىك قاراشلىرىنى ياش جۇۋان بىلمەيۋاتامدىكىن دەپمۇ ئويلايتتى. بىراق، غۇۋا يېشىل چىراغ نۇرىدا كۆنۈپ كەتكەن بۇ ياش جۇۋان ھەممىنى بىلىپ تۇراتتى. ئاخىر ئۇ، چىدىيالماي ئېغىز ئاچتى:

— نېمانچىۋالا يەۋەتكۈدەك قىلىپ، بەزدەك تىكىلىپ تۇرىدىلا، — دېدى ياش جۇۋان نازلىنىپ.

— بىر چىشلەپلا يەۋالىدىغان ئالما ئەمەسسىزغۇ، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا يەۋەتكۈدەك تىكىلىپ، — بۇ يەردە چالمىدەك يۇرسىڭىزمۇ، بىز سىزنى ئالما دەپ ئالمىز جۇمۇ.

— بۇ مېنىڭ ۋەزىپەم، — دېدى ياش جۇۋان يەنىلا نازۇكە-رەشمە بىلەن، — دەسسىلىپ يۇرگەن چالمىدەك كۆرسىڭىز بولىمايدۇ. كىشىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ ئولتۇرماي ھارىقىڭىزنى ئىچىڭ، بەزمۇ نېمە بۇ. ئادەمنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگىلا قارايدىكەنا.

— خېنىم، خاپا بولماڭ، كۆزىڭىز چىرايلىق ئىكەن، قاراپ قويدۇم، قارىغانغا باج ئالسىڭىز مانا پۇل، نېمانچىۋالا رەنجىپ كېتىسىز، ئىتتىنىڭمۇ كۆزى بار خانغا قارايدىغۇ، مېنىڭ قارىغىنىمغا رەنجىگەن بولسىڭىز بوپتۇ، قارىمىدىم، مېنى قاراۋېرىپ كۆز زىناسى قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ دەپ قالغان ئوخشىمامسىز.

— ئۆز تەڭتۇشىڭىزگە قارىسىڭىز بولارمىكىن، — دېدى

ياش جۇۋان ئاخىر گەپنى تۈگىدى قىلىپ.
— بولىدۇ، بولىدۇ، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا ئاۋۋالقىدەكلا كۆزىنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ، — مەنمۇ قارىماي، كۆز زىناسى قىلماي ئەمىسە، بىراق، سىزمۇ كەتمەي ماڭا ھەمراھ بولۇپ تۇرۇۋېرىڭ، بولامدۇ؟
ئارىلىققا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. مەسۇم ياش جۇۋانغا يوشۇرۇنچە قاراپ ئىچىدە ئويلىدى: «ھەرھالدا قىچىقىڭ بولمىسا بۇ يەردە نېمە قىلاتتىڭ، ھەمراھ بولۇشنىڭمۇ يولى بار، گېپىنى قارا، تېخى نازلىنىدۇ. خوتۇن كىشى مىڭ جالاپ بولسىمۇ ھەر-گىزمۇ ئۆزى كېلىپ ساڭا ئېسىلمايدۇ، سېنىڭدىن توققۇز باراۋەر ئارتۇق نەپسى بولسىمۇ يەنىلا ئۇمۇس كۆچىدىن ئۆزىگە «ھاي!...» بېرىپ تۇرىدۇ دېگىنى راست ئىكەن ـ دە...»
مەسۇم يەنە ئۆز خىياللىرى بىلەن بەند بولۇپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئەينەك رومكىدىكى قانەك قىزىل ھاراق غۇۋا يېشىل چىراغ نۇرىدا يەنىلا قارامتۇل بولۇپ كۆرۈنەتتى. ئۇ رومكىغا قاراپ قويۇپ قولىغا ئالدى ـ دە، «گۇپپىدە» كۆتۈرۈۋەتتى. بىر ئازدىن كېيىن قېنى قىزىغاندەك قىلدى، مەيدىسىنى ئېچىۋېتىپ، قاپقارا تۈك باسقان كۆكرىكىنى سىلاپ قويدى، كۆزىنىڭ قىرىدا ياش جۇۋانغا سەپسالاتتى. ئۇ، بوتۇلكىنى قۇرۇقداپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىلەن تازا ئېچىلىپ بىر سۆزلەشمەكچى بولدى. بوتۇلكىدىكى ھاراق تۈگەي دەپ قالغانىدى. ھاراقنى ئىچكەنسېرى ئۇنىڭ ئالدىدىكى ياش جۇۋان تېخىمۇ گۈزەل، تېخىمۇ رەڭدار كۆرۈنگىنى تۇردى. ئۇ يانچۇقىدىن ئەللىك سوملۇق پۇلدىن بىرنى چىقىرىپ ياش جۇۋاننىڭ مەيدىسىگە قىستۇرۇپ قويدى. ئايالنىڭ مەيدىسى يېرىم ئوچۇق، كۆكۈلىكىنىڭ ئۈتتۇرىسىدىن لىپتىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئايال ئۇنچىقماي مەسۇمگە «لەپپىدە» بىر قاراپ قويدى. مەيدىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قىستۇرۇلۇق تۇرغان ئەللىك سومنى كۆرۈپ سەل ياۋاشلىغاندەك قىلـ

دى. قانداق؟! پۇل دېگەن شۇنداق ياماں ۋە شۇنداق ياخشى نېمە! دۆنىمۇ كۆندۈرىدۇ، ئىنسانىيەتنى كەلتۈرىدۇ، پۇل بىلەن ياماں ئىشلارنىمۇ ۋۇجۇدقا چىقىرالايسەن، ياماں خوتۇننىمۇ قولۇڭغا كەلتۈرەلەيسەن. يەنە شۇ پۇل بىلەن ياماں ئىشلارنىمۇ ياخشىلىققا ئايلاندۇرالايسەن، مانا ئالدىمدىكى مۇنۇ خوتۇننىلا ئالساڭ، بايا گەپ قىلسام بۇرگىدەك سەكرەپ يېقىن كەلمەيۋاتاتتى. پۇلنى كۆرۈپلا ئۆزگەرگىنىنى كۆردۈڭمۇ...

مەسۇم ھاراقتىن خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى ياش جۇۋاندىن ئالماي قاراپ تۇرۇپ كۆڭلىدىن شۇ خىياللارنى ئۆتكۈزدى. ياش جۇۋانمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەندەك بىر خىل ئىشقى سەۋدايىلىق ئىچىدە جىلمايدى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقى مەسۇمگە بەكمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈپ كەتتى. شۇ تۇرقىغا مەسۇم ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭغا نېمە دېسە بولار؟ قانداق قىلىپ ئۇنىڭ ۋەسلىگە قانغۇدەك بىر ئىش قىلار؟ ھەرھالدا ياش جۇۋان، ئۇنىڭ ھازىرقى تەنھا ھالىتىگە ئىچ ئاغرىتقۇدەك بىرەر گەپ تېپىش كېرەك.

— ماڭا قارىڭا، — دېدى مەسۇم ئاخىر شىركەيپ ھالدا يېنىدا تۇرغان ياش جۇۋانىنىڭ بېلىدىن قاماللاپ تۇتۇپ، — مەن ... مەن ... ھېلىقى تىلسىم دورىدىن ئىچىپ قويۇپتىكەنمەن دەڭا، شۇڭا، سىز ماڭا بۇگۈن ئاخشام ھەمراھ بولۇڭ... پۇلىڭىز مەندىن... قانچە بولسا بولسۇن...

مەسۇمنىڭ تىلى ئۆزىگە زادىلا بويسۇنمايۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۆز كۆڭلىدىكى شەھۋانىي ھەۋىسى ھازىر ھەممىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىشقا باشلىدى.

— نېمىشقا ھەمراھ بولىدىكەنمەن؟ — سورىدى ياش جۇۋان ھەيران بولۇپ، — قېرىلىقىڭ ئالدىنى ئېلىش دورىسىمۇ، ھە، يۈرەك كېسىلى دورىسى دەڭا، سىز قۇرامىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىدە يۈرەك كېسىلى، قەنت كېسىلى، ساراڭلىق ۋە شۇ-

نىگدەك بولمىغۇر كىسەللىكلەرنىڭ ھەممىسى بولىدۇ. دورا ئىچىكەن بولسىڭىز مېنىڭ سىزگە ھەمراھ بولۇپ تۇرۇشۇمنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بار؟ دېمىسىڭىزمۇ سىزگە مۇلازىمەت قىلىۋاتىمەنغۇ، سىزنىڭ كاللىڭىز جايىدىمۇ، ئەمەسمۇ؟!

— راست دەيسىز، سىزنى كۆرۈپ ھوش - كاللامنى يوقىتىپ قويدۇم، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ، — دېمىسىڭىزمۇ سىز دېگەن كىسەللىكلەرنىڭ ھەممىسى مەندە بار. لېكىن، بۇگۈن نېمىشقىدۇر ساقىيىپ كەتكەندەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ. سەۋەبى ئېنىق. دېمىسەممۇ ئۆزىڭىز بىلىسىز.

— مۇنۇ ئادەم قېرىغاندا نېمە دەيدىغاندۇر قوۋۇرغامنى ئېگىپ، — ياش چوكان چالۋاقىغان ھالدا قولىدىكى بوتۇلكىنى ئۇستەل ئۈستىگە جاققىدە قويدى، — ئاكاۋۇي، ئىچىدىغىنىڭنى ئىچىپ بولۇپ ئۆيۈڭگە ئاستا كېتىۋالغىنا، ئۆزۈڭمۇ ئورۇقلاپ كۆتۈرەم بولاي دەپ قاپسەن، ئورۇق كالىنىڭ پوقى يوغان بولىدۇ، دەپ يەنە گېپىڭ يوغان بىرنېمىكەنسەن، بۇ كېچىدە سېيىپ كىرىپ ئۇخلاپ قالساڭ بولامدىكىن.

ياش چوكانىڭ تەلەپپۇزى ئۆزگەرگەندى. لېكىن، بۇ گەپ مەسۇمگە پاشا چاقماقچىلىكمۇ تەسىر قىلمىدى.

— تۈتۈڭا، ماۋۇ ئەللىك سومنى، — مەسۇم ياش جۇۋاننىڭ لىپتىكىگە ئەللىك سوملۇقتىن يەنە بىرنى قىستۇردى - دە، كۆزىنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ قويدى، — پۇل دېگەننىڭ كارى چاغلىق نەرسىغۇ، قېنى مۇلازىمىتىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىڭ، ئۆيۈم سەھرالىغا يېقىن يەردە، يىراق، بۇگۈن ئاخشام ماڭا ھەمراھ بولۇڭ.

ياش جۇۋان يەنە بىردەم ھاراق ۋە چاي قۇيۇپ، تاماكا تۈتاشتۇرۇپ بولۇپ ئورنىدىن تۇردى.

— نەگە بارىسىز؟ — ئالدىراپلا سورىدى ئۇنىڭدىن مەسۇم.

— سىزگە ھەمراھ بولۇش ۋاقتىم توشتى، — دېدى ياش

جۇۋان ئالدىراپ، — يەيدىغاننى يەپ، ئىچىدىغاننى ئىچىپ بولدى. كۈز، ۋاقىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى، يەنە بىر سائەتتىن كېيىن تاڭ ئاتىدۇ. ئاستا كېتىۋېلىڭ.

دەرۋەقە، مەيخانىنىڭ مۇزىكىسى ئاللىقاچان توختىغان، مېھمانلارنىڭمۇ كېتىدىغىنى بولغانىدى. پەقەت مەسۇملا ئەزمىسىنى ئېزىپ ئولتۇراتتى. ئۇ، ياش جۇۋاننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئونىڭ بىلەن بىللە ئورنىدىن تۇردى.

— ئۆيۈم يىراق ئىدى، — دېدى مەسۇم ئاخىرى، — مۇشۇ يەردە قونۇپ قالغۇدەك بىرەر ياتاق يوقمىدۇ؟

— ئۇستۇنكى قەۋەتتە بار.

— مېنى شۇ يەرگە ئاپىقېپ قويسىڭىز، — دېدى مەسۇم ئازراق دەلدۇگۇنۇپ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئېغىرلىشىپ قالغانلىقىنى كۆرسەتمەكچى بولغاندەك ئۇستەلگە يۆلىنىۋىدى، چىنە ـ تەخسە لەر جاراڭشىپ كەتتى. ياش جۇۋان ئىتتىكلا ئونى يۆلىۋالدى. مەسۇممۇ پەيتىنى قولدىن بەرمەي ئونىڭ مۇرىسىگە چىڭىدە گىرە سالدى. ياش كۇتكۇچى ئونى مىڭ تەستە ئىككىنچى قەۋەتكە ئاپىقتى. ئۇ يەردە ياتاق بولمىغاچقا، ئۇچىنچى قەۋەتكە ئاپىقىشقا توغرا كەلدى. بۇ يەردە بىر كىشىلىك ياتاق بوش ئىدى. ياش كۇتكۇچى ئونى ياتاققا يۆلەپ ئەكىردى. ياتاق ئىشكى يېپىلىش بىلەنلا تەڭ مەسۇم ئونى قولتۇقىدىن قۇچاقلاپلا ئۆزىگە تارتتى ۋە باش كۆزىگە ھەدەپ سۆيگىلى تۇردى.

— مېنى قويۇۋېتىڭ، قېرى بەز، — ۋارقىرىدى ياش جۇۋان ئۆزىنى ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا تىرىشىپ، — قويۇۋېتىڭ دەيمەن، بولمىسا ئادەم چاقىرىمەن، سەتلىشىپ قالىسىز.

— گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، جېنىم... ھە، ھە... ئىسمىڭىزنى نېمە دېگەنتىڭىززا ھە، تۇتىگۇل جېنىم، تۇتىگۇل، گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، مەن دورا ئىچكەنتىم، ھېلىقىدەك

دورىلارنى ئىچكەنتىم، ماڭا ھەمراھ بولۇڭ دەيمەن! ...
— گېپىڭىزنى زادىلا چۈشىنەلمىدىم، — دېدى ئاخىرى تۇ-
تىگۈل، — دورا ئىچسىڭىز ئىچمەمسىز، مەن بىلەن نېمە ئالاقە-
سى، قويۇۋېتىڭ، كۆتكۈچىلەر كىرىپ قالسا سەت بولىدۇ،
نېماندىق قېرىغىنىڭىزنى تۈيمىغان ئادەمسىز؟
— ئۇنچىلىك باغرى تاشلىق قىلماڭ! — دېدى مەسۇم، —
خۇپسەنلىكمۇ قىلمۇاتىسىز، دورا ئىچكەنتىم دېدىمغۇ، ئۇقمىغان
بولسىڭىز ئۇقتۇرۇپ قوياي، مەن مۇشۇك، بەز يەيمەن، مەن
جىن، شاپتۇل يەيمەن، جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا ئىكەنلىكىنى
بىلىسىزغۇ، ئەمدى چۈشەنگەنسىز، جېنىم تۇتىگۈل. دورا ئى-
چىپ قويۇپ بولالمايۋاتىمەن! ...
— كىم سىزنى پاھىشۋازلىق قىلىشقا دورا ئىچىڭ دەپتە-
كەن، — دېدى تۇتىگۈل ئاچچىق بىلەن، — راستتىنلا بەزلىغۇ
مۇنۇ ئادەم، مېنى قويۇۋېتىڭ دەيمەن. ئۆزىڭىزچە مېنى نېمە
كۆرۈۋاتىسىز.
— ھەققىڭىزنى ئوبدانلا بەردىمغۇ، كېلىڭ دەيمەن، يەنە
قاراپ تۇرمايمەن، پۇل بېرىمەن.
— پۇلىڭىزنى چېكىڭىزگە تېڭىڭ، قويۇۋېتىڭ مېنى! بايا-
تىن ھەمراھ بولدۇم، ھەققىڭىز تۇگىدى.
— شۇلما؟ كۆزىڭىزنىڭ ئىچىگە قاراپ، يوتىڭىزنى سە-
لاپ، بىلىڭىزدىن چىمداپ قويغىنىمغا، بىرىنچى قەۋەتتىن ئۇ-
چىنچى قەۋەتكە ئاچىقىپ قويغىنىڭىزغا يۈز سوم ئالامسىز. ئۇن-
داقتا ئوقەتنى سىزلا قىلىدىكەنسىزغۇ!
— ھە، بىلمىسىز قېرى بەز، چېيىڭىزنى قىزىق - قىزىق
قويۇپ تۇردۇم، ھارىقىڭىزنى قۇيۇپ بەردىم، قورۇمىلىرىڭىزنى
ئىسسىتىپ ئاچىقىپ تۇردۇم. نامەھرەم جايلىرىمنىمۇ تۇتۇۋالدۇ-
ڭىز، ئۇنىڭغىمۇ مەيلى دېدىم، ئەمدى نېمە قىلسام بولاتتى،
قويۇۋېتىڭ دەيمەن!

— دورا ئىچكەنتىم ... ھەمراھ بولۇپ...

— دورا ئىچكەنتىم دەپ قېلىنلىق دورىسىنى ئىچكەن ھايا-سىز بۇزۇق ئىكەنسىز، ھۇ ئۆلمەيدىغان قېرى بەز، قويۇۋېتىڭ مېنى!

— ماڭا قارىڭا، گۈزەل خېنىم...

— قويۇۋېتىڭ دەيمەن! — دېدى تۇتىگۈل ۋە مەسۇمنىڭ قولىدىن بوشىنىشقا ئۇرۇندى، لېكىن، كەيپ ۋە بايا ئىچكەن دورىنىڭ كۈچىدىن بولسا كېرەك مەسۇم ئۇنى ھە دەپ كارىۋات تەرەپكە تارتاتتى. تۇتىگۈل ياش ۋە تىمەن بولغاچقا، مەسۇمنىڭ ئۇنىڭغا كۈچى يەتمەيۋاتاتتى. ھەرقانچە قىلىپمۇ بۇ چېپىلغاق بەزدەك ئادەمدىن قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتمىگەن تۇتىگۈل ئاخىر ۋار-قىراشقا مەجبۇر بولدى:

— ۋاي، ئادەم بارمۇ!؟ ھۇ، باسقۇنچى ئوغرى!

مەيخانا كارىدورىدا دۈپۈرلىگەن ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلاندى. بىر-دەمدىن كېيىنلا ئىشىك ئېچىلىپ، ياتاق ئۆيگە مەيخانىنىڭ كېچە-لىك ئامانلىق ساقلاش خادىمى كىرىپ كەلدى. مەسۇم ئۇنىڭ تەييار تۇرغاندەك بىردەمدىلا يېتىپ كەلگىنىگە ئەقلى ھەيران قالدى. «بۇ ئىشتىن خەۋىرى بارمۇ، نېمە؟» خىيالىدىن ئۆتكۈز-دى ئۇ. ئامانلىق ساقلاش خادىمى كىرىش بىلەن تەڭ مەسۇم قولىنى ئايالىنىڭ بېلىدىن تارتىۋالدى. بايىقى تارتىشماقتىن كۆڭ-لەكلىرى تۇرۇلۇپ كەتكەن ياش كۈتكۈچى ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇپ مەسۇمگە غەزەپ بىلەن ھومايدى. ئامانلىق ساقلاش خادىمى ھەر ئىككىسىگە بىر قۇر قارىۋېتىپ ئايال كۈتكۈچىگە تىكىلدى:

— تۇتىگۈل، سىزگە بىرنېمە بولمىغاندۇر ـ ھە؟ — سورىدى ئۇ ۋە مەسۇمگە بۇرۇلۇپ قاراپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ھە، ئوغرى، بۇزۇقچىلىقنىڭ ئورنىنى تېپىپ قىل جۇمۇ، ماڭ، سەن بىلەن ئايرىم سۆزلىشىمىز، تۇتىگۈل، سىز ئىشىكىزدىن چۈشۈۋېرىڭ. مۇنۇ بەزدەك قاراپلا تۇرغان بەتبەخت-نىڭ ئەدىبىنى ئۆزۈم بېرىمەن.

تۇتىگۈل چىقىپ كەتتى. ئامانلىق ساقلاش خادىمى مەسۇمنى ئالدىغا سېلىپ قوغداش بۆلۈمىگە ئەچۇشتى. بىردەملىك سوئال - سوراقتىن كېيىن ئۇنىڭغا مىلك سوم جەرىمانە قويدى، ئۇنىمسا ساقچىغا تاپشۇرۇپ بېرىدىغىنىنى ئېيتىپ تەھدىت سالدى.

— يائاللا، ئۇكا، ئۇنداق قىلما، مەسۇم زىندانغا چۈشۈپ قاپتۇ دېسە، مەھەللىدە بېشىمنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرىمەن، ماڭا ئۇيات ئەمەسمۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇ يەردە مېنى ئۆلتۈرۈپلە- ۋەت.

— قايسى مەھەللىدىنسەن؟ — سورىدى ئامانلىق ساقلاش خادىمى قاپىقىنى تۈرۈپ.

— «پاقا مەھەللىسى» دىن، يېڭىدىن بەرپا بولغان كونا تۇگ- مەنبېشىچۇ، ھە، شۇ مەھەللىدىن.

— توختا، ئۇنداق بولسا سەن مەرۇپ گۆشىنىڭ مەھەللىسە- دىن ئوخشىمامسەن.

— دەل شۇ، مەرۇپنى تونۇمسەن، ئۇكا، تۇغقىنىم بولىدۇ. تونۇش ئىكەنسەن، ئۇكا، مېنى قويۇۋەتكىن، ئۇنچىلىك پۇلۇمۇ يوق، مېنى دۇئانە قىلىۋېتسەن، ئۇكا، مەندىن يانمىسا خۇدادىن يېنىپ قالار، يېشىم شۇنچىغا يېتىپ، كەيپچىلىكتە قىلىپ قوي- غان ئانچىكىم ئىشقا مىلك سوم دەپ تۇرۇۋالمىغىن. بۇ قىلغىنىڭ- نى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن، ئۇكا.

— ئۇنداق ئاسان ئىش يوق، — دېدى ئامانلىق ساقلاش خادىمى تەرىنى تۇرۇپ، — سەن كۇتكۇچى قىزلارغا باسقۇنچىلىق قىلماقچى بولدۇڭ، شۇنىڭ ئۈزىلا يېتەرلىك جىنايەت. ھازىرلا قولۇڭغا كويزا سالسام بولىدۇ. بىراق سەن مەرۇپنىڭ مەھەللە- سىدىن چىقىپ قالدىڭ...

— ئۇكا، رەھمى قىلغىن ماڭا، — يالۋۇردى مەسۇم ئۇنىڭ تىزىغا ياماشقان ھالدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، — مۇنداق قىلساڭ

مەھەللىنىڭ ئالدىدا ئۆلگىنىم تۇزۇك، مەن ساڭا ۋەدە بېرەي، ئىككىنچىلەپ...

بۇ گەپلەردىن كېيىن، ئامانلىق ساقلاش خادىمى بىرئاز بوشىشىپ قالدى. مەسۇمنىڭ گەپلىرى، يالۋۇرۇشلىرى ھەتتا يىغلىغۇدەك بولۇپ ۋەدە بېرىشلىرىنىڭ ئازراق بولسىمۇ نەتىجىسى كۆرۈندى.

— توختا، سېنى ئۇنداق بوش قويۇۋەتمەيمەن، — دېدى ئامانلىق ساقلاش خادىمى ئاخىر بىر قارارغا كېلىپ، — ئالدى بىلەن مەھەللىدىكى ئامانلىق خادىمى مەرۇپنى چاقىراي، كەلسۇن، شۇنىڭغا تاپشۇراي سېنى، شۇ بىرنېمە دېسۇن.

ئامانلىق ساقلاش خادىمى يانچۇقىدىن تېلېفون دەپتىرىنى ئېلىپ مەرۇپنىڭ ئۆيىگە تېلېفون ئۇردى. قاق سەھەردە نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلىشكە ئالدىرىغان مەرۇپ ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى. مەسۇمنىمۇ تاپتى. ئۇنىڭغا ئۇزاق تىكىلگەندىن كېيىن ئېيتتى:

— مەسۇمكا، سېنىڭ مۇشۇنداق كۇنگە قېلىشىڭنى ئاللىقاچان ئويلىغانىدىم، مانا قاپقانغا دەسسەپسەن، نېمىدېگەن سەتچىلىك بۇ. مەھەللىدىكىلەر ئاڭلىسا، بېشىڭنى قانداقمۇ كۆتۈرۈپ يۈرەرسەن، مانا ئەمدى بەز يەيمەن دەپ قاپقانغا چۈشۈپسەن. ساڭا نېمە كۇن بۇ؟!

— مەھەللىدىكىلەر ئاڭلىمىسۇن، ئۇكا، يۇزۇم تۆكۈلۈپ كېتىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇ يەردىلا ئۆلۈپ قالغىنىم تۇزۇك...

مەسۇم، مەرۇپ بىلەن ئامانلىق ساقلاش خادىمىغا جىق يالۋۇردى، يېلىندى. ئاخىر ئۇ ئىككىسى مەسۇمنى بۆلۈمگە يالغۇز تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. بىر ھازادىن كېيىن كىرىپ مەرۇپ مەسۇمنى ئېلىپ ماڭدى.

— بۇ ئادەمنى بوش قويۇۋەتمەيتتىم، — دېدى ئامانلىق

مىسام بولمايدۇ، ئۇكا، ھېلىقى تۇتىگۈل دېگەن بەك قاملاشقان، مېھرى ئىسسىق، كىشىنىڭ زوقىنى تارتىدىغان جۇۋان ئىكەن، مېنى خۇدايىم يولۇقتۇردىغۇ دەپ خۇش بولۇۋېدىم، ئەمدى ئۇنىڭ كۆشەندىسى بار ئىكەن - دە، خەپ، قوينىدا يېتىۋالسام نېمە ئارمان، ئاۋۇ پايلاقچى ئۇنىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتىدۇ دېگىنە.

— مانا، مانا يەنە جۆيلۇگىنى تۇردۇڭ، مەسۇمكا، — خاپا بولدى مەرۇپ ئۇنىڭغا، — بېرىپ ئۇخلا، ئارامىڭنى ئال، ساڭا نېمە زۇلۇم بۇ.

تاڭ ئېتىپ، كوچىلار ھايات قاينىمىغا چۆككەندى. سەھەر ھەممە ئادەم ئۆز ئىشىغا ئالدىرىشىپ كېتىۋاتاتتى. لېكىن مەسۇم ئۆيىگە ئالدىرايتتى. ئۇ يەنە شۇ غېرىب كۆلبىسىگە بېرىپ بۇگۈن كېچە ئۇخلىمىغان ئۇيقۇسىنى ئۇخلايدۇ. كۈندۈزى ھەممە جانلىقلار ئۆز تىرىكچىلىكى ئۈچۈن تىرىشىپ - تىرمىشىپ ھايات قاينىمىدا ئۆزسە، ئۇ خۇددى تىنىپ قالغان لاتقىدەك جىمىدە ياتىدۇ. بۇ بەلكىم، ياراتقان ئىگىسىنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن ئامىتىدۇر، ماڭاش تەييار. ئاي توشقاندىلا بانكىدىن خۇددى ئۆتكۈزۈپ قويغىنى بارەك چوڭچىلىق بىلەن ئېلىپ سانايدۇ. ئاندىن يانچۇقىغا سېلىپ بازارغا چىقىدۇ. ئەڭ ئالدىدا، ھەتتا ئاش - نان ئېلىشتىنمۇ ئىلگىرى ھېلىقى قۇۋۋەت دورىلىرىنى سېتىۋالىدۇ. مەسۇم بەزىنىڭ قۇۋۋەت دورىلىرى بىلەن ھەپىلىشىدىغانلىقىغا مەھەللىدىكىلەرمۇ ھەيران قالمايدىغان بولدى. چۈنكى، زاماننىڭ تەرەققىي قىلىشى بىلەن خىمىيىلىك نەرسىلەرنى كۆپ ئىستېمال قىلغان ئادەملەرنىڭ ئىچكى - تاشقى ئەزالىرى ئاجىزلاپ كېتىدۇ - دە، ئەنە شۇ ئەزالارنىڭ ئىچىدە ئەڭ زەئىپلىشىدىغىنى ئىنسانىنىڭ جىنسىي ئەزاسى بولسا كېرەك. مۇنداق جىنسىي ئاجىزلىقنى پەقەت قۇۋۋەت دورىلىرى بىلەنلا تولدۇرۇپ مېڭىش ئاڭلىق مەخلۇقلار ئارىسىدا ئەڭ ئومۇملاشقان ھادىسە بولۇپ قالدى. مەسۇم بەز مانا شۇنداقلارنىڭ تىپىك ۋەكىلى...

تۆتىنچى باب

«تولۇنئاي رېستورانى» مەسۇمنىڭ كۆز ئالدىدىن زادىلا نېرى كەتمىدى. ئەڭ مۇھىمى، ئۇنىڭدا ئىشلەيدىغان ھېلىقى تۆت-گۈلنىڭ گۈزەللىكى ئۇنى كېچىسى ئۇيقۇدىن بىدار قىلدى، كۆز-دۇزى خىيالدىن نېرى بولمىدى. ئۇ، ئاخىر، ھېلىقى كۆندىكى سەتچىلىكنى ئۇنتۇپ تۇتىگۈلنى بىر كۆرۈش تەقەززالىقى ئىلكىدە ئوت - كاۋاپ بولۇپ يەنە رېستورانغا باردى. بۇ قېتىمقى كېچىدە ئۇ، كوچا ئارىلاپ پىيادە كەلدى. رېستورانغا كىرىشى بىلەنلا ئۇنى باشقا بىر كۆتكۈچى قىزغىن قارشى ئالدى. بىراق تۇتىگۈل كۆرۈنمەيتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى نېمىشقىدۇر ئەنسىزلىك ئىچىدە دۇپۇلدەپ ئۇرۇشقا باشلىدى. كېچىلىك نۆۋەتچى ئالمىشىدىغان پەيت بولسا كېرەك، بايىقى كۆتكۈچىلەر كېتىپ، يەنە يېڭىدىن كۆتكۈچىلەر كىردى. دەل شۇلارنىڭ ئارىسىدا تۇتىگۈلمۇ پەيدا بولدى. مەسۇم ئۇنى كۆرۈپ ئۆتكەنكى كۆڭۈلسىزلىكنى ئېسىگە ئالدىيۇ، بەنە شۇ زامانلا ئۇنتۇدى. شۇ تاپتا ئۇنى تۇتىگۈلنىڭ ئىشق - مۇھەببىتى ئەسىر قىلغانىدى. مەسۇم ئۆزىگە ھاي بې-رىشنى ئۇنتۇپ، تۇتىگۈلگە قول ئىشارىسى قىلدى. تۇتىگۈلمۇ غۇۋا چىراغ يورۇقىدا ئانچە تونۇيالماي ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى.

— خۇش، سىزگە نېمە كېرەك، مېھمان؟ — سورىدى تۇتە-گۈل ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئېڭىشىپ تۇرۇپ.

مەسۇم كاستۇمىنىڭ قوينى يانچۇقىدىن يۈز سوملۇق پۇلدىن بىرنى چىقىرىپ ئۇنىڭ ھېلىقى يېرىگە قىستۇرۇپ قويدى. تۇتە-گۈل بىر خىل ھېسداشلىق ئىلكىدە ئۇنىڭغا خۇش چىراي ئاچتى.

— ماڭا، مۇلازىمەت قىلىڭ، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا، — سىز بۇ يەردىكىلەرنىڭ ئەڭ گۈزىلى، ئەڭ سەرخىل كۆتكۈچى-سى. مۇنۇ پۇل سىزگە بەرگەن مۇكاپاتىم بولسۇن، قانداق دەي-سىز؟

— رەھمەت سىزگە، — دېدى تۇتىگۇل مىننەتدارلىق بىلەن، — سىزگە نېمە ئەكېلەي؟

مەسۇم ھاراق، قورۇمىلاردىن بۇيرۇدى، بىردەمدىلا ھەممە نەرسە تەييار بولدى. مەسۇم ھەممىنى ئىچىپ بولسىمۇ يەنىلا كەيپ بولمىدى. بۇگۇن ئاخشام ئۇنىڭ كۆڭلى خۇش ئىدى. تۇتىگۇلمۇ ئىنىدەككە كەلگەندەك قىلاتتى، كەيپىمۇ چاغ ئىدى. بۇگۇن جەزمەن تۇتىگۇل بىلەن بىللە قايتىدۇ. ياتاق، رېستوراد-لاردا كۆز - قۇلاق تولا، بىر ئىشنى خالىي قىلغىلى بولمايدە-كەن. شۇنداق شېرىن خىياللار بىلەن ئولتۇرغان مەسۇم تۇتىگۇل-نىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرغىنىنمۇ سەزمەي قالدى. مەسۇم ئۆتكەنكى ئىشى ئۈچۈن خىجىللىقىنى بىلدۇرمەكچى بولۇپ، ئۇ-نىڭ قۇلاق تۇۋىگە ئېغىشىپ پىچىرلىدى:

— مېنى كەچۈرۈڭ، خانىم، ئۆتكەنكى ئىشىم ئۈچۈن سىز-دىن بەك خىجىلمەن، مەن سىزدىن چوڭ بولسامۇ يەنىلا سىزنى ھۆرمەت قىلىمەن، مۇھەببەت - سۆيگۈ دېگەنلەر ياش قۇرامىغا باقمايدىكەن، كىشىنى مەستانە قىلىپ قويىدىكەن، مېنىڭ يۈرە-كىمنى پىچاق بىلەن تىلسىڭىزمۇ مەيلى، ئۆز رازىلىقىم بىلەن قاراپ تۇرىمەن، دىدار - ۋەسلىڭىزنى كۆرۈش ئۈچۈنلا كەلدىم. سىزدەك گۈزەل ئاياللارنى مەن كۆرمەپتىكەنمەن. سىز ماڭا ھەر-گىزمۇ خاپا بولماڭ، مەن سىزنىڭ دىدارىڭىزنى كۆرگىنىمگىلا خۇش، شۇندىلا ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلىمەن!

— گەپكە بەك ئۇستا ئىكەنسىز، شائىرمۇ نېمە سىز؟ — سورىدى تۇتىگۇل ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن مەمنۇن بولۇپ.

— ياقەي، ئاددىي ئادەممەن، — داۋاملاشتۇردى مەسۇم، — سىزنى كۆرۈش ئۈچۈنلا مۇشۇ يەرگە كېلىدىغان بولۇپ قالدىم. ئۆتكەنكى بەڭگۇشلىقىم ئۈچۈن سىزدىن ئەپۇ سورايمەن. سىز مەيلى قاراڭ، قارىماڭ، ماڭا بەرىبىر، سىزنى يەنىلا ھۆرمەت قىلىمەن، سىزنى قەدىرلەيمەن، سىزگە يار - يۆلەك بولىمەن.

سىز مۇشۇنداق ئورۇنلاردا ئىشلەپ زايە كېتىۋاتقان گۈزەللەرنىڭ بىرى ئىكەنسىز، سىزنىڭ ئورنىڭىز ھەرگىزمۇ بۇ يەر بولماسلىقى كېرەك. سىز كاتتا رېستورانلارنىڭ ئايال خوجايىنى بولۇشقا تېگىشلىك. سۆلىتىڭىز بار، دۆلىتىڭىزمۇ بار، ئەقىل - ئىدراكلىق، زېلۋا قەددى - قامىتىڭىز يارىشىملىق تۇرمامدۇ. يارات-قان ئىگىسى سىزگە ھەممىنى تولۇق بېرىپتۇ. پەقەت زۇۋۇلىڭىزلا كىچىك ئۇزۇلگەچكە، پېشانىڭىز تازا ئوڭدىن كەلمەي قاپتۇ. بىز مال - دۇنيا دېگەننى سىزگە تەسەددۇق قىلىۋېتىمىزدە، سىز شۇنداق قىلىشقا ئەرزىيسىز. قاش - كۆزىڭىزنىڭ تۆكۈلۈپ تۇرۇشى، غۇنچە لېۋىڭىز، زېلۋا بويىڭىز، يارىشىملىق قەددى - قامىتىڭىز، قولىمىزدا مىڭ سەر ئالتۇن بولسىمۇ بېشىڭىزدىن ئۆرۈپ چاچمىز. نېمە، ئىشەنمەمسىز؟ مەن راست سۆزلەۋاتە-مەن، ماڭا قارىڭا، سىز تازا ئېچىلىپ كېتەلمەيۋاتىسىزغۇ ياكى سىزنىڭ ھېلىقى توي قىلىدىغان ئادىمىڭىز، سىزنى چەكلەپ تۇرامدۇ. مۇنداق ئەرلەرگە تېگىش بىر زۇلۇم، تۇگىمەس دەرد. كونىلىق بىلەن ياشايدىغان مۇنداق ئادەملەرنىڭ گۈزەل ئاياللار بىلەن توي قىلىشى ھامان كۇنچىلىكنى، تۇرمۇش ۋەيرانچىلىقىنى ئەكېلىدۇ. قانداق دەيسىز؟...

مەسۇم ئۆزىنىڭ كاسىلداۋېرىشى بىلەن تۇتىگۈلنى قايىل قىلغاندەك ئىدى. ئۇ مەسۇمنىڭ قاپقارا قىلىپ بويىغان چاچلىرىغا ئۇزاق تىكىلىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ چاي يەڭگۈشلىدى، قورۇمىلارنى ئىسىتتى.

— ئۆتكەنكى ئىشىمنى كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، — دېدى تۇتە-گۈل ئاخىرى مىيىقىدا كۈلۈپ، ئۇنىڭ ھازىرقى ھالىتى مەسۇ-مىڭ كۆزىگە ئوت بولۇپ كۆرۈندى، — توي قىلىدىغان يېگىتىم مېنى بەكلا قورۇيدۇ، ھېچكىم بىلەن پاراڭ قىلدۇرمايدۇ، ئۇمۇ مەن بىلەن مۇشۇ يەردە ئىشلەيدۇ، سىزدەك شېرىن گەپلەرنى قىلىشنى بىلمەيدۇ، كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشنى ئەسلا ئۇقماي-

دۇ. سىزنىڭ بايىقى گەپلىرىڭىزگە قايىل بولدۇم. ئۆتكەنكى تەنتەكلىكىم ئۈچۈن مېنى يەنە بىر قېتىم كەچۈرۈڭ، بولامدۇ؟

— سىزدەك گۈزەل تۇمۇچۇقلارنى كەچۈرمىسەم كىمنى كەچۈرىمەن، — دېدى مەسۇم شامدەك ئېرىپ، — بولمىسا ئۇۋالىغا قالىمەن، سىزدەك گۈزەللەرگە جېنىمىز پىدا بولسا، ئارمىنىمىز يوق كېتىمىز دەڭا.

تۇتىگۈل بايىاتىن ئولتۇرۇپ زېرىكتىي بولغاي، ئورنىدىن تۇردى.

— بوپتۇ، بىر قۇر پىرقىراپ كېلىڭ، — دېدى مەسۇم تەبەسسۇم بىلەن، — خوجايىنىڭىز كۆرۈپ قالسا سىزنى ئەيىبلەپ قويمىسۇن، ئۇنداق قىلسا مېنىڭ يۈرىكىم چىدىمايدۇ جۇمۇ. ئەگەر مەن بۇ يەرنىڭ خوجايىنى بولسام سىزنى پەرىزاتتەك ياساپ خېرىدارلارنى كۈتۈۋېلىشكىلا مەسئۇل قىلاتتىم. يۈندى - چاقىلارنىڭ ئىچىدە چىنە - تەخسە قاتلاپ يۇرۇشىڭىزنى خالىمايتتىم.

تۇتىگۈل بىر نازىنىن كۈلكىسى بىلەن كۈلۈپ مەسۇمگە قاراپ قويدى.

— ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن كېلىمەن، ھېلىقى يىگىتىم بۇگۈن دەم ئالغان، كەلمەيدۇ. ئىشتىن چۈشىدىغىنىمغىمۇ ئاز قالدى.

— ئۇنداقتا سىزنى مۇشۇ يەردە كۈتىمەن، — دېدى مەسۇم يۈرىكى خۇشاللىقتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ.

— ياق، سىز ئالدىمدا چىقىپ تۇرۇڭ، — دېدى تۇتىگۈل جىلۋە بىلەن.

— ئۇنداق بولسا دوقمۇشتا تۇرۇپ تۇرىمەن.

— ماقۇل ئەمىسە.

مەسۇم بوتۇلكىدا قالغان قىزىل شارابلىرىنى ئىچىپ بولدى. بۇگۈن مەست بولۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، تۇزۇك كەيپ بولغىنىمۇ يوق. شۇنچىۋالا ئىچكەن ھارىقى قەيەرگە كەتتى؟ خۇشاللىقتا

ئىچكەن ھاراق باشقىچە بولىدىكەن ـ دە، يەنە كېلىپ ئۆزى ۋىسال ئىشقىدا كۆيۈپ ـ پىشقان ئادەمنىڭ ۋەدىسىنى ئاڭلىغان بۇ كىچە ئۇنىڭغا گويا كېچىسى قۇياش پارلاپ چىققاندەك، كۆڭلىنىڭ ئۆتكەنكى ئىش بىلەن قاراڭغۇلاشقان يەرلىرى نۇرلىنىپ كەتكەندەك سېزىلدى. تۇتىگۈل شۇنچە گۈزەللىكىگە قارىماي، مەسۇمىنىڭ شۇنچە قېرى كۆرۈنگەن، قورۇق باسقان چىرايىغا بېرىلىپ قاراشلىرى، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى چىگىشلەرنى يېشىۋەتتى. ئەگەر راستتىنلا ئۆزىنىڭ ئارزۇسىدەك بولۇپ، ئىش ۋۇجۇدقا چىقىپ قالسا تۇتىگۈل ئۇنىڭ ئۆمۈرلۈك گۈزەل ئايالى بولۇپ قالىدۇ...

مەسۇم ئەنە شۇنداق ئايىغى چىقماس شېرىن خىياللارغا غەرق بولۇپ دوقمۇشقا كەلدى ـ دە، ستولبىدىكى چىراغ نۇرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ. قاراڭغۇ دالدىغا بېرىپ تۇردى. ئەتىياز پەسلى بولغاچقا، كەچقۇرۇنلۇقىمۇ ھاۋا سوغۇق ئىدى. كوچىلاردىكى قارلار ئېرىپ يوللاردىن چاڭ كۆتۈرۈلسىمۇ، باھار ھىدى پۇرىغاندەك قىلمايتتى. مەسۇم كاستيۇمىنىڭ ئالدىنى ئەتتى. بۇرۇلكىسىنىڭ يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ قايسىبىر بىر ئىدارىنىڭ پاسىل تام رېشاتكىسىغا يۆلىنىپ تۇردى. بىر پەستىن كېيىن، تۇتىگۈلنىڭ قارىسى كۆرۈندى. ئۇ ئۇدۇللاپ مەسۇمنىڭ قېشىغا كەلدى. مەسۇم ھېچ ئىككىلەنمەيلا ئۇنىڭ قولتۇقىغا قولىنى ئۇزاتتى. تۇتىگۈلمۇ ئۇنىڭغا قارشىلىق قىلمىدى. ئۇلار بىر پەس جىمجىت مېڭىشتى. كوچىدا كېچىلىك تاكسىلار ئۇياق ـ بۇياققا غۇيۇلداپ ئۆتەتتى. ئۆتكۈر چىراغ نۇرلىرى كۆزنى قاماشتۇراتتى. كېچىلىك بەزمىخانىلاردىن ئۇزۇلمەي ناخشا ـ مۇزىكىلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. شۇ ئەسنادا بىردىنلا كۆتۈرۈلگەن ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ ئۇ ئىككىسىنى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاراشقا مەجبۇر قىلدى.

— تۇتىگۈل، ھەي تۇتىگۈل! — ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن بىرى غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ كېلىۋاتاتتى.

— ۋىيەي، ئاۋۇ ساراڭ كېلىۋېتىپتۇ، — دېدى تۇتىگۈل

قولىنى مەسۇمنىڭ قولىدىن ئىتتىك ئاجراتقان ھالدا، — سىز تېز كېتىڭ، بولمىسا ئۇ يەنە ئەسكىلىك قىلىدۇ، بولۇڭ دەيمەن. ئىمرەمزە كەلگۈچە تاكسىدىلا...

— مەن قانداق قىلاتتىم، — دېدى مەسۇم تەمكىن ھالدا، — سىزنى كېچىدە ئۆيىڭىزگە يەتكۈزۈپ قويايى دېدىم شۇ. مەندە نېمە گۇناھ؟

— لېكىن، ئۇ ئۇنداق ئويلىمايدۇ، جېدەل چىقىرىدۇ. ھەتتا سىزنى...

تۇتىگۇلنىڭ گېپى تېخى ئۇزۇلمەي تۇرۇپ ئىمرەمزە يېتىپ كەلدى ۋە مەسۇمگە سىنچىلاپ قارىدى.

— ھە، ماۋۇ ھېلىقى قېرى بەز ئىكەنغۇ، — دېدى ئۇ يېنىدىكى بىللە كەلگەن بىرىگە مەسۇمنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — ھوي، قېرى بەز، خەقنىڭ خوتۇنىنى كېچىدە قەيەرگە يېتەكلەپ ماڭدىڭ، ئېيت، ئۆتكەندىكى ئىشىڭغا توۋا قىلماي، يەنە چىتلاپ يۈرەمسەن؟ ئۆتكەندە مەرۇپ گۆشىنىڭ يۈزىنى قىلىپ سېنى قويۇۋەتكەنىدىم، ئەمدى بوش قويۇۋەتمەيمەن جۇمۇ.

ئىمرەمزە شۇ گەپ بىلەن تەڭ مەسۇمنى بىر مۇشت ئۇردى. تۇتىگۇل يۇگۇرۇپ كېلىپ ئارىغا چۈشتى. ئۇ شۇنداق قىلمىسا ئىشىنىڭ يوغىناپ كېتىدىغىنىغا كۆزى يەتكەنىدى.

— گۇناھسىز ئادەمنى نېمىشقا ئۇرىسىز؟ — دېدى تۇتىگۇل ئىمرەمزىنىڭ قولىغا ئېسىلىپ، — ھېچ ئىش بولغىنى يوق، مەن بۇگۈن سىزنى كەلمەيدۇ دەپ بۇ ئاكىمىز بىلەن بىللە قايتقانىدىم، سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى نەدىن بىلەي؟

— سىز ئارىلاشماڭ، تۇتىگۇل، بۇ قېرى بەزنى ئۆزۈم جۇنەيمەن.

مەسۇمگە ئازراق جان كىردى:

— ئۇكاۋۇي، نېمە ئىش بولدى؟ كىم يامانلىق قىپتۇ؟ كوچىدا سەت بولىدۇ. گېپىڭ بولسا يولىدا دېمەمسەن؟

— ماڭە، يولدا دەيمەن، — دېدى ئىمىرەمزە مەسۇمنىڭ قولىدىن تۇتۇپ تارتقىنچە، — ماڭ، رېستورانىنىڭ ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمىدە سۆزلىشىمەن.

ئىمىرەمزە مەسۇمنى ئالدىغا سېلىپ رېستوران تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى. ئۇ ئارقىدا كېلىۋېتىپ يېنىدىكى ھەمراھى بىلەن پىچىرلىشىپ بىر نەرسىلەرنى پۇتۇشۇۋالغاندەك قىلاتتى. تۇتقۇل گەپمۇ قىلماي ئۇلارنىڭ قېشىدا بىللە كېلىۋاتاتتى. ئۇ نېمىدەپ ئېغىز ئېچىشى مۇمكىن؟ ئۆتكەندىكى ئىشى توي قىلماقچى بولغان يىگىتنىڭ گۇمانلاندۇرۇپ قويغانىدى. تۇتقۇل ئۆزىمۇ بىر ئەرگە تېگىپ چىققان جۇۋان بولغاچقا، ئۆزىنى رېستوراندا ئىشلەشكە لايىق دەپ بىلەتتى. دەل ئۇ شۇ رېستوراندا ئويناغان تانسىدىن باشلانغان جېدەل ئۇنىڭ قىز تەگكەن ئېرىدىن ئاجرىشىپ كېتىشىگە سەۋەب بولغانىدى. تۇتقۇل ئۆزىنىڭ تىنچ ئائىلە تۇرمۇشىنى بۇزغان بۇ رېستوراندا ئىشلەپ جېنىنى بېقىش ئۇچۇن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قوشۇلمىغىنىغا قارىماستىن چەت بىر مەھەللىدە ئايرىم ئۆي تۇتۇپ ئولتۇردى. كېچىسى رېستوراندا ئىشلەيدىغان ئىش تاپتى. ئاخىر ئۆزىنىڭ مۇنداق يالغۇز ئۆتۇۋېرىشىنىڭ مەنىسىز ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ ئۆزىگە ئوخشاش رېستوراندا ئىشلەيدىغان ئەردىن بىرنى تاپماقچى بولدى، مەقسىتىگە مۇ يەتتى. «تولۇنئاي رېستورانى» دا قوغدىغۇچى بولۇپ ئىشلەيدىغان ئىمىرەمزە ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالدى، چىقىشالمايۋاتقان خوتۇننىنمۇ قويۇۋەتتى. ئەمدى توي قىلىشقا تەييارلىق قىلىۋاتقاندا بۇدۇشقاققا ئوخشايدىغان مۇنۇ قېرى بەز ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پەيدا بولدى. ئىمىرەمزىنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتقان ئاۋۇ سالاپەتلىك كىشى تۇتقۇلنىڭ قەلبىدە ئاز ـ تولا ئۇچقۇن پەيدا قىلغانىدى، ئۆزىنى دائىم تىللاپ، كۈنلەپ ئۇرۇپ تۇرىدىغان مۇنۇ كەلگۇسى ئېرىدىن بولسا سۆيگۇ ـ مۇھەببەتنىڭ قىلچە ئۇچقۇنىنى تاپالمىدى. دىلى كۆپ ئازار يېدى. تۇتقۇل ئۆزىنىڭ كېيىنكى ھاياتىدىن قايغۇ-

رۇپ، هازىرلا بىر تەرەپ بولۇپ كېتىشىنى ئېيتىپ ئىمىرەمزىگە يالۋۇردى، لېكىن ئىمىرەمزىنىڭ جاۋابى ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى:

«جېنىم تۇتىگۇل، ئۇنداق دېمىگىن، مەن سېنى دەپ خوتۇن، بالا ـ چاقامدىن ئايرىلدىم، سېنى جېنىمدىن ئارتۇق سۆيىمەن، سېنى ھەددىدىن زىيادە ياخشى كۆرگىنىمدىنمىكىن ئەيتا ۋۇر سېنى رېستوراندا ئۇچۇپ يۇرۇپ يۇزۇڭگە قونۇپ كەتكەن ئەركەك چۈشىنىدىنمۇ كۈنلەيدىغان بولۇپ قالدىم. كۈنچىلىكىم قاتتىق ئوخشايدۇ. مېنى ئەيىبكە بۇيرۇما، سېنى ياخشى كۆرگىنىمدىن، سېنى چىن قەلبىمدىن سۆيگىنىمدىن شۇنداق قىلىۋاتىمەن، ئەگەر سەن مېنىڭدىن بۇزۇلساڭ ئالدى بىلەن سېنىڭ جېنىڭنى ئالىمەن، ئاندىن ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالىمەن...» دېگەندى ئۇ.

خىيالىلىرى دەل شۇ يەرگە كەلگەندە تۇتىگۇلنىڭ تېنى شۇرۇلۇپ كەتتى. ئالدى تەرەپتىن ۋاڭ ـ چۇڭ كۆتۈرۈلمىگەندە ئۇ تېخىمۇ قارا تەرگە چۆمگەن بولاتتى.

— ماڭ كىر، — ۋارقىرىدى ئىمىرەمزە مەسۇمنىڭ گەجگىسىدىن قامالىلاپ تۇتقان پېتى ئامانلىق ساقلاش بۆلۈمىنىڭ ئىشىكىدىن ئىچكىرىگە ئىتتىرىۋېتىپ، — كىر دەيمەن، سەن بىلەن مۇشۇ يەردە سۆزلىشەي.

تۇتىگۇل سىرتتا قالدى. بۆلۈمدە ئىمىرەمزە بىلەن ئۇنىڭ شېرىكى مەسۇمنى يەلكىسىدىن بېسىپ ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزدى.

— ئەمدى قۇتۇلغىنىڭنى بىر كۆرەي، — دېدى ئىمىرەمزە غەزەب بىلەن ھوميىپ، — كىشىنىڭ خوتۇنىغا پوخۇرلۇق قىلغىنىڭغا ئاغزى ـ بۇرنۇڭغىچە تويدۇراي... ئۆتكەنكى مىڭ سوم جەريمانىنى ئەمدى تۆلەيسەن، قولۇڭدىن تىلخەت بېرىسەن، ئاندىن كېتىسەن، بولمىسا، بۇگۈن بىر ئاخشام يەر ئاستى ئۆيىدە ياتىسەن، ئەتە سېنى ساقچىخانىغا ئاپىرىپ بېرىمەن، ئۇ چاغدا ھەرقانچە قىلىپمۇ قۇتۇلالمايسەن.

— نەدىكى پۇلنى بېرىمەن، ئۇكا، تىكەندەك يالغۇز جېنىمـ
نى ئارانلا بېقىپ كېتىۋاتىمەن، — دېدى مەسۇم بىچارە قىياپەتكە
كىرىۋېلىپ، — مائاشىمغا قۇۋۋەت دورىلىرىنى ئىچىپ تۇگىتـ
مەن، ئاي ئاخىرىدا يەيدىغان نانغىمۇ پۇل قالمايدۇ. قانداق قىلـ
مەن، ئەرلىك باھنى كۆچەيتىدىغان ئاشۇنداق دورىلارغا ئۆزۈمـۇ
ئامراق، ئۇنىڭ ئۇستىگە خۇمارىم تۇتىدۇ ئەمەسمۇ...

بۇ گەپ تالادا ئىشلەۋاتقان تۇرغان تۇتىگۈلگە ئېنىق ئاڭلاندـ
دى. ئۇ تېخىمۇ ئېنىق ئاڭلاش ئۈچۈن ئىشىككە قۇلىقىنى يېقىپ
جىممىدە تۇردى. ئىچكىرىدىن مەسۇمنىڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى:

— ئايدا بىر قېتىم مائاشىم چىققاندا رېستورانغا بىر كىرىپ
ئولتۇرۇپ كۆڭلۈمنى ئېچىپ كېتىمەن، بەزىدە كۇتكۇچىلەرنىڭ
كۆزىنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ قويغىنىمغىلا چېكىسىگە يۈز سوم
قىستۇرۇپ قويۇپ كېتىمەن...

— كۆز زىناسى قىلمەن دېگىن، قېرى بەز، — ئىمىرەمزىنىڭ غەزەپلىك ئۈنى ياڭرىدى، — گەپ يورغىلاتماي
جەرىمانىنى تۆلە، بولمىسا ئۆلگۈدەك دۇمبا يەيسەن، ھېچكىمـۇ
سورىقىڭنى قىلمايدۇ، سورىسا ئايالىمغا پوخۇرلۇق قىلىپ چېقىلـ
ماقچى بولغانلا دەيمەن، كېپىنىڭ پېچىلىپ، ئىككى پۇتۇڭ بىر
ئۆتۈككە تېقىلىدۇ...

— مېنى ئۇنچىلىك گۇناھكار قىلىۋەتمە، ئۇكا، — يالۇرىدى مەسۇم، — تۇتىگۈلنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ قويغىنىمغا
مىڭ سوم دېسەڭ، قانداق كۈن كۆرىمىز، كاشكى بىر سۆيۈۋالـ
سام نېمە ئارمان!

— تىلىڭنى تارت! — ۋارقىرىدى ئىمىرەمزە ئارقىدىن
«تارس ـ تۇرس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ مەسۇمنىڭ «ۋاي،
قۇتقۇزۇڭلار!» دېگەن زارلانغان ئاۋازى ئاڭلاندى. سىرتتا ئىـ
شىك تۇۋىدە تۇرۇپ ھەممىنى ئاڭلاۋاتقان تۇتىگۈل ئىشكىنى ئېـ
چىپ يۇگۇرۇپ كىردى.

— بولدى، ئىمىرەمزە، يوق ئىش ئۇچۇن خەقنى ھاقارەتلەپ ئۇرماڭ! بىكار ئۆزىڭىزگە ئىش تېپىۋالمىسىز.

تۇتىگۇلىنىڭ كىرگىنىنى كۆرۈپ ئىمىرەمزە مەسۇمنى ئۇ-رۇشقا كۆتۈرگەن قولىنى چۈشۈرۈۋالدى.

— تۇتىگۇل، سىز ئارىلاشماڭ، — دېدى ئىمىرەمزە ئۇنىڭغا تەلمۇرۈپ، — بۇ قېرى بەزىنىڭ ئەدىپىنى شۇنداق بېرىپ قويمىسا سىزگە يەنە ساقال تاشلايدۇ، پوخۇرلۇق قىلىدۇ.

— بولدى قىلىڭ! يۈرۈڭ كېتەيلى، مەسۇمكامنىمۇ قويۇۋې-تىڭ، ئۇنىڭغا نېمانچە يېپىشىۋالمىسىز، ھېچ ئىش بولغىنى يوق-قۇ! بولدى يۈرۈڭ كېتەيلى، خىزمىتىڭىزگە تەسىر يېتىپ قال-مىسۇن، مەن سىزگە كۆيۈنۈۋاتىمەن!...

— شۇنى دېمەمسىز، تۇتىگۇل، مانا ئىسپات ئالدىڭدا تۇر-مامدۇ، ئۇكا، ھېچ ئىش بولغىنى يوق. ئۆتكەنكى ئىش ئۇ ئۇقۇشماسلىقتىن، بىر - بىرىمىزنى چۈشەنمىگەنلىكىمىزدىن بولغان، ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات...

— ھۇ!... قېرى پاھىشىۋاز، گېپىڭ تۇگىدىمۇ؟ — دېدى ئىمىرەمزە تېخىمۇ غەزەبلەنگەن ھالدا مەسۇمگە مىختەك قادىلىپ، — تولا قۇيرۇق شىپاڭشتىپ بەزدەك تۇرۇۋالماي مېڭ سومىنى جوزىغا قوي، بولمىسا قاراڭغۇ ئۆيدە بىر كېچە ياتىسەن، ئەتە ساقچىخانىغا تاپشۇرۇپ بېرىمەن.

— نېمىنى قويىمەن، ئۇكا، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا يالۇ-رۇپ، — مېڭ سوم تۇرماق، مېڭ تىيىنىم يوق مېنىڭ، بار - يوق پۇلۇمغا دورا ئىچىپ بولغانمەن، قالغىنىغا بۇگۈن رېستوراندا ئولتۇردۇم، جېنىم ئۇكىلار.

— قانداق دورا ئىچكەنتىڭ؟ — سورىدى ئىمىرەمزە ئېھتى-يات بىلەن ئۇنىڭ قانداق كېسىلى بارلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ، — كېسىلىڭنى باھانە قىلىپ تاياقتىن قۇتۇلۇپ قالماقچى بولۇۋاتسەنغۇ دەيمەن قېرى كاداك، قۇۋلۇقنى قارا بۇنىڭ!

— ياق، ياق، مەن پەقەت ئەرلىك باھنى كۆچەيتىدىغان دورىلارنىلا ئىچىپ باققانمەن، بۇنداق دورىلار قىممەت بولغاچقا سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا بويۇن قىسىپ تۇرغىنىم شۇ، بولمىسا دېگىنىڭلارنى بېرىپ قۇتۇلۇپ كەتمەمدىمەن.

— ھۇ، قېرى پاھىشۇاز! — ژارقىرىدى ئىمىرەمزە مەسۇمنى بىر تېپىپ، — كىم سېنى شەھۋانىيلىق قىلسۇن دەپتۇ. «دورا ئىچىپتىمىش»، دورا ئىچىپ خەقنىڭ خوتۇنىغا ساقال تاشلاڭ دەپتىمۇ بىرى!

— ھەممە بالانى تەرگەن ئاشۇ دورا، ئۆكىلار، — يىغلىغۇدەك بولۇپ چۈشەندۈردى مەسۇم، — شۇ دورىنى ئىچمەگەن بولسام بۇ كۈنگە قالمايتتىم، ئىسىت، ئىسىت مۇنداق خار كۈنگە قېلىشىمنى بىلسەم، ئۇ دورىنى ئىچىپ نېمە قىلاتتىم؟ ئۆكىلار، ئاشۇ دورىلارنى ساتقانلارنى ئۇرساڭلار بولمامدۇ، مەنىڭدەك ئالدانغان بىچارىنى ئۇرغىچە! ئىسىت، پۇللىرىم، ئىسىت! ...

ئىمىرەمزە ھەيران بولۇپ ھەمراھىغا ۋە تۇتىگۈلگە قارىدى. ئۇلار بىر پەس جىم بولۇپ قالدى. ئاردىكى جىمجىتلىقنى يەنە ئىمىرەمزە بۇزدى:

— ساراڭمۇ - ئوڭمۇ مۇنۇ قېرى بەز، بۇنى بىر كېچە سولاپ قويايلى، ئاندىن ھوشىنى تېپىۋالىدۇ. نېمە پەلىپەتىش گەپلەرنى قىلىدۇ بۇ قېرى پاھىشۇاز!

— جېنىم ئۆكىلار، مېنى ئۇنداق قىلماڭلار، — زارلاندى مەسۇم يەنە، — مېنى سولىماڭلار، سولاقتىن بەك قورقىمەن، ھەممىسى ئاشۇ دورىلارنىڭ كاساپىتىدىن بولۇۋاتىدۇ، ئەسلىدە، بۇ دورىلارنىڭ پاھىشۇازلىق، شەھۋانىيلىقنى قوزغىمايدۇ دېگەن چۈشەندۈرۈشى بار ئىدى، ئوقۇغان بولساڭلار بىلەتتىڭلار، شۇ گەپكە ئىشىنىپ كېتىپتىمەن، پۇتۇن تومۇرلىرىمنىڭ چىڭقىلىپ كېتىدىغانلىقىنى نېمە بىلەي؟ ئاخىر چىدىيالماي ئۆيدە خوتۇن

بولمىغاندىكىن، مۇشۇ يەردىن ۋاقىتلىق بىر خوتۇن چىقىپ قالامـ-
دىكىن دەپ كەلگەنىدىم.
— شۇڭا خەقنىڭ خوتۇنىنى يېتىلەپ مېڭىپتە-
كەنسەن ـ دە؟! — زەردە بىلەن دۆشكەلىدى ئىمىرەمزە مەسۇمـ-
نىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ، — ھەممە گۇناھنى ئاشۇ دورغىلا ئارتىپ
قويۇپ قۇتۇلۇپ كەتمەكچى بولۇۋاتامسەن؟ بۇ مۇمكىن ئەمەس!
تولا ۋالاقلىماي، جەرىمانىنى تۆلە، ئاندىن توۋىنامە ياز.
— يازاي، يازاي، ئۇكىلار. رېستوران دېگەنگە ئىككىنچـ-
لەپ ئاياغ باسماسلىققا قەسەممۇ قىلاي...
— بەسىش ـ باسماسلىقنىڭ بىلەن كارىمىز يوق، — دېدى
ئىمىرەمزە قوپاللىق بىلەن، ئاندىن يەر ئاستىدىن تۇتىگۇلگە
قاراپ قويدى. ئۇ بىر چەتتە يەرگە قاراپ خىيال سۈرگىنىچە
جىممىدە تۇراتتى.
— ھازىر مۇھىمى جەرىمانىنى تۆلە، ئاندىن قويۇۋېتىمىز.
— توۋا قىلسامۇ قويۇۋەتمەمسىلەر؟ — يېلىنىپ سورىدى
مەسۇم بىچارە قىياپەتتە تۇگۇلىنىپ.
— قۇرۇق توۋىنىڭ بىزگە نېمە لازىمى، — ئىمىرەمزە مەمە-
دانلىق بىلەن ئۇنىڭغا قولىنى شىلتىدى، — ئىشتىنىڭنىڭ ئىچىگە
تىقىۋالغان پۇللىرىڭنى چىقار، بولمىسا ئۆزۈمىز سالدۇرۇپ ئاخـ-
تۇرىمىز.
— ياق، ياق ئۇنداق قىلماڭلار، — يەنە يالۇرىدى مەـ-
سۇم، — ياۋالاللا، ھازىر تۇۋا قىلىشمۇ پۇلغۇق بولۇپ
كەتتىما؟!
— شۇنداق بولمايچۇ، قۇرۇق بەرگە مۆشۈك ئاپتاپقا چىقاتـ-
تىمۇ ئەمىسە.
ئۇلار مەسۇمنىڭ گېپىنى ئاڭلار ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ قىل-
مىغان ياخشى گېپى، يېلىنمىغان ئامالى قالمىدى. ئۇلار مەسۇمـ-
نىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي ئىشتان ـ كۆڭلەكلىرىنى سالدۇرۇپ

ئاختۇردى. ئاخىر، مەسۇم ئىچ تامبىلىنىڭ يانچۇقىغا يوشۇرۇپ يۈرگەن بەش يۈز سوم پۇل ئۇلارنىڭ قولىغا چۇشۇپ كەتتى!

— ئۆلدۇم، مەن ئۆلدۇم، — زارلاندى مەسۇم يىغلىغۇدەك بولۇپ، — شۇ بەش يۈز تەڭگەم بار ئىدى، خۇدا ھەققى ئالمىساڭلار، ماڭاشىم چىققۇچە نېمە يەپ، نېمە ئىچىمەن؟ ھېچكىم ماڭا پۇل قەرزمۇ بەرمەيدۇ. ماڭا نېمىشقا مۇنداق رەھىمسىزلىك قىلىسىلەر؟ تۇتىگۈلىنىڭ بىلىكىنى تۇتۇپ قويغىنىم بەش يۈز تەڭگەگە توختامدۇ؟ بۇ مۇمكىن ئەمەس، نەدە مۇنداق ئادالەتسىز زامان بولسۇن، سىلەر مۇنداق قىلماڭلار، قېنى سىز، تۇتىگۈل؟ سىرتتا بولسىڭىز، كىرىڭ، مەن كىيىملىرىنى كىيۋالدىم. كىرىۋېرىڭ، بۇلارغا ۋاجدانسىز بىلەن ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويۇڭ، مەن ئادەمگەرچىلىك بىلەن ئۆيىڭىزگە ئاپىرىپ قويايى دەپ سىزنى قولتۇقلىغاندىن باشقا سىزگە نېمە قىلدىم؟ بىر ئايال كىشىنىڭ قولىنى تۇتۇپ قويغانغا بەش يۈز تەڭگە جەريمانە دېسە قىپقىزىل بۇلاڭچىلىققۇ!...

سىرتتا تۇرۇپ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان تۇتىگۈل مەسۇمنىڭ ئالدىغا كىرەلمىدى. ئۇ قايسى يۈزى بىلەن ئۇنىڭغا يان باسالايدۇ؟ ئىمىرەمزە كۇنچىلىكىنىڭ قاتتىق ئازابىدا مۇشۇ ئىشلارنى قىلىۋاتسا، ئۇنىڭدىن قۇتۇلغىلى بولامدۇ؟!...

— ئاغزىڭنى يۇم، قېرى پاھىشۋاز، قېلىن بەز! — ۋارقىرىدى ئىمىرەمزە مۇشتۇمىنى مەسۇمنىڭ بېشىغا تەڭلەپ، — سەن تېخى جەمئىيىتىمىزگە تىل تەگكۈزۈشكە پېتىنىدىڭما، بۇ گېپىڭ ئۇچۇن ئۆمۈرۋايەت تۇرمىدە يېتىشقا مەھكۇم بولىسەن تېخى! تۇتە بۇنى، ھوشىنى تاپماپتۇ، بىر كېچە قاراڭغۇ يەر ئاستى ئۆيىدە ياتسۇن!

ئىمىرەمزە ۋە ھەمراھى مەسۇمنى سۆرىگەنىدەكلا ئېلىپ ماڭدى. يەر ئاستى ئۆيىنىڭ زەنجىرلىك ئىشىكىنى شاراقلىتىپ ئېچىپ، مەسۇمنى گەجگىسىدىنلا ئىچكىرىگە ئىتتىرىۋەتتى. ئار-

قىدىنلا «جاق» قىلىپلا ئىشكىنى يېپىپ زەنجىرنى قۇلۇپلىدى. مەسۇم يەر ئاستى ئۆيىگە كىرىشى ھامان بۇرنىغا زەي نەم ھاۋا ئۇرۇلدى. كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىپ ھېچ نەرسىنى پەرق ئېتەلمەي قالدى. ئازراقلا مېڭىۋىدى، بىر نەرسىگە پۇتلاشتى، داراڭشىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ قەيەرگىدۇر ئاغدۇرۇلۇپ كەتتى. ئۇ قولىنى ئالدىغا سوزۇپ بوشلۇقنى سىلىدى، قولى بىر نەرسىگە يۇمشاق ئۇرۇلدى، نېمىلىكىنى بىلەلمىدى، ئېھتىمالىم دۆڭ-لەپ قويغان ئەسكىلىك بولسا كېرەك، بىر ئامالالاپ بىر بۇرجەكىگە ئاستا ئولتۇرۇۋالدى. بىردەمدىلا بەتبۇي ۋە چىرىگەن نەرسىنىڭ قاڭسىق پۇرىقى تارقىلىشقا باشلىدى، سېسىقچىلىقتىن دەم ئالالماي قالدى. بۇ تەرەتنىڭ سېسىق ھىدى ئىدى، توغرا، بايا ئاغدۇرۇلۇپ كەتكەن نەرسە بەلكىم تەرەت چىلىكى بولسا كېرەك. بەلكىم مۇنىڭدىن ئىلگىرى رېستوراندا تاپتىن چىقىپ، مەمەدانلىق قىلغان مەست ياكى جېدەلخورلارنى سولاپ قويغاندا يىغىلىپ قالغان نىجاسەتلەر بولسا كېرەك. تېخىچە تۆكۈلمەپتۇ. كۆڭۈل ئاينىغۇدەك بەتبۇي ھىدقا چىدالمىغان مەسۇم شەپكىسىنى ئېلىپ ئاغزى - بۇرنىنى ئېتىۋالدى. بىردەمدىلا دېمىقىپ كەتتى. لېكىن، نېمە ئامال؟ شۇ پېتىچە بىر پەس ئولتۇرۇپ باقتى. بولمىدى، شەپكىسىنى ئېلىۋەتتى. بىر پەس دەم ئېلىۋېلىپ يەنە ئېتىۋالدى. ئاھ، ياش بىر يەرگە يەتكەندە نېمە تارتقۇلۇق بۇ؟ تېخى «پاھىشۋاز»، «ھاڭگا» دەپ نام ئالغىنىچۇ، ئۇ بۇ دۇنيادا ياخشى نام قالدۇرۇش ئۈچۈن ياشىماقچىدىغۇ، مانا ئەمدى بەتبۇي ھىد - پۇراققا چۈمكىلىپ زەي سولاقخانىدا، يەنە كېلىپ ئادەم يولىماس يەر ئاستى ئۆيىدە قامىلىپ ياتىدۇ. پۈل خەجلەپ سېتىۋالغانەكلا تېپىۋالغان بۇ بالا - قازادىن ئۇ ئەمدى كىمنىڭ ياردىمى بىلەن قۇتۇلۇپ چىقار؟ ھە، راست، مەرۇپ گۆش بار، لېكىن ئۇنىڭغا قانداق خەۋەر قىلىدۇ. نېمانداق تەلەيسىز ئادەمدۇر بۇ. كىشىلىك قىممىتى، كىشىلىك قەدىر-مۇ يوق

بۇ ئادەمگە ئەمدى بىر ئىگە چىقارمۇ؟ ھەقىقەتەنمۇ گۆش ئارىسىدا كى ئەتىۋارسىز، تاشلاندۇق بەزدەك تاشلىنىپ ياتقان بۇ ئادەمگە كىم كۆز قىرىنى تاشلاپ بۇ يەردىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىدۇ؟ ھېچ كىم چىقمىسا شۇ پېتىچە بىرنەچچە كۈن ئاچ يېتىپ قالارمۇ؟ جىمجىتلا يوقلىپ كەتسەم مەھەللىدىكىلەر ئىز - دېرىكىمنى قىلارمۇ؟ ئۇلار ئۇنى بۇ ئەھۋالدا كۆرۈپ، قېرىغىنىنى تۈيمىغان ھايۋان، گەپ ئۆتمەس بەز، دەپ ئاھانەت قىلارمۇ؟ مەسۇم ئەمدى نومۇستىن ئۆلىدىغان بولدى. مۇشۇ يەر ئاستى ئۆيىدە ئېسىلىپ ئۆلۈۋالسۇنمۇ - يە؟ ھەممە بالانى تاپقان شەھۋانىيلىقنى ئويغىتىدىغان ئاشۇ دورىلار - دە...

ئۇ ئاشۇنداق گادىراڭ خىياللار بىلەن قايسى ۋاقىت بولغانلىقىنى بىلەلمىدى. تاك يورۇسمۇ يەر ئاستى ئۆيىنىڭ ئوخشاشلا قاراڭغۇ بولىدىغانلىقىنى ئۇ بىلەلمىدى، ئۆي نەم ۋە سوغۇق ئىدى. ئۇ تۇگۈلۈپ بىر پەس ئولتۇرۇپ باقتى. زادىلا بولمىدى. بىر پەستىن كېيىن، سىرتتا شىپىرلىغان ئايغا تاۋۇشى ئاڭلاندى. مەسۇم قولاق سالدى. ئىشىك زەنجىرى بىلىنەر - بىلىنمەس شاراقلىدى، ئارقىدىنلا ئىشىك قىيا ئېچىلدى.

— مەسۇمكا، — ناھايىتى پەس ئاۋازدا چاقىرغان ئايال كىشىنىڭ ئۇنى ئاڭلاندى، — مەسۇمكا، بۇ ياققا چىقىڭ.

مەسۇم ئورنىدىن چاچراپ تۇردى - دە، بىرنېمىلەرگە پۇتلاشقان پېتى ئىشىك تۈۋىگە يېتىپ كەلدى.

— سىز كىم؟ — قورقۇپ تۇرۇپ پەس ئاۋازدا سورىدى مەسۇم.

— بۇ مەن، تېز چىقىڭ! بولۇڭ، ئېزىلەڭگۈلۈك قىلماڭ، ھېلىقى تۈيۇپ قالسا ھەر ئىككىمىز تۈگىشىمىز.

— تۈتىگۈل؟! سىز بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى مەسۇم، — ھېلىقى زومىگەرلەر قېنى، ھەقىقەتەنمۇ زومىگەر ساقچىكەن ئۇ، پۇلۇمنى ئېلىۋېلىپ ئۆزۈم-

نى سولاپ قويغان ساقچىنى ئۆمرۈمده كۆرمەپتىكەنمەن.
— ئۇ ساقچى ئەمەس، رېستورانىنىڭ ئامانلىقىنى قوغدايدىغان خادىم، — چۈشەندۈردى تۇتىگۈل، — مېنى ئالىمەن دەپ ئارقامغا كىرىۋالغان، مەنمۇ ئامالسىزلىقتىن تېگەي دېگەن ئادەم شۇ.
— ئۆكتەم، ساختىپەز ئادەمگە قانداقمۇ تېگەرسىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئالمىغان خوتۇنىنى كۈنلەيدىغان كۈنچى بىرنېمىكەن!
— بولۇڭ، تېز كېتىۋېلىڭ، كېيىن پاراڭلىشايلى، — دېدى تۇتىگۈل ئالدىراپ ۋە يانچۇقىنى كولاپ بىرنەرسىنى ئالدى - دە، مەسۇمنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئالىقىنىغا سېلىپ قويدى، — ماۋۇ بايام سىزدىن ئېلىۋالغان بەش يۈز سوم پۇل، بۇ پۇلنىڭىزنى ئېلىۋېلىشقا مەن سەۋەبچى بولدۇم، شۇڭا، بۇنى سىزگە ئۆزۈم ئېلىپ بېرەي دېدىم.
— قانداق ئېلىۋالدىڭىز، ئۇ سىزگە بېرىشكە قانداق ئۇنىدى؟! — ھەيرانلىقتىن گاڭگىراپ قالغان مەسۇم شۇ گەپنىلا قىلالىدى.
— ئۇلار سىزنى سولاپ قويۇپ چىقىپ چىلاشقۇچە ئىچىشىتى. ئاندىن ئۆزلىرىنىڭ ياتقىغا مېنىمۇ بىللە ئاچىقىپ، غەرق ئۇيقۇغا كېتىشتى. مەن سىزنىڭ بىچارە ھالىتىڭىزنى ئويلاپ تۇرالمىدىم. ياردەم قىلغۇم كەلدى. مەن سەۋەبچى بولمىغان بولسام شۇ كىشى زەي، قاراڭغۇ يەر ئاستى ئۆيىگە قامالمىغان، بەش يۈز سوم پۇلدىن ئايرىلمىغان بولاتتى، دەپ ئويلاپ يۈرىكىم ئازابلاندى. سىزنى قۇتۇلدۇرماقچى بولدۇم. ھېلىقىنىڭ يانچۇقىنى ئاختۇرسام پۇلىڭىز شۇ پېتى تۇرۇپتۇ، ئالدىم، ئاچقۇچنى تاسمىسىدىن يېشىۋېلىپ بۇ يەرگە چىقتىم...
— سىزگە كۆپ رەھمەت، مېنى قايغۇ - ئەلەم ۋە نومۇس ئازابىدىن قۇتۇلدۇردىڭىز، — مەسۇم شۇ سۆزلەرنى ھاياجان بە-

لەن سۆزلىدى، مىڭ سىنچىلاپ قارىسىمۇ قاراڭغۇدا تۇتىگۈلىنىڭ چىرايىنى ئوچۇق كۆرەلمىدى.

— بولۇڭ، تېز مېڭىڭ، — ئالدىراتتى تۇتىگۈل ئۇنى مۇرد-سىدىن ئىتتىرىپ، لېكىن مەسۇم ئورنىدىن قوزغالمىدى.

— سىزگە نېمىدەپ رەھمەت ئېيتىشمىنى بىلمەيۋا-تىمەن، — مەسۇم ئاخىر تۇتىگۈلنىڭ قولاق تۇۋىدىلا پىچىرلاشقا جۇرئەت قىلدى، — بولدى، مۇشۇ بەش يۇز سوم پۇل سىزگە قالسۇن، سىزگە چىن كۆڭلۇمدىن بەرگەن سوۋغىتىم بولسۇن، تونۇشۇپ قالدۇق، مەن سىزنى...

مەسۇم گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالمىدى. نېمە ئۈچۈندۇر جىمىپ كەتتى. ئۇنىڭ تىنىقى تۇتىگۈلنىڭ تىنىقى بىلەن گويا بىر يەردىن چىقىۋاتقاندەك يېقىنلا بىر يەردە ئېغىر - ئېغىر نەپەس ئالاتتى. تۇتىگۈلمۇ ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرمىدى. مەسۇم قاراڭ-غۇ يەر ئاستى ئۆيىگە مىڭ رەھمەت ئېيتقۇسى كېلىپ كەتتى. قاراڭغۇلۇق بولغاچقىلا مەسۇم شۇنچىلىك جۇرئەت بىلەن تۇتىگۈل-گە يېقىنلاشماقتا ئىدى. ئۇ، بىردىنلا غەيرەت قىلىپ تۇتىگۈلنى ئۆزىگە تارتىپ چىڭىدە قۇچاقلىدى. بىر قولىدا بوينىدىن تۇتۇپ غۇنچىدەك لېۋىدىن بېسىپ چىڭىدە سۆيدى. قانچىلىك بېسىپ سۆيگىنىنى، قانچە ۋاقىت سۆيۈپ تۇرغىنىنى ئۇ ھېس قىلالمە-دى. لېكىن ھەر ئىككىسى دەم ئالالماي قالغىنىدىلا لەۋلىرى بىر - بىرىدىن ئاجراشتى.

— گەرچە مەن سىزدىن چوڭ بولساممۇ سىزنى چىن قەلبىمە-دىن سۆيىمەن، جېنىم تۇتىگۈل، — دېدى مەسۇم ئۆپكىسىنى باسالمىغان ھالدا ئۇزۇپ - ئۇزۇپ سۆزلەپ، ئۇنىڭ يۈرىكى ھاياجاندىن ئاغزىغا تىقىلىپ قالغاندەك ئىدى.

— مەنمۇ سىزنىڭ ساددا، مۇھەببەتكە بېرىلگەن يۈرىكىڭىز-نى چۈشەندىم، — دېدى تۇتىگۈل ئاخىر زۇۋانغا كىرىپ، — ھەممىنى چۈشەندىم، مۇھەببەت ياش - قېرىلىققا باقمايدىكەن.

ئىمىرەمزە سىزدىن ياش بولسىمۇ، سىزچىلىك مۇھەببىتى يوق، ھاراق ئىچىپ بېشىنى كۆتۈرمەي ئۇخلاشىنلا بىلىدۇ، مەن سىز-دەك مۇھەببەتلىك ئادەمگە تەشنا، ئۇنىڭ بىلەن توي قىلمايمەن، ئايرىلىپ كېتىمەن.

— ئۇنداق بولسا ۋەدىمىز ۋەدە، ۋەدە يالغان بولمىسۇن، جېنىم خېنىم، سىزنى سۆيىمەن!...

مەسۇم تۇتىگۈلنى كۆكسىگە چىڭگىدە باسقان ھالدا لېۋىدىن يەنە سۆيدى. ئۇنىڭچە بولسا بۇ كەلگۈسى ياش خوتۇننىڭ شۇ پېتىچە سۆيۈپ تۇرۇۋەرسە، قويۇۋەتمەسە بولاتتى. لېكىن، قە-يەردىندۇر ئاڭلانغان ئاياغ تاۋۇشى ئۇلارنى تېزرەك خوشلىشىشقا ئالدىراتتى.

— مەن پاقا مەھەللىسىدە، سورىسىڭىز ھەممە بىلىدۇ، — دېدى مەسۇم يۇرىكى ئاغزىغا كەپلىشىپ. تۇتىگۈل بايامقى سۆ-يۈشتىن تېخى ھوشىغا كېلەلمەيۋاتقاندەك بىر پەس كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەندەك ئىدى. يەنە قەيەردىندۇر تاراقلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. مەسۇم ئالدىراپ تۇتىگۈلنى يەنە بىر قېتىم سۆيدى - دە، تالانىڭ ئىشكىگە ئۆزىنى ئاتتى. ئۇ بۇ ھالەتتە قۇتۇلۇپ قېلىشىنى زادىلا خالىمايتتى. مەسۇم ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە ئارانلا ھوشىغا كەلگەن تۇتىگۈل مەسۇمگە بىرنېمىلەرنى دەپ ئاستا، لېكىن قەتئىي رەۋىشتە پە-چىرلىدى. مەسۇم ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئارقىسىغا بۇرۇلدى. لېكىن، تازا ئېنىق ئاڭلىيالمىغاچقا، قايتا سوراشقىمۇ پېتىنالـ-ماي، يۇگۇرگىنىچە چىقىپ قاراڭغۇلۇقتا كۆزدىن غايىب بولدى. تۇتىگۈل ئۆز ئورنىدا نېمە قىلارىنى بىلمەي بىر پەس گاڭگـ-راپ تۇرۇپ كەتتى. ئالقىنىدا بايا مەسۇم قايتۇرۇپ بەرگەن بەش يۈز سوم پۇل چىڭگىدە سىقىمداقلىق تۇراتتى. ئۇ، قاراڭغۇدا ئالقىنىدىكى پۇلنى غۇۋا كۆرسىمۇ يېنىشلاپ - يېنىشلاپ قاراشقا باشلىدى، لەۋلىرىنى قولىدا سىلاپ كۆردى. خۇددى ئوتتەك

كۆيۈۋاتقان لېۋىگە مەسۇم ئۆچمەس ئوتتىن تامغا بېسىپ قويۇپ كەتكەندەك قىلاتتى. كۆكسىنى تۇتۇپ باقتى، يالاڭ چاپىنىنىڭ ئۈستىدىنمۇ بىر ھازاغىچە سىلاپ كۆردى. نېمىدېگەن شېرىن ھالەت بۇ! ئۇنىڭدا ئەزەلدىن ھەتتا ئىمىرەمزە بىلەن تونۇشقاندىن تارتىپ ھازىرغىچە ھاسىل بولمىغان ئىشقى سەۋدايىلىق، مۇھەببەت مەستانىلىقىنىڭ بىر يالقۇنى گۈركىرەپ كۆيۈۋاتقاندەك قىلاتتى. ئىمىرەمزە ئۇنىڭدا مۇنداق ھالەتلەرنى پەيدا قىلىشنى بىلمەيدىغان ئەر ئەمەس، ئۇ ئىچىسە، يېسە، ئۇخلىسا، كىشىلەرنى قاقتى ـ سوقتى قىلسا، نۆۋىتى كەلسە تۇتىگۈلنى كۈنلەپ غەزەپلىك گۈركىرەشلىرى، ھەيۋە بىلەن مۇشت كۆتۈرۈشلىرى، ئاغزىنى بۇزۇپ ئىشتاننىڭ ئىچىدىن سۆزلىشى بىلەن ئۇنى شۇك، مۇلايىم بولۇشقا قىستىسا بولدى. بۇ ئۇنىڭ تۇرمۇش ئادىتى. مۇنۇ مەسۇم دېگەن ئادەمچۇ؟ پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئەكسىچە، باشقا بىر دۇنيا، بىراق ئىمىرەمزىدىن چوڭ، قېرى دېيىشكىمۇ بولىدۇ. لېكىن قېرى بولسا نېمە بوپتۇ، ياشلىقى ئۇرغۇپ تۇرغان ئىشقى ـ مۇھەببەتلىك قېرىندەك تۇرىدۇ. ئۇنىڭ قېرىلىقى، ئىمىرەمزىنىڭ ئىشقسىز ياشلىقىدىن مىڭ مەرتىۋە ئەلا... مۇنداقلار بىلەن بىللە ئۆتسەڭ سېنى قەدىرلەيدۇ، كۆڭلۈڭگە ئازار بەرمەيدۇ، باشقىلاردىن كۈنلەپمۇ ئولتۇرمايدۇ. ھە دېسىلا بىقىنىڭغا تېپىك، باش ـ كۆزۈڭگە مۇشت يېمەيسەن، قېرى بولسا نېمە بوپتۇ، ئىمىرەمزىدەك ياشقا بەرگۈسىز ئىشقى بار قېرى ئىكەنغۇ. مۇھەببىتى ئۇرغۇپ تۇرغان، يەنە كېلىپ مېنى سۆيگەن بۇ ئادەمگە كۆڭلۈمنى بەرسەم زىيان تارتمايدىغان ئوخشايمەن، پېشانەمگە مۇشۇ چوڭ ئادەم بىلەن ئۆتۈش نېسىپ بولغان بولسا بوپتۇ، ئۇنىڭ پېشىنى تۇتقىنىم تۇتقان، مۇنۇ دۇنيادەك ئۇخلايدىغان كۈنچى مەخلۇقتىن قۇتۇلغىنىم قۇتۇلغان...

تۇتىگۈل شۇ ئويلاردا ئىشكنى ئېتىشىنمۇ ئونتۇپ ئۇستۇنكى قەۋەتكە چىقىپ، ئىمىرەمزىنىڭ ياتقىغا كىردى. ئۇ، بايىقى

ھەمراھى بىلەن ھەرەك - سەرەك يېتىپ ئۇخلاۋاتاتتى. جوزا ئۇستىدە ئۆرۈلگەن بوتۇلكىلار، يېرىم - يارتا ھاراق قالغان رومكا ۋە قۇرۇقدىلىپ كەتكەن تەخسىلەر ئوكتەي - توكتەي بولۇپ يېيىلىپ ياتاتتى. تۈتىگۈل ئاچقۇچنى ئۇنىڭ چاپىنىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى - دە، ئىشىكنى چىكىدە يېپىپ ئۆزى شەھەر سىرتىدا يالغۇز - يېگانە تۇتۇۋالغان ئۆيىگە كېتىشكە ئالدىرىدى...

بەشىنچى باب

مەسۇم ئاشۇ ئاخشىمى قايتىپ كەلگەن پېتىچە ھېچ يەرگە چىقماي ئۆيىگە بىرنەچچە كۈن بېكىنىۋالىپ ياتتى. مەرۇپنىڭ قىلغان گەپلىرىمۇ ئۇنىڭغا كار قىلمىدى.

— نېمە بولدىڭۇي، مەسۇمكا، — مەرۇپ ئىشىكتىن كىرگىنىچە دېرىزە تۇۋىدە تۇرغان ئورۇندۇققا ئولتۇردى. ئۇ، خۇددى بىرنېمىنى پۇراۋاتقان مەخلۇققا ئوخشاش ئېغىر - ئېغىر تىنىپ مەسۇمگە ھەيران بولغان ھالدا تىكىلگەنىدى.

— ئۆيۈڭ بۆلەكچىلا پۇرايدىغۇ، مەسۇمكا، بويتاقچىلىقتا، يالغۇز قالماي دەپ بىرەر تەخەينى ئەكىرىۋالمىغانسەن - ھە!

— نېمە دەيسەنۇي، گۆش باش، ئاغزىڭغا بېقىپ جۆيلۇ! — دېدى مەسۇمۇ نۆۋەتتىدە، چاقچاق ئارىلاش، — سەنمۇ كىچىكىدە تەخەينىڭ ئارقىسىغا ئۆتمىگەنمىدىڭ، ياق، دېيەلمەيسەن، شۇنداقمۇ؟ ئەمدى نېمىدەپ تەخەينىڭ گېپىنى قىلىسەن!

— دەيمىنا ئەمدى، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ غودۇڭشىپ، — ئۆيۈڭنىڭ چىلە پۇراپ كەتكىنىگە قاراپ دەپ قويدۇم. ئۆيگىچۇ ئانچە - مۇنچە ئەتىر چېچىپ تۇرغىن، ئۇچاڭغىلا تۆكۈۋالماي... ئۆيۈڭنى پاكىز تۇتساڭ خەق بىرنېمە دېيەلمەيدۇ جۇمۇ.

— كىم بىرنېمە دېيەلەيدىكەن قېنى، ئۆيگە سىيەمدىكەن- مەن، مىدە تەخەي ئەكىرىۋاپتىمەنمۇ، قېنى قايسى خەق ئۇستۇم- دىن چۈشۈپ كوكۇلامدىن تۇتۇۋاپتىكەن؟ ئېشەك سۈيدۈكى پۇ- رامدىكەنمەن ـ يە؟!

— تېرىكمە، مەسۇمكا، تازنى تاز دېسە ئۆلگىسى كېلەر، ساقنى تاز دېسە كۇلگىسى كېلەر دەپ تېرىكىپلا تۇرىسەنغۇ، سېزىكىڭ بولمىسا نېمانچە سەكرەيسەن، چاقچاق دېگەن غۇلجا- لمقىنىڭ ئادىتىغۇ، مۇشۇ شەھەرنىڭ كىندىكىدە چوڭ بولۇپ يەنە چاقچاق كۆتۈرەلمەيدىغان بولۇپ قاپسىنا، سەن قانچە تېرىكسەڭ، لەقەم ۋە بەتنام ساڭا شۇنچە چاپلىشىدۇ.

— بىلمەن، ئۇكا، — دېدى مەسۇم بوشىشىپ، — بويتاق بولغاندىكىن قوچقار پۇراپ تۇرغىنىم راست، بويتاقچىلىق دېگەن شۇ.

— نېمە بولدىڭۇي، مەسۇمكا، — مەرۇپ ئاخىر ئورۇندۇق- تىن تۇرۇپ ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇردى، — بۇگۇن تېرىكىپلا تۇرد- سەنغۇ، خۇددى ساڭا بىر ئىش بولغاندەك، مەھەللىگمۇ كۆرۈنۈ- مەيسەن، بايا كىرىۋېتىپ سېنى كۆرۈك توخۇدەك تۇگۇلۇنۇپ ياتامدىكىن دەپ ئويلىنىۋىدىم، دېگىنىمدەك يېتىپسەن، تۇغۇپ قالمىغانسەن ياكى بىر يېرىڭ ئاغرىمدۇر ياكى تاماقتىن بېزەپ بولۇپ قالدىڭمۇ؟ مىجەزىڭ يوق بولسا دوختۇرغا ئاپىرىپ كېلەي، سېنىڭ باشقا تۇغقىنىڭ بولمىغاندىكىن، مەن قاراپ تۇرمەنمۇ، تۇغقىنىم دېسەڭ، تۇغقىنىڭمەن، قوشنام دېسەڭ قوشنائمەن، قېنى، بىرنېمە دېگىن، يە بىرىگە كۆيۈپ قالدىڭمۇ، دېگىنە؟

— پۇلۇم يوق، مەرۇپ، پۇلۇم، شۇڭا ئۆيدە ياتقان گەپ، — ئاخىر زۇۋانغا كەلدى مەسۇم مەرۇپنىڭ سۆزلىرىدىن شۇررىدە يۇمشاپ، — پۇلۇم تۇگىدى دېسەم يالغۇز جېنىڭغا مىڭ سوم ئالسەن، نېماندىق يەتمەيدۇ، دەيدىغانسەن بەلكىم، يالغۇز جاننىڭ چىقمى كۆپ بولىدىكەن، مەرۇپ.

— راست، پۇلۇڭنىڭ نېمانداق بەربكتىي يوق، مەسۇمكا، — دېدى مەرۋپ ئۆيىنىڭ تۆت تېمىغا قاراپ قويۇپ، — يېمەي ـ ئىچمەي يىغامدىكىن دېسەم، ئۆيۈڭدە جابدۇقۇنىڭ تايىنى يوق، دورا ئىچىپ، كۆچلىنىپ خوتۇن ئالمەن دېگەن ئارزۇدا جاھاندىن ئۆتۈپ كېتىپ بارسەن، مەسۇمكا، يا ئۇ خوتۇننىمۇ ئالمدىڭ!

— ئەمدى ئالمەن! — مەسۇم يانقان ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى، — تازا چىرايلىق بىر چوكان تاپتىم، شۇنى ئالمەن. كۆرسەڭ ئەقلىڭ ھەيران قالىدۇ، بۇنى ھازىرچە ھېچكىمگە دېمىگىن، مەھەللىگە يېيىلىپ كەتسە دۇشمەن ئارىلاپ كېتىدۇ، بەزىلەر مېنىڭدەك بىر قېرى بەزىنىڭ ياش خوتۇن ئالغىنىغا ھەسەت قىلىپ كۆرەلمەيدۇ. بەزى خوتۇنلار مېنى كۆرۈپ ئەرلىرىمىز رايىش خوتۇنغا بۇزۇلۇپ كەتمىسۇن دېگەننى قىلىپ ئىشىمنى بۇزۇۋېتىشىمۇ مۇمكىن، ھەر ئىككىسىنىڭ ئېھتىياللىقى چوڭ، ئۇكا، سېنى ئۆز كۆرۈپ دەپ بېرىۋاتىمەن، بىرىگە تىنغۇچى بولما...

— مۇبارەك بولسۇن، مەسۇمكا، — دېدى مەرۋپ ئۇنىڭ قېشىغا تېخىمۇ سىلجىپ، — ماڭا قاچان كۆرسىتىسەن؟ مېنىڭ تەستىقىمدىن ئۆتۈشى كېرەك. مەن بىر كۆرۈپلا تونۇيمەن ياكى سىزمەن، ئۇ سېنىڭ پۇلۇڭغا تېگەمدۇ ياكى ۋاقىتلىق ئىشقى شەھۋانىيلىقىڭغا تېگەمدۇ؟ خوتۇن كىشى دېگەننى بىلگىلى بولمايدۇ، خوتۇن كىشىنىڭ قىرىق بىر ھېلىسى بار جۇمۇ، تەڭكېلەلمەيسەن، مەسۇمكا، يەنە ئۆتكەنكى ئالغان خوتۇنلىرىڭدەك سېنى داغدا قويمىسۇن.

— داغدا قويمايدۇ، باغدا قويىدۇ، — دېدى مەسۇ خۇشاللىنىپ، — بۇ قېتىمقى ئالماقچى بولغان خوتۇنۇم ھەم ياش، ھەم چىرايلىق، زېلۋا، قاش ـ كۆزى تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ، غۇنچە لېۋىدىن سۆيسەڭ ناۋات شۇمۇرگەندەك لەززەتلىنىپ كېتىسەن، مەن

تېخى ئۇنى ئۆزى تەگمەكچى بولغان بىر ياش يىگىتنىڭ قولىدىن تارتىۋالماقچى بولۇۋاتىمەن، ئۇكا. كۆردۈڭمۇ، تەلىيىمنىڭ ئوڭدىن كەلگىنىنى!

مەسۇم بۇ گەپنى قىلىپ بولۇپ مەرۇپكە غالىبلارچە تىكىلىدى. ئۇنىڭ تۇرقىدىن ئىلگىرى زادىلا كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر خىل تەنتەنە ۋۇجۇدىدا سۇنماس بىر روھ جەۋلان قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. مۇھەببەت ۋە ئىشقى سەۋدايىلىق نېمىدېگەن قۇدرەتلىك ـ ھە! تۇنۇگۈنلا روھسىز تۇگۈلۈپ ۋە كۆكىرىپ يانقان مەسۇم بەز بۇگۈن ئالاھىدە تىرىلىپ قاپتۇ. تېخى ياش خوتۇن ئالىمەن دەپ ئاغزىنى تولدۇرۇپ سۆزلەۋاتىدۇ... قېرىلىق بوسۇغىسىغا بېرىپ قالغان تاشلاندۇق قېرى بەزگە ياش چوكانىڭ ئۆز مۇھەببىتىنى بېغىشلاپ كۆڭۈل بېرىشى روھلاندۇرۇش دورىسىدىنمۇ قالتىس مۆجىزە يارىتىدىكەن.

مەرۇپ بىر پەس ئولتۇرۇپ شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. ۋاقىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ يەنە سىرتتا ئىشى بار ئىدى. مەسۇمنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇرساڭ سېنىمۇ ئۆزىگە ئوخشاشلا بىكارچى قىلىدۇ. مەسۇم ئۆز خىيالى بىلەن بەند بولۇپ ئولتۇرغان مەرۇپنى ئۇزىتىپ قويۇپ، يەنە ئورنىغا كېلىپ تېلېۋىزورنى ئاچتى. كەچلىك خەۋەرلەر بېرىلىۋاتاتتى. ئېلان ـ سەنئەتنىڭ تېخى ۋاقتى بولغاچقا، ئۆچۈرۈۋېتىپ يەنە خىيالغا چۆكتى. ئۇ، نېمىشقىدۇر ئاشۇ كۈنكى كېچىلىك ئاۋارىچىلىكتىن كېيىن، ياق، بىر يامان ئىشنىڭ بىر ياخشى خاسىيىتى بولغاندەك سېزىلگەن مۇھەببەتلىك كۈندىن كېيىن، ئۆزىنى روھلۇق ۋە تەمكىن تۇتىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ شۇ تاپتا يەنە ئۆزىنى بەكمۇ ھارغىن ھېس قىلىۋاتاتتى. توغرا، ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان، خوتۇن يۇزىنى كۆرمىگەچكە، شۇ كۈنكى ئۇزاق سۆيۈشۈشتىن كېيىن پۈتۈن بەدىنىدىكى كۈچ ـ قۇۋۋەت بىراقلا ئېتىلىپ چىقىپ كەتكەندەك قىلاتتى. ئۇ، بۇ كۈچنى قايتا تېپىۋېلىشى

كېرەك، يەنى ئاۋۇ كۇنى ئۆزى سۆيگەن چوكاننى تېپىپ، يەنە قايتىدن باغرىغا بېسىشى لازىم. بۇ ئىشنى جەزمەن ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تۈتىگۈلنى تېپىش كېرەك. بۇ ناھايىتى ئاسان. بۈگۈن ئاخشام رېستورانغا بارسىلا پۈتىدۇ. ئۇ كۇندۇزى ئىشلەپ قايتىپ كەتمىگەنسىلا بولسا كېچىسىلىك ئىسمېنىسىدا جەزمەن ئىشلەيدۇ.

مەسۇم بۇلارنى ئويلاپ ئورنىدا ئولتۇرالماي قالدى. ھازىرلا رېستورانغا بېرىشنى ئويلاپ ئورنىدىن قوزغالدى. لېكىن ھازىر مەھەللىدىكىلەرنىڭ ئايىغى بېسىلمىغانىدى. تاكسىغا چۈشۈپ كېتىۋاتقىنىنى بىرەرى كۆرۈپ قالسا، قېرى ھاڭگا رېستورانغا مېڭىپتۇ، دەپ مەھەللىگە پۇر قىلىدۇ. توختا، بىرئاز ۋاقىت ئۆتسۇن، ئېلان ـ سەنئەت كۆرۈش كېرەك، يەنە قانداق ئەرلىك باھانى كۆچەيتىدىغان يېڭى دورىلار كەشىپ قىلىنىدى ياكى سېتىۋالىتىدۇ، بىلىش كېرەك. ئۆيلىنىش ئالدىدا تۇرغان قېرى يىگىتكە ئەلۋەتتە قۇۋۋەت تالقىنى كېرەك ـ دە!

مەسۇم خىيالدىن باش كۆتۈرۈپ تېلېۋىزورنى ئاچتى. دەل ئېلان ـ سەنئەت بېرىلىۋاتاتتى. يەنە شۇ ئەر ـ ئاياللار جىنسىي ئەزا كېسەللىكلىرى، جىنسىي قىنچىقاقلىق، سۆزنەك، مەزى بېزى، جىنسىي يوللىرى... ۋاي ـ ۋۇي ئەر ـ ئايالنىڭ كېسىلىمۇ كۆپ، ئىشلىرىمۇ كۆپ دۇنيا ئىكەن بۇ. ئۇ، بۇ گەپلەرنى ئاڭلاۋېرىپ زېرىكتى. ئۇنىڭغا ئەمدى ئېلان كۆرۈشنىڭ ھاجىتىمۇ قالمىغاندەك قىلاتتى. دورا ئىچىشنىڭ يوللىرىنى ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ بىلىپ بولدى، ئالىدىغان چوكانىمۇ تاپتى. دېمەك، قىلغان ئەجرىنىڭ مېۋىسىنى كاسىلدىتىپ چىشلەپ يەيدىغان ۋاقتىمۇ يېقىنلىشىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن تۈتىگۈلنى تېپىپ، دەرھال توي قىلىش كېرەك. توي قىلغاندىمۇ قانۇنلۇق قىلىش كېرەك! شۇ چاغدا ئۆزى تارتىۋالغان خوتۇنىنىڭ مەڭگۈ ئۆزىنىڭ بولىدىغانلىقىنى، ھېلىقى كېچە ئۆزىنى ئۇرۇپ، ھاقارەتلىگەن

هېلىقى ئۆكتەم، زوراۋان ساقچىدىن ئۆچىنىمۇ ئالالايدىغانلىقىنى جەزملەشتۇرگىلى بولاتتى.

مەسۇم ئۆزىنى خىياللاردىن نېرى قىلىپ، رېستورانغا بېرىشقا تەييارلاندى، يېڭى كاستۇمىنى كىيىدى، يېڭى ئالغان گۇلۇلۇك گالىستۇكىنى تاقىدى، شىبلىتىنى پارقىرىتىپ مايلىدى. بايا پارقىرىتىپ ئالغان ساقلىغا فرانسىينىڭ گۈپۈلدەپ پۇراپ دىماغىنى يېرىپ تۇرىدىغان ئەتىرىدىن ئۇستىلەپ چاچتى. بېشىغا گېرمانىيىنىڭ قارا شىلەپىسىنى كىيىدى. ئۇ ھازىر خۇددى تويغا جابدۇنغان ياش يىگىت ھالىتىگە كەلگەنىدى، مۇشۇ تۇرقى ئۇنى تۇتىگۇل كۆرسە ھەيرانمۇ قالار، ئۆزىنىڭ قېرى ئەمەس، ياش يىگىتلەردەك يۇرىدىغان چەبدەس، پۇزۇر كىيىنگەن بىر ئادەم بىلەن تونۇشقانلىقىنى، ئۇنىڭ بىلەن توي قىلسا بەختى ئېچىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ خۇرسەن بولار.

شۇ ئويلاردا كوچا دوقمۇشىغا چىقىپ قالغان مەسۇم تاكسى توسۇشقا جۇرئەت قىلالماي، يىراق بولسىمۇ پىيادە مېڭىشنى ئەپ كۆردى. چۈنكى، ئۇنىڭ يانچۇقىدا رېستورانغا بارغاندا تۇتىگۇلگە خەجلەپ بەرگۈدەك ئازراقلا پۇل بار ئىدى. بۈگۈن ئۇ ئوغۇل بالىنىڭ قولىنى قىستا قىلىدىغان نەرسىنىڭ يەنىلا پۇل ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. رېستوران شۇنچە يىراقتا بولسىمۇ ئۇ كوچا ئاتلاپلا كېلىۋالدى. ئۇنىڭغا يول شۇنچە قىستا تۈيۈلۈپ كەتتى. يەنە شۇ تونۇش مۇزىكىلار، يەنە شۇ لەرزان تانسىلار، جۈپ - جۈپى بىلەن چۈشكەن تانسىچىلار ئۇزۇلمەي مەسۇمنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتۈپ تۇردى. رېستورانىنىڭ ئېچىكرىسىدىن كۆتىكۈچى قىزلار بىر - بىرلەپ چىقتى. يەنىلا شۇ ھەمراھ بولۇش، قورۇمىلارنى توشۇش، چىنە - تەخسىلەرنى يىغىشتەك ئىشلار تەكرار داۋاملىشاتتى. مەسۇم شۇنچە بويۇن سوزۇپ قاراپمۇ تۇتىگۇلنى كۆرەلمىدى. ئۇ نېمىشقا كۆرۈنمەيدىغاندۇر، كۈندۈزى ئىشلىگەنمىدۇر - يە؟ مەسۇم ئۆز سوئاللىرىغا جاۋاب تاپالمىدى.

كۇتكۇچى ئايالنىڭ: «ئەپەندىم، سىزگە نېمە لازىم؟» دەپ سورد-
غىنىغا بىر بوتۇلكا پىۋلا بۇيرۇپ ئىچىپ ئولتۇردى. باشقا
نەرسىگە كۆڭلى زادىلا تارتمىدى. نېمىشقىدۇر رېستورانىنىڭ ئىچ-
كىرىسىدىن تۇتقۇل ئېتىلىپ چىقىپ ئۇنى بويىنىغا گىرە سېلىپ
ئۈدۈل كەلگەن يېرىگە سۆيۈپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. لېكىن
تۇتقۇلنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. مەسۇم تاقەتسىزلىنىپ ئول-
تۇرالماي قالدى. ئاقىۋەت كۇتكۇچىلەردىن بىرىنى چاقى-
رىپ سورىدى:
— خانىم، سىز بىلەمسىزكىن، تۇتقۇل بۇگۈن ئاخشام
ئىشقا كەلدىمۇ - كەلمىدىمۇ؟
— ئۇ چوكان ئەمدى كەلمەيدۇ، — دېدى كۇتكۇچى نېرىقى
جوزىدىكى چىنە - تەخسىلەرنى يىغىشتۇرۇپ ئېلىپ ماڭغاندا
ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، — بۇ يەردە ئىشلىمەيدىغان
بولدى.
— نېمىشقا، توختاڭە، سەۋەبىنى ئېيتىپ بەرسىڭىزچۇ، —
سورىدى مەسۇم تېخىمۇ تەقەززا بولۇپ، — نېمىشقا كەلمەيدۇ
ئەمدى؟
— تۇتقۇلنىڭ يىگىتى ئۆزى بىلەن بىللە مۇشۇ رېستوراندا
ئىشلەيتتى، — دېدى كۇتكۇچى قولىدىكى چىنە - تەخسىلەرنى
مەسۇم ئولتۇرغان جوزىنىڭ بىر بۇرجىگىگە قويۇپ تۇرۇپ، —
ئۇلار يېقىندا تويمۇ قىلماقچى بولغانىدى، بىراق، ئۇ يىگىت
ئامانلىق ساقلاش ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، مۇشۇ رېستورانغا كې-
لىپ مەست بولۇپ قالغان بىر كىشىنى بۇلاپتىمىش، ئۇنى ئاز
دەپ يەر ئاستى ئۆيىگە بىر كېچە قاماپ قويۇپتىمىش. بۇ قىلمىش-
رىنىڭ ھەممىسى قانۇنسىزلىق ئىكەن، ئەتىسى خوجايىن ئۇقۇپ
قېلىپ ئۇنى بوشتىۋەتتى. ھېلىقى تۇتقۇلنىمۇ ھەيدىمەكچى
بولۇۋىدى، ئۇ ئۆزىلا كەلمەي قويدى. ھازىر قەيەردىلىكىنى بىل-
مەيمىز، قانداق، ئۇ تۇغقىنىڭىزمىدى؟

— شۇنداق، تۇغقىنىم بولاتتى، — دېدى مەسۇم بۇ تۇيۇقسىز سوئالدىن دۇدۇقلاپ، — مۇنداقلا سوراپ قويغىنىم.

— نېمىشقا، ئۇلارنى ئىشتىن بوشتىۋېتىدۇ؟ — يەنىلا چۇشەنمىگەندەك سورىدى مەسۇم.

— بۇ رېستورانىنىڭ ئامانلىق قوغدىغۇچىلىرى مەست بولغاندىلارنىڭ ئىشتىنىغچە سالدۇرۇۋالىدىكەن دېگەن گەپ كوچىغا چىقىپ پۇر بولۇپ كېتىپتۇ. كېچىسى كېلىۋاتقان مېھمانلار ئازلاپ كەتتى. بىر كۈندىلا شۇنچىلىك زور ئۆزگىرىش بولغىنىغا قاراپ خوجايىن ھەممىنى ئېنىقلاپ چىقىپ قاتتىق ئاچچىقلاندى. ئىمىرەمزىنى قاتتىق جازالماقچى بولۇۋىدى، ئۇ قېچىپ كەتتى. ئەگەر تۇتۇۋالغان بولسا رېستورانغا مېھمان كەلمەي تارتقان زىيانىنى شۇنىڭدىن تۆلىتەتتى. تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ تۇتۇلماي قېچىپ كەتتى. ئاڭلىساق ئىمىرەمزە غۇلجىدا يوق ئىمىش... ھۆرمەتلىك ئەپەندى، مەن شۇنچىلىكلا بىلىمەن، لېكىن سىز سورىغان تۇتىگۇلىنىڭ قايسى مەھەللىدە تەنھا ئۆي تۇتۇپ ئولتۇرغىنىنى بىلمەيدىكەنمەن...

ئايال كۈتكۈچى گېپىنى تۈگىتىپ كېتىپ قالدى. مەسۇم ئەمدى بۇ يەردە ئولتۇرۇۋېرىشنىڭ ھاجىتى قالمىغانلىقىنى سېزىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، كاسسىرغا پۇلنى تۆلەپ ئىشىك ئالدىغا چىقتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ تۇتىگۇلىنى زادى قەيەردىن تېپىشقا بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ بېشى قاتماقتا ئىدى. ئاشۇ كۈنى قايسى كوچا دېۋىدى؟ «جاپپارنىڭ كوچىسى» دېدىمۇ، «جىرىم كوچىسى» دېدىمۇ، ئىشقىلىپ شۇنىڭغا يېقىن بىر ئىسمىنى دېگەنىدى. كوچىسىنى تاپسىلا تۇتىگۇلنى تاپماق ناھايىتى ئاسان. مەسۇمنىڭ تىڭتىڭلايدىغان كىونا ئادىتىى ئەمدى ئەسقاتىدىغان بولدى... بۇگۈن بولمايدۇ، ئۇ ئەتىدىن باشلاپ ئىشنى باشلىۋېتىدۇ. ئېشەك مىنگەنىنىڭ پۇتى ئارام تاپماس، ئاشىنىسى بارنىڭ كۆڭلى دەپ ئۇ جاناننىغا يەتمىگۈچە ھەرگىز تىنمايدۇ. تېپىلغۇچە

ئىزدەيدۇ، تېپىلمىغۇچە توختىمايدۇ...

مەسۇم ئالدى بىلەن تۇتىگۇلنى شەھەردىكى داڭلىق رېستوران - مەيخانىلاردىن سۈرۈشتۇردى. چۈنكى ئۇ تۇتىگۇل گۈزەل، نازاكەتلىك، بىلىملىك كۇتكۇچى بولغاچقا، ئاشۇنداق «بەش يۇلتۇزلۇق» رېستوراتلاردا ئىشلەيدۇ دەپ ئويلايتتى، لېكىن ئۇ ئۇنداق جايلاردىن تېپىلمىدى. ئەمدى ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەيخانىلاردىنمۇ تېپىلمىسا تۆۋەن دەرىجىلىك ئاشخانىلاردىن ئىزدەش كېرەك، لېكىن ئۇ يەرلەردىمۇ يوق بولۇپ چىقتى. كېيىن كوچا - كويلارنى ئىزدىدى، ماگىزىن - دۇكانلاردا ئۇچرىشىپ قالارمۇ دېگەننى قىلىپ بۇ جايلارنىمۇ ئالا قويماي كەزدى، ئۇچرىغانلىكى ئايال زاتىغا سىنچىلاپ قارىدى. ئۇنىڭ مۇنداق تىكىلگىنىنى سەزگەن چوكانلار: قاشلىرىنى ئۇچۇرغىنىچە: «مۇنۇ قېرىغىنىنى تۇيمىغان ئادەم نېمانداق بەزدەك تىكىلىدۇ؟» دەيىشىپ غودۇكشىپ قويۇشاتتى. مەسۇم ئۇلارنىڭ نېمە دېگەنلىكى بىلەن كارى بولماي ئۆزىنىڭ ئىشىنى داۋاملاشتۇراتتى. ئۇ، ئاخشىمى ھېرىپ - ئېچىپ ئۆيىگە قايتاتتى - دە، قۇرۇق چاي ئوتلاپلا تېلېۋىزورنى ئېچىپ ئېلان - سەنئەتنى كۆرەتتى.

بىر كۈنى كەچ، بىر كۇلۇك ئىزدەشنى ئاياغلاشتۇرۇپ ھېرىپ - ئېچىپ قايتقان مەسۇم ئىشىك ئالدىدا مەرۇپ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. بۇگۈن مەھەللىدە نېمە ئىش بولغانلىقىدىن خەۋەرسىز مەسۇم مەرۇپ بىلەن كۆرۈشۇپ قويۇپلا ئۆيىگە كىرىپ كەتمەكچى بولدى. لېكىن مەرۇپ ئۇنىڭ ئالدىنى توستى. مەسۇم ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا تىكىلدى.

— نېمە گېپىڭ بار؟ بول ئېيت، ھېرىپ كەتتىم، — دېدى مەسۇم ئۆيى تەرەپكە مېڭىشقا تەمشىلىپ، — قورسىقىمۇ ئېچىپ كەتتى. سېنىڭدەك ئۆيۈمدە خوتۇنۇم ھەممىنى تەييار قىلىپ تۇرمايدۇ، ئۆزۈم قازان قاينىتىشىم كېرەك.

— كىم سېنى خوتۇن ئالما دەپتۇ؟ — دېدى مەرۇپ مەنىلىك

قىلىپ، — مۇشۇ كۈنلەردە چوكانلار سېنى ئىزدەپ ئىشىك ئالـ
دىڭغىمۇ كېلىدىغان بولدى، جۇمۇ.
— مېنى بىرى ئىزدەپ كەپتىمۇ، نەدىن بىلدىڭ؟! — ھەيران بولۇپ سوردى مەرۋپ ئۇمىد چىرىغى قايتا يانغاندەك خۇشاللىنىپ، — تېزرەك سۆزلىسەڭچۇ.
— سەن يوقتا نازىنىن پەردىن بىرى سېنى ئىزدەپ كەلدى. ماڭا قارا، مەسۇمكا، قاچان تونۇشتۇڭ، قاچان ئىندەككە كەلتۇـ رۇۋالدىڭ، دېگىنە؟ ئۇ سېنى ئىشىك ئالدىڭغىچە ئىزدەپ كەلگەـ نىگە قارىغاندا پۈتۈشۈپ بولغان ئوخشايسەن ـ ھە!
— بولدى، ھەممىنى بىلىپسەن، قېنى دېگىنە ئۇ ئۆزىنىڭ ئادرېسىنى ئېيتىپ بەردىمۇ؟
— ياق.
— ھۇ كالۋا، ئېشەك، نېمىشقا سورىمىدىڭ، ھېچبولمىغاندا كوچىسىنى بولسىمۇ سورىۋالساڭ بولمامتى، گۆش باش!
— ئۇنىڭ ئادرېسىنى بىلمەيدىغىنىڭنى مەن نەدىن بىلەي؟
— ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۇنى نەچچە كۈندىن بېرى ئىزدەپ تاپالمايۋاتاتتىم، ئۆيۈمگە كېلىپتۇ ـ دە؟
— ئۇ چوكانىڭ سېنى ئىزدەپ كەلگىنى مەھەللىگە پۇر بولۇپ كەتتى. ھەممىسى يەۋەتكۈدەك قىلىپ ئۇنىڭ ئۆپچۆرىسىگە ئولىشىشقا باشلىغاندى. ئۇ ئىتتىكلا كېتىپ قالدى. بۇ مەھەلـ لىدىن قورقۇپ قالدىغۇ دەيمەن، ئەمدى كەلمەسمىكىن؟
— نېمىشقا؟! — چۆچۈپ سوردى مەسۇم.
— قورقتى. مەھەللىدىكىلەرنى گەپ ـ سۆز قىلىشىدىن قورقتى بولغاي. يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئاچچىقلاپ كېتىپ قالدى.
— مەھەللىدىكىلەر نېمە دېسە دەۋەرسۇن، — ئاچچىقلاندى مەسۇم ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىۋېتىپ، — ئۇنى تاپمەن، ئالـ مەن، بىر چىنە ئاش سۇنۇشقا يارىمىغان مەھەللە خوتۇنلىرىنىڭ

مېنى كىمنىڭ ئىزدەپ كەلگەنلىكى بىلەن نېمە چاتىقى؟ تەقدىر مېنى شۇنىڭ بىلەن قوشۇلۇشقا نېسىپ قىلسا، مېنىڭدىن يىگىر- مە ياش كىچىك بولسا نېمە بوپتۇ؟ مەھەللىدە ئۆزىدىن قېرى خوتۇنلارنى ئېلىۋالغان ئاغىنىلەرنىڭ ئىچىگە ئوت كەتتى دېگىنە، مېنى دېسە ھەسەت بىلەن ئۆلسۇن، ھۆسنى يەتكەن گۈل قىسىدۇ. پۈت - قوللىدا مادارى بار، جابدۇقى سەرخىل، ئۆزىنى زامانىۋى قۇۋۋەت دورىلىرى بىلەن كۆچلەندۇرۇپ تۇرىدىغان مەسۇمدەكلەر ياش خوتۇن ئالىدۇ. گېپىنى بارمىكەن!

— بولدى، ئاچچىقلىما، مەسۇمكا، ساڭا ھېچكىم ئىچى تارلىق قىلغىنى يوق، — دېدى مەرۇپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۆيگە كىرىۋېتىپ، — ياش خوتۇن ئالساڭ بىزگىمۇ ياخشى. قۇلقىمىز تىنچىيدۇ، ئۆزۈڭمۇ راھەت كۆرىسەن. ھاڭگىلىقىڭمۇ تۇگەيدۇ، مەھەللىمىزنىڭ نامىغمۇ سەت بولمايدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەسۇم جىممىدە بولۇپ قالدى. ئۇنىڭغا بەكمۇ سەت لەقەم قويۇلغانىدى. مەھەللىدىكىلەر ئۇنى مەسۇم «بەز» دېمەي، «مەسۇم ھاڭگا» دەپ ئاتىشاتتى. بۇ گەپ ئۇنىڭ رېستوران - قاۋاقخانىلاردا «جالاپ ئويناپ» يۈرمىسىمۇ، لېكىن خوتۇن ئېلىپ خوتۇن قويۇپ يۈرگىنى بىلەن تازا زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ياخشى چۈشىنەتتى. شۇڭا، ئۇ، مەرۇپنىڭ گېپىگە گەپ يانداۋرالماي ئىچىگە تىنىپ جىممىدە ئولتۇرۇپ قالغانىدى.

مەسۇم چاي ئىچكەچ مەرۇپ بىلەن ئۇ ياقتىن، بۇ ياقتىن پاراڭ قىلىپ بىردەم ئولتۇردى. ئەل ياتارغا يېقىن مەرۇپ چىقىپ كەتتى. مەسۇم ئەتە سەھەردىن باشلاپ ئۆزى تېخى بارمىغان يىراق ئۇيغۇر مەھەللىلىرىدىن تۇتىگۈلنى سۈرۈشتە قىلىپ باقماقچى بولدى. شۇ ئويلار بىلەن ئۇ يەنە ئازراق يالغۇز ئولتۇردى. تېلېۋىزورنى ئېچىپ ئېلان - سەنئەتنى كۆردى. يەنە شۇ كونا گەپلەر، كونا دورىلار، كىشىنى «ھۆ» قىلدۇرۇۋېتىدىغان تېتىقسىز

سىز كۆرۈنۈشلەر... مەسۇم ۋاقىتنىڭ بىر يەرگە بېرىپ قالغىنى- نى سېزىپ ئەتە سەھەر تۇرالماي قېلىشىدىن ئەنسىرىدى ـ دە، ئاۋۋال تېلېۋىزورنى، ئاندىن چىراغنى ئۆچۈرۈپ ياتتى...

ئەتىسى، سەھەردە ئورنىدىن تۇرغان مەسۇم تېرموستىن چاي دەملەپ ئىچىپلا كوچىغا چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇگۈن باسماقچى بولغان مەنزىلى ناھايىتى ئۇزاق. ناھايىتى مۇشكۇل. ئۇ ئۆز ئاشقى يولىدا ھېرىپ ـ چارچاشتىن قورقمىسلا، تەشنالىقتا قاغجىرغان يۈرىكىنى مۇھەببەت شەربىتى بىلەن سۇغىرىدۇ، بۇ ئۇنىڭ شەھۋانىيلىق ئۇچۇن دورىلارنى ئىچىپ ئەرلىك قۇۋۋىتىنى كۈچەيتىش يولىدا باسقان يوللىرىغا زادىلا ئوخشاشمايدۇ...

مەسۇم ئۆز خىياللىرى بىلەن بەند بولۇپ شەھەر سىرتىغا چىقىپ قالغىنىنىمۇ سەزمىدى. كېتىۋېتىپ ئۇچرىغان ئاياللار- دىن، ھاسىسىغا تايىنىپ ئىشكى ئالدىدا ئولتۇرغان بوۋايلاردىن سورىدى، مەھەللىنىڭ «ئوردىكام»، «ۋاللەي» ئويناۋاتقان بالا- لىرىدىن بىر ـ ئىككىنى چەتكە تارتىپ سورۇشتە قىلدى. ئۇلار- مۇ ئوخشاشلا مەھەللىسىدە ئۇنداق تۇل ياش چوكانىنىڭ يوقلۇقىنى ئېيتىشتى. مەسۇم ئىشىنىڭ ئوڭغا تارتمايۋاتقىنىنى كۆرۈپ ئە- چىدە مەرۈپ گۆشىنى مىڭ تىللىدى. تۇنۇگۈن ئىشىك ئالدىغا ئۇچۇپ كەلگەن بەخت قۇشىنى ئۇركۈتۈۋەتكەنمۇ شۇغۇ، ھېچبول- مىغاندا مەھەللىسىنى سورىۋالسا بولمامدۇ؟ تايىنلىق مېنىڭ ئۇن- داق ياش، چىرايلىق چوكانغا ئىگە بولۇپ كېتىشىمنى كۆرەلمە- گەن گەپ. يېغا ياندىن، بالا قېرىنداشتىن دېگىنى شۇ ـ دە. بولمىسا شۇنچىلىك ئىشنىمۇ قىلىپ قويۇش ئەقلىگە كەلمەمدۇ بۇ گۆشىنىڭ، بىلىمەن، قىزغانغان گەپ، ئۆزىنىڭ قېرى خوتۇ- نىغا قاراپ، مېنى شۇنچىلىك قېرى تۇرۇپ ياش، چىرايلىق خوتۇنغا ئېرىشىپ كېتەرمۇ دېگىنىدە ئۇنىڭ! ھۇ، ئىچى تار زەڭگى، تېشىڭ قانداق قارا بولسا ئىچىڭ شۇنداق قارا ئىكەن سېنىڭ، تېخى مەھەللىدە مېنىڭ شاپائەتچىم بولارمىش، قارا-

يەت سۈيقەستچىنىڭ گېپىنى قارا، خەپ توختاپ تۇر، شۇ قىلغىنىڭغا تۆتىگۈلىنى زېمىن قەرىگە كىرىپ كەتكەن بولسىمۇ تېپىپ كېلىپ كۆز ئالدىدىلا توي قىلىپ، قوينۇمغا ئەكىرىپ يانقان كېچىسى دېرىزە ماربلىغىنىڭدا تۇمشۇقۇڭغا ۋاخلا سالاي، ئوقتەك قان كەتسۇن! ...

مەسۇم چىگىش خىياللار ئىچىدە يەنە بىر مەھەللىگە كېلىپ قالغىنىنى سەزمەي قالدى. مەھەللە بېشىدا بىر توپ بالىلار ئەتىياز شامىلىدا «تال لەگلەك» ئۇچۇرماقچى بولۇۋاتاتتى. لەگ-لەك ئېغىر ۋە يوغان بولغانلىقتىن، ئۇنى بىر نەچچە بالا بىرلە-شىپمۇ ئەپلەشتۇرەلمەيۋاتاتتى، مەسۇم بالىلارغا يېقىنلىدى. بىر-دىنلا بالىلىق چاغلىرى ئۇنىڭ ئېسىگە كەلدى. ئۇ چاغلاردا غۇل-جىنىڭ كەڭ زېمىنىدا بېدىلىك ۋە باغلار كۆپ ئىدى. ھازىرقى بۇ بالىلاردەك تار ۋە دەرەخلىك كوچىلاردا لەگلەك ئۇچۇرمەن دەپ قىينىلىپ يۈرمەيتتى. بالىلار ئۆزلىرىگە يېقىنلاپ كېلىۋات-قان بۇ ناتونۇش ئادەمگە ھەيران بولۇپ قاراشتى.

— بالىلار، لەگلەك ئۇچۇرۇۋاتامسىلەر؟ — سورىدى مەسۇم ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ ھەممىسىگە بىر تەكشى قارىغاندىن كې-يىن، — سىلەر لەگلەك ئۇچۇرۇشنى بىلمەيدىكەنسىلەر، ئەكې-لىڭلار، مەن ئۇچۇرۇپ بېرەي، مانا، ھە، مانا مۇنداق ئۇچۇرد-سىلەر، بىرىڭلار لەگلەكنى نېرىغا ئاپىرىڭلار، يېپىنى ماڭا بە-گىن، بالا، توختا، ئازراق شامال كەلسۇن...

بالىلار مەسۇمنىڭ ھۇنىرىگە قاراپ تۇرۇشتى، غۇرقىراپ شامالمۇ چىقتى، ئەتىياز شامىلى ئۇلارنىڭ يۇزىنى سىيپاپ ئۆتتى.

— ھە، قويۇۋەت! — ۋارقىرىدى مەسۇم لەگلەك تۆتۈپ تۇرغان بالىغا قاراپ ۋە قولىدىكى يېپىنى سىلكىشكە باشلىدى. لەگلەك بىر دەمدىلا ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ پەرۋاز قىلدى. مەسۇم يېپىنىڭ ئۇچىنى تۆتۈپ يېنىدا تۇرغان بالىغا قاراپ ۋارقىرد-دى، — يېپىنى قويۇۋەت، قورقما! ...

لەگلەك ئىككى ياقتا ئىرغاڭلاپ بارغانسېرى ئېگىزگە ئۆرلىدى ۋە مۇقىم شامالدا ئۆز ئورنىنى تېپىپ بوش ئاۋازدا غارقىراشقا باشلىدى.

— دارقىراتماڭ ياخشى ئەمەس ئىكەن! — دېدى مەسۇم يىپ ئۇچىنى تۇتۇپ تۇرغان بالىغا، — بەلكىم لەگلەك شۇنىڭ بولسا كېرەك، ئاسمانغا غادىيىپ قارىغىنىچە بىر قولىدا بېشىدىكى بوۋكىنى تۇتۇۋالغان ئاق يۇزلۇك بالا لەگلەكنىڭ پەرۋاز قىلىشىغا مەھلىيا بولۇپ كەتكەنىدى.

— قولىڭىز يېنىك ئىكەن! — دېدى بالا مەمنۇنىيەت بىلەن مەسۇمگە قاراپ، — رەھمەت سىزگە، تاغا.

— ۋاھ، سۇبات! لەگلىكىڭ ئاسمانىنىڭ قەرىگە چىقىپ كەتتى!

— ئەنە، ئاجايىپ غارقىرغىلى تۇردى جۇمۇ.

— بۇ ئاكىمىز لەگلەك ئۇچۇرۇشقا ئۇستا ئىكەن!

بالىلارنىڭ ۋاڭ - چۇڭلىرىغا قوشۇلۇپ كەتكەن مەسۇم بىردەم لەگلەككە قاراپ كۇلۇمسىرەپ تۇردى ۋە ئۆزىنىڭ ئىشى ئېسىگە كەلدىمۇ مېڭىشقا تەرەددۇتلەندى. ئۇ توختاپ لەگلىكىنى ئۇچۇرتۇپ بەرگەن بالىنىڭ مۇرىسىدىن پەپلەپ ئۇردى. بالا مەسۇمگە «نېمە گېپىڭىز بار» دېگەندەك سوئال نەزىرىدە قارىدى.

— سۇبات، مۇشۇ مەھەللەڭلەردە تۇل خوتۇنلار بارمۇ؟ — ئاستا سورىدى مەسۇم ئۇنىڭدىن، — ئىجارىگە ئولتۇرۇۋاتقانلار بولسىمۇ بولىدۇ.

سۇبات بىر مەسۇمگە بىر يېنىدىكى بالىلارغا ئىتتىك قارىۋېتىپ:

— بارغۇ - هە، ئاداش، — دېدى ۋە مەسۇمگە قاراپ داۋام قىلدى، — ئەمما كۆچۈپ كەلگەنلەر يوق.

— ئۇلار ياش تۇل خوتۇنلاردۇر - هە؟ — ئاساقچىلاپ سورىدى مەسۇم.

— ياق، ياق، — دېدى سۈبات ھەممىدىن بۇرۇن ئېغىز ئېچىپ، — ھەممىسى قېرى تۇل خوتۇنلار، نېمە قىلاتتىڭىز ئۇلارنى؟

— ئۇلارنى بىرنېمە قىلمايمەن، بىرىنى ئىزدەيتتىم. ئۇ مۇشۇنداق تۇل ئىدى، ئەمما ياش چوكان ئىدى.

— مەھەللىمىزدە ئۇنداق ياش تۇل چوكان يوق، ئاكا.

سۈبات گېپىنى تۈگىتىپ ئۆزىنىڭ لەگلىكى بىلەن بولۇپ كەتتى. باشقا بالىلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ نېرىغا كېتىشتى. بۇ گەپ مەسۇم ئۇچۇن بىر زەربە بولسىمۇ، بالىلارنىڭ خۇشاللىقىغا قېتىلىپ كۇلگەن كۇلكىسىلا ئۇنى بۇ غەمدىن خالاس قىلدى. ئۇ ئەمدى نېرىقى مەھەللىگە ئۆتمەكچى بولدى ۋە بىردە كۆكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان لەگلەككە، بىردە لەگلەكنىڭ خۇشاللىقىغا چۆمۈپ دۇنيانىڭ غەم - قايغۇسى، بار - يوقى ۋە تەلەيلىك - تەلەيسىزلىكى بىلەن كارى بولمىغان بالىلارغا قارىغىنىچە ئۇزاقلاپ كەتتى. شەھەر سىرتىدىكى مەھەللىلەر يېڭىدىن بەرپا بولۇۋاتقان بولغاچقا، نۇرغۇن قورۇ - جايلارنىڭ دەرۋازىسى ياكى دېرىزە قاپقىقى يوق ئىدى، ھەممىسىلا چۆرىسى گەربىن پەن ياكى شىفىرلار بىلەنلا قورۇقداپ قويۇلغانىدى. مەسۇم گەربىن پەن بىلەن قورشاپ قويۇلغان بىر قورۇنىڭ ئالدىدا توختىدى، ئىشىك ئالدىدا ھاسىسىغا تايىنىپ بىر قېرى بوۋاي ئولتۇراتتى. مەسۇم ئۇنىڭ ئالدىغا باردى. بوۋاي مەسۇمنى كۆرۈپ ئورنىدىن قوزغالدى - دە، ھاسىسىنى ئالدىغا چىقىرىپ يەنە بىر قولىنىمۇ ھاسىسىنىڭ تۆپىسىگە ئالدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، بوۋاي، — دېدى مەسۇم ئوڭ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ ئىكرام بىلەن، — ياخشى تۇرۇپسىزمۇ؟

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ئاللا يولۇچىنى بەرسۇن، — دېدى بوۋاي ئۆز تىلىكىنى ئىزھار قىلىپ، — قەيەردىن كېلىشىڭ،

ناھىيىدىنمۇ، سەھرادىنمۇ؟ ئۇزاق يول باسقاندەك چىرايىڭدىن ھارغىنلىق چىقىپ تۇرۇپتۇ، ئولتۇر.

— خوش، بوۋاي، مەن بىرىنى ئىزدەپ شەھەردىن چىققانىدىم.

— كىمنى ئىزدەيتتىڭ؟

— بۇ مەھەللەڭلەردە ئىجارىگە ئولتۇرۇۋاتقان تۇل چوكانلار بارمۇ؟ — مەسۇم شۇ گەپنى ئارانلا قىلالىدى، — بىر يېقىن تونۇشۇمنى ئىزدەيتتىم.

— ھازىر تۇل چوكانلار جىققۇ، — دېدى بوۋاي مەسۇمگە پەرۋاسىزلىق بىلەن قاراپ، — ھازىرقى ياشلار ئۇچۇشنى بىلىپ، چۈشۈشنى بىلمەيدۇ، ئالدى - كەينىگە قارىماي مۇھەببەتلىشىپ ھاپىلا - شاپىلا توي قىلىشىدۇ، جىق بولسا بىر ھەپتە ياكى بىر ئاي، بولمىسا تېخى ئەتىسىلا چاچلىشىپ ئاجرىشىدۇ. ئەر ئايالىنى تاشلاپ كېتىۋاتقان ياكى ئايال ئېرىنى تاشلاپ خېتىنى ئېلىۋاتقان... ھازىرقى ياشلار گېپىنى تۇرمايدۇ، ساختىلىق، سۆلەتچىلىققا ئامراق. بىر - بىرىنىڭ قەدىر - قىممىتىنى قىلمايدۇ، شۇڭا، مەھەللە - مەھەللىدە بويتاق چوكان بىلەن بويتاق يىگىت تولا، بىزنىڭ مەھەللىدىلا بىرنەچچىسى تېپىلىدۇ، ئاڭلىسام، ھەممىسى رېستورانغا تېپىشىپ، رېستورانغا توي قىلىپ، يەنە شۇ رېستورانغا ئاجرىشىپ يۈرگەنلەر ئىكەن!

مەسۇمنىڭ يۈرىكى «جىغغىدە» قىلدى. ئۇ، گويا بوۋاينىڭ سۆزىدىن ئۆزىنىڭ ئىزدىگەن ئادىمىنىڭ ھاقارەتلىك ئاقىۋەتكە قالغان بىر تۇل چوكان ئىكەنلىكىنى كۆرگەندەك قىلدى. شۇ تۇل چوكانلارنىڭ بىرى گۈزەل، غۇنچە لەۋلىك تۇتىگۈلمىدۇر؟ تۇتىگۈل راستىنلا مۇشۇ مەھەللىدە ياشاۋاتقان تۇل خوتۇن، بويتاق ئەرلەر ئارىسىدا بولسا ھازىر قانداق ياشاۋاتقاندۇر، ھېلىقى زورازان، كۈنچى بۇرۇتلۇق بىلەن نىكاھلىنىۋالغانمىدۇ؟ مەسۇمنىڭ

ئەقىدە بىلەن ھەدىيە قىلغان ھېلىقى بەش يۈز سوم پۇلى بىكارغىلا زايە بولۇپ كېتەرمۇ؟!

— ئىزدىگىنىڭ تۇل خوتۇنمۇ، بويتاق ئەرمۇ؟ — بوۋاينىڭ سوئالى مەسۇمنىڭ ئەمدىلا ئۇلىنىپ كېلىۋاتقان خىيالىنىڭ بىلدىگە تەپتى. — تۇل خوتۇن يەنە كېلىپ تۇل چوكانلاردىن ئىزدە-سەڭ، ھېزىم پۇچۇقنىڭ ئۆيىدە بىرى بار، سىدىق پورىنچىكىدە بىرى بار، ئاۋۇ چەتتە سەلىم گىرىنىڭ ئۆيىدە بىرى بار، شۇنداق-لا جىق دەپ ئاڭلىدىم. لېكىن كۆرگىنىم يوق، بېرىپ سۈرۈشتە قىلىپ باققىن، ئىزدىگىنىڭ شۇلارنىڭ ئارىسىدىن چىقىپ قالار.

— رەھمەت، بوۋاي، — مەسۇم تەۋەززۇ بىلەن خوشلىشىپ تۇل چوكانلار ئولتۇرغان ئۆي تەرەپكە كەتتى. ئىزدەپمۇ تاپتى، لېكىن تۇتىگۇل يوق بولۇپ چىقتى. شۇنچىلىك كۆپ تۇل چوكان-لارنى تاپتى، ئارىسىدا تۇتىگۇلنىڭ يوقلۇقى مەسۇمگە ئەلەم قىل-دى. ئۇ مەيۈسلىنىپ مەھەللىنىڭ ئايىغى ئارقىلىق باشقا بىر مەھەللىگە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ بۇ مەھەللىدە سورىغۇدەك بىرىنىمۇ ئۇچرىتالمىدى. ئالدىغا بىر - ئىككى ئايال ئۇچرىدى، لېكىن ئۇلار ئاغزى - بۇرنىنى قارا ياغلىق بىلەن توسۇۋېلىپ، بىر جۈپ كۆزىنىلا ئوچۇق قويغان چوكانلار بولغاچقا، مەسۇم گەپ قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. بەزىدە سوراپ باققانمۇ بولدى، بىراق ئۇلار ئەركەك زاتىغا يەنە كېلىپ ناتونۇش ئەركەكلەرگە گەپ قىلىپ تۇرۇشنى نامەھرەم بىلدىمۇ ياكى كۈنچى ئەرلىرىنىڭ تاسادىپىي كۆرۈپ قېلىپ، ئۆيگە قايتقىنىدا جەھەننەمنىڭ ئازاب - ئوقۇبە-تىنى كۆرسىتىشىدىن قورقتىمۇ ئەيتاۋۇر مەسۇمنىڭ سوئالىنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ ئۇن چىقىشماي ئۆتۈپ كېتىشتى. مەسۇم ئۇلارغا بىرده غەزەپلەنسە، بىرده ھېسداشلىق قىلدى. مانا نېمە-دىگەن ياخشى، ئۆزىنىڭ ئىپپەت - نومۇسىنى قوروقداپ، ھەتتا يۈزىگە ئەركەك چىۋىنىنىڭ قونۇشىنىمۇ راۋا كۆرمىگەن بۇ چوكان-لار بۇ دۇنيادا ئۆزىنىڭ پەقەت بىرلا ئەركەككە مەڭگۈ بەخشەندە

بولغانلىقىنى نامايان قىلىپ يۈرۈپتۇ. دۇنيادىكى ئاياللار-
نىڭ خۇلقى - مىجەزى ئوخشاشمايدۇ. خىلمۇخىل خۇي - پەيلە-
لىك ئايال جىنسىتىكىلەرمۇ كۆپقۇ. ئۇلارمۇ شۇلارنىڭ بىر تۈرى-
غۇ، غۇلجا باغلىرىدا ئالمىلار تۈرلۈك - تۇمەن، رەڭدار
بولغاندىلا ئاندىن ئۆز گۈزەللىكىنى نامايان قىلغاندەك، ئاياللارمۇ
ئۆزىنىڭ رەڭدارلىقىنى ئوخشاشمىغان تۈرمۇش ئادىتىدە ئىپادىلە-
نىشى كېرەك - دە...

مەسۇم ئۆز خىيالىلىرىغا بەند بولۇپ جىمجىت، ئادەم-
لەر ئاندا - ساندىلا كۆرۈنىدىغان مەھەللىنىڭ بىر بېشىغا چىقىپ
قالغانلىقىنى سەزمىدى. كۈننىڭ شۇنچە ئىسسىپ كېتىۋاتقىنىغا
قارىماي تەسكەي سوقما تام تۈۋلىرىدە ئۈستى مەينەتلىشىپ قارا
پاتقاقلا مىلەنگەن قار دۆۋىلىرى تۇراتتى. بۇنى كۆرگەن مەسۇمگە
قىش تېخى تۇگىمىگەندەك سېزىلدى. كۆڭلىدە ئۆز مەشۇقىنى
ئىزدەپ تاغۇ دەشتىلەرنى كەزگەن ئاشقىلارنىڭ چەككەن رىيازەتلە-
رىنى ئۆزىنىڭ بۇگۈنكى جاپاسىغا سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ، مىيە-
قىدا كۈلۈپ قويدى: «سارائ بولما، مەسۇم، قېرىغىنىڭدا
ئىشقى - سەۋدايىلىقىغا گىرىپتار بولۇپ مەھەللىمۇ مەھەللە كې-
زىپ يۈرسەن، تۇل چوكانلارنى سۈرۈشتە قىلسەن، شۇنچە كۆپ
مەھەللىدە، شۇنچە نۇرغۇن تۇل خوتۇن - تۇل چوكانلار ئارىسى-
دىن تۇتىگۈلنى تېپىش ئەنقارنىڭ تۇخۇمىنى ئىزدىمەكتىمۇ تەس
ئىكەنلىكىنى بىلمەيۋاتامسەن. ئۆزۈڭنى ئاۋارە قىلماي، ئۆيۈڭگە
كېتىۋال، ئەگەر بۇ قىلىقىڭنى مەرۇپ گۆش بىلىپ قالسا سېنى
«ئابدۇرېھىم ئاشىق» تەك بىر تېيىنسىز بەندىگە ئايلاندۇرۇپ،
شاڭخو قىلىپ ئۆلتۈرىدۇ، مەھەللىدىكىلەر ئالدىدا بېشىڭنى كۆ-
تۈرگۈسىز قىلۋېتىدۇ...» مەسۇم ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ ئارقى-
سىغا بۇرۇلدى، بۇرۇلمىسىمۇ بولمايتتى. مەھەللىنىڭ ئاخىرى
كەڭ كەتكەن ئېتىزلىققا تۇتىشىپ كەتكەنىدى. ئېتىزدا بالىلار
ۋە ئاياللار يۈرەتتى. مەسۇم ھەيران بولۇپ قارىدى ۋە ئۇلارنىڭ

بىده كۆكى تېرىۋاتقىنىنى بىلىپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. راست، بىده كۆكى چىقىدىغان پەسىل بولغاچقا، مەھەللىدىكىلەر- نىڭ چوڭ - كىچىكلىرى بىدىلىككە يىغىلغانىدى. بايا مەھەللە- نىڭ تىمتاسلىقىغا چۆمگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى مەسۇم ئەمدى بىل- دى. زېمىن باغرىدا قايتىدىن كۆكلەپ، بىخ سۈرۈپ ئۇنىدىغان بىدىنىڭ سىمۇولى زادى نېمە؟! هايات ۋە يەنە هايات! زىمىستان قىشىنى بېشىدىن كەچۈرۈپ ئەمدى هاياتىنىڭ يېڭى بىر كۆكلەم پەسلىنى كۈتۈۋېلىشتا ئىنسانىنىڭ ئەڭ ئالدىدا ئېغىز تېگىدىغىنى نېمە؟! بىده كۆكى! بۇ يېڭى ئاشنى يېگەن هەرقانداق بىر ئىنسان ئۆزىنىڭ يەنە باشقىدىن يېڭى بىر هاياتقا ئېرىشكەنلىكىنى چىن يۈرىكىدىن هېس قىلىدۇ. دەل شۇنداق پەيتته مەسۇمىنىڭمۇ ئۆزى- نىڭ يېڭى بىر مەشۇقىنى ئىزدەپ يۈرگىنىنى قارىمامدىغان! ئەگەر تەلىيى بولسا، خۇددى بىده كۆكىگە ئېغىز تەگكەن ئىنساڭ- لاردەك ئۇمۇ ئۆزىنىڭ يېڭى ئاشقىنىڭ ۋىسالىغا يېتەلەيدۇ. ئۇنى ئۆيىگە باشلاپ بېرىپ كۆك چۆچۈرىسى ئەتكۈزۈپ يەيدۇ. ئۇنىڭ ئۇچۇن يېڭى قازان سېتىۋالىدۇ. ئۇ چاغدا يېڭى قازان، يېڭى ئاش، يېڭى خوتۇن، هەممىسى يېڭىلىنىدۇ، يېڭى قازانىنىڭ ئې- شى تاتلىق بولىدۇ. يېڭى خوتۇنچۇ، ئۇنى بىردېمە، ئۇ هەم چىرايلىق، هەم ياش چوكان تۇرسا...

ئۇ شۇ ئويلاردا ئاغزىنى تەمشىتىپ بىدىلىك تەرەپكە قاراپ قويدى. بىردىنلا ئارقىدىكى هويلىدا كۆتۈرۈلگەن ۋاڭ - چۇڭ ئۇنىڭ دىققىتىنى بۆلدى. بوينىنى سوزۇپ قاشا ئۇستىدىن هوي- لىغا قارىدى. تاراق - تۇرۇق ئاۋاز بىلەن ئىشىك ئېچىلىپ هويلىغا بىر ئايال چىقتى. ئارقىسىدىنلا بىر ئەر كىشى سوڭدىشىپ چىقىپ ئۇنىڭغا يالۇرۇشقا باشلىدى:

— ئۇنداق قىلما، مەن سېنى دەپ خىزمىتىمدىن ئايرىلدىم، هېلىقى قېرى بەزدىن ئۆچۇمنى ئالىمەن دەپ مۇشۇ كۈنگە قالدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن ۋاپاسىزلىق قىلساڭ، ئەل - ئاغىنىلىرىم-

نىڭ ئالدىدا قانداقمۇ بېشىمنى كۆتۈرۈپ يۈرەلەيمەن؟
مەسۇم ئۇ ئىككىسىنى يىراقتىن كۆرۈپ بۇ بىر ئىككى ئەر - خوتۇننىڭ جېدىلى ئوخشايدۇ، ئاستا كېتىۋالايچۇ، دېگەن ئويدا مېڭىشقا تەمشىلىۋىدى، لېكىن تونۇش بىر ئاۋاز، تونۇش بىر ئىسىم ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قالدى.
— ياق، مەن سىزدىن تويدۇم، توي قىلماي تۇرۇپ مېنى مۇنچىلىك كۈنلەپ، كۈن كۆرسەتمەيۋاتىسىز، توي قىلغاندىن كېيىن كۆرگۈلۈگۈم بار ئوخشايدۇ، — ئايال ئارقىسىنى قىلىپ تۇرۇپ ئەرگە ۋارقىراپ سۆزلەۋاتاتتى، — ياق بولدى، ئايرىلىپ كېتەيلى، ئايرىلىپ كەتكىنىم كەتكەن... ئارقامغا كىرىۋالماڭ! بەربىر سىزنى ياخشى كۆرمەيمەن، تاشنى تاياققا تاڭغىلى بولمايدۇ. ئۆز يولىڭىزنى تېپىۋېلىڭ!
— ئۇنداق قىلماڭ، تۇتىگۈل! ...مەن سىزنى جېنىمدىن ئارتۇق ياخشى كۆرىمەن، سىز ماڭا تەگمىسىڭىز سىزنىمۇ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن، ئۆزۈمۇ ئۆلۈۋالىمەن.
— ۋىييەي، قۇشقاچ بولغىيتىم، — تۇتىگۈل مەسخىرە بىلەن تەرىنى تۇردى، — مېنى قورقۇتۇپ ئالالىتىڭىزمۇ، ئۇخلاپ چۈشىڭىز، ئەمدى مېنىڭ ئارقامغا كىرىۋالماڭ، ھېلىمۇ نەچچە ئۆي يەڭگۈشلەپ بولدۇم، سىزدىن قۇتۇلالمىدىم، نېمىدېگەن بۇدۇشقاقتەك ئادەمسىز، ئادەمۇ مۇنداق قېلىن بەز بولىدىكەن، سىزگە گەپ كار قىلمامدۇ؟!
— تۇتىگۈل، ئۇنداق دېمەڭ، سىزنىڭ ماقۇل بولغان گېپىڭىزنىلا ئاڭلىغۇم كېلىدۇ، باشقا گەپنى ئاڭلىسام يۈرىكىم ئېچىشىپ، بۇ دۇنيادىن ۋاز كېچىمەن، مەن سىزگە ئاشىق. بۇ دۇنيادا ھەرقانداق شەرتىڭىزگە چىدايمەن.
— سىزدىن بىزار بولدۇم، — دېدى تۇتىگۈل ئاخىر، — گېپىڭىز چىرايلىق بولغىنى بىلەن قىلىقىڭىز سەت، سىزمۇ بەختىڭىزنى باشقىلاردىن ئىزدەڭ، مەنمۇ بەختىمنى باشقا

قىلاردىن تېپىۋالاي، مۇنداق قىلىۋەرسىڭىز مەھەللىدىكىلەرنىڭ ئالدىدا قايسى يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ يۈرىيمەن؟...

مەسۇم «تۇتىگۇل!» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپلا يۈرىكى «جىغ-غىدە» قىلىپ قالدى. قورۇ تام تەرەپكە سىلجىپ قورۇ ئىچىگە زەن سالدى. ئۇنىڭ ئالدىدا ھېلىقى كۈنكى ئامانلىق ساقلاش خادىمى تۇراتتى. نېرىسىدا بولسا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئىزدەپ تاپالمايۋاتقان تۇتىگۇلنى كۆرۈپ يا خۇشال بولۇشنى، يا مۇنۇ جېدەلدىن پەيدا بولغان كۆڭۈلسىزلىكتىن قايغۇرۇشنى بىلمەي تۇرۇپلا قالدى.

— كېتىڭ، ئەمدى مېنى ئىزدەپمۇ كەلمەڭ! — ۋارقىرىدى تۇتىگۇل ئۇنى قورۇدىن ئىتتىرىپ چىقىرىپ.

كۇچەپ ئىتتىرىلگەن ئىمىرەمزە سەنتۇرۇلۇپ ئىشىك ئالدىغىلا كېلىپ قالغان مەسۇمگە ئۇرۇلۇپ كەتكىلى تاس - تاسلا قالدى.

— ۋۇي، بۇ سەنمىدىڭ، ئۇكا، — ھەيران بولۇپ سورىدى مەسۇم ئۇنى تۇتۇۋېلىپ، — كۇپكۇندۇزدە ئاياللارنى قوغداپ يۈرەمسەن، نېمە؟!

— ۋۇي - ۋۇي، سەن نەدىن ئۇندۇڭ، قېرى بەز!

— مەسۇمكا، — تۇتىگۇلنىڭ قىزىرىپ كەينىدىن تاتارغان چىرايىنى ھەيرانلىق قاپلىدى. ئاندىن مەسۇمنى ئوچۇق چىراي بىلەن ئۆيگە تەكلىپ قىلدى، — ئۆيگە كىرىڭ، مەسۇمكا، سىزنى بۇ مەھەللىگە قانداق شامىللار ئۇچۇرۇپ كەلدى.

— ھۇ، قېرى بەز! — ئىمىرەمزە ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز تۇرغان مەسۇمنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ سىلكىدى. مەسۇمنىڭ شەلەپىسى ئۇچۇپ يەرگە چۈشتى. تۇتىگۇل بېرىپ يەردىن شىلەپىنى ئېلىپ قاقتى. بۇنى كۆرگەن ئىمىرەمزىنىڭ چىشلىرى گەز - گەز بولۇپ كەتتى.

— مۇشۇ تۇرقى سېنى نېمە قىلىۋەتسەم بولار! —

ژارقىرىدى يەنە ئىمىرەمزە، — مىجىقىنگىنى چىقىرىۋىتىپ بىراقلا سولاقتا ياتايمۇ ياكى ئېتىلىپ كېتەيمۇ!

— مۇشۇ تۇرقىغا بوغساڭ، ئۇكا، بىر سۇپۇرگە چىقمەن شۇ، — دېدى مەسۇم چاقچاق ئارىلاش ھىجىيىپ قويۇپ، — ئەمدى يەنە نېمە قىلساڭ بولاتتى؟ ئۆتكەندە قىلىدىغان قىلىقىڭنى قىلدىڭ، ئەمدى مەندە نېمە گۇناھ، ھەممە ئىشنى ئۆزۈڭ تېرىپ قويۇپ مېنىڭدىن كۆرگىنىڭ نېمىسى، تازا چىدىماس بىرنېمە ئىكەنسەن جۇمۇ، ئۇكا.

— مەندە نېمە گۇناھ دەيسەنغۇ، دۆيۈز قېرى بەز! — ژارقىرىدى ئىمىرەمزە، — خىزمىتىمدىن ئايرىدىڭ، قوغلاندىم، ئۇنى ئاز دەپ توي قىلىدىغان خوتۇنۇمنى تارتىۋېلىپ باردىڭ، سەن قېرى كاداك! قولۇڭدىكى پۇلۇڭغا ئىشىنەمسەن سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن!

ئىككى رەقىب قاتتىق تۇتۇشماقتا ئىدى، بىر - بىرىنى تارتىپ، سۆرەپ، دۆشكەلەپ ئۇياق - بۇياق ئىتتىرىشەتتى. تۇتىگۈل بولسا نېمە قىلىشنى بىلمەي بىرەر لەۋزىنى چىشلەپ، بىرەر بارمىقىنى چىشلەپ، بىرەر ئۇنىڭغا، بىرەر بۇنىڭغا «بولدى قىلىڭلار، مەھەللىدە بىرى كۆرسە سەت!» دەيتتى. لېكىن ھەر ئىككىلا رەقىبنىڭ قۇلىقىغا گەپ كىرمەيتتى. بۇ ئىككى رەقىبنىڭ بىرى ياش، ئەما مەغلۇبىيەتتىن ئاچچىق ئەلەم چېكىپ، ھوش - كاللىسىنى يوقاتقان، يەنە بىرى، قېرى بولۇپ غالىب رەقىب ئىدى. ئۇ شۇ تاپتىكى خۇشاللىقنىڭ شېرىن لەززىتىدىن روھلىنىپ ھەدەپ ئىمىرەمزىگە توۋلايتتى:

— ئۇكا، بۇنداق سەتچىلىكنى قوي، چاۋاك دېگەن ئىككى قولدىن چىقىدۇ، ئىشەنمىسەڭ تۇتىگۈلدىن سوراپ باققىن. مەن ئالىدىغان ئۇ قىزىڭنى سېنىڭدىن يالتايتقىنىم يوق! ھەممە سەۋەبنى ئۆزۈڭدىن ئىزدە. خوتۇن كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشنى بىلمىگەندىكىن نېمىشقا ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋالىسەن؟ بولدى

مەنمۇ دېمىگەن بولاي، سەنمۇ ئاڭلىمىغان بول، تۇتىگۇل ئۆزى بىرنېمە دېسۇن، بىز ياقا سىقىشىپ يۇرمەيلى. قېنى، تۇتىگۇل، ئۆزىڭىز بىرنېمە دەڭا، مۇشۇ يەردىلا غېزى غاز، ئۆردەكى ئۆردەك بولۇپ كەتسۇن!

تۇتىگۇل ئىككى لايىقىنىڭ بىرىنى تاللاش ئۈچۈن ئەمدى كەسكىن بىر قارارغا كەلمىسە بولمايتتى. بۇ يەردە مەسۇمنىڭ كۆڭلى توق، خاتىرجەم ئىدى. ئىمىرەمزە بولسا دەككە ـ دۈككە دە تۇرغاندەك قىلاتتى. ئۇ ھازىر تۇتىگۇلنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ پەيلىنى بۇزماقچى بولۇۋاتاتتى.

— مەسۇمكامدا نېمە گۇناھ، — دېدى تۇتىگۇل ئىمىرەمزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ، — ئۇنىڭ ياقىسىنى قويۇپ بېرىپ، گېپىڭىز بولسا مېنى ئۇرۇڭ، تىللاڭ، قېنى مەن سىزنىڭ خوتۇن كىشىنى ئۇرىدىغان نوچىلىقىڭىزنى بىر كۆرۈپ باقاي.

ئىمىرەمزە مەسۇمنىڭ ياقىسىنى قويۇپ بېرىپ، تۇتىگۇلنىڭ ئالدىغا باردى. ئۇنىڭغا تەلمۇرۇپ بىر پەس قاراپ تۇردى.

— قېنى ئېيتىڭە، سىز زادى مېنىڭدىن يۇز ئۆرۈدىڭىزما، نېمىشقا شۇنداق قىلىسىز، مەن ھەممە نېمەمنى سىزگە بېغىشلىدىم، سىزنى دەپ رېستوراندىن ھەيدەلدىم، ماڭا ئېچىڭىز ئاغرىسۇن، تۇتىگۇل، سىز مېنى تاشلاپ كەتمەڭ! ئاشۇ سەت قېرى بەزنىڭ نەرىنى ياخشى كۆرۈپ قالدىڭىز؟! ئېيتىڭە!

ئىمىرەمزە بۇ سۆزلەرنى ئۇزۇلدۇرمەي سۆزلەيتتى. ئۇ ئاخىر ئاغزىدىن كۆپۈك ئۆرلەپ توختاپ قالدى ۋە ئاخىر ئېغىر تىنىپ قويۇپ:

— قېنى دەڭا، قاچان توي قىلىمىز، تويلۇقلىرىمىزنى قانچىلىك دېسىڭىز شۇنچىلىك ئالاي، — دېدى.

— ياق، ئىمىرەمزە، سىز خاپا بولماڭ، بىز چىرايلىقچە ئايرىلىپ كېتەيلى، مەن سىز بىلەن توي قىلالمايمەن.

— كۆڭلىڭىزدە ئاشۇ قېرى بەز بار، شۇنداقمۇ؟!

— .....

— سىز ئۇنى سۆيىسىز، ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىسىز، ئۇ سىزنىڭ قوينىڭىزغا كىرىدۇ، شۇنداقمۇ؟

— .....

— نېمىشقا جاۋاب بەرمەيسىز، بوپتۇ، مەن كەتتىم. مەن سىزنىڭ ئاشۇ قېرى بەز بىلەن توي قىلغىنىڭىزنى بىر كۆرەي! ...

ئىمىرەمزە شۇ گەپ بىلەن تەڭ ياقىسىنى جۇندەپ كىيىملىرىنى قېقىشتۇردى - دە، ئىشىكتىن چىقىپ كوچا تەرەپكە بۇرۇلۇپ كەتتى. ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان تاكسىنى توسۇپ چۈشتى - دە، بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى. ئۇ تاكى كۆزدىن يىتكۈچە كەينىدىن قاراپ تۇرغان مەسۇم يەر ئاستىدىن تۇتۇگۈلگە قارىدى. تۇتگۈل بىردىنلا كۈندەك ئېچىلىپ مەسۇمنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنى بىلىكىدىن تۇتۇپ تارتتى:

— ئۆيگە تارتمىغۇچە ھاڭۇڭىپ تۇرۇۋېرەمسىز، قېنى ئۆيگە مەرھەمەت! — دېدى ۋە، — بۇدۇشقاقتىن قۇتۇلدۇق، — دەپ قوشۇپ قويدى.

مەسۇم ئۆيگە كىردى. بىر ئېغىز ئۆي شۇنداق رەتلىك سەرەمجانلاشتۇرۇلغانىدى. مەسۇم ئىچىدە: «مېنىڭ ئۆيۈمۇ قاچان شۇنداق بولار» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۆيگە كىرگەن تۇتگۈل مەسۇمنىڭ ئۆيگە سىنچىلاپ قاراپ كېتىشىدىن بىرنېمە ھېس قىلغان بولسا كېرەك، مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ئۇ بۇ كۈلۈشى بىلەن مەسۇمنىڭ كۆزىگە تېخىمۇ ئوماق ۋە چىرايلىق بولۇپ كۆرۈندى. ئۇ، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، تۇتگۈلنى قولتۇقىنىڭ ئاستىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە تارتتى. تۇتگۈل نازلاندىيۇ، لېكىن ئۆزىنى چەتكە تارتمىدى. مەسۇم چاڭقىغان دىلىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن لېۋىنى ئۇنىڭ غۇنچىدەك تۇرغان لېۋىگە چىڭگىدە باستى ۋە ئۇزاققىچە ئاجراتماي سۆيدى. تاكى ئىككىسى نەپەس ئالالماي قالغاندىلا ئېغىر تىنىشقان ھالدا لەۋلىرىنى

ئاجرىتىشتى. تۇتىگۇل مەسۇمگە تەلمۇرۇپ قارىدى ـ دە ئاستا پىچىرلىدى:

ـ ئۆزىڭىز قېرىغان بىلەن كۆڭلىڭىز قېرىمىغان ئادەم ئىكەنسىز، ئىشقى ـ مۇھەببىتىڭىزگە ئىمىرەمزىنىڭ مۇھەببىتى سۇ قۇيۇپمۇ بېرەلمەيدىكەن. شۇنىڭغا قارىغاندا مەنمۇ بۇ قېتىم ئەرنى خاتا تاللىماپتىمەن. شۇنداقمۇ، مەسۇم؟

ـ شۇنداق جېنىم، مەنمۇ خوتۇننى خاتا تاللىمىغاندەك تۇرۇ-مەن، سىز بىلەن ئۆمۇرلۇك ئۆتسەم دەيمەن، مۇھەببىتىڭىزگە ئېرىشكىنىم مېنىڭ بەختىم، سىز ياشلىق ھاياتىڭىزنى مەندەك بىر قېرىغا تەقدىم قىلماقچى بولۇۋاتىسىز، مەن بۇ ئەقىدىڭىزنى چوقۇم ئاقلايمەن، جېنىم، سىز ماڭا ۋاپادار خوتۇن بولىسىڭىزلا.

ـ ئىشەنمەمسىز؟ ئەگەر ئۇنداق نىيىتىم بولمىسا ئاۋۇ چارپاقنى قوغلىۋېتەتتىممۇ؟!

ـ ئىشىنىمەن، جېنىم، سىزنى پۈتۈن شەھەرنى كېزىپ چىققاندەك ئىزدىدىم، ئاخىر تاپتىم، مۇرادىمغا يەتكۈزۈڭ...

مەسۇم تۇتىگۇلنىڭ قۇچاقلاپ كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا باستى. لېكىن تۇتىگۇل ئۇنىڭغا ناھايىتى مۇلايىملىق بىلەن قارشى تۇردى:

ـ كۈندۈزى سەت بولىدۇ، قوشنىلار كۆرۈپ قالسا ئۆلگە-نىمىز شۇ، كۈندۈزى ئەر ـ ئايال بىللە بولسا كۈن چىرقىرايدۇ دېگەن گەپمۇ بار. بولمايدۇ، نېمانچىۋالا ئالدىرايسىز، ئەمدى مېنى سىزدىن ھېچكىممۇ تارتىۋالالمايدۇ. مەن سىزگىلا مەن-سۇپ، بىلەمسىز، سىزگىلا!

مەسۇم ئاتەشتەك ئۇرغۇغان شەھۋانىي نەپسىنى بېسىشقا مەجبۇر بولدى. باسقاندىمۇ تەستە باستى. ئۇزاقتىن ئىشلىمەي كۈچ يىغىۋاتقان جىنسىي بەزلىرى ئەمدى شىددەت بىلەن ئويغە-نىپ، ھەربىرتكە كەلگەندە ئۇشتۇمتۇت ئارقىسىغا چېكىندى. خەپ نۆۋىتى ئەمەس ئىكەن ـ دە...

مەغلۇبىيەت بىلەن پەسكويغا چۈشكەن مەسۇم تۇتىگۇلنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدىن، ئانارەك قىپقىزىل مەڭزىدىن، ئىپار ھىدى كېلىپ تۇرغان سۇمبۇل چاچلىرىدىن ھەدەپ سۆيگىلى تۇردى. ئۇ، قانچىلىك سۆيسىمۇ يەنىلا قانمىغاندەك، سۆيگەنسىرى سۆيگۈسى كېلەتتى. ھەممە نېمىنىڭ ئوخشاشلا ئىنسانىنىڭمۇ، ئاڭسىز مەخلۇقلارنىڭمۇ ياش ۋە زىلۋا چېغى قەدىرلىك ۋە سۆيۈملۈك بولىدىغان ئوخشايدۇ، نېمىدېگەن خۇش پۇراق ھىد، نېمىدېگەن شېرىن لەززەتلىك تەم، نېمىدېگەن چىرايلىق، گۈزەل ھۆسن بۇ. مۇھەببەتنىڭ شەربىتىگە چۆمۈلۈۋاتقان مەسۇم خىيالىدا شۇلارنى ئۆتكۈزەتتى.

— مەن سىزگە كۆك چۆچۈرىسى تۈگۈپ بېرەي، ياخشى كۆرەمسىز، مەسۇم؟ — تۇتىگۇل ئۆزىدىن يىگىرمە ياش چوڭ بۇ ئادەمنى ئۆز تەڭتۇشىدەك ئاتىدى. مەسۇم بۇنى ئاڭلاپ تولىمۇ ھۇزۇرلاندى. ھەتتا ئۇنىڭ مۇنداق چاقىرىشىنى ئۆزى ئۈچۈن تۈگىمەس بىر ئامەت دەپ بىلدى. شۇ تاپتا مەسۇمنىڭ خۇشاللىقىتىن چاقنىغان كۆزلىرى تۇتىگۇلگە تىكىلىپلا قالغانىدى. ئىككىسىنىڭ كۆزلىرى ئۈچراشتى. مەسۇم تۇتىگۇلنى قولىدىن تارتىپ كارىۋاتنىڭ چېتىگە ئولتۇرغۇزدى، ئۆزىمۇ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرىدى. تۇتىگۇلنىڭ ئوتتەك قىزىرىپ چاقناپ تۇرغان چۆچۈرىدەك قۇلاقلىرىدىن يېنىشلاپ، يېنىشلاپ سۆيدى. ئۇ سۆيۈپ قانمايتتى. سۆيگەنسىرى شەھۋانىي نەپسى تاقىلداپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى.

تۇتىگۇل مەسۇمنىڭ ئىسكەنجىسىدىن مىڭ تەسته قۇتۇلۇپ چىقىپ كۆك چۆچۈرىسى ئېتىشكە تەييارلاندى. مەسۇم تۆردە باداشقانىنى قۇرۇپ كارىۋاتقا يۆلىنىپ تامدا ئېسىقلىق دۇتارنى قولىغا ئالدى. دۇتار ئالاھىدە ئىشلەنگەن بولۇپ، دەستىسىدە ئۇيغۇر نەقىشچىلىقىنىڭ ئاجايىپ يۇكسەك ماھارىتى نامايان قىلىنغانىدى. دۇتارنىڭ قورسىقىمۇ شۇنداق نەپىس ئىشلەنگەن بو-

لۇپ، قولىنىڭ تارغا تېگىشى هامان ئاجايىپ مۇڭلۇق بىر كۈي تۆكۈلۈپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى. دۇتار مەسۇمنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالدى. ئۇ بىر پەدە چېلىشقا تەييارلاندى. دۇتارنى قولىغا ئالسىلا مۇنۇ بىر ناخشىغا توۋلايتتى:

تال چۈشتەك بەللىرىڭگە،
چاسى ياغلىقىڭ بولاي.
ئۆرگۈلۈپ قامچا سالساڭ،
چۆرگۈلۈپ تەزىم قىلاي...

— مۇنداقمۇ هۇنىرىم بار دەڭا، — دېدى تۇتىگۈل ئۇنىڭ ناخشىسىنى بۆلۈپ، — بايا دېگەنتىمغۇ، دېگىنىم راست ئىكەن، مەنمۇ بىلىپ دەيمەن جۇمۇڭ.

— نېمە دېگەنتىڭىز، جېنىم، — دېدى مەسۇم تۇتىگۈلگە تەلمۇرۈپ. تۇتىگۈل چۆچۈرە تۇگكەن بولۇپ يەرگە قارىۋالدى ۋە يەر ئاستىدىن سۆزلىگەندەك:

— ئۆزىڭىز قېرىغان بىلەن كۆڭلىڭىز ياش ئىكەن، دېگەنتىمغۇ، ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ — دېدى.

مەسۇم كۈلۈپ قويدى. شۇ تاپتا ئۇ تېرىسىگە سىغمايتتى. ئۇ داۋاملىق كۈيلەيتتى:

قارىچۇقۇمنى قۇشلايمەن،
پەللەرىمنى قويۇپ شاخدا.
يارىم بىلەن ئويناىمەن،
دۇشمىنىمنى قويۇپ داغدا...

— ۋىيەي، كارامەت ئېيتىۋەتتىڭىز! مەسۇم، — دېدى تۇتىگۈل ئۇنىڭغا زوق بىلەن تىكىلىپ، — ئەمدى كۆڭلۇمدىكى-

دەك ئادەمگە ئۇچراشقان ئوخشايمەن. گۈلمۇ غۇنچە ۋاقتىدا چە-
رايلىق كۆرۈنمەيدۇ، پورەكلەپ ئېچىلىپ، توزۇپ كېتەي دېگەن-
دە شۇنداق گۈزەل بولۇپ ئېچىلىپ كېتىدۇ، سىزمۇ خۇددى شۇ
گۈلگە ئوخشاش ياش غۇنچە ۋاقتىگىزدا ئەمەس، يېشىگىز چوڭايە-
غاندا ئېچىلىۋاتقان ئوخشايسىز - ھە! گېپىمنى ئاڭلاۋاتامسىز؟
بۇ گەپلىرىمنى ئېسىگىزدە تۇتۇڭ، ئۇنتۇماڭ جۇمۇ.

— سىزنىڭ غۇنچە لېۋىگىزدىن تۆكۈلگەن دۇردانىلەرنى قاز-
داقمۇ ئۇنتۇپ قالاي، ئۇنتۇمايمەن، سىزلا ماڭا ۋاپاسىزلىق قىل-
مىسىگىز لا.

— ھېلىتىنلا شۇ گەپنى قىلىۋاتامسىز، — دېدى تۇتىگۈل چۆچۈرىنى قازانغا سېلىۋېتىپ، — ۋەدەمدە تۇرىمەن، ئىرادەمنى سىناپ كۆرمەكچى بولسىگىز، قولۇمنى مۇشۇ كۆك چۆچۈرىسى سېلىۋاتقان قاينىق سۇغا تىق دېسىگىز ھازىرلا تىقىمەن!

— ھە، ياق، ياق، مۇنداقلا دەپ قويۇشۇم، — مەسۇم دۇتارىنى تامغا يۆلەپلا يۈگۈرۈپ دېگۈدەك قازان بېشىغا كەلدى - دە، تۇتىگۈلنىڭ چۆچۈرە سېلىۋاتقان ئاپئاق بىلەكلىرىنى ئۆزىگە تارتىپ سۆيدى. سۆيگۈ تەپتىدىن ھەر ئىككىسى ئۆزىنى قاچۇرمە-دى. قازان بېشىدىلا يەنە بىر پەس ياشلىق تۈيغۇلىرىنى ئىشقا سېلىپ قۇچاقلىشىپ سۆيۈشۈپ كەتتى...

بىر پەستىن كېيىن، كۆك چۆچۈرىسىمۇ پىشتى. ئۇلار بىللە ئولتۇرۇپ، بىر - بىرىگە قارىشىپ يېيىشتى. ئارقىدىن قەنت چاي دەملىشىپ ئىچىشتى. يەنە بىردەم مۇھەببەت لەززىتىگە چۆمگەندىن كېيىن، مەسۇم ئورنىدىن قوزغالدى. كۇن كەچ كىرىپ قالغانىدى.

— يۇرۇڭ، مېنىڭ ئۆيۈمگە كېتىمىز، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا قەتئىي قىلىپ، — توي كۆچۈرۈشمۇ ئوخشاشلا بىر ئۆيدىن يەنە بىر ئۆيگە يۆتكىلىشقۇ.

— شۇنداقمۇ، بوپتۇ ئەمىسە، — دەرھال قېتىلدى تۇتىگۈل

ۋە كىيىمىنى كىيىپ جاندۇنۇشقا باشلىدى.

— مېنىڭ ئۆيۈم بەك خالىي، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا، — جەزمەن ياقتۇرۇپ قالمىسىز، كەتمەي شۇ يەردىلا قالامسىزكىن تېخى؟

— قالسام قالدىم، يەنىلا سىزگە باغلىق...

— بۇ يەردە قوشنىلىرىڭىز بىزگە تۆشۈكتەك تىكلىپ تۇرۇشتىن باشقىنى بىلمەيدىغاندەك تۇرىدۇ.

— مۇنداق پايلاقچىلار ھەممىلا مەھەللىدە بار، — دېدى تۇتىگۈل ئېغىرنەسىز ھالدا قاش - كۆزىگە سۇرمە سۇرۇۋاتىپ.

— مانا ئەمدى تېخىمۇ گۈزەل بولۇپ كەتتىڭىز؟ — دېدى مەسۇم تۇتىگۈلگە پۈتۈن ئىشقى - زوقى بىلەن تىكلىپ قاراپ ۋە ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ لېۋىدىن سۆيمەكچى بولدى. بىراق، تۇتىگۈل نازۇك بارماقلىرى بىلەن مەسۇمنىڭ ئاغزىنى توستى.

— بولدى قىلىڭ ئەمدى، لەۋ سۇرۇخۇم بۇزۇلۇپ كېتىدۇ، — دېدى ئۇ كۈلۈپ، — سىزگىمۇ يۇقۇپ قالسا سىرتتا بىرى كۆرسە سەت بولىدۇ.

— يۇقسا يۇقمامدۇ، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭ قولىنى سۆيۈپ بولۇپ، لېۋىنى تۇتىگۈلنىڭ لېۋىگە يېقىنلاشتۇردى، — سىزنى سۇرۇپ قويغاندۇر دەپ ئويلاپ قالار شۇ.

ئىككىسى يەنە بىر پەس سۆيۈشۈپ تۇرۇشتى. ئاندىن مەسۇم ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ تالاغا ئېلىپ ماڭدى. تۇتىگۈلنى يەنە ئازراق لەۋ سۇرۇخى سۇرۇۋالاي دېگىنىگىمۇ ئۇنىمىدى. تۇتىگۈل ئىشىكىنى قۇلۇپلاشقا ئارانلا ئۇلگۈردى. ئۇلار قورۇدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا قوشنىلارنى دېرىزىلەردىن ماراۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ ئەتەي بىلمىگەنگە سېلىپ تالاغا چىقىشتى. ئىشىك ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان تاكسىنى توستى - دە، «پاقا مەھەللىسى» گە قاراپ راۋان بولۇشتى. يول ئۇستىدە «قىزىلگۈل» رېستورانىدا بىر پەس كۆڭۈل ئېچىپ ئۆتۈشتى...

ئالتىنچى باب

هايات دېگەن مانا شۇنداق ئۆزگىرىشچان كېلىدۇ. تۇنۇگۈنلا ئىشق پىراقىدا ئاھ ـ ۋاھ دەپ يۈرگەن مەسۇم ئۆزى تەلپۈنگەن ياش، گۈزەل چوكانىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغانلىقىغا زادىلا ئىشەنمەـ گەندەك تۇتىگۈلگە يېنىش ـ يېنىشلاپ قاراتتى. بايا «قىزىلگۈل» رېستورانىنىڭ ئالدىدا تاكسىدىن چۈشكەندە ھەممە خەق بۇ ئىككىـ سىگە كۆز ئۈزمەي قاراپ كېتىشتى، ئۇلارنى ئىشارە قىلىپ پىچىرلاشتى.

تاماقتىن كېيىن سوغۇق ئىچىملىك ئىچىۋاتقاندا ئۆزلىرىـ نىڭ يېنىدىكى جوزىدا ئولتۇرغان چاقچاقچىلارنىڭ گەپلىرىمۇ ئاڭلىنىپ قالدى.

— نېمىسىدۇر، ئاداش، ئوبدانراق قاراپ باقە؟

— نېمىسى بولسا بولمامدۇ، ئىشقىلىپ، بەزدەك ئادەملەر بېزىرىپ يۈرۈپ. ئۇياتچان، ياش جۈۋانلارنى ئېلىۋالىدۇ.

— شۇنداقمىدۇر، تەلىيى بار، قېرى بەز ئىكەن، بىزگە نېمىشقا شۇنداقى ئۇچرىمايدىغاندۇر؟

— ئۇچرايدۇ، ئۇنىڭ ئۇچۇن سەنمۇ بەز بولۇۋال.

— ھا! ھا!...

— ھى،... ھى، ! ھى... ي!

مەسۇم ئۇلارنىڭ پارىڭىنى ئاڭلىمىغان بولۇپ ئولتۇرۇۋالـ دى. تۇتىگۈلمۇ ئاڭلىغان بولسا كېرەك، بىرخىل نازۇ كەرەشمە بىلەن جىلمىيىپ قويۇپ ئىچىملىكىنى ئىچىپ ئولتۇرۇۋەردى. مەسۇممۇ ئىچىدە قاتتىق ئۆرتەندى. ئۆزىگە ھاقارەتتەك تۇيۇلۇۋاتـ قان بۇ چاقچاققا جاۋابمۇ قايتۇرغان بولاتتى. لېكىن، تونۇمىغان بۇرادەرلەر بىلەن ئوشۇقچە تەرگىشىپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوقلۇـ قىنى ھېس قىلدى. پەقەت ئىچىدە: «ھۆسنىڭ يەتسە سەنمۇ گۈل قىس!» دەپ پىچىرلاپ قويدى...

«قىزىلگۈل» رېستورانىدىن چىقىپ يەنە تاكسىغا چۈشكەن مەسۇم تاكسىنىڭ ئارقا ئورۇندۇقىدا تۇتىگۈلنى چىڭگىدە قۇچاقلىغان پېتى ئولتۇردى، بىر قولىدا ئۇنىڭ نازۇك بارماقلىرىنى ئالمىنىغا ئېلىپ ئويناپتتى. ئۇ تاكسىنىڭ ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇۋېلىپ، خوتۇنىنى ئارقىدىكى ئورۇندۇققا ھۇۋقۇشتەك يالغۇز ئولتۇرغۇزۇپ قويىدىغان ئەخمەقلەردىن ئەمەس، بىللە ئولتۇرۇپ، بىللە لەززەتلىنىش كېرەك. مۇنداق قىلغاندا، ئاشىقىنىڭ بەدىنىگە بەدەنلىرىڭ تېگىپ تۇرسا، خۇددى توك ئۇتۇشۇپ زەرەتلەنگەندەك بولىسەن، يۈرىكىڭدە بىر خىل شېرىن لەززەت ئويغىنىدۇ، مۇنداق راھەتتىن بەھرىمەن بولالمىغانلارنىڭ ھەممىسى لايغەزەل ئەخمەقلەردۇر...

ماشىنا «پاقا مەھەللىسى»نىڭ ئېغىزىدا توختىدى، مەسۇم ماشىنىنى شۇ يەردە توختاتقا بۇيرۇغانىدى، مەھەللىدە ئىشىنىڭ ئالدىدا تاكسىدىن چۈشسە تازا ياخشى بولمايتتى، چۈنكى تېخى بويتاقلىق ھاياتىنى بېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان مەسۇمگە نىسبەتەن، تېخى نىكاھىغا ئالمىغان بىر ياش چوكانىنى يېتەكلەپ ئۆيگە كىرىش مەھەللىنىڭ ئار - نومۇسىنى ساقلىمىغانلىق بىلەن باراۋەر ئىدى. ئەقەللىيسى، مەھەللىدىكىلەرنى كۆزگە ئىلمىغانلىق ھېسابلىناتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنىڭ ئابرۇيىنمۇ ساقلىشى كېرەك، ھەر ھالدا ئېھتىيات بىلەن ئىش قىلىش ئۆزىگىمۇ، مەھەللىگىمۇ ياخشى. مەسۇم تاكسىنى يولغا سېلىۋېتىپ، تۇتىگۈلىنى يېتەكلەشكە قولىنى ئۇزاتتى. ئۇنىڭ قولى قارا ئىغۇدا تۇتىگۈلىنىڭ ئوتتەك قىزىق قولىنى ئىزدەپ تاپتى. مۇھەببەتلەشكەن ئەر - ئايال بىر - بىرىنى قولتۇقلىدى. مەسۇمنىڭ قارا ئىغۇدا غۇۋا كۆرۈنگەن چىرايىدا مەمنۇنىيەت بىلەن ئىللىق كۈلۈمسىرەش ئەكس ئەتتى، تېخى ئەل ياتار چېغى بولمىسىمۇ كوچا ئېغىزى ئادەمدىن خالىي ئىدى، دۇكانلارنىڭ چىرىغى ئۆچۈرۈلگەندەك قىلاتتى. ئەمدىلا كۆموش رەڭ نۇرىنى چېچىپ كېلىۋاتقان

قان ئايمۇ ئېگىز بىنالارنىڭ ئارقىسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېلىۋاتاتتى. مەسۇم ھەر كۈنى كەچ ئۆيگە — ياق غېرىب كۆلبىسىگە مۇشۇ تەرزدە تىكەندەك يالغۇز ۋە روھسىز ھالدا قايتاتتى. ئۆيدە ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالىدىغان ھېچكىمى يوق ئىدى. سوغۇق، مۇزدەك ئورۇنغا كىرىپ ياتاتتى، ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئەرلىك جىنسىنى كۇچەيتىدىغان دورىلار ھەققىدە بېرىلگەن ئېلانلارلا مەلھەم بولاتتى. بۇگۈنچۇ؟! دۇنيا باشقىچە، مەسۇممۇ باشقىچە. بۇگۈن ئۇ ئۆزى ئىشقىدا كۆيگەن، ئۆزىدىن خېلىلا ياش چوكاننى باغرىغا باسىدۇ، بۇنىڭغا ھېچكىم توسقۇنلۇق قىلالمايدۇ. پەقەت نومۇس كۇچىدىن بۇ ياش چوكاننى بىرئاز پىنھان تۇتۇشى لازىم...

مەسۇم ئاشۇ خىياللار بىلەن ئۆيىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ قالدى. مەھەللە ئىچىنى غۇۋا ئاي نۇرى سۇس يورۇتۇپ تۇراتتى. مەھەللىدىكىلەر چىرىغىنى ئۆچۈرۈۋېتىپ تېلېۋىزور كۆرۈۋاتقان بولسا كېرەك، سۇس يېشىل ئېكران نۇرىنىڭ غۇۋا يورۇقى دېرىزىلەردىن تالاغا كۆرۈنەتتى. مەسۇم كوچىدا ئۆزىگە ھېچكىم ئۇچرىمىغانلىقىدىن تولىمۇ خۇش بولدى. ئۇ دوقمۇشتىن قايرىلىپ ئۆزى بىلەن يانمۇ يان كېلىۋاتقان تۇتىگۈلنى ئالدىغا ئۆتكۈزدى - دە، يانچۇقىدىن تالا ئىشكىنىڭ ئاچقۇچىنى ئىزدىدى.

— ئەمدى كەلدىڭلارمۇ!؟

ئۇشتۇمتۇت يېنىدىن چىققان بۇ ئاۋازدىن ھەرئىككىسى چۆچۈپ كەتتى. مەسۇم ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ مەرۇپ گۆشىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئورنىغا چۈشتى.

— ھە، سەنمىدىڭ، مەرۇپ، — دېدى ئۇ يانچۇقىدىن ئاچقۇچلىرىنى ئېلىۋېتىپ، — مەھەللىنى كۆزەت قىلىپ يۈرۈپسەن - دە.

— ئۆزۈڭ بىلىسەن، سەندەكلەرنى قوغدىماق ئۈچۈنلا قالىمىز، — مەرۇپ ئۇنىڭغا يېقىنلاپ كەلدى ۋە تۇتىگۈلگە سىنا-

چىلاپ قاراپ گېپىنى داۋام قىلدى، — مۇبارەك بولسۇن، يېڭى كېلىننى ئەپقېچىپ كەلمىگەنسەن، يېنىڭدا مەن كۆرۈپ باقمىغان بىر گۈزەل چوكان تۇرىدىغۇ؟

— تۇرىدۇ، قاچانغىچە تۇرمايتتى، — مەسۇم ئۇنىڭ ئاسمان-دىن چۈشكەندەكلا بۇ يەردە پەيدا بولغىنىغا ئىچىدە نارازى بولدى، — قېنى ئۆيگە كىرىڭلار.

ئۇلار بىرلىكتە ئۆيگە كىرىشتى. چىراغنى يېقىپ تېلېۋىزور قويۇشتى. مەسۇم چاي دەملەشكە تۇتۇش قىلدى، بىراق، تۇتۇ-گۈل مەن قىلاي دەپ ئورنىدىن تۇرۇۋالدى.

— سىز مېھمان، ئولتۇرۇۋېرىڭ، مەسۇمكامنىڭ قولى ئەپ-لىك، — دېدى مەرۇپ ئۇنى توسۇپ، — دەملىگەن چېيى ئاغزى-ڭىزدا قالىدۇ. ناۋات چېيىنى ئىچسىڭىزغۇ بۇ ئۆيدىن كېتەلمەيلا قالىسىز.

مەرۇپنىڭ ئۇچۇرۇشلىرى ھەر ئىككىسىنى كۈلدۈرۈۋەتتى. چاي ئىچىلىپ بولدى. تۇنمۇ بىر يەرگە باردى. ئەلياتقۇ بولدى. ئۇچىلىسىنىڭ گېپى تۈگىمەيتتى. ئاخىر، تۇتىگۈل كەتمەكچى بولدى. مەرۇپمۇ ئۇنىڭ كېتىدىغانلىقىنى بىلىپ ئورنىدىن بال-دۇرراق قوزغالدى.

— سىلەر ئولتۇرۇڭلار، مەن چىقاي، — مەرۇپ ئورنىدىن قوزغالدى - دە، تۇتىگۈلگىمۇ قاراپ كۈلگىنىچە داۋام قىلدى، — مەسۇمكا، خېلى مۇراد - مەقسىدىڭگە يەتكەندەك قە-لىسەن، تۇتىگۈلمۇ ياش، گۈزەل چوكان ئىكەن، ئۆزۈڭمۇ شۇنداق-دىقىنى ئىزدەپ يۈرەتتىڭ، ھازىرغىچە توققۇز گۈلۈڭ ئېچىلىسە-مۇ، بىر گۈلۈڭ ئېچىلماي ئون قىلالماستىن جاھاندىن ئۆتۈپ كېتىپ باراتتىڭ، ئەمدى ئېچىلىپتۇ. مانا كۆرۈۋاتىمىز، تۇتۇ-گۈل تىرناقتا توختىغۇدەك چوكان ئىكەن.

— ۋىيىيەي، نېمىلەرنى دەپ كېتىۋاتىسىز، مەرۇپجان، — دېدى تۇتىگۈلمۇ مەرۇپنىڭ ماختاشلىرىغا مەست بولۇپ، — ئۇنچىلىكمۇ ئەمەس.

— بولدی، بولدی، کەمتەرلىك قىلماڭ، خۇدايىم بەرگەن گۈزەل ھۆسنىڭىز بىلەن ئۆز بەختىڭىزنى تاپسىڭىز بىزمۇ خۇش بولىمىز، ئۆيىمىزدە قورۇلۇپ قالغان قېرى خوتۇنلىرىمىزنى قۇچاقلاپ يۇرگىنى ئوتتۇز يىل بولدى، بىزمۇ زېرىكمىدۇق. سىزنىڭ ھۆسن - جامالىڭىز باشقىچە ئىكەن، كونىلارنىڭ «چىراغ تۇۋىدە قىز كۆرمەڭ، كېچىسى بۆز» دېگەن گېپى بار، لېكىنزە، مەسۇمكامنىڭ چىراغلىرىنىمۇ قوشۇپ نۇرلاندۇرۇۋەتكەندەك قىلىسىز.

— ئاشۇرۇۋەتتىڭىز، — دېدى تۇتىگۈل يالاڭ پەلتوسىنى كىيىۋېتىپ.

مەرۇپ ھېجىيىپ تۇرۇپ بىرنېمىنى ئويلىغاندەك قىلدى ۋە سىرتقا چىقىپ قورۇنىڭ چىرىغىنى يورۇتتى. مەرۇپ ئىككىسى تالا ئىشكىنىڭ تۇۋىدە تۇرۇپ گۈدۈكلاشقىلى تۇردى.

— مەسۇمكا، بۇ كېچىدە بىرنىڭ خوتۇنىنى ئەپقېچىپ كەلمىگەنسەن - ھە! ؟ — پىچىرلىدى مەرۇپ ئۆيدىكى تەرەپكە قاراپ، — رېستوراندىن ئولجا تاپتىڭمۇ - يە؟ مۇنداقلا رېستوران بالاسى تەگكەنلەرغۇ...

— قانداق بىلدىڭ؟ ! — سورىدى مەسۇم ئوخشاشلا پىچىرلاپ.

— ئاشۇ چىراي - ھۆسنى بىلەن رېستورانىنى ئاۋات قىلىپ يۇرگەنلەردىنمىكىن دەيمىنا، جالاپ ئەمەستۇر، مەسۇمكا...

— رېستوراندا ئىشلىگەن، — جاۋاب بەردى مەسۇم ئاچچىق بىلەن، — ئۇ جالاپ ئەمەس، ئۇنى ئەمرىمگە ئالىمەن، خوتۇنسىز ھايات جېنىمدىن ئۈتۈپ كەتتى. ھەرقايسىڭ خوتۇنۇڭنى قۇچاقلاپ يېتىپ مېنىڭ خوتۇن ئېلىشىم بىلەن كارىڭ بولۇشمىدى، يالغۇزلۇق جېنىمدىن جاق تويدۇردى. نېمە بولسا بولسۇن جالاپ بولسىمۇ ئالىمەن، جالاپنى ئالغىلى بولمامدىكەن؟ مەھەللىدىكى لەر مەسۇم بەز ئۆيگە ياش بىر چوكاننى ھەتتا بىر جالاپنى

ئەكىرىۋاپتۇ دېسىمۇ دېسۇن. مەھەللە - كوي ئالدىدا «ھاڭگا» دېگەن سەت لەقەمىنى يوقىتىش ئۈچۈن مەنمۇ جالاپ ئالمىسام بولمىدى، ماڭا زادى نېمە ئۈچۈن شۇنداق سەت لەقەم قويۇلۇپ قالدى؟ جالاپ بولسىمۇ بىر خوتۇننىڭ بولمىغىنى ئۈچۈنمۇ؟ خوتۇن ئېلىپ خوتۇن قويغىنىم ئۈچۈن شۇنداقمۇ - يە؟ دېگىنە، گۆش، نېمانداق چىشكىنى يېرىپ بىرنېمە دېيەلمەي تۇرۇپ كەتتىڭ؟ سېنىڭ يېغىرىڭغا تەگمىگەندىمەن، توغرا، سەن مېنى بىر ئاھانەتتىن قۇتۇلدۇرغان، لېكىن ئۇ تاسادىپىي ئىش. مەستچىلىكتە قىلىنغان سەتچىلىك. بىراق، شۇ ئەسكى ئىشىنىڭمۇ بىر ياخشى خاسىيىتى بولدى. تۇتىگۈل بىلەن تونۇشتۇم، ئۇ مېنىڭ ساپ مۇھەببىتىمنى، ئۆزۈم قېرى بولسامۇ ئىشقى - ھەۋىسىمىنىڭ ياش يىگىتلەرنىڭكىدەك ئۇرغۇپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلدى. ئاخىر، مەن رەقىبىمنى يېڭىپ تۇتىگۈلنىڭ ۋىسالىغا ئېرىشتىم. ئۇمۇ ئاشۇ گۈزەل جامالى بىلەن ماڭا شەيدا بولدى. بۇ نېمىلىكىتىن بىلەمسەن؟! بىلمەيسەن، سەن بىلمەيسەن، گۆش، ساڭا تېرىدەك پۈرلىشىپ كەتكەن چىرايى بىلەن ئۆزۈڭگىلا چىرايلىق كۆرۈنىدىغان سەت خوتۇنۇڭ بولسىلا بولدى، شۇنىلا بىلسەن، بىزدەكلەرنى خوتۇن ئېلىپ، خوتۇن قويىدىغان «خوتۇن بېدىكى»، «خوتۇنپەرەس»، «خوتۇن سارىڭى»، «ھاڭگا» دېگەندەك ناملار بىلەن ئاتايسەن. مانا بۇلار مەھەللىنىڭ سېنىڭدەك بىر پايلاقچىغا تاپشۇرغان ۋەزىپىسى. سەن قولۇمدا خوتۇن تۇرمىغانلىقىنى ھەرگىزمۇ ئاشۇ يوتقان يىغدى خوتۇنلارنىڭ خۇي - پەيلىدىن كۆرمەيسەن. تۇتىگۈلمۇ شۇنداق ئاياللار ئارىسىدىن چىققانغۇ دېيىشىڭ مۇمكىن، لېكىن ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش ئۆز لايىقىنى تاپالمايۋاتىدۇ، ئۆز بەختىدىن، ئۆزىنىڭكى تۇرمۇش راھىتىدىن ئۆز ئەركىنلىكىنى ئىزدەپ يۈرگەنلەرنىڭ بىرى. مەن ئۇنى ئاشۇنداق ئاياللارنىڭ ئارىسىدىن تاللىۋالدىم. ياق، تەقدىر مېنى ئۇچراشتۇردى. رېستورانغا بارىدىغان بەزى ئاياللارنىڭ ئۆز ئائىلىسىدىكى ئەرلىرىنى ئۇنىڭ ئالدىدا «ھاڭگا» دەپ ئاتىغانلىقىنى ئاڭلىغان. ئۇلار ئۇنىڭ ئالدىدا ئەرلىرىنى ھاڭگا دەپ ئاتىغاندا، ئۇنىڭ ئەرلىرىنى ئەمەس، ئۆزىنى ھاڭگا دەپ ئاتىغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇلار ئۆز

لىسىنى بۇزۇشى، ئېرىنى تاشلاپ كېتىشى بۇزۇقچىلىقتىنمۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس! ئۇلار ھاياتتىن ئۆزىنىڭ ئەركىن مۇھەببەت نېسىۋىسىنى ئالالمىغان ياكى تاپالمىغان. شۇڭا، ئۇلار ئۆزىگە مۇھەببەت لەززىتىنى بەرگەن ياكى شۇنى ۋەدە قىلغان ئەرلەرگە ئىنتىلىدۇ، رېستوران ئۇلارغا سورۇن ھازىرلاپ بەردى. مەن بۇگۇن ئۆز بەختىمنى رېستوراندىن تاپتىم. بىر قېرىنى، مۇھەببەت ئوتىدىن ئەسەرمۇ قالماي تېنى مۇزلاشقا باشلىغان يالغۇز - يېگانە ئىنسانىنى بىر ياش چوكان ئۆز مۇھەببىتىنىڭ يالقۇنى بىلەن ئىللىتىپ تىرىلدۈردى، مانا ئەمدى يېڭى بىر تۇرمۇشقا ئېرىشتۇرمەكچى بولۇۋاتىدۇ، بۇنىڭ نېمىسى يامان؟ مەھەللە ئالدىدا يەرگە قاراپ، تىرناق تاتىلايدىغان ئىش قىلمىدىم، ئەمدى سېنىڭ «مەسۇم ھاڭگا»، «مەسۇم بەز» دېگەندەك لەقەملەرنى ئۆزگەرتىدىغان ۋاقتىڭ كەلدى، مەرۇپ ئۇكا، يېڭى خوتۇننى يېڭىياچە ئىسىم، يېڭىياچە قىياپەت بىلەن ئۆيۈمگە ئەكىرگىلى قوي. پايلاقچىلىقىڭنى يىغىشتۇرۇپ، خوتۇنۇڭنىڭ قوينىنى تاپ، بەلكىم ھازىر خوتۇنۇڭ يالغۇزلۇقتىن ئۆزىنىمۇ ئىسىتالماي يېرىم يۇمۇق كۆزلىرىدە ئىشىككە تەلمۈرۈپ ياتقاندۇر.

— مەسۇمكا، مېنى نېمە دېسەڭ دېگىن، ئەمما نىكاھسىز ئايال بىلەن بىرگە ياتساڭ بولمايدۇ، — مەرۇپ مەسۇمنىڭ قولىدىكى تۇڭدىلا پىچىرلىدى، — زىنا قىلغان بولىسەن، بۇ مۇسۇلمان بالىسىغا بەكمۇ چوڭ گۇناھ، ئاللا كەچۈرمەيدۇ سېنى. زىناخورلۇق، بەش چوڭ گۇناھنىڭ ئىچىدىكى بىر چوڭ گۇناھ، ئىشىڭ ئىلگىرى باسمايدۇ، ھەتتا پالاكەتكە يولۇقسەن. شۇڭا، توي قىلمىساڭمۇ نىكاھ قىلىۋال، ئاندىن نېمە قىلساڭ قىلمامسەن، ئۇ ئۆزۈڭنىڭ ئىلكىدىكى ئىش. نىكاھسىز ئىش قىلىپ يۈرمە، ئىككى مۇسۇلماندىن تۇرەلگەن ئادەم بالىسى نىكاھسىز ئىش قىلىسا ھامان بىر پېشكەللىككە ئۇچرايدۇ.

مەسۇم بۇ گەپتىن ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭغا توي خېتى ئېلىش، نىكاھ قىلىش دېگەنلەر ناھايىتى ئۇزاق بىر جەريانەك سېزىلمەكتە ئىدى، تەقەززاسى قىستىغان بۇ ئادەم ھازىر ھېچنېمىگە تاقەت قىلىپ تۇرالمايدىغانەك كۆرۈنەتتى. ئۇ، ئاخىر ئويلىنىپ تۇرۇپ:

— ھازىرلا بىر مولىلىنى تېپىپ كەلمەمسەن، مەرۇپ ئۇكا، — دېدى.

— مۇشۇ كەچتىما؟ — ھەيران بولدى مەرۇپ، — مولىلارنىڭ ھەممىسى ھازىر تەربىتى سۇنۇپ ئىسسىق ئورۇندا ئۇخلاۋاتىدۇ، ئات ـ تۆگە سويىساڭمۇ كەلمەيدۇ.

— يۇز سوملۇقتىن بىرىنى قويساڭمۇ كەلمەمدۇ؟ — سورىدى مەسۇم.

— ئىككىنى قويساڭمۇ كەلمەيدۇ، — دېدى مەرۇپ ۋە بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن داۋام قىلدى، — مۇنداق بولسۇن، مەسۇمكا، سەن بۇگۈنچە سەۋر قىلىپ يېتىپ تۇر، بىر ئاخشامنىڭ يېنىشى يوق. ئەتە كۈندۈزى مەن كىچىكئاخۇن مولىلغا ياكى چوڭئاخۇن دامولىلىنىڭكىگە بېرىپ ئۇلارغا يالۇرۇپ باقاي، ئۇلار قىزىل خەت ئالماي تۇرۇپ نىكاھنى ئوقۇپ قويالارمىكىن...

— نېمە؟! ئەتە!... ھازىرلا دېسەڭچۇ، ھېلىقى يوغان تىزدىن ئىككىنى بېرەي.

— ياق بولمايدۇ، ئالدى بىلەن ئۇلارغا ئىدىيۇنى خىزمەت ئىشلەيدىغان گەپ، مەسۇمكا، بولمىسا ئۇلارمۇ ئۆز بېشىدىن قورقىدۇ. سىياسىي كېڭەش دېگەنلەر ئۇلارنىڭ قولىغا قاتتىق قويۇۋەتكەن گەپ. «قىزىل خەت» سىز نىكاھ ئوقۇسا تانابىنى تارتىپ قويىدۇ.

— پوشكالچىلارمۇ ئەتىۋارلىق بولۇپ كەتتى دېگىنە، مەرۇپ، — دېدى مەسۇم تىت ـ تىت بولۇپ، — قانداق قىلغۇلۇق؟ بولدى، مەرۇپ، سەن كېتىۋەرگىن، خوتۇنۇڭمۇ

قاراپ يانقاندۇر، مۇشۇ بىر ئاخشامغا ھېچ نەرسە بولماس.

— ياق، ياق ھەرگىز بولمايدۇ... زىناخورلۇق...

ئۇنىڭ سۆزىنى ئۆينىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ قورۇغا چىقىپ كەلگەن تۇتىگۈلنىڭ ئۆزى بۆلۈۋەتتى. ئۇ، ئاستا قەدەم بىلەن ئۇلارغا يېقىنلاپ كەلدى ۋە بىرخىل يېقىملىق تەبەسسۇم ۋە زۆرۈر ئىلتىجا بىلەن مەسۇمگە قارىدى. مەسۇم مەرۇپتىن يىراقلاپ تۇتىگۈلنىڭ ئالدىغا باردى ۋە ئۇنىڭ پەلتوسىنىڭ ئۈستىدىن مۇ-رىلىرىگە يېپىلىپ چۈشكەن سۇمبۇل چاچلىرىنى تۆزەشتۈرۈپ كۆزلىرىگە مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلدى. مۇھەببەت يېگىدىن باش-لانغاندا نەقەدەر قايناق، نەقەدەر ئوتلۇق بولىدۇ - ھە! مەسۇم بىلەن تۇتىگۈل گەرچە كېچە قاراڭغۇلۇقىدا بىر - بىرىنىڭ يۈز-ىنى روشەن كۆرەلمىسىمۇ، كۆزلىرىدىن چاچرىغان ئىشق نۇرلە-رى ئۇلارنىڭ يۈرەك بېغىشلىرىغىچە بېرىپ يېتتى.

— مەن كېتەي، بەك كەچ بولۇپ كەتتى، — دېدى تۇتى-گۈل، — سىلەر ئۆيگە كىرىپ پاراڭلىشىڭلار.

— بۇ... مۇشۇ كەچتىما...، — نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي دۇدۇقلىدى مەسۇم، — بەك كەچ بولۇپ كەتتى. ئايال كىشى كېچىدە يۈرمەيدىغان.

مەسۇمنىڭ ئاۋازىدىن ئۇنىڭغا ئىنتايىن كۆيۈنگەنلىك، سە-مىمىي بىر پاك ھېسسىيات ئۇرغۇپ تۇراتتى. مەرۇپچۇ؟ ئۇ، بۇ ئايالنىڭ مەھەللىنى بۇلغىماي تېزرەك كېتىشىنى خالايتتى، ھەت-تا كەسكىن تەدبىر بىلەن ئۇنى كەتكۈزۈۋەتكۈسى كېلەتتى. شۇڭا ئۇ تېزلا ئېغىز ئاچتى:

— تاكسى بارغۇ، تاكسى بىخەتەر، ئىشىك ئالدىغا ئاپىرىپ قويىدۇ.

مەسۇم ئىتتىك بۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا ھومايدى، ئەمما ئۇنىڭ بۇ ئەلپازىنى كەچتە مەرۇپ ئانچە پەرق ئېتىپ كەتمىدى. نومۇس كۈچى ئەسىر قىلغان تۇتىگۈل بۇ يەردىن بۇگۈن ئاخشام قەتئىي

كېتىش قارارىغا كەلگەندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ئاياللىق نومۇسى ھەممىدىن مۇھىم ئىدى. مەسۇم توسۇپ باقتى. تۇتىگۇل ئۇنى ئىنتايىن مۇلايىم، ئىنتايىن سىپايىلىك بىلەن ياندۇردى. ھېچ ئامال بولمىدى. ئىشىك ئالدىغا چىقىپ تاكسى توسۇشقا توغرا كەلدى. تاكسىمۇ كەلدى، مەسۇم تۇتىگۇلنى ھېچقانداق ھۆل قىلماي، قۇرۇقلا يولغا سېلىپ قويۇۋاتقىنىدىن ئىبغىر خۇرسەنىپ يانچۇقىدىن ئەللىك سوملۇق پۇلدىن بىرنى چىقىرىپ ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. يېنىدا مەرۇپ بولغاچقىمىكىن، تۇتىگۇل پۇلنى زادىلا ئالغىلى ئۇنىمىدى، مەسۇم پۇلنى زورمۇزور تۇتىگۇلنىڭ يانچۇقىغا تىقتى ۋە مەرۇپنىڭ كۆزىنچىلا ئۇنىڭ خۇشبۇي ئاياللىق پۇراپ تۇرغان مەڭزىدىن بېسىپ سۆيۈپ قويدى.

— خەيرخوش، ئەتە ئەتىگەندە يېنىڭىزغا بارىمەن، جېنىم، — دېدى مەسۇم ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى يېپىۋېتىپ، — مېنى كۈتۈپ تۇرۇڭ، سىزگە ئالتۇن جابدۇق ئالغىلى چىقىمىز...

تۇتىگۇل ئىنتايىن بەختىيار كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. تاكسى ئورنىدىن قوزغالدى. مەسۇمگە يۇرىكى خۇددى شۇ تاكسى بىلەن تەڭلا يۇلۇنۇپ ئۆزىدىن يىراقلاپ كەتكەندەك سېزىلدى. ماشىنىنىڭ ئارقىسىدىكى قىزىل چىراغنىڭ يورۇقىدا تۇتىگۇلنىڭ غۇۋا قاراڭغۇلۇقتا كۆرۈنگەن گۈڭگا سىيماسى خېلىغىچە مەسۇمنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمىدى.

— راستتىنلا ئاشىق ئىكەنسەن، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ، — ئالدىرىما، ئەتىلا ئەكېلىۋال. لېسەن، نېمانچە بېرىلىپ كەتتىڭ، خۇددى ئۆمرۇڭ بويى خوتۇن يوزى كۆرمىگەندەكلا قىلىنسەنغۇ.

— بۇگۈن ماڭا كۈشەندىلىك قىلدىڭ - دە، پايلاقچى، — دېدى مەسۇم زەردە بىلەن مەرۇپكە تىكىلىپ، — نىكاھ دېگەننى كىيىنچە ئوقۇتۇۋەتسەكمۇ بولاتتىغۇ، نىكاھ، نىكاھ، دەپ كۆ-

زۇمگە كىرىۋالدىڭ، تۇتىگۈلمۇ ئاڭلاپ قالغان ئوخشايدۇ، شۇنچە تۇتسامۇ ئۇنماي كېتىپ قالدى. نېكاھ ئوقۇمىغانغا نېمە بولاتتى؟ ياكى بىرى جەريانە ئالاتتىمۇ؟

— ھەرگىز ئۇنداق دېمە، يامان بولىدۇ، — دېدى مەرۇپ ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ، — زىنا قىلغان بولسەن، مەنغۇ كۆرمەگەن، ئاڭلىمىغانغا سالارمەن، مەھەللىدىكىلەر ياش بىر چوكانىنى ئۆيۈڭگە ئەكىرىپ بىر ئاخشام ياتقىنىڭنى بىلىپلا قالسا، مەسئۇل ساقچى ئوسمانجانغا دەپلا سېنى ساقچىخانىغا ئاپىرىشتىن يانمايدۇ، ئەڭ ئېغىر دېگەندە ئۇچ مىڭ سوم جەريانە قويىدۇ. پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالماي قالىسەن!

— ئالىدىغان ئايالىم تۇرسا، مېنىڭ نېمە قىلىشىم بىلەن كارى نېمە ئۇلارنىڭ، — ژارقىرىدى مەسۇم ئاچچىقلاپ، — ئالىدىغان خوتۇن بىلەن بىر ئاخشام يانقانغىمۇ جەريانە دېسە، سەن قاراپ تۇرارسەنمۇ؟

— مەنغۇ ئالىدىغان ئايالىڭ ئىكەنلىكىگە ئىسپات بېرىمەن، ئەمما يالغۇز مېنىڭلا گېپىم ئۆتمەيدۇ ـ دە، مەسۇمكا!

— سەنمۇ مەھەللىنىڭ كۆزەتچىسىغۇ، ساقچىنىڭ ئالدىدا گېپىڭ ئۆتمەمدۇ؟ بولدى، بولدى مېنى ياش خوتۇننىڭ قوينىغا كىرىپ كېتەرمۇ دەپ ئىچ تارلىق قىلدىڭ، خوتۇن ئالماي بويتاق يۈرگىنىمدە ماڭا بىرى مۇنۇ خوتۇننى ئالامسەن دېگىنى يوق، ئەمدى ئۆزۈم بىرنى تېپىپ، ئۆيۈمگە ئەكەلسەم ئىگە چىقىۋاتىدۇ، قىزىق، خوتۇن ئالسامىلا سېنىڭ ماڭا تەستىق سېلىپ، «ياخشى بولىدۇ» ياكى «يامان بولىدۇ» دەپ ئايرىپ بېرىشىڭ لازىم ئىكەن ـ دە. شۇ گېپىڭ بىلەن كېتىپ قالدى، قونسىمۇ بولۇۋېرەتتى، ئۇ ئىچكىرىكى ئۆيدە، مەن دالاندا يېتىۋېرەتتىم، سېنىڭ دېگىنىڭدەك، ئۇنىڭغا نېكاھسىز چېقىلمايتتىم، بىكارلا كەتكۈزۈۋەتتىڭ، ئۇ ئۆيۈمدە تۇرسا كۆڭلۈم توق، ئۆزۈم خۇشال، بەخىرامان ئۇخلار ئىدىم. ئەتىسى كەيپىم چاغ تۇرغان بولاتتىم.

ئۇنىڭغا ئۆزۈمنىڭ سەمىمىي - سادىقلىقىمنى، مۇسۇلمانچىلىق-نىڭ قائىدە - يوسۇنىنى قىلماي تۇرۇپ ناشايان ئىشلارنى قىلىش-تىن ساقلىنىدىغان قەتئىي ئىرادەمنىڭ بارلىقىنى كۆرسىتىپ قويىدىغان بىر پەيتنى كەتكۈزۈۋەتتىڭ، گۆش، يەنە شۇ گۆشلۈ-كۈچنى قىلدىڭ!

— مەسۇمكا، بولدى ئۆزۈڭنى ئاقلىما، ياش بىر چوكاننى ساراي ئۆيۈڭگە يانقۇزۇپ قويۇپ ئۆزۈڭ دالاندا ياتىدىغان مەسۇم بەز سەن ئەمەس - دە، — مەرۇپ قەتئىي ئاۋازدا سۆزلەپ مەسۇم-گە يېقىنلاپ كەلدى - دە، داۋام قىلدى، — بۇ خۇددى مۇشۇكنىڭ ئالدىغا بىر پارچە بەزنى قويۇپ، يېمەيدۇ دېگەندەكلا بىر گەپ.

— توغرا، مۇشۇكنىڭ ئالدىغا بەز قويساڭ تۇراتتىمۇ؟ — ماقۇللىدى مەسۇم ئۆيگە ماڭغاچ، — يەنە كېلىپ مايلىق بەز.

— يەنە تېخى قېرى بەز، ئۆياتچان، چىرايلىق ياش چوكان ئالماقچى بولغان مەسۇم بەز، — مەرۇپ شۇ گەپ بىلەن ئۆيگە ماڭدى، — ئاللاغا ئامانەت، مەسۇمكا، بۇگۈن بىر كېچە ساڭا ئۇيقۇ يوق بولىدىغان بولدى.

مەرۇپ شۇ گېپى بىلەن تەڭ پىخىلداپ كۈلدى. مەسۇم تېرىكتى. چۈنكى مەرۇپ تۇتىگۈلنى مەھەللىدىن ئەتەي ھەيدىۋې-تىپ مەسۇمگە تاكتاكچىلىق قىلغانىدى. بىر ھېسابتا ئۇنىڭ بۇ ئىشىمۇ توغرا. مەھەللىنىڭ ئابرۇيى مۇھىم، ئەگەر بۇ گەپ باشقا مەھەللىدىكىلەرگە يېيىلىپ كەتسە، مەسۇمنى ئەمەس بەلكى پۈ-تۈن مەھەللىنى «ھاڭگىلار مەھەللىسى» دېيىشتىن يانمايدۇ. ئۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئاغزىنى پۇل بېرىپمۇ ياپقىلى بولمايدۇ، مەسۇم-نىڭ «ھاڭگا» لىقى ئۆزى بىلەنلا كەتمەيدۇ، پۈتۈن مەھەللىنىڭ نامى بۇلغىنىدۇ. ئۇ چاغدا مەسۇمنىڭ تۇتىگۇلگە بولغان مۇھەببە-تى ساپ ۋە شەھۋانىي ئىستەكلەردىن خالىي بولسىمۇ، مەھەللە-دىكى كىشىلىك تۇرمۇش ئېكرانىغا قارا سايە تاشلاپ قويىدۇ...

مەرۇپ ئاشۇ ئويلاردا مەسۇمنى تۈن قاراڭغۇلۇقى باسقان

كوچا دوقمۇشىدىكى ئۆيىگە كىرگۈزۈۋەتتى ـ دە، ئاندىن كېيىپ ئۆز قورۇسىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى.

سەھەر توخۇسى چىللاش بىلەن تەڭ ھەممە جانلىق ئويغاندى. مەسچىتلەردىنمۇ ئەزاننىڭ مۇڭلۇق ۋە جاراڭلىق ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. بۇگۈن مۇشۇ ئاۋازلار بىلەن تەڭلا ئويغىنىپ كەتكەن مەسۇمنىڭ زادىلا ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئورنىدىن دەس تۇرۇپ يۇيۇنۇپ تارانىدى، يۈز ـ بويۇنلىرىغا گۈپۈلدىتىپ ئەتىر چاچتى. تېرموستىن ئازراقلا ناشتىلىق نانغا تۇشلۇق قايناق سۈنى قۇيىدى ـ دە، يېرىمىنمۇ ئوتلىماي چىقىپ كەتتى. ئىشىك ئالدىدا مەرۇپ ئۇچرىدى.

— مۇبارەك بولسۇن سەھەردە مەسچىتكە ماڭغان ئوخشىمامسەن، مەسۇمكا، بەختىڭنى بەرگەن ئاللانى مەسچىتتە بىر ياد ئېتەي دەپسەن ـ دە، — مەرۇپنىڭ بۇ سۆزلىرى مەسۇمنىڭ چىشىغا مۇشت ئۇرغاندەك تەگدى.

— ۋاي، ياقەي، — دېدى مەسۇم قاق سەھەردە ئىشىك ئالدىدا ئۇچرىغان مەرۇپكە ھومىيىپ قاراپ، — تۇتىگۈل بىلەن ۋەدىلەشكەن ئىشىمغا كېتىۋاتىمەن، ئۆزۈڭچۇ، مېنىڭ ئىشىكىمدە ئۆلگەن ئاتىنىڭ تاقىسىنى ئىزدەپ يۈرەمسەن؟

— چاقچىقىڭ جايىدا، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ زورمۇزور ھىجىيىپ، — قارىمامسەن نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بېلىم ئاغرىپ ياخشى بولمايۋاتىدۇ، بەزىدە ئىككى بىقىنىم قىسىپ كېتىدۇ، دوختۇرغا بارسام ئارقىچىلاپ يۇگۈر دەپ بۇيرۇدى، يۇگۈرۈپ كەلدىم.

— ھە مۇنداق دېگىن! — دېدى مەسۇم مەنىلىك كۈلۈپ قويۇپ، — سەن يەنە بىر كېسىلىڭنى دېمەيۋاتىسەن، ئىككى بىقىنىڭ قىسقان بولسا بۇرنىڭ ئاجىزلاپتۇ. بەلكىم تۇخۇمدېنىڭغۇ ياكى زەخمەت يېتىشى مۇمكىن. شۇڭا، بۇرەكنى، بولۇپمۇ ئەرلىك بۇرەكنى كۆچەيتىدىغان دورىلارنى ماڭا ئوخشاش كۆپلەپ ئىچىپ بەرگىن، ئۇڭۇشلىپ كېتىسەن.

مەسۇم شۇ گەپنى قىلىپ بولۇپلا يېنىغا كېلىپ قالغان تاكسىغا چۇشۇپ يۇرۇپ كەتتى. مەرۇپمۇ كەينىچە يۇگۇرۇپ ئۆز قورۇسى تەرەپكە يول ئالدى.

تەقەززالىق بىلەن تەشنالىق بىرلەشكەندە كىشىنىڭ كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدۇ. شەھەر كوچىلىرىدا ئەتىگەنلىك كوچا سۇ-پۇرىدىغانلاردىن باشقا تېخى ھېچكىمنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى. قاتناش بېكەتلىرىدە ئەتىگەنلىك چاي ساتىدىغانلارمۇ ئەمدىلا ئۆز تەنزىلىرىنى تۈزمەكتە ئىدى. مەسۇم ئۇلارغا قاراپ بۇگۈن ئۆزى-نىڭ زادى نېمە بولغانلىقىنى، نېمە ئۈچۈن باشقا كۈندىكىدەك بىر ھازاغىچە ئۇخلىماي تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى ئويلاشقا باشلىدى. بۇگۈن ئۇنىڭ ھاياتىدا زور ئۆزگىرىش بولغان تۇنجى سەھەر. ھازىر ئۆزى ۋەدە بەرگەن، ئۆزى ئاشىق ـ بىقارار بولغان جانان-نىڭ قېشىغا كېتىۋاتىدۇ. بەلكى ئۇ جانان شۇ تاپتا ئاپئاق كىر-لىك تارتقان يوتقانىنىڭ ئىچىدە گۈلزارلىق ئىچىدە ئېچىلغان ئاق لەيلىدەك سوزۇلۇپ ياتقاندۇر. يۈمران ۋە ئاپئاق بەدىنى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئاق شايىدا تىكىلگەن رۇباشكىسى بىلەنلا ياتقان بولسا، بەلكىم تېخى ئويغانمىغان بولسا، مەسۇم ئۇنى شۇ ھالىتىدىلا بىر كۆرسە قانچىلىك راھەتلەنگەن بولاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئايال جىنسىقا بولغان تەلپۈنۈشىنى، شەھۋانىيلىقىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن كېتى-ۋاتقانلىقىنى بىر مىنۇتمۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قويغىنى يوق ... ئۇ خىيال قىلغانسېرى تاكسى شۇنچە ئاستا كېتىۋاتقاندەك، تۇتى-گۈلنىڭ كوچىسى تېخىمۇ يىراقلىشىۋاتقاندەك بىلىندى. تاكسى-چى مەسۇمنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن تۇتگۈل ئىجارە ئولتۇرۇۋاتى-قان قورۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختىدى. مەسۇم تاكسىنى يولغا سېلىۋېتىپ، دەرۋازا ھالقىسىنى شىرىقلاتتى. بىردەمدىن كېيىنلا «كىم؟!» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ قورۇ ئىگىسى دەرۋازا تۈۋىدە پەيدا بولدى.

— مەن، تاغا، ئىشكىنى ئاچسىلا، — دېدى مەسۇم مۇلايىم

ئاۋازدا، — قوشنىكىزدا مۇھىم ئىشىم بار ئىدى.
زەنجىر شاراقلىدى. دەرۋازا ئېچىلىپ، بوۋاينىڭ ئاپئاق ساقاللىق يۈزى كۆرۈندى. ئۇ چېچىنى پاكىز قىرىپ بېشىغا ئاق شاپاق بوڭ كىيگەنىدى، چىرايىدىن بىرخىل نارازىلىق چىقىپ تۇراتتى.
— قاق سەھەردە نامازنى بۇزۇپ خەقنىڭ ئىشىكىدە نېمە قىلىسەنۇي، ئۇكا، — دېدى بوۋاي مەسۇمگە ئىشىكنى يوغان ئېچىپ بېرىۋېتىپ، — ئۇ چوكاندا شۇنچىلىك زۆرۈر ئىشىڭ بارمىدى؟ خەقنىڭ ئايىغى يەرگە تەگكەندە كەلسەڭمۇ ئۇ چوكان قېچىپ كەتمەس ئىدى. ھەر ئىش بولسا، يولىدا بولسۇن ـ دە...
بوۋاي ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ كىرىپ كەتتى. مەسۇم مىڭ بىر خىجىلچىلىقتا ئىشىكنى زەنجىرلەپ تۇتىگۇل ئولتۇرغان ئۆينىڭ دېرىزىسىگە قارىدى. تۇتىگۇل ئۆي ئىچىدە تۇرۇپ دېرىزە پەردىسىنى قايرىپ قاراۋاتاتتى. مەسۇمنىڭ ئۆي تەرەپكە قاراپ ماڭغىنىنى كۆرۈپ دېرىزە پەردىسىنى چۈشۈردى ـ دە، كۆزدىن غايىب بولدى. مەسۇم ئىشىك تۇۋىگە كەلگەندە «شىرىق» قىلىپ ئىشىك ئىلغۇچىنىڭ كۆتۈرۈلگىنىنى، ساپما كەشتىنىڭ يېنىك شىپىرلىغان ئاۋازى ئاڭلىدى. دېمەك، تۇتىگۇل ھەممىنى بىلىپ، سىرىپ تۇرۇپتۇ. مەسۇمنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن ھەممە تەييارلىقىنى قىلىپ قويغىنى ئېنىق. مەسۇم ئىشىكنى ئېچىپ كىرىپ، تۇتىگۇلنى بايا خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن ۋاقتىتىكىگە ئوخشاش ھالەتتە كۆرۈپ تۇرۇپلا قالدى. ئويلىغىنى راست بولۇپ چىققانىدى. تۇتىگۇلنىڭ مۇشۇ تۇرقى خۇددى كىمدۇر بىرىنىڭ ئۆيىدە تامغا ئېسىلغان رەسىمدىكى قولۋاقتا ئۈزۈپ يۈرگەن سۇ پەرىلىرىنىڭ ئۆزىگىلا ئوخشايتتى. مەسۇم ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. تۇتىگۇلنى رۇباشكىسى بىلەنلا قۇچاقلاپ سۆيىدى. سۆيگەنگە قانىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. مەسۇم ئۇنى كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا ياستى. لېكىن تۇتىگۇل يەنىلا غالىب كەلدى.

— قوشنا ـ قولۇملار ئالدىدا سەت بولىدۇ، — دېدى ئۇ تىترىگەن ئاۋازادا، — بۇ ھويلىدا قايسى يۇزۇمنى كۆتۈرۈپ يۈرىدىمەن؟ ھەر ئىككىلىمىز يۈيۇقسىز بولىمىز، تېخى ناشتىمۇ قىلمىدىم، بۇ ئۆيدە داس تاراڭشىپ قالسا قوشنىلار ئالدىدا سەت ئەمەسمۇ.

— نېمە كارىم، — دېدى مەسۇم ئېغىر ـ ئېغىر تىنغىنىچە تۇتىگۈلنى يەۋەتكۈدەك سۆيۈپ، — مەن سۆيسەم ئۆز خوتۇنۇمنى، ئۆز مەھبۇبەمنى سۆيىدۇم، باستىم، خەقنىڭ خوتۇنىنى باسقىنىم يوق، قېنى كىمنىڭ چىشى پاتىدىكىن؟

— ھە راست، ئاخشام ھېلىقى سارايڭ مېنى ئىشىك ئالدىدا كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ، — دېدى تۇتىگۈل بىر خىل ئۆچمەنلىك بىلەن، — قوشنىلار ئارىلىشىپ مەيڭ تەستە قوغلاپ چىقاردۇق. ئۆي ئىگىسى ئەھلى ئادەم بولغاچقا، بۇنى توغرا چۈشەندى. بىراق مېنى «باش ئاغرىقىڭىز كۆپ ئىكەن، ئۆينى بىكارلاپ بەرسىڭىز بولامدىكىن» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىۋاتىدۇ، خىجىل بولۇپ يەرگە قارىۋالدىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇگۈن قاق سەھەردە سىز كېلىپ دەرۋازا قاقتىڭىز، بوۋايغا تازا تەڭ كەلدى ـ دەمۇ...

— چىشىغا مۇشت ئۇرغاندەك بولدى دەڭا...، — گەپنى خۇلاسىلىدى مەسۇم، — بولدى ئەمدى، بۇگۈن ئالدى بىلەن سىزگە ئالتۇن جابدۇق ئالايلى، ئاندىن ئۆي كۆچۇرۇش ماشىنىسىدىن بىرنى باشلاپ كېلىپ ئۆيۇۋاقىدىڭىزنى بېسىپ كېتەيلى. سىزمۇ ئايرىم ئولتۇرۇۋەرمەيڭ، تۇل ئايالنىڭ ئوڭايلا گېپى چىقىدۇ.

— سىز بىلەن تېخى توي خېتى ئالمىساق، — دېدى تۇتىگۈل ناز بىلەن، — قانداق بىللە تۇرىمىز، ھېچبولمىغاندا نىكاھ ئوقۇتۇۋالساق بولاتتى.

— بۇگۈن كەچ شۇ ئىشنى قىلىمىز، — دېدى مەسۇم كەسكىن ھالدا، — مەنمۇ سىزدىن ئايرىلىپ تۇرۇۋېرىشكە چىدىمايدىكەنمەن...

ئۇلار ئىككىسى پاراڭلاشقاچ ئۆينى يېغىشتۇرۇشتى. چاي دەملەپ، بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرۇپ ئىچىشتى. ئۆي ئىشىكى ئېچىۋېتىلگەچكە، قازان مەشتىن كۆتۈرۈلگەن ئوت يالـ قۇنىدىن ئىللىغان ئۆي ئىچى ئەتىياز سەھىرىنىڭ سالقىن ھاۋاـ سىغا تولغانىدى. مەسۇم قىبلە تامغا ئېسىلغان گىلەمنىڭ ئوتتۇـ رىسىدا ئېسىقلىق تۇرغان ھېلىقى نەپىس دۇتارنى يەنە زوق بىلەن قولىغا ئالدى. ئۇنىڭ قەلبىدە مۇھەببەتنىڭ شېرىن سېزىملىرى كېزەتتى. مەسۇم دۇتار كۆرسە تۇرالمايلا قالاتتى. ئۇ ئۆز زامانـ سىدا «مەسۇم دۇتارچى» دەپ نام ئالغانىدى. دەريا بويىدىكى باراڭەت، «لېسكىن بېغى» دىكى سەيلە - سايا‌ھەت، «مۇتەللىپ باغچىسى» دىكى يىغىلىش - مەشرەپلەردە ئۇنىڭ قوللىدىن دۇتار چۇشمەيتتى. مايسارەڭ گىمناستۇركىسىنىڭ ئوڭ يېڭىنى جەيـ نىكىگىچە تۇرۇپ قويۇپ مەستخۇشلۇق بىلەن دۇتار چالاتتى. ئۇ ھازىرمۇ شۇ ئادىتى بويىچە ئۆز جانانىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە تىكـ لىپ ئولتۇرۇپ «مۇڭ قىلىش» قا باشلىدى:

تەلپۈندۇرگىن ئىزگۇ تىلەككە،
ئېھ، يار مەندىن كېچىپ كەتمەي ژاز.
بولۇپ قالاي ھاياتىڭ ئۇچۇن،
تاڭ سەھەردە چىللىغان خوراز...

ناخشا ئۆزىنىڭ جاراڭلىق ۋە مۇڭلۇق كۇيى بىلەن تۇتىگۈلنى مەھلىيا قىلدى. مەسۇمنىڭ بىغۇبار قەلبىدىن چىققان بۇ ناخشا ئۆي ئىچىدە ياڭرىدى، تۇتىگۈل جىمجىمدە ئولتۇرۇپ زېھنى بىلەن تىڭشىدى. ئۇنىڭ مۇلدۇردەك قارا كۆزلىرى مۇڭلاندى، ئىشقى ئوتىدا ئۇچقۇنلىغاندەك كۆرۈنگەن كۆز قارىچۇقىسىدا مەسۇمنىڭ ئىللىق سىيماسى كۆرۈنگەندەك قىلدى. تۇتىگۈل شۇ تاپتا ئۆزىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇغانىدى. مۇھەببەتنىڭ كۇچلۇك يالقۇنى ئۇنى كۆيـ

دۇرۇپ كۆل قىلىش تەرىپىگە ئۆتكەندى. شۇنداق، ئايال زاتىنىڭ نازۇك ھېسسىي قوزغىلىشى ئەرلەرنىڭكىدىن مىڭ ھەسسە ئارتۇق بولىدۇ دېسە ئارتۇق كەتمەس!...

ۋاقتىمۇ بىر يەرگە بارغاندى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۈگۈن يەكشەنبە، شەھەرنىڭ بازار كۈنى. توي سودىلىقىنى قىلىپ بولۇپ، مەسۇمنىڭ ئۆيىگە چىقىش، كەچتە نىكاھ ئوقۇتۇشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىش كېرەك. نىكاھ ئوقۇتۇلمىسا، مەرۇپ گۆشنىڭ بېزىرىپ تۇرۇۋېلىپ ئىككىسىگە كۈن بەرمەيدىغانلىقى ئېنىق. ئۇلار ئىشكىنى ئېتىپ تالاغا چىقىشتى ۋە يانمۇيان ماڭغىنىچە قورۇنى كېسىپ ئۆتۈپ كوچىغا قاراپ ماڭدى. قوشنىلار دېرىزە پەردىسىنىڭ كەينىدىن مارىشاتتى، ئۆزئارا كۈسۈرلىشىپ كۈلىشەتتى، ئۇلارنى كۆرسىتىپ بىر - بىرى بىلەن ئىما - ئىشارەت قىلىشاتتى.

«ئالتۇن دەۋر» زىبۇزىننەت ماگىزىنى ئۆزىنىڭ چاقناپ تۇرغان ئالتۇن - كۈمۈشلىرى بىلەن خېرىدارلارنىڭ كۆزىنى قاماشتۇراتتى. ئاياللار دۇنياسىغا خاس بۇ زىبۇزىننەتلەر، ئۇلارنىڭ قەددىنى ئەرلەردىن نەچچە باراۋەر كۆتۈرۈش ئۈچۈنلا ياسالغاندەك قىلاتتى. ئۇلار پارلاپ تۇرغان چىراغ شولىسىدا رەڭمۇرەڭ نۇرلارنى چاقنىتىپ مەسۇم بىلەن تۆتىگۈلنىڭ كۆزلىرىنى تولاشتۇرۇۋېتتى. مەسۇم مەغرۇر قىياپەتتە ئەينەكلىك پوكەينىڭ قېشىغا كەلدى. پوكەي ئىچىدە ھەرخىل ئالتۇن - كۈمۈش زەنجىرلەر، ئېسىل تاشلاردىن كۆز قۇيۇلغان ئۈزۈكلەر ۋە بىلەزۈكلەر ئۇنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالدى. تۆتىگۈل خۇشاللىقىدىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي ئۇنچىقماي قاراپ تۇراتتى. مەسۇم ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ كۈلۈپ قويدى.

— قېنى ئۆزىڭىز خالىغاندىن ئۈچ خىلنىلا تاللاڭ، — دېدى مەسۇم تۆتىگۈلگە يېقىن چاپلىشىپ تۇرۇپ.

تۆتىگۈل ئۇنىڭغا ئىللىق تەبەسسۇمدە جىلمىيىپ قويۇپ،

مال سانقۇچىغا بۇرۇلدى. ئالدى بىلەن ئالتۇن زەنجىرنى، ئاندىن ئۈيۈل ئالتۇن ئۈزۈك بىلەن ئالتۇن ھالقىنى كۆردى. ئىككىسى بۇ زىبۇزىننەتلەرنىڭ ھەقىقەتەنمۇ نەپىس ئىشلەنگەنلىكىنى ماختىدى. شۇنىڭ بىلەن مەسۇمنىڭ دولىسىغا بىرى «پاقىدە» ئۇردى. مەسۇم بۇرۇلۇپ ئارقىسىغا قارىدى. تۇتىگۈلمۇ كەينىدە بىر سەت چوقۇر ئادەمنىڭ تۇرغىنىنى كۆرۈپ تېزلا ئالدىغا قارىۋالدى. ئۇ چوقۇر ئادەم مەسۇمنى بىر چەتكە تارتىپ ئىككىسى قىزغىن پاراڭغا چۈشۈشتى.

— ئەجەب چىرايلىق، ياش چوكان تېپىۋاپسىنا، سەت قېرى بەز، — دېدى چوقۇر ئادەم ئۇنىڭ قۇلىقىغىلا پىچىرلاپ، — قەيەردىن تاپتىڭ؟ سەن بېزەڭ بەز، ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ ماقۇل كەلتۇرگەنسەن ھەرقاچان... قارا، ئاداش، مەنمۇ بىر ياش چىرايلىق چوكانىنى تېپىۋالدىم، ئەنە ئاۋۇ تۇرغان شۇ.

مەسۇم بۇرۇلۇپ پوكەي تەرەپكە قارىدى. ئەينەكلىك پوكەي يېنىدا ئالتۇن بىلەزۈكنى ئۇرۇپ - چۇرۇپ كۆرۈۋاتقان ئايالنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

— بەئەينى سۈرەتتەك، — دېدى ئۇ بىرخىل ئۆكۈنۈش بىلەن، — قەيەردىن تاپتىڭ؟ بولىدىكەن. ئالتۇن بىلەن كۆزىنى ئېتىپسەندە، بولمىسا سەندەك سەت چوقۇرغا ئۇنايتتىمۇ؟!

— ئۇنداقمۇ دەپ كەتمە، مەسۇم، — دېدى چوقۇر ئادەم ھىجىيىپ قويۇپ، — كۆڭۈل مەسلىسى جۇمۇ، كۆڭۈل.

— ئۆز ئايالىڭچۇ؟ — كوچىلاپ سورىدى مەسۇم، — قويۇۋېتىپسەن - دە، ساۋۇتۇم؟

— ياق، ئۇمۇ بار، ئەمما قېرىپ سەتىلىشىپ كەتتى، — ساۋۇت چوقۇر يۈزىدىكى بىلىنەر - بىلىنمەس خىجىللىقىنى يوشۇرماقچى بولغاندەك يەنە ھىجىيىپ قويدى، — بۇ ياش خوتۇننى توقاللىققا ئالدىم، ئاداش.

— قوش نىكاھلىقمەن دېگىنە ساۋۇت، — دېدى مەسۇم مە-

يۇسلىنىپ، — بولمايدۇ. ئىككى كىمىنىڭ بېشىنى دەسسىگەن ئادەم سۇغا غەرق بولىدۇ. دەريادا چۇشۇپ ھالاك بولىسەن!

— مانا ساپساقلا يۈرمەمدىمەن، — دېدى ساۋۇت بوي بەرمەي، — سىزگە تېگمەن دەپ چاپلىشىپلىۋالدى، قانداق قىلمەن؟ ئامال بولمىدى، نەچچە بالا بىلەن خوتۇننى قويۇۋېتىشىنىڭ ئورنى يوق، ئۇنىمۇ باقاي، بۇنىمۇ باقاي دېدىمغۇ. بۇمۇ سەن بىلەن ماڭا كەلگەن ئامەت دېگىنە. يېقىنقى زامانلاردىن بۇيان ئايالار ئارىسىدا بىرنەچچە خىل ئەرنىڭ بازىرى چىققان. بىلەمسەن؟ بۇنىمۇ دەۋرگە بۆلۈشكە بولىدۇ. دەسلەپكىسى، قىزلار كادىرلارغا تېگىش دەۋرى، بۇ دەۋردە قىزلار قېرى بولسىمۇ كادىر بولسىلا تېگىۋالاتتى. قېرى كادىرلارمۇ ئۆزلىرىنى پەرۋانىدەك ئۇرۇپ تۇرغان قىزلارنى كۆرۈپ ئۆينى بۇزۇپ بولسىمۇ شۇلارغا ئۆيلىنەتتى. كېيىن بۇمۇ سۇسلىشىپ يوقىلىپ كەتتى. ئارقىدىنلا قىزلارنىڭ ھەربىيلەرگە تېگىش قىزغىنلىقى كۆتۈرۈلدى. ئۇ چاغدا ھەربىيلەرنىڭ پۇلى جىق، تەمىناتى ياخشى ئىدى. بۇمۇ ئاخىر سۇغا چىلاشتى. كەينىدىنلا قىزلار شوپۇرلارغا تېگىدىغان بولۇۋالدى. شوپۇرلار سەپەر ئۈستىدە يوتقان - كۆرپىسىنى ماشىنىدا سۆرەپلا يۈرگەچكە، خوتۇن دېگەن يولدا، بالا دېگەن بەلدە دەپ قويۇپ، ئۇچرىغان شەھەردە بىرنى ئېلىپ تاشلاپ قويۇپ يۈرۈۋەردى، كېيىن ئۇلارنىڭ كاززاپلىقى بىلىنىپ قېلىپ بۇ ئىشمۇ توزغاقتەك توزۇپ كەتتى. تۇرۇپلا يەنە خىزمەتچىگىمۇ ئامەت كەلدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ھەرھالدا دېھقانلار بىچارىلەردىن ياخشى ئىدى، نومۇرغا ئىشلەيدىغان دېھقانلار ئۈستىن تېيىن چاغلىق نەرسىگە كۈچى يەتمىگەنىدە، خىزمەتچى قولىدا پۇلنى شاراقشىتىپ خەجلەيتتى. ئۆزۈك بىلىسەن، پۇل دېگەن نېمىنى قىزىقتۇرمايدۇ. خوتۇن كىشىنىڭ يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋالىدىغان پۇل بۇ يەردىمۇ ئۆزىنى كۆرسەتتى. مانا ئەمدى ئويلاپ باق، ئېرىدىن ئاجراشقان ياش چوكانلار ياكى ئېرى تاشلاپ كەتكەن تۇل

جۇڭانلار ھەتتا ئىپپىتىنى ساقلىماي ئاقىۋەت تاشلىۋېتىلگەن ئا-
تاققا قىز، ئەملىيەتتە چوكانلار پېنسىيىگە چىققان قېرىلارغا
تەگكىلى تۇردى. ئۇلار نىكاھ ئوقۇتۇپلا ئۆي تۇتۇۋاتىدۇ ياكى
بولمىسا ئاشنا ئويناۋاتىدۇ، چۈنكى پېنسىيىگە چىققان قېرىلار-
نىڭ ئايالىرى يازدا ئاپتاپقا تاشلىۋەتكەن ئەسكى تېرىدەك قورۇ-
لۇپ سەتلىشىپ كەتكەن. بۇ قېرى جادۇلار ئۆمۈر بويى خوتۇن-
دىن يوشۇرۇپ يىغقان پۇللىرىنى ئەنە شۇنداق چوكانلارغا ئايىماي
خەجلەيدۇ. قىرىق يىللىق، ئەللىك يىللىق «كۆمۈش توي»،
«ئالتۇن توي» قىلغان خوتۇنلىرىغا ئېلىپ بەرمىگەن ئېسىل
زىبۇزىننەتلەرنى ئاشۇلارغا ئېلىپ بېرىپ پۈتۈن بويىنى ئالتۇنغا
كۆمىدۇ. دېگىنىنى قىلىپ بېرىدۇ. سىلىق - يۇمشاق مۇئا-
مىلە قىلىدۇ. پۈت - قولىنىڭ ماداری يوقلىرى ساڭا ئوخشاش،
قۇۋۇەت دورىلىرى بىلەن بىر ئامال قىلىپ نەپسىنى قاندۇرىدۇ.
تەلىيىمىزگە زامان تەرەققي قىلىپ شەھۋانىيلىقنىڭ دورىلىرىنى
چىقىرىپ بەرگىنىنى قارىمامسەن. دېمىسىمۇ بىزگە كەلگەن بىر
ئامەت - دە بۇ. قانداق دېدىم؟ تولا سۆزلەپ ۋاقتىڭنى ئېلىپ
قويدۇم، ئاداش، رەپىقەڭ تولا قاراپ كۆزى تېشىلىپ كېتەيلا
دېدى. مېنىڭ جانانىمۇ كۈتۈپ زېرىكتى بولغاي ماڭا ئالليىپ
كېتىپ باردۇ. ئەمىسە كەتتىم، خەيرخوش، مېنىڭكىگە ياش
خوتۇنۇڭنى ئېلىپ بارغىن. «تارانچى» مەھەللىسىگە چىقىپ زە-
ببرنىسا خانىمنىڭ ئۆيى قايسى دېسەڭ ھەممىسى كۆرسىتىپ
قويىدۇ. مەن يېكىياچە بولغاچقا بىلمەيدۇ.

— توختا، ۋالاقتەگكۇر، — دېدى مەسۇم كۈلۈپ، — يەنە
شۇ شائىرلىقىڭنى قىلىۋاتامسەن؟ ھېلىقى نېمىتا؟ پېنسىيىگە
چىققانلار ھەققىدە يېزىۋاتقان رومانىڭچۇ؟ ھە، «قېرى بويتاق»
دېگەن ئەسىرىڭچۇ؟

— يېزىۋاتىمەن، يېزىۋاتىمەن، — دېدى ساۋۇت بېشىنى
ئېرغىتىپ، — ئەمدى ئۇنىڭغا سېنىمۇ كىرگۈزىدىغان بولدۇم،

قېرى بەز. بەزلىكىنى راسا بىر كەلتۈرمىسەم بولمايدۇ. قېرى بەز ئادەمنىڭ چىرايلىق بىر چوكاننى قانداق قىلىپ ئالغانلىقىغا ھەرقانداق ئادەم قىزىقىدۇ ـ دە.

— بوپتۇ، بوپتۇ، ياز، ئەمما لەقىمىنى يازما.

— ھا... ھا!

ھەرئىككىسى تەڭلا كۈلۈشتى. مەسۇم ئەمدىلا كېتەي دەپ تۇرغان ساۋۇتنىڭ يېڭىدىن تارتىپ قۇلىقىغا پىچىرلاپ قويدى. ساۋۇتمۇ بېشى بىلەن تەستىق ئىشارىسى قىلدى.

— مەنمۇ سەن ئالغاندىن ئالمەن، — دېدى مەسۇم تۇتىگۈلنىڭ كۈتۈپ تەقەززا بولغان ئېلپازىغا قاراپ بىئارام بولغان ھالدا.

— نېمىدېگەن تۇگىمىگەن گەپ بۇ، — دېدى تۇتىگۈل نازۇكەرەشمە بىلەن قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، — ئۇچ خىل دەۋاتاتتىڭىز، مانا تاللاپ قويدۇم.

— بولىدۇ، بولىدۇ، جېنىم خېنىم، — تۇتىگۈلگە ھەربىر چە چاس بەردى مەسۇم. بۇنى كۆرگەن مال ساتقۇچى ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈپ كەتتى. ھەتتا قاقاقلاپ كۈلۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن قولىنىڭ ئارقىسى بىلەن ئاغزىنى توسۇۋالدى.

— قېنى ھېسابلاڭ، — دېدى مەسۇم مال ساتقۇچىغا تۇتىگۈل تاللىغان ھالقا، زەنجىر ۋە ئۈزۈكنى كۆرسىتىپ.

مال ساتقۇچى ھېسابلاش ماشىنىسىدا بىردەمدىلا ھېسابلاپ چىقىرىپ مەسۇمگە كۆرسەتتى. زىبۇزىننەتلەر بەش مىڭ ئىككى يۈز ئەللىك بىر سوم بولغانىدى.

— سىز خاپا بولماي بۇلارنى ئايرىم قويۇپ تۇرۇڭ، — دېدى مەسۇم ئىنتايىن تەۋەززۇ بىلەن مال ساتقۇچىغا تەلمۈرۈپ، — مەن مۇنۇ كارتۇچكامغا بانكىدىن پۇل ئاچقاي، قانداق دەيسىز؟ سىزنى كۈتتۈرۈپ قويىدىغان بولدۇم.

— ياقەي، — دېدى مال ساتقۇچى كۈلۈپ.

تۇتىگۇل ھەيران بولۇپ مەسۇمگە قارىدى. مەسۇم ئۇنى قولتۇقىدىن تۇتۇپ بىر چەتكە تارتتى - دە، قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— ھېلىقى ئىسمىرەمزە دېگەن مۇناپىقنى مۇشۇ يەردە غىل-پال كۆرگەندەك قىلدىم، ئۇ نېمىشقا بىزنىڭ ئارقىمىزدىن ئەگىشىپ يۈرىدۇ؟

— مەن دەدىن بىلەي، — دېدى تۇتىگۇل ھەيران بولۇپ، — ئىچى تارلىق قىلىۋاتقاندۇر ھەرقاچان. ئەمدى ئۇنىڭ ئۇخلاپ چۈشى!

— ھېلىمۇ ياخشى كۆرۈپ قاپتىمەن، — داۋام قىلدى مەسۇم، — ئۇ دېگەن قىيىنزىل بۇلاڭچى. چىدىمىغان يەردىن بىزنى بۇلاشتىنمۇ يانمايدۇ. بانكىدىن ئون مىڭ سوم ئالغىنىمىزنى كۆرۈپ بۇلاپ كەتسە قانداق قىلغۇلۇق؟!

— ئۇنداق قىلىشقا بېشى ئونمۇ، بۇ كۈندە بىرىنىڭ پۇلىنى بىرى بۇلاپ كېتەلەيتتىمۇ؟ — تۇتىگۇل ئەتراپىغا ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن قاراشقا باشلىدى لېكىن بۇ ئەتراپتا ئىسمىرەمزىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

— ئېھتىيات قىلغىنىمىز تۈزۈك. بۇلانغان پۇلنىڭ ساق قايتقىنىنى نەدىن كۆرگەنسىز، پۇل ئىشى دەڭە، بولدى مەن ئايرىم كېلىپ غىپپىدە ئەكېتەي. ئون مىڭ سومنىڭ قالغىنىغا ئۆي جاھازلىرى، گىلەم، يىپەك پالاسلارنى ئالايلى، قانداق دەيسىز؟

— بوپتۇ، ئەگەر شۇنداق ئەھۋال بولۇپ قالسا ئۇنىڭغا ئىككىمىزنىڭ كۈچىمۇ يەتمەيدۇ. بانكىدىن ئاچىققان پۇلنى ئوغرى بۇلاپ كەتسە يەنە كېلىپ دۇشمىنىمىز ئېلىپ قاچسا بانكا ساقچىسىنىڭ نېمە كارى. قانۇن سورىغىچە پۇلمۇ توزۇپ بولار.

— ئەمسە، ئۆي جاھازلىرى دۇكىنىغا، ئاندىن گىلەم بازىرىغا بارايلى.

ئىككىسى شۇنداق پۈتۈشكەندىن كېيىن، مەسۇم تۈتىگۈل بىلەن ياندىشىپ «ئالتۇن دەۋر» زىبۇ زىننەت دۇكىنىدىن چىقتى. تاكسىغا چۈشۈپ غۇلجىنىڭ ئاۋات كوچىسىدىكى «ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلار» ئۆيى چاھازلىرى دۇكىنىغا بېرىپ ئارلىدى، ئاندىن «تاشلەپكە» بازىرىدىكى گىلەم بازىرىغا بېرىپ گىلەم كۆردى. ھەرئىككىلا يەردە مالنى ئەكېتىش ئۈچۈن ئون سومدىن زاكالەت پۇلى بەردى. مەسۇمنىڭ مۇنداق قىلغانلىقىغا قاراپ تۈتىگۈلمۇ خاتىرجەم بولدى.

چۈش مەزگىلى. ئىككىسى تاماقنى «گۈلزار» رېستورانىدا يېدى. مەسۇمنىڭ كەيپى چاغ بولغاچقا، خوتەننىڭ قىزىل ئۈزۈم شارابىدىن بىر بوتۇلكا كۆتۈرۈۋەتتى. شېرىن سۆھبەتلەر، كەلگۈسىدىكى بەختلىك تۇرمۇش. ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ تۇغمەس مېھىر - مۇھەببىتى ھەققىدىكى پارىڭى كۇن غەربكە ئەگىپ، قاش قارايغىچە داۋام قىلدى. مەھەللىگە يەر - جاھاننى قاراڭغۇلۇق باسقاندا كىرمىسە، جامائەتنىڭ سۆز - چۆچەك قىلىشىدىن، مەھەللىنىڭ پايلاقچىسى مەرۇپنىڭ «ئۇنداق قىلساڭ يامان بولىدۇ، مۇنداق قىلساڭ يامان بولىدۇ» دېگەنلىرىدىن قۇتۇلغىلى بولمايتتى.

مەسۇم ئۆز مەھبۇبەسى بىلەن دەل ئۆزى كۆڭلىگە پۈككەن ۋاقتى — تۇن قاراڭغۇلۇقىدا مەھەللە دوقمۇشىدا تاكسىدىن چۈشتى. مەھەللە تۇگەل ئۇيقۇغا چۆمگەن بولسىمۇ، مەسۇم بىرى كۆرۈپ قالامدىكىن، دېگەن دەككە - دۈككىدە ئەتراپىغا سىنچىلاپ قارىدى. ھېچكىمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. كۆرۈنسىمۇ قاراڭغۇدا كىملىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. شۇغىنىسى ئۇ يۇرىكى بىر ئىشنى تۇيۇپ تۇرغاندەك دەممۇدەم ئەتراپىغا قارىغۇسى كېلەتتى. ئۇ، يېنىدىن ئاچقۇچىنى ئېلىپ تالانىڭ ئىشىكىنى ئەمدى ئېچىشقا تەمشىلىۋېدى، يېنىدىلا بىر قارا سايە پەيدا بولدى.

— كىم سەنۇي؟ — چۆچۈپ ۋارقىرىدى مەسۇم.
تۇتىگۈلمۇ بۇ تۇيۇقسىز پەيدا بولغان كۆلەڭگىدىن چۆچۈپ ئۆزىنى مەسۇمنىڭ يېنىغا ئاتتى.
— نېمانچىۋالا چۆچۈيدىغان بولۇپ كەتتىڭ؟
تونۇش ئاۋازدىن كۆڭلى ئورنىغا چۈشكەن مەسۇم زورمۇزور ھىجىيىپ قويدى ۋە تۇتىگۈلگە قاراپ ھېچ ئىش يوق، ئىشارىسىنى قىلدى. لېكىن قاراڭغۇلۇقتا ئۇنىڭ چىرايىنى پەرق ئەتكىلى بولمىغاچقا، تۇتىگۈل كۆز ئىشارىسىنى كۆرەلمىدى.
— مەرۇيمۇ سەن؟ ئەجەب چۆچۈتتىڭا، ئۇكا، — نارازى بولغان ئاھاڭدا گەپ قىلدى مەسۇم، — مەن دەپ، شەپە بېرىپ قويساڭ بولمامدۇ.
— قاراڭغۇ چۈشۈپ مەھەللىدىكىلەرنىڭ ئايىغى بېسىققاندىن كېيىن، تالاغا چىقىۋېدىم، مۇشۇ يەردە بىرىنىڭ ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنى كۆردۈم، گۇمانلىنىپ ئۆيۈڭنىڭ قېشىغا كەلدىم، مېنى كۆرۈپ تىكىۋەتتىمۇ، قانداق، زادىلا تاپالمىدىم، مۇشۇنىڭ بىلەن بەشىنچى قېتىم چىقىشىم. ئۆيۈڭدىن ئەنسىرىدىم، يوقلۇقۇڭنى كۆرۈپ ئۆيۈڭنى سىيپاپ ماڭمىسۇن، دېدىم. ھەرخىل ئادەملەر كۆپىيىپ كەتتى. بارىنى ئوغرى ئالسا، قالغىنىنى رەھىمچى، دەپ ئەمدىلا بىر خوتۇن تېپىپ، ئۆيلىنەي دېگىنىگىدە، ئۆيۈڭ قورۇقدىلىپ قالسا، بۇ خانىم سېنىڭ تۆت تېمىڭغا تەگمەيدۇ - دە.
— بۇ يەڭگەك ئوندىق ۋاپاسىزلاردىن ئەمەس، — مەسۇم تۇتىگۈلنىڭ مۇرىسىگە مېھرىبانلىق بىلەن پەپلەپ قويدى، — مەن ئامان بولسامىلا دۇنيا تېپىلمىدىغۇ، مال - دۇنيا ئوچۇن تېگىدىغان چوكان ئەمەس بۇ، مەنمۇ ئۇنىڭغا جېنىمنى پىدا دەپ يۈرگەن ئاشىقمەن.
— ئېلىشمىغۇچە تېپىشماس دەپ قېنى، ئالدى بىلەن نىكاھ ئوقۇتۇپ، تويۇڭنى قىلغىنا، ئاندىن كۆرەرمىز، — مەرۇپ شۇ

گەپ بىلەن تەڭ ئۇلارغا سوغدىشىپلا ئۆيگە كىردى.

— مەرۋپ ئوكا، ھېلىقى كىچىكئاخۇن دېگەن موللىنى چاقىرىپ كەلمەمسەن؟ نىكاھ ئوقۇتماي سەندىن قۇتۇلالمايدىغان بولدۇم، — مەسۇم مەرۋپنى ئىشقا بۇيرۇدى.

مەرۋپمۇ مۇسۇلماندارچىلىقنىڭ شەرتىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ماقۇل بولۇپ مېڭىشقا تەييارلاندى. ئىشىكتىن چىقىپ كېتىۋېتىپ مەسۇمنى سىرتقا چىقىشقا شەرەت قىلدى.

— مەسۇمكا، مەن كېتىپلا جىنسىي بەزلىرىڭ مىدىراپ يۇرمىسۇن يەنە، — دېدى مەرۋپ ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ، — ھەر ئىش بولسا نىكاھ قىلغاندىن كېيىن بولسۇن جۇمۇ، شەيتىنىڭ ئىتتىك ئادەمسەن، بىرنېمە دەپ بولمايدۇ.

— خاتىرجەم بول، ئوكا، يەڭگەڭگە چېقىلمايمەن، — دېدى مەسۇممۇ ھىجىيىپ، — ئاشۇ كۈنكى گېپىڭدىن كېيىن، ئۇمۇ سېنىڭ رايىڭغا باقىدىغان بولۇۋالدى.

— ھەببەللى، مانا يارايسەن، بولمىسا ھارامزادە بالا تېپىپ قويىسەن، نىكاھسىز تۇغۇلغان بالاڭ ئەيىبناق ياكى بىرەر يېرى كەمتۈك تۇغۇلۇپ قالىدۇ. ئۇ چاغدا پۈشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالمايسەن. گېپىمنى ئاڭلا جۇمۇ، مەسۇمكا.

— سۆيسەمغۇ بولار؟

— ئەر ـ ئايال يالغۇز قالغاندا سۆيۈشىدۇ، يەنە بىرى ... بولدىلا دېمىسەممۇ بىلىسەن، مەن كەتتىم...

مەسۇم مەرۋپنى يولغا سېلىۋېتىپلا ئۆيگە كىرىپ، تۇتىگۈلگە ئاچ بۆرىدەك ئېتىلدى. بايا ئىچكەن قىزىل ئۈزۈم ھارىقىنىڭ كەيپىدە ئۇنىڭ ھېسسىياتى پەلەككە يەتكەنىدى، يۈرىكى قاتتىق سالاتتى. مەسۇم تۇتىگۈلنى كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا باستى ۋە چىڭگىدە قۇچاقلاپ سۆيدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماسلىق ھالىتىگە يەتكەندە تالادىن «تىرىق» قىلغان بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. مەسۇم تۇتىگۈلنىڭ ئۇستىدىن سەكرەپ دېگۈدەك چۈشتى. تۇتىگۈلمۇ ئۆزىنىڭ پۈر-

لەشكەن كىيىملىرىنى تۆزىتىپ، كارىۋات ئۈستىدىكى پۈرلىشىپ كەتكەن ئەدىيالنى جۆندەپ قويدى. ئۆي ئوتتۇرىسىدا تۇرغان مەسۇم سىرتقا قۇلاق سېلىۋېتىپ، مەرۇپ بۇنچىلىك تېز يېتىپ كېلەلمەس، دەپمۇ ئويلىدى. لېكىن ئۇ، دېرىزىگە يېقىنلا يەردە ئاياغ تاۋۇشىنى ئېنىق ئاڭلىغانىدى. مەسۇمنىڭ يېشى ئەللىككە تاقاشقان بولسىمۇ، لېكىن قۇلاق، كۆزلىرى ياش يىگىتلەرنىڭ- كىدەك سەگەك ئىدى. ئۇ، ئېھتىيات بىلەن سىرتقا چىقتى. قورۇ تىمتاسلىققا چۆككەنىدى.

مەسۇم سىرتتا بىر پەس تۇردى، ئەمدىلا بۇرۇلۇپ ئۆيگە كىرىشكە تەمشىلىۋىدى، كوچا ئىشىكى تاراقشىپ ئېچىلىپ ئىكـ- كى ئادەم كىرىپ كەلدى. مەسۇم مەرۇپ باشلاپ كەلگەن ئاخۇنۇم بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن ئۇلارنى ئۆيگە باشلـ- دى. تۆتىگۈل قاراڭغۇ دالانغا ئۆزىنى ئالدى. جوزا قويۇلۇپ چاي تارتىلدى. قىسقا - قىسقا پاراڭلار بىلەن چايمۇ تېزلا ئىچىلىپ بولدى.

— كىچىك موللىكا، — دېدى مەسۇم يۈز سوم پۇلنى داستـ- خان ئۈستىگە قويۇپ، — بېشىمنى ئوڭلۇالاي دېگەن، نىكاھ قىلىپ قويسىڭىز، تويىنى كېيىن قىلىۋالساق دېگەنىدۇق.

— تولا بەلەن ئىش بوپتۇ، — دېدى كىچىكئاخۇن موللا ئورنىدىن قوزغىلىپ قويۇپ، — چوكان تويىنىڭ ئاددىي ئۆتكىنى ياخشى. ھۆكۈمەتمۇ شۇنى تەكىتلەۋاتامدۇ. قېنى ئەمىسە، ۋاـ- قىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى. تۆتۇش قىلايلى، بىر چىنە شاكىراب سۈيىگە پارچە نان چىلاپ ئەكېلىڭلار، بولۇڭلار.

— شېكەر سۈيى دەپ ئاڭلىۋېدىم، — دېدى مەسۇم شاكىراـ- نى ئىچىشنى تەس كۆرۈپ، — شېكەر سۈيى بولسا ئەر - خوتۇن بەكمۇ ئېچىل - ئىناق ئۆتۈپ كېتىدىكەن. شۇنداقمۇ، موللىكا؟

— نىكاھتا ئەزەلدىن شاكىراب ئىشلىتىلىدۇ، — دېدى كىـ- چىكئاخۇن موللا، — جاھانىدا تۇزدەك تەملىك نەرسە يوق،

ئەر ـ خوتۇننىمۇ شۇ تۇزدەك تەملىك ئۆتسۇن دېگەن گەپ. قېنى، خەت، توي خېتىچۇ؟

مەرۇپ بىلەن مەسۇم بىر ـ بىرىگە قاراشتى.

— ھە، بىر ـ بىرىڭلارغا قارايسىلەرغۇ، — ھەيران بولۇپ سوردى كىچىكئاخۇن موللا، — قىزىل خەت بولمىسا نىكاھ ئوقۇلمايدۇ جۇمۇ، بۇ توغرۇلۇق سىياسىي كېڭەشتىن بىزگە پەرمان بار، نىكاھ ئىشلىرىغا قاراڭغۇ بازارلىق قىلساق بولمايدۇ. چاتاق چىقسا كاللام بىلەن جاۋاب بېرىشقا توغرا كېلىدۇ. قىزىل خەت بولمىسا مەن كەتتىم.

كىچىكئاخۇن موللا ئورنىدىن قوزغالدى. مەسۇم ئالدىراپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشى بۇگۈنمۇ پېشكەللىككە ئۇچرىغانىدى.

— ئۇنداق قىلمىسىلا، موللىكا، — مەسۇم گەپ قىلاي دەپ تۇرۇشىغا مەرۇپ ئالدىراپ ـ تېنەپ ئېغىز ئاچتى، — مەسۇمكام كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ قويسا ئۆزلىرىمۇ گۇناھكەبىرگە شېرىك بولۇپ قالىلا.

— يوقسۇ، پۇلنى دەپ نىكاھ قىلغان بىلەن ھازىر تۆت تامنىڭمۇ كۆز ـ قۇلىقى بار دېسىلە، ئەتىلا سىياسىي كېڭەشنىڭ زالىدا باشنى چاتراقلا قىسىپ، تىرناق تاتلايدىغان ئىش چىقىدۇ. ئازغىنا نەپنى دەپ ئۆمۇرلۈك نېسىۋەمدىن ئايرىلىپ قالمەن. ئۇ چاغدا تۇغمىنى دەپ تۆگىدىن قۇرۇق قالغاندەكلا ئىش بولىدۇ دېسىلە، ئەپەندىم.

— ئۇنداق بولسا يەنە يۈز سوم قېتىپ بېرەيلى، — مەسۇم ئالدىراپ يانچۇقىدىن پۇل چىقىرىپ داستىخانغا قويدى، — گەپ شۇ يەردىلا قالسۇن. سىلىنىڭ بۇ كەچتە نىكاھ ئوقۇپ پۇل ئالغانلىرىنى بىر خۇدا بىلسۇن، بىر بىز بىلەيلى.

— يوقسۇ، يوقسۇ، پۇل قاتمىسىلا، مەن كەتتىم. باشقا بىر موللىنى تېپىپ نىكاھ ئوقۇتۇۋالسىلا.

كىچىكئاخۇن موللا ئورنىدىن قوزغالدى. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن قەتئىيلىك چىقىپ تۇراتتى.

— ئاپىرىپ قويسىلا، مەرۋىجان، — دېدى كىچىكئاخۇن موللا ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، — قانداق كەلگەن بولسام شۇنداق كېتىۋالاي. موتولىرى بارمۇ؟ كاللامۇ يېمەي، چىشمۇ چاقماي، تىنچ قولاق ئۆيۈمگە بېرىۋالاي...

— ۋېلىسىپىت بارغۇ، بوپتۇ ئاپىرىپ قويايلى، لېكىن، ندىكاھ ئوقۇمىدىلا، مەسۇمكامنىڭ كۆڭلىگە سۇ يۇگۈرۈپ قالسا، گۇناھ ئۆزلىرىگە بولىدىغان بولدى.

— شۇنداق بولمايچۇ، — دېدى بۇ گەپ خۇشياقمان مەسۇم، — ئۆيۈمگە موللىنىڭ ئايىغى يەتتىمۇ، بولدى. ئەمدى بىز ئەر - خوتۇن دېگەن گەپ. گۇناھ بولسا ئاخۇنۇم بىلەن تەڭ شېرىك.

— بار ئويۇننى سىز ئويناپ، — دېدى كىچىكئاخۇن موللا كىنايە ئارىلاش، — دەردىڭىزنى بىز تارتىدىكەنمىز - دە، مەسۇمجان، سەۋر قىلىڭ، قىزىل خەتنى ئالغاندىن كېيىن قونداققا چىقسىڭىزمۇ كېچىكمەيسىز.

كىچىكئاخۇن موللا قېيىداپ ماڭدى. مەرۋىجان نەچچە يىردىن شىرىقلاپ تۇرىدىغان كونا ۋېلىسىپىتىنى يېتەكلەپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگەشتى ۋە بىردىنلا ئېسىگە بىر ئىش كەلگەندەك توختاپ كەينىگە بۇرۇلدى - دە، ۋېلىسىپىتىنى توختىتىپ قويۇپ مەسۇمنىڭ قېشىغا كەلدى.

— مەسۇمكا، ئىشىڭ قاملاشمايۋاتىدۇ جۇمۇ، — دېدى ئۇ، — مەن مۇنۇ كىچىكئاخۇن موللىنى ئۆيىگە ئاپىرىۋېتىپ چۈشۈرۈپ موللىنى باشلاپ كېلەي. چۈشۈڭ هامان چۈشلۈقى بار دېگىنە، سەن يەنە هاپىلا - شاپىلا بىر ئىش قىلىپ يۈرمىگىن جۇمۇ.

مەرۋىپ شۇ گەپنى قىلىپ هېچىيىپ قويدى. مەسۇممۇ ئەگىشىپ كۈلۈپ قويدى - دە:

— توخۇنى چوقۇپ يەيدۇ، موللىنى ئوقۇپ يەيدۇ دېسەم،

بۇ موللام يېمەيدىغان چىقىپ قالدى، ئۇكا، سەن بىر ئامال قىلغىن، ھېلىقى چوڭئاخۇن دېگىنىڭنى تاپ. ئامال بار ھازىرلا باشلاپ كەلگىن، — دېدى.

— بىر ئامالىنى قىلاي، — دېدى مەرۇپمۇ ۋەدە بېرىپ، — ئاڭغىچە سەن بەز يېمەي تۇر، سېنىڭ بۇ ئىشلىرىڭ خۇددى مۇشۇكنىڭ ئالدىغا بەز قويغاندەكلا بىر ئىش بولۇۋاتىدۇ جۇمۇ.

— مۇشۇكنىڭ ئالدىغا بەز قويساڭ تۇراتتىمۇ، ئەمىسە بول چاققان، يەڭگەڭ ئىككىمىز يولۇڭغا قاراپ ئولتۇرىمىز.

مەرۇپ كىچىكئاخۇن موللىنى ۋېلىسىپىتىنىڭ ئارقىسىغا مىندۇرۇپ ئەكەتتى. ئۇلارنىڭ قارىسى تۇن قاراڭغۇلۇقىدا بىر-دەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى. مەسۇم تاقىتى تاق بولۇپ ئۆيگە كىردى. ئۆيلەرنى بىر قۇر يېغىشتۇرۇپ قويۇپ كېتىشكە تەييار-لىنىپ تۇرغان تۇتىگۈلنى كۆرۈپ مەسۇم چىدىيالمىدى، يەنە قۇچاقلاپ كارىۋاتقا باستى. كۆكرىكىدىن مىجىقلاپ غۇنچە لەۋ-ۋىدىن بېسىپ سۆيدى. تۇتىگۈلنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئۇنىڭ كۆڭلىكىنى قايرىشقا باشلىدى. لېكىن تۇتىگۈل:

— مەرۇپجان كېلىپ قالمدۇ، سەت، — دەپ تۇرۇۋالدى.

دەل شۇ چاغدا دېرىزە تۇۋىدە شىپىرلىغان ئايغا تاۋۇشى يەنە ئاڭلاندى. مەسۇم بۇ ئاۋازنىڭ يەنىلا بايا ئاڭلانغان ئايغا تاۋۇشىغا ئوخشاپ كېتىدىغانلىقىنى سەزدى. چاچراپ ئورنىدىن تۇرغان مەسۇم ئۆڭي ئوتتۇرىسىدا بىر پەس تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. مەرۇپ مېنىڭدىن گۇمانلىنىپ ماراپ يۈرگەنمىدۇر ياكى بۇ مە-ھەللىدىكى كەپسىز بالىلارنىڭ ئەر - خوتۇنلارنى مارىلاپ تاماشا قىلىدىغان قىلىقلىرىمىدۇر، ئۇنداقتا مەھەللىدىكىلەر مېنىڭ بۇ ئىشىمنى بىلىپ بولغانمىدۇر؟

مەسۇم شۇ ئوي بىلەن ئىشىك ئالدىغا چىقتى. ھويلىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. بايا ئېنىق ئاڭلانغان ئايغا تاۋۇشىدىن بىر ئادەمنىڭ ئىشىك تۇۋىگە ھەتتا دېرىزە تۇۋىگىچە كەلگىنى ئېنىق

تۇرسا، يەنە نېمىدەپ ھېچكىم كۆرۈنمەيدۇ؟ مەرۇپنىڭ ئويۇنىمىدۇر ـ يە، ئەگەر ئۇ بولسا نېمىدەپ ئۆزىنى يوشۇرۇپ يۈرىدۇ، بۇنىڭ نېمە ھاجىتى؟ يا بولمىسا ئىمىرەمزە دېگەن ھېلىقى مۇشتۇمزورمىدۇر، ئۇنىڭ ئۆيۈمگىچە ئاياغ بېسىشىغا نېمە ھەققى بار؟! ئۇنىمىغان خوتۇنىنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىش تاشنى تاياققا تاڭغىلى بولمىغاندەكلا ئىشقۇ. قورقۇتۇش، چۆچۈتۈش كارغا كەلمىگەندە يالۋۇرۇش، يېلىنىشلارمۇ ئوخشاشلا كارغا كەلمەيدۇ ـ دە... لېكىن پەيلىنى بۇزغان بولسىچۇ؟... ھەي، نەدىكى خىياللارنى قىلىدۇ كىشى، توۋا دېگىنە، بىر خوتۇن كىشى ئۈچۈن يامانلىق ئويلاش، يەنە كېلىپ ئۆزىنى ياخشى كۆرمىگەن بىر چوكان ئۈچۈن جېدەل ـ ماجىرا قىلىش، تىللىشىش، ھەتتا قەست قىلىش ئەقىلگە سىغمىدىغان ئىشمۇ؟ دۇنيادا نېمە تولا، خوتۇن تولا! بىرى ئۇنىمىسا يەنە بىرى ئۇنايدۇ ئەمەسمۇ. گۈزەل-لىكىنى دېسەڭ بىر ـ بىرىدىن قېلىشقۇچىلىكى يوق. ياش بىر يىگىتنىڭ ئۇنىمىغان خوتۇن ئۈچۈن بوسۇغامغىچە ئارقامدىن ماراپ كېلىشى، راستتىنلا ئەقىلگە سىغمىدىغان ئىش ئەمەس ـ دە. قويغىنا، يوقىلاڭ خىياللارنى قىلماي، ماڭا شۇنداق ئاڭلانغان بولۇشى مۇمكىن...

تالا ئىشكىنىڭ ئېچىلىشى مەسۇمنىڭ خىياللىرىنى بۆلدى. مەرۇپ يەنە بىر كىشى بىلەن بىللە قورۇغا كىرگەنىدى. ئۇلار يېقىنلاپ كەلدى، مەرۇپ باشلاپ كەلگىنى موللا چوڭئاخۇن بولۇپ چىقتى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، چوڭئاخۇن موللام، — دېدى مەسۇم، موللا چوڭئاخۇنىنىڭ قولىنى ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ئىككى قولىدا تۇتۇشقا ئالدىراپ، — كېچىدە سىلىنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇق.

— نېمە ئىش ئىدى؟ — دېدى موللا چوڭئاخۇن، — بۇگۈن ئاخشام قىلمىسا زادىلا بولمايدىغان قانداق زۆرۈر ئىش ئۇ؟

— ئۆيگە كىرىشسىلە، — دېدى مەسۇم يەنە شۇنداقلا مۇلايىملىق بىلەن، — ئاندىن بىرنېمە دېيىشەيلى.

موللا چوڭئاخۇن ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن دۇئا قىلدى، ئاندىن «نېمە ئىش؟ قېنى دەڭ» دېگەندەك ھەرئىككىسىگە تەڭلا قارىدى. موللا چوڭئاخۇن بايا ئۆيگە كىرگەندە قاراڭغۇ دالاندا بىر ئايال كىشىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ ئىشىنىڭ تەكتىگە يېتىپ بولغانىدى. مەرۇپ ئەسلىدە ئۇنى بۇ كەچتە كەلمەي قالمەسۇن دەپ مەسۇمنىڭ ئۆيىدە زۆرۈر بىر ئىش چىقىپ قالغانلىقىنى، بۇ ئىشنى ئۆيگە بارغاندا مەسۇمنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلايدىغانلىقىنى ئېيتىپ باشلاپ كەلگەنىدى. موللا چوڭئاخۇن خۇدالىق ئالمىدە ساۋاب ئىش قىلىشنى ئويلايدىغان ئادەم بولغاچقا، بۇ ئەلياتقۇ چاغدا بۇ يەرگە كېلىشنى ئېغىر كۆرمەي، مەرۇپنىڭ ۋېلىسىپىتىنىڭ ئارقىسىغا ئولتۇرۇپ كەلگەنىدى. موللا چوڭئاخۇن مەسۇمنىڭ ئاغزىدىن ھەممىنى ئۇقتى.

— قىزىل قەغىزىكلار بولمىسا نىكاھ ئوقۇشقا بولمايدۇ، — دېدى موللا چوڭئاخۇنمۇ ئوخشاشلا موللا كىچىكئاخۇنىنىڭ گېپىنى تەكرارلاپ، — بەك تەس، بەك تەس بولۇپ كەتتى. «قىزىل خەت» ئالالمىغۇدەك نەرسىكلار بار، ئاۋۋال شۇنى ئالمىسىلەر، نىكاھ ئوقۇش بىردەملىكلا ئىشقۇ.

— ئالدىمىز، ئالدىمىز، — دېدى مەسۇم ئالدىراپ سۆزلەپ، — ھازىر ئالدىراپ قالدۇق، شۇنىڭغىچە سىلىنى ... بولمىسا...

— سىلىنى نىكاھ ئوقۇپ قويۇپ تۇرسا دېگۈدەك، — دېدى مەرۇپ گەپنى تارتىۋېلىپ، — بولمىسا، نىكاھسىز ناشايان ئىشلارنى قىلىپ ھارامدىن بالا تېپىلىپ قالسا ياراتقان ئىگىسىنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولۇپ قالامدۇ دېگەنلا گەپ...

— تولىمۇ ئوبدان گەپ ئىكەن، — دېدى موللا چوڭئاخۇن، — لېكىن «قىزىل خەت» ئالماپسىلەر، ئوقۇپ قويسام

قويايي، لېكىن ئالدى بىلەن ئالدىمغا ئايلىقىمنى ئۈچ يۈز سومدىن بىر يىللىق مائاشىمنى قويۇڭلار، ئاندىن ئىشىڭلارنى پۈتتۈرۈپ كېتەي، سىلەر مېنى كۆرمىگەن بولۇڭلار، مەنمۇ سىلەرنى ھېچ يەردە كۆرمىگەن بولاي، تۆگە كۆزدۇڭمۇ، ياق! بىرلا ئاللانىڭ ئالدىدا قەرزىمىزنى ئادا قىلغان بولايلى، قېنى، بۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر؟

مەرۈپ بىلەن مەسۇم بىر - بىرىگە قاراپ قېلىشتى. مەسۇمنىڭ يۈرىكى «جىغىدە» قىلىپ مۇنچىلىك نۇرغۇن پۇلنى قەيەردىن تاپىمەن دېگەندەك قىلىپ مەرۈپكە يېنىشلاپ قارايتتى.

— بۇ... بۇ... قانداق بولۇپ كەتتى ئەمدى، — دېدى مەسۇم ئاخىر داۋدۇقلاپ، — بۇ ئۈچ مىڭ ئالتە يۈز سوم پۇل دېگەن گەپ، بۇ... بۇ... يەردە ئىككى يۈز سومىلا بار ئىدى، شۇنىڭغا...

— قويسىلا يوق گەپنى، — موللا چوڭئاخۇن خاپا بولۇپ ئورنىدن تۇردى، — ھازىر تۆت تامنىڭ قۇلىقى بار، ئەتىلا تەشكىلگە يېتىدۇ دېسىلە، سىلىنىڭ تۆت تال پۇللىرىنى ئېلىپ قويسام، يىللىق مائاشىمدىن قۇرۇق قالىمەن ئەمەسمۇ.

مەرۈپ ئارىغا چۈشەلمەي ئارىسالدى بولۇپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ، بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاپ ئېھتىيات بىلەن بىر گەپ قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى سەزدى. مەسۇمنىڭ ئىشىمۇ زۆرۈر ئىدى. ئۇلار نىكاھسىز يۈرۈۋەرسە مەھەللىنىڭ ئالدىدىمۇ سەت. چۈنكى مەرۈپ ئۆزىمۇ بۇ ئىشقا ھەقدار بولۇپ قالغانىدى، كېيىنچە زىناخورلۇق نەتىجىسىدە نىكاھسىز بالا تۇغۇلۇپ قالسا، ئۆزىنىڭمۇ چېتىلىپ گەپ - چۆچەككە قېلىشىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيتتى. گەپنىڭ پوسكاللىسىنى ئېيتقاندا، بۇ ئىش تۇپەيلى مەھەللىدە «سولامچى» دېگەن شەرمەندە ئاتاققا قېلىشىدىن چۆچۈيتتى. مەھەللىدە چايانەك چاقىدىغان، تىلىدىن زەھەر تامىدىغان بالا تەگكەن پىتنە - پاساتچىلار بار. ئۇلار مەسۇمنىمۇ، مەرۈپ-

نىمۇ تىل ـ ئاھانەت ئىچىدە كۇن ئالدۇرماي قويىدۇ. مەرۇپ شۇ خىياللاردا، ئورنىدىن ئاللىقاچان تۇرۇپ ئىشىك تۇۋىگە بېرىۋالغان موللا چوڭئاخۇنغا قارىدى. موللا چوڭئاخۇنمۇ ئۇنىڭغا ھومىيىپ تۇراتتى:

— مېنى ئاپىرىپ قويسىلا، مەرۇپجان، يوقىلاڭ ئىشقا كەچتە مېنى ئاۋارە قىلىپ باشلاپ كېلىپلا، بۇ تېخى پىشمىغان، ئېغىر بىلەن بېغى يوق ئىش ئىكىەن ئەمەسمۇ، ئوغۇل بالا دېگەن ئارقا ـ ئالدىنى ئويلاپ ئىش قىلىدىغان جۇمۇ.

مەرۇپ يەرگە كىرىپ كەتكۇدەك خجالەت بولدى. مەسۇمۇ يەرگە قاراپ تۇردى. ئۇنىڭ يانچۇقىدا موللا چوڭئاخۇننى رازى قىلغۇدەك كۆپ پۇل يوق ئىدى. مەرۇپجان موللا چوڭئاخۇن بىلەن ئىشىك ئالدىغا چىقتى. ئۇنى يەنە ئاپىرىپ قويۇش كېرەك. مەرۇپ خۇددى خوتۇننى ئۆزى ئالىدىغاندەك جاپا چېكىۋاتقىنىغا ئىچىدە ئاچچىق يۇتۇپ يولىغا راۋان بولدى.

مەسۇم تۇتىگۇل بىلەن يالغۇز قالدى. ئۇ، كارىۋاتقا يۆلىنىپ تۇتىگۇل بىلەن يانمۇ يان تۇردى. ھەرئىككىسى ئۆز خىيالى بىلەن بەند ئىدى. ئاردا بىر پەس جىمجىتلىق ھۆكۇم سۈردى. مەسۇم نېمە دېيىشىنى بىلمەيتتى. تۇتىگۇلنى بېسىپ سۆيۈپ ئۆزىنىڭ شەھۋانىي ھەۋىسىنى قاندۇرۇش ئۇنىڭ بىردىنبىر ئارزۇسى ئىدى. لېكىن مەرۇپنىڭ توسالغۇسى، تۇتىگۇلنىڭمۇ قارشىلىقى بۇ ئىشنى كەينىگە سۈرۈپ كېلىۋاتاتتى.

— بىز ئەمدى ئالدىراپ كەتمەيلى، خەت ئېلىپ، نىكاھ ئوقۇتۇپ ئاندىن بىر ئۆيدە تۇرايلى، — دېدى تۇتىگۇل كۆڭلىدىكى گەپنى قىلىپ، — بولمىسا مەھەللىدە ھەرئىككىمىزنىڭ نامىغا سەت، قانداق باش كۆتۈرۈپ يۈرىمىز، نىكاھسىز يۈرسەك ئىشلىرىمىز ئىلگىرى باسمايدۇ. بىزنى نەس باسىدۇ.

— جېنىم تۇتىگۇل، خەت ـ پەت، نىكاھ ـ پىكاھ دەپ ئولتۇرساق بۇ ئىش يەنە بىر ئايدىمۇ تۇگمەيدۇ. مەن قانداقمۇ

چىدايمەن؟ ھازىرمۇ تاقىتىم تاق بولۇپ تۇرىدۇ، مەرۇپ پۈتلەشىپ يۈرمىگەن بولسا، مەن ئاللىقاچان ۋەسلىگۈزگە يەتكەن بولاتتىم. ئۇقتىگۈزمۇ، جېنىم، — مەسۇم تۇتىگۇلنى چىڭىدە قۇچاقلىغىنىچە شۇ گەپلەرنى قىلدى.

— ئۇنداق بولسا ئەتىلا ھەممىنى تەييارلاڭ، — دېدى تۇتەگۇل بىر قارارغا كېلىپ، — ئالتۇن جابدۇقلارنى ئەكېلىڭ، ئۆينى ھېلىقى جاھازلار بىلەن بېزەيلى، ماڭمۇ كىيىم - كېچەكلەرنى كۆرسىتىۋېدىگۈز، ئۇنىمۇ ئەكېلىپ ھەممىنى تەق قىلىڭ، ئاندىن سىزنىڭ ئۆيىگۈزدە تۇرۇۋېرىمەن. خەت ئالساقتۇر - ئالماساقتۇر، نىكاھ ئوقۇتساقتۇر، ئوقۇتمىساقتۇر، تۇرۇۋېرەيلى، مەھەللىدىكىلەرنىڭ ئاغزىنى مەرۇپ ئۆزى باسار.

— ئاغزىگۈزغا ناۋات سالايمۇ، جېنىم، — دېدى مەسۇم تۇتىگۇلنى يەنمۇ چىڭ قۇچاقلاپ كارىۋاتقا بېسىپ تۇرۇپ، — شۇ ۋەدىگۈزدە تۇرۇڭ جۇمۇ، مەنمۇ ئەتە سىزنىڭ زىبۇزىننەتلىرىڭىزنى تەييار قىلاي، ئۆينى يېڭى جاھازلار بىلەن بېزەي. بۇ گۈزەل ھۆسن - جامالىگۈز بىلەن مېنىڭ بۇ غېرىب كۆلبەمدە قانداقمۇ تۇراتتىگۈز؟ مەنمۇ بىلىپ تۇرۇۋاتىمەن، سىزنىڭ بۇ ئېغىلخانىدا زادىلا قونغىگۈز يوق، ئۆينىڭ مەينەتلىكىنى كۆڭلىڭىزگە كۆتۈرمىدى، تۇنجى قېتىم كۆڭلىگۈزنى بېرىپ ئىشقى نەپسىگۈزگە قانىدىغان كېچىنى مۇنداق قۇرۇق، تۆت تامنىڭ ئىچىدە ئۆتكۈزۈشنى خالىمىدىگۈز، شۇنداقمۇ؟ بىلىپ قويۇڭ، سىز خالىغان ئىشنى مەنمۇ ھەرگىز قىلمايمەن...

ھويلىدا ۋېلىسىپىتنىڭ تاراقلىغان ئاۋازى بىلەن تەڭ ماڭغان ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى. ئىككىسى ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇپ ھەرقايسىسى ئۆز ئورنىدا تۇرۇۋالدى، مەرۇپ ئۆيگە كىرىپ ھەرئىككىسىگە گۈمان بىلەن كۆلۈمسىرەپ قويدى.

— مەن كەلگۈچە كۆزنى غىل - پال قىلىپلا بىر ئىشلارنى قىلىۋالمىغانسىلەر - ھە!؟ — دېدى ئۇ چاقچاق ئارىلاش ھەجەل

يىپ، — كارىۋات ئوڭتەي ـ توڭتەي بولۇپ كېتىپتىغۇ! ؟...
— چوڭغۇ ئىش بولمىدى، — دېدى مەسۇممۇ ھىجىيىپ.
ھەرئىككىسى قاقاقلاپ كۈلدى. تۇتىگۈل چاپىنىنى ئېلىپ كېتىشكە تەرەددۇتلەندى. مەسۇم ئۇنىڭغا تەلمۇرۇپ قارىدى. بۇ-گۈن نىكاھ ئوقۇلغان بولسا تۇتىگۈلنى ئېلىپ قالماقچى بولغاند-دى، لېكىن نىيىتى ئەملگە ئاشمىدى. مەرۇپ بولسا تۇتىگۈلنى كەتكۈزۈۋېتىش تەرەپدارى ئىدى.
— مەسۇمكا، ئۇنى قويۇپ بەرگۈك يوق ـ ھە، — دېدى مەرۇپ تۇتىگۈل دالان ئۆيگە چىققاندىن كېيىن شۇبرلاپ سۆز-لەپ، — بىلىمەن، سېنىڭ بۇگۈن بەز يېگۈك بار ئىدى. مەن بولمىسام ...
— شۇ، بەز يېگۈم بار ئىدى، يەنە كېلىپ چىرايلىق بەز دېگىنە، لېكىن سەن يېدۈرگىلى قويمايۋاتىسەن، مەرۇپ، سەن ئولتۇرۇپ تۇر، مەن تۇتىگۈلنى تاكسىغا سېلىۋېتىپ كىرەي، ئاندىن سەن بىلەن قىلىدىغان مۇھىم مەسلىھەت بار.
— بول ئەمىسە، چارچاپ كەتتىم، سېنىڭ غالچىلىقىڭنى قىلمەن دەپ ئۆلەيلا دېدىم، ئۈيقۇممۇ كېلىپ كەتتى.
— ئۇنداق ئەمەس، قېرى خوتۇنۇمنىڭ قوينىغا كىرگۈم كەلدى دېسەڭلا بولمىدىمۇ، گۆش!
— ئەمىسە بىلىپ تۇرۇپ يەنە نېمىدەپ بەزدەك تۇرد-سەن، — مەرۇپ شۇ گەپ بىلەن بايا موللا چوڭئاخۇنغا سالغان كۆرپە ئۈستىگە ئۆزىنى تاشلىدى.
مەسۇم تالا ئىشكى تۆۋىدە ئۆزىنى ساقلاۋاتقان تۇتىگۈلنىڭ قېشىغا يۈگۈردى. مەرۇپ مەسۇم چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۆي ئىچىگە كۆز يۈگۈرتتى. ئۆيگە بىرلا كارىۋات قويۇلغان بولۇپ، بۇلۇڭدىكى ئۈستەل ئۈستىگە ئون تۆت دىيۇملىق تېلېۋىز-زور قويۇلغانىدى. ئۆيگە ياتقۇزۇلغان خىش ئۈستىگە كەڭ پالاس سېلىنغان، ئۇتتۇرىغا قويۇلغان جوزا ئۈستىدە بايا راسلىغان چاي-

ننىڭ چىنە - قاچىلىرى تېخىچە يېيىلىپ تۇراتتى. تۇتىگۈل ئۇنى يىغىشتۇرۇشقا ئۇلگۈرەلمىگەن بولسا كېرەك، مەسۇم ئۇنى جوزا-نى يىغىشتۇرۇشقىمۇ قويماي كارىۋات ئۇستىگە باسقاندەك قىلا-دۇ، ئەنە كارىۋات ئۇستىدىكى كۆرپە - يوتقانغا يېپىلغان ئەدىيال مايتۇق - سايتۇق بولۇپ كېتىپتۇ. «ھەي، كاساپەت مېنىڭ يوقلۇقۇمدا كۆزنى غىل - پال قىلىپلا ئىشنى جۆندەپتۇ - دە، ھوي يۇيۇقسىزلار، مانا مۇشۇنداق ئەمەسمۇ، ئۆينىمۇ بۇلغايدۇ، مەھەللىنىمۇ بۇلغايدۇ، مېنىمۇ «شوۋچى» قىلىدۇ ئەمەسمۇ بۇ بەز، بۇ قېرى بەز بۇ چىرايلىق چوكاننى قەيەردىنمۇ تېپىۋالغا-دۇر؟ يەنە كېلىپ ئۇمۇ قېرى سەت بەزگە ئامراق بولۇپ قالغا-دەك تۇرىدۇ...»

مەسۇمنىڭ ئۆيگە قايتىپ كىرىشى مەرۇپنىڭ تاقا - تۇققا خىيالىرىنىڭ بېلىگە تەپتى. مەسۇم مەرۇپنىڭ قېشىغىلا چۆكە-تى. قولىنى مەرۇپنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇنىڭ ئەلپازىدىن قارىغاندا كۆڭلىدە مەرۇپكە دەيدىغان مۇھىم گېپى بارەدەك قىلاتتى. مەرۇپمۇ بۇ گەپنى ئاڭلاشقا تەقەززا بولۇپ تۇراتتى.

— قېنى، گېپىڭنى قىل، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ ئالدا-راپ، — سەندىن قۇتۇلالمايدىغان بولدۇم، ئاشۇ چوكاننى ساڭا ئېلىپ بېرىپ ئاندىن قۇتۇلمىسام، ماڭمۇ كۈن بەرمەيدىغان ئوخشايسەن.

— مۇنداق گەپ ئىدى...، — مەسۇم شۇ گەپ بىلەن تەڭ دېرىزە تەرەپكە قارىدى ۋە يەنە مەرۇپكە بۇرۇلۇپ گېپىنى داۋام قىلدى، — ئارقىمىزدىن بىرى مارىلايدىغان بولۇۋالدى، مەرۇپ ئۇكا، ئەسلىي بۇ ئىشنى سېنى قىلىۋاتامدىكىن، دەپتىمەن، كېيىن سېنىڭ ئەمەسلىكىڭنى بىلىپ باشقا بىرىدىن گۇماڭ-لاندىم...

— كىمدىن؟ — مەرۋپ يانتاق يېرىدە ئۆرە ئولتۇردى - دە، كۆزلىرىنى مەسۇمگە تىكتى.

— تۇتىگۈلىنىڭ ئارقىسىغا كىرىۋالغان ھېلىقى نائەھلىدىن ئېھتىيات قىلماي بولمايدۇ، — جاۋاب بەردى مەسۇم، — ئاشۇ قارا كۆڭۈل، بىرەر سۇيىقەست ئويلاپ يۈرەمدۇ دەيمىنا...

— نېمە دېگىنىڭ بۇ؟ مەسۇمكا، — دېدى مەرۋپ ھەيران بولغىنىچە سۆزىنى داۋام قىلىپ، — خەقنىڭ خوتۇنىنى بۇلاپ ئەكېلىۋالمىساق ساڭا نېمىدەپ سۇيىقەست قىلمدۇ. گۇمان ئىچىدە ماننى قاچۇرار دەپ ھەرقىسما گەپنى قىلمىكەنسەن، خوتۇن خەق كىمنى خالىسا شۇنىڭغا تەگمەمدۇ؟ سەنمىچۇ، مەسۇمكا، گاچچىدا خەت ئېلىپ، نىكاھ ئوقۇتۇپلا تىنچىمىدىڭ. ئاۋارىچىلىكىدىن قاچتىڭ. نېمە كۇن بۇ؟ ياش يىگىتلەردەك سۆرىشىپ يۈرۈۋاتىسەن، مەھەللىدە گەپ ئاۋۇپ كەتتى. دۇشمىنىڭمۇ چىقىپ قالغاندەك تۇرىدۇ.

— قىزىل خەت ئېلىپ، نىكاھ ئوقۇتۇش ئۇچۇنمۇ تالاي پۇل كېتىدۇ، مەرۋپ ئۇكا، — دېدى مەسۇم ئېغىر خۇرسىنىپ، — پۇلنىڭ ئورنىنى قىلمايمەنمۇ، قالغىنى بىردەملىك ئىشقۇ، شۇڭا، سەن ماڭا ياردەم قىل. ماڭا ياردەمنىڭ زۆرۈر، ئۇكا.

— ياردەم قىلاي، — دېدى مەرۋپ چىن دىلىدىن، — ئەمما قانداق ياردەم قىلىمەن، ساڭا قانداق ياردىمىم لازىم؟

مەسۇم دېرىزە تەرەپكە ئىتتىك قارىدى. خۇددى بۇ گەپنى مەرۋپتىن باشقىسى ئاڭلاپ قالمىسۇن دېگەندەك قىلىپ قولىنى ئاغزىغا ئاپاردى - دە، مەرۋپنىڭ قۇلىقىغا خېلى ئۇزاققىچە پىچىرلىدى. مەرۋپنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى. ئورنىدىن قوزغىلىپ - قوزغىلىپ قويۇپ يەنە ئولتۇردى. ئۇنىڭ ئەلپازىدىن مەسۇمنىڭ بۇ گەپلىرىگە ھەم ھەيران بولسا، ھەم ئامالسىز قېلىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئاخىرى ئۇ مەسۇمنىڭ پىچىرلاشلىرىنى

رىدىن ئۆزىنىڭ قاچىۇرۇپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى ـ دە، سورىدى:

— قايسى ساۋۇتنى دەيسەنۇي؟ بۇ شەھەردە ساۋۇت دېگىنىڭ جىققۇ.

— ۋەي، ھېلىقى ساۋۇت داۋۇنچۇ، شائىرلىق قىلىمەن دەپ يېرىم يولدا توختاپ قالغان، ساۋۇت «چىرايلىق» مۇ دەپ قويىمىز. ھازىر چىرايلىق بىر تارانچى چوكانىنى ئېلىۋېلىپ «تارانچى» مەھەللىسىدە ئۆي تۇتۇۋاپتۇ. ئىلگىرىكى ئايالىدىن بەش قىزى بار، ئۇنىمۇ قويۇۋەتمەپتۇ. ھېلىقى كىچىك خوتۇنىنىڭ چىرايلىقلىقىنى دېمەمسەن، بىزنىڭ تۇتىگۈللەر ئۇنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ.

— نېمانچە ھەسەت قىلىسەن، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ كۈلۈپ، — ئۆزى چىرايلىق بولغاندىن كېيىن، چىرايلىق خوتۇن ئالغاندۇر. ئىلگىرىكى خوتۇنى بەشنى تۇغقىچە ماكچىيىپ سەتلەشمەپ كەتكەندۇر بەلكىم.

— ساۋۇتنى چىرايلىق دېگىنىم، ئۇنىڭ سەتلىكىدىن چىققان گېپى، ئۇكا، راستىتىنلا گۆش جۇمۇ سەن، گېپىمدىن بىلمىدىڭمۇ؟

— مۇنداق دېگىن، — ھەجىيىپ قويدى مەرۇپ، — بەزىدەك قېلىن ئەرلەر، چىرايلىق، ئۇياتچان چوكانلارنى ئېلىۋالغاندەك، ئۆزى سەت بولسىمۇ قىلىقى چىرايلىق بولسا، چىرايلىق خوتۇننى ئېلىۋالغاندۇر. بۇنىڭ نېمە ھەيران قالارلىق يېرى بار، مەسۇمكا؟

— بوپتۇ، ئۆزىمىزنىڭ گېپىگە كېلەيلى، — دېدى مەسۇم مەرۇپنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ، — سەن شۇ «تارانچى» مەھەللىسىگە بېرىپ ساۋۇت داۋۇنىنى تاپ، ئۇنىڭغا سېنى مېنىڭ ئەۋەتكەنلىكىمنى ئېيت. ئۇ ساڭا ھەممىنى توغرىلاپ بېرىدۇ.

— ئۇنىمىسىچۇ؟

— ياق، ئۇ ئۇنداق نامەردلەردىن ئەمەس، لەۋزىدە تۇرىدىغان يىگىت.

— بوپتۇ ئەمىسە شۇنداق بولسۇن، — ئورنىدىن قوزغالدى مەرۋپ ۋە ئىشىك تەرەپكە قارىدى. ئۇ ياقتا قانداقتۇر شىپىرلداغان ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلانغاندەك بولدى. لېكىن، مەرۋپ بۇنىڭغا ئېرەنشمىدى.

— توختا، قەيەرگە بارىسەن، تېخى گەپ تۇگىگىنى يوق، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا يېقىنلاپ ۋە ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى.

— ۋاي - ۋۇي، مەسۇمكا، ئۇنىڭغا خوتۇن ئۇنار-مۇ، — مەرۋپ ئۆزىنى بىردىنلا نېرىگە قاچۇرۇپ ھەيران بولۇپ سورىدى، — سەن خوتۇن ئالغۇچە جېنىمنى ئېلىپ جاڭگالدا قويىدىغان بولدۇڭ - دە، خوتۇننى خۇددى مەن ئۆچۈن ئېلىپ بېرىدىغاندەك...

— سەندىن ئۇ دۇنيا، بۇ دۇنيا رازى بولۇپ كېتەمەن، ئۇكا، — يالۋۇردى مەسۇم، — بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلمايدۇ، بىر يامانلىق جۇمۇ...

— بوپتۇ، بوپتۇ، مەسۇمكا، ئۇرۇنۇپ باقاي، ماقۇل دەپ قالسا تەلىيىڭ، ئەمىسە مەن كەتتىم.

— ماقۇل ئەمىسە شۇنداق بولسۇن!...

مەسۇمنىڭ شۇ گېپىنى بىلەن تەڭلا ئىشىك ئالدىدا «تىرىق» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئارقىدىنلا ئۆگزىدىنمۇ غارسىلدىغان بىر سۇرلۇك تۇتۇش كېلىپ جىمىپ كەتتى. ھەرئىككىسى ھەيران بولۇپ بىر - بىرىگە قاراشتى - دە، چىرايى ئۆڭگەن ھالدا ئۆزلىرىنى سىرتقا ئاتتى. قورۇدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. قورۇ ئىشىكى يېپىق تۇراتتى. تىرىقلىغان زادى نېمىنىڭ ئاۋازىدۇر؟ بۇ قورۇنى ماربلاپ يۈرگەن زادى كىمدۇر؟...

ئىككىسى شۇ خىيالدا قورۇنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغچە

ئاختۇردى. ئاي قاراڭغۇسى بولغاچقا، قورۇنىڭ نېرىسىدىكى نەر-سىلەرنى ئانچە پەرق ئېتىپ كەتكىلى بولمايتتى. شۇڭا، بۇ قورۇ-غا كىرگەن ئوغرىمۇ ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ، ئوڭاي قېچىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. مەرۇپ قورۇنى ئاختۇرۇۋېتىپ ھېچ نەرسە تاپالمىدى. مەسۇمۇ قورۇنى قۇرۇق ئايلىنىپ يۈرەتتى.

— مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ بىر ئىشنى «گۇپپىدە» ئېسىگە ئېلىپ، — بايا ئۆگزىمۇ غىرىسلىغاندەك قىلىۋېدى، يۈرە، چىقىپ باقايلى.

ئىككىسى قورۇ سەيناسىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بېرىپ ئۇششاق چالمىلارنىڭ پۈتلىرىغا ئۇرۇلغىنىنى سەزدى. پاكىز سۇپۇرۇپ قويىسا بىر ھەپتىگىچىمۇ داڭگال چۈشمەيدىغان بۇ قورۇدا نېمىدېگەن جىق چالما بۇ، قەيەردىن چۈشكەندۇر؟ مەسۇم شۇ ئويلاردا قاراڭغۇ تۇن ئاسمىنىدا چاراقلاپ يېنىۋاتقان سانسىز يۇلتۇزلارغا قارىدى، تۇن قاراڭغۇلۇقىدا قارىيىپ كۆرۈنگەن ئۆگزە گىرۇەكلىرى خۇددى ئاسمانغا تۇتىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ئىككىسى شوتا بىلەن ئۆگزىگە چىقىپ، ئۆگزىنىڭ گىرۇەكلىرىگىچە سىنچىلاپ قارىدى. ئارقا تام گىرۇىكىدىن ئېلىنغان كېسەك ئۆگزىدىلا چېقىلغانلىقى مانا مەن دەپ تۇراتتى. بىرى زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ كېسەك چېقىپتۇ. بۇ چالمىلارنى تولۇق ئىشلىتىپ بولمىغاچقا، يەنە ئازراق بىر قىسمى چېچىلىپ تۇراتتى. ھەرئىكىسى بۇ چالمىلارغا قاراپ بايا قورۇغا چۆرۈلگەن چالمىلارنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىگە جەزم قىلدى. باش ئەتىياز بولغاچقا، ھاۋا سوغۇق ئىدى. مەسۇم ئۆگزىگە يالاڭ چىقاچقا تېنى شۇركۈندى.

— مەسۇمكا، ماۋۇ يەرگە كېلە، — ئۆگزىنىڭ نېرىقى گىرۇىكىگە كەتكەن مەرۇپ مەسۇمنى چاقىردى، — مانا قارا، كىمنىڭ قىلىقىدۇ بۇ؟

مەسۇم مەرۇپنىڭ قېشىغا ئىتتىك باردى. مەرۇپ ئۆينىڭ

تۇرخۇن قېشىدا تۇرۇۋېلىپ، تۇرخۇنغا تىقىلغان لاتا ـ پۇتىلارنى ھەدەپ تارتقۇشلاۋاتاتتى. مەسۇم ھەيران بولۇپ مەرۇيكە قارىدى.

ـ بۇ سېنىسى ئۆلسۇن دەپ قەستلىگەن بىرىنىڭ ئىشى، ـ دېدى مەرۇپ، تۇرخۇنغا چىڭداپ تىقىۋېتىلگەن لاتا ـ پۇتىلارنى تارتىۋېلىۋېتىپ، ـ ھاڭۋېقىپ قاراپ تۇرسەنغۇ، مەسۇمكا، ئالە بۇلارنى، ئۆيگە ئەكىرىپ قاراپ باقايلى، ئاياللارنىڭ كۆڭلىكى، كونا لاتا ـ پۇتىلاردەك تۇرىدۇ.

ـ مېنىسى كەچتە ئىس ئېلىپ ئۆلسۇن دېگەن كىمدۇر؟ ـ دېدى مەسۇم زەئىپ ئاۋازدا.

ئۇ لاتا ـ پۇتىلارنى بىر چەتكە ئالدى ـ دە، تۇرخۇن ئىچىدە چالىسى قالغان بولمىسۇن دەپ قولىنى تىقىپ باقتى، كۆڭلىكىنىڭ يېڭى تۇرخۇننىڭ قارا قۇرۇمى بىلەن بۇلغاندى. لېكىن مەسۇمنىڭ بۇنىڭغا ئېتىبار قىلمىشقىمۇ ماجالى قالمىغانىدى. ئىككىسى شۇ ئۆيگە كىرىپ لاتا ـ پۇتىلارنى چىراغ ئاستىدا يېيىپ كۆرۈشتى. بۇ ئايال كىشىنىڭ كۆڭلەكلىرى، ھەتتا كونا رۇباشكىلىرىدەك بىرنېمىلەر ئىدى. مەسۇم ئۆزىنىڭ كېچىدە مەشكە كۆمۈر سېلىپ قويۇپ ئۇخلايدىغانلىقىنى ئويلاپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ ئادىتىنى قانداق بىلىپ قالغاندۇر؟ بۇ يەنە تۇتىگۈلىنىڭ كىيىم ـ كېچەكلى بولۇپ يۈرمىسۇن، پەقەت تۇتىگۈللا ئۇنىڭ كېچىدە ئوت قالاپ ياتىدىغانلىقىنى بىلگەنىدى. بۇ مۇمكىن ئەمەس، بەلكىم ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچىكىدىن پايدىلانغان بىرىمىدۇر ـ يا؟... مېنى ئۆلتۈرۈشنى ئويلىغان زادى كىمدۇر؟ تۇتىگۈلنى تارتىۋالغىنىم ئۈچۈن ھېلىقى نائەھلى كۆرەلمەي شۇنداق قىلىۋاتامدۇر ـ يە؟

ئايىغى چىقماس خىيالارغا بەند بولغان مەسۇم بىر پەس جىمجىت ئولتۇرۇپ كەتتى. مەرۇپ بايىقى ئاياغ تاۋۇشىدەك ئاڭلانغان ئاۋازنىڭ ئۆگزىدىن تاشلانغان چالما ئىككىنىسى پەرەز قىلدى.

— مەسۇمكا، بىز بايا قورۇنى ئاختۇرۇپ يۈرگەندە ئۇ ئۆگـ
زىنىڭ ئارقـا تەـمىدىن سىيرىـلىپ چـۇشـۇپ قېچىپ كېتىپ
تۇ، — دېدى مەرۇپ ئويلىنىپ تۇرۇپ، — بۇ نېمە قىلغىنىدۇر،
بىزنى قايمۇقتۇرغىنىمىدۇر ياكى تۇتىگۈلنى سېنىڭ بىلەن بىللە
يانقان دەپ پەرەز قىلىپ ئۆلتۇرمەكچى بولدىمۇ ـ يە؟ ئۇنىڭ قول
سالماقچى بولغان ئادىمى سەنمۇ، تۇتىگۈلمۇ، ئەمدى ھېزى بول ـ
مىسالىڭ بولمايدىغان ئوخشايدۇ، مەسۇمكا، ئەمدى كەچتە ئوت
قالاپ ياتما، خەت ئېلىپ، نىكاھ قىلىۋېلىشقا تېزرەك تۇتۇش
قىل. شۇنىڭ بىلەن دۇشمەنلىرىڭنىڭ يولى ئېتىلىدۇ، دوستلـ
رىڭنىڭمۇ ئاغزى بېسىقىدۇ.
— شۇنداق قىلايلى، ھەممە گەپ سەندە قالدى، مەـ
رۇپ ئۇكا، — دېدى مەسۇم تىترىگەن ئاۋازدا، — راست دېمىسـ
مۇ، دۇشمەنلىك بولۇپ قالغاندەك تۇرىمەن.
— دېدىمغۇ، مەسۇمكا، نىكاھسىز بىر ئىشلارنى قىلىپ
يۈرمىگىن دەپ، خۇدا بىر ساقلاپتۇ ـ دە، بولمىسا سېنى قەست
باسار ئىكەن، مۇسۇلمان بالىسى يۈيۇقسىز يۈرسە بىرەر پۇتلىكا ـ
شاڭغا يولۇقىدۇ، بايا مەن كەتكەندە، تايىنىڭ قىستاپ كەتكەن
بولسا ۋالاق ـ ۋۇلۇق بىر ئىشلارنى قىلىپ يۈرمىگەنسەن ـ ھە،
مەسۇمكا، سېنى ماربلايمىز دەپ مەھەللىدىكىلەر كەلگەن بولسا،
زىنا قىلىپ يۈرگىنىڭنى كۆرۈپ چىشى قېرىشتىمىكىن،
دەيمىنا؟
— ياقەي، ئۇكا، ئۆتكەندە قىلغان نەسىھىتىڭنى ئەستە چىڭ
ساقلاۋاتىمەن، جۇمۇ، مەسۇمكاڭنى ئۇنچىۋالامۇ سۇيۇق، بىغەرەز
ئادەممىكىن دەپمۇ كەتمە.
— ئۇنداق بولسا بوپتۇ، مەن كەتتىم ئەمىسە، ئىشقىلىپ،
ھوشيارراق يانقىن. خۇدا خالىسا، ئەتە كۆرۈشەيلى.
— مەن سېنىڭ يولۇڭغا قارايمەن، ئۇكا، ئىشلارنى تېزرەك
پۈتتۈرۈۋېتەرسەن.

— خۇدايىم بۇيرۇسا...

— ماقۇل ئەمىسە...

ئىككىسى تۇن يېرىمدا ئەنە شۇنداق خوشلاشتى. جىمجىت-لىق ھۆكۈم سۈرگەن مەھەللىدە، دەرۋازىنىڭ غىچىلداپ ئېچىلى-شى، تاقاقنىڭ ئېتىلىشى، يولغا يېيىتىلغان خىش ئۈستىدە ماڭ-غان ئاياغ ئاۋازىنىڭ بىر پەس داۋام قىلىشى بىلەن ئەتراپ يەنە جىمجىتلىق ئىچىدە قالدى. مەسۇم مەرۇپنى يولغا سېلىۋېتىپ ئۆيگە كىرىپ ئىشىكىنىمۇ چىڭىدە ئىلدى. ئۇنىڭ بايىقى ئىش-تىن تېخىچە تېنى شۇركۈنۈپ تۇراتتى. ھەرھالدا بۇ دۇنيادا رىزقى تۈگىمەپتۇ. ئۇ، شۇنىڭغىلا خۇش ئىدى. ئەگەر مەرۇپ بولمىغاندا، ئۇنى ئىس ئېلىپ ئۆلۈپ قېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ياق، بۇ مەرۇپنىڭ دېگىنىدەك ئالىلانىڭ ئۇنىڭغا قىلغان شاپا-ئىتى — ھايات قېلىشىدىكى تۇپ سەۋەب. تېخى تۈتىگۈلنىڭ ۋۇسالىغا يەتمەي تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتسە، ھەسرەت ـ نادامەت ۋە ئارزۇ ـ ئارمان بىلەن كەتمەمدۇ؟! ئۇ چاغدا ئۆلسىمۇ كۆزى يۇمۇلمايدۇ. نېمە بولسىمۇ تۈتىگۈلنى ئۆيگە ئەكىرىۋالغاندىن كېيىن بولسۇن ـ دە، تۈتىگۈل ئۇ مېنىڭ بەخت قۇشۇم، ئۆيۈم-نىڭ گۈلى، قەلبىمنىڭ ئۆچمەس چىرىغى، قېرىغاندا تاپقان مۇھەببەت چولپىنىم ... مەن ئۇنىڭسىز ياشىيالمايمەن. بىزگە ئەمدى ھېچكىممۇ سۈيقەست قىلالمايدۇ. بىزنى ھەرقانداق كۈچ ئايرىۋېتەلمەيدۇ. بىزنى ھەرقانداق جاللات ـ قاتىلمۇ ئۆلتۈرۈۋېتەلمەيدۇ...

مەسۇم يوتقانغا كىرىپ شۇ خىيالىلارغا غەرق بولدى. ئېھ-تىبكتر چىرىغىنى ئۆچۈردى. ئۆي ئىچى قاراڭغۇلۇققا چۆكۈپ، ئۇنى يەنە سۈر باستى. ئۇ، قورقۇنچ باسقانسېرى، ئۆزى بىلىدە-غان ئايەتلەرنى ئىچىدە ئوقۇپ ئەتراپىغا ھوردى. كۆزىنى چىڭىدە ئۇمۇپ يېتىپ بىر پەستىن كېيىنلا ئۇخلاپ قالدى. ئارقىدىنلا چۇش كۆردى. چۈشىدە بىر قارا ئىت ئۇنىڭغا ئېتىلىپ كەلگەن-

دى، نەدىندۇر پەيدا بولغان تۇتىگۇلمۇ ئىتتىنىڭ يېنىدا پەيدا بول-
دى. مەسۇم تۇتىگۇلنى كۆرۈپ ۋارقىرىدى:
«تۇتىگۇل، ئۆزىڭنى چەتكە ئېلىڭ، غالجىر ئىت
ئىكەن!»
تۇتىگۇل ئىتنى ئەمدى كۆرگەن بولسا كېرەك، قورقۇپ
كەتكىنىدىن جېنىنىڭ بارىچە چىرقىراپ ئۆزىنى مەسۇمنىڭ قۇ-
چىقىغا ئاتتى. مەسۇم تۇتىگۇلنى تۇتۇشقا ئولگۇرەلمىدى. ئىت
مەسۇمنى تاشلاپ، تۇتىگۇلگە ئېتىلدى، چوڭلۇقى موزايدەك كېـ
لىدىغان قارا ئىت، كۆزىنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا
تۇتىگۇلنى بېسىۋېلىپ تالاشقا باشلىدى، ھايات - ماماتلىق ئېلى-
شىش باشلاندى. مەسۇم ئۇنى ھەرقانچە قىلىپمۇ قارا ئىتنىڭ
چاڭگىلىدىن قۇتقۇزالمىدى. تۇتىگۇلنىڭ ئېچىنىشلىق ۋارقىرى-
غان ئاۋ - ۋاھلىرى ئالەمنى بىر ئالدى...
«تۇتىگۇل! تۇتىگۇل! قارا ئىت سېزنى تالاپ ئۆلتۈرىدىغان
بولدى. ۋاي ئەمدى قانداق قىلاي!» مەسۇم ۋارقىرىغىنىچە ئويـ
غىنىپ كەتتى. قاراڭغۇ ئۆي جىمجىتلىقى ئۇنى تېخىمۇ سۇرلۇك
بىر ھاڭ ئىچىدە تۇرغاندەك تۇيغۇغا كەلتۈردى. ئۇ، چىراغنى
ياندۇردى، كۆڭلى بىرئاز ئارامغا چۈشتى. بايىقى قارا باسقان
چۈشتىن ئۇ قارا تەرگە چۆمگەندى. مەسۇم كارىۋاتنىڭ باش
تەرىپىگە ئارتىپ قويغان يۇز لۆڭگىسىنى ئېلىپ باش - كۆزىنى
سۈرتتى، كارىۋاتتىن چۈشمەي بىر پەس ئولتۇردى. قانداقلا
بولمىسۇن، تۇتىگۇلنى ئۆيگە ئەكېلىۋېلىش كېرەك. دۇشمەنلىك
بولۇپ قالغىنى ئېنىق، ئەمما ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولۇشىنى بىر
ئاللادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. تۇتىگۇلنى ئەتىلا ئۆيگە ئەكېلى-
ۋېلىپ كەتكۈزمەيدۇ، ھەممە ئىش ئۇنىڭ چۈشىگە ئايان بولدى.
ئالمىدىس بىر ئىشلار بولۇپ قالسا، تۇتىگۇلدىن ئايرىلىپ قې-
لىپ، ھەسرەت چېكىپ يۇرگەندىن كۆرە، بالدۇرراق ئۆيگە ئە-
كېلىۋالغىنى تۈزۈك. «قىزىل خەت»، «نىكاھ - پىكاھ» دېگەن-

لەرنى ئالدىرماي بىر ياقلىق قىلىۋالسىمۇ بولىدۇ. «قىزىل خەت»، «نىكاھ» دېگەنلەر ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدىكى بىر شەكىل، مۇھەببەتكە ھېچقاچان توسالغۇ بولالمايدۇ. مۇھەببەتكە نېمە تەڭ كەلسۇن! يەنە كېلىپ قېرىغاندىكى مۇھەببەت بەك تاتلىق بولىدىكەن. مۇھەببەتنىڭ شەرتى بولمايدىغۇ، ئۇنداق شەرتلەرنى ئادا قىلمەن دەپ يۈرمەي تۇتىگۈلنى ئۆيگە ئەكېلىۋالسا بولمىدىمۇ.

مەسۇم باش - ئايىغى يوق خىياللار بىلەن ئولتۇرۇپ كەتتى. تېرموستىن قاينىق سۇ قۇيۇپ بايا قارا باسقاندا ۋارقىراۋېرىپ قۇرۇپ كەتكەن گېلىنى نەمدىۋالدى. ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياق - بۇ ياققا ماڭدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئەتىنى كۆتمەكتىن باشقا ئامالى يوق ئىدى، كۆڭلى بىئارام بولۇپ تۇراتتى. ۋاقىتنى بىلمەك بولۇپ تام سائىتىگە قارىدى. سائەت ئىستېرىلكىسى ئون بىر يېرىمنى كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئۇ، ناھايىتى ئۇزاق ئۇخلىغاندەك قىلىۋىدى، لېكىن ۋاقىت ئەمدىلا تۇن يېرىمىگە يېقىنلىشىپ قاپتۇ. ئىچى پۇشۇپ تېلېۋىزورنى ئېچىپ باقماقچى بولدى. تېلېۋىزورنىمۇ ئاچتى. سىملىق تېلېۋىزوردا تېخىچىلا شياڭگاڭنىڭ «قاباھەتلىك سۆيگۈ» ناملىق ھېكايە فىلمى قويۇلۇۋاتاتتى. ئۇ بۇ فىلمنى ئىلگىرى كۆرۈپ بولغاچقا تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈپ ئۇخلىماقچى بولۇۋىدى، ئارقىدىنلا ئېلان بېرىپ قالدى. مەسۇم ئارقىچە مېڭىپ بېرىپ كارىۋىتىغا ئولتۇرىدى، قىزىقارلىق بۇ ئېلاننى كۆرۈپ ئۇنىڭ گۈلقەلبىدىكى ئېچىلىپ كەتكەندەك بولدى، قۇۋۋەتكە تولغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئېلاندا دەل ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بىر دوردانىڭ چۈشەندۈرۈشى بېرىلىۋاتاتتى.

«بور!... بور كاپسۇلى! پاھ - ھا! دەل مېنىڭ ئىزدەيدىغىنىمدىن ئىكەن، ئەرلىك باھانى كۆچەيتىپ، چەكسىز كۈچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلىدۇ، تۇغماس خوتۇنىنىمۇ تۇغدۇرۇۋېتىدۇ، تۇغ-

دىغان خوتۇنلارنى كۆپلەپ تۇغدۇرىدۇ. بۇ دېگەنلىرى راست بولسا نېمىدېگەن چوڭ ئامەت. مانا توي قىلىشىمغا ئۇلگۈرتۇپلا بور كاپسۇلىنى چىقىرىپتۇ. بۇنىڭدىن ئەتىلا ئېلىپ ئىچىش كېرەك. بور كاپسۇلى سىزگە راھەت، ھاياتىڭىزغا بەخت ئاتا قىلىدۇ، دېگىنىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ، مەسۇم، بەلەن ئىش بولدى، بەلەن ئىش!... مەن ئەتىلا توي بولىدىغان قېرى يىگىتمەن، بەيگىگە تاڭشۇرۇلغان ئارغىماقتەك بولۇشۇم كېرەك. مەن خوتۇن ئالمەن، يەنە كېلىپ ياش چوكان ئالمەن، خۇددى بەزگە تاشلانغان مۇشۇكتەك قىزغىن، چەبدەس بولۇشۇم كېرەك. مەن بىر ياش خوتۇننىڭ ئىشقى - مۇھەببىتىگە سازاۋەر بولغان قېرى يىگىت- مەن، لېكىن، بۇ ياش چوكاننىڭ شەھۋانىي نەپسىنى ياش يىگىت- لەردەك ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان شەھۋانىي كۈچ بىلەن قاندۇرۇشۇم كېرەك. بولمىسا مەن ئۇنى ئالتۇن زىبۇزىنەتكە بېشىدىن تارتىپ تاپىنىغىچە كۆمۈۋەتكىنىم بىلەنمۇ بىر تىيىنگە ئەرزىمەيدۇ، ئۆيۈمگە باغلاپ قويغىنىم بىلەنمۇ ھەرگىز تۇرمايدۇ. ياش خوتۇنغا شەھۋانىي بەز كېرەك، شەھۋانىي بەز، ئۇقتۇڭمۇ، مەسۇم!»

مەسۇم يېرىم پىچىرلاپ تۇرۇپ شۇ گەپلەرنى قىلغان بولدى. ھازىر ئۇنىڭ كاللىسىغا ئاشۇ دورا كىرىپلىۋالغانىدى. خوتۇن ئېلىشىنىڭ ئۆزى بىر جەڭ. ئالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ شەھۋانىي نەپسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشىنىڭ ئۆزى ئەرلىك ئىززەت - نەپ- سىڭگە باغلىق تۇرسا، يەنە نېمىدەپ ئۇ دورىنى ئىچمەيدەكەن؟! بۇ دورا ئۇنىڭ ياش خوتۇننىڭ قولىدا چىڭ تۇتۇپ تۇرۇش - تۇرالماسلىقىغا باغلىق ھەل قىلغۇچ ۋاستە. ئۇ بولمىسا مەسۇم بەربات بولىدۇ، ئالغان ياش خوتۇنمۇ ئۆزىنىڭ شەھۋا- نىي نەپسىنىڭ بەزگە قانمىغانلىقى ۋەجىدىن تالاغا قاراپ كېتىدۇ.

«ئاھ بور كاپسۇلى — بۇقا كاپسۇلى! سەن مېنىڭ بۇقىدەك كۆچلۈك تۇرۇپ ياش خوتۇنۇمنىڭ ئۇستىدىن ھۆكۈمرانلىق قىلى-

شىمغا ئاتا قىلىنغان جىسمانىي ۋە مەنىۋى روھ!...»

مەسۇم تېلېۋىزورنى ئۆچۈردى. ئەمدى ئۇنىڭغا باشقىسى لازىم ئەمەس ئىدى. ئۆزىگە كېرەكلىك يېرىنى كۆرسىلا شۇ كۈپايە ئىدى. ئۇ، خىلمۇخىل گادىرماچ خىياللىرىنى سۈرۈپ بولغۇچە تۈن نىسپىدىن ئاشقانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ جىددىيلەشكەن نېرۋىلىرىنى ھاردۇق ئالدۇرۇش ئۈچۈن يەنە يوتقانغا كىردى. چىراغنى ئۆچۈرۈپ ياستۇقتا بېشىنى قويۇش بىلەن تەڭ ئۆگزىدە بىرنېمىنىڭ ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن ماڭغان شەپىسى ئاڭلاندى، «ئوغرى؟!» — ئىچىدە ئويلىدى مەسۇم، — مېنىڭ ئۆيۈمنى كۆزلەۋاتقان زادى كىمدۇر؟!» ئۇ دەرھال چىراغنى يانداۋردى، شۇئان ئۆگزىدە ئالدىراپ ماڭغان ئاياغ تۈۋىنى بىلەن تەڭ كىمدۇر بىرنېمىنىڭ ئۆگزىنىڭ ئارقىسىدىن سىيرىلىپ چۈشكىنى گۈپۈلدەپ يۇگۇرگەن ئاياغ ئاۋازىنىڭ بارغانسېرى يىراقلاپ كېتىۋاتقىنىنى ئاڭلاپ تۇردى. بۇ زادى قانداق ئوغرىدۇر، مال ئوغرىسىمۇ ياكى خوتۇن ئوغرىسىمۇ؟ مال ئوغرىسى بولسا مېنىڭ تويلۇق ئالغان مالىلىرىمنى كۆزلەۋاتىدۇ. ئەگەر خوتۇن ئوغرىسى بولسا، ئۇ جەزمەن ئىسمىرەمزە. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇتتۇرۇپ قويغان بۇ ياش چوكىنىنى ماڭا بەرگۈسى يوق! ئىچىگە ئوت كەتكەندەك قىلىپ تۇتىگۈل بىلەن مېنىڭ ئارقامدىن سايىدەك ئەگىشىپ يۈرۈپ نېمە قىلماقچىدۇر، قانداق سۈيىقەست ئويلاۋاتقاندۇر؟! ئادەم دېگەن بۇ مەخلۇق مەغلۇپ بولۇپ چىدىيالماي قالغىنىدا ھەر ئىشتىن يانمايدۇ جۇمۇ...

مۇشۇ خىياللارغا بەند بولغان مەسۇم قولىغا بۇلۇڭدا يۆلەكلىك تۇرغان جوتۇ سېپىنى ئېلىپ قورۇغا چىقتى. قورۇ چىرىغىنى يانداۋردى. دەرۋازا تۈۋىگە بېرىپ كوچىدا نېمە شەپە بارلىقىنى تىڭشىلاپ باقتى. مەھەللە غەرق ئۇيقۇدا ئىدى. ئۇ بىردەم دارۋازا تۈۋىدە تۇرۇپ كەينىگە ياندى. قورۇنىڭ بۇلۇڭ - بۇلۇڭلىرىغا بېرىپ قارىيىپ كۆرۈنگەن نەرسىلەرگە كالتەكىنى كۆچ بىلەن

ئۇردى. ئۇنىڭ ئۇرغىنى ياكى تەپكىنى پلاستىماسسا خالتىلىرىغا ئېلىپ دۆۋىلەپ قويۇلغان ئەخلەتلەر ياكى ئۆينىڭ كونا ئاداسقىلىرى بولۇپ چىقتى. ئۇ تۇرۇپ ئۆزىنىڭ بۇ قىلىقىغا كۈلكىسى كەلدى. ھېلىلا ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى سۇر بېسىپ قارا تەرگە چۆمۈپ كەتكەندى. ئەگەر ئەر يۈرەك باتۇر بولسا شۇئان يۈگۈرۈپ چىقىپ ئۇنىڭ كىملىكىنى ھېچبولمىغاندا ئىنسانمۇ، جىنمۇ ياكى ئەرۋاھمۇ، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بۇ ئۆينى ماريلاپ يۈرگەن بۇ شەپىنىڭ زادى كىملىكىنى نېرىدىن بولسىمۇ كۆرگەن بولاتتى. كونىلارنىڭ شەھەر ئېلىنغاندىن كېيىن، باتۇر كۆپىيىدۇ دېگىنى راست ئىكەن، ئوغرى قاچقاندىن كېيىن، قورۇغا چىققىنى نېمىسى، ئۇنىڭدىن كۆرە ئورنىدىن تۇرماي يوتقان ئىچىدە يېتىپلا ۋارقىراپ قويسا بولمايتتىمۇ؟ دېمىسىمۇ چىراغ يېقىپ قويۇۋېدى، ئوغرى قورقۇپ قېچىپ كەتتى! تۇرۇپلا ئۇنى يەنە سۇر باستى. قارامىلىقىنى قارا، ئوغرى بىرنەچچە بولغان بولسا، ئۇ قانداق قىلىپ تەڭ كېلەلەيتتى؟ كاللىسىغا بىرنىلا قويسا، قېرى جېنى غىقلا قىلىپ چىقىپ كېتىدۇ. ھېلىمۇ ياخشى ئوغرى قېچىپ كەتكەندىن كېيىن چىققىنى ئالەمچە چوڭ ئىش بوپتۇ. ئەتىلا، ياش چوكانىنى ئۆيىگە ئەكېلىشنى ئويلاپ، زور تەييارلىق قىلىۋاتقاندا بېشىغا كالتەك يەپ، ئوڭدىسىغا ياتسا، ئۇنى كۆرگەن تۇتىگۈلمۇ بىرەر كۈن قاراپ بېقىپلا، ئىش ئەپلەشمەيۋاتقىنىنى كۆرۈپ، ئالتۇن زىبۇ زىننەتلەرنى تاقاپ قېچىپ كەتسە قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۇ چاغدا مەھەللە ئالدىدا شەرمەندە بولۇپلا قالماي نۇرغۇن قەرزگىمۇ بوغۇلۇپ كېتىدۇ. مىڭ تەستە كەلتۈرۈۋاتقان خوتۇنىنىڭ قول ئۈچىنى تۇتماي تۇرۇپ ھەممىدىن قۇرۇق قالسا قانداق بولغىنى؟ ئۇ چاغدا ئەلەم بىلەن ئۆلۈپ كېتەر. ياق، ياق! ھەرگىز ئۇنداق بولمايدۇ. ئۇ ئۆزىگە ئاللادىن قۇت - ئامەت تىلەيدۇ. ئاللا مۆمىن بەندىلىرىنى نائۇمىد قويمايدۇ. مانا بەخت قۇشىنىڭ پېشانەمگە قونۇشىغا بىرلا ئاخشام ۋاقىت قالدى. بۇمۇ

ئاللانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولۇۋاتىدۇ، ئىنسان نىيەتنى دۇرۇس تۇتسىلا ئاللا مۇراد - مەقسىتىگە يەتكۈزىدۇ. نىيەت خالىس ئوخشايدۇ، نىيىتى خالىس ئادەمدىن جىنمۇ قورقىدۇ دېگەن گەپ بار. بايا ئوغرىمۇ چىراغ يېنىشى بىلەن قۇيرۇقىنى خادا قىلدى، يەنى قورقۇپ قېچىپ كەتتى. يالغۇزلۇقتىن بۆكى زېمىنغا چۈشۈپ كەتسە ئېلىپ بېرىدىغان كىشىنىڭ تايىنى يوق ئىدى، نىيىتى خالىس بولغاچقا مانا بىر ياش چوكان ئۆز ئايىغى بىلەن كېلىۋاتىدۇ. مەرۇپنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا بۇمۇ ئاللانىڭ ھىممىتى. بىرلا ئىش كەم بولۇۋاتىدۇ، ئۇ بولسىمۇ نىكاھ ئىشى كەينىگە سۈرۈلۈپ كېتىۋاتىدۇ. مەرۇپ ئۇنىڭدىن نىكاھسىز ياش چوكانىنىڭ قوينىغا كىرىپ سالارمۇ، ئۇ چاغدا ئاللانىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولۇپ پالاكەت باسارمۇ، دەپ ئەنسىرەيدۇ. نىكاھسىز بىر - ئىككى كۈن خوتۇن قىلغانغا گۇناھكار بولۇپمۇ كەتمەس، خۇدايىم ساقلار، ۋاقتىنچە ئۆزى بىلىدىغان سۈرە - ئايەتلەرنى ئوقۇپ تۈرسىمۇ بولار ياكى مەرۇپكە ئوقۇتار، راست، مەرۇپنىڭ ئۆزى بارغۇ، چالا ئوقۇسىمۇ، بىرگە ھېساب، قالغىنىنى خۇدايىم كەچۈرىدۇ، مەھەللىدىكىلەر نېمە دېسە دېسۇن، بەندىنىڭ دېگىنى ھېساب ئەمەس... توغرا، بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمى ئەتە ھېلىقى «بۇقا كاپسۇلى» نى ئېلىشنى ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك، «گۈلىستان» دا دەۋاتاتتى. ئۇنى ئىچىپ راسا بىر كۈچلىنىۋالسا، تومۇر - تومۇرلىرى چىڭقىلىپ روھى جۇش ئۇرسا، پەيلىرى ئوقيانىڭ كىرىچىدەك چىڭىدە تارتىلىپ تۇرسا، ھەربىر ئانتان ئوقى كۆكۈلدىكىدەك تەگمەمدۇ. ھەي - ھەي بور كاپسۇلى، بۇقا كاپسۇلى راستىنلا بۇقىدەك ئۇركۈتۈۋەتسەك نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە. ئەتە ئۇنى جەزمەن ئالىدۇ، تۇتىگۈلگە كۆرسەتمەي ئالىدۇ، كۆرسەتمەي ئىچىدۇ، تېخى بەدىنىدە كۈچ - قۇۋۋەتنىڭ بارلىقىنى، ھەرگىزمۇ قېرىپ قالمىغىنىنى بىر نامايان قىلىدۇ... تۇتىگۈل ئۇنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىنى كۆرۈپ ھەيرانۇ-ھەس بولۇپ قېتىپلا قالىدۇ.

مەسۇم ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغا سوزۇلغان خىياللار بىلەن تورۇسقا قاراپ ياتتى. كۆزىگە ئۇيقۇمۇ كەلمىدى. خىياللارنىڭ تولىلىقىدىنمۇ ياكى تۇتقۇلنى ئۆيگە ئەكىلىۋېلىشنىڭ خۇشاللىقىدىنمۇ ئەيتاۋۇر ئۇنىڭ كۆزى ئۇيقۇدىن يىراق ئىدى. بىردىنلا باش توخۇنىڭ چىللىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. مەسۇم بۇنىڭدىن ھەيران بولدى. تۇن كېچە چىللىغان توخۇ زادى ياخشىلىقتىن دېرەك بەرمەيدۇ، بۇمۇ مەرۇپنىڭ پەتىۋاسى ئىدى. ھازىر راستىنلا تۇن كېچىمىدۇر؟ ئۇنىڭ بۇ گۇمانلىرىغا جاۋاب بەرگەندەك بىر ئازدىن كېيىنلا نېرىقى مەھەللىدىكى مەسچىتتىن بامدات نامىزىغا تۇرىدىغانلارنى ئويغىتىدىغان «سالات» ئاۋازى ئاڭلاندى:

«ئەسسالاتۇخەيرۇل مىنەلنەۋۇم!...»

تاڭ ئېتىپ قاپتۇ. كېچىچە كىرپىك قاقمىغان مەسۇم ئەمدى ئۇگىدەك بېسىۋاتقىنىنى سەزدى. شېرىن ئۇيقۇ ئۆزىنىڭ غالىب كۈچىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. بۇگۈنكى كېچە ئاۋۇال شېرىن ھەمسۆھبەت، ئاندىن ئەنسىز چىلىك، ئاخىرىدا بىر - بىرىگە ئۇلىنىپ كەلگەن تۇگىمەس خىياللار بىلەن ئۆتتى. يالغۇزلۇقنىڭ شۇنداق يەرلىرى يامان - دە، مۇبادا تۇتقۇل يېنىدا پۇشۇلداپ ئۇخلىغان بولسا، مەسۇمۇ ئۇيقۇدىن قېلىپ، قۇرۇق خىياللار بىلەن تاڭ ئاتقۇزمىغان بولاتتى. كېچىچە ئۇيقۇسىز قالدى، ئەمدى ئازراق كۆز ئىلىۋالمىسىمۇ بولمايدۇ. ئەتىكى ئىشلار، ياق بۇگۈنكى ئىشلار ئۇنى كۈتۈپ تۇرىدۇ. بۇگۈن كېچە تۇتقۇل بىلەن دىدارلاشقاندا كۆزىگە ئۇيقۇمۇ كەلمەس، ياش چوكانىنىڭ شەھۋانىي ئىشقى پۈتۈن بەدىنىڭنىڭ تومۇر - تومۇرلىرىدىن، ئېلىك - ئېلىكلىرىڭدىن كېلىدىغان روھنى قوزغايدۇ... مەسۇم شۇلارنى ئويلىغىنىچە، كۈن قىزىلدا شېرىن ئۇيقۇ ئۇچۇن جان پىدا قىلىپ، غەرق مەست ئۇخلايدىغان بەندىلەر قاتارىدا تىمتاسلىق ئىچىدە پۇشۇلداپ ئۇخلاپ كەتتى...

يەتتىنچى باب

كۈن چىقتى. مەسۇمنىڭمۇ كېچىچە كۆتكىنى شۇ ئىدى. ئۇ، كىچىككىنە بولسىمۇ قېنىپ ئۇخلىغانىدى. بۈگۈن ئۇنىڭ قىلىدىغان ئىشى ناھايىتى كۆپ. ئالدى بىلەن دورا سېتىۋالىدۇ، ئاندىن پىششىق يېمەكلىكلەردىن كۆپلەپ ئېلىشى كېرەك. ئاساسلىق ئىشنى بۈگۈن پۈتتۈرۈۋېلىشى ئۇنىڭ ئۈچۈن چوڭ غەنىيمەت. تۈتىگۈلمۇ يالغۇزلۇقتىن زېرىكىپ ئۆيىگە قامىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. تەنها جېنىغا ئۆي ئىجارە ئېلىش، قازان قاينىتىش... دېگەنلەرگە تالاي پۇل كېتىدۇ. شۇڭا مەسۇم بىلەن بىر ئۆيدە تۇرۇۋەرسۇن، هامان بىر ياستۇققا باش قويىدىغان بولغاندىكىن، كەينىگە سۆرەشنىڭ نېمە هاجىتى...

مەسۇم شۇ قارارغا كېلىپ ئەتىگەندىلا مەرۇپنى ئۆيدىن چاقىرىپ چىقتى. ئاخشام تاپشۇرغان ئىشى بويىچە ئۇنى تاكسى بىلەن يولغا سالدى ـ دە، ئۆزى بازارغا كەتتى. بۈگۈن ئۆيگە گۆش، ياغ، ئوتياش ۋە تاتلىق ـ تۇرۇملارنى ئەكەلمىسە بولمايدۇ. غورىگىل تۇرمۇشقا ئادەتلىنىپ قالغان ئەسكى ئادىتىنى بۈگۈن يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلاپ يېڭىچە بىر ئادەت تىكلىشى كېرەك. چۈنكى ئۇ بۈگۈن ئۆز تەقدىرىنى ئارىسىدا هېچكىمگە نېسىپ بولمىغان بىر گۈزەل جاناننىڭ ۋەسلىگە يېتىدۇ. بۇ چوڭ ئامەتنى قاچۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن تېز تۈتۈش قىلىش كېرەك. مەسۇم بۈگۈن بازاردا پۇلنى ناھايىتى سېخىيلىق بىلەن خەجلەۋەتتىپ ئاشۇ خىياللار بىلەن بەند بولدى. كۆڭلى بولسا ناھايىتى كۆتۈرەڭگۈ ئىدى. يۈرىكىنىڭ چوقۇر قاتلاملىرىدىن قوزغالغان ئوتلۇق مۇھەببەت بەئەينى ماگمىدەك قاينايتتى. ۋاھ، ياش يىگىتلەرنىڭكىدەك چاپچپ تۇرغان كۆڭلىگە هېچنېمە تەڭ كېلەلمەيتتى. ساقلىنى پاكىز قىرغان، خۇشبۇي ئەتىرنىڭ هىدلىرى گۈپۈلدەپ پۇراپ تۇرغان مەسۇمنىڭ يېنىدىن ئۆتكەن ئەر ـ

ئاياللار ئۇنىڭغا بىر قارىۋەتمەستىن ئۆتۈپ كەتمەيتتى. يېڭى شەھەر، يېڭى كاستۇم - بۇرۇلكىسى، پارقىراپ تۇرغان شىبلىتى، ھەتتا پۇتىغا كىيىۋالغان قارامتۇل يىپەك پايپاقلىرىدىن ئۇنىڭ توپى بولمىدىغان ياش يىگىتتىنمۇ بەكرەك كەيپى چاغ ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولاتتى.

بازارلىقىنى ئېلىپ بالدۇر قايتقان مەسۇم ئۆيگە كىلىپلا ھەممىنى جاي - جايىغا قويۇپ ئۆينى راسلىدى. ئۆي - جاھازلىرىنى ئەكەلگەن مەھەللە ھارۇنبەكشۇمۇ ئۇنىڭغا يارەملەشتى. يېڭى دەۋر پاسونىدىكى ئۆي جاھازلىرى، مەسۇمنىڭ غېرىب كۆلىبىسىنى ئاجايىپ تۇسكە كىرگۈزدى. مەسۇم بويتاق ھۇجرىسى بىلەن ئەمدى مەڭگۈلۈككە خوشلاشماقچى بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. تۇتىگۈل بوسۇغىدىن قەدەم باسسىلا مەسۇمنىڭ ئىلگىرىكى ھەممە ھالىتىگە — يالغۇزلۇقتىن مۇڭ - ھەسرەتكە پېتىپ ئولتۇرۇشىغا، ئۆي ئىچىدىكى مەينەتچىلىككە، بويتاقچىلىقتىن پەيدا بولغان روھسىز، چۈشكۈن شەھۋانىي ئىشقىغا خاتىمە بەرگىلى بولاتتى. مانا ئەمدى ئۆيمۇ يېڭىلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. مەرۇپ كەلسىلا ھەممە ئىش پۈتىدۇ...

مەسۇمنىڭ خىياللىرى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا قورۇدا ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلاندى. مەسۇم ئالدىراپ ئىشىكنى ئاچتى. مەرۇپ قايتىپ كەلگەنىدى. مەرۇپ ئۆيگە ئۇنچىقماي كىرىپلا مەسۇمنىڭ قولىغا ئالتۇن زەنجىر، ئالتۇن زىرە، ئالتۇن بىلەزۈكلەرنى تۇتقۇزۇپ پېشانىسىدىكى تەرنى سۈرتتى.

— ئالتۇننىڭ سۈرى بار جۇمۇ، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ قولياغلىقىنى قاتلاپ يانچۇقىغا سېلىۋېتىپ، — كەم دېگەندە يەتتە مىڭ تەڭگىلىك ئوقەت ئىكەن. يولدا چۈشۈرۈپ قويماي دەپ قويۇن يانچۇقۇمنى ماڭدامدا بىر تۇتۇپ ماڭدىم. ياۋاللا، دۇنيا بولمىسا ئۇنىڭ دەردى، بولسا ئۇنىڭ تەشۋىشى... ئەمدى يەنە

نېمەڭ كەم؟ ئۆي جاھازلىرىنى بىرەدەملا كەلتۈرۈپ بولۇپسەن، چاققان ئىكەنسەن جۇمۇ.

— ئۇكا، سەن بولمىساڭ قانداق قىلاتتىم، — دېدى مەسۇم خۇش بولۇپ، — تۇغقىنىمۇ سەن، قوشنامۇ سەن، ئاغىنەمۇ سەن بولدۇڭ، تويدا ساڭا بىر يىگىتلىك بوسۇت قىلايچۇ، يىگىت قولدىشى بولسەن ـ دە ماڭا!

— ۋاھ، قېرى يىگىتكە، قېرى قولداش! بەلەن ئوقەت بولدى ـ دە، — مەرۇپ شۇ گەپ بىلەن تەڭ ھۇزۇرلىنىپ كۈلدى، مەسۇمۇ ئەگەشتى.

— كەل، ئىككىمىز ئولتۇرۇپ چاي ئىچكەچ يەنە مەسلىھەت قىلىشۋالايلى، — دېدى مەسۇم بايا بازاردىن ئەكەلگەن تاتلىق ـ تۇرۇملارنى جوزىغا تىزغاندىن كېيىن، — قارا، ئۇكا، سەن بولمىساڭ خوتۇننى قانداق ئالاتتىمكىنتاڭ؟

— خوتۇننى مەن ئۇچۇنلا ئېلىپ بېرىدىغاندەك قىلىۋاتىسەن، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپمۇ ئۇلاپلا، — مەسلىھەت دېگىنىڭ شۇ گەپمىدى؟ يە باشقا گېپىڭمۇ بارمۇ؟

مەسۇم چاي ئىچكەچ ئاخشامقى چۈشنى ئۆرىدى. مەرۇپ ئۇنىڭغا چۈشىنىڭ تەبىرىنى ئېيتمايلا قويدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىمۇ بىر تۈگۈن بارەڭ قىلاتتى. تۇنۇگۈنكى «مورا ۋەقەسى» ئۇلارغا ھوشيار بولمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتكەندەك قىلاتتى.

— ياش چوكان ئېلىۋاتىسەن، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ بىرەدەم ئويلانغاندىن كېيىن، — شۇڭا دۈشمىنىڭ يوق دېگىلى بولمايدۇ، ھەر ھالدا باشقىلارنىڭ خوتۇنىنى بۇلىۋالمىساڭمۇ، ئالماقچى بولغان لايىقىنى تارتىۋالدىڭ، بۇغۇ خوتۇنىڭ ئىختىيارلىقىدىكى ئىش، يەتتىنچى خوتۇنۇڭنى ئېلىش ئالدىدا تۇرىسەن، ئەمدى ئۆپكەڭنى بېسىۋلىپ مۇشۇنىڭ بىلەن توختاپ قالساڭ بولامدىكىن، قېرىپ پۇت ـ قولىنىڭ ماداري كەتمەيدىغان كىم بار؟ مىڭ ياشقا كىرگەن لوقمانمۇ، ئۆلۈمگە ھىيلىلەر

قىلغانۇ، ئۆلۈمنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمىغان، بەندە ھايانتقا، خۇددى سەن خوتۇنغا تويمىغاندەك تويمايدۇ، ياش پېتى تۇرسام دەيدۇ، لېكىن تەقدىر رەھىمسىز كېلىدۇ. ئەتىلا قېرىپ ھاسىغا چۈشىسەن، كۆزۈڭ ئاجىزلايدۇ، تەمتىلەيسەن، پۈتۈڭدا قۇۋۋەت قالمايدۇ، ئالدىڭغا كەلگەنگىلا ئىگە بولىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالىسەن. مۇشۇ ئالغان خوتۇنۇڭ ئىنساپلىق بولسىلا كەلگۈسىدە ھاجىتىڭدىن چىقىدىغان دىيانەتلىك ئايالىڭ بولۇپ قالىدۇ، ئۇ تېخى ياش، سەن قېرىدىڭ، شۇڭا ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىل، ۋاپادار ئەر بول، ئۇ سېنى ئالدىدا ئۇزىتىۋېتىپ، ئارقاڭدا يىغاڭىنى يىغلاپ، «ۋاي مۇرەببىم، مۇرەببىم، سېنى قانداق ئۇنتاي، مۇرەببىم، سېنىڭغۇ ئۇنتۇرمەن، ھېلىقى بىرنېمەڭنى قانداق ئۇنتۇرمەن!...» دەپ يىغلاپ قالسۇن جۇمۇ.

— گەپنىڭ ئاخىرىنى چاقچاققا ئايلاندۇردۇڭغۇ، گۆش! — دېدى مەسۇم مىيىقىدا كۈلۈپ، — سېنىڭ چاقچاق ئارىلاشتۇرمايدىغان گېپىڭ زادى يوقمۇ؟! مۇشۇنداق پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تېپىرلاپ تۇرغىنىمدا يوقىلاڭ گېپىڭنى قوي. مەن ئەمدى تۇتقۇلنىڭ قېشىغا باراي، ئۇ مېنى كۈتۈپ كۆزى تۆت بولدى، باشقا گېپىڭ بارمۇ؟

— يەنىلا نەسىھەت گېپىم، مەسۇمكا، ھازىرچە نەپسىڭنى يېغىپ تۇر. نىكاھ ئوقۇمايلا تۇرۇپ، ئادەمنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ يۇرمە، ئۆيۈڭنىمۇ ياسىدۇق. ئالتۇن جابدۇقۇڭنىمۇ تەييارلىدۇق. نىكاھىڭلا قالدى. ئىككى مۇسۇلماندىن تۆرەلگەن بەندىسەن، بىزنىڭ كۆزىمىزنى بويىغىنىڭ بىلەن يارانقان ئىگەسىنىڭ ئالدىدا ئاشكارىلىنىپ قالىسەن. مەسۇمكا، ھەممە بالايىئاپەتنىڭ باشلىنىشى زىناخورلۇقتىن كېلىدۇ، بىلەمسەن؟

— بولدى، بولدى، ئۇكا، نىكاھ قىلماي تۇرۇپ يەڭگەڭگە چېقىلىشقا بولمايدۇ، بىلىۋاتىمەن، بۇ نەسىھىتىڭنى ئېسىمدە تۇتىمەن. ماڭا قارىغىنا، ئامالسىزلىقتىن چالا - بۇلا تېگىپ كەتسىمۇ بولمامدۇ، ئۇكا؟

— مانا، مانا يەنە كونا كېسىلىك قوزغىلىپ جۆيلۇگىنى تۇردۇك، ئەسۇمكا، — دەپ تېرىكتى مەرۇپ، — زادى بولمايدۇ، دېدىمغۇ، قىزىل خېتىگنى ئۆزۈملا مېڭىپ ھەل قىلاي، ئاندىن مۇللا كىچىكئاخۇننى باشلاپ كېلىپ نىكاھ ئوقۇتۇۋالايلى، ئاندىن نېمە قىلساڭ قىلمامسەن، كىم بىلەن كىمنىڭ نېمە كارى؟

— خوپ، دېگىنىڭ ئورۇنلۇق، مەرۇپ ئوكا، ئەمىسە مەن ماڭاي. سېنى ئۆيدىن ھەيدىگەندەك قىلىۋاتىمەن. خاپا بولماسسەن؟

— بىلىۋاتىمەن، ياش خوتۇنۇڭنى كۆرۈشكە ئالدىرا-ۋاتىسەن - دە.

— كۆڭلۇمنىغۇ چۈشىنىپ تۇرسەن، ئوكا، ئەمما، ئاشۇ بەزنى يېگۈزگىلى قويمايۋاتىسەن - دە، خەت - پەت، نىكاھ - پىكاھ دېگەنلەر چاپچىپ تۇرغان كۆڭلۈنى توسۇيالامدۇ؟ بەزنى يەپ بولۇپ ئاندىن خەت ئالساقمۇ، نىكاھ ئوقۇساقمۇ بولاتتى...

— مانا، مانا يەنە جۆيلۇدۇك ... سەن ئاۋۋال تۇتىگۈلنى ئەكەلگىن. مەن يەنە سەن بىلەن مۇشۇ ئۆيدە بىللە بولىمەن. بولمىسا، تۇتىگۈلگە نىكاھسىزلا چېقىلىپ قويغۇدەكسەن.

— كەچتىچۇ؟ — سورىدى مەسۇم كۈلۈشنى ياكى يىغلاشنى بىلمىگەن بىر ھالەتتە چىرايى ئۆڭۈپ.

— كەچتە ئۆيىگە تاكسى بىلەن يولغا سېلىپ قويىسەن. نىكاھسىز بىللە بولساڭ ئۆيۈڭ توزۇيدۇ، ئۆيۈڭدە بەرىكەت بولمايدۇ، مەھەللىنى بۇلغايسەن، سەن شۇنچە ياشقا كىرىپ بۇ ئىشنى قىلساڭ، ياشلار سەندىن ئۆگىنىپ نېمىلەرنى قىلمايدۇ؟ ئويلاپ كۆر، «ئۇرۇك ئۆرۇك ئۆرۇكنى كۆرسە ئالا بولىدۇ» دېگەن گەپ بار. شۇنىمۇ ئېيتىپ قويماي، سەن ئىززەت - ھۆرمەتتىگنى، بولغۇسى ئايالىڭنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى ساقلىشىڭ كېرەك، بولمىسا مەھەللىدىكىلەر خوتۇنۇڭنى كۆزىگە ئىلىپمۇ قويمايدۇ. قانداق دەيسەن، ھە، راست، ئۆيۈڭگە ئەتىر چېچىۋەتىشنى ئۇنتۇما!

— ماقۇل، ئۇكا، ماقۇل، — دېدى مەسۇم بىر پەس ئويلىنىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، — سېنىڭ دېگىنىڭچە بولسۇن، ئەمسە مەن ماڭدىم...

مەسۇمنىڭ ئاخىرقى سۆزى ئۇنىڭ ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا ئېيتىلىۋاتقاندەك بىرخىل سۇس كەيپىيات ئىچىدە ئاڭلانغاندى. ئادەمنىڭ ئاغزىدا دېگىنى ئەمەس، بەلكى كۆڭلىدە ئويلىغىنى ھېسابى. مەسۇم كۆڭلىدە قانداق ئويلارنىڭ بارلىقىنى مەرۇپكە تولۇق دېمىگەنىدى. مەرۇپمۇ ئۇنىڭ نەسىھەتكە قۇلاق سېلىپ شەرئىەت يولىنى تۇتۇشىغا ئىشەنمەيتتى. ئۇلار ئىككىسى ئەنە شۇنداق سىرلىق خىياللارغا چىرمىلىپ، كۇن چۈشتىن قايرىلىغاندىلا خوشلاشتى. مەسۇم تاكسى توسۇپ شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىلىرى تەرەپكە يول ئالدى. مەرۇپ مەسۇمنى ئۇزىتىۋېتىپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

مەسۇم «گۈلىستان» سودا سارىيى ئالدىدا تاكسىدىن چۈشتى، ئاخشام تېلېۋىزوردىن كۆرگەن «بۇقا كاپسۇلى» مۇشۇ يەردە سېتىلاتتى. ئۇ، بۇ دورىنى ئالغانلىقىنى تۇتىگۈلدىن مەخپىي تۇتقۇسى كەلدى. دورىنى ئالدىيۇ، تۇتىگۈلنىڭ قېشىغا ئەمەس، يەنە ئۆيىگە قايتماقچى بولدى. ئۇ بۇ دورىنى ئىچكەندىن كېيىن، قانچە ۋاقىتتىن كېيىن ئۇنۇمىنى كۆرگىلى بولىدىغانلىقىنى مال ساتقۇچىدىن بىلىۋالغاندى. ئارىلىقتىكى ۋاقىتنى ھېسابلاپ كۆردى، ئۆيىدە ئارامخۇدا دورىنى ئىچىۋالغاندىن كېيىن، ئالتۇن جابدۇقلارنى ئېلىپ تۇتىگۈلنىڭ يېنىغا بارسىمۇ ئۇلگۈرەلەيدىغانلىقىنى جەزملەشتۇردى. مەسۇم ئۆيىگە كىرىپلا ئالدىراپ ـ تېنەپ دورا شېشىسىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى ـ دە، ئەتىگەن پىيالىدە قالغان قاينىق سۇ بىلەن ئىچىۋەتتى. ئۇ بەكمۇ ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى. چۈنكى مەرۇپ كىرىپ قالغۇدەك بولسا بىرمۇنچە ئىش تېرىپ بۇ نازۇك ئىشقا پۇتلىكاشاك بولماي قالمايتتى. ئۇ شۇلارنى ئويلاپ ئۆيدىن تېزرەك چىقىپ كېتىشكە ئالدىراۋاتاتتى. دې-

گەندەك، سىرتتا يەنە ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلاندى، ئارقىدىنلا مەرۇپ-
نىڭ «مەسۇمكا» دەپ توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.
— نېمىلەرنى تېقىشتۇرۇپ كېتىۋاتىسەنۇي، مەسۇمكا، —
دېدى مەرۇپ بوسۇغا ئاتلاپلا، — شۇنچىلىك تېز بېرىپ كەلدىڭ-
مۇ، قېنى تۇتىگۈل، كۆرۈنمەيدىغۇ، مەندىن قىزغىنىپ يوشۇ-
رۇپ قويدۇڭمۇ — يە.
— يوشۇرۇپ قويمىغان قونچاقمىتى يەڭگەك، — دېدى مە-
سۇم مەرۇپنىڭ تۇيۇقسىز پەيدا بولغىنىغا تېرىكىپ، —
سېنىڭسىز بىرەر ئىش قىلغىنى بولارمۇ؟
— مېنىڭسىز ئىش قىلالمايسەن، مەسۇمكا، — دېدى مە-
رۇپمۇ كۆڭلىدىكى گەپنى قىلىپ، — ساڭا جۇڭالدۇرۇز كېرەك،
بولۇپمۇ مېنىڭ جۇڭالدۇرۇزۇم كېرەك، ئەقىللىققا ئىشارە، نا-
دانغا جۇڭالدۇرۇز دېگەننى بىلمىگەنمىدىڭ، بولمىسا ئىشنى بۇ-
زۇپ قويىسەن، مەقسىتىڭگىمۇ يېتەلمەيسەن.
بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەسۇم تېرىكتى. ئۇ ئۆزىدىن خىجىلا
كېچىك بىر شۇمتەكنىڭ ئۆزىنى شۇنچىلىك چۈشۈرۈۋاتقىنىغا
چىدىيالمىدى.
— مەرۇپ ئۇكا، ئۆزۈڭنى ئەر چاغلىساڭ، ئۆزگىنى شىر
چاغلا دېگەن گەپ بار جۇمۇ، — دېدى مەسۇم قولىغا قولۇپنى
ئېلىپ ۋە مەرۇپنىڭ ئۆيدىن ھەيدىگەندەك قىلىپ تالاغا ماڭ-
دى، — مەن كەتتىم، كېچىدە ئاۋارە بولۇپ ئۆيۈمنىمۇ كۆزەت
قىلىپ يۈرمە، ئەمدى ھېچ ئىش بولمايدۇ. ئالتۇن جابدۇقلارنىمۇ
ئېلىۋالدىم.
— تۇتىگۈلنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويماي دەپسەن — دە، مەسۇم-
كا، بولمىسا ئۆيۈڭگە كەلمەسمىكىن، ئۇركۈتۇپ قويغان ئوخشا-
مامسەن؟
— گۈزەل چوكانغا ئالتۇن زىبۇ زىننەت يارىشىدۇ، — دېدى
مەسۇم مەيدىسىنى كېرىپ تۇرۇپ، — ئۇزۇندىن بۇيان خوتۇن

يۇزى كۆرمىگەن مەندەك بىر بويتاق ئۇچۇن بۇ تېخىمۇ قالتىس ئىش، ئاپاڭنى داداڭغا پەردازسىز كۆرسەتمە دېگىنىمۇ شۇ. يەڭگەڭنى ئۆيۈمگە پەردازسىز باشلاپ كەلمەي دەۋاتىمەنغۇ، ئۇكا، قانداق دەيسەن؟

— شۇنداق قىل، مەسۇمكا، — دېدى مەرۇپ بىرئاز كىنايە ئارىلاش، — دۇنيادا بىر سەنلا خوتۇن ئېلىۋاتقاندەك قىلىۋاتسەن-غۇتاڭ ...

— خوتۇن ئالماق مۇھىم، — دېدى مەسۇم تالا ئىشىكىگە قۇلۇپ سېلىۋېتىپ، — خوتۇنسىز تۇرمۇشنىڭ تەمى بولمايدىكەن ئەمەسمۇ.

ئۇلار ئىككىسى يەنە مەھەللە دوقمۇشىدا ئايرىلىشتى. مەسۇم تاكسى توسۇپ ئۇدۇل تۇتقۇلۇنىڭ قېشىغا راۋان بولدى. مەسۇم تۇتقۇلۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تاكسىدىن چۈشكەندە، مەسۇمنى ئۆيىدە كۈتۈۋېرىپ زېرىككەن تۇتقۇل ئىشىكىنى ئەمدىلا ئېتىپ كوچىغا ماڭغانىدى. ئىشىك ئالدىدا تۇتقۇلنى كۆرگەن مەسۇم بىر پەس ئۇنىڭغا ھاڭۇېقىپ قاراپ تۇرۇپ كەتتى. تۇتقۇل ئۇنىڭ كۆزىگە بۆلەكچىلا گۈزەللىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— ئەمدى كەلدىڭىزمۇ؟ — سورىدى تۇتقۇل بىرخىل نازۇ-كەرەشمە بىلەن رەنجىگەندەك قىلىپ، — كۈتۈۋېرىپ زېرىكتىم، ئۆيگە نەرسە ـ كېرەكلەر ئەكىرەي دەپ ماڭغانىدىم.

مەسۇم تاكسىنى يولغا سېلىۋېتىپ، تۇتقۇلنىڭ قولىدىن ئۆينىڭ ئاچقۇچىنى ئالدى. ئىشىكنى ئېچىپ ئالدىدا ئۆزى كىرىدى. ئارقىسىدىن كىرگەن تۇتقۇلنى بۇرۇلۇپلا قۇچاقلىدى ۋە بىر قولىدا ئىشىكنى چېكىدە تارتىپ تۇرۇپ ئىلگىرى ئىلدى.

— جېنىم تۇتقۇل، مېنىڭدىن رەنجىمىگەنسىز؟ — دېدى ئۇ تۇتقۇلۇنىڭ بېلىدىن ئىككى قوللاپ قۇچاقلاپ ئۆزىگە تارتىپ، — سىزنىڭ ئالتۇن جابدۇقلىرىڭىزنى ئېلىۋېلىشنى ئۇنۇتۇپتىمەن، يېرىم يولدا ئۆيگە يەنە قايتىشقا توغرا كەلدى. شۇڭا،

كېچىكىپ قالدىم، مېنى كەچۈرۈڭ، جېنىم.

مەسۇم شۇ گەپلەرنى قىلغاچ يانچۇقىدىن ئالتۇن جابدۇقلارنى ئېلىپ، ئالدى بىلەن تۇتىگۇلنىڭ بوينىغا ئالتۇن زەنجىرنى تاقىدى، ئارقىدىن چۆچۈرىدەك قۇلاقلىرىدىكى يالغان ھالقىنى ئېلىپ ئۇرنىغا ئالتۇن زىرىنى تاقىدى. نازۇك، ئاپئاق بارماقلىرىغا قوش ئۈيۈل ئالتۇن ئۈزۈكنى تاقىدى.

— ئۈزۈكمۇ ئاپسىز ـ دە، — دېدى تۇتىگۇل بايىقى ئاچچىقى نەلەرگىدۇر يوقالغاندىن كېيىن ئاپتاپتەك ئېچىلىپ، — بەكمۇ چىقىمدار بوپسىز.

— ياقەي، سىز ئۇچۇن جېنىمدىن باشقا ھەممە نەرسىنى سېلىپ بېرىشكە رازىمەن، — دېدى مەسۇم تۇتىگۇلنىڭ غۇنچە لېۋىدىن بېسىپ سۆيگەندىن كېيىن، تىترىگەن ئاۋازدا، — بۇ يەردە يەنە بار، — ئۇ ئالتۇن بىلەزۈكنى چىقىرىپ، تۇتىگۇلنىڭ بىلىكىنى تۇتتى ۋە نېپىز گىرىپ كۆڭلىكىنىڭ يېڭىنى تۇرۇپ قويۇپ، بىلەزۈكنى سېلىپ قويدى.

— پاھ ـ ھا! قىز تويى قىلغۇدەكسىز، — دېدى تۇتىگۇل نازلىنىپ، — مەن چوكان تۇرسام.

— سىزنىڭ ئالدىڭىزدا قىز تويى دېگەن نېمە؟ — دېدى مەسۇم ۋە تۇتىگۇلنى قۇچاقلاپ دەس كۆتۈردى ـ دە، كارىۋاتقا ئەكېلىپ باستى. ئۇنىڭ شەھۋانىيلىقى ئويغانغانىدى. ئۇنىڭچە بولغاندا، شۇنچە ئالتۇن جابدۇقنى بەرگەندىن كېيىن نېمىلا قىلسا بولۇۋېرەتتى. شۇڭا، ئۇ، دەرھاللا تۇتىگۇلنىڭ ئىشتان پاچىقىنىڭ بېغىغا ئېسىلدى.

— قوشنىلار كىرىپ قالسا، نومۇستىن ئۆلگىنىمىز شۇ، — دېدى تۇتىگۇلمۇ زەئىپ ئاۋازدا تىترەپ سۆزلەپ، — كۈندۈزى ئۇنداق قىلمايلى، كۈن خالىمايدۇ، كۈن چىرقىرايدۇ، مەسۇم، يامان بولىدۇ. كەچتە سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە كېتەيلى، شۇ يەردە تۇنجى توي كېچىسىنىڭ شېرىن پەيزىنى سۈرەيلى. بۇ

يەردىكى دەككە - دۇككىچىلىكتە ھەقىقىي لەززىتىنى چىن يۈرەكىمىزدىن ھېس قىلىپ، چاڭقىغان دىلىمىزنى قاندۇرالمايمىز. بۇگۈن كەچتىن باشلاپ مەن سىزنىڭ، مەسۇم، ھازىر ئۆزىمىزنى تۇتۇۋالايلى.

— ئۆزۈمنى ئوتتەك ئۇرۇپ تۇرغاندا، رايىمنى قايتۇرىسىز ئەمەسمۇ، تۇتىگۈل، نېمىشقا شۇنداق قىلىسىز؟ مۇشۇنداق ئۇشتۇمتۇت تۇتۇشۇپ قېلىشنىڭمۇ ئۆزىگە لايىق قىزىقى بولىدۇ، يۈرەككە داۋا لەززىتى بولىدۇ ئەمەسمۇ، نېمىشقا، مېنى چۈشەندەمەيدىغانسىز؟ دېمىسىمۇ كونىلارنىڭ كاۋاپ نېمىشقا تاتلىق دېسە، كۆلگە مىلەپ يېگەچكە، جالاپ نېمىشقا تاتلىق دېسە، ھاپىلا - شاپىلا ئەتكەچكە دېگىنى راست جۇمۇ.

— ھە، مېنى جالاپ كۆرۈۋېتىپسىز - دە، مەسۇم، — دېدى تۇتىگۈل بىردىنلا رەنجىپ ۋە ئورنىدىن تۇردى - دە، ئىشتىنىنى ئوڭشاپ كۆڭلىكىنى چۈشۈرۈۋەتتى.

— ياق، ياق، بۇ بىر تەمسىل، جېنىم، — مەسۇم قىلغان گېپىگە پۈشايمان قىلىپ ئاغزىنى كاچاتلاشقا باشلىدى. ھەيران بولغان تۇتىگۈل ئونىڭ قولىنى تۇتۇۋالمىغاندا يەنە نەچچىنى ئۇرۇۋىدىغىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

— ئوينىشىپ دېگىنىم ئۇ، — دېدى تۇتىگۈل مەسۇمنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، مەسۇممۇ ئۇنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ قويدى. ئىككىسى يەنە بىردەمدىلا يارىشىۋالدى.

بۇگۈن ئۇلار ئالدى بىلەن «چىمەنزار» رېستورانىدا تۇنجى توي مۇراسىمىنى پىنھان ئۆتكۈزۈشىدىغان بولۇشتى، تۇرۇپلا بۇنىڭدىن يالتايدى. شەھەرلىك مەدەنىيەت مەركىزىگە بېرىشنى ئويلاشتى. ئۇ يەرنىڭ ئايرىم خانىلىرىدا بەكمۇ ھۇزۇرلىنىپ ئولتۇرغىنى بولىدىكەن. تۇرۇپلا بۇ يەردىنمۇ يالتايدى. دەريا بويىدىكى سەيلە - ساياھەت رېستورانلىرىنىڭ بىرىگە بارسۇنمۇ؟ لېكىن بۇ يەردىكى رېستورانلارنىڭ ئەتراپى تەرەتخانىغا ئايلىنىپ

رېستوراندا ئولتۇرغان ئادەملەرنىڭ دىققىتىغا دەريا سۈيىنىڭ نەم-خۇش سالقىن ھاۋاسى بىلەن تەڭ نىجاسەتنىڭ بەتبۇي پۇرىقى كىلىدىغان بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ بىر قېتىم، رېستوران ئارىلاپ تۇتىگۈلنى ئىزدەپ يۈرگىنىدە شۇ يەرگە كىرگەندى. ياق، يەنىلا «چىمەنزار» ياخشى! شۇنداق قىلىپ توي مۇراسىمىنى ئىككىسى يالغۇزلا «چىمەنزار»دا ئۆتكۈزىدىغان، ئاندىن ئەلياتقۇغا يېقىن مەسۇمنىڭ ئۆيىگە كېتىدىغان بولۇپ پۈتۈشتى. مەسۇم ئەمدى ئۆيىدىن تۇتىگۈلنى كەتكۈزمەيدىغانلىقىنى «قىزىل خەت»، «نەكاھ» دېگەنلەرنى «شېرىن ھەپتە» ئۆتكەندىن كېيىن ئالسىمۇ كېچىكمەيدىغانلىقىنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاپ، تۇتىگۈلنىڭ قولىغا قويۇۋەتتى.

«چىمەنزار» رېستورانى ئاۋات ئىدى. ئۇلار ئايرىم ئۆيدە ئولتۇرۇپ ھۇزۇرلاندى. ئۇلار بىر پەس تانسا ئويناپ، يەپ ـ ئىچىشكەندىن كېيىن، تۇرۇپلا مەسۇمنىڭ ئېسىگە بىر ئىش كېلىپ قالدى. تۇتىگۈل ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قارىدى.

— ماڭا قارىڭا، تۇتىگۈل، — دېدى مەسۇم تۇتىگۈلنىڭ ئېڭىكىنى ئىنتايىن مۇلايىملىق بىلەن سىلاپ تۇرۇپ، — كۆڭلۈمگە بىر يېڭى ئىش كېلىۋاتىدۇ، مەن سىز بىلەن رېستوراندا تونۇشقان، رېستوراندا مۇھەببەتلەشكەن. مەن مۇھەببىتىمىزنىڭ خۇددى مۇشۇ «چىمەنزار» رېستورانىدەك مەڭگۈ يېشىلىق ئىچىدە ياشناپ تۇرۇشىنى، ھەرگىزمۇ سولۇپ، سارغىيىپ قالماسلىقىنى خالايمەن. بىز توي مۇراسىمىمىزنى يەنمۇ ئەۋجىگە چىقىرايلى، شۇڭا، بىز بۇ يەردە بىرەدەم ئولتۇرۇپ ئاندىن «قىزىلگۈل» رېستورانىغا يۆتكىلەيلى. بىزنىڭ كېيىنكى ھاياتىمىز، بولۇپمۇ سىزنىڭ مەندەك بىر قېرىغا تەقدىم قىلغان ياش ھاياتىڭىز قىزىلگۈل غۇنچىسىدەك رەڭ ئېلىپ، رەڭدار قىياپىتىنى خەلقىمىز ئالدىدا نامايان قىلسۇن.

— ۋىييەي، ئەجەبمۇ شائىرلاردەك گەپ قىلىدىكەنسىز!

مەسۇم، — دېدى تۇتىگۇل نازۇكەرەشمە بىلەن، — كۆڭۈل دېگەن ئۇلۇغ نەرسە - ھە! كۆڭلۇمۇ شۇنداق قىلساق دەپ تۇيۇپ تۇراتتى. مانا سىز ئېغىزىڭىزدىن چىقىرىۋاتىسىز. ئاھ خۇدا! سىزگە مېنى ئۇچراشتۇرغان ئاشۇ كۇندىن باشلاپ كۆڭلۇمدە بىر ئىللىق ئىشقى سەۋدايىلىق ئويغانغانىدى، قېرى ئادەمگە نېمانچە- ۋالا قىلىمەنۇي، دەپ سىزنى ئۆزۇمگە سەت كۆرسىتىش ئۇچۇن زورمۇزور يامان تىللار بىلەن تىللىدىم، لېكىن، سىز يېپىشىپ تۇردىڭىز...

— قاچقانىنى قوغلا، قوغلىغاندىن قاچ، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، جېنىم، — دېدى مەسۇم تۇتىگۇلنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ كۇلگەن ھالدا، — تىللىسىڭىز، خۇشاللاندىم، نەپرەتلەنسىڭىز ئۆزۇمنى بەختىيار سەزدىم.

مەسۇم «قىزىلگۇل» رېستورانىدىمۇ، يولدا تاكسىدا كېتىۋېتىپ ئارقا ئورۇندۇقتا تۇتىگۇلنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇپمۇ، شۇ گەپلەرنى تەكرارلىدى، ئاغزىدىن كۆپۈك ئۇرلەپ، جاۋغىيىدا ئاق بۇژغۇن پەيدا بولغاندىمۇ گېپىنى توختاتمىدى. ئۇنىڭ كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان ئاجايىپ لىرىكىلىق سۆزلىرى ئۇلار مەھەللە دوقمۇشىدىن ئۆيىگە مېڭىپ كىرىپ كېتىش ئۇچۇن كوچىدا تاكسىدىن چۇشكەندىلا ئاندىن ئاياغلاشتى.

— مانا يېتىپ كەلدۇق، — دېدى مەسۇم تۇتىگۇلنى قولتۇقىدىن ئېلىپ، — ئەمما، ھېلىقى مەھەللە كۆزەتچىسىدىن پەخەس بولايلى، بولمىسا ئۇ قىلتاقچى بىزگە كۇشەندە بولىدۇ. ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۇنۇپ قالمايلى، بەلكى ئۇ، ھازىر بىزنى قاچقان كېلىركىن دەپ مارىلاپ يۇرىدىغاندۇر...

— مەرۇپىنى دەمسىز؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى تۇتىگۇل، — يېقىن ئادەمىڭىزغۇ، يەنە نېمە بولدى؟

— بۇگۇن ئاخشام شۇنداق قىلمىساق بولمايدۇ، ئۇ بار يەردە بىر ئىش قىلغىلى بولمايدۇ دەڭا، تۇتىگۇل، — دېدى مەسۇم

ئۆزىنى ئاقلاپ، — تۇنجى شېرىن ئاخشامنى بىرگە ئارامخودا ئۆتكۈزگىلى قويسۇن دەۋاتىمەن.

ئۇلار ئىككىسى مەھەللىگە ئوغرىلىقچە كىرگەندەك بول يا-قىسىدىكى دەرەخلەرنىڭ ئارقىسىدىن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ كېلىۋاتاتتى. مەسۇم مەھەللىنىڭ چېتىگە جايلاشقان قورۇسىنى يوغان قاپاق تېرەكنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋېلىپ بىر پەس كۆزىتىپ تۇردى. دەرۋازا ئالدىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار ھازىر قۇ-لۇپنى ئېچىپ غىپپىدە كىرىۋېلىشنىڭ تازا ياخشى پەيتىكەن دەپ تۇرغىنىدا ئىشىك ئالدىدا بىر ئادەمنىڭ قارىسى كۆرۈندى. ئۇنىڭ تۇرقىدىن مەرۇپ ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ دەرۋازىغا بىر دوقۇر ۋۇجۇدىپ، ئىشىك ئالدىدا بىر پەس تۇردى. ئاندىن ئۆزىنىڭ ئۆيى تەرەپكە كەتتى ۋە مەھەللە دوقمۇشىدىن قايرىلىپ كۆزدىن غايىب بولدى. مەسۇم ئەمدى پۇرسەتنى قولدىن بەرگۈسى كەلمە-دى. ئۇ تۇتىگۈلنى قولىدىن تۇتۇپ سۆرىگەندەكلا ئېلىپ ماڭدى. دەرۋازا قۇلۇپىنى ئېچىپ ئالدىدا تۇتىگۈلنى كىرگۈزۈۋەتتى، ئار-قىدىن ئۆزى كىرىپ دەرۋازا قاپقىنى ئېھتىيات بىلەن ياپتى. دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتىنىڭ ئارىسىدىكى قول پاتمىغان ئارىلىق-تىن سىرتىنىڭ زەنجىرىنى ئىلدى ۋە بىر ئامالاپ تېشىدىن قۇلۇپ-لىۋالدى.

— ئۇھ! — مەسۇم بىر يۇرۇش ئېھتىيات ئامالىلىرىنى پۈت-تۈرگەندىن كېيىن، دەرۋازىغا يۆلىنىپ زوڭزايدى، نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي ئېسەنكىرەپ تۇرۇپ قالغان تۇتىگۈلمۇ كۆڭلىكىنى يىغىپ تىزىنى قۇچاقلىغىنىچە مەسۇمگە يۆلەنگىنىچە زوڭزىيىپ ئولتۇردى:

— نېمە بولدىڭىز؟

— جىم، — پىچىرلىدى مەسۇم كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى لې-ۋىگە بېسىپ تۇرۇپ، — ئارقىمىزدىن بىرى ماڭلاپ كېلىۋاتىدۇ. ئىككىسى تىمتاس بولۇپ قالدى، بىر پەستىن كېيىن كو-

چىدا دەرۋازىغا يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئايال تاۋۇشى ئاڭلاندى. كىمدۇر بىرى دەرۋازا تۈۋىگە كېلىپ قولۇپنى تۈتۈپ كۆردى. بۇ مەرۇپ ئىدى. مەسۇمگە ھەتتا ئۇنىڭ ئېغىر پۇشۇلدىغان تىنىقمۇ ئاڭلاندى. ئارقىدىنلا قولۇپنى شىرىقشتىپ ئۆزىچە غودۇڭشىدى:

— ھازىرلا ئىككى ئادەمنىڭ قارىسىنى كۆرگەندەك قىلىۋىدىم، بىردەمنىڭ ئىچىدە قەيەرگە كەتتى. جىنىدەك يوقلىپ كەتتىغۇ، راست كۆردۈممۇ — يالغانمۇ؟

مەرۇپ دەرۋازا ئالدىدا بىردەم تۇردى. دەرۋازا ئارىلىقىدىن ماراپمۇ باقتى. قورۇ ئىچىدە باشقا ھېچقانداق شەپە بولمىغاچقا كۆڭلى ئورنىغا چۈشتىمۇ، يەنە بىردەم تۇرغاندىن كېيىن كوچا ناخشىلىرىنىڭ بىرىگە غىڭشىغىنىچە ئۆيى تەرەپكە يول ئالدى. ئۇ كەتكەندىن كېيىن، مەسۇم ئۇھ دەپ چوڭقۇر بىر تىنىۋالدى. بۇگۈنكى توي ئاخشىمىغا مەرۇپ چات كېرىۋېلىپ ئۆيىدىن چىقماي ئولتۇرۇۋالارمۇ دەپ بەكمۇ ئەنسىرىگەنىدى. ئەگەر ئۇ مەسۇمنىڭ تۇتىگۈل بىلەن بىللە كېلىپ ئۆيگە كىرگىنىنى كۆرۈپلا قالسا، «مەھەللىنى بۇلغايسەن» دېگەن گېپى بىلەن تۇتىگۈلنى تاكى ئۆيىگە كەتكۈزۈۋەتمىگۈچە ئۆيىدىن قوزغالماي ئولتۇرۇۋالغان بولاتتى. مەسۇمنىڭ نېمە ئويلاۋاتقىنىنى تۇتىگۈل ئويلاپ يېتەلەيتتى. ئۇ بۇگۈن ئاخشام ئىككىسى يالغۇز قېلىشنى، ھېچكىمنىڭمۇ ئارىلاشماسلىقىنى ئارزۇ قىلاتتى. ئىككىسى قورۇدىمۇ ئېھتىيات بىلەن مېڭىپ ئۆيگە كىرىشتى. مەسۇم چىراغنى يورۇتماي تۇرۇپ قورۇغا قارايدىغان دېرىزىلەرنى ئەدىيال بىلەن مەھكەم دۇملىدى. سىرتقا چىراغ شولىسى چۈشمەسلىككە ئىشەنچ باغلىغاندىن كېيىن، ئاندىن چىراغنى يورۇتتى. پاھ — ھا! ئۆي خۇددى يېڭىدىن تويى بولغان ياش قىز — يىگىتنىڭ ياسىداق ھۇجرىسىدەك بېزەلگەنىدى. بىر چەتتە ئەينەكلىك ئىشكاپ، يېڭى لۆم — لۆم كارىۋات، ھازىر ھەممە ئۆيلەردە مودا بولۇۋاتقان

يگىرمه توققۇز دىيۇيملىق رەڭلىك تېلېۋىزور، تېلېۋىزور ئېلا-
ندا ھەدەپ ماختىلىۋاتقان «مېيلىك» توڭلاتقۇسى، «قوش چاي-
كا» ماركىلىق كىر ئالغۇ، يېڭى ئۇسۇل - ئورۇندۇقلارنىڭ ئادەم
ئۆزىنىڭ سايىسىنى كۆرگۈدەك سۇزۇك پارقىراقلىقى كىشىنىڭ
زوقىنى كەلتۈرەتتى.

— بۇلارنىڭ ھەممىسىنى يېڭىدىن ئالدىڭىزمۇ؟ — سورىدى
تۇتقۇل كەلگۈسى ئۆيىنىڭ جابدۇقلىرىنى ناھايىتى ئېھتىيات
بىلەن سىلاپ كۆرۈپ، — بىز كۆرمىگەن نەرسىلەرنىمۇ
ئاپىرىپسىز.

— سىز ئۇچۇن، — دېدى مەسۇم مەغرۇرانە ھېجىيىپ، —
ھەممىنى سىز ئۇچۇن ئالدىم، سىزنىڭ خۇشاللىقىڭىز ئۇچۇن
ئالدىم، بوپتۇمۇ؟

— بوپتۇ، — دېدى تۇتقۇل خۇشاللىنىپ ۋە مەسۇمگە بەخت
كۇلكىسى بىلەن قارىدى. ئاندىن ئۆزىنى باسالماي ئۇنىڭ قۇچىقى-
غا ئۆزىنى ئاتتى. بوينىغا گىرە سېلىپ ھەدەپ سۆيگىلى تۇردى.
بۇ تۇتقۇلنىڭ مەسۇمگە تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئېسىلىپ ئۆزە-
نىڭ يوشۇرۇن ئىشقى سەۋدايىلىقىنى ئىپادىلىگەن تۇنجى سۆيۈشى
ئىدى. مەسۇممۇ مۇنداق قىزغىن كەيپىياتنىڭ قۇربانى بولۇشقا
ئارانلا تۇرغانىدى، ئۇ تۇتقۇلنى ئىككى قوللاپ كۆتۈرۈۋېلىپ
كارىۋاتقا ياتقۇزدى، ئىشقى ئوتىنىڭ كىشى يۇرىكىنى لەرزىگە
سالىدىغان بىر ھارارىتى ھەر ئىككىسىنى سىمابىتەك ئېرىتتى.
ئىككىيلەن ئېرىتىلگەن تۇمۇر ئېقىنىدەك بىر - بىرىگە قېتىلىپ
كەتتى. ئەمدىلىكتە ئىشقىۋازلىقىغا قىلتاقچىلىق قىلىدىغان
مەرۇپنىڭ، «قىزىل قەغەز» دېگەنلەرنىڭ ئادەمنى ھېيىقتۇرىدە-
غان سۆزلىرى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ۋاشاك قىلىنغان قوغۇنلۇقچە-
لىكىمۇ ئېتىبارى قالمىغانىدى. ئۇلار بۇگۈن ئاخشامدىن باشلاپ
ھەقىقىي ئىسمى - جىسمىغا لايىق ئەر - خوتۇن بولغانىدى.
ئىككىسى ئىشقى شەھۋانىيلىقىغا قېنىشقاندىن كېيىن، كىيىملە-

رنى سېلىپ ئورۇنغا كىرىشتى. ئۇزۇنغىچە پاراڭ سېلىشتى. تۇتىگۇل تاقىغان ئالتۇن جابدۇقلار ئۇنىڭ ئاپئاق، سۇزۇك بەدىنىدە يارىشىملىق بىر قىياپەت ھاسىل قىلىپ جۇلالىنىپ تۇراتتى.

— مۇشۇ ئالتۇنلارنىڭ قىممىتى ئون مىڭ سومدىن ئاشىدۇ، — دېدى تۇتىگۇل ئۆزى بەھرىمەن بولۇۋاتقان بەختىدىن بەكمۇ مەمنۇن بولۇپ، — ئۆيىمىزدىكى جابدۇقلارمۇ ئاز دېگەندە ئون مىڭ، مېنى بىر قىز مېلىغا ئاپسىز جۇمۇڭ.

— بىر قىز مېلى ئايلانسۇن، — مەسۇم تۇتىگۇلنى ئېچىكىدىن تۇتۇپ ئەركىلەتتى، — مۇشۇ چوكانلىقىڭىزنى ئون قىز مېلىغا تېگىشمەيمەن. سىز مېنىڭ بەخت يۇلتۇزۇم، سىز مېنىڭ بويتاقلىق ۋە غېرىبلىق تۇرمۇشۇمغا يېڭىدىن ھايات بېغىشلىغان، يېڭىدىن كۆچ ئاتا قىلغان «ئارمان قۇۋۇەت تالقىنى» بولۇپ قالدىڭىز.

— مەن سىزگە ئۇنچىلىك نۇرغۇن نەرسىلەرنى بېرىمگەندىمەن، — دېدى تۇتىگۇلمۇ نۆۋەتتىدە، — مەن سىزگە ئۆزۈمنىلا بېغىشلىدىم شۇ.

— شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك، جېنىم، — مەسۇم تۇتىگۇلنى باغرىغا تاڭدى، غۇنچە لېۋىدىن چېكىدە بېسىپ سۆيدى. ئۇلار شۇنچىلىك قىزغىن، شۇنچىلىك ئۇزاق سۆيۈشتىكى، ھەتتا تىنالماي قېلىشتى، شۇ ئەسنادا ئۆگزىدىن غاراسلىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى. ئۇلار چۆچۈپ جىممىدە تۇرۇپ قېلىشتى. مەسۇم دەرھال يېپىنى تارتىپ چىراغنى ئۆچۈرۈۋەتتى. ئۇي ئىچى قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىگە چۆكتى. پۇشۇلدىغان ئاۋازلارلا بۇ ئۆيدە ئادەم بارلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. ئۆگزىدىكى غاراسلىغان ئاۋاز توختاپ قالدى. ھەممە ياق جىمجىتلىققا چۆمدى. ئىككىيلەن ئۆگزىدە شەپە ئاڭلىنارمىكىن دەپ قۇلاق سېلىپ يېتىشتى، لېكىن يەنىلا جىمجىت ئىدى.

— ئوغرى مۇشۇك بولۇشى مۇمكىن، — دېدى تۇتىگۇل پىچىرلاپ.
— ياق، مۇشۇكنىڭ شۇنچە ئېغىرلىقى بولاتتىمۇ، — مەسۇم قايىل بولمىدى، — بۇ ئادەم مۇشۇك، راستتىنلا ئادەم مۇشۇك! نېمە قىلماقچى بولۇۋاتىدىكىنا؟
تۇتىگۇل مەسۇمنىڭ سۆزلىرىدىن قورقتىمۇ قانداق، چىڭ-كىدە يېپىشىپ ئۇنى قۇچاقلىۋالدى. مەسۇمنىڭ مەيدىسىدىكى قويۇق تۈكلەرنى نازۇك بارماقلىرىدا بىر ھازاغىچە سىلاپ ياتتى. ئارقىدىن تۈكلۈك مەيدىسىگە يۈزىنى يېقىپ يېتىش راھەت بىلىن-گەندەك بىر ھازاغىچە تىپتىنچ يېتىپ كەتتى. ئۇ گويا خىيال دەرياسىغا غەرق بولغاندەك قىلاتتى. لېكىن، ئۇنىڭ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقىنىنى بىلىپ بولمايتتى. بەلكىم ئەمدىكى مەسۇم بىلەن بىللە ئۆتكۈزىدىغان ھاياتىنى ئويلاۋاتقاندۇر، ئۆزىنى بەخت ۋە يېڭى تۇرمۇشنىڭ لەززىتىدىن بەھرىمەن قىلغان كىشى بىلەن مەڭگۈ بىللە ئۆتۈش ئۈنىڭ ئۈزۈندىن بۇيان كۈتكەن ئارزۇلىرى-نىڭ ئەڭ مۇھىمىدۇر بەلكى، مەسۇمۇ ئۆز خىيالى بىلەن بەند ئىدى. بىزگە ئەگىشىپ يۈرگەن زادى قانداق سايىدۇر، زادى كىمدۇر، ئۇ بىزنىڭ مېلىمىزنى كۆزلەۋاتامدۇر، جېنىمىزنىمۇ؟ مالغا كەلگەن بولسا ئاسان، جانغا كەلگىنىنى خۇدا ساقلىسۇن!
— نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاۋاتىسىز؟ — سوردى تۇتىگۇل مەسۇمنىڭ پىچىرلىشىدىن ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقىنىنى بىلەلمەي، — نېمە خىياللارنى قىلىۋاتىسىز؟
— سىزنى ئويلاۋاتىمەن، سىزنى، — دېدى مەسۇم گەپنى يۆتكەپ، — سىزنى قانداق قىلسام بەختلىك قىلالايمەن دەپ ئويلا-ۋاتىمەن...
— راستتىنلا شائىرلاردەك ئويلايدىكەنسىز، — دېدى تۇتە-گۈل خۇشاللىنىپ، — شائىرلاردەك گەپ قىلىدىكەنسىز.
— دېمىسىڭىزمۇ ساۋۇت داۋۇت شائىرلىقنى مەندىن ئۆگەنـ

گەن، هېساممۇ مېنىڭ ئالدىمدا چاقچاق قىلالمايدۇ، ساۋۇت داۋۇت شائىرلىقىنى قاملاشتۇرالماي يېرىم يولدا تاشلاپ قويدى. هېسام بولسا داڭق چىقاردى. مەن يەنە شۇ بويتاقچىلىق بىلەن بىر بۇلۇڭدا بويۇن قىسىپ قېلىۋەردىم، ئەمما، سىزگە يولۇقۇپ هاياتىمنىڭ لەززىتىنى تېتىشقا باشلىدىم، دۇنيا ماڭا باشقىچە بىر يېڭى قىياپەتتە كۆرۈنۈۋاتىدۇ...

ئۆگزىدىكى غىرىسلاش يەنە باشلاندى. مەسۇم گېپىنى ئۇزۇپ قۇلاق سالدى. ئۇنىڭ بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى. نېمىشقىدۇر ئىچ - ئىچىدىن تىترەك ئولاشماقتا ئىدى. تۇتىگۇل هەيران بولۇپ سورىدى:

— بەكمۇ تىترەپ كېتىۋاتىسىز، قورقۇۋاتامسىز نېمە؟

— ياقەي، ئۆزۈمچىلا تىترەپ كېتىۋاتىمەنغۇ تاڭ، — مەسۇم ئۆزىدىكى تىترەكنى بېسىشقا تىرىشتى. لېكىن، تىترەك هېچ توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇ تىتىرىگەنسېرى تۇتىگۇلنى چىنىڭ قۇچاقلاپ باغرىغا باساتتى. تۇتىگۇل ئورنىدىن تۇردى ۋە تېرموسىتىن قاينىق سۇ قۇيۇپ، مەسۇمگە دورا ئىچۈرمەكچى بولدى. لېكىن ئۆگزىدىكى شەپىدىن قورقۇپ چىراغنى يورۇتالمىغاچقا، ئۇنىڭ ئۇستىگە قول - بېشى يۇيۇقسىز بولۇپ، كۆڭلى بىر خىل مەينەتچىلىكتىن يىرگىنىپ تۇرغاچقا، هېچ ئىش قىلالماي ئورنىغا بېرىپ ياتتى. شۇ ئەسنادا، ئۆگزىدىكى غىرىسلاش ئارقا تام تەرەپكە سىلجىپ، يەرگە سىيرىلىپ چۈشكەندەك شىرىلدىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ هەممە جىمجىتلىققا چۆكتى.

— كەتتى! — پىچىرلىدى مەسۇم ۋە كۆكرىكىدىن بېسىپ تۇرغان يوغان تاشنى ئېلىپ تاشلىۋەتكەندەك يېنىك نەپەس ئېلىپ قويدى.

— ئۇھ! — دەۋەتتىى تۇتىگۇلمۇ قورقۇنچتىن خالاس بولۇپ.

باش توخۇنىڭ چىللىغىنى ئاڭلاندى، ئارقىدىنلا مەزىننىڭ

جامائەتنى بامدانقا چاقىرىپ ئەزان ئېيتقان ئاۋازىمۇ ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

— بامدات ۋاقتى بوپتۇ، — دېدى مەسۇم تۇتىگۈلنىڭ قۇلاق تۇۋىدىلا پىچىرلاپ، — دېمەك ئۆگزىدىكى مەيلى كىم بولسۇن، دەرۋازا ۋە ئۆي ئىشىكلىرىنىڭ قۇلۇپلاقلىقىغا قاراپ بىزنى تېخى قايتىپ كەلمىدى دەپ ئويلاپ، بىزنى ماراپ يانقان گەپ، تاڭ ئېتىپ كوچىغا ئادەم چىققاندىن كېيىنلا، كىشىلەرنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قاچقان بولۇشى ئېھتىمال.

ئەسلىدە مەسۇم ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلىپ مەرۇپنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلماقچى بولغانىدى. لېكىن، ئۆگزىدىكى شەپە ھەممىدىن قورقۇنچلۇق بولدى. تاڭ ئېتىپ، ئۆگزىدىكى شەپە يوقالغاندىن كېيىن، مەسۇمنىڭ يۈرىكى ئورنىغا چۈشتى. ھېلىقى تىترەكلىرىمۇ بېسىقىپ قالدى. ئىككىسى تۇن بويى ئۇيقۇسىزلىق ئىچىدە قىلىغان ھەرىكەتلىرىدىن زىيادە چاپ بىر - بىرىنى چىڭ قۇچاقلىغىنىچە شېرىن ئۇيقۇغا غەرق بولۇشتى. مەرۇپنىڭ گېپى بىلەن ئېيتقاندا، كېچىچە ئەيش - ئىشرەت، زىنا - شەھۋانىيلىق بىلەن مەشغۇل بولۇپ، سەھەرنىڭ ھاياتقا بەرىكەت ئاتا قىلىدىغان ئالتۇن چېغى باشلانغاندا قان - يىرىڭ ئىچىدە ئۇخلايدىغان بەندىلەردەك بۇ ئىككىسىمۇ ئۇيقۇغا كەتتى.

قانچىلىك ئۇخلىغىنى نامەلۇم، ئۇلار ئۇيقۇغا قېنىپ، كۆزلىرىنى ئېچىشقاندا ئۆينىڭ ئىچى يەنىلا قاراڭغۇ ئىدى. دېرىزىلەرگە تارتىلغان ئەدىياللار تېخى ئېلىۋېتىلمىگەچكە، ئۆيگە يورۇق چۈشۈش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. مەسۇم ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزىدىكى ئەدىياللارنى ئېلىۋېتىشى ھامان ئۆي ئىچى لاپپىدە يورۇپ كەتتى. مەسۇم كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تام سائىتىگە قارىدى. كۇن چۈش بولغانىدى. ھەر ئىككىسى تۇرۇپ ئۆزلىرىنى يۇيۇشتى. كۆزلىگەن مەقسىتىگە يەتكەن مەسۇم خۇشال ئىدى.

ئۇ، بۇگۈنمۇ قۇلۇپلاقلىق ئۆيدە ئولتۇرۇپ، كەچتە رېستورانغا بېرىشنى قارار قىلدى. بۇ گەپ تۇتىگۈلگىمۇ ياقتى.

— بىز شېرىن ئاينىڭ تۇنجى كۈنلىرىنى شۇنداق ئۆتكۈزەيلى، — دېدى مەسۇم داستىخان ئۈستىدە، — كۈندۈزى ئۆينى تېشىدىن قۇلۇپلاپ ئىچىدە ئارامخۇدا ئۇخلايلى، كېچىسى، رېستوران تاللاپ ئوينايلى، قانداق، دەيسىز تۇتىگۈل، شۇنداق قىلساق ھېلىقى مەرۇپ دېگەن رودۇپاي بىزگە چاپلىشۋالالمايدۇ، ئۆز ئىختىيارلىقىمىز بىلەن دىدار قېنىشىپ ئوينىشىمىزغا يول ئېچىلىدۇ. قېنى بولۇڭ بىر دەمدىلا كەچ كىردىدۇ، جاھاننۇۋېرىڭ.

تۇتىگۈل ماقۇل بولۇپ ئورنىدىن تۇردى ۋە مەسۇمنىڭ يېنىدا ئېسىنكىرەپ تۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ بۇرنىغا گۈپۈلدەپ پۇرىغان سۇيدۇكنىڭ پۇرىقى كېلەتتى.

— ئۆي سۇيدۇك پۇرايدىغۇ، — دېدى تۇتىگۈل ھەيران بولۇپ، — سىز تەرەتتىن كېلىۋاتىدۇ، ماڭا قارىڭە، سىز بايا تالاغا چىققاندا مەينەت نەرسە يۇقتۇرۇپ كىرمىگەنسىز ـ ھە؟

— ياقەي— ... دېدى مەسۇم بۇيىنىغچە قىزارغان ھالدا، — مەن نېمە يۇقتۇراتتىم؟ سىزگە شۇنداق تۇيۇلۇۋاتقان ئوخشايدۇ، ئەتىر چېچىۋەتسىڭىزلا بولمىدىمۇ.

مەسۇم قورۇغا چىقىپ كەتتى. تۇتىگۈل ئاياغلارنى كارىۋات ئاستىغا تىقىۋېتىش ئۈچۈن ئېگىلىشتى ۋە بىرنېمىنىڭ پوملاقلىق تۇرغىنىنى كۆرۈپ قولىغا ئالدى. بۇ مەسۇمنىڭ كالتە ئىشتىنى بولۇپ ھۆل پېتىچە پوملاقلىق تۇراتتى. ئىشتاننى سىلكىپ ئېچىۋىدى، سۇيدۇك پۇراپ كەتتى. مەسۇم كېچىچە سىيىپ قويۇپ مۇشۇ يەرگە پوملاقلاپ تاشلىۋەتكەنمىدۇر، بايا كۆرپىدىكى نەملىكمۇ بىكار ئەمەسكەن ـ دە! تۇتىگۈل ئەمدىلا چۈشەندى. مەسۇمدىن گۈپۈلدەپ سۇيدۇك پۇراپ تۇرۇشمۇ سەۋەبسىز ئەمەس ئىكەن! چوپچوك ئەر كىشى يەنە كېلىپ ئەللىككە تاقاشقان،

ئۆزىنى توختاتقان بىر ئادەم ئورنىغا سىيىپ ياتارمۇ، ئەقىلگە سىغمايدىغانلا بىر گەپقۇ. راستىنلا شۇنداق بولسا، تۇتىگۈل تاللاپ ـ تاللاپ تازىغا ئۇچرىغان بولىدۇ. مۇنداق ئادەمدىن خۇدا ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي...

مەسۇمنىڭ ئۆيگە كىرىشى بىلەن تەڭ تۇتىگۈلنىڭ خىيالى بۆلۈندى. ئۇ قولىدىكىنى كارىۋات ئاستىغا يوشۇرۇشقا ئاران ئۈلگۈردى.

ـ ئەتىرنى تاپالمىدىمغۇ، ـ دېدى تۇتىگۈل مەسۇمنىڭ دىققىتىنى بۇراش ئۈچۈن، ـ ئۆيگە چېچىۋېتەي دېگەنتىم.

مەسۇم ئەتىرنى بۆلۈڭدىكى بىر يەردىن ئېلىپ بەردى. تۇتىگۈل ئۆزىنىڭ ھەممىلا يېرىگە ئەتىر چاچتى. ئۆي ئىچى بىردەمدىلا ئەتىرنىڭ خۇشبۇي ھىدىغا تولدى. بايىقى سۆيدۈك پۇراقلىرىمۇ قالمىدى. كەچ كىرىشكە يەنە ئازراق ۋاقىت بار ئىدى. شۇڭا ئىككىسى يانمۇ يان ئولتۇرۇپ، تۇتىگۈل دەملىگەن چايىنى نازۇنۇپ مەتلەر بىلەن ئىچكەچ كۆڭۈللۈك پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. كەلگۈسىدە بالىلىق بولۇپ قالسا ئىسمىنى نېمە قويىدىغانلىقىنى، مەسۇمنىڭ مىڭ سوم مائاشىنى تېجەپ، ئۆيلەرنى باشقىدىن تۈزەشتۈرىدىغانلىقىنى، تۇتىگۈلنىڭمۇ بىر يەردە ئىشلەپ، پۇل تېپىپ، ئىشىك ـ دېرىزىلەرنىڭ پەردىسىنى ناھايىتى ئېسىل رەختلەردىن تىكتۈرۈپ تاقايدىغانلىقىنى، بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتنا ناھايىتى ئىناق ئۆتۈشىدىغانلىقى ھەققىدە ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق سۆھبەتلەر بولدى. كۈنمۇ كەچ كىردى. مەھەللىدە ئاياغ ئاۋازى سېلىككەندە ئۇلار ئۆيدىن چىقىشتى ۋە قورۇ دەرۋازىسىنى قاندىق پەم بىلەن ئاچقان بولسا، يەنە شۇنداق ئەپچىللىك بىلەن قۇلۇپلاپ رېستوران تەرەپكە يول ئالدى.

ئۇچ كۈن ئۇدا شۇنداق داۋام قىلدى. مەرۇپ گاھ كەچتە، گاھ كۈندۈزى كېلىپ، دەرۋازىدىكى قۇلۇپنىڭ زادىلا ئېچىلماي تۇرغانلىقىنى كۆرەتتى ـ دە، ئاچچىق بىلەن يەرگە تۈكۈرۈپ

كېتىپ قالاتتى. مەسۇم قۇدۇقتا چۈشكەن تاشتەك ئىز - دېرەكسىز يوقىلىپ كەتكەندى. ئۇ، جەزمەن تۇتىگۈل بىلەن بىر يەردە زىناخورلۇق قىلىۋاتىدۇ. مەرۇپتىن قۇتۇلماي تۇرۇپ بىر ئىش قىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ قالدى. شۇڭا ئۇ ئاشنىسىنى ئېلىپ شەھەرنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىدا قېچىپ يۈرىدۇ. مېھمانسارايلاردا يېتىپ يۈرەمدىغاندۇر ياكى ئۇۋۇلاپ يۈيۈپ قويۇش مۇنچىلىرىدا تۇنەۋاتامدىغاندۇر؟ ھە، راست، شەخسلەر ئېچىۋالغان خالىي ياتاقلارمۇ بار، پۇللا بەرسە ئىككىسىنى قوندۇرۇۋېرىدۇ...

مەرۇپ ھەر قېتىم مەسۇمنى ئىزدەپ ئۇنىڭ ئىشىكىگە كەلگەندە ئاشۇنداق خىياللار بىلەن بىر ھازا تۇرۇپ كېتەتتى. شۇغىنىسى، ئۇنىڭ قانداق ئويۇن ئويناۋاتقانلىقىنى زادىلا پەرەز قىلىپ يېتەلمەيتتى.

مەرۇپ ئادەتتى بويىچە مەسۇم غايىب بولۇپ ئۇچىنچى كۈنى ئەتىگەندىمۇ ئۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدى. دەرۋازا تېخىچە قۇلۇپلاقلىق تۇراتتى. شۇ ئەسنادا ساۋۇت داۋۇتمۇ كېلىپ قالدى.

— شائىر ئەپەندى، قانداق ئەھۋاللىرى؟ — دېدى مەرۇپ ئۇنىڭغا قول ئۇزىتىپ، — بۇياققا كەپلا.

— ھە، ماۋۇ مەسۇمنىڭ ئىزدەپ يۈرگەنگە ئۇچ كۈن بولدى، — دېدى ساۋۇت داۋۇت تېرىككەندەك قىلىپ، — كەلسەملا دەرۋازا قۇلۇپلاقلىق تۇرىدۇ. مەن تېخى سېنى ئىزدەي دەپ تۇرۇۋېدىم.

— مەنمۇ شۇ، شائىر ئەپەندى، مەنمۇ ئۇنى خۇددى سىزگە ئوخشاشلا تاپالماي يۈرىمەن، — دېدى مەرۇپ پەركايى ئۇچقان ھالدا.

— ھېلىقى نەرسىلەرنىڭ ئۇچ كۈنلۈك مۆھلىتى توشقانىدى، — دېدى ساۋۇت داۋۇت مەرۇپكە تىكىلىپ، — ئۆزۈڭ

ۋەدە بېرىپ ئەكەتكەنسىڭ! ئەمدى ئۆزۈڭ ئېلىپ ئاپىرىپ بەر-
گىن، بىزنىڭ كىچىك خوتۇن بېشىمنى ئوچاق ئېتىۋەتتى. تېخى
ئۇ ئالتۇن جابدۇقلارنى سېتىۋېتىپسەن دەپ ماڭا كۆكەرمىلىك
قىلىۋاتىدۇ، ئۇلارنى تېزدىن تاپمىسام كىچىك خوتۇندىن ئايرد-
لىپ قالغۇدەكمەن، ئۇكا، قېنى بىرنېمە دېمەمسەن؟!
— سىلىمۇ شۇ ياش خوتۇندىن ئايرىلىپ قالماسلىقىڭ غېر-
مىدە يۈرۈپلا - دە، شائىر ئەپەندى، — مەرۇپ ئۇنىڭغا قاتتىق
تەگدى، — مەسۇمكاممۇ شۇ، كۆڭۈلچەكلىك قىلىپ ئىككى تاش-
نىڭ ئارىلىقىدا ئۆلىدىغان ئوخشىمامدىمەن؟ ماقۇل ئەمىسە، مە-
سۇمكامنى سىزمۇ ئىزدەڭ، مەنمۇ ئىزدەي، قەيەردە كۆرسەك شۇ
يەردىلا بىر - بىرىمىزگە خەۋەر قىلايلى.
ئىككىسى مەسۇمنىڭ ئىشىك ئالدىدا ئايرىلىشتى. مەرۇپ
يەنە بىردەم كۈتۈپ بېقىپ ئۆيگە كېتىپ قالدى. يەنە كەچ
كىردى. مەرۇپ مەسۇمنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىۋېرىپ زېرىكتى.
ئەمدى ئۇ مەسۇمنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلاشماس بولۇپ چەتكە چىق-
تى. ئۇنىڭ بۇ ئىشى مەسۇم بىلەن تۇتىگۈلنىڭ تاڭ ئاتار ئويۇنىغا
تازا يول ئېچىپ بەردى. ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ پىنهان ئىشلىرى
بۇگۈن تۇتىنچى ئاخشامغا قەدەم قويىدى. مەسۇم ئۆزىنىڭ يېڭى
مەھبۇبەسى بىلەن شەھەر رېستورانلىرىنى ئايلىنىپ چىقتى. قاز-
غۇدەك ئويىندى. ئىچتى، يېدى. تۇتىگۈلمۇ رەڭدار شارابلاردىن
مەسۇم بىلەن تەڭ دېگۈدەك ئىچتى. ئۇنىڭ بۇرۇندىن قىزىل
هاراقلارنى ئىچىپ ئادەتلەنگەنلىكىنى مەسۇم ئەمدى بىلدى. بۇ-
گۈن كەچ ئىككىسى غەرق مەست هالەتتە دەرۋازا ئالدىدا تاكسە-
دىن چۈشتى. تاڭ ئاتايلا دەپ قالغانىدى. شۇ ئەسنادا بامدات
نامىزىغا توۋلىغان ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى.
مەسۇم تاكسىنى يولغا سېلىۋېتىپ يېنىدىن ئاچقۇچىنى ئال-
دىيۇ، قۇلۇپنى ئاچالمىدى. تۇتىگۈلمۇ ئېچىپ باقتى، ئاچالمە-
دى. ئۇلار بۇگۈن خېلىلا ئېغىر مەست ئىدى. مەسۇم سەنتۈرۈل-

گىنىچە بىر ھازا ئىيتىشىپ قۇلۇپنى ئاران ئاچتى. ئىككىسى قورۇغا كىرىپ دەرۋازىنى قايتا قۇلۇپلاشنى ئۇنتۇدى. ئۆينىڭ ئىشىكىنى سىرتىدىن قۇلۇپلاشنىمۇ پۈتۈنلەي ئەستىن چىقاردى. ھازىر ئۇلارنىڭ ئىشىكنى تېشىدىن قۇلۇپلاپ قويۇپ، دېرىزىدىن چۈشكۈدەك مادارىمۇ يوق ئىدى. ھەر ئىككىسى ئىشىكنى يېپىپ قويۇپلا ئۇچىسىدىكى كىيىملەرنى مىڭ بىر تەستە يېشىپ يېرىم يالىڭاچ ھالدا ئۆزلىرىنى كارىۋاتقا ئېتىشتى. بىردەم پوملاقلىشىپ قۇچاقلاشتى - دە، ئۇيقۇغا كېتىشتى...

تۇتىگۈل قانچىلىك ۋاقىت ئۇخلىغانلىقىنى پەرق ئېتەلمىدى، تام سائىتىگە قارىۋېدى، سائەت ئەتىگەن ئوننى كۆرسىتىپ تۇراتتى. مەسۇمنى ئويغىتىش ئۈچۈن يوتقانىنى قايرىپ ئۇنى نوقۇشلىدى. مەسۇم ئۇيقۇلۇق ھالدا ئىككىنچى بىر يېقىغا ئۆرۈلدى. تۇتىگۈل ئۇنىڭ ئاستىنىڭ نەم تۇرغىنىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى. بايا سۈيدۈك پۈرىقى باردەك ھېس قىلغان بولسىمۇ، قەيەردىن پۈرا-ۋاتقانلىقىنى بىلەلمىگەنىدى. ئۇ ھەرقانچە قىلىپمۇ چوپچوك بىر ئادەمنىڭ ئورنىغا سىيىپ قويىدىغانلىقىنى ئەقلىگە سىغدۇرالمىدى.

— مەسۇم، ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، ئاستىڭىز ھۆل تۇرىدۇ. سىيىپ قويدىڭىزمۇ، نېمە؟ — ئاخىر چىدىيالماي شۇ گەپنى قىلدى تۇتىگۈل.

مەسۇم بۇ گەپنى ئاڭلاپ چاچراپ ئورنىدىن تۇردى، ئۇنىڭ ئاخشامقى مەستلىكىدىن يېشىلمىگەن خامۇشلۇقى ئاللىقاياقلارغا ئۇچۇپ كەتكەنىدى. ئۇ ئاستىغا قارىدى. چوڭ ئادەمنىڭ سۈيدۈكىدىن كېلىدىغان بىر خىل قاڭسىق پۇراق راستىنلا كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاينىتاتتى. تۇتىگۈل بۇ پۇراقتىن سەسكىنىپ نېرىراق بېرىپ تۇردى.

— مەستلىكىڭ ئالامىتى، — دېدى مەسۇم ئەيىبكارەدەك بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، — مېنى كەچۈرۈڭ، ئاخشام ئېغىر

مەست بولۇپ كېتىپتىمەن.
— چوپچوك ئادەممۇ ئورنىغا سىيىپ ياتمدىكەن - ھە! — دېدى تۇتىگۇل كۆرپىنى قورۇغا يېيىش ئۈچۈن ئاچقىپ كېتىۋېتىپ، — كېلىك سۇ قۇيۇپ بېرىك، چايقىۋېتەي، بىرى كۆرسە سەت!
— كىم كۆرەتتى، جېنىم، سىزلا دەپ يۈرمىسىڭىز ھېچكىم بىلمەيدۇ، — دېدى مەسۇم بۇ ئىشنى قاپتىلىغىمۇ ئالماي. ئۇنىڭ قېلىنلىقىدىن تۇتىگۇل رەنجىگەندەك قىلدى.
— نەچچە ۋاقىتتىن ئۆزىنىڭ سۈيدۈك پۈرىشى بىكار ئەمەس ئىكەن - دە، — دېدى تۇتىگۇل كىنايە ئارىلاش، — ئەتىرمۇ كار قىلماپتۇ. ئاغرىقنى يوشۇرساڭ ئۆلۈمى ئاشكارا دېگىنى شۇ - دە. مېنىڭ ئەمدىكى ئۆمرۈم سىزنىڭ سۈيدۈكىڭىزنى تازىلاش بىلەن ئۆتىدىغان ئوخشايدۇ. سۈيدۈككە كۆمۈلۈپ ئۆلسەم مېنى كىمۇ ياد ئېتەر.
— مۇشۇ بىر قېتىملىك ئىشقا نېمانچە قىلىپ كېتىسىز...، — دېدى مەسۇم ئاغرىنىپ، — سىزمۇ ئالدىڭىز قىچىشىپ كەچكىچە تاتلايدىكەنسىزغۇ، مەن بۇ ئىشىڭىزنى يۇزىڭىزگە سالمىسام، نېمانچە ئەسەپ كېتىسىز، مەستلىكتە بولغان ئىش تۇرسا...
— مېنىڭمۇ سىزنىڭ ھاراق ئىچۈرگىنىڭىزدىن بولدىغۇ، — تۇتىگۇل ئۆزىنى ئاقلىدى، — ئىچمەيمەن دېسەم، زورلاپ ئىچۈرۈپ...
— ئەسلىدە كېسىلىڭىز بار - دە، بولمىسا قوزغىلاتمىمۇ؟ — دېدى مەسۇم زەردە بىلەن، — رېستوراندا تاپقان بۇ كېسىلىڭىزنى ماڭا دوڭگىمەك.
تۇتىگۇل بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئېسەدەپ يىغلىغىنچە كارىۋاتقا دۇم يېتىۋالدى. مەسۇم ئىشنىڭ يوغىناپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ ئەمدى تۇتىگۇلنى بەزلىمسە بولمايدىغانلىقىنى بىلدى. ئۇ تۇتىگۇلنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

گۈلنى قۇچاقلاپ يۆلىدى ۋە باغرىغا چىڭدىدە بېسىپ تۇردى.

— مېنى كەچۈرۈڭ، تۇتىگۈل، سىزنى ھەرگىز رەنجىتكۈم يوق ئىدى، مېنى تىللاڭ، مېنى ئۇرۇڭ، لاخشىگىردە ئوت سېلىپ مۇشۇ يامان ئېغىزىمنى كۆيدۈرۈڭ، مەن سىزگە ناماقۇل بولۇپ، باش ئېگىمەن، بېشىمغا دەسسەڭ، نېمە قىلسىڭىز قىلىڭ، مانا مەن تۇرۇپ بېرىمەن، سىزنى بېشىمدا كۆتۈرىمەن، شەھەرنىڭ خانىشى قاتارىدا ئاسرايمەن، دۇنيانىڭ گۈزەللىرى قاتارىدا جەۋلان قىلدۇرىمەن، تۇرمۇشنىڭ راھىتىدىن ھۇزۇرلاندۇرىمەن!...

— نېمە دەۋاتىسەنۇي، مەسۇمكا، تۇتىگۈلنىڭ ئۇستىگە ئېڭىشۈپلىپ، ئەپسۇن ئوقۇۋاتمىغانسەن؟! — مەرۇپنىڭ بوسۇغا ئاتلاپ ئۆيگە كىرگىنىگە قەدەر ھېچنېمە سەزمىگەن مەسۇم ئۇنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ كەتتى. ئۆزىنى ئوڭشاپ ئورنىدىن تۇردى. تۇتىگۈلمۇ ئۆزىنى ئوڭشۇالدى.

— كەل، ئوكا، — دېدى ئۇ، — مۇنۇ ئورۇندۇققا كەل، قەيەردىن كېلىشىڭ، نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتىسەن؟

— نېمە قىلاتتىم، نەچچە كۈن بولىدى دىدار كۆرىسەتمىدىڭ، — دېدى مەرۇپ كۆڭلىدىكى گەپنى قىلىپ، — بۇگۈن قارىسام دەرۋازاڭ ئوچۇق تۇرىدۇ، سېنى بار ئىكەن دەپ كىرىشىم، ئەھۋالدىن قارىغاندا ئىككىڭلار تويىنى يالغۇزلا ئۆتكۈزۈۋالغان ئوخشىمامسىلەر؟

— ۋاي، ئوكا، تۇيۇنايمەن دېسەڭ ئالدىمىزدىغۇ تېخى، — مەسۇم سۈس ئاۋازدا غودۇڭشىدى، — مانا ئەمدى قىزىل قەغەزنى ئالىمىز، ئاندىن نىكاھ...

— ياخشىمۇ سىلەر، ئەپەندىلەر، خانىملار، — دەپ ئىشكىتىن كىرىپ كەلدى ساۋۇت داۋۇت. مەسۇم ئۇنى كۆرۈپ يۇرىكى «جىغىدە» قىلدى ۋە نېمە قىلارىنى بىلمەي لېۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ قالدى.

— كەل، ۋۇي تارانچى، بارمۇسەن، يۇقىرى ئۆت، نېماد-
چىۋالا پەگاھدا تۇرۇۋالىسەن؟ — ھودۇقۇشىنى بېسىپ شۇ گەپ-
لەرنى ئارانلا دېيەلىدى مەسۇم.
— بولدى، بولدى مۇشۇ يەردىلا ئولتۇراي، — دېدى ساۋۇت
داۋۇت ئېغىر تىنىپ قويۇپ، — ئوغۇل بالا دېگەن قىلغان ۋەدە-
سىگە ۋاپا قىلىدۇ. ئۇچ كۈن مۆھلەت دېۋىدىك، ئالتىنچى كۈنگە
قەدەم قويىدى، مەن ساڭا ئوغۇل بالىچىلىق قىلىپ ئون مىڭ
تەڭگىلىك ئالتۇن جابدۇقنى تۇتقۇزۇپ قويدۇم، ۋەدەڭدە تۇرمە-
دىڭ، كىچىك خوتۇن مەندىن يامانلاپ خېتىنى ئالماقچى، ئالتۇن
جابدۇقلارنى بەرگىنە، ئەكېتەي. ياق، بولدى! چېيىڭنىمۇ ئىچ-
مەي، قانداق دېگەن گەپ بۇ؟ يېڭى خوتۇنۇم ئۇچ كۈنلۈك تاقاپ
تۇرىدۇ، دەپ ئادەم ئەۋەتىپسەن، ئەۋەتكەن ئادىمىڭ ئۆلمىدى،
ئەنە ھايات، مېنى مۇنداقمۇ ئاۋارە قىلامسەن، ئۆيۈڭ تاقاق،
قەيەرگە كەتكىنىڭنى بىلگىلى بولمايدۇ. ئارقاڭدىن ئىزدەپ سەر-
سان بولۇپ كەتتىم. بوپتۇ ئۆيلىنىۋالسۇن دېسەم، ماڭا شۇنچىۋالا
جاپا قىلامسەن؟
ساۋۇت داۋۇت قاينىپلا كەتتى. ھەممە گەپنى دالان ئۆيدە
ئولتۇرۇپ ئاڭلىغان تۇتىگۇل ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپلا قالدى.
بۇ دۇنيادا مۇنداقمۇ ئىشلار بولىدىكەن - ھە! مەسۇم ئالتۇن زىبۇ
زىننەتلەرنى سىزگە ئالدىم دەۋاتامتى؟ تېخى ئۇلار نەق بىز
كۆرگەن زىبۇ زىننەتلەرنىڭ ئۆزى تۇرسا، قانداق قىلىپ ساۋۇت
داۋۇتنىڭ كىچىك خوتۇنىنىڭ بولۇپ قالىدۇ...
تۇتىگۇلنىڭ خىياللىرى تۇرۇپ دالان ئۆيدە مەسۇم
پەيدا بولدى. تۇتىگۇل ئاچچىق ئەلەمدىن قىزارغان كۆزلىرىنى
ئۇنىڭغا تىكتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ - نەپرەت ئارىلاش
يەنە قانداقتۇر ئېچىنىش ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى.
— گەپنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلىدىڭمۇ دەيمەن، —
ئەيىبكارلاردەك بېشىنى ئېگىپ تۇتىگۇلنىڭ قولىقىغا پىچىرلىدى

مەسۇم، — سىزنىڭ ھېلىقى ئالتۇن جابدۇقلىرىڭىزغا سەككىز مىڭ سوم كېتىدىكەن، پۇل كارتۇچكامدا يەتتە مىڭ بار ئىكەن، پۇلنى تاپقۇچە مۇنۇ ئاغىنەمنىڭ كىچىك خوتۇنىنىڭ ئالتۇن جابدۇقلىرىنى ئۆتنە قىلىپ سىزگە تاقاپ تۇرغانىدىم... خاپا بولماڭ، جېنىم، يانچۇقۇمدىكى يەتتە مىڭلىق پۇل كارتوچكىسىنى قولىڭىزغا بېرەي، سىز تۇتۇڭ، مۇنۇ ھېچنېمە كۆرمىگەن پەس-نىڭ بىرنېمىلىرىنى قولىغا بېرىۋېتەيلى، كۆزدىن يوقالسۇن، مۇشۇ تۇرقى ئۇنى كۆرەر كۆزۈم يوق!

تۇتىگۇل مەسۇمنىڭ يالغانچىلىقىغا قاتتىق غەزەپلەنگەنىدى، لېكىن قولىدىكى پۇل كارتوچكىسىغا قاراپ يەنە يۇمشاپ قالدى، پۇل بولسىلا، قىلمىغان ئىشنى قىلغىلى، بۇزۇلغانىنى تۈزىگىلى، رەنجىگەن كۆڭۈلنى خۇش قىلغىلى بولىدىغۇ، تۇتىگۇل شۇلارنى ئويلاپ بوينىدىكى، قۇلىقىدىكى ۋە بىلىكىدىكى ھەممە ئالتۇن زىبۇ زىننەتلەرنى چىقىرىپ بەردى. شۇئان، ئۇنىڭغا كۆڭلى ھاڭ-دەك بوش قالغاندەك تۇيۇلدى. مال ـ دۇنيايىم بار دەپ يۈرگەن كىشى توساتتىنلا ھەممىدىن قۇرۇق قالغاندا يۈرىكىدە قوزغىلىدى-غان ئېچىنىش ۋە چۆشكۈنلۈك تۇتىگۇلدىمۇ ئۆز كۈچىنى كۆرسەت-تى. ئالدانغىنىغىمۇ ياكى بىر ساختىپەز قېرىنىڭ قولىغا تاسادى-پىي چۈشۈپ قالغىنىغىمۇ بۇقۇلداپ يىغلاپلا كەتتى. ساۋۇت داۋۇت بىلەن مەرۇپنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمىدى. ئۇلار مەسۇم ئارىيەتكە ئېلىپ تۇرغان زىبۇ زىننەت ۋە ئۆي جاھازلىرىنى تالاغا توشۇغىلى تۇردى. مەرۇپنىڭ قەيەردىندۇر يېتىپ كەلگەن ئاتۇشلۇق ئايالى ئۆز نەرسىلىرىنى كۆتۈرۈپ ماڭدى، كۆتۈرەلمە-گىنىگە مەرۇپنى چاقىردى.

— ھەي مەرۇپ، تۇرىسەنغۇ، كۆتۈرمەمسەن ماۋۇنى! — ۋارقىرىدى ئۇ، جاھازلارنى ئورنىدىن قوزغاۋېتىپ، — نەدىكى بىر مەينەت ـ پاسكىنىلارغا ئارىيەت بېرىپ تۇرايلى دېمىگەن بولساڭ بۇنداق ئاۋارىچىلىڭ بولمايتتى، بۇنداق يۇيۇقسىز بىرنېمىلەرنىڭ

ئۆيده تۇرۇپ نەس بېسىپ قالمىسۇن. بۇلارنى ئىلى دەرياسىغا چىلاپ، كۈچا سۇپۈندا يۇيۇپ تازىلىمىسا پاكىزلانمايدۇ، ئەر كىشىمۇ شۇنداق بىغەرەز بولىدىكەن، قوشنائ قارىغۇ بولسا، بىر كۆزۈكنى قىس دەپ، سېنىكىمۇ مېنى قويۇۋېتىپ، ياش چوكان ئالغۇك كېلىۋاتامدۇ؟ ھەي، جۇلدۇر كېپەن تارانچى! كۇرەك جۇۋىنى يېپىنىپ تام يۆلەيدىغان قەلەندەرنىڭ بالىسى!

— ھاشىخان! ئېغىزغا بېقىپ سۆزلەيلى جۇمۇ، — مەرۇپ ئۆي جاھازلىرىنى ئايالى بىلەن يۆتكەپ قورۇغا ئاچىقىۋېتىپ ئۇنىكىغا تەھدىت سېلىپ ئەمەس يېلىنىپ سۆزلىدى، — سادىغاك كېتەي ئاغزىكنى يۇمساڭچۇ، نەرسىلىرىك قولۇكدا تۇرمامدۇ، نېمانچە مال - دۇنياغا ئامراق خوتۇنسەن؟

— ئەمىسە قەلەندەرلىكىكنى قىلساك بولماسمىدى، — ۋايسىدى يەنە ھاشىخان، — بۇ نەرسىلەر مېنىك پۇلۇمغا كەلگەن، سەن پىشانەكدىن تەر ئاققۇزۇپ، ئاچ - توق قىلىپ، جېنىكىنى قىينىاپ تاپمىغان. شۇڭا ئاشۇنداق دەيسەن - دە، ئاڭلاپ تۇر، مېنى سەن ئالمىغان، سېنى مەن ئالغان!

— ئاپلا، ھاشىخان! بولدى قىل دەيمەن، يۇزۇمنى تۆك-تۇك، زۇۋاندارلىقىكنى يىغىشتۇر!

— بۇ مەسۇم سىيگەككە خوتۇن ئېلىشىپ بەرگىنىگە قارە-غاندا، ئۇ، ساڭىمۇ ياش خوتۇن تېپىپ بېرىشكە ۋەدە قىلغان ئوخشىمامدا، ھەي، قېلىن ئوغرى، دېگىنە، ياش جالاپتىن بىرد-گە بۇزۇلدۇڭمۇ - يە، چاترىقىكنى يېرىۋېتىمەن، ھوي شوۋچى، يا قىزىل قەغىزى، يا نىكاھى يوق بۇ يۇيۇقسىزلارنىڭ شوۋىسىنى ئىچىپ چىقىپ ئۇيۇمنىڭ بەرىكىتىنى ئۇچۇرما گۆش باش!

— ئاپلا، بولدى قىل دەيمەن، ھاشىخان، مېنى دېمىسەڭمۇ ئاۋۇ بەش بالىمىزنىڭ يۈزىنى قىل دەيمەن! — مەرۇپنى تەر بېسىپ كەتتى. ئۇنى قىلىۋاتقان ئىشى ئەمەس، بەلكى ھاشىخان-نىڭ زەھەردەك ئاھانەت سۆزلىرى تەرلىتىۋەتكەنىدى. ئۇ ئايالىغا

گەپ ياندۇرالمايتتى. چۈنكى، شەھەرمۇ شەھەر يۇرۇپ، تىنىم-سىز ئۇقەت قىلىپ ئۆيىنى مال - دۇنياغا كۆمۈۋەتكەن بۇ ئايال-نىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ تىلى قىسقا ئىدى، ئۆتكەندە ئۇنىڭ ئۇرۇمچىگە مالغا كەتكىنىدىن پايدىلىنىپ، ئۆينىڭ ئېسىل جاھازلىرىنى مە-سۇمنىڭ ئۆيىگە قويۇپ تۇرۇش ئۈچۈن ئاچچىقانىدى، قېرىشقاند-دەك مەسۇم بەش كۈن ئىز - دېرەكسىز يوقىلىپ كەتتى. مەرۇپ خوتۇنى كەلگۈچە جاھازلىرىنى ئاچچىقىپ يەنە ئۆز جايىغا قويۇۋې-تەلمىدى. مانا بۈگۈنكى ئاھانەت - دەشنەم شۇ ۋەجىدىن بولغاند-دى. مەرۇپ ساددا، تۇز كۆڭۈللۈكى تۈپەيلى بىرمۇنچە ئىزا - ئاھانەتكە قالدى.

مەرۇپ ئايالىنىڭ تىل - ئاھانەتلىرىگە سۈكۈت قىلىپ ھە-دەپ توشۇق توشۇيتتى. ئېغىر نەرسىلەرنى ئۆزى يالغۇز كۆتۈرۈپ تەلەپ - تەپچىرەپ كەتسىمۇ مىنۇت توختىماي يۈگۈرەيتتى، يە-غىشتۇراتتى.

ئاخىر، مەسۇمنىڭ ئۆيى يەنە بۇرۇنقى قىياپىتىگە كەلدى. ساۋۇت داۋۇتمۇ تۈتىگۈلىنىڭ قول، بويۇن ۋە قۇلاقلىرىدىكى جې-مى زىبۇزىننەتلەرنى ئەكەتتى. تۈتىگۈلىنىڭ يېقىندىلا ئېغىر ئال-تۇن جابدۇقلار بىلەن زىننەتلىنىپ تۇرغان بوي - تۇرقى ئەمدى قۇپقۇرۇق - يېنىك بولۇپ قالدى. نېمىدېگەن ئەلەم بۇ! ساڭا ئالدىم، سېنىڭ نەرسىلىرىڭ دەپ بوينىغا ئاسقان، نازۇك بارماق-لىرى ۋە ئاپئاق بىلەكلىرىگە سالغان ئالتۇن زىننەت بۇيۇملىرى ئەمدى خەقتىن ئارىيەتكە ئالغان نەرسىلەر بولۇپ چىقسا كىشىگە ئەلەم قىلمامدۇ! ئايال كىشىنىڭ «مېھر ھەققى» دېگەن گەپمۇ بارغۇ؟ ئۆينىڭ بىر دەمدىلا قۇرۇق تۆت تامغا ئايلىنىپ قېلىشىمۇ ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز دەرد - ئەلەم. بازاردىن ئېشەك ئالسىمۇ ئۇنىڭغا توقۇم ياكى چوم ئالىدىغۇ كىشى. بۇ قېرى ئۆزىدىن يىگىرمە بەش ياش كىچىك چوكانىنى ئېلىپ ئۆيىدە بەش كۈن سولاپ ياتسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە «تويلۇق» دەپ ئالغان نەرسىلىرى-

نىڭ ھەممىسى خەقنىڭ بولۇپ چىقسا، تۇتىگۈل ئالدانغان بولـ
مامدۇ؟

تۇتىگۈل شۇ ئويلاردا بۇقۇلداپ يىغلىدى. مەسۇمنىڭ ياغلىما گەپلىرى، ئالداشلىرى كار قىلمىدى. مەسۇم تۇتىگۈلگە نېمە دېيىشنى بىلمەي ئولتۇرۇپلا قالدى.

— نېمانداق قىلىسىز، جېنىم، — دېدى ئۇ تۇتىگۈلگە بىر ھازا قاراپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، — سىزگە زادى پۇل لازىممۇ؟ بۇ دۇنيا پۇل بىلەنلا ئۆرە تۇرىدىغاندەك، ئەر ـ خوتۇنچىلىق، سۆيگۈ ـ مۇھەببەت دېگەنلەرمۇ پۇل بىلەنلا رويابقا چىقىدىغاندەك قىلىپ كېتىۋاتىسىز، ئالدىراشلىقتا شۇنداق بولۇپ قالدى، قورقماڭ ...

ئۇ شۇ گەپلەرنى قىلغىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىم ئاسقۇـ دېكى كاستۇمىنى ئالدى ۋە قويۇن يانچۇقىدىن پۇل كارتوچكىسىنى چىقىرىپ تۇتىگۈلگە تەڭلىدى.

— ئىشەنمىسىڭىز، مانا، مانا پۇل، سىزگە پۇل كېرەكمۇ، مەن كېرەكمۇ؟! ھازىرقى تۇرقىڭىزدىن قارىغاندا سىزگە پۇللا لازىم ئوخشايدۇ. سىز پۇلۇمغا تەگدىڭىزمۇ ياكى ئۆزۈمگىمۇ؟ زادى قايسىغا، دەڭا!

— ۋىيىيەي، مەسۇم، سىز شۇنداق دېگەن بىلەنچۇ، — دېدى تۇتىگۈل ئاخىر ئېسىدەپ تۇرۇپ، — دوست ـ دۇشمەن ئۇنداق ئويلىمايدىكەن، مەنغۇ، سىزنىلا دەپ توي قىلاي دېگەن، سىزنى كۆڭلۈمنى رەنجىتمەيدۇ، دېگىنىمنى قىلىدۇ، دەپ تېگەي دېـ گەن. بىراق ھە دېگەندىلا مۇنداق ئىش چىقتى...

— ئۇلگۈرەلمىدىم، جېنىم، مانا پۇل، ئۇلگۈرەلمىدىم، سىزنى بۇ ئۆيگە ئەكىرىۋالغۇچە ئالدىراپ كەتكەن گەپ، ئالدىرـ غان يولدا قالار، دەپ بۇ ئىش چىقتى. سىزنى نېمىدەپ ئالداي، ئالداشقا ھەددىمۇ؟! پەقەتلا سىز بىلەن بىر ياستۇققا باش قوـ يۇشقا ئالدىراپ قىلغان ئىش، مانا پۇل، ئۆتكەندە كۆرگەنلىرـ

مىزنى بولسا بۇگۈن، بولمىسا ئەتىلا ئەكېلىمىز...

تۇتىگۇل يۇمشاپ قالدى. ئايال كىشى دېگەن ئۆچكە يېغى، ياخشى گەپنىڭ قۇلى، قىرىق ھىيلە - مىكرى بولغان بىلەن ئاسانلا ئالدىنىپ كېتىدىغان خەق!...

تۇتىگۇل پۇل كارتوچكىسىنى ئالغان ئارىلىقتا مەسۇم شۇلار-نى ئويلاپ يەتتى. تۇتىگۇل ئەمدى نازۇكەرەشمە ھالىتىگە يانغاند-دى. خۇشاللانغان مەسۇم ئۇچىسىدىكى كۆڭلەكنىڭ ئۈستىگە ئال-دى ئوچۇق، يانچۇقلۇق پوپايكىسىنى كىيدى - دە، تالاغا ماڭدى.

— مەن بازاردىن گۆش - ئوتياش ئەكېلەي، تاماق ئېتىپ يەيلى، خوتۇن، — دېدى ئۇ تۇتىگۇلگە ھىجىيىپ، — سىز ئۆي ئىچىنى تازىلاپ قويۇڭ.

تۇتىگۇل باش لىڭشىتىپ «ماقۇل» ئىشارىسىنى قىلدى، مەسۇم ئۆزىنىڭ ئاقىلانىلىك بىلەن قىلغان ئىشىغا مەغرۇرلانغان ھالدا بازارغا ماڭدى. تۇتىگۇل مەسۇم مەھەللىدىن يېتىشى بىلەنلا بايىقى كارتوچكىنى ئېلىپ، كوچىنىڭ ئىككىنچى بېشىغا قاراپ ماڭدى. ئۆينىمۇ ئەتمىدى، دەرۋازىنى يېپىپلا قويدى. پۇل كار-توچكا سېلىنغان كونۇبرتقا كارتوچكىنىڭ مەخپىي نومۇرى بېسىل-غانىدى. ئامەت كەلسە، قوش كېلىپتۇ، دېگەن شۇ - دە، بايا مەسۇم بۇ كارتوچكىدا يەتتە مىڭ سوم بار، بۇگۈن بولمىسا، ئەتىلا بازارغا چىقىپ ئالتۇن جابدۇق ئالىمىز دېگەن. ئەمدى پۇل كارتوچكىسى تۇتىگۇلنىڭ قولىغا ئۆتتى. قانداق قىلسا ئىختىيار ئۆزىدە، يەتتە مىڭ سومنىڭ ئىگىسى ئۆزى بولدى. ئەمدى قانداق قىلسا قىلالايدۇ. خوجايىنىمۇ ئۆزى، بەش كۈنلۈك مېھمىر ھەققى ئىككى مىڭ سومدىن بولغاندىمۇ ئون مىڭ سوم دېگەن سۆز، شۇنداق بولمايچۇ، بەش كۈنگىچە بوش قويمىدى بۇ بەز، تېخى بىللە ياتقىنىدا قوينىغا سىيىپ قويۇپ، سۆيدۈك ئازابىنى تارتقۇ-نىچۇ، چوپچوك ئادەمنىڭ سۆيدۈكى ئادەمنىڭ بۇرنىنى يېرىۋەتە-كۈدەك قاتقىسق ھەم بەتبۇي پۇرايدىكەن، بۇ ئازابلارنى دېگەندە-

غۇ، ئون مىڭ سوممۇ ئازلىق قىلمىدۇ، لېكىن قولىغا كەلگىنى غەنىيمەت، شۇنى ئېلىپلا كۆزىدىن يوقىلىش كېرەك. داغدا قال- سۇن بۇ سىيگەك! كىم ئۇنى ياش چوكانىنى ئالداپ ئۆيگە ئەكىر- ىپ، بەش كۇن بىكارغا خوتۇن قىلسۇن دەپتۇ؟! خوتۇن ئالدە- غىنىغا تويسۇن ئۇ بەز، ئالدامچى، ساختىپەز سىيگەك!...

تۇتىگۇل شۇ ئويلاردا «باشكۆۋرۈك بانكىسى»غا قانداق كې- لىپ قالغىنىنى سەزمىدى، ئۇنىڭ كونا كېسىلى قوزغىلىش بىلەن تەڭ قەدىمىمۇ ئىتتىكلەپ كەتكەنىدى. ئۇ پۇلنى ئالسىلا بۇ قېرى سىيگەكتىن قۇتۇلۇپ ئۆزىنىڭ ئىشقى پىراقىدا ئوت - كاۋاپ بولۇپ ئۆلەيلا دەپ قالغان ئىمرەمزىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتىدۇ، مەسۇم بەزنىڭ كۆزىدىن قۇتۇلۇش ئۇچۇن ئۇرۇمچىدەك قوينى كەڭ، ئاۋات، ئەركىن شەھەرگە قېچىپ كېتىدۇ، بىر ئىشنىڭ ئېپىنى قىلىپ، بىرەر خوجايىننىڭ پېشىنى تۇتقۇچە يەتتە مىڭ سوم يېتىپ ئاشىدۇ.

تۇتىگۇل شۇ خىياللار بىلەن بانكا خادىمىغا پۇل كارتوچكە- سىنى ئۇزاتتى. بىر يۇرۇش مەشغۇلاتتىن كېيىن، «مەخپىي نومۇرنى بېسىڭ» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

— قانچىلىك پۇل ئالىسىز؟— سوردى بانكا خادىمى ئايال تۇتىگۇلگە بۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئۆڭۈپ كەتكەن چىرايى بانكا خادىمە- غا ئانچە سېزىلمىدى بولغاي، ئۇ، ئۆز مەشغۇلاتىنى داۋاملاشتۇ- رۇۋاتاتتى.

— يەتتە مىڭ سوم ئالىمەن،— دېدى تۇتىگۇل تىترىگەن ئاۋازدا.

شۇ تاپتا ئۇنىڭ قوللىرى خۇددى ئاشۇ يەتتە مىڭ سوم پۇلنى ئېلىپ ساناۋاتقاندەك دىر - دىر تىترەۋاتاتتى. بۇ تىترەك ئۇنىڭ پۈتۇن بەدىنىگە تارقالدى. بانكا خادىمى يەنە بىر پەس كومپيۇتېر مەشغۇلاتى قىلىپ پۇل كارتوچكىسىنى ماگنىتلىق ئۆتكەلدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن يەنە:

— مەخپي نومۇرنى بېسىڭ، — دېدى.

تۇتىگۇل كونۇبرتتىكى نومۇر بويىچە مەخپي نومۇرنى كـ-چىككىنە نومۇر تەكچىسى ئارقىلىق كومپيۇتېرغا كىرگۈزدى. بانكا خادىمى تۇتىگۇلگە بىر قارىۋېتىپ، پۇل كارتوچكىسىنى ئادەم شولىسى كۆرۈنىدىغان پارقىراق گرانت تاش تەكچىگە قويدى.

— ئون سومىلا پۇل بار ئىكەن، — دېدى بانكا خادىمى كىنايە ئارىلاش، — بۇ كارتوچكا كىمنىڭ؟

— يولدىشىمنىڭ، — بىر قىزىرىپ، بىر تاتىرىپ جاۋاب بەردى تۇتىگۇل تاش تەكچىدە تۇرغان مۇزدەك پۇل كارتوچكىسىنى ئالىقىنىدا بېسىپ تۇرۇپ.

ئالىقىنىدىن تارقالغان سوغۇق ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىگە يامراـماقتا ئىدى. تۇتىگۇل بانكىدىن گاڭگىرىغان ھالدا چىقتى، قەيەرـگە كېتىۋاتقىنىنى بىلمەي، ئۇدۇل كەلگەن تەرەپكە مېڭىۋەردى. بايا مەسۇم سىيگەكنىڭ ئۆز ئاغزىدىن يەتتە مىڭ سوملۇق كارتوچـكا دېگەن گەپ جاراڭلىق چىقىۋېدى، ئۇمۇ ئېنىق ئاڭلىغان. مانا ئەمدى ئون سوم بولۇپ چىقتى. بۇ دۇنيادا يالغان گەپ قىلمىسا ياشىيالمايدىغان، ئادەم ئالداپ كۆڭلىنى خۇش قىلمىسا، يېگىنى چىرايىغا چىقمايدىغان مەسۇم بەزدەك قېرى كاداڭلار ئۇچرىغانلا ئادەمنى ئالدايدۇ، ئۇنداقلارنىڭ دامىغا چۈشىدىغانلارمۇ ئاز ئەـمەس، مانا تۇتىگۇل نەق ئۆزى...

تۇتىگۇل ئۈچ چاقلىق رېكشى ھەيدىگەن بىرىنىڭ قاتتىق تورمۇز قىلغان ۋە «پوش!» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى بىلەن ئېسىگە كەلدى. يەنە بىر قېتىم ئالدانغان چوكانىنىڭ چۈشكۈن ھالىتى كوچىدا كېتىۋاتقان ھەرەڭ ـ سەرەڭ ئادەملەر ئارىسىدا ئاجايىپ ئېچىنىشلىق كۆرۈنەتتى. رېكشىچىنىڭ ۋارقىرىشى بـ-لەن كاللىسى سەگىگەن تۇتىگۇل قەيەرگە كېلىپ قالغانلىقىنى بىلەلمەي ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قارىدى، خۇدايا توۋا، يەنە شۇ مەـسۇم سىيگەكنىڭ كوچىسىنىڭ ئارقا تەرىپىگە كېلىپ قاپتۇ. مانا

ئوڭ تەرەپكە بۇرۇلسىلا «پاقا مەھەللىسى»، بەلكىم مەسۇممۇ گۆش - ئوتياشلىرىنى ئېلىپ ئۆيگە قايتىپ كەلگەندۇر. تۇتىگۇل ئەمدى قەيەرگە باردۇ؟ ئۇ ئەمدى مەسۇمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كارتوچكىنى بېشىغا ئاتسۇن! ئون سوملۇق پۇل كارتوچكىسىنى يەتتە مىڭ سوملۇق دەپ قىلغان ئالدامچىلىقىنى يۈزىگە سېلىپ رەسۋا قىلسۇن!

چىرايى تۇتۇلۇپ كەتكەن تۇتىگۇل ئۆيگە كىرىۋاتقاندا مەھەللىدىكى خوتۇنلار ئارقىسىدىن پىچىرلىشىپ: «مەسۇم بەزىنىڭ بۇدا ئۆيگە ئەكىرىۋالغان چوكىنى شۇمىش!...»، «قىرى سىيىگەكنىڭ تەلىيى بار ئىكەن جۇمۇڭلار، ئالمىدىغان ئايالى شۇ ئىكەن!...» دېگەندەك گەپلەرنى قىلغىنى قۇلىقىغا كىردى، ئەمدى مەھەللىدە ئۆزىنى يوشۇرۇپ يۈرۈشنىڭمۇ ھاجىتى قالماپتۇ، ھەممىسى بىلىپ بوپتۇ. تۇتىگۇل ئۆيگە چاندۇرماي كىرىپ كەلدى. ئۇ ھازىر غەزىپىنى بېسىۋېلىپ مەسۇمگە ئاۋۋالقىدەكلا ئوچۇق چىراي بىلەن مۇئامىلە قىلماقچى بولۇۋاتاتتى.

— قەيەرگە كەتتىڭىز؟ — سورىدى مەسۇم ئىشىكتىن كىرىپ كېلىۋاتقان تۇتىگۇلگە ھەيران بولۇپ، — ھەرقاچان بانكىغا بېرىپ كەلدىڭىزغۇ دەيمەن؟

— سىز قەيەردىن بىلىسىز؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى تۇتىگۇل.

— يانچۇقۇمدىكى پۇل كارتوچكىسىدىن بىلدىم، — دېدى مەسۇم خاتىرجەم ھالدا ھىجىيىپ قويۇپ، — سىزگە كۆرسەتكىنىم پۇل قالمىغان كارتوچكا ئىكەن، ئالماشتۇرۇپ قويۇپتىمەن، مانا مۇنىڭدا ئۈچ ئايلىق مائاشىمنى قوشقاندا ئون بىر مىڭ سوم بار...

مەسۇم قىشلىق خۇرۇم چاپىنى ئېسىقلىق تۇرغان ئاسقۇدىن خۇرۇم پالىشوپكىسىنى ئالدى - دە، قويۇن يانچۇقىدىن يەنە بىر كارتوچكىنى چىقىرىپ تۇتىگۇلگە كۆرسەتتى.

— مانا بانكا نومۇرىمۇ ئوخشاشمايدۇ، — دېدى مەسۇم تۇتـ
گۇلگە ھېيلىگەرلىك بىلەن ھەجىيىپ، — پۇل ئالسىڭىز مانا
مۇنىڭدىن ئېلىڭ. قولىڭىزغا بېرەي، توي كىيىملىرىڭىز، زىبۇ
زىننەتلىرىڭىزگە يېتىدۇ. خاتىرجەم بولۇڭ، تۇتىگۇل، مەن
سىزنى مۇراد ـ مەقسىتىڭىزگە يەتكۈزىمەن. بۇگۈن ئەتىگەن
بولغان كۆڭۈلسىزلىكلەرنى يادىڭىزدىن چىقىرىۋېتىڭ، مېنى كەـ
چۈرۈڭ، بولامدۇ، جېنىم!...

مەسۇم تۇتىگۇلنى قۇچاقلاپ كارىۋاتقا ئولتۇرغۇزدى، غۇنچە
لەۋىدىن ئاۋۇالقىدەكلا بېسىپ سۆيدى، يەنە ئاللىقانداق نايناق
قىلىقلىرى ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتى. تۇتىگۇل ئەيۈەشكە كەلدى.

— ئەتە، جېنىم، ئەتىگە بازارغا چىقايلى، — دېدى مەسۇم
تۇتىگۇلنىڭ قۇلاق تۇۋىدىلا پىچىرلاپ، ئۇنىڭدىن بايا چاچقان
ئەتىرنىڭ خۇشبۇي ھىدى گۈپۈلدەپ كېلىپ تۇراتتى، — ئالدى
بىلەن ئالتۇن جابدۇقلىرىڭىزنى ئالايلى، مۇنۇ ئۆينىڭ بىر تېمىغا
لىقلا كېلىدىغان ھېلىقى ئەينەكلىك ئىشكاپنى كۆرۈۋېدىڭىزغۇ،
دەل شۇنى ئىككى مىڭ سەككىز يۈز دەپ چىقىرىپ قويۇپتۇ.
مېنىڭچە شۇنى ئالايلى، بۇ ئىشلارنى پۈتتۈرۈپ بولۇپ «قىزىل
قەغەز» گە ماڭايلى، ئاندىن نىكاھ قىلىۋالايلى ـ دە، يازنىڭ
گۈزەل بىر كۈنىدە رېستورانىدا توي چېيى بېرەيلى، توي چېيى
بەرگەندە سىز ئاپئاق توي كۆڭلىكىڭىز، گۈللۈك ئاق پوسمىڭىز
بىلەن مەيدىڭىزگە ئانارەك توق قىزىلگۈلنى قاداپ ئىشىك ئالدىدا
مېھمانلارنى كۈتۈڭ، مەنمۇ ئاق كۆڭلەك، قارا كاستۇم ـ بۇرۇلـ
كا، قارا شىبلىت، قارا پايپاق، بېشىمغا قارا ئىنگلىز شلىپىسى
كىيىپ يېنىڭىزدا تۇراي، ياقامغا قادايدىغان قارا كېپىنەك گا.
لىستۇكنى ئەلۋەتتە سىز ئۆز قولىڭىز بىلەن قاداپ قويۇشىڭىز
كېرەك.

مەسۇم يەنە قانداقتۇر كېلەچەك ۋە كېيىنكى ئۆمرىدە تۇتـ
گۇلدىن بىر پەرزەنت كۆرۈشنى، بۇ پەرزەنتنى مەيلى ئوغۇل،

مەيلى قىز بولسۇن جەزمەن ئۆزىگە ئوخشايدىغانلىقىنى، چۈنكى تۇتىگۇل مەسۇمگە پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلگەنلىكتىن ئۇنىڭ بويىدا قالغان بالىمۇ مەسۇمنىڭ ئەينى ئۆزى بولۇپ تۇغۇلىدىغان- لىقى ھەققىدە ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ۋايسىدى، شادلاندى، ھۇزۇرلىنىپ كۈلدى. بۇ بەختنىڭ ئوڭاي بەخت ئەمەسلىكىنى، بۇنداق بەختنىڭ كۆرگەنلا ئادەمگە نىسىپ بولۇۋەرمەيدىغانلىقىنى قىن - قېنىغا پاتماي سۆزلىدى، تۇتىگۇلنى ھۇزۇرلىنىپ قۇچاق- لىدى، ئاق تىلەك، بۈيۈك ئارزۇلار بىلەن تولغان پاراڭلار ئۇلار چىراغنى ئۆچۈرۈپ ياتقاندىن كېيىنمۇ ئۇزۇلمىدى، ھېچقانداق كىشى ھەتتا مەرۇپمۇ، ئۆگزىدىكى ھېلىقىدەك غەيرىي شەپمۇ ئۇلارغا توسقۇنلۇق قىلالمىدى، بۇگۈن مەرۇپمۇ ئىزدەپ كىرمە- دى، كەچتە تۇتىگۇل ئوخشىتىپ لەڭمەن ئەتكەنىدى، مەسۇم مەرۇپنى چاقىرىپ كىرەيمۇ دېدىيۇ ھېلىقى ئازازۇل، ئاتۇشلۇق خوتۇندىن قورقتى. چۈنكى ئۇ مەسۇمنىڭ ياش خوتۇنلارغا ئۆگە- نىپ قويۇشىدىن توسۇپ بولسىمۇ ئۇنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقىرىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇگۈنكى كۆڭۈلسىزلىك تۇيۇلى مە- رۇپمۇ خوتۇنىنىڭ كۆزىچە ئۆيدە ئولتۇرغان، ھېچ ياققا چىقمىغان بولۇشى ئېھتىمال. خوپ بولدى. مەرۇپ گۆش باشىنىڭ ئەدىپىنى خوتۇنى بەرسۇن، مېنى مارلاپلا يۈرگەن بۇ گۆش باش ئەمدى ئۆيىدە سولىنىپ ياتقاندۇر. مېنىڭ خوتۇن ئېلىشمىغا، خوتۇنۇم بىلەن بىللە يېتىشمىغا پۈتلىكاشاڭ بولمىسۇن، مەن ئۆز ئۆيۈمدە ياش خوتۇنۇمنى ئۆزئارامىمچە قۇچاقلاپ ياتاي.

مەسۇم تۇتىگۇلنى قۇچاقلاپ ياتقىنىچە ئاشۇلارنى ئويلىدى. ئۇ بۇگۈن ئاخشام تازا چارچىغانىدى، بولۇپمۇ تۇتىگۇل ئۇنى ھالىدىن كەتكۈزدى. «بور كاپسۇلى — بۇقا كاپسۇلى» دېگەنلەر ئۆز كۈچىنى كۆرسەتمىگەن بولسا مەسۇم ئاللىقاچان تەڭلىدىكى خېمىردەك بوشىشىپ پۈشۈلداپ ئۇخلاپ قالغان بولاتتى. «ئاھ،

بور كاپسۇلى — بۇقا كاپسۇلى ياشا! ئەرلىك كۇچىنى دۇنياغا تونۇتۇش ئۈچۈن ياشىغىن!...»

مەسۇم يەنە نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى ئىدىيۇ، دېيەلمىدى، ئۇيقۇ، شېرىن ئۇيقۇ يامراپ پۈتۈن تېنىنى ئەللەيلىگەندەك ئۆزىنى راھەت بىر سېزىم ئىچىدە ھېس قىلدى. ئۇ تۇتىگۈلگە قارىدى. ئۇستەل چىرىغىنى غۇۋا يورۇتۇپ قويغاچقا، تۇتىگۈلنىڭ يۈزىنى قاپلاپ تۇرغان كالتە بۇدۇر چاچلىرى ياستۇق ئۈستىدە يېيىلىپ تۇراتتى، يۈمشاق، يۇمران تال - تال چاچلىرى مەسۇمىنى يۇزىگە تېگىپ، بىر خىل خۇشبۇي ھىد ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. مانا خوتۇن زاتى دېگەن! ئۇ كۆڭلىنى توق قىلىدۇ، تېنىنى راھەتلەندۈرۈپ ئىشقى سەۋدايىلىقنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىگە، ئەڭ ئېگىز چوققىسىغا ئاچقىدۇ - دە، ئاندىن پەسكە دومىلىتىدۇ، پەسكە دومىلاش ھەم راھەت، ھەم ئازاب. راھەتلىكى: شەھۋانىيلىقىڭغا قانىسىمەن، ئازابلىقى: كۈچ - قۇۋۋىتىڭنى بىر نۆۋەت يوقىتىسىمەن...

مەسۇم راھەت ۋە ئازاب ئىچىدە ئۇخلاپ قالدى. سىرتتا بولۇۋاتقان شەپىلەرمۇ قۇلىقىغا كىرمىدى. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى ئېنىق ئەمەس، تۇتىگۈل ئاشۇ راھەت ۋە ئازابلىق شەھۋانىيلىقتىن كېيىن قاتتىق ئۇخلاپ كەتتى، بىر چاغدا ئۇرۇلۇپ يانغا قارىدى، كۆزىنى تەستە ئېچىپ مەسۇمنىڭمۇ غەرق ئۇيقۇدا ياتقىنىنى كۆرۈپ ئۇنى نوقۇشلىدى، مەسۇم ئويغىنار ئەمەس ئىدى، ئۇ گويا بىر غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلاۋاتقاندەك بەھۇزۇر خورەك تارتماقتا ئىدى. تۇتىگۈل ئۇنىڭ ئۇلۇكتەك ئۇخلاۋاتقىنىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئويغىتىشتىن ۋاز كەچتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا قۇلاق سالدى، تىمتاس مەھەللە جىمجىتلىقى بۇ قورۇنمۇ ئۆز قوينىغا ئالغانىدى. تەرىتى قاتتىق قىستىغان تۇتىگۈل سىرتقا چىقماقچى بولدى، كېچە - كېچىلەپ رېستورانلاردىن يالغۇز قايتىپ ئۆگىنىپ قالغان تۇتىگۈل ھويلىغا چىقىپ،

زەھەر قىلىشتىن قورقارمۇ؟ ئۇنداق تۇتىگۈل تېخى تۇغۇلغىنى يوق. ئۇ ئورنىدىن رۇباشكا بىلەنلا تۇردى، بۇگۈن كەچ يېتىشىتىن ئىلگىرى، مەسۇم بىلەن بىر بوتۇلكا «ئىلى قىزىل ئۈزۈم ھارىقى» نى قۇرۇقداپ ياتقانىدى، شۇنىڭ ۋەجىدىنمۇ ئۇ زەھرى قىستاپ دوۋسۇنى كۆپۈپ تۇرغاچقا تالاغا يۆگۈرۈشكە ئالدىرىدى، ئۇچىسىغا چاپان يېپىنچاقلاشقىمۇ ئۇلگۈرەلمىدى، ئەتىياز ئاخشىمى بولغاچقا، تالامۇ ئانچە سوغۇق ئەمەس ئىدى، ئۇ غۇڭا ئۇستەل چىرىغىنىڭ يورۇقىدا ئىشىك ئىلغۇچىنى تېپىپ، ئىشىكنى ئاچىتى، ئىشىك تالاغا ئېچىلىدىغان بولغاچقا، ئىشىكنى يوغان ئاچقان تۇتىگۈل، ئىشىكنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان نەرسىگە يۇمشاق ئۇرۇلغىنىمۇ سەزمىدى، شۇ ئەسنادا، ئىشىك ئارقىسىدىن بىر قارا سايە چىقتى ـ دە، ئەمدىلا تەرەتكە ئولتۇرغان تۇتىگۈلنىڭ بېشىغا بوتۇلكا تەڭلىدى، بوتۇلكىدىن دىماغىنى ئېچىشتۇرىدىغان بىر خىل قويۇق سۇيۇقلۇق ئېتىلىپ چىقتى. ئاياغ تاۋۇشىدىن چۆچۈپ ئارقىسىغا بۇرۇلغان تۇتىگۈل كەينىدە بىر سايىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردى، ئەسلىدە مەسۇمنىمۇ تالاغا چىققان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىغانىدى، لېكىن ئۇ خىيالى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا بېشىغا تۆكۈلگەن سۇيۇقلۇقنىڭ دەھشەتلىك ئازابىغا چىدىيالماي، جېنىنىڭ بارچە چىرقىراپ يەرگە يېقىلدى، قارا سايە بوتۇلكىدىكى سۇيۇقلۇقنىڭ ھەممىسىنى تۇتىگۈلنىڭ بەدىنىگە چاچتى ـ دە، بوتۇلكىنى تاشلاپ، ئۆگزىگە قويۇلغان شوتىغا قاراپ يۈگۈردى، كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقان ئارىلىقتا ئۆگزىگە چىقىپ، ئارقا تامدىن سىيرىلىپ كوچىغا چۈشتى، گۈرسۇلدىگەن ئاياغ ئاۋازى بارغانسېرى يىراقلاپ كەتتى. تۇتىگۈلنىڭ جىمجىت تۇن ئاسمىنىنى يېرىپ چىرقىرىغان ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغانغان مەسۇم ئوچۇق تۇرغان ئىشىكتىن ئېتىلغان پېتى قورۇغا چىقتى. نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمەي، يەردە چالا بوغۇزلانغان قويدەك پۈت ـ قولىنى ھەرياققا تاشلاپ ئۆلۈم ھەلقۇمىدا جان تالىشىپ ياتقان تۇتىگۈلنى كۆرۈپ

مەڭدەپ كەتتى. ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي ھېلى ئۇياققا، ھېلى بۇياققا يۇگۈرەيتتى، ئاخىر ئېسىنى تېپىپ، يەردە جان تالىشىۋاتقان تۇتىگۈلىنىڭ ھەريېقا پۇلاڭلىتىۋاتقان قولىنى تۇتتى. ئاھ، بۇ نېمە ئىش! ئۇنىڭ قولىغا تۇتىگۈلىنىڭ قورۇلۇپ پارچە - پارچە بولۇپ كەتكەن رۇباشكىسىنىڭ پۇرۇچلىرى چىقتى، ئۇنىڭ بىلەن قوشۇلۇپ چىققىنى نېمىدۇر، ئۇ، قاراڭغۇدا زادى ئېنىق كۆرەلمىدى، بۇ نېمىدۇر؟ بۇ زادى نېمىدۇر - ھە؟ مەسۇم ھەرقانچە قىلىپمۇ بىلەلمىدى. تۇتىگۈل ھەدەپ چىرقىرايتتى، تېنىدىن پارچە - پارچە گۆشلەرنى كېسىپ ئېلىۋاتقاندەك ئازابلىق ۋارقىرايتتى. مەسۇم تۇتىگۈلنى قۇچىقىغا ئالدى، لېكىن ئۆزىنىڭ بەدىنىدىكى ئىچ كۆڭلىكى ۋە كالتە تامبىلى ئويۇلۇپ تۆكۈلۈپ قېلىشقا باشلىدى. ئاچچىق بىر ھىد بىلەن تەڭ بەدىنىمۇ ئۆتكۈر پىچاق تىغى تەگكەندەك ئېچىشىپ ئاغرىشقا باشلىدى. تۇتىگۈلنى قۇچىقىغا ئالغاندا قولىغا لوقلا بىر نەرسە يۇلۇنۇپ چىقتى. بۇنىڭ بىلەن تەڭ تۇتىگۈلنىڭ بەدىنى ۋە ئۆزىنىڭ بەدىنىمۇ قىپقىزىل قانغا بويالدى، بۇ نېمە ئىش؟ تۇتىگۈلنى تۇتسىلا بىر پارچە گۆش يۇلۇنۇپ چىقىۋاتىدىغۇ! بۇ نېمىدېگەن دەھشەتلىك قاتىللىق! تۇتىگۈل تىنماي چىرقىرايتتى، تېپىرلايتتى، كۆزلىرى قۇيۇلۇپ كەتكەندى، چاچلىرى بىردەمدىلا تۆكۈلۈپ بېشى تاقىر تېرىگە ئايلاندى، رۇباشكا ۋە ئۇچ بۇرجەك ئىشتانلىرى بىردەمدىلا تۆكۈلۈپ بەدىنى ئاندىن تۇغما يالىڭاچ بولۇپ قالدى. مەسۇم نېمە قىلارىنى بىلمەي دىر - دىر تىترەيتتى. ئۇ تۇتىگۈلنى قۇچاقلاپ:

— نېمە بولدىڭىز؟! ... كىم ئۇ؟! ... قېنى ئۇ! — ، ... دېگەن گەپنىلا قىلالىدى، خالاس. تۇتىگۈلنىڭ ئازابلىق چىرقىراشلىرى ئۇنىڭ قۇلقىنى گاس، كۆزىنى كور، ئۆزىنى خامۇش قىلىپ قويدى، پۇت - قولىنى بىرى سېھرىي كۈچ بىلەن چۈشەپ قويغاندەك ئورنىدىن قوزغىلالمىدى، قوزغىلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، تۇتىگۈل مەسۇمگە مەھكەم چاپلىشىپ

توختمای چىرقىرايتتى، ئاھ، ئۇراتتى! تولغىناتتى...

دەھشەتلىك چىرقىرىغان بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغانغان مەھەللە جامائىتى قوزغىلىپ ھويلىغا، ئىشىك ئالدىغا، كوچىغا چىقىشتى. چىرقىرىغان ئاۋاز مەسۇمنىڭ قورۇسى تەرىپىدىن ئاڭلىنىۋاتاتتى. خوتۇنىنىڭ نوقۇشىدىن ئويغانغان مەرۇپ گاڭگىرىغان ھالدا كۆزىنى ئۇۋۇلاپ ئورنىدا مىدىرلىدى:

— نېمىگە ئويغىتىسەن؟ قېرى كەمپىر، — دېدى ئۇ غودۇڭشىپ.

— سىرتقا قۇلاق سالساڭچۇ، بىرى ئۆلۈۋاتقاندەك چىرقىراپ مەھەللىنى بېشىغا كىيدىغۇ، بولە، چىقىپ قاراپ باققىن، مەھەللىنىڭ كۆزەتچىسى مۇشۇنداق چاغدا بېشىنى پۈركەپ ياتامدۇ، مەھەللە قوزغىلىپ كەتتى، — ھاشىخان مەرۇپنى تېخىمۇ قاتتىق نوقۇشلايتتى.

مەرۇپ ئۈيقۇلۇق قۇلاق سالدى - دە، ئايال كىشىنىڭ قانداقتۇر تونۇش ئۇنى قۇلىقىغا كىرگەندە ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى.

— ... بۇ... بۇ... نېمە... ئىش؟! — ئۇ ئۇدۇل كەلگەن چاپانىنى ئۈچىسىغا ياپتى - دە، پۇتىغا كالاچنى سېپىلا تالاغا چاپتى. قۇلاقنى يارغۇدەك ئېچىنىشلىق ئاۋاز مەسۇمنىڭ قورۇسى تەرەپتىن ئاڭلىنىۋاتاتتى. دەرۋازا تۈۋىدە مەھەللىدىكىلەردىن بىرنەچچىسى توپلىشىپ، قورۇ ئىچىدىكى ئېچىنىشلىق ئاۋازغا قۇلاق سېلىپ، پىچىرلىشىپ تۇراتتى.

— نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر؟ — ۋارقىرىدى مەرۇپ، — كىرمەمسىلەر.

— دەرۋازا تاقاق ئىكەن، — توپلىشىپ تۇرغانلار تەڭلا جاۋاب بېرىشتى.

مەرۇپ دەرۋازا ئارىلىقىدىن قولىنى تىقىپ باقتى. دەرۋازا قۇلۇپلاقلىق ئىدى. ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي بىردەم تۇرۇپ

قالدى. ئاندىن دەرۋازا ئارىلىقىدىن قورۇغا قاراپ ۋارقىرىدى:
— مەسۇمكا، بارمۇسەن، دەرۋازاڭنى ئاچمامسەن!...
قورۇ ئىچىدىن مەسۇمنىڭ تىترەك ئاردىلاش ئاۋازى ئاڭلاندى:
— مەرۇپ ئۇكا، بارمۇسەن، مەن تۇرالمايۋاتىمەن، دەرۋازىنى بۇزۇپ كىرىۋەرگىن!
مەرۇپ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئالدىراپ قالدى، ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئاخىرىنى تۇتىگۈلىنىڭ چىرقىراۋىرىپ خىرقىراپ كەتكەن ئېچىنىشلىق ئۇنى بېسىپ كەتتى.
— كېلىڭلار، ئاغىنىلەر، دەرۋازىنى بىرلىكتە ئىتتىرەيلى! — مەرۇپ شۇ گەپنى قىلىپ دەرۋازا قاپقىنىنى مۇرىدەپ ئىتتەردى، باشقىلارمۇ ھە — ھۇ دېيىشتى. بىر پەستىلا دەرۋازىنىڭ بىر قانىتى يەرگە گۈمۈرۈلۈپ چۈشتى. كونا دەرۋازا گىرەچىسىدىن ئاجراپ كەتكەنىدى. جامائەت دۈررىدە كىرىپ، مەسۇم بىلەن تۇتىگۈل پومداقلىشىپ يانتاق ئىشىك ئالدىغا توپلاندى. قاراڭغۇدا ھېچ نەرسىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. مەرۇپ ئەتراپقا قارىدى.
— ھەي سونۇر، قورۇنىڭ چىرىغىنى ياق، بول! — ۋارقىرىدى ئۇ. مەسۇم ئۇنىڭغا سول قولىنى ئۇزىتىپ ئىشارە قىلغاچ يېرىم يىغلامسىراپ ۋارقىرىدى:
— بولدى، مەرۇپ ئۇكا، يېنىمغا كەلمە، ساڭا يۇقسا ئامان قالمايسەن، تۇتىگۈلگە چاچقىنى كىسلاتا ئىكەن، ئۇ تالاغا چىققاندا بىرى چېچىۋېتىپ قېچىپ كېتىپتۇ، تۇتىگۈل تۇگەشتى، ئۇكا، ئۇنىڭ ياش جېنىغا زامىن بولدۇق، جېنىم ئۇكا! كىم بۇ ۋەھشىي ئىشنى قىلغاندۇر!؟...
بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەرۇپ ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە كىرگەن قوشنىلار ھاڭ — تاڭ قېلىشتى. سونۇر ھويلا چىرىغىنىڭ يېپىنى تاپالماي تەمتىلەپ يۇرەتتى. مەرۇپ يۇگۇرۇپ بېرىپ ھويلا چىرى-

غىنى ياندۇردى ۋە مەسۇمنىڭ قېشىغا كېلىپ زوڭزايدى، مەسۇم ئۆلۈكتەك تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، غالىلداپ تىترەيتتى، يېرىم يالىڭاچ بەدىنىدىكى ئىچ كىيىمى تىتىلىپ ئۇچىسىدا پارچە - پۇراتلىرىلا ساڭگىلاپ قالغانىدى، مەرۇپ تۇتىگۈلنىڭ قىپيالىڭاچ تېنىنى كۆرۈپ، ئۇچىسىدىكى چاپىنىنى تۇتىگۈلنىڭ بېلىنىڭ تۆۋىنىگە يېپىپ قويدى. تۇتىگۈلنىڭ تېنى خۇددى بۆرە تالىۋەت- كەن قويدەك تىتىما - تالاڭ بولۇپ كەتكەنىدى، بېشى چاچسىز كاللىغا ئايلىنىپ قالغاندەك مۇدھىش بىر قىياپەتكە كىرگەنىدى. تۇتىگۈل توختىماي چىرقىرايتتى، ئۇنىمۇ چىرقىراۋېرىپ پۇتۇپ كەتكەندەك قىلاتتى. خىرىلدىغان ئاۋازى ئۇنىڭ ئېغىزىدىن ئە- مەس تېنىنىڭ تىتىلىپ كەتكەن يەرلىرىدىن ئۆلۈم ئازابى بىلەن قوشۇلۇپ چىقىۋاتقاندەك قىلاتتى. مەرۇپ تۇتىگۈلنىڭ ئەسلىدە- كى گۈزەل چوكانىنىڭ ھازىرقى ئېچىنىشلىق ھالىتىگە قاراپ ئىچى سىيرىلدى، ئۇنى يىغا تۇتتى. ئۇ، ئېغىر ئۇھ تارتىپ، قولىنىڭ دۈمبىسىدە كۆز يېشىنى سۈرتۈپ ۋارقىرىدى، ئۇنىڭ ئاۋازى يىغا ئارىلاش تىترەپ كەتتى:

— ھەي، سونۇر، قېنى سەن!...

— مانا مەن، مەرۇپكا، — دېدى سونۇر مەرۇپنىڭ قېشىدىلا ۋارقىراپ.

— نېمىگە قاراپ تۇرىسەن، «جىددىي قۇتقۇزۇش» قا تېلې- فون بەرمەمسەن، ساڭا بايا دېگەنىدىمغۇ، تېخىچە تېلېفون بەرمە- دىڭمۇ؟! — مەرۇپ غەزەپلەنىدى. شۇ تاپتا ئۇ ئەقلى كېسىلىپ كەتكەندەك، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالغانىدى.

— ئۇنداق گەپنى قىلمىدىڭ، مەرۇپكا، — دېدى سونۇر ئۆزىنى ئاقلاپ، — مانا ئەمدى دېدىڭ...

— دېمىسەممۇ ھەرقايسىڭلار ئەقىل ئىگىسىغۇ!... بىر ئىنـ- سان قىينىلىپ ئۆلۈم ئازابىدا جان تالىشىۋاتسا قاراپ تۇرامسـ- لەر؟ قېنى ئادەمگەرچىلىك، قېنى ئىنسانىي مېھىر - شەپقەت،

قېنى قوشنىدارچىلىق؟! «يىراقتىكى تۇغقاندىن يېقىنىدىكى قوشنا ئەلا» دېگەن گەپمۇ بارغۇ، بالىلار...

مەھەللىدىكىلەر مەرۇپنىڭ گېپىنى «ئۆيدىكى ئايالىڭلارنى چاقىرىپ چىقماي نېمىگە قاراپ تۇرۇشسەن!؟» دېگەندەك چۈشەندى. قاراپ تۇرغانلار دەرھال ئورنىدىن مىدىراشتى، بەزىلىرى خوتۇنلىرىنى چاقىرىپ چىقىشتى. بىر ئايال ئۆيدىن كۆڭلەك ئاچقىچە تۇتىگۈلىنىڭ قېشىيالىڭاچ بەدىنىگە كىيدۈرمەكچى بولدى. ئۇلار كۆڭلەك كىيدۈرگەندە شۇنداق ئاۋايلاپ ھەرىكەت قىلسىمۇ تۇتىگۈل ئازابلىنىپ چىرقىرايتتى، يىغلايتتى، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ خىرقىرايتتى. ئۇ، خۇددى ئۆلۈم ئالدىدا جان تالىشىۋاتقان ياۋايى مەخلۇقتەك تۇگۈلۇپ ياتاتتى. ئايالار ئۇنىڭغا قاراشتىنمۇ ئەيمىنىشتى، لېكىن ئاپالىنىڭ ئىشىنى ئايال قىلمىسا بولمايتتى. ئۇلار تۇتىگۈلگە كۆڭلەك كىيدۈرگەندە قوللىرى تەگكەنلا يەردىن بىر پارچە گۆش تىتىلىپ چىقاتتى. بۇنى كۆرۈپ خوتۇنلار «توۋا» دەپ ياقىسىنى تۇتۇشتى. مەسۇم تۇتىگۈلنىڭ بىچارە - ئازابلىق ھالىتىنى كۆرۈپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى، ئۇ ھۆركىرەپ يىغلىغىنىچە تۇتىگۈلنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئاتماقچى بولاتتى. بىراق مەرۇپ ئۇنى مەھكەم قولتۇقلىۋالغانىدى. مەسۇم تۇتىگۈلنىڭ دەردىگە دەرمان بولالمىغانلىقىغا ئازابلىنىپ جۆيلۈگەندەك غىڭشىيتتى:

— ئاھ، تۇتىگۈل، گۈلدەك ئۆمرىڭىز غازاڭ بولدى، ئون گۈلىڭىزنىڭ بىرى ئېچىلماي تۇرۇپ توزۇپ كېتىدىغان بولدىڭىز، مەن سىزنىڭ ياش جېنىڭىزغا زامىن بولدۇم، بۇ ۋەھشىي لېنىڭ، بۇ بالايىقازا سىزدەك ياش غۇنچىغا كەلگۈچە مېنىڭدەك پىچاقتىن قورقماس قېرى كالىغا كەلسىچۇ! سىز ئۆلگىچە، مەن ئۆلسەمچۇ! سىزگە چاچقان كېسىلاتانى ماڭا چاچسىچۇ! نېمىدەپ سىزگە، سىزدەك گۈزەل، ياش جانانغا چاچىدۇ؟ ئەمدى سەھرا-دىكى قېرى دادىڭىز، قېرى ئاپىڭىزغا نېمە دەيمەن؟ بۇ پېشكەل-

لىك ئۇلارنىڭ چۈشىگە ئايانمۇ بولغاندۇر، ئاھ، تۇتىگۈل! بىچارە تۇتىگۈل، تارتىۋاتقان ئازابىڭىزنى سېزىۋاتىمەن، ئەمما ئۇنى تەڭ تارتىشقا ئامالىم يوق. بىلىمەن، بۇ زەھەرلىك سۇنى ئەسلىدە ماڭا چاچماقچى بولغان، لېكىن، سىز ئورنۇمغا ئالمىشىپ قالدىڭىز! مېنىڭ قېرى، تاشلاندۇق جېنىمنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، ئۆزۈڭنىڭ ياش غۇنچە جېنىڭىزنى پىدا قىلدىڭىز، مەن قارا كۆڭۈل، مەن سىزنىڭ پەرىشتە سۈپەت كۆڭلىڭىزنى چۈشەنمىدىم، مەن قارىغۇ، سىزنىڭ پەزىلىتىڭىزنى كۆرەلمىدىم، مېنى كەچۈرۈڭ، تۇتىگۈل! سىز ئۆلمەڭ، مەن ئۆلەي! ئاھ، تۇتىگۈل!...

مەسۇم غەرق بىھوش ھالەتتە خىرقىراپ قالغىنىغا قارىماي ناله قىلاتتى، سۆزلەيتتى. ئەتراپىدىكى مەھەللىدىكىلەرنىڭ ئۇيقۇسىغا بەزىلىرى ئېچىنىش، بەزىلىرى ھەيرانلىق، بەزىلىرى ھەتتا نەپرەت بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ كاللىسىنى خىلمۇخىل خىياللار چىرمىۋالغاندى. يەردە دومىلاپ ئېڭىراپ، ئېچىنىشلىق چىرقىراپ ياتقان بۇ ئايال بەلكىم بىرىنىڭ بۇزۇلغان ئايالىدۇر ياكى ئېرى ئۆلگەن بولسا جان بېقىشىنىڭ يولىنى تاپالماي كوچىغا چىقىپ كەتكەن تۇل خوتۇندۇر، ئۇنداقتا، نېمىشقا ئۇنىڭغا كۆيىدۇرگۈچى زەھەر — كېسىلاتانى چاچىدۇ؟ بەلكى بۇرۇنقى ئويناشى ھەسەت قىلغاندۇر، ياكى بۇ خوتۇن بىرىگە تېگىمەن دەپ ئالداپ پۇلىنى خەجلۈپلىپ قېچىپ كەتكەن بولسا، ئۇ كىشى ئاچچىق ئەلىمگە چىدىمايى قاتىللىق قىلغاندۇر، ئىشقىلىپ، بۇ ئايالنىڭ بىر رەزىللىكى ياكى سەۋەنلىكى بولمىسا بۇ ئاقىۋەتكە قالمىغان بولاتتى...

بۇ يەردە قاراپ تۇرغانلار ئەنە شۇ تەرزدە تۇرلۇك قىياسلاردا بولاتتى. ھۆركىرەپ يىغلاۋاتقان مەسۇم قوشاق قاتقاندەك تىنمايى سۆزلەيتتى:

«ئاران تاپقاندا مەھبۇبەم، مېنى تاشلاپ كېتىدىغان بول-

دۇك، غۇنچە لېۋىگە قاندۇرماي، كۆزۈمنى ياشلاپ كېتىدىغان بولدۇك، تېخى غۇنچە بوي ئىدىك، ياشاپ، كۈلسەك بولمامتى، سەن ئۆلگىچە مېنىڭدەك قېرى ئۆلسەم بولمامتى!...»

ئەتراپتىكىلەر ئۇنىڭ قوشاقلا ئوخشاپ كېتىدىغان هازىرىنى ئاڭلاپ، تېنى ئۆلمەي ئېڭراپ ياتقان ئادەمگە هازا ئېچىۋاتقان بۇ ئادەمگە بىر دە كۈلگىسى كەلسە، بىر دە توۋا دەپ ياقىسىنى تۇتۇشتى. ئۇنى كۆرگەن مەرۇپمۇ ئۆزىنى تۇتالماي قالدى:

— مەسۇمكا، نېمىلەرنى دەپ جۆيلۇۋاتىسەن، ئۆزۈڭنى تۇتۇالساك بولامدىكى، مەن ساڭا نېمە دېگەن؟ ناشايان ئىشلارنى قىلمىغان بولساك، ساڭا مۇشۇ تارتقۇلۇق يوق ئىدى، ئەمدى نېمىدەپ ئۆلمىگەن ئادەمگە هازا ئاچىسەن؟ ئالدىرىغىنىڭمۇ يە؟! تۇر ئورنۇڭدىن كىيىمىڭنى كىي، هازىر قۇتقۇزۇش ماشىنىسى كېلىدۇ، ئالدىرايدۇ، ئۇنىڭ سائىتى پالان تەڭگە ئۇقتۇڭمۇ؟ بۇ يەردە مەسۇمنىڭ كىيىنىشىگە قاراپ تۇرمايدۇ.

— ۋاي، مەرۇپ، دېگىنىڭ كەلدى ئەمەسمۇ، سەن دانىشمەنمۇ ياكى پال ئاچقانمىدىك، ئۆگزىدىن كەلگەن شەپە بىكار ئەمەس ئىكەن، تۇتىگۈل چىرقىراپ ئۆزىنى يەرگە تاشلىغاندا، چۆچۈپ ئويغاندىم، شۇ چاغدا ئۆگزىنى بىرى غارسىلداپ دەسسىگىنىچە ئارقا تامدىن چۈشۈپ كەتتى. قورۇغا چىقسام ئەنە ئاۋۇ بوتۇلكا تۇتىگۈلنىڭ يېنىدا يېتىپتۇ، تۇتىگۈل بولسا مانا مۇشۇ هالدا ئازابلىنىپ يېتىپتۇ، ئاھ، تۇتىگۈل، بۇ بالا ـ قازا مېنىڭ قېرى جېنىمغا كەلسىچۇ، ئاھ، مەن قانداق قىلاي...

مەسۇمنىڭ گېپىنىڭ ئاخىرى تۇگىمەي تۇرۇپ مەھەللە بىر-شىدا قۇتقۇزۇش ماشىنىسىنىڭ بىرخىل ئاۋازدا سىگنال بېرىپ كەلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. هەممە ئۇپۇر ـ توپۇر بولۇشتى، سونۇر دەرۋازىغا، دەرۋازىنى كەڭ ئېچىۋەتتى. هايال ئۆتمەي ماشىنىمۇ يېتىپ كېلىپ دەرۋازا ئالدىدا توختىدى. ماشىنىدىن دوختۇر ۋە سېستىرالار ئالدىراپ چۈشۈشتى ۋە ماشىنىنىڭ قورۇغا كىرەلمەي-

دىغانلىقىنى كۆرۈپ نوسلكىنى ئەكىرىپ كېلىشتى.
— ئاغرىق قەيەردە؟ — سورىدى ئالدىدا ماڭغان دوختۇر ئاق خالىتىنىڭ يانچۇقىدىن ماسكىسىنى ئېلىپ تاقاۋاتىپ.
— مانا ماۋۇ يەردە! — سونۇر يول ئېچىپ تۇرغان كۆچىدىكى ئارىسىدىن مېڭىپ تۇتقۇلۇنىڭ قېشىدا توختىدى. مەسۇم يەرگە دۇم يېتىپ نېمىلەرنىدۇر دەپ غەلىتە بىر ئاۋازدا سۆزلەيتتى، يەر بېغىرلايتتى، بارماقلىرىدا يەرنى تاتلاپ، توپا ـ تاشنى چاڭگاللاپ ئېلىپ مەيدىسىگە چاچاتتى.
— بولدى قىل، مەسۇمكا، دوختۇر كەلدى! — مەرۇپ ئەمدى چىدىيالمىدى، — بولدى قىل دەيمەن، ئەمدى يىغلىغىنىڭ نېمە پايدىسى، تۇتقۇلنى داۋالىتىش كېرەك، بېشىدا يىغلاپ ئولتۇرغىنىڭ بىلەن ساقىيىپ قالامتى؟!
— راست دەيسەن. مەرۇپ، ساپساق بىر غۇنچەبوي چوكاننى مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغان ئۇ ۋەھشىي قاتىلغا قېرى جېنىمنى تىكىپ قويدۇم، مەرۇپ! ئۇنىڭ بىلەن ئۆلگىچە ئېلىشىمەن، مەرۇپ، ئاڭلاۋاتامسەن!
— ئاڭلاۋاتىمەن، مەسۇمكا، سەنمۇ مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلا، قۇرۇق يىغاڭدىن پايدا بارمۇ؟! — مەسۇمنىڭ قولىدىن تۇتۇپ چەتكە تارتىۋاتقان مەرۇپ شۇ گەپنى قىلدى. لېكىن، مەسۇم يىغىدىن ھېچ توختايدىغاندەك قىلمايتتى.
— مېنى قويۇۋەت، مەرۇپ، مەن ئاشۇ ناكەس سايافقا قېرى جېنىمنى تىكىپ قويدۇم، مېنى قويۇۋەت، تۇتقۇلنىڭ قېشىدا ئاخىرقى قېتىم ئولتۇرۇۋالاي، ئۇنى كۆرۈۋالاي.
— نەرىنى كۆرىسەن، تىتما ـ تىتما بولۇپ كەتكەن تېنىنى كۆرەمسەن، تېرىسى سويۇلۇپ كەتكەن يۈزىنى كۆرەمسەن، ئېقىپ كەتكەن كۆزىنى كۆرەمسەن، تام تۆشۈكىدەك ھاڭغىرقاي ئېچىلىپ تۇرغان ئاغزىنى كۆرەمسەن؟!
مەرۇپ يىغلىغىدەك بولۇپ، چىپىلداپ تەرلىگەن پېشانىسى

نى قولىنىڭ دۇمبىسى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ مەسۇمگە يالۋۇردى، مەسۇم تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ، سۆرىلىپ يەر بېغىرلاپ ياتاتتى. دوختۇرلار تۇتىگۈلنى كۆرۈپ، كېسىلاتا چېچىلىپتۇ، دەپ جەزم قىلىشتى. ئەمدىكى ئىش داۋالاش ئىدى.

— زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىغا كىم ئىگە! — سوردى دوختۇر ئەتراپتىكىلەرگە بىر قۇر قارىغاندىن كېيىن.

مەرۇپ ئالدىغا چىقتى. مەسۇم بايىقىدەك يەر بېغىرلاپ يىغىدىن قىزارغان كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ ئۇنىڭغا تىكىلدى.

— مەن ئىگە. سۆڭەك ئىگىسى مەن، قورقماي داۋالاۋېرىگىن، پۇلۇڭنى مەن سانايمەن. تۇتىگۈلنى پۇل بىلەنلا ئەكىسىگە كەلتۈرەلىسەڭ قانچىلىك پۇل دېسەڭ مەندە بار، — دەپ مەيدىسىگە مۇشتلىدى مەسۇم. مەرۇپ ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى.

— بولدى قىل، مەسۇمكا، پېشىڭنى تارتىپ قويۇشقا بىرى لازىمۇ - يە؟ غۇلجىدا زەي سالماي ئاتىدىغاندىن سەن قالدىڭ، — دېدى سونۇر تۇتىگۈلنى نوسۇلكىغا سېلىۋاتقان دوختۇر - سېستىرالارغا يارەملىشىۋېتىپ.

ئۇ مەسۇمنى بەش قولدەك بىلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن كىرىش - چىقىش قىلمايتتى ھەم ئارىلاشمايتتى. تۇتىگۈل ماشىنىغا سېلىنىدى، مەسۇم، مەرۇپ قاتارلىقلارمۇ ماشىنىغا چىقىشتى. تۇتىگۈل تىنماي چىرقىرايتتى. شۇ ئەسنادا، مەسۇم يەنە ھازا ئېچىشقا باشلىدى.

— مەسۇمكا، ئەمدى بولدى قىل، — ئاچچىق بىلەن دوق قىلدى مەرۇپ، — ئاغرىققا جىمجىتلىق كېرەك ئۇقتۇڭمۇ! تۇتىگۈل قىينىلىۋاتىدۇ.

— جېنىم ئۇكام، مەن قانداقمۇ چىدىيالايمەن، تۇتىگۈلنىڭ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشىغا كىم سەۋەبچى!؟

— سەن، — ئاستا ئەمما قەتئىي جاۋاب بەردى مەرۇپ، —

يەنە كىم بولاتتى؟ سېنى ھەقىقەتەنمۇ گال پىچاقتا تەتۇر بوغۇزلاش كېرەك. مەسۇمكا، ناشايان ئىشلارنى قىلما نەس باسىدۇ، دېسەم قۇلىقىڭغا كىرمىدى، مانا ئەمدى نېمە بولدى! كۆرگۈلۈكۈك بار سېنىڭ، تېخى سۆڭەك ئىگىسى مەن دەپ مەيدەڭگە ئۇرىسەن.

ماشىنا ئورنىدىن قوزغالدى. مەھەللىدىكىلەرمۇ ئورنىدىن قوزغىلىشتى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئېغىزلىرىمۇ ئېچىلىشتى.

— مۇنۇ مەسۇم بەزنىڭ قىلىپ يۈرگەن قىلىقىنىڭ قارائىلار، — دېدى قوشنىلاردىن بىرى، — قانداقلا بەز بولسا يەۋېرىپ كېكىردىكىگە تۇردى ئۇنىڭ، ئەمدى قانداق ياندۇرار-كىن؟!

— بىرىنىڭ خوتۇنىنى بۇزغان گەپ، — دېدى سونۇر گەپكە قوشۇق سېلىپ، — ئېرى ئەنتىنى ئالدى شۇ...

— مەھەللىمىزنى بۇلغاپ بولدى بۇ سىيگەك! — دېدى يەنە بىر قوشنا، — ئالغان خوتۇنلىرىنىڭ ھەممىسى قويىنىمىزغا سىغىپ قويىدىكەن دەپ خېتىنى ئېلىپ كېتىپ قالغانىدى، ئۆزىچە مەرۇيكە نېمە دېگۈدەك؟ قويۇۋەتكەن ئالتە خوتۇنغا ئالتە ئەيىب ئارتىپتۇمىش، ئەمدى يەتتىنچىسىگە نېمىدەپ ئەيىب ئارتار؟

— جالاپ ئىكەن، مېنىڭدىن باشقا ئويىنىشى بار ئىكەن دەر شۇ، — گەپكە يەنە قوشۇق سالدى سونۇر، — جالاپ جالاپنى تاپىدۇ، مەسۇمكامنى رېستوران جالىپى دەيدىكەن، بۇ ئۇنىڭ ئىلگىرىكى لەقەملىرىدىنمۇ ئېشىپ چۈشۈپتۇ.

— شۇنداقمۇ؟ يېڭى گەپ ئىكەن ئەمىسە...

ئۇلار يەنە نېمىلەرنىدۇر دېيىشىپ قورۇلىرىغا كىرىپ كېتىشتى. ھەربىر ئۆيدە ئۆز ئالدىغا سۆز - چۆچەك بولدى. ئاخىرى جىمى ئەيىب يەنە بىر ياش چوكاننى ئازدۇرۇپ ئۆيىدە سولاپ ياتقان مەسۇم بەزگە ئارتىلدى. ھەممىدىن مەھەللىنىڭ نەپرىتى يامان. ئەلنىڭ نەزىرىدىن چۈشكەن ئادەمنىڭ رونىق

تېپىپ ئۆز يولىنى بىلىپ مېڭىشى، قاراڭغۇ جاڭگال ئىچىدە يول تېپىپ مېڭىشتىنمۇ تەس...

قۇنقۇزۇش ماشىنىسى دوختۇرخانا دەرۋازىسىدىن كىرىپلا ئوڭغا بۇرۇلدى. جىددىي قۇنقۇزۇش بۆلۈمى ھازىر مۇشۇ يەردە ئىدى. بۇ قەدىمىي «دوستلۇق» دوختۇرخانىسىنىڭ ئورنى، يەنى ئۆز زامانىسىدا سوۋېتلىكلەر سالغان كۆركەم بىنا ئىدى. كېيىن زامان تەرەققىي قىلغانسېرى بۇ دوختۇرخانىنىڭ ئورنىنى يېڭىدىن - يېڭى ئېگىز بىنالار ئىگىلىدى. بۇ بىنا ئەينى چاغدىكى كۆركەم قىياپىتىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، بىر چەتتە غېرىبسىنىپ قالغانىدى. كېيىنچە ئۇ يوغان باش بىر دوختۇرنىڭ تەكلىپى بىلەن جىددىي قۇنقۇزۇش بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلىپ، ئايرىم ئۆزدەنىڭ ئۇنۇۋېرسال داۋالاش تېخنىكىسىنىڭ يۇقىرىلىقى بىلەن بىر مەزگىل داڭق چىقاردى. نېمە سەۋەبلىكى ئېنىق ئەمەس، يوغان باش دوختۇر بۇ يەردىن يۆتكىۋېتىلدى. ھەرقانداق بىر ماكانىنىڭ ئۆزىگە لايىق كۆزىرى بولىدۇ، كۆزىرى يوقالسا شۇ ماكانىنىڭ ئىناۋىتى، قىممىتى يوقلىدۇ...

مەسۇم دەل مۇشۇ ئورۇندا ئۆزۈن يىل ئىشلەپ پېنسىيىگە چىققان ئاددىي دوختۇر ئىدى. ئۇ، ئۆز ۋاقتىدا سوۋېتلىكلەرنىڭ قولىدا دوختۇرلۇقنى ئۆگەنگەن، تېببىي ئىلىم، رۇس تىلى ۋە لاتىن تىلى بىلەن ئىپادىلەنگەن چاغلاردا ئۇنىڭ قولىدىكى قەلەم توختىماي تەۋرەنگەن. ئۇ چاغلاردا ئۇ ياش، زېھنى ئوچۇق، روھى كۆتۈرەڭگۇ ئىدى. تېببىي ئىلمىغا ئۆزىنى پەرۋانىدەك ئۇرۇپ تۇراتتى. رۇس تىلىنى ئانا تىلىدەك سۆزلەيتتى. ياش گۇزەل رۇس قىزى ناستىنكا ئۆزىنىڭ ئۇستازى ھەم سۆيگەن قىزى ئىدى. ئىككىسىنىڭ گۇزەل، شېرىن چاغلىرى قايىنام تاشقىنلىقتا چۆمگەن ھاياتى بىلەن باغلانغانىدى. ئۇلار پەقەت شەنبە ئاخشىمىنىلا «ئىسھاقبېك كۇلۇبى»نىڭ رەڭدار چىراغلار بىلەن يورۇتۇلغان كەڭرى تانسا مەيدانىدا ئۆتكۈزەتتى. مەسۇم تانسىدىن قايتقاندا

دا ناستىنكىنى «نوۋىگورد» تىكى كۆتۈرۈپ سېلىنغان تاختايلىق ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇلتى ـ دە، ئەدەب بىلەن خوشلىشىپ، «پاتـ مانكۆۋرۈك» مەھەللىسىگە قايتىپ كېتەتتى. بىرخىل ئىزدەـ نىش، بىرخىل ھايات ئۇلارنى بىر ـ بىرىگە باغلاپ تۇراتتى. ئارىدىن بىرنەچچە يىل ئۆتۈپ 1962 ـ يىلىنىڭ بوران ـ چاپقۇنـ لۇق ۋە ئاچارچىلىق يىلـلىرى باشلانـدى. بىرلا بۇيرۇق بىلەن بارلىق سوۋېتلىكلەر ئۆز ۋەتىنىگە قايتىدىغان بولدى. ناستىنكا بىلەن مەسۇم ھىجران ئوتىدا پۈچىلاندى. نىھايەت، بىر ـ بىرىنى چىن دىلىدىن سۆيگەن ئاشىق ـ مەشۇقلار ئايرىلىشتى. ناستىنكا سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلىنىڭ خادىملىرى بىلەن بىللە يىراق روسىيە زېمىنىگە كەتتى. كېيىنچە مەسۇمگە موسكۋادىن بىر پارچىلا خەت كەلدى. خەتتە ناستىنكا ئۆكۈنۈش، نادامەت ۋە تەقدىرگە تەن بەرگەن ھالدا مەسۇمگىلا ئوخشايدىغان بىر رۇس يىگىتىگە توي قىلغانلىقىنى يازغانىدى. كېيىن، ئۇنىڭدىن زادىلا خەت كەلمىدى. مەسۇممۇ يازمىدى. كېيىنكى ئەنسىز يىللار سوۋېت ئىتتىپاقى كىشىلىرىگە خەت يېزىش ئەمەس، سوۋېت ئىتتىپاقى زېمىنى تەرەپكە بويۇن سوزۇپ قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايدىغان ئەھۋالدا ئۆتتى. تۇرمۇش ۋە مۇھەببەتتىن زەربە يېگەن مەسۇم بىر مەزگىل باش چۆكۈرۈپ خىزمەت قىلىش بىلەنلا بولدى... مانا شۇنىڭدىن بۇيان نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپتۇ، ئادەمنىڭ ئۆمرىدە قىلغان ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى ئېسىدە قېلىشى ناتايىن، پەقەت ئۇنتۇلغۇسىز تەسىرات قالدۇرغانلىرىلا مەڭگۈلۈك خاتىرە بولۇپ قالىدۇ. يىللار ئېقىن سۇدەك ئۆتۈپ مەسۇم پېنسىيىگە چىقىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بۇ بىناغا دەسسىمىدى، مائاشىنى ئىلگىرى ئەۋەتىپ بېرەتتى. ھازىر بانكىدىن ئۇدۇللا ئېلىۋالىدىغان بولدى. مانا بۇگۈن ئاخشام بۇ چوڭ كېلىشىمەسلىك بىلەن كۆڭلى زېدە بولغان ھالدا دەرۋازىدىن كىردى. بىنا ئالدىدا ماشىنىدىن چۈشكەندە كۆڭلى ئەنسىزلىك بىلەن پاراكەندە بولدى.

شۇ تاپتا ئۇ ھاكقىيىپ قاراپلا تۇراتتى، مەرۇپ ئۇنىڭ ھوش - كاللىسىنى يوقاتقان خامۇش ئادەمدەك بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئىغىر خۇرسىنىپ قويدى.

ماشىنا ئىشكى ئېچىلدى. نوسۇلكىنى پەسكە چۈشۈرۈۋېدى، تۇتىگۇل قاتتىق چىرقىرىۋەتتى. چۈنكى، مىدىرلىسىلا ۋۇجۇدىنى دەھشەتلىك ئاغرىق چىرمىۋالاتتى. خىيال دېگىزىغا غەرق بولغان مەسۇم تۇتىگۇلنىڭ دەھشەتلىك چىرقىرىشى بىلەن ھوشىغا كەلدى. ئۇ، ھوشىنى تاپقاندا مەرۇپلەر تۇتىگۇلنى جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمىنىڭ كارىۋىتىغا يانتۇزۇپ بولغانىدى. مەسۇم ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن سۆرىلىپ كىردى. تۇتىگۇل تىنماي چىرقىرايتتى. دوختۇرلار ئۇنىڭ بەدىنىنى تازىلىغۇچى سۇيۇقلۇق بىلەن تازىلاشقا باشلىدى. تۇتىگۇل ئاغرىقتا چىدىيالماي تولغىناتتى. بىر سوتكا قۇتقۇزۇش ئۇنۇم بەرمىدى، تۇتىگۇل ۋارقىرىۋېرىپ ئاخىرى ئۇنى پۈتۈپ قالدى. بەدىنىنىڭ بەزى جايلىرى كۆيدۈرگۈچى كىسلاتا سۇيۇقلۇقىدىن كۆيۈپ، چىرىپ كەتكەچكە، خۇددى ئەسكى مازىدەك تېتىلىپ تۆكۈلۈشكە باشلىغانىدى. ئۆمرىدە نى - نى كىسەللىكلەرنى داۋالاپمۇ قولى تىترىمىگەن، پىشانىسى تەرلىمىگەن دوختۇرلار بۇ قېتىم تۇتىگۇلنىڭ كىسلاتا بىلەن كۆيۈپ كەتكەن بەدىنىنى كۆرۈپ يۈرىكى جىغىلدىدى. ئۇلار بىچارە تۇتىگۇلنىڭ ئاغرىق ئازابىغا قانداق چىداۋاتقىنىغا ئەقلى ھەيران ئىدى.

نىھايەت «دوستلۇق» دوختۇرخانىسىدا ئامال بولمىدى. باش دوختۇر بۇ كىسەلنى ھەربىي دوختۇرخانىغا يۆتكىمىسە بولمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. بەلكىم ئۇ يەردە ھەرخىل كۆيدۈرگۈچى بومبىلارنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغان يارىدارلارنى داۋالاشنىڭ ئۇنۇملۇك داۋاسى بولۇشى مۇمكىن. تەكلىپ قوبۇل قىلىندى. تۇتىگۇلنى يەنە ئورنىدىن قوزغاشقا توغرا كەلدى. ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ئاۋازى پۈتۈن بىنانى يەنە بېشىغا كىيدى. مەسۇمگە دوختۇر-

لار ئەتەي شۇنداق قىلىۋاتقاندەك، ئۇلار ئاغرىق ئازابىدىن قىينىـ
لىۋاتقان بۇ بىچارىنى داۋالىماستىن بەلكى تەجرىبە قىلىۋاتقاندەك
تۇيۇلۇپ كەتتى.

— ھۇ! دۆت ـ بىغەرەزلەر، — ۋارقىرىدى ئۇ تۇتىگۈلنى
ئېلىپ ماڭغاندا، — قولىدىن پوق كەلمەيدىغان نان قېپىلار،
پاريخورلار، يانچۇقۇمغا سالمىغنىم ئۇچۇن داۋالاشتىن ۋاز
كېچىشتىمۇ، گېلىمغا بىر مونەكنى تىققان بولسام، ھېچ بولمـ
دى دېگەندە ئاغرىقىنى پەسەيتەر ئىدىڭ! شۇنچىلىك ئىشمۇ قو-
لۇمدىن كەلمىدى، قانداق قىلىپ پۇقرانى داۋالاپ يۇرىشـ
سەن؟! ھەممىڭ پوق قورساق، كارىغا كەلمەس نېمىلەر...
مەسۇمنىڭ غەزەپلىك ئاۋازىنى بېسىش ئۇچۇن، باش دوختۇر
ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى.

— يولداش مەسۇم، ھەممە چارىلەرنى قىلدۇق، ئامال بولـ
مىدى، — دېدى ئۇ كۆزەينەكىنى تۇزەشتۇرۇپ قويۇپ، مەسۇمـ
نىڭ مۇرىسىگە يېنىك پەپىلگەن ھالدا، — ھەربىي دوختۇرخانـ
نىڭ بۇ جەھەتتىكى تېخنىكا ـ تەجرىبىسى ئۇستۇن، شۇڭا يۆتكـ
دۇق، بىزنىڭ مەقسىتىمىزمۇ ئايالىگىزنى قۇتقۇزۇپ قېلىش...
مەسۇم «ئايالىگىزنى» دېگەن گەپنى ئاڭلىغاندا «يالت» قـ
لىپ دوختۇرغا قارىدى، كاللىسىدىن: «راست، شۇنداق بولۇپ
قالارمۇ، شۇنداق بولۇپ قالسىكەن خۇدايىم...» دېگەن خىياللار
كەچتى. سىلىق گەپ تاشنى ئېرىتەر، دېگەندەك بايا تىنغەزەبلىك
ئەلپازى بىلەن ھەممىگە زەھىرىنى چېچىۋاتقان مەسۇم كۆزەينەكـ
لىنىڭ باش دوختۇرنىڭ سىلىق ـ سىپايە سۆزلىرىدىن كېيىن
جىمىپلا كەتتى. تۇتىگۈل ھەربىي دوختۇرخانىدا ئىككى كۇن
ياتتى. ئۇچىنچى كۇنى سەھەردە بىھوش ھالەتكە ئۆتتى. ئەمدى
ئۇنىڭ نېرۋىلىرى دەھشەتلىك ئاغرىق ئازابىنى سەزمەيدىغاندەك
قىلاتتى. مەرۇپ تۇتىگۈلنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۇپ: «ئاخىرەت»
ئۇيقۇسىنى ئۇخلاۋېتىپتۇ، ئەمدى جېنىغا ئازار بېرىۋەرمەيلى دەپ

ئويلىدى. ئۇ مەھەللىدىن سونۇرنى چاقىرتىپ كەلدى ۋە ئۇنى تۇتىگۇلنىڭ يۇرتى — «يالغۇزياغاچ» قا ئەۋەتتى. ئىش بۇ دەرىجە- گە يەتكەندە تۇتىگۇلنىڭ ياشانغان ئاتا - ئانىسى ئەھۋالدىن خەۋەر تاپمىسا بولمايتتى. مەسۇم كۆزىنى قىزارتىپ، تامدەك ئاقارغان چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ تۇتىگۇلنىڭ كارىۋتى قېشىدا غەم - غۇسسىگە پاتقان هالدا ئولتۇراتتى. شۇ ئەسنادا، ئىشىك «تىرىق- قىدە» ئېچىلىپ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ مەرۇپ كىرىپ كەلدى.

— پۇل بەرگىن، — مەسۇمنىڭ قېشىغا كېلىپ، قۇلىقىغا پىچىرلىدى ئۇ، — ئاخىرەتلىكىنى ئۆز پۇلۇمغا ئالدىم، ئەمدى مېيىت ئۆزىتىش، مەسچىت جامائىتىنى رازى قىلىش، يۇرتتىن كىرگەنلەرنى كۇتۇش دېگەندەك هەممىگە پۇل لازىم...

— بىلدىم، — مەسۇم يېنىنى كوچىلاپ قولىغا ئىككى خىل پۇل ئامانەت كارتوچكىسىنى ئالدى، — مۇنۇ ئىككىسىنىڭ بىرىدە خېلى پۇل بار ئىدى، ئۆزۈڭ بېرىپ بانكىدىن ئال، خەجلەۋەر- گىن، ئەمدى ماڭا پۇلنىڭ كېرىكى يوق. تۇتىگۇلدىن ئايرىلسام تەركىدۇنيا بولۇپ كېتىمەن، ئۇ، مېنى ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم قەدىرلىگەن ئايال، ئۇ ۋىجدانلىق، هايالىق، پەزىلەتلىك چوكان ئىكەن. ياخشىغا كۇن يوق، يامانغا ئۆلۇم دېگىنى راست ئىكەن. مېنىڭدەك بىر تاشلاندۇق بەزگە ئۆلۇمۇ كەلمەيدىكەن!

— ئۇنداق دېمە، — مەرۇپ ئۇنىڭ قولىدىكى پۇل كارتوچ- كىسىنى ئېلىۋېتىپ تەسەللى بەردى، — ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلگىلى بولمايدۇ، مەسۇمكا، ئاللا رىزقىمىزنى بەرگەنكەن، شۇكرى دېيىشىمىز كېرەك. هەرگىز كۇپۇرلۇق قىلمايلى.

مەسۇم بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. مەرۇپ بانكىدىن پۇل ئەكە- لىش ئۇچۇن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئاز ئۆتمەيلا يېنىپ كىردى.

— بانكىدا پۇلۇڭ قالماپتۇ، مەسۇمكا، — دېدى ئۇ مەسۇم- نىڭ قولىغا پۇل كارتوچكىلىرىنى تۇتقۇزۇۋېتىپ، — بىرىدە ئون

سومۇك بار ئىكەن، يەنە بىرىدە بارمىكىن دېسەم ئۇنىڭدا ئون بىر سوم بار ئىكەن، ناھايىتى بىر سوملا ئارتۇق ئىكەن، خەجلەپ بولۇپسەن...

مەسۇم ئۇنچىقماي يەرگە قارىۋالدى. ئۇلارنىڭ پارىڭى تېخى تۈگىمەيلا، جىددىي بۆلۈم ئىشىكى ئېچىلىپ ئالدىدا سېستىرا، ئارقىدىن بىر بوۋاي بىلەن بىر موماي كىرىپ كەلدى. بوۋاي ھاسسىنى توكۇلدىتىپ ئاران ماڭاتتى. ياشاڭغىرىغان كۆزلىرىدە كارۋاتتا بىھوش ياتقان تۇتىگۇلگە ئىنتىزارلىق بىلەن قارايتتى.

— ئاھ، قىزىم، نېمە بولغانسەن، مەن نېمىشقا سېنىڭ يۈز - كۆزلىرىڭنى گۈزەل تۇرقىڭنى كۆرەلمەيمەن، — بوۋاي تىترىگەن گەۋدىسى بىلەن كارىۋاتقا يېقىنلىشىپ، تۇتىگۇلگە قول ئۇزاتتى. سېستىرا قىز ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدى.

— بوۋا، قول ئۇزاتمىسلا، قىزلىرىنىڭ بەدىنىنى تۇتۇشقا بولمايدۇ، بولمىسا قىزلىرى ئازابلىنىپ كېتىدۇ...

— نېمە دەۋاتىسىز، قىزىم، بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟! — موماي زار - زار يىغلىغىنىچە تۇتىگۇلنىڭ كارىۋىتى قېشىدا بوش تۇرغان ئورۇندۇققا كەلدى، سېستىرا قىز ئۇنى ئاۋايلاپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، — مەن ئۇنى بۇ ھالدا كۆرەرمەن دەپ ئويلىماپتىمەن، ھەممىلا يېرىڭ تېڭىق، سېنى كۆرەلمەيمەنغۇ، جېنىم قىزىم، سېنى كىم مۇشۇ ھالغا چۈشۈردى، مەسۇم دېگەن قېرى جادى سېنى ئازدۇردى، دېگەندى، قېنى ئۇ ۋەھشىي يالماۋۇز، قېنى ئۇ ئادەمخور! ئاڭلىسام ئۇ ئالغان ئالتە خوتۇنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈپ بولغانىكەن، ئەمدى نۆۋەت ساڭا كەلگەنمۇ، قىزىم، سەن نېمىشقا بۇ قىلتاقتا چۈشكەنسەن - ھە!

موماي چاچلىرىنى يۇلۇپ زارلىناتتى، ھەدەپ ياش تۆكەتتى. ئۇ شۇ ئارىدا ياشىتىن قىزارغان كۆزلىرىدە بۆلۈمدىكىلەرگە بىر - بىرلەپ قاراپ چىقتى.

— ئۇ قېرى يالماۋۇز، خوتۇنىپەرەسنى مۇشۇ يەردە ئولتۇرد-

دۇ دېگەندىغۇ، ھە، سەن ئوخشىمامسەن!
مومای يەرگە قاراپ ئولتۇرغان مەسۇمگە قاراپ ئېتىلدى.
— ھە، پېسەندە قېرى يالماۋۇز، قىزىمنى تۆلەپ بەر، قىزىمنىڭ جېنىغا زامىن بولغان سەن قانخور جاللات، جاھاندا خوتۇن تېپىلماي، مېنىڭ قىزىمغا كۆزۈڭ چۈشكەنمىدى. سەن ئۆلسەڭ بولمامدۇ، قىزىم نېمىشقا ئۆلىدۇ، ئۇنىڭغا چاچقان كۆيدۇرگىنى ساڭا چاچسا بولماسمىدى!
ئانا مەسۇمنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ ئۆزىگە تارتتى، يۈزىگە تۈكۈردى، يۇلقىدى، سېستىرا قىز بېرىپ مومانى ئاجراتتى:
— ئاپا، بۆلۈمدە ۋاراڭ - چۇرۇڭ قىلمىشقا بولمايدۇ. مەرۇپمۇ ئارىلاشتى. مومانىڭ كىرىشكەن بارماقلىرى مەسۇمنىڭ يىرتىلغان ياقىسىدىن ئاجرىمايتتى. ئۆز ھەمراھىنىڭ مىجەزىنى بىلمىدىغان بوۋاي ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى.
— بولدى قىل، ئانىسى، ئاللانىڭ تەقدىرى بىلەن بولغان ئىشقا نېمە ئامالىڭ بار، مىڭ ئالتوپىلاڭ كۆتۈرگىنىڭ بىلەنمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ. مۇنداق قىلىپ دۇنيادا بولۇۋاتقان ناھەقچىلىكلەرنى تۈگىتەلمەيسەن، يارانقان ئاللانىڭ ئۆزىگە ئاسان، بەدىسىگە مۇشكۈل...
بوۋاينىڭ سۆزى بىلەن بۆلۈم ئىچى تىمتاس بولدى. مەسۇم سېمونت يەردىلا زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى. ئىككى تىزىنى قۇچاقلىغان جۇپ قولى دىر - دىر تىترەيتتى. ئۇ ئوبدانلا چۆچۈگەنىدى. تۈتىگۈل يانقان بۆلۈم خېلى ۋاقىت تىماتاسلىققا چۆمگەنىدى، چاشگاھ ۋاقتى بولغاندا، يەنە يىغا - زارىغا تولدى. تۈتىگۈل ئۆزىنىڭ بۇ دۇنيادىكى قەدىمىنى مېڭىپ تۇگىتىپ، ئاخىرەتكە سەپەر قىلدى. ئىشلارغا يەنىلا مەرۇپ يۇگۈردى. مەسۇم خۇددى گاراڭ ۋە غەرق مەست ئادەمدەك ئولتۇرغان يېرىدە مىدىرلىماي ئولتۇراتتى. تۈتىگۈلنىڭ نامىزى «قارادۆڭ مەسچىتى» دە چۇشۇرۇلدى. مېيىتنى قارادۆڭ قەبرىستانلىقىغا قويۇلدى. ئۇ-

نىڭ قوۋم ـ قېرىنداشلىرىمۇ يىغلاپ داغدۇغا قوزغىمىدى. مې-
يىتنى ئۈزىتىپ ئۈزۈندىن ئۈزۈنغا سوزۇلۇپ ماڭغان ماشىنىلار-
مۇ كۆرۈنمىدى، تۈپراق بېشىدا، چىرايىنىڭ سېرىقلىقىدىنمۇ
ياكى يەرلىك كولىغاندا توزۇغان سېرىق تۈپراقنىڭ چاڭ ـ توزاڭ-
لىرىدىنمۇ ئەيتاۋۇر يۈزى ساپسېرىق بولۇپ كۆرۈنىدىغان گۆركار
بىلەن بىرنەچچە مەسچىت ئاقساقلىق مېيىتنى لەھەتكە قويدى.
يۈرت مۇساپىرچىلىقى دېگەن ئەنە شۇ. يورۇق ئالەمدە ئۆزىنىڭ
گۈزەل ھۆسن ـ جامالى بىلەن نى ـ نى يىگىتلەرنى ئاشىق ـ
بىقارار قىلغان، مەسۇمنىڭ قېرىغان كۆڭۈللىرىگىمۇ سۇ يۇگۈر-
تۈپ ئىشق ئوتىدا كۆيدۈرگەن تۈتىگۈل ئاخىر غېرىب كېپەن
بولۇپ ئاخىرەتكە ئۈزىتىلدى. مەزىن ئىچكىرىكى گۆرنىڭ ئاغزى-
نى كېسەك بىلەن ئېتىشنىڭ ئالدىدا، سوزۇلۇپ ياتقان تۈتىگۈلگە
بىرنەچچە كەلىمە ئىمان ئايىتىنى ئۆگىتىپ قايتىپ چىقتى. كەت-
مەن ۋە گۈرجەكلەردە توپىلار گۈپۈلدەپ تاشلانغىلى تۇردى. مە-
سۇم بىر يىگىتنىڭ قولىدىن گۈرجەكنى ئېلىپ، قەبرە تۈرغۇ-
زۇلغانغا قەدەر توختىماي توپا تاشلىدى.

ئۇلار خەتمىقۇرئاننى تۈگىتىپ تۈپراق بېشىدىن قايتتى.
تۈتىگۈلنىڭ قېرى دادىسى بىلەن ئانىسىنى مەرۇپ ئۆيىگە ئەكەت-
تى. تۈتىگۈلنىڭ يۈرتىدىن كىرگەن جامائەت مەسۇمنىڭ ئۆيىگە
ئورۇنلاشتى. قوشنا ـ قولۇملار ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى.

ئەتىسى مەسۇمنى دوختۇرخانىدىن چاقىرتىپ ماشىنا كەل-
دى. دوختۇرخانىغا مەرۇپ بىلەن بىللە باردى. دوختۇرلار ئىش-
خانىسىدا ھېلىقى كۆزەينەكلىك دوختۇر كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىي-
گەن، كەڭ گالىستۇك تاقىغان ھالدا ئۇستەلدە ئولتۇراتتى.

ـ ئايالىڭلارنىڭ داۋالىنىش پۇلى...، ـ دەپ گەپ باشلىدى
ئۇ، مەسۇم بىلەن مەرۇپ بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قويۇپ، يەنە
باشلىققا قارىدى. دوختۇرخانا باشلىقى سۆزىنى داۋام قىلدى، ـ
جەمئىي بەش مىڭ يەتتە يۈز سوم بولۇپتۇ. مېيىت ئۈزىتىش،

نەزىر - چىراغ ۋە باشقا چىقىم ئۈچۈن بېرىلگەن پۇل يەتتە مىڭ، جەمئىي ئون ئىككى مىڭ يەتتە يۈز سوم. سىز بىزنىڭ كونا كادىرىمىز...

بۆلۈم ئىشىكى ئېچىلىپ بىر ئايال كىرىپ كەلدى. ئۇ دوختۇرخانا باشلىقىنىڭ ئۇستىلى يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ گېپىنى تۈگىسۈن دېگەندەك جىممىدە تۇردى.

— سىز بىزنىڭ كونا كادىرىمىز، — سۆزىنى داۋام قىلدى دوختۇرخانا باشلىقى، — بۇ چىقىملارنى تۆلەشكە چامىڭىز يەتمىسە يارىدەم قىلىشقا ھەقلىقمىز، شۇڭا، مائاشىڭىزنىڭ سەكسەن پىر-سەنتىنى تۈتۈش ھېسابىغا بارلىق قەرزلەرنى تۆلىشىڭىزنى قارار قىلدۇق. مانا مۇنۇ نەزىر - چىراغ ۋە باشقا چىقىم ئۈچۈن بېرىلمىدىغان پۇل ...

ئۇ يېنىدا ئۆرە تۇرغان ئايالنىڭ قولىدىن نەق پۇل چېكىنى ئېلىپ ئۈستەلگە قويدى.

— سىز؟ ... ، — مەسۇم ھەيران بولۇپ ئالدىدىكى كۆزەينەكلىك دوختۇرغا قارىدى.

— بۇ بىزنىڭ يېڭىدىن كەلگەن دوختۇرخانا باشلىقىمىز، — دېدى بايىقى ئايال مەسۇمگە قاراپ.

— ھە، ھە، شۇنداقمۇ، بىلمىگەندىن كېيىن ...

— رەھمەت دېمەمسەن، مەسۇمكا، — پىچىرلىدى مەرۇپ. مەسۇم ئورنىدىن يېرىم قوپۇپ دېدى:

— رەھمەت سىلەرگە...

باشلىق پۇل چېكىنى مەرۇپكە بەردى. مەسۇم بولسا قېتىپ قالغاندەك، بىرلا نۇقتىغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ كاللىسىنى خىيالار چىرمىۋالغانىدى. كالپۇكلىرىنى بىلىنەر - بىلىنمەس مىدىرلىتىپ: «مۇنچىلىك كۆپ قەرزنى قاچانمۇ تۈگىتىپ بولارسەن، مەسۇم، مانا ئەمدى تويە، ياش خوتۇن ئالىمەن دېگىنىڭگە توي، تويدۇڭمۇ بەز! ...» دەپ پىچىرلايتتى. لېكىن بىردىنلا

ئۇنىڭ كاللىسىغا: «ئۆلسەم، ئۆلۈكۈمگىنۇ تۆلەتمەس!...» دەپ گەن خىيال كەلدى. بۇ خىيالدىن ئۇنى مۇزدەك تەر بېسىپ كەتتى.

— نېمانداق ھاڭغىيىپ قاراپ تۇرىسەن، مەسۇمكا، يۈرە ئىش تۈگىدى، كېتىمىز، — مەرۇپنىڭ گېپى ئۇنى ھوشىغا كەلتۈردى.

ئۇلار يېڭى باشلىق بىلەن خوشلىشىپ چىقىشتى ۋە ئاپتوبۇسقا چىقىپ ئۆيگە قايتىشتى. مەرۇپ تۈتىگۈلنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن ئالدىراپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. مەسۇمنىڭ ئۆيىدە تۈتىگۈلنىڭ يۈرتداشلىرى بار ئىدى. ئۇلارنى ئويلاپ، مەسۇممۇ ئۆيگە يول ئالدى.

مەسۇم ئەمدىلا ئۆيىدىكىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ، ئۇھ، دەپ ئولتۇرۇشىغا ئۆز تەۋەلىكىدىكى ساقچىخانىدىن بىر ساقچى كىرىپ كەلدى.

— مەسۇمكا، سىزنى ساقچىخانا باشلىقى سەيدىراخمانكام چاقىرىۋاتىدۇ، سىز بىلەن سۆزلىشىدىغان گېپى بار ئىكەن!... — دېدى ئۇ مەسۇمگە تىكىلىپ تۇرۇپ.

مەسۇمنىڭ يۈرىكى «جىغىدە» قىلىپ، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى. تىلى كالۋالىشىپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى. يېنىدىكى مېھمانلارغا قارىۋىدى، ئۇلارمۇ جىممىدە باش لىڭشىتىپ قويۇشتى. مەسۇم ئۇنچىقماي ئورنىدىن تۇرۇپ ساقچىخانا ساقچىسى بىلەن بىللە ئۆيدىن چىقتى.

— تۈتىگۈل بىلەن قانۇنسىز ئۇي تۈتۈپسىز ـ دە، — دېدى ساقچىخانا باشلىقى سەيدىراخمان مەسۇمنىڭ تۈتىگۈل بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى باشتىن ـ ئاياغ ئاڭلىغاندىن كېيىن، — قىزىل قەغىزىڭىز يوق ئىكەن، نىكاھسىز ئىكەنسىلەر، سىز دۆلەت كادىرى تۇرۇپ، قائىدە ـ نىزاملارنى بىلمەيتتىڭىزمۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە تۈتىگۈل زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى، ئادەم مەسـ

لىسى ھەممىدىن مۇھىم، ساقچىغا دېلو تۈرغۇزۇپ تەكشۈرگىچە تۇتۇپ تۇرۇلىسىز...

مەسۇم بۇ گەپنى ئاڭلاپ تىلى تۇتۇلۇپ، سەيدىراخمانغا تۆ-شۈكتەك قاراپلا قالدى. ئۇنىڭ كۆكۈچ سىزىق تارتىلغاندەك كۆ-رۈنگەن پېشانىسىدە سوغۇق تەر تامچىلىرى كۆرۈندى. شۇ تاپتا مەسۇم ئۇلارنى ئېيتىشنىمۇ ئۇنتۇغاندى.

— ھازىرچە قاتىل سىزمۇ ياكى باشقا بىرىمۇ بۇ بىزگە ئېنىق ئەمەس، — داۋام قىلدى ساقچىخانا باشلىقى، — سىز جىنايەت گۇماندارى قاتارىدا تۇتۇپ تۇرۇلىسىز، ئېنىقلاپ تەكشۈرگەندىن كېيىن سىزنى بىر تەرەپ قىلىمىز، قانداق، پىكرىڭىز بارمۇ؟ بولمىسا ئالدى بىلەن مۇنۇ گرافىكغا قول قويۇڭ، مانا ماۋۇ يەرگە، ئەكېلىڭە، قولىڭىزنى، مانا مۇنۇ يەرگە بارمىقىڭىزنى باسمامسىز.

ئىككىسى بىللە ئىشىككە ماڭغاندا، مەسۇم كويزا سالامدە-كىن، دېگەن گۇماندا قوللىرىنى ئالدىغا چىقاردى.

— قېچىپ كەتمەسسىز، مەسۇمكا، — دېدى سەيدىراخمان يېرىم ھەجىيىپ قويۇپ، — ئالدىڭىزدا چوڭ بولغاندۇق، شۇنىڭ يۈز - خاتىرسى ئۈچۈن بولسىمۇ كويزا سالمايمەن.

مەسۇم يا ئاق، يا كۆك دەپ ئېغىز ئاچمىدى. ئۇ ھازىر تەپەككۇرسىز ماشىنا ئادەمدەك مىدىرايتتى. خالاس. كۆزلىرى-نىڭ پىلدىرلاپ، پۈت - قوللىرىنىڭ تىترەپ تۇرغىنىلا ئۇنىڭ تېنىدە جان بارلىقىدىن گۇۋاھلىق بېرەتتى. ئۆز كەسپىنى پىش-شىق بىلىدىغان سەيدىراخمان ئادەم ئۆز ئەركىنلىكىدىن ئايرىلغا-دا قانداق ھېسسىياتتا بولىدىغانلىقىنى ئوبدان چۈشىنەتتى. شۇ-ڭا، ئۇ، مەسۇمگە ناھايىتى سىلىق مۇئامىلىدە بولدى. قولتۇقە-دىن يۆلەپ ئىشىك ئالدىغا ئاچىقتى. ئۇ يەردە ئۇلارنى كىچىك بىر بولكىۋاي ماشىنا كۈتۈپ تۇراتتى. بۇ ساقچىخانىنىڭ جىنايى رازۋېدكا قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان بىردىنبىر قاتناش قورالى

ئىدى. ماشىنا مەسۇمنى ئېلىپ غۇيۇلداپ يۇرۇپ كەتتى، «بوينى-كېسىك» تەرەپكە بۇرۇلغاندا مەسۇمنىڭ يۇرىكى دۇپۇلدەشكە باش-لىدى. «ئۆلۈپلا كەتسەم بولۇپتىكەن، ئاشۇ قاراڭغۇ ئۆينى كۆر-گىچە، قاراڭغۇ گۆرنىلا كۆرگەن بولسام...» مەسۇمنىڭ بۇ خە-يالىرى تاكى تۇرمە دەرۋازىسىغىچە داۋام قىلدى. قارا دەرۋازە-دىن كىرىپلا يۇرىكى جايىغا چۈشتى. «بۇ يەردىمۇ ئادەملەر بار ئىكەنغۇ، بۇ يەردىمۇ ئىنسانىي ھايات داۋام قىلىۋېتىپتۇ... ئىنسان بالىسى بىر تۆشۈكتىن چىقىپ يەنە بىر تۆشۈككە كىرگۈ-چە نېمىلەرنى كۆرمەيدۇ، نېمە دەردلەرنى تارتمايدۇ، پېشانەڭگە يېزىلغان ئىشنى تارتماي ئامالىڭ يوق...»

مەسۇمنىڭ خىيالىرى ئۇ تۇرمە كامىرىغا كىرىپ، تۆمۈر ئىشىك قاراسلاپ ئېتىلگەنگە قەدەر داۋام قىلدى. كامىردا بىر-مۇنچە مەھبۇس ئولتۇرۇشاتتى. بەزىلىرى ئۇنىڭغا سوئال قويدى:

— نېمە گۇناھ قىلىپ كىرىپ قالدىڭىز؟...

— سىزنى قانچە قېتىم سوراق قىلىشتى؟...

— بۇگۈن كىردىڭىزمۇ - يە؟...

مەسۇم ھېچقايسىغا جاۋاب بەرمىدى. ئۇ گويا ئېسىنى يوقاتـ-قان ئادەمدەك كامىرنىڭ تۆمۈر رېشاتكىلىق تۆشۈكىگە قاراپ قېتىپلا قالغانىدى. ئۇنىڭغا ھازىر ھېچقانداق گەپ، ھېچقانداق ئاۋاز، شەپە - تۇرتۇشلەرمۇ كار قىلمايتتى.

— گەپ سورىسا بەزىدەكلا قاراپ تۇرىدىغۇ...

— بەزمۇ نېمە بۇ ئادەم... بوپتۇلا، ئۆز ھالىغا قويايلى...

مەھبۇسلار شۇنداق دېيىشىپ ھەرقايسىسى ئۆز ئورۇنلىرىغا بېرىپ ئولتۇرۇشتى. مەسۇمگە تەرەت تۇتۇغا يېقىنلا بىر جايدىن ئورۇن تەگدى. مەسۇم ئۇ يەرگە بارماي بوسۇغىدىلا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋالدى.

كامىردىكى قاراڭغۇلۇق باستى، چىراغ يېقىلدى. كەچكى تاماقمۇ كەلدى، مەسۇم تامىقىنى باشقا مەھبۇسلەرگە ئۈلەشتۈ-

رۇپ بېرىۋەتتى. ئۇلارمۇ ھېچقانداق تەپ تارتماستىنلا شاپىلدىتىپ يېيىشكە باشلىدى. چۈنكى ئۇلار يېڭى مەھبۇسنىڭ گېلىدىن تاماق ئۆتمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى. مەسۇم كېچىچە كىرپىك قاقمىدى. تاڭ ئاتتى. ئەتىگەنلىك تەرەتكە چىقىش ئۈچۈن كامېر ئىشىكلىرى ئېچىلىشقا باشلىدى. بىر كىمدە مەسۇملەرنىڭ ئىشىكىمۇ شاراقلاپ ئېچىلدى.

— سىز مېنى چىڭكىدە تۇتۇۋېلىڭ، مەن نېمە قىلسام سىز-مۇ شۇنداق قىلىڭ، شۇنداق دەڭ، بولامدۇ، — دېدى چوڭ ياشتىكى بىر مەھبۇس مەسۇمگە.

مەسۇم باش لىڭشىتىپلا قويدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى تولىشىپ پۈت - قوللىرى جان قالمىغاندى، پۈۋدىۋەتسە ئۇچۇپ كېتەيلا دەپ تۇراتتى.

ئىشىك ئېچىلىپ گۈندىپاينىڭ سۈرلۈك چىرايى كۆرۈندى.

— قورقماڭ، — پىچىرلىدى ھېلىقى چوڭ ياشتىكى مەھبۇس، — مەن قىلغاندەك قىلىڭ، بولمىسا دۈمبىڭزگە بىر توپ ئاچقۇچ يەيسىز...

مەھبۇسلار ئىشىك ئالدىغا چىقىپ تېزلا تىزلىنىشتى. تەرەت تۈڭىنى كۆتۈرگەن ھېلىقى چوڭ ياشتىكى مەھبۇس ۋارقىرىدى:

— دوكلات، بەنجاڭ! تەرەتكە!

گۈندىپاي ئۇنىڭغا قاراپ ۋارقىرىدى:

— ماڭ!...

ھەممە مەھبۇسلار دۈكۈرلىشىپ، تۇرمە قورۇسىنىڭ بۇلۇڭ-ئىدىكى ھاجەتخانىغا قاراپ چېپىشتى، قانداق تېز بارغان بولسا، شۇنداق تېز تەرەت قىلىشتى. تەرەتتىن كېيىن يەنە تىزلىپ دوكلات قىلىشتى. رۇخسەت بېرىلگەندىن كېيىن، يەنە شۇنداق تېزلىك بىلەن كامېرغا قاراپ يۈگۈرۈشتى. مەسۇم يولدا پۈتلىشىپ يىقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى. ھېلىمۇ ياخشى ھېلىقى چوڭ ياشتىكى مەھبۇس ئۇنى يۆلەۋالدى. بولمىسا يىقىلىپ چۈ-

شۇپ، هېلىقى گۈندىپاينىڭ قولىدا تۇرغان بىر توپ ئاچقۇچ بىلەن ئۆلگۈدەك دۈمبا يېگەن بولاتتى.

مەسۇم مەھبۇسلارغا قوشۇلۇپ كامېرغا كىردى، تۆمۈر ئىشىكنىڭ ئېتىلىشى بىلەن تەڭلا ھۆركىرەپ ئېتىلىپ يىغلۇۋەتتى. مەھبۇسلار ھاڭ ـ تاڭ قالدى. مەسۇمنىڭ چوڭ ياشتىكى ئادەم تۇرۇپ يىغلىغىنىنى كۆرۈپ زادىلىق قىلغانلارمۇ بولدى. — بولدى، چوڭ سۆزلىمەڭلار، — دېدى هېلىقى چوڭ ياشتىكى مەھبۇس، — نى ـ نى پالۋانلارنى، يۈرت سورىغان نوچىلارنى يىغلاتقان يەر بۇ...

شۇنىڭ بىلەن كامېر ئىچى تىمتاسلىققا چۆكتى. بىرەمدىن كېيىن، كامېر ئىشىكىنىڭ بىر چىنە پاتقىدەكلا ياسالغان تۆشۈكىدىن تۇرمە ئاشپىزى سۇنغان بىر چىنە داغ سۇ بىلەن ئىككى موما كۆرۈندى. مەسۇم ئالدىدىكى بۇ نەرسىلەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئەركىن دۇنيادىكى هاياتىدا ئاش ـ نانلارنى خارلاپ، تۆكۈۋەتكەن چاغلىرى بولغانىدۇر، ئۆز نېسىۋىسىگە شۈكرى قىلماي كۆپۈرلۈق قىلغان يەرلىرى بارمىدۇر...

مەسۇم ئۈيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ، ئۇنداق ئىش قىلغانلىقىنى زادىلا ئەسلىيەلمىدى. ئاتىسى رەھمەتلىك جاهان تۇتۇشتا ئېدىتلىك ئادەم ئىدى. ئانىسى رەھمەتلىكنىڭمۇ بۇزۇپ ـ چاچقىنىنى كۆرمىگەن، ئۆزىمۇ خوتۇن يەڭگۈشلەپ يۈرگىنى بىلەن ئىسراپچىلىقتىن يىراق ئىدى. تۇرمە هاياتى مەسۇمنىڭ ئونتۇلۇپ كەتكەن ئاتا ـ ئانىسىنى، تۇتقان جاهانىنى قايتىدىن ئونىڭ ئېسىگە سالدى. مانا شۇنداق قىلىپ، مەسۇمنىڭ كۈنلىرى تۇرمىدە ئۆتۈشكە باشلىدى...

مەرۇپ سونۇرنىڭ خەۋىرىدىن چۆچۈپ مەسۇمنىڭ ئۆيىگە يۈگۈرۈپ دېگۈدەك كەلدى. ئۆيدىكى مېهمانلار سۈكۈت ئىچىدە ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلار مەسۇمنى ساقچى چاقىرىپ كەتكەنلىكىدىن

باشقا هېچ نەرسىنى دەپ بېرەلمىدى. ئۇلار يۇرتىغا قايتىپ كەت-
مەكچى بولۇۋاتاتتى. مەرۋپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ ئۇنچىقا-
مىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى پاراكەندىچىلىككە تولدى. ئۇ، ئالدى بە-
لەن تۇتىگۈلىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ۋە باشقا مېھمانلارنى يۇرتىغا يولغا
سېلىۋېتىپ ئاندىن مەسۇمنى ئىزدەش قارارىغا كەلدى. مەسۇم-
نىڭ مەرۋپتىن باشقا كىمى بار، كەينىدىن ئىزدەيدىغىنىمۇ،
بېشىغا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتمىدىغىنىمۇ شۇ... مەرۋپ دېگىنىدەك
قىلدى. تۇتىگۈلىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى مەسۇمنىڭ تەشكىلى بەرگەن
پۇل بىلەن رازى قىلىپ، مېھمانلار بىلەن بىرلىكتە يولغا سال-
دى. مېھمانلارنىمۇ قۇرۇق قويمىدى، ئۇلارغا ئايالىنىڭ دۇكىنى-
دىكى كۆڭلەكلەردىن كىيدۇرۇپ قويدى. قاتناش بېكىتىگىمۇ
ئۇزىتىپ باردى. مېھمانلار يۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن مەھەللە
ساقچىخانىسىغا بېرىپ، باشلىق سەيدىراخمانىنى تەستە تاپتى.
— ئۇكاۋۇي، بۇ نېمە قىلغىنىڭلار؟ — دېدى مەرۋپ سەيدى-
راخمانىنىڭ ئۇستىلى ئالدىدىكى ئورۇندۇققا ئولتۇرۇۋېتىپ، —
قاتىل جىنايەتچى ئۇ بولمىسا يەنە نېمىدەپ قولغا ئالدىڭلار؟
— مەرۋپكا، سىز مەھەللىنىڭ ئامانلىق ساقلاش خادىمى
تۇرۇپ، مۇشۇنداق ئىشلارغا يول قويدىڭىزمۇ؟ — يېزىۋاتقان دېلو
خاتىرىسىنى قويۇپ مەرۋپكە قارىدى سەيدىراخمان، —
ھۆكۈمەتنىڭ قىزىل قەغىزىنى ئالمىغان ئەر ـ خوتۇنلار بىر ئۆيدە
تۇرسا بولامدۇ؟ سىز مۇنداق ئىشلارنى توسۇشىڭىز، ھېچبولمى-
غاندا بىزنى بۇ ئىشتىن خەۋەرلەندۇرۇپ قويۇشىڭىز كېرەك. مانا
ئەمدى قاتىللىق دېلوسى تۇغۇلدى. بۇنىڭ جامائەتكە تەسىرى
يامان بولدى. بىز شۇ سەۋەبتىن مەسۇمكامنى توختىتىپ قوي-
دۇق، بىز ئۇنى جىنايەت گۇمانداری ئېنىقلانغانغا قەدەر تۇتۇپ
تۇرىمىز.
— بۇ گېپىڭىزغۇ توغرا، سەيدىراخمان ئۇكا، هەممىدىن
خەۋىرىم بار ئىدى، ئىككىسى توي قىلىشقا تەييارلىق قىلىۋاتات-

تى. مانا مۇنۇ ئاساسىي قاتىلام كومېتېتىدىن ئالغان تونۇشتۇ-رۇشمۇ بار، ئۇنى دېسىڭىز تويلىۇقنىمۇ بىر قېتىم ئېلىپ بولغان— ، ... مەن گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە توختاپ قالدى - ده، گېلىنى قىرىپ قويۇپ داۋام قىلدى، — لېكىن، بالا - قازا كۆرۈنۈپ كەلمەيدۇ، دېگەندەك ... ئۆزىڭىز بىلىسىز، مەسۇمكام-نىڭ بۆكى زېمىنغا چۈشۈپ كەتسە ئېلىپ كىيدۈرۈپ قويىدىغان كىشىسى يوق، مەھەللىدە مەنلا ئۇنىڭدىن خەۋەر ئېلىپ تۇراتتىم. مەسۇمكام ئۇنداق قارانىيەت ئادەم ئەمەس، قاتىل جەزمەن تېپىلىدۇ، ماڭا ئىشىنىڭ.

— سىزگە ئىشەنمەي قىلىۋاتقان ئىش ئەمەس بۇ، — سەيدىراخمان چۈشەندۈردى مەن، — بۇ قانۇن، شۇڭا ئۇ هازىرچە جىنايەت گۇماندارى قاتارىدا تۇتۇپ تۇرۇلىدۇ.

— قانچىلىك ياتار؟ — سورىدى مەن گۇماندا.

— ئۇنى مەن بىلمەيمەن، — جاۋاب بەردى سەيدىراخمان قاپىقىنى تۇرۇپ، — ئىمكانقەدەر تېز ئېنىقلايمىز، كېچىكتۇرمەيمىز، بۇ هەقتە قانۇن - بەلگىلىمە بار.

— شۇڭغىچە مەسۇمكامنى كېپىللىككە بەرسەڭلار بولماس-مۇ، — گەپنى ئەگىتىپ ئۇقتۇرالمىغان مەن گەپنى ئۇدۇللا قىلدى، — ئۇنىڭ سالامەتلىكى ياخشى ئەمەس، يەنە كېلىپ ئۇ نۇرغۇن قەرزگە بوغۇلدى. مانا شۇ قەرزلەرنى تەشكىلگە قايتۇرۇ-شى كېرەك، ئۇنىڭ تۇرمىگە چۈشۈپ قالغىنىدىن تەشكىلى خەۋەر تېپىپ ماڭاشىنى توختىتىۋەتسە، مەسۇمكامغا ئۇۋال بولىدۇ.

— ئۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ كارىمىز يوق، — دېدى سەيدىراخ-مان قاپىقىنى تۇرۇپ، — سىز بۇ ئىشلارغا ئارىلاشماڭ.

— ئارىلىشۋاتقىنىم يوق، ئۇكا، لېكىن مەسۇمكامدىن بە-راقلا ئايرىلىپ قالارمىزمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن.

— نېمىشقا؟ — هەيران بولۇپ سورىدى سەيدىراخمان.

— مەسۇمكام قېرىغانسېرى ئالجىپ قالغاندەك بولۇپ قال-

دى، بولۇپمۇ مۇشۇ قاتتىلىق يۇز بەرگەندىن كېيىن ئېسى تازا جايىدا ئەمەس، ئاسانمۇ، ئۇكا، بۇ ۋەھشىيانە قانخورلۇقتىن مەھەللىدە نەپرەتلەنمىگىنى يوق، ھەتتا پۈتۈن شەھەرمۇ تاسلا قالدى تەۋرەپ كەتكىلى ... ئادەمگە كىسلاتا چېچىپ ئۆلتۈردى، دېگەن قانداق گەپ! نېمىدەپ شۇنداق قىلىدۇ. تۈتىگۈلنى ھەر-قانچە گۇناھى بولسىمۇ كىسلاتا بىلەن ئۆلتۈرەمدۇ؟! سارائ بولايلا دەپ قالدىم. راست، مۇنداق ئىشنى قايسىبىر زامانلاردا بالا ۋاقتىمدا «يېرىم كېچىدىكى ناخشا ئاۋازى» دېگەن بىر كىنودا كۆرۈۋىدىم، لېكىن ئۇنىڭدا سۇمباتلىق بىر يىگىتنى يۈزىگە كىس-لاتا چېچىپ سەتلەشتۈرۈۋەتكەن، شۇنىڭدىمۇ بىراقلا ئۆلتۈرۈۋەت-مىگەن. بۇ قېتىم مەسۇمكام تۈگەشتى، بىراقلا تۈگىشىدىغان بولدى، ئۇكا.

— نېمىشقا ئۇنداق دەيسىز؟ — سەيدىراخمان تېگى ـ تەكتى-نى بىلمەكچى بولدى.

— مەسۇمكامنىڭ ئەسلىدىلا نېرۋىسى ئاجىز ئىدى، — مەرۇپ ئەتراپىغا قارىۋېتىپ، سەيدىراخمانغا ئېگىشىپ شۇنىرلە-دى، — بۇ قېتىم بىراقلا سارائ بولۇپ كېتىدىغان بولدى، سارائىغا سوت يوق دېگەن گەپ بارغۇ، ئۇكا، شۇڭلاشقا، كېيىل-لىككە بېرەمدىكىن دەۋاتىمەن.

— ئۇنداق دېيىش ئۇچۇن قانۇن دوختۇرىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتۈش كېرەك، — دېدى سەيدىراخمان قەتئىي قىلىپ، — بولمىسا ئېغىزدىكى گەپ ياكى سىزنىڭ كېپىللىكتىن ئۆتۈشىگىز بىلەنلا ئىش پۈتمەيدۇ، غۇلجىدىكى قايسىبىر شائىرىڭلار...

— ھە، ھە ساۋۇت داۋۇت، — جاۋاب بەردى مەرۇپ خۇددى تەس بىر تېپىشماقنى تېپىۋالغاندەك خۇشاللىنىپ، — شۇنى دەمە-سىز؟

— ياقەي، غۇلجىدا شائىر كۆپتۇ، نېمە يېزىپتۇ، دېمەمە-سىز، «قانۇن كۆپ، ئىجراسى ئاز» دەپ يېزىپتۇ. بۇ بىزنى

ئىشنى قانۇن بويىچە ئىجرا قىلىڭلار دېگىنى، ئاكا.

مەرۇپ سەيدىراخمان بىلەن كۆپ تاكاللاشتى، يالۇۋردى. كېيىللىككە «تىلخەت» يېزىپ بەرمەكچىمۇ بولدى. لېكىن سەيدىراخمان زادىلا ئۇنىمىدى. ئىش يەنىلا قاتلىنىڭ تېپىلمىشىغا باغلىق بولۇپ قالدى.

— ئۇنداق بولسا، ئۇكا، مەن سىلەرنى بىر يېپ ئۈچى بىلەن تەمىنلەي، — دېدى مەرۇپ بىر ئىش ئېسىگە كەلگەندەك قىلىپ.

— قېنى، سۆزلەۋېرىڭ، قۇلىقىم سىزدە...

مەرۇپ تۇتىگۇلىنىڭ رېستورانىدىكى كەچۈرمىشلىرىدىن تارتىپ ئىمرەمزىنىڭ مەستانىلىقى، مەسۇمنىڭ ئىشقى سەۋدايىلىقىغىچە ھەممىنى سۆزلەپ بەردى. سەيدىراخمان ئۆز كەسپىگە پىشىق ساقچى بولغاچقا، ئۇلارنىڭ زىر - زەۋىرىنى قالدۇرماي يېزىۋالدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆزۇندىن - ئۇزۇن سوزۇلغان سۆھبىتى ئاياغلاشقان بولدى...

كۇنلەر ئۆتمەكتە ئىدى. مەھەللىدىكى سۆز - چۆچەكلەرمۇ جىمىپ قالغانىدى. مەرۇپ مەسۇمدىن پات - پات خەۋەر ئېلىپ تۇرۇۋاتاتتى. بىر كۇنى ئۇ مەسۇمنىڭ ماڭاشىنى ئېلىپ بانكىدا ساقلاپ قويماقچى بولۇپ دوختۇرخانا رەھبەرلىكىنىڭ ئالدىغا باردى.

— مەسۇمكامنىڭ ماڭاشىغا كېلىۋىدىم، — دېدى ئۇ ھېلىقى كۆزەينەكلىك باشلىقنىڭ ئۇستىلىنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇرغىنىچە ئۇنىڭغا تىكىلىپ، — بوغالتىر بۆلۈمدىكىلەرگە يولۇقۇڭ دېگەنىدى.

باشلىق يېنىك يۆتىلىپ قويۇپ مەرۇپكە قارىدى.

— سىز نېمىسى بولىسىز؟ — سورىدى ئۇ، — ھەم قوشنا، ھەم تۇغقىنى بولىمەن دېدىڭىزمۇ؟ ئىش مۇنداق، قانۇن ئورۇنلىرىنىڭ ئۇقتۇرۇشچە مەسۇمكامنىڭ قاتىللىق دېلوسىغا چېتىش-

لمقى بار ئىكەن، ئىش ئېنىقلىنىپ بىر تەرەپ بولمىغۇچە، ئۇنىڭ مائاشىنى توڭلاتتۇق.

— توڭلاتتۇق؟ قاچان ئېرىيدۇ، — ھەيران بولدى مەرۋپ. باشلىق كۈلدى. كۆزەينەكىنى تۈزىتىپ قويۇپ، ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ئالدىراش بىر ئىش بارلىقىنى ئېيتىپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدى. بۇ ئۇنىڭ بۆلۈمىدىن چىقىڭ دېگەن جاۋابى ئىدى. مەرۋپمۇ ئۇنىڭ غەلىتە جاۋابىدىن ئاغرىنىپ دومسايغىنىچە چىقىپ كەتتى. شۇندىن كېيىن دوختۇرخانىغا ئىككىنچىلەپ ئاياغ باسمىدى.

ئاردىدىن ئۇچ ئاي ئۆتتى، مەسۇم تۇرمىدە يېتىۋەردى. ئۇ، ھەربىر كۈننى بارماق بىلەن ساناپ دېگۈدەك ئۆتكۈزدى، نەچچە قېتىملاپ سوراق قىلىندى، سەيدىراخمان بىر كۈنى كېلىپ، ئىمرەمزە بىلەن بولغان ئىشلارنى باشتىن ـ ئاخىر سوراپ كەتتى. يەنە بىر ئاي ئۆتۈپ كەتتى. بۇ ئاردا ئۇنى بىرى سوراقمۇ قىلمىدى، مەھەللىدىنمۇ ھېچكىم ئىزدەپ كەلمىدى، دوختۇرخانا ئۇ قاملىپ كەتكەن كۈندىن باشلاپ مۇناسىۋىتىنى ئۈزۈپ، مائاشىنىمۇ توختاتتى. شۇ تەرزدە ئاردىدىن تۆت ئاي ئۆتتى، مەسۇم ھەممىدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە توساتتىن كامېرنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى.

— مەسۇم مەشۇر، بۇياقتا چىق! — دېدى گۈندىپاي قولىدىكى بىر توپ ئاچقۇچنى شاراقشىتىپ.

مەسۇمنىڭ يۈرىكى «جىغىدە» قىلىپ قالدى. يۈرىكى بىر پەسكە توختاپ قېلىپ ئاندىن ھەرىكەتكە كەلگەندەك دۈپۈلدىدى. خۇشاللىق ۋە قايغۇنى ئالدىن بىلىدىغان يۈرەك ئىنسانغا شۇنداق تېز سىگنال بېرىدۇكى، ئىنسان ئۇنىڭدىن خۇشاللىقنىمۇ، قايغۇنىمۇ ئالدىن بىلەلەيدۇ، مەسۇمنىڭ يۈرىكىمۇ ئۇنىڭغا قانداق تۇر ئۇمىدتىن بېشارەت بەرگەندەك دۈپۈلدىمەكتە ئىدى، گۈندىپاي ئۇنى ئوتتۇرىدىكى قارا دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ باردى. دەرۋازا

ئالدىدا سەيدىراخمان قاراپ تۇراتتى. ئۇ قول ئىشارىسى قىلىپ مەسۇمنى بۆلۈم تەرەپكە، يەنى ئۆزىنى داۋاملىق سوراق قىلىدىغان سوراقخانا تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى. بۆلۈم ئىشىكى ئېچىلدى. سوراقخانىدا بىرقانچە ساقچى ئۆرە تۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى يۆلەنچۈكسىز ئورۇندۇقتا قولىغا كويزا سېلىنغان ئىمىرەمزە ئولتۇراتتى. مەسۇم ئۇنى كۆرۈپلا، يۈرىكى دۈپۈلدەپ سالغىلى تۇردى. بىردىنلا غەزەپتىن تىترەپ، پۈتۈن تېنى جۇغۇلدىدى. قولىغا كويزا، پۇتىغا ئىشكەل سېلىنغان ئىمىرەمزىگە ئېتىلىپ تىل ـ ئاھانەتنى ياغدۇرۇۋەتتى:

— ھۇ، قانخور جاللات، سەن مېنى ئەڭ ئامراق خوتۇنۇمدىن ئايرىدىڭ. ھۇ، قاتىل قانخور، سېنى چانۇەتسەممۇ دەردىم چىقمايدۇ، مېنى ھەممە نېمەمدىن، ھاياتىمدىن، ئەركىنلىكىمدىن، ئۆيۈمدىن، مال ـ دۇنيايىمدىن، ئايالىمدىن، ھەممىدىن ئايرىدىڭ، ئەمدى بۇ دۇنيادا ياشاشنىڭ نېمە لەززىتى قالدى؟ مەن سېنى مۇشۇ يەردىلا ئۆلتۈرۈۋېتىمەن، تۇتقۇل دوزاخ ئازابىدا قېينىلىپ ئۆلۈپ كەتتى. سەندىن تۇتقۇلنىڭ ئەنتىنى ئېلىپ ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق، ئۆلسەم تۇتقۇلنىڭ قېشىغا بېرىپ ياتسەم! ھۇ، زەھەرلىك ئىلان! ئادەم قېنىنى ئىچىدىغان چايان! ...

ساقچىلار مەسۇمنى تۇتۇۋالدى، لېكىن ئۇ ئىمىرەمزىگە ئېسىلۇۋېلىپ چاپىنىنى يىرتىۋەتتى، ياقىسىغا مەھكەم ئېسىلۇالدى. ئۇنىڭ جاھىللىقى تۇتقانىدى. كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى. ئىمىرەمزىمۇ مەسۇمگە نەپرەت ۋە ئۆچمەنلىك بىلەن تىكىلگەنىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن چاقنىغان غەزەپ ئۇچقۇنلىرى مەسۇمنىڭ كۆزىنى تېشىپ ئۆتۈپ كەتكۈدەك شىددەتلىك ۋە قەھرلىك ئىدى. ئىمىرەمزە مەسۇمنىڭ دېۋىلەشلىرىگە خېلى سۇكۇت قىلدى. ئاخىر، ئۇنىڭ بېشەملىكىدىن زېرىكتى بولغاي قەھرى بىلەن ئېغىر ئاچتى:

— قبرى جادۇ، قبرى ئالۋاستى، ئالىدىغان قىزىمنى تارتىد-
ۇلىپ، مېنى مۇشۇ كۇنگە قويدۇڭ، قاتىل دېگەن سەن، سېنى
چاياپ پۇركۇۋەتسەممۇ دەردىم چىقمايدۇ، سېنى تۇنجى قېتىم
تۇتقىنىمدا ئۆلىدىغان يېرىڭگىلا تەپسەم ئىكەن، ئۇ چاغدا بۇ
دۇنيادىن يوقىلار ئىدىڭ، پاسكىنا، يۇيۇقسىز، تاشلاندۇق بەز،
بۇگۇن پۇت - قولۇمغا كىشەن چۈشۈپ قالدى، بولمىسا سېنى
بوغۇپلا ئۆلتۈرەتتىم، ئەسلىدە شۇ كۇنى سېنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن
بارغانىدىم، لېكىن سەن قېرى بەزنىڭ ئورنىغا تۇتىگۈل ئۆلدى،
ئۇنى قورقۇتۇپلا قويماي دېۋىدىم، بىراق، قولۇم تىترەپ كېتىپ،
بوتۇلكىدىكى كىسلاتا كۆپرەك تۆكۈلۈپ كەتتى. ئۇ، جان ئاچچى-
قىدا ۋارقىراپ پۇتۇن مەھەللىنى ئويغىتىۋەتتى، بولمىسا ئۆيۈڭگە
كىرىپ سېنىڭ كارىۋاتتا يالىڭاچ ياتقان رەزىل، ئىپلاس تېنىڭگە
تۆكۈۋېتەي دېگەنتىم، سىلەرمۇ ئاڭلاپ قويۇڭلار، بۇ مېنىڭ
ئىقرارىم، بۇ مېنىڭ غەزەپ - نەپرەتكە تولغان جىنايى ئىقرارىم،
مەن بۇ كەمگىچە بۇنى سىلەرگىمۇ قىلمىغان، ئەمدى مېنى ئات-
ساڭلارمۇ مەيلى، شۇغىنىسى، ئارمان بىلەن كېتىدىغان بولدۇم،
مۇنۇ قېرى ئالۋاستىنى ئۆز قولۇم بىلەن ئۆلتۈرەلمىگىنىمگە
بەكمۇ ئېچىنىمەن. بۇ ئىپلاس قېرىغا نېمىشقا ئۆلۈم كەلمەيدۇ،
بۇ ئۆلۈم مەندەك بىر يېتىم بېچارىغا كېلىدىكەنغۇ...

ئىمىرەمزە ھۆركىرەپ يىغلاپ كەتتى. كويزا سىلىنغان ئىكە-
كى قولىنى تىزىغا قويغىنىچە، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ خىلىغچە
ھەسرەتلىك ياش تۆكتى. مەسۇم ئۇنىڭغا قارىغىنىچە نېمە دېيىشە-
نى بىلمەي تۇراتتى. سەيدىراخمان ئىمىرەمزىنىڭ بايىقى ئىقرارە-
نى ئالدىراش خاتىرىلىمەكتە ئىدى.

سوراق ئاخىرلاشتى. ئىمىرەمزىنى ئاچقىپ كېتىشتى. ئۇ-
نىڭ پۇتىدىكى كىشەننىڭ شاراقلىغان ئاۋازى تۇرمىنىڭ ئىچكىرە-
كى دەرۋازىسىدىن كىرىپ تاكى ئۇ كامېرغا سولانغانغا قەدەر
ئاڭلىنىپ تۇردى. تۇرمە قورۇسى يەنە جىمجىتلىققا چۆكتى.

بۆلۈمده سەيدىراخماننىڭ قەغەز ئۈستىده كىتىرلىتىپ يازغان قەلىمىنىڭ ئاۋازىنلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— ئۆيىڭىزگە قايتىسىز، مەسۇمكا، — دېدى ئۇ بىر چاغدا بېشىنى كۆتۈرۈپ، — ئەمما مەسلىڭىز ئۈستىده ياخشى ئويلىنىڭ، دوختۇرخانىغىمۇ ئۇقتۇرۇلدى. تەشكىلىي مۇناسىۋىتىڭىز ئەسلىگە كەلتۈرۈلىدىغان بولدى.

مەسۇم سەيدىراخماننىڭ ئاغزىدىن چىققان بۇ يېڭى گەپكە خۇشالمۇ بولمىدى. ئۇ بايا ئىمىرەمزە دېگەن گەپلەر ئۈستىده بىرمۇبىر ئويلانماقتا ئىدى... مەسۇم تۇرمە دەرۋازىسىدىن كوچىغا چىقتى. دەرۋازا ئالدىدا مەرۇپ تۇراتتى. مەسۇم ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئاتتى ۋە ئۇنى قۇچاقلاپ بوقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. مەرۇپ ئۇنىڭغا كۈلۈپ قارىدى. مەسۇمنىڭ تۆت ئايلىق تۇرمە ھاياتىدا ئۇ خىلىلا جۇدىگەن، چىرايلى سارغايغان، روھى چۈشۈپ سالپىيىپلا قالغانىدى.

— مانا بىر ئوبدانلا تۇرۇپسەنغۇ، مەسۇمكا، — دېدى ئۇ مەسۇمگە تەسەللى بېرىپ، — ئۆزۈڭمىغۇ ھەممىگە چىدامليق، مەشۇركامنىڭ ئوغلىسەن — دە، ھە!

— ئەمدى مەسۇمكامنى ئەركەك قوينىڭ شورپىسى بىلەن باققىن، مەرۇپكا، — ماشىنىسىغا ئولتۇرۇۋېتىپ چاقچاق قىلدى سەيدىراخمان. چاقچاقنىڭ باشلانغانلىقىنى سەزگەن مەرۇپمۇ گەپ تاشلىدى:

— مەسۇمكامغا ئەركەك قوينىڭ شورپىسىلا كار قىلمايدۇ دېگىنە، سەيدىراخمان ئۇكا، ھېلىقى نېمىتا، قوچقار كاپسۇلى، ياق، بۇقا كاپسۇلىمۇ، ۋاي، ھېلىقى جىنسىي بەزنى ئويغىتىدىغان نەرسەڭچۇ، مەسۇمكا، نېمە دەيتىڭا؟! ھە، ھە « بور كاپسۇلى» شۇنىمۇ قوشۇمچە قىلمىساق مەسۇمكامنىڭ بەزلىرى قىمىرلىمايدۇ جۇمۇ!

— ھا! ھا! ھا! — سەيدىراخمان بۇ يېڭى گەپتىن ئۆزىنى

تۇتۇۋالالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى، — بۇ يېڭى گەپ ئىكەنغۇ، مەرۋىكا! — كۈلكىسىنى توختىتىپ دېدى سەيدىراخمان.

— بۇ گەپلەر مەسۈمكامغا كونىراپ كەتتى.

— شۇنداقمۇ...

بىر پەس چاقچاق پاراڭدىن كېيىن، ھەممە ئۆز يولىغا راۋان بولدى. مەرۋپ تاكسى توسىدى ۋە مەسۈمنى قولتۇقىدىن يۆلەپ تاكسىغا چىقاردى. گۈندىپاي ئاچىقىپ بەرگەن چىنە - قاچا، ئەدىيال ۋە كىيىملەرنى مەسۈم ئالمىدى، بۇ نەرسىلەرنى تۇرمىدە قالغان ئىمىرەمزىگە ئەكىرىپ بېرىشنى ئۆتۈندى. گۈندىپاي ئۇ-نىڭ كۆزىگە مەنىلىك قارىۋېتىپ، نەرسە - كېرەكلەرنى كۆ-تۈردى - دە، تۇرمىنىڭ قارا دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەتتى. تاكسى غۇلجىنىڭ ئاۋات كوچىلىرىدىن كېسىپ ئۆتۈپ «پاقا مە-ھەللىسى» تەرەپكە يول ئالدى، ئانچە ئۆتمەيلا دوقمۇشتىن بۇرۇ-لۇپ مەھەللىگە كىرىپ كەلدى. ياز ئېيى، بۇككىدە دەل - دەرەخلىك مەھەللە ئۆزىنىڭ يېشىللىقىنى جەۋلان قىلىپ تۇراتـ-تى. ئىلگىرى ئانچە ئىللىق كۆرۈنمەيدىغان بۇ مەھەللە، تۇرمە-دىن چىققان مەسۈمگە بۆلەكچە ئىللىق، بۆلەكچىلا كۆركەم كۆ-رۈنۈپ كەتتى. مەسۈم تاكسىدىن چۈشۈپ قولۇپلاقلىق دەرۋازىغا قارىغىنىچە بىر ھازا تۇرۇپ قالدى. غېرىبسىنىپ تۇرغان قورۇدا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. ئىگىسىز قورۇدا ئايلىنىپ يۈرگەن بىر قوتۇر ئىت قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپ مەسۈمنىڭ ئالدىغا چىقتى. مەسۈم ھەيران بولۇپ مەرۋپكە قارىدى.

— ئىنسى - جىنىسىز قالىغان قورۇيۇڭنى مۇشۇ ئىت باقتى، — دېدى مەرۋپ جاۋاب بېرىپ، — تۇتىگۈلنى دوختۇرخا-نىغا ئاپارغان كېچىسى دەرۋازاڭ ھاڭغىرقاي ئوچۇق قاپتۇ، ئەتە-گەنلىكى دوختۇرخانىدىن كېلىۋېتىپ بوسۇغاڭدا مۇشۇ قوتۇر ئىتنىڭ ياتقىنىنى كۆردۇم. بۇ ئىت ئاچ قاپتۇ، ئۆيۇڭدىكى ئاشقان - تاشقان نەرسىلەرنى بەردىم، شۇنىڭ بىلەن ئۆگىنىپ

قالدى. ئۇ تۆت ئايدىن بېرى قورۇيۇڭنى بېقىپ ياتىدۇ.
— بۇ غېرىب مۇساپىر ئاخىر مېنىڭ ئۆيۈمنى تېپىپتۇ — ده، بوپتۇ، ئۆي دېگەنگە ھۇۋقۇش كەلمەي ئىت كەلگىنى ياخشى، ئىككى غېرىب ئەمدى بىللە ياشايمىز، — مەسۇم قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپ تۇرغان قوتۇر ئىتقا شۇلارنى دېگىنىچە ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاچتى. قوتۇر ئىت ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۆينىڭ بوسۇغىسىغىچە كەلدى. ئۇي ئاشۇ پېتىچىلا تۇراتتى. ھېچ نەرسە يېغىشتۇرۇلمىغاندى. مەسۇمنىڭ ئېسىگە ئاشۇ كۈندىكى ئېچىنىشلىق ئىشلار كەلدى، بۇرنى ئېچىشىپ كۆزلىرىگە ياش كەلدى، يۇرىكى ئېچىشتى.
مەرۇپ ئۆينى بىر قۇر يېغىشتۇردى. شۇ ئارىدا مەھەللىسىدىكىلەر مەسۇمنى تۇرمىدىن چىقىپتۇ دەپ بىردىن - ئىككىدىن بولۇپ كىرگىلى تۇردى. ھەممىسىلا شۇ كۈنكى دەھشەتلىك ۋەقەنى سۆزلىشىپ مەسۇمنىڭ يۇرىكىنى تېخىمۇ ئەزدى. تۆت ئايدىن بېرى مەسۇمنىڭ غېرىب - مىسكىنلىك باسقان قۇرۇسىنى ساقلاپ نەدىندۇر پەيدا بولغان قوتۇر ئىت توغرۇلۇقمۇ خېلى گەپ بولدى.
قوشنىلار ئەلىيانقۇ بولغاندا چىقىپ كېتىشتى. شۇ ئەسنادا، مەرۇپ چاچتەك سوزۇلغان، قىيمىسىمۇ ئوخشىتىپ قورۇلغان بىر تەخسە لەڭمەن ئەكىردى. مەسۇمنىڭ تۇرمە تاماقلىرىنى يەپ كېچىكىپ كەتكەن قورسىقىغا شۇمۇ يېتەرلىك ئىدى.
«يۇرت - مەھەللە جامائىتى - ھە! — كارىۋاتتا ئوڭدىسىغا يېتىپ، قولىنى بېشىنىڭ ئاستىغا قويۇپ ئويلىدى مەسۇم، — يۆلىنىدىغان تاغ، يايرايدىغان باغ ئىكەن! مېنى يەنىلا ئۆز قوينىغا ئالدى. ئىللىق مېھرىنى بىر چىنە ئىسسىق تامىقى ئارقىلىق يەتكۈزدى، ئەمدى مۇنۇ ھايۋان جېنىدا ماڭا ھەمراھ بولۇپ بوسۇغامدا ياتىدۇ، ھويلامنى ئاۋات قىلىپ قاۋاپ قويىدۇ. ئۇنىڭ شەپىسى يالغۇزلۇقتىن غېرىبسىنغان كۆڭلۈمگە خېلى تەسەللى

بىرىدۇ.» ئۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ تېلېۋىزورنى ئاچتى. كەچلىك خەۋەرلەر بىرىلىۋاتاتتى. قانال يۆتكىدى، يەنە ئوخشاش كۆرۈ-نۇش، تۇرۇپلا ئۇنىڭ ئېلان كۆرگۈسى كەلدى. ئېلاننىڭ تېخى ۋاقتى بولغاچقا، تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈپ ئالدىدىكى ئۇستەل تارت-مىسىنى ئاچتى. ئۇ يەردە ئۇ ئۇزاقتىن بېرى ئىزدىنىپ چالا - بۇلا يېزىپ تاشلاپ قويغان «ئەرلىك جىنسىي بەزلەر ھەققىدىكى تەتقىقات» دېگەن ماقالە ياتاتتى. مەسۇم توپا بېسىپ ياتقان بۇ قەغەزلەرنى قولىغا ئالدى، ئۇيان - بۇيان ۋاراقلىغاندىن كېيىن ئۇستەل تۆپىسىگە تاشلاپ قويدى. ئۇنىڭغا ھازىر بۇ نەرسىلەر ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق قۇرۇق قەغەزدەك تۇيۇلدى. ئۇنىڭ ئىلىم - پەن يولىدا ئىزدەنمەكچى بولغان غەيرەت - شىجائىتى ئەمدىلىكتە تۇتىگۈل بىلەن تەڭلا كۆمۈلۈپ كەتكەندەك قىلاتتى. پۈتمەس - تۈگىمەس ئوي - خىياللار مەسۇمنى ئىلكىگە ئالغان-دى. ئاخىر ئۇ كاللىسىدىن غەم - غۇسسىنى نېرى قىلىش ئۈچۈن تېلېۋىزورنى يەنە ئاچتى. ئېكراندا يەنە شۇ بىر خىللا داۋاملىشىۋاتقان تېتىقسىز ئېلانلار، تۈگىمەس دورىلار، ئىنسان-يەت دۇنياسىنى بېسىپ كېلىۋاتقان تۇرلۇك كېسەللىكلەر... ئەمدى بۇنداق نېمىلەرنى كۆرۈش، ئاڭلاش مەسۇمنىڭ كۆڭلىگە سىغمايدۇ. ئۇ، ئۆز - ئۆزىگە كايىغان ھالدا تېلېۋىزورنى ئۆچۈ-رۈۋەتتى. ئۆينى يەنە جىمجىتلىق باستى. قورۇدىكى قوتۇر ئىت-نىڭ قاۋىغان ئاۋازىلا بۇ جىمجىتلىقنى بۇزۇپ تۇراتتى. مەسۇم خېلىغىچە تورۇسقا قاراپ ياتتى. ئۆزىنىڭ قاچان، قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ قالغىنىنى سەزمىدى. ئۇ، كۆزىنى ئاچقاندا تاڭ يورۇپ، پانىي دۇنيانىڭ ھاياتى يەنە باشلانغانىدى...

«پاقا مەھەللىسى» دىكى ھاياتمۇ ئۆز يولىدا داۋام قىلماقتا. مەسۇممۇ كۆپىنىڭ قاتارىدا كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈپ يۈرۈۋەر-دى. ھېلىقى ۋەقەلەر ئاستا - ئاستا ئۇنتۇلۇپ كەتتى. مەسۇم تىرىكچىلىكىنىڭ كويىدا مىدىراپ يۈرگەن سانسىز ئاڭلىق مەخ-

لۇقلار قاتاردا ئۆز روزغارىنى رەتكە سېلىشقا باشلىدى. ئۇ بۇگۈن ئۆيىگە نەرسە - كېرەك سېتىۋېلىش ئۈچۈن بازارغا ماڭ-دى. ئۇنىڭ سىرتقا ماڭغىنىنى كۆرگەن قوتۇر ئىت قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپ دەرۋازىغچە بىللە باردى. ئۇ ئەمدى ئىلگىرىكى قوتۇر ئىت ئەمەس، تۆكلىرى پارقىراپ، ھۆسن تۇزەپ، قورسى-قىدا ئەسكى مازەدەك ساڭگىلاپ تۇرغان يۈكلىرى چۈشۈپ يېڭىدىن تۇك ئۇنگەن. ھايۋان جېنىدا بېقىش تاپسا تۆكى ئوڭشىلىدۇ، كۆڭلى ئەمىن تاپسا ئادەم نېمىشقا ئوڭشالمايدىكەن؟! ... مەسۇمنىڭ تۇرمىدىن چىققاندىكى جۇدەڭگۇ چىرايى ئەمدى يوق، ئۇمۇ ئىلگىرىكى ئەكسىگە كەلگەن...

چوڭ كوچا، كۆكتات بازىرى ئاۋۋالقىدەكلا مىغ - مىغ ئادەمگە تولغانىدى. مەسۇم لازىملىق نەرسىلەرنى سېتىۋالدى، ئاندىن كوچا ئارىلاپ كېلىۋېتىپ ئېلان ۋەرەقىلىرىنى تارقىتىۋاتقان بىر يىگىتكە ئۇچراپ قالدى. بىر دەستە قەغەزنى كۆتۈرۈۋالغان بۇ يىگىت يولنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇۋالغانىدى. يىگىت قولىدىكى ۋەرەقنى مەسۇمگە ئۇزاتتى. مەسۇم ئۇنىڭغا ئالىيىپ قارىۋېتىپ، ئايلىنىپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولۇۋېدى، يىگىت ئۇنىڭ يولىنى توسۇپ ۋەرەقىدىن بىرنى تەڭلىدى.

— ماڭا ھاجىتى يوق، — دېدى مەسۇم ئۇنىڭغا قوپاللىق بىلەن.

— مەن سىزنى تونۇيمەن، — دېدى يىگىت ئۇنىڭغا ھېجىيىپ، — سىز دوختۇرغۇ - ھە.

مەسۇم ھەيران بولۇپ توختىدى ۋە ئۇنىڭغا سوئال نەزىرىدە تىكىلدى:

— نېمە قىل دەيسىز؟

— بۇگۈن بىزگە ھەمكارلىشىپ، مۇنۇ دۇكاندا ئۆچىرەتتە تۇرغانلار قاتاردا تۇرۇپ بېرىڭ، بىر كۈنلۈك ...

— ياق، تۇرالمايمەن، ئۆيدە ئالدىراش ئىشىم بار، — دېدى

مەسۇم ئۇنىڭ سۆزىنى چورتلا كېسىپ، — ماڭۇ نەرسىلەرنى ئۆيگە ئاپىرىشىپ كېرەك.

— گېپىمنى ئاڭلاڭ، سىزنىڭ بىر كۇنلۇك ھەققىڭىز ئۇ- چۇن يۇز سوم بېرىمىز، ئۇنىڭدىن باشقا ئەرلىك جىنسىي ئاجىز- لىقىنىڭ شىپالىق دورىسىدىن بىر كوروپكا، تۇغماسلىقنىڭ دورا- سىدىن بىر كوروپكا ھەقسىز ئىنئام قىلىمىز.

مەسۇم بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىر پەس تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ كاللىسىدىن «بۇمۇ بولىدىغان ئوقەت ئىكەن» دېگەن خىياللار كەچتى.

— بوپتۇ ئەمىسە تۇرسام تۇراي، — دېدى ئۇ يىگىتنىڭ قولىدىكى ئىلان ۋەرەقىسىنى ئېلىپ.

— مانا ئەمدى بولدى، — دېدى دۇكاندار خۇش بولۇپ، — سىزدەك دوختۇرلار دۇكىنىمىزدىن دورا سېتىۋالسا ماللىرىمىز- نىڭ بازىرى چىقىدۇ.

مەسۇم ئۇنچىقماي دورا سېتىۋېلىش ئۇچۇن ئۆچىرەتتە تۇر- غانلارنىڭ قاتارىغا بېرىپ تۇردى، ئۇلارنىڭ قوللىرىدا بىردىن ئىلان ۋەرەقىسى بولۇپ، ھەممىسى بېرىلىپ ئوقۇۋاتقان قىياپەتتە تۇرۇشاتتى. مەسۇمۇ شۇنداق قىلدى، ئۇلار نېمە قىلسا شۇنى دوردى. دېگەندەك، بىر كۇنلۇك ئۆچىرەتتە تۇرۇپ، دورا سېتە- ۋاتقان قىياپەتتە كۆرۇنۇپ بەرگەنلىكى ئۈچۇن ئۇنىڭغا يۇز سوم تۇنقۇزۇشتى. ۋەدە قىلغان ئىككى بولاق دورىنىمۇ بېرىشتى. بۇگۇن مەسۇمنىڭ تاپاۋىتى يامان ئەمەس بولدى، ئىلگىرى ئۇ مۇنداق ئوقەتلەرنى نېمىشقا بىلمىگەندۇر، بىلگىنىدە، قوشۇمچە ئوقەت بىلەنلا بېيىپ كەتكەن بولاتتى. جىنسىي بەزلەرنىڭ دورا- سىمۇ بىكارغا كېلەتتى. ۋاي، ئىسىت! بىز بىلمەيدىغان ئىشلار تېخى جىق ئىكەن ئەمەسمۇ...

مەسۇم ئاشۇ ئويلار بىلەن كېلىپ قورۇنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچتى. ئىت ئىگىسىنى تونۇپ ئەركىلىدى. قولىدىكى نەرسىلەر-

گە تەمە بىلەن قاراپ ئۇنىڭغا ئېسىلىپمۇ قويدى.
— نېرى تۇر، نېرى! بۇ يەردە ساڭا بېرىدىغان نەرسە يوق، — مەسۇم ئۆزىگە ئەمەك بۇ ئىتقا تۇنجى قېتىم زوقلىنىپ سۆزلىدى، — سەل تۇرۇپ قورسىقىڭنى تويدۇرمەن.
مەسۇم ۋەدىسىنى ئورۇندىدى. كەچلىك تامىقىدىن ئاشقان نەرسىلەر ۋە يوندى ـ چاقانلارغا كېپەك چېلىپ ئىتقا بەردى. ئىتمۇ ئىگىسىگە مەمنۇنىيەت بىلەن قاراپ قۇيرۇقىنى شاپىلاتتى. نىھايەت، مەسۇم ئۆز ئادىتى بويىچە تېلېۋىزورنى ئاچتى. ئېلان ـ سەنئەت بېرىلىۋاتاتتى. ئۇ دىققەت بىلەن قاراشقا باشلىدى. بىر پەستىن كېيىن، ئۆزى ئەتىگەن ئۆچىرەتتە تۇرغان دۇكانىنىڭ دورا ئېلانى بېرىلدى. دېكتور بۇ دۇكاننىڭ دورىلىرىنى ھەددىدىن زىيادە كۆككە كۆتۈرۈپ ماختىدى، يەنى شىپالىق قۇۋۋىتىنىڭ يۇز پىرسەنتكە يەتكەنلىكى، يېقىندىن بۇيان بۇ دۇكاندىن خېرىدارلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەي دورىلارنى بەس ـ بەستە سېتىپ ئېلىۋاتقىنىنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلىدى. ئۆچىرەت تۇرغانلار قاتاردا ئۆزىنى كۆرگەن مەسۇم بىردىنلا خورلۇق ھېس قىلىپ قالدى. ئەسلىدە ئىش مۇنداق ئىكەن ـ دە! قارا بۇلارنىڭ ھېيلىسىنى!
«ھۇ يالغانچى، ساختىپەزلەر، — بىردىنلا غەزەپلەندى مەسۇم، — نېمىسى شىپالىق ئۇنىڭ، تۇغماسىنى تۇغدۇرارمىش، ئەرلىك بەزنى كۆچەيتەرمىش، يالغان! پۇل بېرىپ سۆزلەتكەن سەن ھەرقاچان، مېنىڭ بىر كۇنلۇك ھەققىمگە ئىككى بولاق دورا، يۇز سوم پۇل بەرگەندەك ئۇنىڭغىمۇ مونەكلەپ پۇل تۇنۇۋغانسەن، بۇ ھېيلە ـ مىكىرنىڭ تۇنجى قۇربانى مەن بولدۇمغۇ، مەن ئالداندىم، شەھۋانىيلىقىغا بېرىلىپ ئەقلىمدىن ئازدىم، يەرىم سارالىق بولدۇم. ئاخىرقى ھەمراھىم مانا شۇ قوتۇر ئىت بولدى. بولدى بەس! ئەمدى سېنىڭ ئالدام خالتاڭغا چۈشمەيمەن. ئاھ، مەسۇم، سەن تۇگەشتىڭ، ئىنسانىي تۇرقۇڭ، ئىنـ

سانىي تۇيغۇلىرىڭ شەھۋانىيلىقنىڭ قۇربانى بولۇپ كەتتى! ...»

مەسۇمنىڭ نېرۋىسى ئۆرلىگەنسېرى، تېلېۋىزوردا بېرىلىدىغان دورا ئېلانى ئۇزمەي بېرىلىپ، ئۇنىڭ خۇددى ئوت ئۇستىگە ماي چاچقاندەك غەزەپىنى ئۆرلىتىۋەتتى. ئۇ ئىككى يېنىغا قارىدى، تېلېۋىزورنى ئۆچۈرمەكچى بولۇپ تىزگىنەكىنى ئىزدىدى. يۇ، ھېچ يەردىن تاپالمىدى. ئۇ خۇددى يەرگە كىرىپ كەتكەندەكلا يوقالغاندى. ئاخىر ئۇ ئۇستەل ئۈستىدە دەستىلەكلىك تۇرغان ماقالە قەغەزلىرىنى چاڭگاللاپ ئالدى - دە، تېلېۋىزورغا قارىتىپ ئاتتى. قەغەزلەر ئۆي ئىچىدە لەيلەپ يەرگە چۈشتى. چېچىلغان ئورىگىناللار ئاپئاق يېيىلىپ ئۆينىڭ ھەممىلا يېرىنى قاپلىدى. ئۇنىڭ ئۇزاقتىن بېرى يېزىۋاتقان جىنسىي بەزلەرنى ئويغىتىش ھەققىدىكى ئىلمىي ماقالىسى ئاخىر نەپرەت ۋە ئۆكۈنۈش ئىچىدە پارچە - پارچە بولۇپ يىرتىلدى، بەئەينى مەسۇمنىڭ ئورنىغا كېلىشى مۇمكىن بولمىغان شەھۋانە ھاياتىنىڭ يىرگىنچلىك خاتىرىسىدەكلا ئەخلەت خالتىسىغا تاشلىۋېتىلدى...

مەسۇم مەشۇر ئەنە شۇنداق سەرگۈزەشتىلەرنى بېشىدىن كەچۈردى؛ شەھۋانىيلىقنىڭ خالتا كوچىسىدا قايمۇقۇپ يۇرۇپ، دەسلەپىدە: «مەسۇم بەز»، «مەسۇم ھاڭگا»، كېيىنچە «مەسۇم سىيگەك»، «مەسۇم كىسلاتا»، «مەسۇم قاتىل» دېگەندەك رەڭگارەڭ لەقەملەر بىلەن ئاتالدى. بۇ نام - ئاتاقلارغا ئۇنىڭغا تولىمۇ ياراشقاندەك قىلاتتى. چۈنكى «لەقەمنى خىزىر قويىدۇ»، ھاياتتىمۇ ھەممە ئىنسان ئۆز كاللىسى بىلەن ئىش قىلىدۇ!

يىللار بىر - بىرىنى قوغلاپ ئۆتۈۋەردى. مەسۇم بارا - بارا قېرىپ ماغدۇرىدىن قالدى. ھازىر ئۇنىڭ شوخلۇق ۋە پېشكەللىككە باي كەچۈرمىشلىرى ئاياغلاشقان، مەسۇم بۇرۇنقى قىلمىش - ئەتمىشلىرىگە توۋا قىلىپ ياۋاش ھەم مۆمىن، تەقۋا ھەم دىيانەتلىك ئادەم بولغانىدى، پۈتكۈل ۋۇجۇدىدىن سالاپەت

ياغدۇرۇپ، مەھەللە مەسچىتىگە ھەركۈنى بەش رەت قاتنايتتى. ياشلار ئۇنىڭدىن ھېيىقاتتى، تەپ تارتاتتى. قېرىلار بولسا ئۇنى كۆرگەندە ئىستىھزاھ بىلەن ھىجىيىشاتتى. چۈنكى «پاقا مەھەللىسى» جامائىتى ئەينى زامانداتەقدىم قىلغان ئاجايىپ لەقەملەر ئۇنىڭغا بىر ئۆمۈر ھەمراھ بولۇپ قالغانىدى...

1999 — 2002 ـ يىللار، غۇلجا

ئۆلۈك - تىرىكنىڭ ئارىلىقىدا...

I

ئادەم قېرىغاندا غەلىتىلا بولۇپ قالىدىكەن. ئۇ بولسىمۇ ياشىنىپ قالغان بەزى ئادەملەردە خوتۇننىڭ كۆزىگە قاراپ، بىقىنىدىن چىقالمايدىغان، خوتۇنى قىلىدىغان ئىشلارنى زېرىكمەي - تېرىكمەي ئۆزىلا قىلىۋاتىدىغان چەلەكگۈش ئادەت ئۆزلۈكىدىن پەيدا بولىدىكەن... تالا - تۈزگە ئاز چىقىدىكەن، بىرەر ئوقەتنىڭ پېشىنى تۇتايمۇ دېمەيدىكەن، ئەتىگەندىن - كەچكىچە ئۆيگە سولىنىپلا ئولتۇرىدىكەن، دېمىسىمۇ ئۇ قىرىق يىل سوتتا ئىشلەپ پېنسىيىگە چىققاندىن بېرى خۇدا دەپ ئۆيدىلا ياتتى. قوشۇمچە تاپاۋەت بىلەن شۇغۇللانغىلى بولمايدىغان، ئاران ئەللىك سوم مائاش ئالىدىغان ھېلىقى زامانلاردىن باشلاپ بىر سوم، ئىككى سومدىن تېرىپ - تۆشەپ بانكىغا قويۇپ كەلگەن يىگىرمە مىڭ سوم پۇلىنىڭمۇ پېتى بۇزۇلمىدى. ئاشۇ پۇلنى دەسمايە قىلىپ، بىرەر ئوقەتنىڭ پېشىنى تۇتۇشقا خوتۇن ئۇنىمىدى. يۇسۇپ ھوشۇر خوتۇننىڭ كۆزىگە قاراپ ئۆيگە كىرىپ، تالاغا چىقىپ يۇرۇۋەردى. چىق ئۆزاپ كەتسە گۆش - كۆكتات بازىرىغا بېرىش بىلەنلا چەكلەندى. خوتۇن خەقنىڭ كۆزىگە قارىمايلا يىگىرمە مىڭنى خەجلەپ بىرەر ئوقەتنى باشلۇۋېتىشكە كۆزى يەتمىدى، يەنە كېلىپ، ئوقەتنىڭ ئېپىنى بىلمىگەن ئادەم ئاخىرىغا كەلگەندە پايدىسى بۇياقتا تۇرسۇن، دىرىنىمۇ تاپالماي، يىگىرمە مىڭنىڭ كۆزىگە ياغاچ تىقسا، خوتۇننىڭ تاپا - تەنىسىدىن قۇتۇلغىلى بولامدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە تىرىك تۇرۇپلا ئۆلگەن ياخ-

شى. ئۇنىڭ روپاش ئايالدەك، ئۆيدىن تالاغا چىقمايدىغانلىقىنى ئاغىنىلىرىمۇ زادىلىق قىلغىلى تۇردى. ئۇلار مەھەللىدە ياكى بازاردا ئۇچرىشىپ قالسىلا:

«ئاداش يۈسۈپ ساقال، پېنسىيىگە چىققاندىن بېرى قۇشنا-چىمنىڭ پەرەنجىسىنى ئارتىپ ئۆيدە ئولتۇردۇڭلارمۇ نېمە، ھېچ كۆرۈنمەيسىلەرغۇ، ئەر كىشى بولغاندىكىن، ئانچە - مۇنچە تالا-غىمۇ چىقىپ تۇرۇڭلار» دەپمۇ قويۇشىدۇ.

ئۇنىڭ كاللىسىنى خىلمۇ خىل گادىرماچ خىياللار چىرمى-ۋالغانىدى. خىيال دېگىزىغا غەرق بولغان ھالدا كۆكتات بازىرى-دىن چىقىپ كېلىۋاتقان يۈسۈپ ھوشۇر ئالدىغا ئۇچرىغان تونۇش - بىلىش، ئەل - ئاغىنىلىرىگە پەرۋاسىزلا باش لەڭشىتا-تى - دە، يەنە خىيالغا غەرق بولاتتى.

ئۇ ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپمۇ ئاشۇ خىياللار بىلەن بىر ھازاغە-چە تۇرۇپ قالدى. كۈن چۈش بولۇپ كەتكەنىدى، ئوغلىمۇ خىزمەتتىن قايتىپ كەلدى. ئۇمۇ ئاتا ئىزىنى بېسىپ سوتچى بولغانىدى.

— دادا، تۇرۇپ كېتىپسەنغۇ؟ — سورىدى ئوغلى ۋېلىسىپىت-تىن چۈشۈپ.

— ھە، ئاپاڭ گۈش - كۆكتاتقا بۇيرۇۋېدى، بازاردىن قاي-تىپ بۇ يەردە خىيال بىلەن تۇرۇپ قاپتىمەن.

— ئاپام ساقلاپ قاپتۇ - دە، — دېدى ئوغلى ئۇنىڭ قولىدىن گۈش - كۆكتاتلارنى ئېلىۋېتىپ.

— ئاشۇ ئاپاڭنىڭ بۇيرۇقىسىز بىر قەدەممۇ نېرى ماڭالماي-دىغان بولدۇمغۇ، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر كۆڭلىدە ساقلاپ يۈر-گەن نارازلىقىنى ئاشكارىلاپ.

— بۇنىڭ نېمىسى يامان؟ — سورىدى ئوغلى.

— بالام پەرھات، كاللامغا، ئاپاڭنىڭ بۇيرۇغىسىز، ئۆز ئالدىمغا بىر ئىش قىلىپ باقسام دېگەن خىيال كىرىۋېلىپ بۇ

يەردە تۇرۇپ قاپتىمەن. ھەممە ئىشنى ئاپاڭنىڭ كاللىسى بىلەن قىلغاچقىمىكىن، بۇرۇنقى سوتچى كاللام يوق، كاللام خۇددى ئاپاڭنىڭ كاللىسى بولۇپ ئۆزگىرىپ كېتىۋاتقاندەكلا قىلىدۇ...

پەرھات مىيىغىدا كۆلۈپ قويۇپ، ۋېلىسىپىتىنى داراڭشىتىپ قىنىچە دەرۋازا تاپسىسىدىن ئۆتكۈزۈپ قورۇغا كىرىپ كەتتى. باياتىن قىلغان گەپلىرىگە ئوغلىنىڭ ھېچقانداق قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بەرمەي كىرىپ كەتكىنىگە دادىسىنىڭ ئىچى پۇشتى. چۈشلۈك تاماقنىڭ خۇرۇچلىرىنى كېچىكتۇرۇپ ئەكەلگەن يۇسۇپ تاماق تەييار بولۇشقا خېلى ۋاقىت بار ئىكەنلىكىنى ئويلاپ بازارنى يەنە بىر ئايلىنىپ كەلمەكچى بولدى ـ دە، بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ چوڭ كوچىغا چىقتى. ئىدارە ـ جەمئىيەتتىكىلەر. مەكتەپتىكىلەر چۈشلۈك دەم ئېلىشقا قايتقاچقا كوچىلار ئادەمگە لىق تولغانىدى. ئۇ، ئاپتوبۇسقىمۇ چۈشمىدى، ئاپتوبۇسقا كەتكەن ئەللىك تېيىن يانچۇقۇمدا قالسۇن دېدى بولغاي، پىيادىلا «ئۇيغۇر بازىرى» تەرەپكە كەتتى.

غۇلجىدىكى «ئۇيغۇر بازىرى»نى كۆرگەنلەر بىلىشى مۇمكىن، بۇ بىر قاينام ـ پاتپاراق بازار. ئۇ بۇ قاينام بازارغا يېتىپ بېرىشنىڭ ئالدىدا شەھەر ئوتتۇرىسىدىكى «ئالتۇن داۋقان» مەيدانىنى كۆرۈپ كەتمەكچى بولدى. مەيدان يېڭىدىن ياسالغاچقا، قاقاسچىلىق ئىدى. ئىلگىرى بۇ يەردە خېلىلا تۇزۇك باغچا بەرپا قىلىنغانىدى. ھەرخىل سېدە ۋە مەجنۇنتاللار بىلەن بۇك ـ باراقسان بولۇپ تۇرىدىغان بۇ كىچىككىنە باغچا ئەتىيازدىن تاكى كۈزگىچە ئېچىلىپ تۇرىدىغان رەڭگارەڭ گۈللەر بىلەن تېخىمۇ ھۆسنىگە تولۇپ كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. شەنبە ـ يەكشەنبە كۈنلىرى ۋە ھېيت ـ بايراملاردا بۇ يەردىن ئادەم ئۈزۈلمەيتتى، بولۇپمۇ شەھەرنىڭ بىكار تەلەت ئىچەرمەنلىرى باغچىغا كىرىۋېلىپ «يۇرىكى چىلاشقۇچە» ئىچىشەتتى، قارت ئويناشاتتى، ھەرخىل قىمار تۇرلىرىدە دو تېكىشەتتى. ئۆز ئال-

دىغا سورۇن تۈزگەنلەر بىر - بىرىنىڭ بەختى ئۈچۈن «خۇش كەلتى» قىلىشاتتى. ئۆز ھاياتىدىكى كىچىككىنە يېڭىلىقنى تەبرىكلىشىپ بىر - بىرىنى مېھمان قىلىشاتتى. ئەڭ قىسقىسى، كىمنىڭدۇر يېڭىدىن كىيگەن كەپكىسىنى بولسىمۇ «يۇيانتى»، «يۇيۇش ھارىقى»نى كۆپرەك ئەنە شۇ باغدا ئىچىشەتتى. ئالدىدا قىزغىن مۇھەببەت، زور ئىشتىياق بىلەن ئىچىشكەن ھەمداستىخان پالۋانلار ئاخىرىدا كىچىككىنە ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن گەپ تالىشاتتى، ھەتتا مۇشتلىشىپ، بىر - بىرىنىڭ ئاغزى - بۇرنىنى قان قىلىشاتتى. ئۇنداقلار بىلەن ھېچكىمنىڭمۇ كارى بولمايتتى. ئاخىر بىكار تەلەتلەر بىلەن تولغان بۇ شەھەر باغچىسى «ھۇرۇن-باغ» دەپ ئاتىلىپ قالدى. «ھورۇنباغ»قا بەسلىشىپ كىرىسىڭىز، ئەتىدىن - كەچكىچە سايە چۈشۈپ تۇرىدىغان چىملىق ئۈستىدە ئۆزىنى بولۇشىغا تاشلاپ ئۇخلاۋاتقان مەستلەرنى كۆرەتىسىز، ئۇلار ئۆپچۆرىسىگە ھارغىچە قۇسۇپ قويايتتى. ئاچ قالغان لالما ئىتلار ئۇلارنىڭ بېشىدا پەيدا بولاتتى - دە، بۇ «ئولجا»غا دۇم چۈشەتتى. چىملىق ئۈستىنى پاكىز يالۋەتكەندىن سىرت، مەستلەرنىڭ ئېغىز - بۇرنىنىمۇ قويماي پاكىزلىۋېتەتتى. مۇنداق ئىشلار شەھەر خېنىملىرىنىڭ كۆڭلىنى ئاينىتسا، «ھۇرۇنباغ»قا كېلىپ سورۇن تۈزۈپ ئويناىدىغانلارغا تېپىلغۇسىز كۇلكە - چاقچاق بولاتتى...مۇنداق ئىشلار كەينى - كەينىدىن تەكرارلىنىۋەردى، بۇ يەردە خىلمۇ خىل نەيراڭۋازلىقلارمۇ كۆپەيدى. نەھايەت، شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بۇ باغچىنىڭ «ھۇرۇنباغ» دەپ ئاتىلىپ قېلىشى شەھەر ئۇلۇغلىرىنىڭ چىشىغا تەگكەن بولۇشى ئېھتىمال. يېڭىدىن چىققان شەھەر باشلىقى باغچىنى بۇزۇپ تاشلاپ تۈپتۈزلا بىر مەيدانغا ئايلاندۇردى، ئوتتۇرىسىغا «ئالتۇن داڭقان» ھەيكىلىنى ھەشەمەت بىلەن ئورناتقۇزۇپ قويدى. يۇسۇپ ھوشۇر ئاشۇ «ئالتۇن داڭقان» مەيدانىغا كېلىپ بىر دەم قاراپ تۇردى. مەيداننىڭ بىر چېتىدە بىر توپ «جانباز-

لار» قىلىچ ئوينىتىۋاتاتتى. بۇ ئوتتۇرا ياشلىق كىشىلەر ئۆزلىرى-
نىڭ تەن ساغلاملىقىنى ئاشۇرۇش مەقسىتىدە ھەر كۈنى مۇشۇ
مەيدانغا كېلىپ بىر قەپەس ئويناپ كېتىشەتتى. مەيداننى چۆرى-
دەپ ياسىغان تاش سۇپىدا ھەرخىل، ھەرياقتىزا كىيگەن ئادەملەر
خۇددى قارا قاغىلاردەك تىزىلىپ ئولتۇرۇپ كېتىشكەنىدى. ئۇ-
لارنىڭ ئارىسىدا سەھرادىن كىرگەن بازارچىلار، ئاياغ مايلايدىغان
بالىلار قولىغا بىرەر جۇپ ئاياغ ياكى بۇرۇلكا كۆتۈرۈۋېلىپ
كوچىمۇ كوچا قىدىرىپ يۈرىدىغان «كۆچمەن ئوقەتچىلەر» مۇ بار
ئىدى. يۈسۈپ ھوشۇر ئۇلارغا قاراپ قويدى. ئۇلار شۇنداق
بەخىرامان ئولتۇراتتى. ئۇلار قەيەردىن ئىش چىقاركىن دەپ
ئولتۇرغان ئادەملەر ئىدى. ئىلگىرى «ئۇيغۇر بازىرى» نىڭ بىر
چېتىدە «مەدىكارلار بازىرى» بار ئىدى. شەھەرنىڭ ھەرقانداق
يېرىدىن كەلگەن بىرەر كىچىك خوجايىن ئادەم ئىشلەتمەكچى
بولسا شۇ يەردىن ئەكېتەتتى. ئىش ئىزدەپ يۈرگەن بۇ ئادەملەر
بۇگۈنكى كۈننىڭ قانداق ئۆتۈشىدىن پەرۋايى پەلەك، «پىنەكچە»
ئورۇغان تاماكىلىرىنى ھۇزۇرلىنىپ شورىغان پېتى بىر - بىرى
بىلەن بەخىرامان پاراڭلىشىپ كۈلۈشۈپ ئولتۇراتتى، نېرىدىكى
تاش سۇپىدا ئولتۇرغانلار خۇددى سويغىلى ئەكېتىۋاتقان ئۆچكە-
دەك مەرەپ كۆلىشەتتى.

يۈسۈپ ھوشۇر مەيدانغا بىردەم قاراپ تۇردى. ئۆرە تۇرۇۋې-
رىپ ئۇنىڭ پۇتلىرى تالدى. نىھايەت، ئۇ يەنە بىردەم تاماشا
قىلغۇسى كېلىپ، «چوكانلار بازىرى» تەرەپكە قاراپ يول ئالدى.
«چوكانلار بازىرى» غۇلجىنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى.
ئىلگىرى قازان بېشىدا ئۆزىنىڭ مۇقەددەس بۇرچىنى ئادا قىلىپ
ئۆيىدىن تالاغا ئاز چىقىدىغان، توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراغلار-
دىلا بىر - بىرى بىلەن ئاز تولا ئەسرا بولىدىغان چوكانلار؛
ئۆزلىرىنىڭ خاس ئولتۇرۇش - چايلىرىدىلا ئېچىلىپ - يېيە-
لىپ، تارتىنىش - ھېيىقىش دېگەننى ئۇنتۇيدىغان ئىپپەتلىك

قىزلار بۇگۈنكى كۈندە مەردانىلەرچە كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىققان. ئۇلار نەچچە ئون مىڭ سوم ھەتتا نەچچە يۈز مىڭ سوم دەسمايىسىنى پايپىقىدىن ئېلىپ بېلىگە تۇگۈپ، شەھەر ئاتلاپ ھەتتا دۆلەت ئاتلاپ ئوقەتنى ئۆز قولىغا ئالغان. ئۇلار سودا قىلىۋاتقان جايلار «چوكان بازىرى» دەپ نام ئالغانىدى. چوكانلار بازىرىدا ھەممە نەرسە تېپىلاتتى. لېكىن، يۈسۈپ ھوشۇر خوتۇنىنىڭ زاكاز مېلى بولمىغاچقا، ئۇ تەرەپكە بۇرۇلماي ئۇدۇل كېسىپلا «ئۇيغۇر بازىرى» تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى. «ئۇيغۇر بازىرى» — شەھەر خەلقىنى ئىش بىلەن تەمىنلەيدىغان بازار دېسەمۇ بولىدۇ. شەھەرنىڭ جىمى ئىشسىزلىرى، ئىشتىن قالغانلىرى، ھەتتا بىكار تەلەتلەردىن تارتىپ ئوغرى - يانچۇقچىلىرىغىچە مۇشۇ بازاردىن نان تېپىپ يەيدۇ. بۇ يەردە تۇرلۇك - تۇمەن ئوقەتچى، ئېلىپساتارلار قاينايدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۆزىنىڭ ساختا مالىلىرىنى سېتىپ نەق پايدىغا ئېرىشىدىغانلار، شارا - بارچىلار، رېزىنكە چاقلىق ھارۋىلارغا تۇرمۇشقا لازىملىق جىمى ئۇششاق - چۈششەكلەرنى بېسىۋېلىپ «بىر سوم، بىر سوم، تاللىۋېلىڭ، بىر سوم» دەپ قۇلاق - مېڭىنى يەيدىغانلارمۇ بار. يۈسۈپ ھوشۇر ئاشۇلارغا ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ يۇرۇپ، بەزىلەر-دىن ئەپۇ سوراپ، بەزىلەرگە ئالىيىپ قويۇپ مېڭىۋەردى. چىڭقىدىن چۈشلۈكى، يولىنىڭ ئىككى قاسىنقىدىكى ئاشخانىلاردىن كۆتۈرۈلگەن سامسا، مانتا ۋە كاۋاپلارنىڭ پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلۇپ، سېنى ئىختىيارسىز ھالدا شۇ تەرەپكە قاراشقا مەجبۇر قىلىدۇ، يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ يېرىم نانغا بەش مانتا ئېلىپ يېگۈسى كەلدى، لېكىن ئۆزىدە تاماق پىشۇاتقانلىقىنى ئېسىگە كېلىپ نىيىتىدىن يانىدى. شۇ ئەسنادا، ئۇنى بىرى چاقىرغاندەك قىلدى، ئۇ بۇرۇلۇپ قارىدى، لېكىن، ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان ياكى ئۇنى قايتا چاقىرغان ھېچكىم كۆرۈنمىدى. ئۇنىڭ يېنىدىن ئېلىپساتارلار، ئۇلاردىنمۇ كۆپرەك قاتراپ يۈرگەن خېرىدارلار سۈركىلىپ ئۆتۈپ

تۇراتتى، لېكىن ئۇنى چاقىرغان ئادەم كۆرۈنمەيتتى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇنداق ئاڭلاندىمۇ ـ يە؟ غۇلجىدا يۈسۈپ ھوشۇر دېگەندىن يالغۇز بىرلا ئەمەستۇر، ئوخشاپ كېتىدىغان ئىسىملار كۆپ. قۇ، ئۇ، شۇلارنى ئويلىدى ـ دە، يەنە ئالدىغا قاراپ ماڭدى. لېكىن ئۆزىنى چاقىرغان ئاۋازدىن قەدىمىنى توختىتىپ، ئارقىسىغا بۇرۇلدى. سەپسېلىپ قارىدى. قىزىق، يەنە ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. ئۇنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىغا نېمە بولغاندۇر، بازاردىكى چۇقان ـ سۈرەنلەر ئۇنىڭ نېرۋىسىغا شۇنداق تەسىر قىلىۋاتامدۇر ـ يە... چاقىرىپ قويۇپ، بىرى ئۆزىنى دالدىغا ئېلىۋېلىپ ئۇنى ئەخمەق قىلىۋاتامدۇر ـ يە؟! ... شۇنداقتىمۇ ئاۋازدىن تونۇغلىلى بولاتتىغۇ، ھەي... ئۇنىڭغا نېمە بولغاندۇر، قېنى ئۇ- نىڭ سوتچى جوزىسىدا ئولتۇرۇپ، ئۆزىدىن ئون نەچچە قەدەم يىراقلىقتا ئولتۇرغان ئەيىبلىگۈچىنىڭ چىرايىدىن، قىياپىتى- دىن، ھەرىكىتىدىن ھەتتا پارقىراپ تېشىغا چىقىپ كېتەيلا دەپ قالغان كۆزلىرىدىن ھەممىنى بىلىۋالمىدىغان ئالاھىدە خۇسۇسىيە- تى، قېنى ئۇنىڭ يىلاننىڭ كۆشىگىنىنى سېزىلەيدىغان سەگەك قۇلىقى، قېنى ئۇنىڭ سىنچى كۆزلىرى، قېنى ئۇنىڭ سوت زالىدا كىشىلەرنىڭ پىچىرلاشقانلىرى، چۈشىنىلەرنىڭ غىڭىلداپ ئۇچقانلىرىغىچە نەزىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان سوتچىغا خاس بولغان سەزگۈرلۈكى؟! ئۇلار قەيەرگە كەتتى؟ قېرىلىق يۇتۇپ كەتتى. چەبدەس قەدەملەر، ئۆتكۈر كۆزلەر، سەزگۈر قۇلاقلار، جاراڭلاپ تۇرغان كاللىلارنىڭ ھەممىسىنى، دېگۈدەك ئاشۇ قىرىق يىللىق جاپالىق سوت خىزمىتى يۇتۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا قالغىنى ئاشۇ قۇرۇق ئۇستىخان بولۇپ قالغان ۋۇجۇك گەۋدىسى بىلەن ھەر ئاي توشقاندا بانكىنىڭ تۆمۈر رېشاتكىسى ئارىسىدىن ئالىدىغان بىرمىڭ بەش يۈز سوم پۇل. ئۇ بۇنىڭغا خۇشالمۇ ئەمەس، قايغۇ- رۇپمۇ كەتمەيدۇ، راست، ئۇنىڭ ئازراق خۇشال بولىدىغان يېرى- مۇ بار، ئۇ بولسىمۇ، ئۆيدە تۇرۇۋاتقان يىگىرمە مىڭ سوم

پۇلىنىڭ چېكى. بۇ چەكمۇ تېخى ئۇنىڭ ئۆز قولىدا، ئۆز ئىختىيارلىقىدا ئەمەس، ئۇ ئايالى ئوغلى پەرھاتنىڭ تويىغا يىغىۋاتقان تويلۇقلارنى سالىدىغان پىلت قېپىلغان كونا رۇس ساندۇقىنىڭ ئاستىدا ساقلاقلىق! مەيلىغۇ، قايسىسى ساخلىسا ئوخشاش ئاشۇ ئۆيىنىڭ مۇلكى. بۇ پۇل بانكىدا تۇرغانسېرى كۆپىيىدۇ، ھەر-گىزمۇ ئازلاپ قالمايدۇ، يەنە بىر ئايدىن كېيىن، ياق، ياق! يەنە ئون نەچچە كۈندىن كېيىن، ئۆسۈمى بىلەن ھېسابلىغاندا يىگىرمە بىرمىڭغا بېرىپ قالىدۇ...

«ئۇيغۇر بازىرى» نىڭ چوڭ ئايلانما گۈللۈكىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈۋاتقان ھەرخىل چوڭ ـ كىچىك ماشىنىلارنىڭ ئەنسىزلىك بىلەن سىگنال بېرىشى يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ خىياللىرىنى بۇزۇۋەتتى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى. يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان تاكسى شوپۇرى ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ، باش لىڭشىتىپ قويدى. بەلكىم تونۇشتۇر ياكى ئۇ بۇۋاينىڭ خىيال بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان ماشىنىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىماي كېتىۋەرگىنىگە كىنايە قىلىپ كۈلگىنىدۇر. ئىشقىلىپ، شوپۇرلار كوچىدىكى پىيادىلەردىن نازارى، يولىنى توسقاق-لىقتىن تىللايدۇ ياكى ۋارقىرايدۇ، ئۇرۇشتىن، دەسسىۋېتىش-تىن ساقلىنىپ قالسىلا ئاللاغا ھەمدۇسانالار ئوقۇپ، ئۆزىگە پۈتلىكاشاق بولغانلارغا ھومايغىنچە يولىنى داۋام قىلىدۇ...

يۈسۈپ ھوشۇر يېنىدىن ماشىنىلار ئۆتۈپ بولغۇچە بىر پەس ساقلاپ تۇردى. ماشىنىلارمۇ ئۆتۈپ بولدى. ئۇ ئەمدى يولنى كېسىپ ئۆتۈشكە تەمشىلىۋىدى، ئارقىسىدىن چاقىرغان ئاۋازنى ئاڭلاپ كەينىگە بۇرۇلۇپ توختىدى.

— يۈسۈپكا، — ئۇنىڭغا قاراپ بىر ياش يىگىت كېلىۋاتاتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭغا سەپسېلىپ قارىدى. ئۇ ئېگىز بوي، بۇرۇتلۇق، سوزۇنچاق ئات يۈزى قارامتۇل كەلگەن، بىر جۈپ قوي كۆزىدىن چۈشىنىكسىز روھىي ھالەت چىقىپ تۇرىدىغان بىر

يىگىت ئىدى. يۇسۇپ ھوشۇر پۇتۇن زېھنىنى يىغىپ شۇنچە سىنچىلاپ قارىسىمۇ بىر يەردە كۆرگەنلىكىنى زادىلا ئېسىگە ئالالمىدى. كىم بولسا بولمامدۇ، ئىسمىنى بىلىدىكەنغۇ، دېمەك، ئۇ تونۇش دېگەن گەپ. بەلكى ئاغىنىلىرىنىڭ بالىسىدۇر، بىرەر ئىش بىلەن ئىزدەپ كەلگەن بولسا ئەجەب ئەمەس، ياكى ئوغلى پەرھاتنىڭ ئاغىنىلىرىنىڭ بىرىدۇر، يا بولمىسا ئۇ ئاڭلىغان، تېخىچە كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولمىغان دەريانىڭ ئۇ قېتىمدىكى دادىسىنىڭ ئاكىسىنىڭ كىچىك خوتۇنىدىن بولغان قىزىنىڭ ئېرى. مىكىن؟ ياكى ئاشۇ بولغۇسى قۇدىسىنىڭ سەككىز قىزى بار دەۋاتاتتى، ماڭا كېلىن بولىدىغان قىزىنىڭ ئاچىسىنىڭ ئېرىمىدۇر - يە، ئەيتاۋۇر تونۇش بىرى.

قىسقىسى، ئۇ، بۇ يىگىتنى زادىلا ئېسىگە ئالالمىدى. قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ھەرقانچە ئويلاپ باقسىمۇ پايدىسى بولمىدى — يۇسۇپكا، مېنى زادىلا تونۇيالمىدىڭىز - ھە، — ناھايىتى مۇلايىملىق ۋە ئېيتىپ تۇگەتكۈسىز تەۋەززۇ بىلەن سۆز ئاچتى ناتونۇش يىگىت، — بوپتۇ، بۇ ئانچە مۇھىم ئەمەس، لېكىن مەن سىزنى ياخشى تونۇيمەن، سۇرۇشتە قىلساق بەلكى تۇغقانمۇ چىقىپ قالارمىز.

— ئادەمنىڭ يېتى يوق، ئوكا، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر خۇددى ئۇزاقتىن بېرى كۆرمىگەن تۇغقىنىنى يولۇقتۇرغاندەك خۇشال بولۇپ، — خوش، ئىش - ئوقىتىڭ قانداق؟ ھازىر، گەپنىڭ بېشى مۇشۇ بولۇپ قالدىغۇ.

— رىزقىغا تۇشلۇق، قەدىر ئەھۋال، ئاكا، — دېدى يىگىت سۆزىنى قىلىپ، — بايا سىزنى «چوكانلار بازىرى»نىڭ ئالدىدا كۆرۈۋېدىم، چاقىرسام ئاڭلىمىدىڭىز، ماشىنىنىڭ تولىلىقىدىن بۇياقتا ئۆتەلمەي ئەگىشىپ كەلدىم، ئاران دېگەندە مۇشۇ يەردە يېتىشتىم.

— بايا، ئاڭلىغىنىم راست ئىكەن - دە، بىرى چاقىرغاندەك

قىلدى، لېكىن كۆرەلمىدىم، سەن ئىكەنسەن - دە.
— شۇنداق، سىزگە ئېيتمىدىغان خۇپىيانە بىر گەپ بار ئىدى، — دېدى يىگىت دەرھال ئىككى يېنىغا قارىدى ۋە ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان يولۇچىلار يىراقلاپ كەتكەندىن كېيىنلا سۆزىنى داۋام قىلدى، — ھېچبولمىسا مەسلىھەتىڭىزنى بېرىپ، ياردەم قولىڭىزنى سۇنۇپ قالارسىز.
— خوش، ياردەم دەمسەن؟ ياردەم قىلىش دېگەن مېنىڭ قىرىق يىللىق كەسپىم، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر كۆڭلىدىكى سۆزىنى تېپىپ سۆزلەۋاتقان بۇ يىگىتتىن ئىنتايىن مەمنۇن بولۇپ، — بۇ گەپنى پېنسىيىگە چىقىقاندىن بېرى تۇنجى قېتىم ئاڭلاۋاتىمەن...
يۈسۈپ ھوشۇر يىگىتنىڭ سۆزىدىن تولىمۇ خۇشال بولدى، سۆز ئارىلىقىدا تېخى: «بۇ گەپنى ھەتتا بىر ياستۇققا باش قويغان خوتۇنۇمدىنمۇ ئاڭلىمىغىلى خېلى زامانلار بولۇپ كەتتى...» دېدى. مەكچىدىيۇ، ئاغزىغا كېلىپ قالغان گەپنى يۇتۇۋەتتى. نېمىلا بولمىسۇن قىرىق يىللىق خوتۇن - دە، تېخى ھېچقانداق سىر ئېلىشمىغان بىرىگە ئۆيدىكى گەپلەرنى قىلىپ يۈرۈش دۇرۇس ئىش ئەمەس - دە. خوتۇننى ئاياش كېرەك، ئاڭلاپ قالسا، رەنجىيدۇ، خەققە نېمىدەپ تىلىڭنى چاينىپ يۈرسەن دەپ قالسا، ئوغلىنىڭ ئالدىدا خىجىل بولۇپ قالىدىغان گەپ...
— مەشھەدە بىرنېمە بار ئىدى، — يىگىت مۇلايىملىق بىلەن گەپ باشلىۋىدى، يۈسۈپ ھوشۇر چېچىلغان خىيالىنى دەرھاللا يىغىۋالدى، پۈتۈن ھەرىكىتى قائىدە، ئەدەپ بىلەن داۋام قىلىۋاتقان يىگىت قويۇن يانچۇقىدىن بىر دانە كۈمۈش رەڭ، لېكىن ئۇزۇن يىللار ساقلانغاچقا رەڭگى بىرئاز خۇنۇكلەشكەن دۇگىلەك تەڭگىنى ئاۋايلاپ ئېلىپ ئۇنىڭغا كۆرسەتتى.
— بۇ نېمە؟ — ھەيران بولۇپ سوريدى يۈسۈپ ھوشۇر.
— بۇ ئىنتايىن قىممەتلىك مەخپىي نەرسە، دۆلەت دەرىجە-

لىك ئاسارئەتىقلەر قاتاردا ساقلىنىدۇ، ئاكا، — يىگىتنىڭ چەرايى بىردىنلا جىددىي تۇس ئالدى، — مانا كۆرۈپ بېقىڭا، ئاۋايلاڭ، بىرى كۆرۈپ قالسا نەچچە ئون مىڭغا زىيان...

يۈسۈپ هوشۇر بىرده يىگىتكه، بىرده ئۇنىڭ ئالىقىنىدىكى دۇگىلەك تەڭگىگە قاراپ قولىنى ئىختىيارسىز سوزدى، ئۇنىڭ دېگىنىدىنمۇ بەتتەررەك ئاۋايلىغىنىچە تەڭگىنى ئالىقىنىغا ئالدى ۋە ئۆرۈپ - چۆرۈپ كۆرۈشكه باشلىدى. بۇ دىئامېتىرى ئۇچ سانتىمېتىر كېلىدىغان، خېلى سالمىقى بار ئاق تەڭگه ئىدى. تەڭگىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۆز زامانىسىدىكى غەربىي يۇرتنىڭ ۋەھشىي هۆكۈمرانى، شېكسپىرنىڭ كۆپتۇرمه سۇرىتى چۈشۈرۈلگەنىدى. يۈسۈپ هوشۇر تەڭگىنى زەن قويۇپ كۆرگەندىن كېيىن هېلىراق پۈتۈن تۇرقىدىن مۇلايىملىق يېغىپ تۇرغان، ئەمما هازىر جىددىي تۇس ئالغان چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ ئەتراپىغا ئەنسىزلىك بىلەن كۆز يۈگۈرتۈۋاتقان يىگىتكه قارىدى. بەلكى ئۇ بۇ نەرسىنى بىرى كۆرۈپ قېلىپ، بىرەر چاتاق چىقىرىۋېتىشتىن دەپ ئويلاۋاتسا كېرەك، تۇرۇپلا ئەتراپىنى دالدا قىلغاندەك هەربىكەتلەرنى قىلىپ قويماتتى.

— خاتىرجەم بول، ئوكا، بۇنى هېچكىمگۇ كۆرۈپ قالغىنى يوق، — دېدى يۈسۈپ هوشۇر يىگىتنى خاتىرجەم قىلىشقا تىرىشىپ، — خوش، بۇنى نېمه قىلاي دەۋاتسەن؟

— مېنىڭ ئويلاۋاتقىنىمۇ شۇ، ئاكا، — يېلىنغاندەك سۆزلىدى مۇلايىم يىگىت، — سىز هەرهالدا بىزدىن ئون نەچچه ئىشتاننى ئارتۇق يىرتقان، ئەقىلده چوڭ، كۆپنى كۆرگەن، بۇنىڭدەكتىن مېنىڭده يەنه ئون توققۇزى بار. مەن بۇنى كونا مازارغا قارايدىغان بىر شەيخىتىن ئالدىم دەڭا. قەيەرلەردىن تېپىۋالغاكىن، پۇلغا هاجەت ئىكەن، هەممىگه ئون سەككىز مىڭ بېرىپلا ئېلىۋالدىم.

— پاھ — ها! نېمانچه قىممەت بۇ، — هەيرانلىقتىن يۈسۈپ

هوشۇرنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قالدى — ئون سەككىز مىڭ؟!
— قىممەت دەيسىز!؟ ئاجايىپ ئەرزان ئېلىۋالدىم دەڭا، بۇ ماڭا كەلگەن ئامەت. گۈڭجۇ، شېنجېن، شياڭگاڭدىن ھەتتا تەيۋەندىن كەلگەن مەخپىي خېرىدارلار بار، دانىسىگە مىڭ بەش يۈزدىن سانايدۇ.
— ئۇنداقلارنى نەدىن تاپقىلى بولىدۇ؟ — قىزىقىپ سورىدى يۇشۇپ ھوشۇر ساقىلى ئۆسۈپ قالغان ئېڭىكىنى سول قولىدا سىيپاپ تۇرۇپ،
— كونا پوچتخانىنىڭ ئالدىدا قەدىمىي ئاسارئەتىقىلەرنى تىزىپ ئولتۇرغانلار بارغۇ، شۇ يەردە كۆزىتىپ تۇرسىڭىز، ئۇنداقلار ئۆز ئايىغى بىلەن پەيدا بولىدۇ.
— ئەمىسە شۇ يەرگىلا ئاپارساڭ بولىدىكەنغۇ، — خۇددى چوڭ بىر ئەقىل كۆرسەتكەندەك ژارقىراپ دېدى يۇسۇپ ھوشۇر.
— ياق، سىز چۈشەنمەيۋاتىسىز، دانىسىگە مۇشۇ يەردىلا مىڭ سوم سانايدىغان خېرىدار بار، — داۋام قىلدى يىگىت خۇددى ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ كېتىپ بارغاندەك ھاسىراپ تۇرۇپ، — لېكىن ساختا قىلىپ مېنى ئوڭدا قويۇپ كېتەمدىكىن دەپ قورقۇۋاتىمەن، سىز بىر ئەمەلىي ئادەم، بۇ گەپنى سىزگىلا دېگۈم كەلدى، ئۆزىڭىزنىمۇ چالا ـ بۇلا تونۇيتتىم، كۆڭلۈم تارتىپ دەۋاتىمەنغۇ...
— رەھمەت، شۇنچىلىك ئىشەنگىنىڭگە، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر يىگىتنىڭ ئۈچۈرۇشلىرىدىن مەمنۇن بولۇپ، — خوش، ئەمدى نېمە قىلماقچىسەن؟
— گەپنىڭ پوسكاللىسى بۇنىڭدىنمۇ پۇللۇقراق بىر ئوقەت چىقىپ قېلىۋاتىدۇ. پۇلۇم يېتىشمەي قالدى، — دېدى يىگىت تېخىمۇ غەمكىن، بىچارە ھالەتتە، — ئازراقلا پايدا بەرسە بىرىگە بېرىۋېتىپ، ئاشۇ سودامنى قىلسام دەۋاتىمەن، سىز بىرەرىگە سايە قىلىپ باقامسىز ـ يە؟

— كىمگە سايە قىلىپ باقسام بولىدىكىنتاڭ، — بىر دىنلا قو-
شۇمسىنى تۇرۇپ ئويلاندى يۈسۈپ ھوشۇر. ئۇنىڭ بۇ يىگىتكە
راستىنلا يارىدەم قىلغۇسى كېلىپ قالدى. بۇ تەڭگىلەرنى ئون
سەككىز مىڭ سومغا سېتىپ بىرى ئۇ بىچارىنى ئالدىغاندىمۇ؟
يۈسۈپ ھوشۇر كۆڭلىنىڭ بىر چېتىدە تېخىچىلا گۇمانلىنىپ
تۇراتتى. ئاخىر، ئۇ بۇ گۇمانىنى يىگىتكە ئاشكارىلىدى:
— ئۇكا، بۇ بىرنېمىلەرنى ساڭا ئون سەككىز مىڭ سومغا
سېتىپ سېنى ئالدىمىغاندۇر، سەن بىر قويمىچىغا ئۇچراپ
كەتمىگەنسەن — ھە؟!
— ياقەي، ئەخمەق بولماڭە، ئاكاڭۇي، — بىر دىنلا چىرايىنى
ئۆزگەرتتى يىگىت، — مەنمۇ مۇنداق سودىنىڭ كۆزىنى بىلىمەن،
ھازىر ھېلىقى پۇللۇق سودىغىلا ئالدىراۋاتىمەن، بولمىسا ئالدىر-
ماي پۇلىغا چىقىرىپ سېتىۋالاتتىم خەير، بولمىسا سىز ئېلىپ
قويامسىز، ئاكا.
يۈسۈپ ھوشۇر بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھودۇقۇپ قالدى. ئۇ
«يالت» قىلىپ يىگىتكە قارىدى، بايا تىن مۇلايىم، شۇككىدە
تۇرغان بۇ يىگىتنىڭ بۇ گەپ بىلەن تەڭ مولۇننىڭكىدەك يوغىناپ
كەتكەن كۆزلىرى ئەتراپقا ئالاق - جالاق نەزەر تاشلايتتى. ئۇ
بىرىنى ئىزدەۋاتامدۇر ياكى بىرىگە ئىشارە قىلىۋاتامدۇر ياكى
بولمىسا باشقا بىرلىرىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەۋامدۇر،
بىلىپ بولمايتتى. يېنىدا قاراپ تۇرغان يۈسۈپ ھوشۇرمۇ ئۇنىڭ
ئوي - خىيالىنى سەزمىدى. ئۇ قولىدىكى تەڭگىگە يەنە قاراپ
قويدى - دە ئۇنى يىگىتكە يانداۇرۇپ بەرمەكچى بولدى. بىلىكىدە-
كى سائەتكە قارىدى. سائەت ئىككى بولغانىدى. دېمەك، ئۇ
ئۆيدىن چىققىنىغا ئىككى سائەت بوپتۇ. ئۇ ئۆيگە ئالدىراپ،
ئالىقىنىدا تۇرغان ياماقنى يىگىتكە بېرىۋەتمەكچى بولۇپ تەڭلە-
دى. دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ يېنىدىن ئىتتىنىڭ يۇگۇرۇپ دېگۈدەك
ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىراۋ ئۇنىڭ قولىغا ئۇرۇلۇپ كەتتى، تۇيۇق-

سىزدىن ئۇرۇلغان زەربىدىن يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئالىقىنىدىكى بايىقى تەڭگە ئاسفالت يولغا تاراڭشىپ چۈشۈپ نېرىغا دومىلاپ كەتتى. يىگىت ئالاقزادىلىك ئىچىدىكى تەڭگىنى يەردىن ئالماقچى بولۇپ ئېڭىشتى. ھېلىقى يولۇچى خۇددى ئەيىبكارلاردەك بىر خىل خىجىللىق ۋە تارتىنچاقلىق بىلەن يۈسۈپ ھوشۇرغا قاراپ قويدى ۋە ئۆزىگە يارىشىملىق چاققان ھەرىكىتى بىلەن يەردىن تەڭگىنى ئېلىپ يۈسۈپ ھوشۇرغا تەڭلىدى.

— ئەپۇ قىلىڭ، بىر ئىشقا ئالدىراۋاتاتتىم، سىزگە سوقۇ-لۇپ كەتتىم، بۇ سىزنىڭمۇ؟ — دېدى ئۇ ئىنتايىن ئەدەپ بىلەن.

يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭغا بىرخىل ئەنسىزچىلىك ۋە ئېھتىيات ئىلكىدە مۆللىدە قارىدى، ئۇ ياغاق يۈزىدە ساقال دېگەندىن ئەسەر-مۇ يوق، ناتونۇش ئادەم ئىدى. شۇ ئەسنادا ئىنتايىن ئارزۇلۇق بىرنەرسىگە ناھايىتى تەستە ئېرىشكەن ئادەمدەك قولىدىكى تەڭگە-گە ئاچ كۆزلۈك بىلەن سەپسالدى.

— ۋاھ ـ ھا! مەن دەل شۇنداقنى ئىزدەپ يۈرەتتىم، — دېدى ئۇ ئەتراپىغا يالت قىلىپ قارىۋېتىپ، ئاندىن يۈسۈپ ھو-شۇرنىڭ قولىدىكى تۆۋىدىلا پىچىرلىدى، — ماڭا سېتىپ بېرەمسىز، ئالدىڭىزمۇ ـ يە، ئالغان بولسىڭىز پايدىسىنى بېرىمەن!

قولىدىكى دىڭ تۆتۈپ تۇرغان يىگىت ناتونۇش ئادەمنىڭ پىچىرلاپ دېگەن سۆزلىرىنى تولۇق ئاڭلىغانىدى. بۇ گەپ بىلەن تەڭ ئۇنىڭ چىرايى تۇرۇلۇپلا كەتتى. بۇنى كۆرۈپ يۈسۈپ ھوشۇر ھاڭ ـ تاڭ قالدى. جۇدۇنى ئۆرلىگەن يىگىت ھېلىقى ناتونۇش ئادەمنىڭ قولىدا تۇرغان تەڭگىنى شارتتىدە تارتىۋېلىپ ئۇنىڭغا يەۋەتكۈدەك قىلىپ ئالىيىپ قارىدى ـ دە چىشلىرىنى غۇچۇرلاتـ قان ھالدا دېدى:

— سەن ئىمانسىز، ياغاق يۈزگە ساتمايمەن، كەت بۇ يەر-دىن، ساتسام، ئاز پايدا ئالساممۇ مەيلى، مۇشۇ ئاكامغا ساتمەن، ساڭا ھەرگىز ساتمايمەن، يوقال كۆزۈمدىن!

— بوپتۇ هوي، ئۇكا، خاپا بولما، مال سېنىڭمىدى. خېرىدار دېگەن سورايدۇ، مال تېخى قولۇڭدا، پۇل مېنىڭ يانچۇقۇمىدىغۇ، ئەمما مېلىڭ سەرخىل ئىكەن، دۆلەتنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ئاسارئەتىقىسىغۇ! ...، — ياغاق يۇز شۇ گەپلەرنى قىلدى ـ دە، ئۇمىدسىزلىنىپ روھى چۈشكەن ئادەمدەك، ئۇلار-دىن ئاستا ـ ئاستا يىراقلاپ كۆزدىن غايىب بولدى.

— يەردىن ئۇنگەندەكلا پەيدا بولدىغۇ بۇ ياغاق يۇز، — دېدى يىگىت ئۇنىڭ كەينىدىن نەپرەت بىلەن يەرگە تۈكۈرۈپ، — نېمە دەيدۇ ئىمانسىز بەچچىغەر، سېتىپ بەر دېگىنىنى قارا، ئۆزى چاتاقراق بىرنېمە بولمىسا بولاتتىغۇ...

— غۇلجا ئۆزىمىزنىڭ، ئۇكا، چاتاق چىقمايدۇ، — دېدى يۇسۇپ هوشۇر ئۇنىڭغا كۆيۈنگەن هالدا، — خاتىرجەم بول، سېنى هېچكىم «تاك» ئېتىپ چېكەلمەيدۇ.

— ئەكىلىڭە، ئاكا، بۇ يەردىن تېزرەك كېتىۋالاي، مېنى يەنە بىر خېرىدار كۈتمەن دېگەنىدى، بىرەر پالاكەت باسسا نۇر-غۇن پۇلۇمدىن ئايرىلىپ قالىمەن...

يىگىت ئۇشتۇمتۇت شۇ گەپنى قىلدى ـ دە، يۇسۇپ هوشۇر-نىڭ قولىدىن تەڭگىنى يۇلۇپ دېگۈدەك ئېلىپ «ئۇيغۇر بازىرى» دىكى پاتىپاراقچىلىق ئارىسىدا بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى...

II

يۇسۇپ هوشۇر بازارنىڭ ئوتتۇرىسىدىلا هاڭقىيىپ تۇرۇپ قالدى. هېلىقى يىگىت ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا قانداق تېز پەيدا بولغان بولسا يەنە شۇنداقلا تېزلىك بىلەن غايىب بولغانىدى. ئۇنىڭ كاللىسىغا شۇ هامان بىر ئوي كەلدى. هازىر ئۇ يىگىتنىڭ قولىدىكى هېلىقى ئاق تەڭگىگە خېلىلا قىزىقىپ قالغانىدى: «هېلىقى ياغاق يۇز ئەبلەخ، نەق سودىنىڭ كۆزىگە ياغاچ تىققان-

دەكلا بىر ئىش قىلدىغۇي، ھو تاپانغا قادالغان يەرتىكىنى! ھۇ، ئېشەكمەدىكى، چوشقا تېرىسى!...»

يۈسۈپ ھوشۇر ئۆز - ئۆزىدىن غۇتۇلدىغىنىچە ياغاق يۈزنى غايىبانە تىللاپ يولىنى داۋام قىلدى. ئەمدى ئۇ ئالدىراشقا باشلىغانىدى. «قورساقمۇ ئاچتى، ھېلىقى نەق سودىمۇ بۈزۈلدى، بولمىسا بۇگۈن تازا ئوڭ يېنىمنى بېسىپ تۇرغان كۈن ئىكەن، قىرىق يىللىق پۈلنى بىر كۈندىلا تاپىدىغان كۈن بوپتىكەن، ھەسسىنەي...»

ئىككى قاسىنقى ئېشەك ھارۋىسى ۋە قول ھارۋىلىرى بىلەن تولۇپ كەتكەن كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان يۈسۈپ ھوشۇر ئۆكۈنۈش بىلەن شۇلارنى ئويلىدى. ئۇ، بەزىدە قول ھارۋىلىرىنى، بەزىدە ئېشەك ھارۋىلىرىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ بىر دۆۋە پالەك باسقان ھارۋىنىڭ قېشىغا كېلىشى ھامان بىرى ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ بىر چەتكە تارتتى. يۈسۈپ ھوشۇر مۇنچىلىك سىپايىگەرلىك قىلىپ بىلىكىمنى يېگۈم بىلەن قوشۇپ تارتقان كىمدۇ دېگەن ئويدا دەرھال بۇرۇلۇپ قارىدى، ئۇنىڭ يېنىدا ھېلىقى ئاچچىق يامان، چۈس يىگىت يېنىدىن قوغلىۋەتكەن ياغاق يۈز، كوسا ئادەم ئاجايىپ بىر چوڭقۇر ئىلتىجا بىلەن تەلپۈنۈپ، بىرنەمگە ئىنتىزار بولغاندەك قاراپ تۇراتتى.

— خوش نېمە گەپ؟ — سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر كۆڭلىدە بىر نېمىلەرنى ئويلىغان بولسىمۇ، تېشىغا چىقىرىشقا جۈرئەت قىلالماي.

— ئاكا، ساڭا بىر ھاجىتىم چۈشۈپ قالدى، — دېدى ياغاق يۈز ئىنتايىن يالۋۇرغان ئاھاڭدا، — بىر چەتكە چىقىپ سۆزلەشسەك قانداق؟

— بولىدۇ، ئۇكا، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ قارىۋېتىپ، — چىرايىڭدىن قارىغاندا، ماڭا ئېغىر ھاجىتىڭ چۈشۈپ تۇرىدىغۇ.

— بايىقى يىگىت سىزنىڭ تۇغقىنىڭىزمۇ؟ — سورىدى ياغاق يۈز چىرايىغا خەيرخاھلىق ئىپادىسىنى يۈگۈرتۈپ.

— قانداق دەيسەن، ئۇكا، شۇنداقتەك تۇرامدۇ، توغرا، بىر كۆرگەن تونۇش، ئىككى كۆرگەن تۇغقان ئەمەسمۇ، ئۇكا، شۇنداق دېسەممۇ بولىدۇ.

ئۇلار ھارۋىلارنىڭ ئارىسىدىن چەتكە چىقىشتى.

— ئەھۋالدىن قارىغاندا، — دەپ گەپ باشلىدى ھېلىقى ياغاق يۈز ئاھاڭىنى ھېچقانداق ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ، — ھېلىقى تەڭگىنىڭ ئىگىسى سېنىڭ تۇغقىنىڭ بولسا ئازراق يارىدەم قىلمامسەن؟ قانداق يارىدەم دەمسىنا؟ بايا قولىدىكى ھېلىقى تەڭگىنى بەرمەكچى بولۇۋاتاتتى، ماڭا بولسا ئەجەب پەيلىنى بۇزۇپ كەتتى — ھە! ئۇرۇۋەتمىسۇن، بىكار — بىكاردىن ھارام مۇشت يەپ كەتمەي دەپ قورقۇپ كېتىپ قالدىم، مۇنداق گەپ ئىدى: ئاكا، سەن ئەگەر ئاشۇ يىگىتكە گەپ يېدۇرەلىسەڭ قانچە تەڭگىسى بولسا، شۇنچىلىكىنى ماڭا ئېلىپ بەرگىن، مەن ساڭا ئالدىڭدىلا دانىسىگە مىڭ سومدىن سانايمەن، جېنىم ئاكا، مۇشۇ ئىلتىماسىمنى يەردە قويمىساڭ!...

يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ ھازىرقى تۇرقىغا ئەجەبلىنىپ قاراپ قالدى. ئىچىدە: «ئۇ شۇنچىلىك قىممەتلىك نەرسىمدۇر؟» دېگەن خىيالدا چاقماق تېزلىكىدە ئويلىدىيۇ، تېشىغا چىقىرالمىدى.

— ساڭا بەك لازىم بولسا، ئۆزۈڭ بېرىپ كېلىشىپ ئېلىۋەرمەمسەن؟ — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ياغاق يۈزگە تىكىلىپ، — مېنىڭ ساڭا ئېلىپ بېرىشىمنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئۇنى نېمە قىلاتىڭ؟

— ئۇ دېگەن قىممەتلىك ئاسارئەتىقە، — داۋام قىلدى ياغاق يۈز ئاۋازىنى پەسەيتىپ، — شياڭگاڭدىن مەخسۇس كېلىپ، شۇنداق نەرسىلەرنى يىغىدىغان چۆچەكتىلىرىم بار ئىدى، ئۇلار بۇ

تەڭگىلەرنى چەت ئەلگە ئاچقىپ كېتىدۇ. «يەر شارى ئاسارئەتتىقە خەزىنىسى» دىكىلەر مەخسۇس غەربىي دىيارنى تەنتىق قىلىش ئۈچۈن مۇنداق نەرسىلەرنى مەخپىي يىغىپ يۈرىدۇ. خەۋىرىڭ يوقمۇ؟ غەربىي دىياردا قەدىمىي ئاسارئەتىقلەر كۆپ، شۇڭا بۇ نەرسىلەرنىڭ بازىرى چىقىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ ئىشكىنى سىرتقا ئېچىۋەتكەندىن كېيىن، مۇنداق ئىشلار تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتتى. بەزىلەر تۇتۇلۇپ قېلىپ ئۆمۈرلۈك كېسىلدى، بەزىلىرى ئېتىلىپمۇ كەتتى.

— نېمىگە شۇنچە تەۋەككۇل قىلىسىلەر؟ — ھەيران بولۇپ سوردى يۈسۈپ ھوشۇر، — سىلەر قانۇنغا خىلاپ ئىشلارنى قىلىشقا نېمانچە ئامراق؟ نېمىگە شۇنچە جاننى سېلىپ بېرىسىلەر؟

— بىز قولدىن — قولغا ئېلىپ ئۆتكۈزىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى دۆلەت دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ئاسارئەتىقلەر، — ئاغزى — ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى ياغاق يۈز، ئۇنىڭ ئىككى جاۋغىيىدىن كۆپۈك قاياپ تۇراتتى، — بىز بۇنىڭغا نۇر-غۇن پۇل تىكىپ، پۇل بىلەنلا ھەممىنى ئوڭشاپ كېتىمىز، پۇل ھەممىنى قايىل قىلىدىغىنى، جىنىنمۇ ئۇسسۇلغا سالىدىغىنىنى، بىلىسەنغۇ، مۇنداق ئاسارئەتىقلەرگە پۇلنى غازاڭدەك خەجلەيمىز، كېيىن ئۇنىڭدىن نەچچە باراۋەر كۆپ پۇل قولىمىزغا كېلىدۇ. نېمىگە شۇنچە بۇ ئىشقا قىزىقسىلەر دەمسەن؟ دەۋاتە-مەنغۇ، ئاكا، تەلىيىڭ كەلسە بىراقلا بېيىپ غۇلجىدىكى ئەڭ چوڭ باي «داتۇ» دىنمۇ ئېشىپ كېتىسەن، ئەگەر ئامىتىڭ قاچسا ياقۇپ خوتەندەك ھەممە نەرسىڭدىن ئايرىلىپ، گاڭسا — جىسا بولۇپ ئولتۇرغان ئۇيۇڭگىمۇ ئىگە بولالماي قالىسەن، ھۆكۈمەت ئېغىر جەرىمانە قويۇۋېتىدۇ، يېنىك بولغاندا يۈزىڭدىن يۇقىرى، ئېغىر بولغاندا بەش يۈزىڭدىن تۆۋەن بولمايدۇ، بىر قېتىمدىلا پۈتۈن تاپقان — تەرگىنىڭنى سىيپاپ ئەكېتىدۇ، مال — دۇنيا، پۇل بىلەنلا قۇتۇلساڭ مەيلىغۇ، جانغا تاقىلىپ قالىدىغىنىمۇ بار

بۇنىڭ. شۇڭا تەۋەككۇل قىلىپ، يا بايدىن، يا سايرامدىن دەپلا تەۋەككۇل قىلمىدىغان ئىش بۇ، ھازىر مېنى شياڭگاڭدىن كېلىدىغان ھېلىقى چۆپقەتلىرىم ئالدىرىتىۋاتىدۇ، ئۇلار ساياھەت باھانىسى بىلەن كەلگەچكە ۋاقتى قىسقا، ئۇزاق تۇرالمايدۇ، مالنى تېزلا شياڭگاڭغا يۆتكەيدۇ، ئۇ يەردىن چەت ئەللەرگە ئاچقىپ ساتىدۇ. تولا خەق قولىدىكى ئاسارئەتىقىلەرنىڭ قىممىتىنى بىلمەي ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۇۋېرىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇزىنىڭ قولىدىكى نەرسىنىڭ بىباھا گۆھەر ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ...

— گۆھەر ياتىدۇ سايدا، تونۇمىساق نېمە پايدا، دېگەن شۇ ئەمەسمۇ، — ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى يۇسۇپ ھوشۇر.

— خوش، ئۇز گېپىمىزگە كەلسەك، ئاكا! — داۋام قىلدى ياغاق يۇز، — ھەر ئىككىمىزگە پايدىسى بار بۇ ئوقەتنى قىلغۇڭىز بارمۇ؟ بۇ بىر غەنىيمەت پۇرسەت، پۇرسەت پۇل، پۇرسەت سىزگە ئالدىڭىزدىكى، قولىڭىزنى سوزسىلا يېتىدىغان دۇنيانى ئاتا قىلىۋاتىدۇ، ئاكا، ئالسىڭىزلا، دانىسىگە بەش يۇز سوم نەق پايدا سانايمەن. قانداق؟ بۇ سودىنى قىلغۇڭىز بارمۇ؟

ياغاق يۇزنىڭ گەپلىرى ئىشەنچلىك ئىدى. قايسىبىر كۇنى يۇسۇپ ھوشۇر كوچا ئايلىنىپ كونا تۆت قەۋەتلىك پوچتىخانىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئالدىغا خۇددى شۇنداق نەرسىلەرنى يېيىۋېلىپ ئولتۇرغان بىر جاڭگۇيدە ئاشۇنداق تەڭگىنىڭ دانىسىنى بەش يۇز سوم دېگەنىدى، بەلكىم، بۇ مۇشۇنداق قىممەتلىك نەرسىلەرنىڭ بىرىدۇ. بۇ ئاسارئەتىقىلەر شۇنچىلىك پۇلغا ئەرزىيدىغان نەرسىلەر تۇرسا، تەۋەككۇل قىلىپ باقسا قانداق بولار؟!...

— قانداق، ماڭا ياردەم قىلالامسەن، ئاكا، — ياغاق يۇزنىڭ تەجرىبىلىك، سىنچى كۆزلىرى يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ خىيالغا پاتقان كۆزلىرىگە تىكىلدى. يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ خىيالى بۆلۇندى، ئۇنىڭ ئىككىلىنىپ قالغانلىقىنى ياغاق يۇز بىلىپ بولغانىدى، يۇسۇپ ھوشۇر تەۋەككۇل قىلىشقا ئازلا قېلىۋاتاتتى.

— زادى قانچىلىك ئالالايسەن، ئوكا، — يوسۇپ ھوشۇر سوربدى ئىچىدە بىرقارارغا كېلەلمەي، — شۇندىقىدىن، بايا سەن قولۇمدا كۆرگىنىڭدىن دەۋاتىمەن.

— قانچىسى بولسا شۇنچىنى ئالىمەن! — ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن ئالدىغا ئىنتىلدى ياغاق يوز. ئونىڭ ھازىرقى ھالىتى خودىدى ئوزاق ۋاقىتتىن بېرى تۆشوك مارىلاپ يېتىپ، مىڭ تەستە ئالدىغا كېلىۋاتقان چاشقانغا تاشلانغان مۇشۇكنى ئەسلىتەتتى. ئونىڭ ئىچكى دۇنياسىنى بىزنىڭ يوسۇپ زەررىچىمۇ سەزىلمىدى.

— سەن كۆرگەندەكتىن يىگىرمە - ئوتتوزى بار، — دېدى يوسۇپ ھوشۇر خوجايىنلارچە مەردانىلىك بىلەن، — ئالساڭ ھەممىسىگە خېرىدار بول ...

— پاھ - ھا! — زوقلىنىپ كەتكەن ياغاق يوزنىڭ كۆزلىرى پارقىراپ كەتتى، — ھەممىسىنى ئېلىپ بېرەلەمسەن؟ ئالالىساڭ ئوشۇقىمىزنىڭ ئالچۇ چوشكىنى شۇ، يەنە شۇنى دەپ قويايلى، ئاكا، بۇ ئىشتا سېنىڭ ئانچە ئېپىڭ يوقتەك تۇرىدۇ، دانىسىنى بەش يوز سومدىن بىر تىيىن ئوشۇق ئالما، بولسا ئونىڭدىن تۆۋەنرەك ئال، مەن ساڭا مۇشۇ يەردىلا دەپ قويايلى، دانىسىگە بەش يوز سومدىن پايدا بېرەلەيمەن. قانچە بولسا شۇنچىسىغا سانايمەن، ئەمما ھېلىقى ھارامىلىققا مېنى دەپ يوزمىگىن، سودىسىدىن يېنىۋالمىدۇ. ھەر ئىككىمىز نەپتىن قورۇق قالمىمىز.

كۆز ئالدىدىكى غايەت زور سودىنى قولىغا كەلتۇرەيلا دەپ قالغان يوسۇپ ھوشۇر كۆڭلىدە چوت سوقۇپ باقتى. قىرىق يىلدا يىغقان يىگىرمە مىڭ سوم پۇل ھازىر بانكىدا پىت - سىركە بېسىپ يېتىپتۇ. ئىلگىرى ئونىڭ يىللىق ئۆسۈمى تۆت - بەش يوز سوملا بولىدىغان، ھازىر ئومۇ كەملەپ كەتتى. مانا بۇ سودىچۇ، ئوڭ قولدا ئالىسەن، سول قولدا بېرىسەن، يىگىرمە مىڭغا يىگىرمە مىڭ كۆزنى يومۇپ - ئاچقۇچە قونىدۇ. قىرىق

يىلدا بىر ئېشەك ئويۇنى دېگەن شۇ. قىرىق مىڭ ئاسان پۇلمۇ، ئۆمۈر بويى يىغقان پۇلۇڭنىڭ تەڭ يېرىمى دېگەن سۆز...

— ھەممىسىگە خېرىدار بولغىن جۇمۇ، ئاكا، — تەكرارلىدى ياغاق يۈز جىددىي قىلىپ.

بۇ گەپ بىلەن تەڭ يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ خىيالى بۆلۈندى.

— ئۇرۇنۇپ كۆرەي، ئۇكا، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر كۆكرىكىنى ھاۋاغا تولدۇرۇپ ئېغىر نەپەس ئالغان ھالدا، — باربغا خېرىدار بولىمەن دەيمەن.

— ماڭا قارىغىنا، — ياغاق يۈز بۇرۇلۇپ ماڭماقچى بولغان يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ دولىسىدىن يېنىككىنە پەپلىدى ۋە دەقىقە ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، داۋام قىلدى، — بايا دېگىنىمدەك بولسۇن، بەش يۈز سومدىن بىر تىيىن ئاشۇرمىغىن، ئۇ ھارامليق سېنى ئالداپ يۈرمىسۇن، ئۇنىڭغا كەتكەن پايدا ماڭا كەتسۇن دەۋاتىمەن، ئۆرە ئېلىۋالساڭ ماڭا ئانچە پايدىسى بولمايدۇ، تارتقان جاپايىڭغا تۇشلۇق ئىش يوق، ماڭمۇ ئانچە نەپ تەگمەيدۇ. يەنە دەپ قويماي، سېنىڭ قولۇڭغا ئۆتسىلا، دانىسىگە بەش يۈز سوم سانايمەن، ئاكا، بۇ سودا شۇنىڭ بىلەنلا تۈگەمدىكىن دېمىگىن، مەن سېنى تېخى چۆپقەت قىلىۋالمەن. سەن مۇشۇ يەرلىك بولغاندىكىن، مۇنداق ئاسارئەتىقىلەرنى پۈراپ تاپالايسەن، سۈرۈشتە قىلىپ ئالالايسەن، تۇغلۇق تۆمۈرخان دەمدۇ، سۇلتانئۈۋەيىس مازىرى دەمدۇ، خونغاي مازار، چىغلىق مازار دەمدۇ، ئاشۇنداق يېرىڭلاردا ئاسارئەتىقىلەر دېگەن كۆمۈلۈپ يېتىپتۇ دەپ ئاڭلىغانمەن. توپىنىڭ ئاستىدىكى نەرسىلەرنى يەر يۈزىگە چىقىرىپلا قويساڭ مال ـ دۇنياغا كۆمۈلۈپلا كېتىسەن، ئاڭلىشىمچە، ئاۋۇ موڭغۇلكۆرە دېگەن يېرىڭلاردىكى قەدىمكى تاش ئادەملەر قەبرىستانلىقىدا مېيىت بىلەن ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرمۇ بىللە كۆمۈلۈپتىكەن، بىرىگە دەپ يۈرمە، ئاكا، يېقىندا ئارخېئولوگلار ئېنىقلاپتىمىش. مېنى نېمانداق كۆپ سۆزلەيدۇ دەپ قالما، ئاكا،

سېنى مەخپىي ئىشلاردىن خەۋەردار قىلىۋاتىمەن، دۇنيادا ئىنسان-لار ئاچ كۆزلۈك بىلەن دۇنيا تالىشىۋاتىدۇ، بىر - بىرىنى بۇلاۋاتىدۇ، ئۆلتۈرۈۋاتىدۇ، سېتىۋاتىدۇ، لېكىن ئوتتۇرىدىكى توپلاڭدىن توغاچ ئوغرىلىغانلار بېيىپ كېتىۋاتىدۇ. سەن بىلەن بىز ئازراق نەپ ئېلىپ ئاچ - زېرىنلىقتا ئۆتۈۋاتقان ئەتىۋارسىز ئۆمرىمىزنى قەدىرلىكەرەك، راھەتەرەك تۇرمۇشتا ئۆتكۈزسەك نېمە بوپتۇ...

ئۇنىڭ گەپلىرى ئىشەنچلىك، ھەرىكىتى دۇرۇس، قىلغان گەپلىرى، قىلماقچى بولغان سودىسىمۇ گۇمانسىز، دەلىل - ئىسپاتقا ئىگە ئىدى. مانا بۇلار يىغىلىپ كېلىپ، يۈسۈپ ھوشۇر-نى پۈتۈنلەي رام قىلىۋالدى. ئۇنىڭ كاللىسىدا: «يىگىرمە مىڭ سوم پايدا قالىدىكەن!» دېگەن بىرلا ئۇقۇم ھۆكۈمران ئورۇنغا ئۆتكەنىدى. ھۆكۈمنى يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئۆزى چىقاردى ۋە ياغاق يۈزگە قايىل بولدى. دېمىسىمۇ، ئۇ، قىرىق يىل سوتچى بولغان ئۆمرىدە مۇنداق ھۆكۈملەرنى ئاز چىقارغانمۇ، بىرمۇ خاتا ھۆكۈم چىقارمىغان، يۈزدەيۈز توغرا ئىشلىگىنى، خەلقە ئۇۋال قىلمە-غىنى ئۈچۈن ئۇدا بەش يىل «خىزمەت ئىلغارى»، «ئادىل سوت-چى»، «خەلقنىڭ كۆڭلىدىكى سوتچى» دېگەندەك تەقدىرنامىلەر بىلەن تەقدىرلەنگەن. ئۇ ھازىرمۇ شۇ خىسلەت، شۇ جەسۇرلۇقە-نى يوقاتقىنى يوق. ئۇنىڭ خىزمەت ھايات ئاخىرلاشقىنى بىلەن جەمئىيەت ھايات ئاخىرلاشمىدىغۇ، ئەمدى ئۇ مانا مۇشۇنداق جەمئىيەتتە يۈرۈپ، ئىجتىمائىي بىلىمگە ئىگە بولىدۇ. ئوقەتنە-مۇ بىللە ئېلىپ بارىدۇ...

يۈسۈپ ھوشۇر ياغاق يۈزىنىڭ سۆزلىرىدىن ئىلھاملىنىپ بىر پەس خىيالغا غەرق بولدى. ئوقەتنى ئويلىدىمۇ، زىيان ئۈستىدە ئويلىشىپ باقمىدى. زىياندىن ئەتەي ئۆزىنى قاچۇردىمۇ ياكى ئۇنى ئويلىماسلىققا تىرىشتىمۇ، ئىشقىلىپ بۇ ھەقتە كېسىپ بىرنېمە دېمىدى. ۋاستىچى بولسىلا پايدىغا ئېرىشىمەن دەپلا ئويلىغانە-

دى. ئۇ سودا - سېتىقنى بىلمەيتتى، بىلىشكىمۇ قىزىقمايتتى. قىرىق يىلدىن بېرى تۇرمۇشىدىن ئېشىنغان ئاز - تولا پۇلنى بانكىغا قويۇپ يىگىرمە مىڭ سوم نەق پۇق يىغقان. پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن ئوقەتنىڭ يولىنى تۇتقان بولسىمۇ ئاشۇ پۇلغا يەنە شۇنچىلىك پۇل قېتىلغان بولاتتى. لېكىن ئۇ سودا - سېتىق-نى ئويلىماي خوتۇنىغا ھەمراھ بولۇپ، ئۆيگە سولىنىپ ئولتۇرۇ-ۋەردى. بولمىسا بۇ كەمگىچە ئوقەتكە كۆزى پىشقان بولاتتى، مۇنداق ئوقەتلەر ئۇچرىغاندا لىڭىتاسمىدەك ئېزىلىپ يۇر-مەي ھەش - پەش دېگۈچە ئۆردەكنى ئۆردەك، غېزىنى غاز قىلىۋەتكەن بولاتتى...

— تۇرۇپ قالدىڭىزغۇ، ئاكا، — ياغاق يۇزىنىڭ سۆزى يۇ-سۇپ ھوشۇرنىڭ خىيالىنى ئۈزۈپ قويدى. ئۇ ېېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدى، ياغاق يۇز سۆزىنى داۋام قىلدى، — سەنلا ئال-ساڭ، ئۇ باشقا بىرنېمە دېيەلمەيدۇ، بايىقى ئەلپازىنى كۆرگەن-سەن، ئۇ ماڭا پايدا بەرمەيدۇ، مالمۇ ساتمايدۇ، ئۇنى سەنلا ئېلىپ بېرەلەيسەن، بۇ ئىشنىڭ ئۇچۇن ساڭا راۋۇرۇس پايدا بېرىمەن دېدىمغۇ، يولۇاس ئىزىدىن، يىگىت سۆزىدىن يانمايدۇ، ئاكا.

— مېنى دەللال بول دېمەكچىسەنغۇ؟ — سورىدى يۇسۇپ ھوشۇر ئۇنىڭدىن.

— ھەببەللى.

— ئۇرۇنۇپ كۆرەي، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر خىيالىنى بىر يەرگە يىغقاندىن كېيىن بىر قارارغا كېلىپ، — بىرقولدا ئېلىپ، بىر قولدا ساڭا بەرسەملا پۈتىدىغان ئىشكەنغۇ. ئەمما پۇلۇڭ نەق بولسۇن جۇمۇ، ئۇكا، يېرىم - يارتا ئىش قىلما، بولمىسا ھېلە-قى ئاداشنىڭ ئالدىدا مېنى ئوسال قىلىسەن.

— خاتىرجەم بول، ئاكا، مانا پۇل، — ياغاق يۇز قولىدىكى تۆت بۇرجەك تومپايغان سومكىنى ئاچتى. يۇسۇپ ھوشۇر بوينىنى

سوزۇپ سومكا ئىچىگە قارىدى. دېمىسىمۇ، سومكىدا يۇز سوم-لۇق پۇللاردىن بىر باغلام تۇراتتى. پۇل چىققىدە جىپسىلاشقان بولۇپ ئۇچ يېرىدىن باغلانغانىدى. «پۇل ئاز ئەمەس ئىكەن، — دەپ ئويلىدى يۈسۈپ هوشۇر ئىچىدە، — بۇ هەقىقەتەنمۇ مەدەنـ-يەت يادىكارلىقلىرى سودىگىرى ئىكەن، شەك يوق، مانا قارىمام-دىغان، مېنى ئامەتنىڭ ئۆزى ئىزدەپ كەپتۇ ـ هە!...»

— سودىدا پەخەس بولغىن جۇمۇ، ئاكا، — تاپلىدى ياغاق يۇز ئۇنىڭغا، يۈسۈپ هوشۇر خىيالدىن باش كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدى، ياغاق يۇز تۆگىنىڭ لوككىسىدەك چىقىپ قالغان ئىككى مۇرىسىنى كۆتۈرۈپ، بوينىنى تېخىمۇ ئىچىگە تىققىنىچە ئەترايىغا ئالمان ـ تالمان كۆز يۈگۈرتتى، — ئەمما لېكىن لوقلا پايدىغا ئالىسەن، بۇ ئاسان ئىش ئەمەس.

— نەدىدۇر هېلىقى بىرنېمە ئەمدى؟ — يۈسۈپ هوشۇر ئەترايىغا كۆز يۈگۈرتۈشكە باشلىدى، — تېزرەك تاپسام بولاتتى.

ئۇ، ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلىغان هالدا قالايمىقان بازار ئىچىدە مىغىلداۋاتقان ئادەملەر ئارىسىدىن بايىقى مەدەنىيەت يادىكارلىقلـ-رى سودىگىرىنى ئىزدەشكە باشلىدى. يۈسۈپ هوشۇرمۇ ئاخىرى پايدىغا تۇرغانىدى. جاهان دېگەن شۇغۇ ئەمدى، ئادەم دېگەن زىياندىن مەك يىللىق نېرى قېچىشقا ئۇرۇنىدۇ، هەتتا زىياندىن سارىك بولۇپ كېتىدۇ، ئۆلۈپمۇ كېتىدۇ، پايدىچۇ؟ ياشارتىدۇ، كۆكلىتىدۇ، هۆركىرتىدۇ، هەتتا هۆكۈمران قىلىدۇ...

— ئۇ هارامىلىقنىڭ بايىقى جايىدىن ئىزدەپ باقىقىن، ئاكا، — دېدى ياغاق يۇز ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلۈپ، — چاققانراق بارغىن ئۇنىڭ خېرىدارى جىق، سېتىۋېتىپ قالسا، مېنى خاراب قىلىسەن، ئۆزۈڭمۇ نەپ ئالالمايسەن، مەن سېنىلا دەۋاتىمەن، سېنى بۇ قېتىم نەپكە ئېرىشتۈرسەم، كېلەر قېتىمدا سەن ماڭا چۆپقەت بولىسەن، ئاكا، ئىككىمىز سىرداش بولۇپ قالىمىز، مۇناسىۋىتىمىز ئۈزۈلمەيدۇ، قاراپ تۇر، بېيىپ كېتىسەن، هېـ-

لىقى ئىنىمىز راست ئېيتىپتىكەن دەپ قالىسەن، بېيىپ كەتـ
سەڭ بىزنى ياراتماي ئېگىز ئوقۇردىن يەم ئىزدەيسەن ـ دە،
ئاكا، خوپ، بارغىن ئەمدى، بۇ يەردە تۇرۇۋېرىپ ھەممىدىن
قۇرۇق قالمايلى...

يۈسۈپ ھوشۇر شۇ تاپتا قورسىقىنىڭ ئېچىپ ئۆتۈپ كەتكـ
ىنىنمۇ ئېسىدىن چىقاردى. قورساق دېگەن قانچىلىك نەرسە،
ئۇنىڭغا ھازىر زور بىر سودا دۇچ كېلىپ قالدى، پەيتنى چىڭ
تۇتۇپ، بىرلا مۇرىدىسە تەڭگە تەڭ پايدا ئالىدۇ. يۈسۈپ ھوشۇر
بايىقى مۇلايىم يىگىتنى ئۇچرانقان يەرگە قايتىپ بېرىپ، ئۇنى
خېلى ئىزدىدى، لېكىن ئۇنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. بىر دەم
ئىزدەپ باقتى، تاپالمىدى، يۈسۈپ ھوشۇر بىر پەس تۇرۇپ
بېقىپ تاپالمىغاندىن كېيىن، بۇ ئويىدىن يالتايدى، كۆز ئالدىدا
كى پايدىدىنمۇ ۋاز كەچتى. ئاخىرى، ئۇنىڭغا تېزرەك ئۆيگە
قايتىپ، خوتۇنى ئوخشىتىپ ئەتكەن لەڭمەننى يەپ، چىشنى
كولىغان پېتى تېلېۋىزورنى كۆرگىنى تۇرۇكتەك بىلىندى. ئۇ
ئەمدى ئارقىسىغا بۇرۇلاي دەپ تۇرغاندا ھېلىقى مۇلايىم يىگىت
خۇددى يەردىن ئۇنگەندەكلا پەيدا بولدى، لېكىن، ئۇ يۈسۈپ
ھوشۇرنى كۆرمىگەندى، نېمىشقىدۇر بىرىنى ئىزدىگىنىچە ھەپ
ئەتراپىغا قاراپ، بوينىنى قاقىرەك سوزاتتى. بىر ئورۇندا زادىلا
تۇرالماي ئۈياق ـ بۇياققا بويۇندايتتى...

— ھوي، ئۇكاموي، — ۋارقىردى يۈسۈپ ھوشۇر، مۇلايىم
يىگىت ئۆزىنى چاقىرغان ئۇننى ئاڭلاپ بۇرۇلدى، يۈسۈپ ھو-
شۇرنى كۆرۈپ ئىتتىك يۈگۈرۈپ كەلدى. لېكىن يەنىلا ئەتراپىغا
ئۆزمەي قارايتتى.

— ھوي، ئۇكاموي! يەنە قانداق ئىشەك يوق؟ — سورىدى
يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭدىن، — نېمە دەپ قاراۋېرىسەن.

— ياقەي، ئاكا، بايا سىزدىن ئايرىلىپ بىر خېرىدار بىلەن
سۆزلەشكەنىدىم، باھادا كېلىشەلمىدۇق، كېلىمەن دەۋاتاتتى، —

مۇلايىم يىگىت شۇ گەپ بىلەن ئۇنىڭغا قارىدى، پىچىرلاپ تۇ-
رۇپ: — دانىسىگە بەش يۈزدىن ساناي دەيدۇ، كۆتۈر دېدىم، —
دېدى.
— خوش، ئۇ بىرنېمەگىنى ماڭا قانچىگە بېرىسەن؟ —
سورىدى يۈسۈپ هوشۇر ئۇنىڭدىن. يىگىت «يالت» قىلىپ يۇ-
سۇپ هوشۇرغا قارىدى ـ ده، پىچىرلىدى:
— سېنى، ئاكا، ئۆز ئاكامدەك كۆرۈپ قالدىم، سەنمۇ نان
يېگىن، دانىسىگە يەتتە يۈزدىن بەرگىن، ساڭىلا بېرىۋېتەي.
يۈسۈپ هوشۇر يىگىتنىڭ قولىدىكى ئاق تەڭگىنى ئېلىپ
ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ قارىدى ـ ده:
— دانىسىگە بەش يۈزدىن سانايمۇ، ئۇكا، قانداق دەيسەن،
ئوبدان سودا بولدى جۇمۇ، گاچچىدا بېرىۋەتمەمسەن، سەنمۇ ياغ
چاينا، مەنمۇ ئازراق نان تېپىپ يەي...، — دېدى.
مۇلايىم يىگىت لېۋىنى چىشلەپ بىرپەس ئويلانغان بولۇپ
تۇرۇۋېلىپ ئاندىن يۈسۈپ هوشۇرغا قارىدى:
— بوپتۇ، كەتسە سىزگە كېتىدىكەن، ئاكا. ئالتە يۈزدىنلا
بېرىڭە، سىزگىلا بېرىۋېتىپ كېتەي، سىز نان تېپىپ يەڭ.
ئىنىم راست ئېيتىپتىكەن دەپ قالارسىز، خېرىدارى كۆپ نېمە
بۇنىڭ، مالنى تونۇغان ئادەم ئالىدۇ.
— ياق، بەش يۈزگە بەرسەڭ ئالمەن، — گېپىمدە چىڭ
تۇردى يۈسۈپ هوشۇر، — بولمىسا بۇ سودىنىمۇ قىلمىغان بولاي.
مۇلايىم يىگىت مەسخىرە كۈلكىسىدە هىجايدى.
— مەن سىزگە دەۋاتىمەنغۇ، ئاكا، بۇ قىممەتلىك ئاسارئەتە-
قە، خەقنىڭ قولىدىن بىر ـ بىرلەپ يىغىپ چىققان نەرسە بۇ،
چىقسىڭىزلا يىغىۋالىدىغان ئەسكى ياماق ئەمەس ـ ده.
— نېمە بولسا بولسۇن، بەش يۈزگە بەرمىسىڭمۇ، ئۇكا،
ئالغىنىم ئالغان، بولمىسا كەتتىم، ئۆزۈڭ ئاشۇرۇپ سې-
تىۋالغىن، — يۈسۈپ هوشۇر شۇ گەپنى قىلدى ـ ده، كۆكتات

بازىرى تەرەپكە ماڭدى. لېكىن، مۇلايىم يىگىت ئىنتايىن چەبدەسلىك بىلەن ئۇنىڭغا سوڭدىشىپ ماڭدى.

— بوپتۇ، بەش يۈز ئەللىكتىن ئالغۇڭىز كېلەمدۇ، ئاكا؟

— ياق، بەش يۈزدىن بىر تىيىن ئارتۇق ئالالمايمەن، — دېدى يۈسۈپ هوشۇر توختىماي كېتىۋېتىپ، — بولمىسا باشقىسىغا ئۇزۇك سېتىۋالغىن...

يۈسۈپ هوشۇرنىڭ جاهىللىقى تۇتتى. بايىقى ياغاق يۈز دېگەن گەپ ئۇنىڭ مېڭىسىگە ئورناپ كەتكەنىدى، مۇلايىم يىگىت ئۇنىڭ كەينىدىن سوڭداشقان هالدا باها تالىشىپ خېلى يەرلەرگىچە ماڭدى، لېكىن، يۈسۈپ هوشۇر بىرلا گەپ بىلەن تۇرۇۋەردى، مۇلايىم يىگىت بىردىنلا ئۆزگىرىپ گەپتىن ئادەمگە ئايلىنىپ قالغاندەك قىلاتتى. باها تالىشاتتى، مۇنداق نەرسىلەرنىڭ ئوڭايلىقچە قولغا چۈشمەيدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ۋالاقلايتتى. شۇنچىلىك كۆپ چىقىم تارتىپ ئەكەلگەن بۇ نەرسىدىن هازىر هېچقانداق پايدا چىقمىغانلىقىنى ئېيتىپ، قەسەم ئىچىپ زارلىنىاتتى. لېكىن، يۈسۈپ هوشۇرنىڭ جاهىللىقى تۇتقاچقا بىرلا ئېغىز گەپ بىلەن چىڭ تۇرۇۋەردى.

— بوپتۇ، بەش يۈز يىگىرمىدىن ئېلىڭ! — تالاشتى مۇلايىم يىگىت ئاخىرى باهادا يەنە چۈشۈپ، — ئەمدى، چۈشەلمەيمەن، كەتسە سىزگە كېتىدىكەنغۇ، دەپ ئوتتۇز سوم چۈشتۇم، سىز نان تېپىپ يەڭ، ئاق كۆڭۈل ئادەمدەك تۇرىسىز، سىزنى ئۆز ئاكامدەك ياخشى كۆرۈپ قالغاچقا، سىزگىلا بېرىۋېتەي دەۋاتىمەن، پايدىدىنمۇ ۋاز كەچتىم، باشقىلارغا هەرگىز بەرمەيتتىم جۇمۇڭ، سىزگىلا بەردىم، بىر كۆرگەن تونۇش، ئىككى كۆرگەن تۇغقان، مانا تۇغقاندەك...

— ياق، بىر تىيىن ئاشالمايمەن، — ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى يۈسۈپ هوشۇر، — ياغاچمۇ ئوشۇتقان يېرىدىن سۇنمايدۇ، بەرسەڭ شۇنىڭغىلا ئالاي، بولمىسا سودىمىز ئۆز ئورنىدا قېلىۋەر-

سۇن، مەن سېنى كۆرمىگەن بولاي، سەن مېنى كۆرمىگەن بول، ئۇكا.

مۇلايىم يىگىت ئورنىدا تۇختاپ قالدى، ئاندىن يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ بىلىكىنى چىڭگىدە تۇتۇپ، ئۇنىڭغا قادىلىپ تۇرۇپ كېتىپ دېدى:

— ئەجەبمۇ جاھىل ئادەم ئىكەنسىز، ئاكا، بوپتۇ، سىزگە بېرىۋېتەي، بايىقى گېپىڭىز ئۇچۇنلا بېرىۋەتتىم جۇمۇڭ، سىز مېنى، مەن سىزنى كۆرمىگەن بولاي دېگىنىڭىز ئۇچۇنلا پىدا بولۇپ كېتەي، ئاكا، بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە بىرىدىن سىر يوشۇرۇشقا بولمايدىغان بولۇپ كەتتى، بايام بىرى سىز سورىغانغا سورىغانىدى، بەرمىگەنىدىم، سىزگە نېسىپ بوپتۇ، بوپتۇ، ئان تېپىپ يەڭ، سىزگە ئوبدانلا نەپ چىقىدۇ، مۇشۇنىڭ بىلەن لەپپىدە كۆتۈرۈلۈپ كېتىپ مەھەللىڭىزدىكىلەرنى ھەيران قالدۇرىدىغان بولدىڭىز. پۈتۈن غۇلجىلىقلار ھەيران قالامدۇ تېخى! باشتىكى مۇشتتىن يانما دەپتىكەن، بۇ سىزگە بۈيرۇغان مال ئىكەن!

يۇسۇپ ھوشۇر ئاۋۇال ئۆزىنى توختىتىپ ئېغىر بىر تىنىۋالدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىلا يۇكسەك، ھېچكىمنىڭ ئېرىشىپ باقمىغان، ئېرىشىشىمۇ مۇمكىن بولمىغان بىر زور پايدا نامايان بولماقتا ئىدى. بۇ پايدا ئۇنىڭ ئامىتى، نېسىۋىسى. ھۆكۈمەت ئىشىنى ئۇ شۇنچە ئۆزۈن يىل قىلسىمۇ مۇنداق زور پايدىغا تەۋەككۇل قىلىپ باقمىغانىدى. ئۇ بۇگۈن يېنىدىن ئون تىيىن چىقارماي، ئون تىيىن دەسمايە سالماي تۇرۇپمۇ بۇ پايدىنى يانچۇقىغا سېلىپ ئۆيگە قايتىدۇ. ئايالى قورسىقىنىڭ ئاچقىنىنمۇ سەزمەيدىغان قانداق ئادەمسىز»، دەپ تاپا ـ تەنە گەپلەرنى قىلغىلى تۇرغاندا، «ئالدىرىما، خوتۇن، مۇنۇ يانچۇقنىڭ پومپىيىپ تۇرغىنىنى كۆرمىدىڭمۇ، قىرىق يىلدا شۇنچىلىك پۇل يىغىپتىمەن، قىرىق يىلغا تەڭ قىلىپ بۇگۈن بىر كۈندىلا شۇنىڭ بىر

ھەسسىسىگە تەڭ كەلگۈدەك زور پايدا ئېلىپتىمەن!» دەپ كۆ-رەڭلەيدۇ. ئاچچىق بىلەن تېگىشكە باشلىغان مومايى، بۇنى ئاڭلاپ خام تاسمىدەك يۇمشايدۇ، پۇلنى، پايدىنى كۆرگەندە، ئادەم بالا-سىنىڭ خۇش بولمىغىنىنى مەن بىر كۆرەي...

يۈسۈپ ھوشۇر شۇلارنى كۆڭلىدىن غىل - پال قىلىپ ئۆتكۈزدى - دە، كۆڭلىگە پۈككەن پىلاننى مۇلايىم يىگىتكە ئېيتماقچى بولدى.

— مۇنداق بولسۇن، ئۇكا، — يۈسۈپ ھوشۇر قوينىدىن تەڭگە يارماقلارنى چىقىرىپ قولىدىكى قۇرۇق قارا سومكىغا سالىپ سېلىۋاتقان مۇلايىم يىگىتكە شىپقىدى، يىگىت ئاخىرقى قېتىم: «قىرىق» دەپ سانىغاندىن كېيىن يۈسۈپ ھوشۇر سۆزىنى داۋام قىلدى، — ھە، قىرىق ئىكەن، دېگىنە، بولدى، قىرىققا كۆپەيتە-سەك بەش يۈزى نەقلا يىگىرمە مىڭ سوم دېگەن گەپ، مۇنداق بولسۇن. ئاۋۋال تەڭگەڭنى ئالمەن. ئاندىن ئەكېلىمەن - دە، مانا مۇشۇ دۇكانىنىڭ يېنىدىلا بېرىمەن، ئۇكا، ئەنە ئاۋۇ دوقمۇش-تىلا، بېرىپلا قايتىمەن، سەن قارامنى يىتتۈرمەي كۆزىتىپ تۇرىسەن.

— نېمە دەۋاتىسىزوي، ئاكا، — دېدى ئۇ قولىدىكى سومكە-نى قولتۇقىغا قىسقىنىچە، — ئۇنداق قازانلاردا تولا قاينىغانمەن، سودا دېگەن جايىدا ياخشى، سۆرىگەندىكىن جەزمەن پالاكەت باسا-دۇ، بىر قاققا بىر قاق، بۇ قولدا پۇلنى بېرىسىز، ئۇ قولدا مالنى ئەكېتىسىز. غېپىدە قىلىپ قالسىڭىز، مەن سىزنى نەدىن ئىزدەپ يۈرەي، يە، بۇ بىرەر مىڭ سوملۇق مال بولمىسا.

— ھوي ئۇكاموي، مېنى بۇ غۇلجىدا تونۇمايدىغىنى يوق، كىمگىلا بېرىپ يۈسۈپ ساقالنىڭ ئۆيى نەدە دېسەڭ مانا دەپ كۆرسىتىپ بېرىدۇ. «ئۇچەرۋازا» دېگەن ئاتىنىڭ قاشقىسىدەك يەرغۇ، قارىغۇ ئادەممۇ تېپىپ بارالايدۇ، مانا خىزمەت كىنىشـ

كام، مانا كىملىكىم، مانا ئال، سەن تۇتۇپ تۇر، سېنى ئالدايدۇ-غان ئىنسان بالىسى مەن ئەمەس، ئۇكا.

— بولمايدۇ، گېپىڭىزگە قارىغاندا، پىشمىغان مىكى - مىكى سودا دەڭا بۇنى، مۇشۇ گېپىڭىزنى بالدۇرراق دېسىڭىز بولماتتى، ئاكا، بايىقى خېرىدارنىمۇ قاچۇرۇپ قويماس ئىكەن-مەن، تۇرقىڭىزغا قارىسام خېلى - خېلى ئىشلارنى بىر باشقا ئاچقالايدىغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتىڭىز، بولدىلا سىزگە ساتماي-مەن.

— ئىشەنمىسەڭ بوپتۇ، كەتتىم، — يۈسۈپ ھوشۇر قېيىندا-غاندەك ئارقىسىغا ياندى، — مەنمۇ بۇ سودىنى قىلمىغان بولاي، مومىيىم ئۆيدە تاماقنى ئېتىپ قويۇپ مېنى كۈتۈپ ئولتۇرغىلى نەۋاخ.

يۈسۈپ ھوشۇر كەينىگە بۇرۇلدى - دە، بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ يۈرۈپ كەتتى. ئەمدى ئۇ ھېلىقى ياغاق يۈزنىڭ قېشىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتىپ قويسۇنمۇ ياكى ئۇدۇل ئۆيىگىلا كەتسۇنمۇ؟ بىكار يېرىم كۈن ئاۋارە بولدى. ئاقمايدىغان سودا ئوخشىمامدۇ بۇ! ئۇ، شۇ خىياللاردا كېتىۋاتقاندا بىرى ئارقىدىن كېلىپ ئۇنى بىلىكىدىن چىڭىدە تۇتۇۋالدى. يۈسۈپ ھوشۇر ئارقىسىغا بۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئالدىدا بايىقى ياغاق يۈز تۇراتتى.

— قانداق بولدى، ئاكا؟ — سورىدى ئۇ تەقەززالىق بىلەن، — قايتىپ كەلدىڭىزمۇ؟

— بولمىدى، — رەنجىدى يۈسۈپ ھوشۇر، — پۇلۇڭنى ھېچ-نىمىلا ئەكېلىپ بېرىمەن، دەپ سېنىڭ تۇرغان يېرىڭنى كۆرسەتسەم ئۇنامدىغان، قويە بولدى، ئۆمرۈمگە كېلىپ مۇنداق سودىنى قىلىپ باقمىغانكەنمەن. كاللامۇ يېمەي، چىشمۇ چاقماي، ئاستا ئۆيۈمنى تېپىۋالاي دېدىم، ئۇكا، باشقا بىرىنى تېپىۋالغىنا، پاي-داڭنىمۇ شۇنىڭغا بەرگىنە.

— ماڭا قارىغىنا، ئاكا، — دېدى ياغاق يۈز يالۇرغان

ئاھاڭدا، — قولنى كەسمىگۈچە قان چىقمايدۇ، مۇنچىلىك پايدىنى كۆزلىگەن ئادەم ئەلۋەتتە يېنىدىن پۇل خەجلىشى كېرەك.

— ماڭا زادىلا ئىشەنمەيۋاتىدۇ، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئاچچىقلاپ، — مانا ئەمىسە دەپ كەتتىم شۇ.

— بۇنىڭغا ئاچچىقلاش كەتمەيدۇ، ئاكا، — جىملىدى ياغاق يۈز يۈسۈپ ھوشۇرنى، — تەڭگىدىن قانچىسى بار ئىكەن؟

— قىرىق دەپ سانىدىغۇ، قولۇمغا ئېلىپ باقمىدىم.

— قىرىق! پاھ ـ ھا! ناھايىتى يىگىرمە مىڭنىلا چىقىرىدىكەنسەنغۇ، ماڭا شۇنداقلا ئۆتكۈزسەڭ قىرىق مىڭ دېگەن گەپ. بۇ ئاز پايدا ئەمەس، ئۇقتۇڭمۇ؟ قورقۇۋاتقان ئوخشىمامسەن، ئاكا.

— نېمىدىن قورقىمەن! — يۈسۈپ ھوشۇر ياغاق يۈزىنىڭ گېپىدىن كېيىن ئويلىنىپ قالدى، — لېكىن سودىدا بىر ـ بىرىگە ئىشىنىش لازىم ـ دە!

— مانا مەن ساڭا ئىشەندىم، ئاكا، — دېدى ياغاق يۈز «خوجايىن سومكىسى» نىڭ سىرتىمىسىنى ئېچىۋېتىپ، — ساڭا زاكالەت بېرەي ئەمىسە، قالغىنىنى ئۆزۈڭ چىقىرىپ ماڭا قىرىق تەڭگىنى ئېلىپ بەر، قالغان پۇلۇڭنى مال قولۇمغا كىرگەندىن كېيىن بېرىمەن، مانا بەش مىڭ سوم!

يۈسۈپ ھوشۇر داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ ھازىر يوق يەردىن بەش مىڭ سومغا ئېرىشكەنىدى. ئەمدىكى ئىش ئۇنىڭ ئىختىيارلىقىدا قالدى. بازاردىلا تونۇشقان ئادەم، تېخى ئىككى سائەت بولماي تۇرۇپ ساڭا شۇنچە ئىشىنىپ پۇل بېرىۋاتسا، بۇ ئوغۇل بالچىلىق بولماي نېمە؟!

يۈسۈپ ھوشۇر ئۆيگە كېتىشتىن يالتىيىپ يەنە ئارقىسىغا ياندى.

— تۇرۇپ تۇر جۇمۇ، ئۇكا.

— بېرىۋېرىڭ، ئاكا، مەن سىزگە ئىشىنىمەن، ئەمما ئۇ

مېنى كۆرمىسۇن، كۆرسىلا ئىش بۇزۇلىدۇ.

«مانا دېمىدىممۇ، ئوغۇل بالىچىلىقى بار ئىكەن، ماڭا ئە-شىنىپ بەش مىڭ سومنى بېرىپ قويۇپ، بېرىۋېرىڭ، ئاكا، دەۋاتىدۇ. مەنلا شۇنداق چۈپەيما؟ راست، دۆلەت كادىرلىرىڭ ھەممىسى چۈپەي، كۆزى كىچىك، قورقۇنچاق، رامكا ئىچىدە چۆرگىلەپ يۈرۈپ ئۆگىنىپ قالغاچقا، چوڭراق ئوقەت قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ.»

يۈسۈپ ھوشۇر ئىچىدە شۇلارنى ئويلاپ بابا ئۆزى تاشلاپ كەتكەن ھېلىقى مۇلايىم يىگىتنى ئىزدەپ خېلى ماڭدى، ئەتراپىغا سىنچىلاپ قارىدى، ئۇ يەنە ھېلىقى تۇرغان يېرىدە ئاللىكىملەر بىلەن جىددىي پاراڭلىشىپ، ھېلىقى قارا سومكىسىنى قولتۇقىغا چىڭگىدە قىسقان پېتى بىر ئىزدا پىرقىراپ تۇراتتى. ئۇنى كۆ-رۈپ يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ كۆڭلى ئورنىغا چۈشتى. كۆزلىرىگە يىگىرمە مىڭغا قېتىلغان يەنە بىر يىگىرمە مىڭ سوم لەلەڭلەپ كۆرۈنگەندەك بولدى. شۇ تاپتا بۇ پۇللارنىڭ مېغىزىنى چېقىپ ئاللىقانداق كاتتا ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقارغۇسى كېلىۋاتاتتى. ئۇ قولىدا تۇرغان بىر سىقىم پۇل — بەش مىڭ سومغا يەنە بىر قاراپ قويدى - دە:

— ھوي، ئۇكاموي، بېرى كەلگىنە، — دەپ ھېلىقى يىگىت-نى چاقىردى.

ئۆزىنى چاقىرىۋاتقىنىنى ئاللىقاچان سەزگەن مۇلايىم يىگىت يۈگۈرۈپ دېگۈدەك ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇنىڭ ھازىرقى يۈگۈ-رۈپ كېلىشى خۇددى غۇلجا سەھنىلىرىدە كىشىلەرنى كۈلدۈرۈپ يۈرگەن «تۇرغان مودا» نىڭ ھەييارلىق قىلىپ يۈگۈرۈشىگە ئوخ-شاپ كەتتى. يۈسۈپ ھوشۇر تۇرغان مودىنىڭ قىزىقچىلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ مىيىغىدا كۈلۈپ قويدى.

— خوش نېمە دەيسىز، ئاكا، پايدا سىزنى يەنە كەتكۈزمىدى - ھە؟! كەلدىڭىزمۇ؟ — كىنايە ئارىلاش سۆزلىدى

مۇلايىم يىگىت، — كۆرگەنمىز، كۆرمىگىلارنى كۆرگەنمىز، ئاكا، يەنىلا يامانلىغان ئابدالنىڭ خۇرجۇنىغا زىيان. سىز قىلمىۋاتقان بۇ سودا بوش سودا ئەمەس! قىلدىن قىيىق كەتسەك، تۈگىشىپ كېتىمىز، ئاكا.

— ماڭا ئىشەنمىدىڭ ـ ھە؟ — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر، — ئىشەنمىسەڭ مەن بىللە بارساڭمۇ بولاتتى.

— ياقەي، ئىشەنمىگەن گەپ ئەمەس، — دېدى مۇلايىم يىگىت سۆزىنى تۇزەپ، — سودا دېگەن ساقال سىيپىغىچە دەپتەكەن، تەڭگىنى ئېلىپلا غايىب بولسىڭىز، سىزنى نەدىن تاپاتتىم. كىنىشكىڭىزنى ئون تىيىنگە ئالاتتىمۇ، بىرىگىمۇ دېگىلى بولمايدىغان گەپ، دەردىم ئىچىمدىلا قالىدۇ، دەڭا، ھۆكۈمەتكىمۇ ئەرز قىلغىلى بولمايدۇ. سېپى ئۇزىدىن سۇپۇرگە زىيانكەشلىك دېگەن شۇ ـ دە. بولدىلا، قاتلاپ قويايلى بۇ سودىنى دېگەنىدىم، يەنە كەپسىز، بوپتۇ، بۇ ئىشتىن بىر چاتاق چىقىپ قالمىسۇن، قېنى دەڭا گېپىڭىزنى!

— مانا تۇتە بەش مىڭ سوم زاكات، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر مەردانىلىك بىلەن پۇلنى ئۇنىڭ ئالىقىنىغا ئۇرۇپ، — قالغان پۇلۇڭنى بەش مىنۇتتىن كېيىن سانايمەن. ئەكەل تەڭگەڭنى. ئەمدىغۇ ئىشەنگەنسەن.

— ياقەي، ئاكا، يىگىرمە مىڭ سومىلۇق مالنى بەش مىڭ سوم ئېلىپلا سىزگە تۇنۇقۇرۇپ قويسام، بايا دېگىنىمدەك ئەخمەق-مىڭ ئىشى بولمامدۇ. نەقلا ساناپ بېرىڭ، ئاندىن ئۇنى كىمگە سېتىۋالسىڭىز سېتىۋېلىڭ.

مۇلايىم يىگىتنىڭ دېگىنىمۇ توغرا ئىدى. مۇنچىلىك كۆپ پۇللۇق مالنى بەش مىڭ سومغا، يەنە كېلىپ ناتونۇش، يېڭىدىنلا ئۇچراشقان ئادەمگە تۇنۇقۇرۇپ قويمايدۇ ـ دە، بوپتۇ، شۇنىڭ دېگىنىچە بولسۇن، پۇلنى نەق بېرىپ مالنىلا ئالساق خېرىدارى تەييارغۇ...

يۇسۇپ هوشۇر ئاشۇ ئوي بىلەن ئەتراپىغا چاندۇرماي قارىدى. يولنىڭ بىر چېتىگە ھارۋا كەينىدە بايقى ياغاق يۇز ئۇنىڭغا ئىما - ئىشارە قىلىۋاتاتتى. قوللىرىنى بىر - بىرىگە ئىتتىك - ئىتتىك سۈركەپ نەق پۇل بەر، دېگەندەك قىلىۋاتاتتى. بەش مىڭ سوم نەق پۇلنى قولۇڭغا تۇتقۇزۇپ قويغان ئادەم ساڭا قوماندانلىق قىلىشقا ھەقلىق - دە. پايدىنىمۇ ئالىسەن، مالغا ھاجەتمەن ئادەم ئۇستىلەپ زاكالەتمۇ بېرىۋاتىدۇ. شۇنداق تۇرۇق-لۇق يەنە نېمە دېلىغۇللۇق بۇ...

يۇسۇپ هوشۇر خىيالىنى ئۇزۇپ يىگىتكە قارىدى. يىگىتمۇ ئۇنى نېمە دەركىن دەپ تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى.

— ئەمىسە مۇنداق بولسۇن، — دېدى ئاخىر يۇسۇپ هوشۇر كەسكىن بىر قاراغا كېلىپ، — قىرىق تەڭگىگە تۆلىگۈدەك مۇز-چىلىك كۆپ پۇل يېنىمدا يوق دېگىنە، مەن دائىم يېنىمغا پۇل تۇگۈپ يۈرىدىغان ئوقەتچىمۇ ئەمەس، جېڭىنى ئېيتسام، تۇنجى ئوقتىمنىمۇ سەن بىلەن قىلىۋاتىمەن، خۇدايىم مۇشۇنىڭ بىلەن دۇنيا بېرىۋەتسە ئەجەب ئەمەس.

مۇلايىم يىگىت ئېچىلىپ كەتتى.

— بەرسۇن، بەرسۇن، ئاكا، — دېدى ئۇ يۇسۇپ هوشۇرغا خوشامەت قىلىپ، — ئالدىڭىز ئوچۇق ئادەم ئىكەنسىز، سىز بىلەن قىلغان بۇ سودىدا سىزگىمۇ، بىزگىمۇ نەپ بار.

— مالنى بېرىسەن، پۇلۇڭنى ئۆيدىن ئېلىپ بېرىمەن، جېڭىنى ئېيتسام، — داۋام قىلدى سۆزىنى يۇسۇپ هوشۇر، — پۇل ئۆيدە ئەمەس، بانكىدا، چېكى ئۆيدە، يەنە كېلىپ ھەدەڭنىڭ ساندۇقىنىڭ ئاستىدا، مانا شۇ يەردىن ئاچقىپ، پېتى بۇزۇلمىغان پۇللارنى بانكىدىن ئېلىپ بېرىمەن.

— ھە، ماۋۇ گېپىڭىز جايىدا، ئاكا، — دېدى كۆزلىرى خۇشاللىقتىن چاقناپ كەتكەن يىگىت، — ئەمىسە ۋالاق - ۋۇلۇقلا

پۈتتۈرمەمدۇق بۇ سودىنى، ئەجەبمۇ سۆرەلمە پالاستەك سۆرىلىپ كەتتى، ئاكا.

— بولىدۇ، سەن ئالدىدا مېڭىپ ئاۋۇ دوقمۇشتا كۈتۈپ تۇر، — دېدى يۈسۈپ هوشۇر ئۇنىڭغا دوقمۇشنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — ئارقاڭدىن هازىرلا بارىمەن.

— ماقۇل، كېچىكمەك جۇمۇ.

— خاتىرجەم بول، هايالالاشماي بارىمەن...

III

يۈسۈپ هوشۇر مۇلايىم يىگىتنى يولغا سېلىۋېتىپ ئۆزى بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ مېڭىشقا باشلىدى. ئۇنىڭمۇ كاللىسىغا بىر ئوي كەلگەنىدى: بەش مىڭ سوم پۇل بەرگەن هېلىقى يىگىتنى ئىزدەپ تېپىپ، ئەهۋالنى ئېيتىپ ئاندىن ئۆيگە مېڭىش كېرەك. ئۇ تەقەززالىق بىلەن كۈتۈۋاتقان نەرسىگە ئېرىشمەك تۇگۇل، ئۆزى پۇل بەرگەن ئادەمنىڭ نەگە كەتكىنىنى بىلەلمەي قالسا ئەلۋەتتە ئاچچىقلىنىدۇ ـ دە!

يۈسۈپ هوشۇر هېلىقى مۇلايىم يىگىت يىراقلاپ كېتىشى هامان ئالدىدىكى هارۋا ئوستىگە كۆپتۈرۈپ ياپقان ئاق سۇلياۋنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالغان هېلىقى مەرد ـ كەڭ قورساق سودىگەر ياغاق يۈز ئادەمنىڭ قېشىغا ئۆتتى.

— سەن قارامنى يىتتۈرمەي ماڭغىن، ئۇكا، — دېدى يۈسۈپ هوشۇر ئۇنىڭغا، — بۇ ئىشىم ئۇچۇن سەن خاپا بولمىغىن، سېنى ئاۋارە قىلدىغان بولدۇم.

— ياقەي، سودىدا پۇختا بولمىساق بولمايدۇ، ئانچە ـ مۇنچە ئەجىر قىلماي غازاڭدەك تېرىۋالدىغان پۇل نەدە بار ئىكەن؟ — ياغاق يۈز يۈسۈپ هوشۇرغا يېقىنلىشىپ سورىدى، — نەگە بارىدىغىنى، ئاكا؟

— ئالدى بىلەن ئۆيگە، — چۈشەندۈردى يۈسۈپ ھوشۇر، — ئاندىن بانكىغا.

— ھە، مۇنداق دەڭ، ئەمىسە مېنىڭ بەش مىڭ سوم پۇلۇمنى بېرىۋېتىڭ، مەن سىزگە مالنى ئالغاندا بىراقلا ساناي، ھازىر بەرىبىر ئۈمۈ ئالماپتۇ، سىزگىمۇ يوق، بېرىپ - كېلىپ يۈرۈپ، يانچۇقچىلارغا ئالدۇرۇپ يۈرمەڭ.

ياغاق يۈز بۇ گەپلەرنى ناھايىتى سىلىق تەۋەززۇ بىلەن ئېيتتى، گەپنىڭ يۈزدەيۈز راستلىقىغا چىن كۆڭلىدىن ئىشەنگەن يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭغا ئۆز رازىلىقى بىلەن پۇلنى قايتۇرۇپ بەردى. «بولدى مەندە زاكالەت بولۇپ تۇرۇۋېرسۇن» دېگەن گەپنى ئېغىزىغا ئەكېلىپ بولۇپ، يەنە ياندۇرۇۋەتتى. پۇلنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ مۇلايىم يىگىتنىڭ كەينىدىن راۋان بولدى. كېتىۋېتىپ ئارقىسىغا گۈمانلىنىپ قاراپ قويدى. ياغاق يۈز يىگىت ئۇلارغا ئەگىشىپ قارا كۆرۈنەر يېراقلىقتا كېلىۋاتاتتى. ئۇنى كۆرۈپ يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى. ئالدىغا قاراپ مېڭىپ، مۇلايىم يىگىتكە يېتىشىۋالدى - دە، ئۇنىڭدىن سورىدى:

— راست، ئىسمىڭ نېمە، ئۇكا، شۇ كەمگىچە ئىسمىڭنىمۇ سوراپ قويماپتىمەن؟

يازنىڭ ئىسسىق ئاپتىپى يۈسۈپ ھوشۇرنى خېلى تەرلەتكەن، گېلى قۇرۇپ، تامىقى چاكىلداپ كەتكەنىدى. شۇ تۇرقى ناۋات سالغان بىر پىيالە چاي بولسا، تاۋلاندۇرۇپ تۇرۇپ سۈمۈرۈۋالسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە! مۇشۇنداق چاغلاردا كىشىنىڭ ئېسىگە نەدىكى بىمەنە خىياللار كېلىدۇ، ئادەم شۇنداق زور بىر ئامەت كېلىش ئالدىدا تۇرغاندا چاينى ئويلاپ نېمە قىلىدۇ، قىرىق مىڭ سوم پۇلنى ئۇستەلگە تىزىپ قويۇپ، بىر سائەت، ياق بىر كۈن، ياق، بىر سوتكا قاراپ ئولتۇرۇۋېتىپ، «مۇشۇ پۇللار راستتىنلا مېنىڭ بولدىمۇ، بۇ غايىبتىنلا كەلگەن بىر ئامەت-

قۇ!» دەپ ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەۋېتىپ ئاندىن ساندۇققا، ئۇ يەردىن بانكىغا سولاش كېرەك، بانكىدىكى ھېلىقى قىز يېگىرمە مىڭ سومنىڭ بىر كۇندىلا دوملاپ قىرىق مىڭغا ئايلىنىپ قالغىنىنى كۆرۈپ ھەيران قالار. يا، گۇمان قىلىپ يۇرەرمۇ؟! ۋاي - ۋۇي جىق پۇلنىڭ، كاتتا بايلىقنىڭ غېمى نېمانداق يامان - ھە...

يۇسۇپ ھوشۇر يېگىتنىڭ ئىسمىنى سوراپ قويۇپلا ئۆز خىيالىرى بىلەن بەند بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب ئىزدەۋاتقاندەك قىلغان ھېلىقى مۇلايىم يېگىت ئۇنىڭغا خېلى ئۇزاقتىن كېيىنلا جاۋاب بەردى.

— ئىسمىنى سوراۋاتامسىز، ئاكا، ئىسمىم يۇسۇپ «ئەڭگۇشتەر».

— ۋوي، شۇنداقمۇ، — ھەيران بولدى يۇسۇپ ھوشۇر، — ئىسمىمىز ئوخشاش ئىكەن، لېكىن كەينىدىكى «ئەڭگۇشتەر» دېگىنىڭ غەلىتە ئىكەن. ئۆزۈڭمۇ ئەڭگۇشتەردەك بالا تۇرسەن، ئۇكا.

— ئەڭگۇشتەر دېگىنى، — چۈشەندۈردى يۇسۇپ «ئەڭگۇشتەر» ئۆزىنى، — مۇشۇنداق قىممەتلىك، ئېسىل ئاسارئەتىقىلەرنى ئېلىپ - سېتىپ يۇرگىنىمگە قارىتىپ خەقنىڭ قويغان لەقمى بولمامدۇ! بۇ شەھەردە مېنى لەقمىم بىلەن سورىسىڭىز بىلمەيدىغىنى يوق.

— ۋوي، شۇنداقمۇ، بۇنى بىلىپ قويغىنىم قالتىس بەلەن بولدى، — خۇشاللىنىپ سۆزلىدى يۇسۇپ ھوشۇر، — بۇرۇن مېنى خەق: يۇسۇپ سوتچى دەيدىغان، ھازىر يۇسۇپ ساقال دېسە بۇ شەھەردە مېنى تونۇمايدىغىنى يوق.

— سوتچى ۋاقتىڭىزدا ھوقۇقىڭىز بار ئىدى، خەقلەر خۇشامەت قىلىپ ئىسمىڭىزغا ئەمىلىڭىزنى قوشۇپ ئېيتاتتى دەڭا، ئەمدى پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن كارغا كەلمەس بولدىڭىز،

ئىسمىگىزنىمۇ ئاتاشقىمۇ ئاغزى بارمايدۇ تېخى، «ساقال» لا دېمىگىدى، خەقتە ئىناپ قالمىدى جۇمۇڭ، يۈسۈپكا، ئاق كۆڭۈل ئادەمدەك تۇرىسىز، خەقلەر ئىشلىرىنى پۈتتۈرۈۋېلىپلا كۆرسىمۇ كۆرمەسكە سېلىپ ئۆتۈپ كېتىۋىدىغان بولدى دەڭا، — يۈسۈپ «ئەگىگۈشتەر» توختىماي سۆزلەيتتى. يۈسۈپ هوشۇرنى هەدەپ كۆككە كۆتۈرۈپ ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان چوڭقۇر هېسداشلىقىنى ئىپادىلىمەكچى بولاتتى. يۈسۈپ هوشۇرمۇ باش لىڭشىتىپ ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى ماقۇللاپ باراتتى.

— شۇ، شۇ ئەمەسمۇ خەقتىن رەنجىگىلى بولامدۇ؟ خەق بۇياقتا تۇرسۇن، هازىر ئۆيدىكى خوتۇنغىمۇ يارىماس بولدۇقۇ، مېنى گاس، گالۋاڭغا چىقىرىۋېتىدىغان يېرىمۇ بار تېخى، خوتۇنسىز ئىش پۈتمەيدۇ، بولدى، بۇ گەپنى قويايلى، ئاتا - ئاناڭ بارمۇ؟ بولسا دېمە، نېمە ئىش قىلىدۇ، هال - كۇنىسى قانداق؟ — يۈسۈپ هوشۇرغا ئادەت بولۇپ كەتكەن بۇ گەپلەر ئۇنىڭ ئاغزىدىن خۇددى مىلتىقىنىڭ ئوقىدەك چىقاتتى. بۇ بىر يۇرۇش گەپلەر ئۇنىڭ خىزمەت ئادىتىگە سىڭىپ كەتكەنىدى. چۈنكى بۇلار ئۆز زامانىسىدا يۈسۈپ هوشۇرنىڭ ئەينىكارلاردىن سوراق ئۇستىدە سورايدىغان سوئاللىرى ئىدى. ئەسلىدە ئۆزىنى سۇرلۇك ۋە هەيۋەتلىك كۆرسىتىدىغان ئاشۇ سالاپەتلىك سوتچى ئاددىي پۇقرالىق دەرىجىسىگە چۈشۈپ، هەيۋىسى قالمىغاندىن كېيىنمۇ بۇ خىل سوراق ئادىتىنى ئۆزگەرتمىگەنىدى.

— دادام تۇرمىدە ئۆلۈپ كېتىپتىكەن، ئۇ چاغدا مەن تېخى كىچىك ئىكەنمەن...

— شۇنداقمۇ، نېمە ئۈچۈن؟ — هەيران بولۇپ سورىدى يۈسۈپ هوشۇر قوشۇمىسىنى تۇرگەن هالدا، — قايسى تۇرمىدە؟

— «يېڭى هايات» تۇرمىسىدە، — داۋام قىلدى يۈسۈپ «ئەگىگۈشتەر» قايغۇلۇق هالدا، — ئاپامنىڭ دېيىشىچە، ئازغىنا پۇل ئۈچۈن خىيانەت قىلدىڭ دەپ دادامنى ئەكىرىپ كېتىپتىكەن،

«ئوغرى» نامى ئار كەلگەن دادام تۇرمىدە ئاغرىپ ئۆلۈپ كېتىپ-تىكەن. كېيىنچە ئۇنىڭ كۆزەينىكىنى بىر كىشى ئاپامغا تاپشۇ-رۇپ بېرىپتىكەن، شۇ چاغدا ئۇ كىشى ئۆزىنى تۇرمە سوراقچىسى دەپ تونۇشتۇرۇپتىكەندۇق. ئاپام شۇ چاغدا ئۇنى نېمىدېگەن پاك نىيەتلىك ئادەم دەپ ماختاپ كەتكەنىدى، ھازىرقى تۇرمە سوراق-چىلىرى ئالارمەن - قويارمەنلەرغۇ، ھە، ئاكا، گېپىنغا ئۇر-مىغۇچە دېلونى بىر تەرەپ قىلمايدۇ، يانچۇقىغا سالمىغۇچە جىنا-يىتىنى ئېغىر دەپ تۇرغىنى تۇرغان، شۇنداقمۇ، ئاكا...

— سەن نەدىن بىلىسەن؟ — ئۆزىمۇ تۇيمىغان ھالدا قوپال ئاۋاز بىلەن سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر.

يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» ئۇنىڭ بۇ ئۇنىنى ئاڭلاپ، قىلغان گەپلىرىگە ئۆكۈنسىزلىنىپ قالدى. يۈسۈپ ھوشۇرمۇ ئۆز خىيالى بىلەن بەند ئىدى. ئۇ خىزمەت ئىشلىگەن چاغلاردا خەقتىن مۇنداق ئىنكاسلارنى زادىلا ئاڭلاپ باقمىغانىدى. شۇ تاپتا بۇ مۇلايىم يىگىت راست گەپ قىلىۋاتامدۇر ياكى يوق يەردىن پۇتاق ئۇندۇرۇ-ۋاتامدۇر؟ ئەگەر ئەھۋال راستتىنلا ئۇ دېگەندەك بولسا بۇنى ئىدارە مەسئۇلىغا ئېيتىش كېرەك. قانۇن كادىرلىرىنى ئۆز زاما-نىدىكى قانۇن ئىستىلى، قانۇن ئەخلاقى بويىچە ئىش كۆرۈشكە دەۋەت قىلىش كېرەك. بىر ئەۋلاد قېرىلار سەپتىن چىققاندىن كېيىن، ياشلارنىڭ خىزمەت ئىستىلىدا ئۆزگىرىش بولغاندۇرمۇ، ئۇلار راستتىنلا ئاشۇنداق بوشىشىپ كەتكەندۇرمۇ؟

— ئاپام يېقىندا قازا بولدى...، — يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» نىڭ سۆزى يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ خىيالىنى بۆلدى. ئۇ، بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، ئاسارئەتتىقە سودىگىرى ئۇنىڭغا بىردىنلا سەت كۆرۈ-نۈشكە باشلىدى، شۇ تاپتا ئۇ رەزىل ئەپتى - بەشىرىسىنى بىردىنلا ئاشكارىلىغان تۆھمەتخور، بەتنىيەت ئادەمگە ئايلىنىپ قالغان-دەك كۆرۈنمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ قانۇن كادىرلىرىغا تىل تەگكۈ-زۈشكە نېمە ھەددى؟! قانۇن كادىرلىرىنىڭ ھەممىسى ئاشۇنداق

نەپسانىيەتچى بولۇپ كەتكەنمىدۇر؟ ياق، بىز كونا پىشقەدەملەر بولمىدىكەنمىز، ئىلگىرىكى پاك خىزمەت ئىستىلىنى، ئېسىل ئەخلاق - پەزىلەتنى تىكلەيمىز، ئەنئەنە بايرىقى يېقىلمايدۇ... بۇنىڭ دېگەنلىرى بەلكى راستتۇر، پىكىرنى تۆۋەن قاتلامدىكىلەردىن ئېلىش كېرەك. ئۇلار راستىنى سۆزلەيدۇ، جان - دىل بىلەن خىزمەت قىلىدۇ. قۇۋلۇق، شۇملۇق قىلمايدۇ...

— ئۆزۈم تىكەندەك يالغۇز قالدىم...، — داۋام قىلدى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» ئۇنىڭ نېمە ئويلاۋاتقىنى بىلەن كارى بولماي، — ئەل - ئاغىنىلەرنىڭ كۇشكۇرتىشى بىلەن چىرايلىق بىر قىزنى ئېلىپ قېچىپ كېلىپ «قازانچى» مەھەللىسىدە ئۆي تۇتۇۋالدىم، ھازىر ئۆيدە خوتۇن بىلەن ئۆتىمەن. تالادا مۇشۇنداق كونا نەرسىلەرنى يىغىش بىلەن جان باقىمەن.

— بۇ نەرسىلەر دائىم ئۇچراپ تۇرامدۇ؟ — سورىدى يۇسۇپ ھوشۇر خىياللىرىنى بىر ياشقا ئاچىقالماي، — سودا بولماي قالغاندا قانداق قىلىسىلەر؟ مال ئىگىلىرى ئۆزلىرى ئىزدەپ كېلەمدۇ ياكى بىكار يۈرەمسىلەر؟

— سودىمىزمۇ رىزقىمىزغا تۇشلۇق بولۇپ تۇرىدۇ، — دېدى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» ئىككىلەنمەي جاۋاب بېرىپ، — ئادەم ئۆلمەس، رىزقى تۈگىمەس دېگەن شۇ ئىكەن، بەزىدە كۆپ، بەزىدە ئاز تاپمىز، ئىشقىلىپ بوش كەلمەي جان بېقىپ كېتىۋاتىمىز، ھە، راست، ماۋۇ ئىشىمىزنى بىرىگە تىنىپ يۈرمەك جۇمۇ، ھەتتا ئۆيدىكىلىرىڭىزغىمۇ ئېيتماك، بىراقلا پۇلنى كۆرسەتسەڭىز بولمىدىمۇ، ئۇلار پۇلنى كۆرگەندە، پايدا ئالغاندا خۇش بولىدۇ، مۇنداق ئىش دېسەڭىز، قورقۇپ ھەرگىز قوشۇلمايدۇ. سىزنىمۇ يىراق تۇرغىن دەيدۇ، مېنىڭ خوتۇنۇمۇ باشتا بۇ ئىشنى قىلماڭ، ھۆكۈمەت پۇلىڭىزنى تارتىۋالسا ۋەيران بولۇپ كېتىسىز دەپ تۇرۇۋالغانىدى، قۇلاق سالماي قىلىۋەردىم، خو-

تۇن كىشى نېمىنى بىلەتتى، چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا، ئەمدى بولسا لوق ـ لوق پۇلنى كۆرۈپ، ۋىيىەي ئوبدان ئوقەت ئىكەن، مۇشۇ ئىشنىلا قىلىڭ، دەپ ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپتۇ، خوتۇن كىشى دېگەننىڭ گېپىگە كىرمىگۈلۈك ...

— خوتـۇن كىشىگـە دەپ يـۇرىدىغان ئىش ئـەمەس ـ دە بۇ، — جاۋاب بـەردى يۇسـۇپ هوشۇر ئۇنىڭ گەپلىرىگە قايىل بولۇپ، — هازىر ئۆيدە ئۇچ جانلا قالدۇق، ئوغۇللىرىمنىڭ كىـ چىكى خىزمەتتە، تېخى ئۆيلىگىنىم يوق، مانا مۇشۇنداق بىرنى ئىككى قىلىپ ئۆيلەيمەن دەۋاتىمەن، قالغان تۆتى ئۆي ـ ئوچاقـ لىق بولۇپ كەتتى، كۆپىنچە ئۆيدە خوتۇن ئىككىمىز يالغۇز قېلىۋاتىمىز، بىزنىڭ ئىشىمىز بىلەن بالىلارنىڭ ئانچە كارى يوق.

— خوتۇن كىشىنىڭ گېپى ئۇششاق دەڭا، ئاكا، — دېدى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» ئىنتايىن ئېهتىيات بىلەن سۆزلەپ، — خوتۇن كىشى دېگەن قولىڭىزغا كەلگەن پايدىنى پاپسام پىشارمۇ، كۆمسەم پىشارمۇ دەپلا قاچۇرۇپ قويىدىغان خەق دەڭا، مەن مانا مۇشۇ ئوقەتنى قىلىۋاتقىنىمغا ئون يىلغا يېقىن بولدى، مەيلى ئىشىنىڭ، مەيلى ئىشەنمەڭ، بۇ ئىشنى قوينۇمدا ياتقان خوتۇنۇمـ غىمۇ تىنمايمەن، خوتۇن دېگەنگە دەيدىغان گەپ بار، دېمەيدىغان گەپ بار، بايىمۇ دېدىم سىزگە، خوتۇن كىشى دېگەن بىر بۇغداي بىلەن سەمرىپ، بىر بۇغداي بىلەن ئورۇقلايدىغان خەق. مېنىڭ خوتۇنۇمۇ تازا مۇهىم ئىشلاردا ئۇنى، بۇنى دەپ ئۇششاق گەپ قىلىپ بېشىمنى ئايلاندۇرىدۇ، خوتۇننىڭ ئەلپازىغا قارىسام، مۇشۇ ئوقەتتىنمۇ قۇرۇق قويغۇسى بار تېخى.

ئۇلار پاراڭ بىلەن يۇسۇپ هوشۇرنىڭ مەهەللىسىگە يېتىپ كەلگەنلىكىنى سەزمەي قېلىشتى.

— پاراڭ بىلەن مەهەللىگىمۇ كېلىپ قاپتۇق، — دېدى يۇسۇپ هوشۇر ئەتراپىغا زەن سېلىپ قاراپ.

مەھەللىدە ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار ئون چامدام نېرىدا ئەتراپى شاخ ـ شۇمبىدا چىتلانغان، دەرۋازا ئورنىدا ئەسكى ئىشىك ئورنىتىلغان تاشلاندۇق قورۇنىڭ قېشىغا كېلىپ توختىغاندا يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» ئۇنىڭغا سوئال نەزىرىدە تىكىلدى ـ دە:

— ئىجارىگە ئولتۇرامسىز نېمە، ئاكا، نېمانداق ۋەيرانە قورۇ بۇ، پۇل بولغاندىكىن گاچچىدا تام ئېتىپ دەرۋازا قىلمۇال-سىڭىز بولمامدۇ، ئەتراپىغا ئۆي سالسىڭىز، ئاققۇنلار ئىجارىگە ئولتۇرمامدۇ؟ ھە، بوپتۇ، سىزنىڭمۇ ئويلىغىنىڭىز باردۇر، مۇشۇ ئوقەتتىن كېيىن، پايدىسىغا مەن دېگەنلەرنى قىلمۇېلىڭ. ئىجارىدىنمۇ خېلى پۇل تاپقىلى بولىدۇ.

— ئېيتقىنىڭدەك بولۇپ قالار، ئۇكا، مۇشۇ ئەڭگۈشتەرلەرنىڭدىن ئاز ـ تولا نەپ ئالسام شۇنداق قىلارمەن. دېمىسەڭمۇ خېلى ئاۋاللا قىلمۇالاتتىم، لېكىن بۇ زەيكەشلىكتە تام تۇرمايدۇ، دەرۋازا قىيسىيىپ قالىدۇ، چىقىمنىڭ ئۈستىگە چىقىم ...

— كىرىم دېگەننى ئەمدى كۆرىسىز ـ دە، ئاكا، — ئىشەنچلىك دېدى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

— خۇدا خالىسا، ئېيتقىنىڭدەك بولۇپ قالار، — دېدى يەنە يۇسۇپ ھوشۇر، — ئۆمرۈم مۇشۇ زەيكەشلىكتە جان قىيناپ ئۆتتى. خوتۇن، جاينى سېتىپ، بىنادا ئولتۇرساق بولمامدۇ، پۇت ـ قولۇمدىن ئايرىلدىم، دەيدۇ، لېكىن مەن خوتۇننىڭ گېپىگە كىرىدىغان ئادەم ئەمەس ـ دە، «بىنا دېگەندە تۆت تامنىڭ ئىچىدە سولىنىپ ئولتۇرسەن، ھەرىكەت يوق، سېنى تۆت تام يەيدۇ، تېخىمۇ كېسەل بولىسەن» دېدىم، قورۇ دېگەن كەڭ زېمىن، بۇ يەردە ھەرىكەت قىلىسەن، تېنىڭ ساق، تالاغا چىقساڭ باغ ھەممە ياق! قانداق، ئۇكا، شائىرمىكەنمەن؟

— ناھايىتى ياخشى ئويلاپسىز، ئاكا، — زوقلىنىپ تۇرۇپ جاراڭلىق ئاۋازدا ماقۇللىدى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر»، — بىر ئىشقا

كۆزىڭىز يېتىدىغان بەكمۇ ئاقىل كىشى ئىكەنسىز جۇمۇڭ، مۇ-شۇنداق تەۋەككۇل قىلمايمىچۇ، بىر ئىشنى باشقا ئاچىققىلى بول-مايدۇ.

— سېنىڭدىن نەپ تېگىپ قالسا، ئۇكا، شۇ پۇلغا بۇ يىل كۇزگىچە قورۇنى ياساپ گۈلدەك قىلىۋېتىمەن، شۇ چاغدا بىر ئولتۇرۇپ كېتەرسەن.

— ئەلۋەتتە، ئاكا، مەنمۇ يېڭى جاينى مۇبارەكلەپ قۇرۇق كەلمەيمەن! — يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» كۆڭلىنى ئىزھار قىلغان-دەك خۇش پېئىل سۆزلىدى، — شۇ چاغدا مېنى چۈشىنىپ قالىسىز، ھازىر دېسەم، مېنى زەي سالماي پو ئاتىدىغان، سۇنى كۆرمەي ئۆتۈك سالىدىغان، چەللىدە ئات چاپىدىغان نەرسىكەن دەپ قالماڭ، ئاكا.

— ياقەي، ئادەمنىڭ يېتى يوق دەۋاتاتتىڭ، ئاڭغىچە تۇغ-قانىنمۇ بولۇپ كېتەرمىز، خۇش، سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇر، ئۆيگە كىرىپ بىر پىيالە چاي ئىچىپ چىقامسەن، ھەدەڭنىڭ ئەتكەنچېينى ئىچسەڭ، غىچچىدە قايماق، ئاغزىڭدا قالىدۇ.

— خۇش، ئاكا، باشقا ۋاقىتتا بەھۇزۇر ئولتۇرمامدۇق، ھازىر سىزمۇ، مەنمۇ ئالدىراش، يەنە بىر يەرگە كونا زامانىنىڭ تۆت پۇتلۇق داڭقىنى بارغۇ، شۇنى ئاپارماقچىدىم، مېنى كۈتۈپ قالىدۇ. ۋەدە يالغان بولۇپ قالسا، ئۆزىڭىز بىلىسىز، تاپاۋەتكە زىيان. ۋەدىسىزدە تۇرساق سودىمىز ئىشەنچلىك، يۈزىمىز يورۇق بولىدۇ، ئىشىمىزمۇ ئىلگىرى باسىدۇ...

«يەنە كاسلىدى، — دەپ ئويلىدى يۇسۇپ ھوشۇر ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇپ، لېكىن ئۇ تۇرۇپلا شۇنداق ئويلىغىنىغا خىجىل بولۇپ قالدى، — ياق، بۇ سۆزمەن يىگىت ئىكەن، ئۇنىڭ توغرىسىدا ھەرگىزمۇ بىمەنە خىياللاردا بولساق بولماس...»

— سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇر، ئۇكا، — دەپ تەكرارلىدى

ئۇ، — مەن ئۆيگە كىرىمەن - دە ھەدەڭنىڭ ساندۇقىدىن چەكنى ئاچقىمەن، ئاندىن بانكىغا بارىمىز، ئاندىن سېنى يولغا سالىمەن، ئاندىن ...

ئۇ، «ئاندىن سەندىن ئالغان نەرسىنى باشقا بىرىگە ساتىمەن! ...» دېمەكچىدىيۇ، لېكىن ھېلىقى ياغاق يۈزنىڭ «بۇ ئىشنى ئاۋۇنىڭغا ھەرگىزمۇ چاندۇرۇپ يۈرمىگىن جۇمۇ، ئاكا» دېگىنى ئېسىگە چۈشۈپ دۇدۇقلاپ تۇرۇپ قالدى - دە، ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا گەپ قىلدى:

— بىز بارغۇچە بانكا ئېتىلىپ قالمىسا بولاتتىغۇ، ھوي تېزرەك بولمىساق، ئۇلگۈرەلمەيدىغان ئوخشايمىز، يەنە بىر ساەت قاپتۇ، ۋاقىتنىڭ شۇنچە تېز ئۆتكىنىنى قارا.

— ئۇنداقتا گەپنى سوزمايلى، ئاكا، تېزرەك ھەرىكەت قىلايلى، بانكا تاقىلىپ قالسا ھەر ئىككىمىزنىڭ ئىشىغا دەخلى يېتىدۇ، بايا دېدىمغۇ، ۋاقىت — نەپ - پايدا، ۋاقىت — پۇل دەپ، كېچىكسەك سودا سۇغا چىلىشىدۇ. ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمەي قالىسىز، بارماق چىشلىگەن بىلەنمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ.

— شۇنداق بولسۇن ئەمىسە، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ گېپىنى قوللاپ، — سېنى ئۆيگە تەكلىپ قىلمىدىم، كىرىپ كېتىۋەردىم جۇمۇ.

— ۋاي، بولدى كىرىپ كېتىۋېرىڭ، ئاكا، مەن ئاۋۇ دوقمۇشتىراق تۇرۇپ تۇراي، — يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» شۇ گەپنى قىلىۋېتىپ، تېخىچە قاراپ تەكەللۇپ قىلىپ تۇرغان يۈسۈپ ھوشۇرنى مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ ئۆيگە كىرگۈزۈۋەتكىسى كەلدى. ئىچىدە: «ئەزمەڭنى ئەزمەي ماڭساڭچۇ، ئاكا، ھازىر سېنىڭ ئۆيۈڭگە كىرىپ بىر چىنە يۇندىدەك ئەتكەنچىيىڭنى ئىچىش مۇھىم ئەمەس، ساندۇقۇڭدىكى يىگىرمە مىڭنى قومۇرۇش مۇھىم! ...» دېگەنلەرنى ئويلىدىيۇ، ئاغزىدىن چىقىرالمىدى. يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ دوقمۇشقا كەت-

تى. يۇسۇپ هوشۇر ئۆيگە تېزلا كىرىپ كەتتى. ئەتراپى شاخ-شۇمبىلار بىلەن چىتلانغان قورۇدا ئۇنىڭ بېشى غىل - پال كۆرۈندى، ئارقىسىدىنلا «غارت» قىلىپ ئىشىك ئېچىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ئۆي ئىچى تىمتاسلىقىغا چۆمگەنىدى. يۇسۇپ هوشۇر ئۇياق - بۇياققا كۆز يۈگۈرتكىنىچە دالان ئۆيدىن ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى. قەدىمىنى ئېھتىيات بىلەن بېسىپ ساندۇق تەرەپكە ئۆتتى. ئايالى قوشنىلارنىڭكىگە چىقىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئۆيدە كۆرۈنمەيتتى. بۇمۇ ياخشى بولدى، ئوغلىمۇ چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن، ئازراق دەم ئېلىپ خىزمەتكە كەتكەن بولسا كېرەك، ئۇمۇ كۆرۈنمەيتتى. دېمەك، ئىش ئوڭغا تارتتى دېگەن گەپ. ئۇ، ئۆيگە كىرىشتىن ئاۋال ساندۇقتىن پۇل چېكىنى قانداق ئېلىشنى ئويلاشمىغانىدى. ئۆيدە ئايالى تىساخان بولۇپ قالغان تەقدىردە بىرمۇنچە ماجىرا قىلىش، ئۆز گېپىنى يورغىلىتىپ چەكنى بەرمەي، شۇنىڭ بىلەن تەييار پايدىدىن قۇرۇق قويغان بولاتتى. خوتۇن خەق مۇنداق ئىشلاردىن قانچىلىك پايدا تېگىشىنى قانداق بىلسۇن؟ ئاۋۇ ئۆز مەنپەئىتىنى ئويلىماي باشقىلارنىڭلا مەنپەئىتىنى ئويلايدىغان ئاق كۆڭۈل ئادىل سودىگەر هەققىتەنمۇ ئىسمى - جىسمىغا لايىق ئەڭگۈشتەر ئىكەن... يۇسۇپ هوشۇر كاللىسىغا كەلگەن بۇ خىياللارنى نېرى قوغلىۋېتىپ، ئايالى قويىدىغان يەردىن بىر كاللەك ئاچقۇچنى ئىزدىدى. لېكىن، تاپالمايۋاتىتى - تىت بولۇپ كەتتى. يۈزىگە قىزىللىق يۈگۈرۈپ، بېشى ئېغىر يۇكتىن ساڭگىلاپ كەتكەندەك تۇيۇلدى، خوتۇنى كىرگۈچە هەممە ئىشنى پۈتتۈرۈپ ئۆيدىن چىقىپ كەتمەي بولمايتتى. لېكىن قېرىنىشقاندەك ئاچقۇچ هېچ يەردىن تېپىلمايۋاتاتتى. يۇسۇپ هوشۇر هەممە يەرنىلا تىمىسقىلاپ ئۆينى قېزىۋەتتى. ئاخىر كىگىز قېتىنى ئاختۇرۇۋېدى، ئاچقۇچ شۇ يەردىن تېپىلىپ قالدى. يۇسۇپ هوشۇر خۇشاللىقىدىن ئۇھ تارتىۋەتتى،

نېمىلا بولسۇن، ئاچقۇچ تېپىلغانىدى. ساندۇق ئېچىلدى. ئەمدى ئۇنىڭغا ھېچكىم دەخلى قىلالمايتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ساندۇق تېگىگە يېيىپ سېلىنغان كونا گېزىتلەر ئاستىدىن پۇل چېكىنى ئېلىپ قاتلاپ يانچۇقىغا سالدى، ساندۇق ئاغزىنى يېپىپ، قۇلۇپىنى ئەتكەندە جۇپ ھالقىلىق ساندۇق تۆمۈرى جاراڭلاپ كەتتى. يۈسۈپ ھوشۇر بىخەستەلىكى ئۈچۈن كايىدى. ئەگەر قورۇدىكى يازلىق چايخانىدا ئايالى بولغان بولسا بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ يۈگۈرۈپ كىرگەن بولاتتى. يۈسۈپ ھوشۇرغا ھازىر بەزى چۆچەكلەردىكىدەك، ئۆز پۇلىنى ئۆزى ئوغرىلاۋاتقاندەك سېزىلمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ بۇ خىل ھېس - تۇيغۇسى ئۇزۇنغا سوزۇلمىدى. ساندۇقتىن چىققان ئاۋاز يازلىق چايخانىدا نېمىنىدۇر كىتىرلىتىپ يۈرگەن ئايالىنىڭ دىققىتىنى تارتماي قالمىدى.

— ئىچكىرى ئۆيدىكى قايسىڭلارۇي؟ — يازلىق چايخانىدا تۇرۇپ ۋارقىرىدى ئايالى، — نېمە تاراق - تۇرۇق ئۇ؟

— مەن، مەن، خوتۇن، مەن، — جاۋاب بەردى يۈسۈپ ھوشۇر تىترىگەن ئاۋازدا، — ئوغرى كىرگەندەك نېمانچە ئەنسىز ۋارقىرايسىلەر، خوتۇن، بىلمىدىڭلارمۇ، ئۆيدىن ماتېرىيال ئىزدەۋاتىمەن.

— ھە، بازاردىن قايتىپ كەلگىنىمىدىڭلار، — ھويلىدا تۇرۇپلا ۋارقىرىدى ئايالى، — يېتىپلا كەتتىڭلارغۇ، قورسىقىڭلارمۇ ئاچمىدىمۇ؟

— ياق، خوتۇن، قورسىقىم ئاچمىدى.

— بىر يەرگە بارىمەن دەپ قويۇپ كەتسەڭلار بولمامدۇ، تاماق سوۋۇپ زوقۇم بولۇپ قالدى، ۋاقتىدا تامىقىنىمۇ يېمىگەن، ئەگلەككە چىقىپ ئەرگە تېگىپ كەتكەندەك ئىش قىلدىڭلار، ۋاي، ئاڭلاۋاتامسىلەر ياكى تۆت تامغا گەپ قىلىۋاتىمەنمۇ، نېمانداق ئۇنۇڭلار يوق، ئۆيدە ئايلىنىپ يىقىلىپ چۈشمىگەنسىلەر، — ئايالىنىڭ تىۋۇلاشلىرى تۇرۇپلا غۇتۇلداشقا ئۆزگەر-

دى، — مۇشۇ ئادەم يېقىندىن بۇيان ئەلەڭ - سەلەڭ بولۇپ يۈرەتتى، كىگىزنىڭ يىرتقىغا پۇتىنىڭ باشمالتىقى كىرىپ قېلىپ، دۇم چۈشمىگەندۇر، ئۆتكەندە شۇنداق بولۇۋېدى، شۇنىڭ ياقى ئۇ ئۆيگە دەسسىمەس بولغان، بۇگۈن كىرىپ چىقالماسلا بولۇپ كېتىپتۇغۇ؟...

ئايالى چايخانىدا قاچا - قومۇچلارنى يېسىقتۇرغاچ سۆزلىدى، ئاندىن ئېتەكلىرىنى قېقىشتۇرۇپ ئورنىدىن تۇردى - دە، ئۆي تەرەپكە ماڭدى، يۈسۈپ هوشۇر ئىشنى پۈتتۈرۈپ ساندۇقنى قۇلۇپلىغاندىن كېيىن، ئاچقۇچلارنى قويۇشقا ئۇلگۈرگەنىدى. شۇ ئەسنادا ئايالىنىڭ ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلاندى. يۈسۈپ هوشۇر بۇنى ئاڭلاپ تەمتىرەپ قالدى، ئايالى بوسۇغا ئاتلاپ كىرگەندە ئۇ هەممە ئىشنى پۈتتۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغىلا كېلىپ بولغانىدى.

— ئۆيدە شۇنچە هايال بولغۇدەك نېمە ئىش قىلدىڭلار؟ — گۇمانسىراپ قاردى ئايالى ئۇنىڭغا، — سانداقنى ئاختۇردۇڭلار. مۇنېمە، چەكنى ئېلىپ يۈرمىگەنسىلەر، ۋاقتىمۇ توشۇپ قالغاندى، ئۆسۈمنى قوشۇپ يەنە بانكىغا قويساق بولاتتى، ئۇنى يالغۇز سىلەرگە بەرگەن بىلەن قاملاشتۇرالمايسىلەر، ئاشۇ چاغدىكىدەك چۈشۈرۈپ قويۇپ، ئىزدەپ يۈرمەيلى يەنە.

— نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ يۈرىسەن، خوتۇن، كىچىك بالا بولغىدىم، ئۇ چاغدا شۇنداق بولۇپ قالغان، كۇزىمۇ كۇندە سۇنۇۋەرمەيدۇ، — يۈسۈپ هوشۇر ئۆزىنى ئاقلىدى، ئايالىنىڭ «پۇل چېكى» هەققىدىكى سۆزى ئۇنى خىلى تەرلەتتى. ئەما خوتۇنى ئۇنىڭ ئالغىنىدىنمۇ گۇمانلىنىپ يۈرمىدى. ئەيتاۋۇر، يۈسۈپ هوشۇر بۇگۈن ئايالىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىيالمىدى. نىساخان بۇگۈن ئۆز ئېرىنىڭ غەلىتە قىلىقلارنى قىلىپ يۈرگىنىنى ئويلىدىيۇ، لېكىن بۇ ئويغىمۇ كۆڭلىنى تازا توختىتالمىغاچقا، شۇ زامان خىيالىدىن چىقىرىۋەتتى.

— نەگە؟ — تەقەززالىق بىلەن سورىدى ئايالى، — بۇگۈن

بەكلا ئالدىراشقۇ ئۆزلىرى، نېمە ئىش قىلىۋاتىدىلا؟

— كونا ئىش، خوتۇن، كونا ئىش، بىرىنىڭ ماتېرىيالى مېنىڭدە ئىدى، ئاپېرىپ بېرەي دەۋاتىمەن، — يالغان ئېيتتى يۈسۈپ هوشۇر. ئۇ، بۇ گەپنى قىلىپ، كۆڭلى ئەسكى بولدى، چۈنكى، ئۇ شۇنچە يىللارنى بىللە ئۆتكۈزگەن قەدىناس ھەمراھىغا بۇگۈن تۇنجى قېتىم يالغان سۆزلەۋاتاتتى.

— ئۇنداق بولسا ئۆيگە ئىتتىكرەك قايتارسىلەر، — دېدى نىساخان ئېرىگە كۆيۈنۈپ، — كوچىدا كەچكىچە لاغايلاپ يۈرۈۋېرەسەڭلار، بىز ئۆيدە ئەنسىرەپ قالىدىكەنمىز.

— بولىدۇ، خوتۇن، بولىدۇ، — يۈسۈپ هوشۇر ئايالىدىن شۇنداق ئاسان قۇتۇلغىنىغا خۇشال ئىدى. ئۇ قورۇ سەينىسىنى بېسىپ ئۆتۈپ چىتلاق توسۇققا يانداش قويۇلغان. كونا ئىشكىدىن چىققاندا ئۆزىنى خۇددى تۆمۈر قەپەستىن قۇتۇلۇپ ئەركىن دۇنياغا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇشتەك هېس قىلدى. نېرىقى دوقمۇشتا يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» ئۇنى تۆت كۆز بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى. مەھەللىنىڭ نېرىسىدىكى كونا تاشلاندۇق ئىسكىلاتىنىڭ قىيسىيىپ قالغان ئېگىز تاملىرىغا يۆلەپ سېلىنغان غوجا تامنىڭ كەينىدە تۇرغان يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى.

— چاتاق يوقتۇر، ئاكا؟ — سورىدى ئۇ تەقەززالىق بىلەن.

— چاتاق يوق، ئۇكا، هەممىگە ئۆزۈم ئىگە، — يۈسۈپ هوشۇر بىردىنلا ئۇنى ئالدىراتتى، — ماڭايلى، بانكا ئېتىلىپ قالمىسۇن يەنە.

— يەڭگىمىز كۆرۈپ قالمىغاندۇر؟ — ئالدىراپ سورىدى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» ئىتتىك كېتىۋاتقان يۈسۈپ هوشۇرنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنىڭغا يېتىشىپ مېڭىشقا تىرىشىپ، — نېمانچە قورقىسىز؟

— ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم ئۆز پۇلۇمنى ئۆزۈم ئوغرىلىغاندەك ئىش قىلىۋاتىمەن! — دېدى يۈسۈپ هوشۇر يا خۇشاللىدىن

ىنىش، يا قايغۇرۇشنى بىلەلمىگەن كىشىدەك تۇزلا سۆزلەپ، — خوتۇنۇمغا يالغان ئېيتقىنىمنىمۇ مۇشۇ، ئۇنىڭدىن ئېچ سىرىمنى يوشۇرغىنىمنىمۇ مۇشۇ، خوتۇندىن بىسوراق ئىش قىلغىنىمنىمۇ مۇشۇ، ئۇكا... ئىشقىلىپ، يەڭگەڭنى ئەمدى ئۆمرۇمدە بىر قېتىم خاپا قىلمىدىغان بولدۇم. مېنىڭدىن كۆڭلى تازا رەنجىيدىغان بولدى، بوپتۇ، ھازىرچە كۆڭلى رەنجىپ تۇرسۇن. بىرەمدىن كېيىن تازا جىق پۇل بىلەن كۆڭلىنى ئېلىۋالارمەن، شۇ چاغدىلا ئۇنىڭغا دېمىگەن ئىشىمنىڭ قانچىلىك زور خۇشاللىق ئىكەنلىكىنى بىلىپ، مېنىڭدىن ئاغرىنغىنىغا پۇشايمان قىلمىدۇ تېخى، قانداق دېدىم، ئۇكا؟

— شۇنداق بولمايچۇ! — قۇۋۋەتلىدى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىگە قىزىللىق توشقان ھالدا، بۇ ئۇنىڭ خۇشاللىقىدىنمۇ، قورقۇنلىقىدىنمۇ ياكى تېزلا كېلىۋاتقان ئامەتتىنمۇ ئەيتاۋۇر بىلگىلى بولمايتتى. بەزىدە تاسادىپىي ئۇچرىغان بايلىق كىشىنى شۇنداق ئېسەنكىرىتىپ قويىدۇ، بايلىقنىڭ كۈچ - قۇدرىتىنى پەقەت ئىنسانلارلا بىلىدۇ، شۇنچە تەڭداشسىز بايلىقلارنى ئۆزىگە يوشۇرۇپ تۇرغان زېمىن قىلچە كۆرەڭلەشنى بىلمەيدۇ، بۇ ئاچ كۆز ئىنسان شۇ بايلىقنىڭ يارماقچىلىق بىر پارچىسىگە ئېرىشىپ قالسىلا، ھەممىنى يۇتۇۋېلىشقا ئالدىرايدۇ. ھازىرمۇ يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» خۇددى شۇنداق ھېسسىياتتا ئىدى. يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ ھېسسىياتىمۇ بۇنىڭدىن ئانچە پەرق قىلمىپ كەتمەيتتى. پەرق بار دېسەك، ئۇ ئۆز نېسىۋىسىگە شۈكرى قىلىپ ياشاۋاتقان بىر بەندە ئىدى، خالاس. ئۇ، پەقەت يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» كۆتۈرۈپ كەلگەن ئاشۇ يارماقنىڭ ۋەسۋەسىسى بىلەنلا بۇ پايدىغا يامىشىدىغان ئاچ كۆز ئىنسانغا ئايلىنىپ قالدى.

— خوتۇن خەق دېگەن ھەرقانچە رەنجىسىمۇ پۇلنى كۆرگەندە خۇش بولۇپ ئېچىلىدۇ، — يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر»نىڭ بۇ سۆزى ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزدى، ھەر ئىككىسى ئۆز خىيالى، ئۆز

هەلەكچىلىكى بىلەن ئالدىراپ ماڭغاچقا گەپنىمۇ ئالدىراپ قىلاتتى. گەپنىڭ مەنىسىنىمۇ ئالدىراپ چۈشىنەتتى. يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» كۆڭلىدىكى سۆزنى ئېيتىشقا ئالدىرايتتى، — خۇددى ئاشۇ ئايالالارغا ئوخشاش، يەڭگەمىمۇ، قولىڭىزدىكى نۇرغۇن پايدىنى كۆرۈپ بايىقى يالغان سۆزلىگىنىڭىزنى كەچۈرۈڭ، سىزنى دانىشمەن ئادەم ئىكەن دەپ ئاپىرىن ئوقۇيدۇ، تېخى.

— پايدىنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ كەتكىنىدىن يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ قالمىسىلا بولاتتىغۇ دەپ بەك ئەنسىرەيمەن، ئۇكا، يۈرەك كېسىلى بار ئەمەسمۇ ئۇنىڭ، بەك خۇشال بولسىمۇ، بەك قايغۇرۇپ كەتسىمۇ بولمايدۇ. بايا چەكنى ئۆيدىن ئاچقىۋېتىپ پۈت ـ قولۇمدا جان قالمىدى، بۇ، ئۇنىڭدىن قورققىنىمدىن دەۋاتامسەن؟ ياقەي، ئۇنىڭغا ئېيتماي چەكنى ئاچقىۋاتقىنىمنى شۇ ھامان ئۇقۇپ قالغان بولسا خاپا بولۇپ يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ كەتسە قانداق قىلاتتىم، ئۇنى تاشلاپ كەتكىلى بولمايتتى، سوددىنىمۇ قۇرۇق قالاتتۇق... قانداق دېدىم، ئۇكا.

— خۇدايىم بىر ساقلاپتۇ، ئەمىسە، — دېدى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر»، ئۇنىڭ بۇ گەپنى قىلىشىدا ئۆزىنى كۆزدە تۇتقىنىمۇ ياكى يۈسۈپ ھوشۇرنىمۇ پەقەت بىلگىلى بولمايتتى.

— ئىتتىكرەك ماڭايلى، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭغا، يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» بۇ گەپتىن خۇشاللىنىپ يەرنى گۈرسۈلدىتىپ دەسسەپ مېڭىشقا باشلىدى.

IV

بانكا ئوچۇق ئىدى. يۈسۈپ ھوشۇر ئىختىيارسىز خۇشال بولۇپ كەتتى. ھەرھالدا بانكا ئېتىلغىچە ئۇلگۈرگىنى ناھايىتى كاتتا ئىش بولدى. بانكىنىڭ ئەينەكلىك چوڭ ئىشىكىدىن كىرگەن يۈسۈپ ھوشۇر كاسسىدا ئولتۇرىدىغان تونۇش قىزنى كۆز يۈگۈرتۈپ ئىزدىدى. بانكا خادىملىرى ئىشتىن چۈشۈشكە يەنە

يېرىم سائەت ۋاقىت قالغاندى. بانكىدا پۇل ئالىدىغان ئادەممۇ ئاز ئىدى. ئۇ، ئۆزىنىڭ تونۇش قىزىنى تېزلا تېپىۋالدى. خادىم قىزمۇ ئۇنى كۆرۈپ تۆمۈر رېشاتكىلىق توسۇقىنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئىللىق كۈلۈمسىرىگىنىچە ئۇنىڭ بىلەن ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن سورىدى:

— ھە، يۈسۈپكا، كەچ كىرگەندە بۇياقتا كېلىپ قاپسىزغۇ؟

— ھە، چەكتىكى پۇلنى ئالاي دېۋىدىم، سىڭلىم ...

— نېمىشقا؟ — سورىدى قىز ھەيران بولۇپ، — مۇنچىلىك پۇلنى كەچ كىرگەندە ئېلىپ نېمە قىلىسىز؟

— لازىم بولۇپ قالغاندى، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاراپ. ئۇ، ئۆزى بىلەن بىللە بانكىغا كىرگەن يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر»نى كۆز يۈگۈرتۈپ ئىزدىدى. ئۇ خېلىلا يىراقتا تۇرغان بانكىنىڭ مەرمەر تۈۋرۈكلىرىنىڭ ئارقىسىدا كەپكىسىنى كۆزىگىچە چۆكۈرۈپ كىيىۋېلىپ، ئۆزى تەرەپكە دۈمبىسىنى قىلىپ تۇراتتى. نېمىگە ئۆزىنى شۇنچە يىراق قاچۇرىدۇ، بانكىنىڭ پۇل قويۇلغان كاسسىسى تەرەپكە يۈسۈپ ھوشۇر بىلەن بىللە يۈرەكلىك قاراپ تۇرۇۋېرمەي، يېڭى كۆيىگوغۇلدەك يەرگىلا ئېڭىشىپ تۇرىدىغۇ...

يۈسۈپ ھوشۇر يۈسۈپ «ئەنگۈشتەر»نىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ بۇ غىل ـ پال خىيالدىن گۇمانلىنىپ كەتمىدى. گۇمانلىنىش ئويىمۇ يوق ئىدى. بانكىدىن پۇلنى ئۇ ئالمىغاندىن كېيىن ئاشۇنداق چاتىقى يوق تۇرۇۋېرگەندۇر ياكى بولمىسا بۇ يەردە بىكار لاغايلاپ يۈرسە باشقىلارنىڭ گۇمانلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ يەردىن باش كۆتۈرمەي تۇرۇۋاتامدۇر...

— نېمىگە شۇنچە ئالدىراپ پۇلنى ئالىدىغان بولۇپ قالدىڭىز؟ — قىز پۇل چېكىنىڭ ئالدى ـ كەينىگە سىنچىلاپ قارىۋەتكەندىن كېيىن، سۆزىنى داۋام قىلدى، — يەنە بىر ھەپتىلا مۇددىتى قاپتىكەن، مانا سومدىن ئوشۇق پۇل ئالاتتىڭىز ئىكەن، بەش يىللىق قويۇپتىكەنسىز ـ ھە؟

— مىڭ سومدىنمۇ جىقراق پايدا چىقىپ قالدى، — دېدى يۈسۈپ هوشۇر ئالدىراپ سۆزلەپ، — قېنى، سىڭلىم، بېرىۋېرە-ڭە، تېزرەك بولۇڭ، ئىشىم ئالدىراش ئىدى...

— بولمايدۇ، يۈسۈپكا، پۈلىڭىزنىڭ ئۆسۈمى ئادەتتىكى مۇددەتسىز پۇل ئامانىتى قاتارىدا ھېسابلىنىپ قالىدۇ. زىيان تارتىسىز، غۇلىچى تۇغەپ، غېرىچى قالغاندا پۈلنى ئېلىۋالىمەن دېگىنىڭىز نېمىسى؟ — قىز ئۇنىڭ بانكا ئۆسۈمى ھەققىدە ئانچە خەۋىرى يوقلۇقىدىن تىت - تىت بولۇپ سۆزلىدى، — يەنە بىر ھەپتە تۇرۇپ تۇرۇڭ!

— زۆرۈر ئىش چىقىپ قالدى، سىڭلىم، — دېدى يۈسۈپ هوشۇرمۇ ئۆزىنىڭ سۆزىنى قۇۋۇەتلەپ، — بەرمىسىڭىز بولمايدۇ، بولۇڭ، بېرىۋېتىڭ، بەرمىسىڭىز مېنىڭ ئىشىمغا ناھايىتى زور زىيان سالغان بولىسىز؟

— ئېيتىڭا، يۈسۈپكا، قانداق زۆرۈر ئىش ئۇ، پەرھاتنىڭ توي ئىشىمۇ، يە؟ ئۇنداقتا، نىساخان ھەدەم بىللە كەلمەپتىغۇ، ھېچبىر دېگىنىز يوققۇ، — قىز ئۇنىڭدىن گەپ كوچىلاپ سو-راپ. قانداق زۆرۈر ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەكچى بولدى. لېكىن، يۈسۈپ هوشۇر تەرسالىق قىلىپ بۇ توغرۇلۇق زادىلا ئېغىز ئاچمىدى.

— بېرىۋېرىڭە، سىڭلىم، ئۆسۈمى بولمىسىمۇ مەيلى، — دېدى يۈسۈپ هوشۇر قىزغا ۋە ئىچىدە: «سىزنىڭ مىڭ سومىڭىز قانچىلىكتى؟ قولىڭىزدىكى يىگىرمە مىڭغا يەنە شۇنداق يىگىرمە مىڭنى قېتىپ بېقىڭە قانچە بولىدىكىن؟ ھەببەللى، سىز بۇنىڭدىن خەۋەرسىز ئەخمەق قىز، بۇ گەپنى ھازىر سىزگە دېگە-لى بولمايدۇ ھەم دېمەيمەن! بانكىدىن چىقىپلا يەنە قايتۇرۇپ قولىڭىزغا بېرىمەن، شۇ چاغدا پۈلنى ساناپ بېقىپ ئەقلىڭىز ھەيران قېلىشى مۇمكىن، يۈسۈپ ئاكىڭىزنىڭ نېمە ئۈچۈن پۇل-نىڭ شۇنچە جىق ئۆسۈمىدىن ۋاز كېچىپ ئالغىنىنى چۈشىنىپ

قالمسىز ، سىڭلىم ! » دېگەندەك گەپلەرنى ئويلىدىيۇ ، تېشىغا چىقىرالمىدى . ئۇ شۇ خىياللار بىلەن تەڭ يەنە كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى ، يۈسۈپ « ئەڭگۈشتەر » كەپكىسىنى كۆزىگىچە چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان بايىقى ھالىتىنى ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ ھەدەپ ئىشارە قىلاتتى . يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ تەقەززالىنىپ تۇرغان ھالىتىنى كۆرۈپ ، ئۆزىمۇ تۇرالماي قالدى . ئەگەر يەنە سەللا كېچىكسە ئۇلارنىڭ كېتىپ قېلىشىدىن ، ئۆزىنىڭ پايدىدىن ، نۇرغۇنلىغان پۇل - پۈچەكتىن ئايرىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدى .

— بولۇڭ پۇلۇمنى بېرىۋېتىڭ ، — دېدى ئۇ قىزغا تەقەززالىنىپ ، — ئالدىرايمەن ، بانكىغا پۇل قويۇش مەندىن ، ساقلاش سىزدىنغۇ ...

— نېمىشقا ئۇنداق قىلىسىز ؟ — تارتىشتى قىز ، — يەنە بىر ھەپتىدىن كېيىن مىڭ سوم پۇلنى ساق ئالمىسىز ئەمەسمۇ ، بىر ھەپتە ! ...

— بولىۇڭ ، سىڭلىم ، باشقا سىزنىڭ ، پۇل مېنىڭ ، غۇ ، — دېدى يەنە يۈسۈپ ھوشۇر ئاخىر چىدالماي ، — مۇھىم ئىشىم بولغاچقا مىڭ سوم پۇلنىڭمۇ مېھرىدىن كەچتىم ، راستىنى دېسەم ئۇقەت چىقىپ قالدى ، ئۇقەت ، يەنە كېلىپ تەڭ باراۋەر پايدىسى بار ئۇقەت دەڭا ، سىڭلىم .

— ئۇنداق بېرى بولسا مەيلى ، — دېدى قىز ئاخىر ئەيۋەشكە كەلدىيۇ ، يەنە سورىدى ، — نىساخان ھەدەمنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى بارمۇ ؟

— پاھ - ھا ! مۇشۇ گەپتىن بەكمۇ تويۇپ كەتتىم جۇمۇڭ ، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر جەھلى قاتقان ھالدا ، — ئاشۇ ھەدىڭىز زادى بىر ئىش قىلالمامدىمەن ، سىزمۇ بىلىملىك ئايال گويا ئەر ، بىلىمسىز ئەر گويا ئايالدۇر دېگەندەك گەپ قىلدىڭىز - دە ، ئۆينىڭ جىمى ئىشىنى ھەدىڭىزلا باشقۇرىدۇ دەپ ئويلايسىز - ھە ؟ مېنىچۇ ، كارغا كەلمەس لەقۋا ، نېنىنىمۇ

ئوخشاپ يېيەلمەيدىغان گالۋاڭ دەپ ئويلايسىزغۇ دەيمەن، پاھ — ھا! مانا شۇڭا، مەن بۇگۈن ئاشۇ قۇشناچمىنىڭ يوقىدا بىر ئوقەت قېلىپ باقاي ھەممىگىلارنى بىر تاڭ قالدۇراي دېدىمغۇ، قانداق دەيسىز؟

— گېپىمگە خاپا بولماڭ، يۈسۈپكا، — دېدى قىز مىيىغىدا كۈلۈپ، — نىساخان ھەدەم ئاكىڭىز ئۆزى كەلسە پۇل بەرمەڭ، ئۇ بىچارۋا، چۇشۇرۇپ قويىدۇ، دېگەنىدى، شۇڭا، سىزگە كۆيۈ-ئۈتاتمەن، دېمەكچىمەنكى، مۇنچىلىك كۆپ پۇلنى يالغۇز ئېلىپ يۈرۈشمۇ خەتەرلىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىشتىن چۇشىدىغان ۋاقىت-مۇ بولۇپ قالدى. پەرھاتقا تېلېفون بېرىمىزمۇ — يە، كەلسۇن.

— پاھ — ھا! مانا، مانا دېمىدىممۇ تېخى ھەدىڭىز ماڭا پۇلمۇ بەرمەڭ دېگەنمىدى، — خاپا بولغانىدەك سۆزلەپ كەتتى يۈسۈپ ھوشۇر، — ماۋۇ خوتۇننىڭ نىيىتىنىڭ قارىلىقىنى، مەن پۇل تۇتالمىغۇدەك شۇنچىلىك گالۋاڭمۇ، دۆلەيمۇ يە، گاس — گالمۇسمۇ، يە، بۇ قانداق گەپ؟ بولدى، بولدى! پەرھاتقا تېلې-فون بەرمەڭ.

— ئىككىگىلارنىڭ ئارىسىدا مەن يامان بولۇپ قالماي، يۈسۈپكا، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن، بوپتۇ، پۇلىڭىزنى بې-رەي، مۇنۇ چەكنىڭ ئارقىسىغا ئىمزا قويۇڭ ئەمىسە.

— خاتىرجەم بولۇڭ، سىگلىم، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ۋە چەكنىڭ ئارقىسىغا قول قويۇپ قىزغا سۇندى، — بۇ پۇلنى پولات ساندۇقتا ساقلىغاندەك ساقلۇۋېتىمىز دەڭا...

قىز بانكا رەسمىيىتىنى ئۆتەپ بولۇپ، تۆمۇر رېشاتكىلىق مەرمەر تاش سۇپا ئۈستىگە يۇز سوملۇق پېچەتلەنگەن پۇلدىن ئىككى باغلامنى پاققىدا تاشلىدى. يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ كۆزىگە ئىككى دەستە پۇل ئىككى دەستە ئوت — يالقۇن بولۇپ كۆرۈندى. يۈرىكى ئورنىدىن قوزغىلىپ ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بۇ دۇنيادا ئىنسانلارغا ئەڭ گۈزەل كۆرۈنىدىغان

رەڭلىك قەغەزنىڭ ئەڭ خاسىيەتلىك ۋە ئەڭ قۇدرەتلىك كۈچ ـ ھەيۋىسى بىر دىنلا گەۋدىلەندى. ئىنسانلاردىن باشقىسىغا لازىمى يوق، بۇ مەينەت قەغەز پارچىسىنىڭ سۈرلۈك قىياپىتى بىر دىنلا ۋەھـ شىي ۋە شەپقەتلىك چىرايلارغا ئۆزگەردى. پۇل، ھەي پۇل!

پۇل ئۆزىنىڭ تەڭداشسىز كۈچى بىلەن ئىنسانىنىڭ يۈرىكىنى لەرزىگە سالىدۇ، ئىنسانىنى باتۇرلۇققا باشلايدۇ، ھەممىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىشقا يېتەكلەيدۇ. ئۇنىڭ يەنە ئىنسانىنىڭ ئەقلى ـ ھوشىنى يوقىتىدىغان، ئۇنى ئېزىقتۇرىدىغان خاراكتېرلىك قىلىدىغان تەرىپىمۇ بار تېخى ...

يۈسۈپ ھوشۇر پۇللارغا قاراپ ئەنە شۇلارنى ئويلاپ كەتتى. بىر تۇرۇپ كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە ئاشۇ پۇللار ئۆزىنىڭمۇ، ئەـ مەسمۇ دەپ ئەندىشىمۇ قىلدى. ئەگەر ئۆزىنىڭ بولسا قاچاندىن بېرى شۇنچىلىك كۆپ پۇللارغا ئېرىشكەنلىكىنى خىيالىغا كەلـ تۈرمەكچى بولدى. ئالدىدا تۇرغان نەق يىگىرمە مىڭ سوم پۇل ئۇنىڭ قىرىق يىللىق ھاياتى. ئائىلىسىنىڭ قىرىق يىللىق كۆز يېشى، ئاشۇ تال ـ تال ئاقارغان ئاپئاق چاچلىرى سانسىز ئۆمۈـ چۈك تولىرىدەك قورۇق چۈشكەن يۈزى، مۈكچەيگەن گەۋدىسى ئىدى! ئۇ بۇ پۇللارنى يىغقۇچە قانچە كۈن ۋە تۈنلەرنى قورۇق نان، داغ سۇ بىلەن ئۆتكۈزگەن، گۆشسىز بەتتام تاماق، مەيدىنى قاينىتىدىغان سېرىق قوناقنىڭ زاغرىسى، يۇندىدەك ئەتكەنچاي بىلەن ئۆزلىرىنى گوللىغان. قورساق يېرىم قالغاندا بەلىنىڭ پوتىسىنى چىڭگىدە تارتىپ باغلىغاندى. تۇزلۇق خام سەينى يەپ، قاينىاق سۇنى كۆپرەك ئىچىپ بۆلۈمدە خىزمەت ئىشلىگەن، ئۇچىسىدىكى كۆك تۇچۇركا ئىشتىنى ھەتتا ئۇ يىرتىلسا ياماپ كىيگەن. بىر يېڭى كىيىمنى بىرنەچچە ھېيت ـ بايرامغىچە ساقلاپ كىيگەندى. بۇ پۇللارنى يىغقۇچە يەنە نېمىلەرنى قىلغان بولغىيدى، راست، ئاي ئاخىرىدا خىراجەتتىن قىسىلسا، بانكىدـ كى پۇلىنىڭ ئۆسۈمى بۇزۇلىدۇ دېگەن ئوي بىلەن ساغىرىپ يۈـ

رۇپ كىشىلەردىن قەرز ئالغان ياكى بۆلۈمنىڭ ئامانەت كاسسىسىدىن بىرەر سوم ئېلىپ خەجلىگەنىدى. ۋاي - ۋۇي ئۇ چاغلاردا تارتقان كۈننىڭ قانتىقلىقىدىن يەرگە كىرەي دېسە قانتىق، ئاسمانغا چىقاي دېسە يېراق بولغانىدى. ئۇ ھازىر بۇ قانتىق كۈنلەردە كۆرگەن ئازابلىرىنىڭ قايسىبىرىنى ئېيتىپ تۈگىتەلەيدۇ، ئۇ چاغلاردا ئېغىزغا مۇندىق لوقلا چىقىدىغان پايدىنى شامالدەك ئۇچۇرۇپ كېلىدىغان ئوقەت بولسىچۇ كاشكى! ھەي شۇ چاغلاردا «قانۇن كادىرى ئوقەت قىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن تەتۈر شامال قەيەردىنمۇ چىققان بولغىيدى!؟...

— پۇلغا قاراپ تۇرۇپ كەتتىڭىزغۇ، يۈسۈپكا؟ — قىزنىڭ بۇ گېپى ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلمىگەندە، يەنە قانچىلىك ئۇزاق تۇرىدىغانلىقىغا ھېچكىم بىرنېمە دېيەلمەيتتى. يۈسۈپ ھوشۇر خىيالدىن باش كۆتۈرۈپ بانكىر قىزغا قارىدى. قىز ئۇنىڭغا مىينغىدا كۇلۇپ قويدى، كۇلگەندە كىشىنىڭ كۆزىگە روشەن چېلىقىپ تۇرىدىغان ئاق يۈزىدىكى كىچىككىنە زىنىخى ئۇنى تېخىمۇ ئوماق، تېخىمۇ گۈزەل ھالەتتە نامايان قىلدى، ئۇ سۆزىنى داۋام قىلدى، — مانا بانكا ئۆسۈمى ھېسابىدا بىر مىڭ بىر يۈز يەتمىش يەتتە سوم، يەتمىش يەتتە تىيىننى كەم ئالدىڭىز، پۇلىڭىزنى نىساخان ھەدەم كەلمىسە بەرمەي دېۋىدىم، پۇل تۇتالمىغۇدەك دۆلەي - دۆتمۇمەن دەپ خاپا بولدىڭىز، بىر ئىشىتىن ئاسانلا رەنجىيسىز ئەمەسمۇ، رەنجىتىپ قويماي دېدىم.

— مانا، مانا...، شۇنداق يەرلىرىڭىزنى دېمىسەك، سىزگە پۇل قويۇپ نېمە قىلاتتۇق، پۇلنى ساقلاپ بەرگىنىڭىزگە كۆپ رەھمەت، سىكىلىم...

— ئەمدى پۇل قويمامسىز؟ — سورىدى قىز.

— قويمىز، بۇگۈنلا، ياق، كەچ كىرىپ كېتىدۇ، ئەتە ئەتىگەندىلا باش بۇرنىغا بانكىغا پۇل قويىدىغىنى مەن بولىمەن جۇمۇ.

— ئەتە مەن دەم ئالمەن، يۇسۇپكا، — بانكىر قىز كۆلۈم-سىرىدى، ئۇنىڭ زىننىخى يەنە كۆرۈندى.

— ئۇنداقتا، بانكا سىزگە ئەگىشىپ دەم ئالماس! — ئۆزىچە چاقچاق قىلدى يۇسۇپ هوشۇر.

— ياقەي...، — قاقاقلاپ كۈلدى بانكىر قىز، — راست، سانىۋېلىڭ، ئىشىكتىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئىناۋەتسىز.

— بولدى، بولدى، هەربىر پېچىتى ئون مىڭ، ئىككىسى بولدى يىگىرمە مىڭ، شۇنداقمۇ، سىڭلىم، پېچىتى بۇزۇلمىغان پۇلنى ساناپ نېمە قىلىمەن. سىزگە ئۆزۈمگە ئىشەنگەندەك ئىشىنىمەن.

— ئەمىسە بوپتۇ، — دېدى قىز زىننىخنى كۆرسىتىپ مىيىغىدا كۈلۈپ، — بانكىنى تاقايدىغان چاغمۇ بولۇپ قالدى، سومكىڭىز بارمۇ؟ بار ئىكەنغۇ، بولمىسا سۈلياۋ خالتا بېرەي، دېۋىدىم، سېلىۋېلىڭ، ئۆيگە تاكسى بىلەن كېتىڭ، يۇسۇپكا، ئۆتۈكەندە ئۆي ئالمىغان بىر ئايال بىزدىن يىگىرمە مىڭ پۇلنى ئېلىپ سومكىسىغا سېلىپ چىقىپ كېتىپ كوچا ئاپتوبۇسىغا چۈشۈپتىكەن، يانچۇقچى بانكىدىلا كەينىگە چۈشكەن بولسا كېرەك، ئاپتوبۇس ئىچىدە سومكىسىنى بىرىتىۋا بىلەن كېسىپلا هەممە پۇلىنى ئېلىۋاپتۇ، قار ـ يامغۇر بولۇپ تۆكۈلۈپ كەپتۇ، بىچارە، بىزدە نېمە ئامال، كۆڭۈل ئېيتىپ، شەهەرلىك ساقچىغا بېرىڭ دېدۇق شۇ.

— سومكىسىنى كېسىۋالغىچە تۇيمىغان شۇنچىلىك هاڭۋاقتى خوتۇنمىكەن ئۇ، — زاڭلىق ئارىلاش سۆزلىدى يۇسۇپ هوشۇر، — كۆتۈرۈۋالغان سومكىسىنىڭ يېنىكلەپ كەتكىنىنمۇ سەزمەپتىمۇ؟!

— قارا باسقان گەپ، يۇسۇپكا، — دېدى قىز جىددىي هالدا، — كىشىنى قارا باسقاندا هېلىغۇ سومكا ئىكەن، ئۇنىڭدىن چوڭ نەرسىنىمۇ ئالدۇرۇپ قويىدۇ كىشى، تېخى ئۆز رازىلىقى-

ئىز بىلەن ئوغرىغا ئىككى قوللاپ ئاپىرىپ بېرىدىغان ئىشلارمۇ بولۇپ قالىدۇ...

— شۇنداق، شۇنداق، توغرا ئېيتىسىز، سىڭلىم، — يۈسۈپ هوشۇر پۇللىرىنى كونا سومكىسىغا سېلىپ مەهكەم سىدى. قىمىدىغىنىچە ئارقىسىغا بۇرۇلدى.

— پەخەس بولۇڭ، يۈسۈپكا، — دېدى قىز نېمىشقىدۇر جىددىي، ئەمما كۆيۈنگەن هالدا، — بانكىدىن چىققان ئادەملەرگە ئوغرى ئەگىشىدۇ.

شۇ گەپ بىلەن تەڭ قىزنىڭ كۆزى قۇچاق يەتمىگۈدەك مەرمەر تۈۋرۈكنىڭ ئارقىسىدا دۈمبىسىنى قىلىپ، بەزىدە يېنىچە تۇرۇپ كۆزىگىچە كېسىۋالغان ئۆڭۈپ كەتكەن قارا كەپكىسىنىڭ ئاستىدىن كىمنىدۇر يوشۇرۇن كۆزىتىۋاتقان ناتونۇش ئادەمنى كۆرۈپ يۈرىكى «جىغىدە» قىلدى. بانكا ئىچىدە قانداقتۇر بىر مەقسەتتە لاغايلاپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرغان بۇ ئادەم زادى كىمدۇر؟! قىز بىردىنلا ئۆزىنىڭ ئارتۇقچە ئويلاردا بولۇۋاتقىنىنى ئويلاپ ئۆز - ئۆزىنى بەزلىدى. بانكا دېگەنمۇ بىر جەمئىيەت، ئۇنىڭغا ئوغرىسىمۇ كىرىدۇ، توغرىسىمۇ كىرىدۇ، نېمىشقا كىرىسەن دەپ توسۇۋالغىلى بولاتتىمۇ، كۆڭۈلگە شەك چۈشۈرىدىغان بىرەر گۇمانلىق ھەرىكىتى بولمىسىلا ئۇنىڭغا ئېغىز ئېچىش بىمەنىلىك ياكى نورمال خىزمەت ئىستىلى ئەمەس - دە...

يۈسۈپ هوشۇر بانكىدىن چىقىپلا ئارقىسىغا قارىدى، ئارقىسىدىن ئۆز سايىدەك ئەگىشىپ كېلىۋاتقان يۈسۈپ «ئەگۈشتەر»نى كۆرۈپ كۆڭلى ئارامغا چۈشتى. ئۇ بايا پۇل سالغان، ئۆزۈلەي دەپ قالغان بېغىشىدىن سول قولىنىڭ بىلىكىگە ئوتكۇزۈۋالغان كونا قارا سومكىغا يەنە قارىدى، ئىلگىرى ئۇنىڭ ئىچىگە سوت ماتېرىياللىرى، ئارخىپ ۋە ئۇششاق - چۈششەك ئەرز - شىكايەت هەققىدە يېزىلغان قەغەزلەر، هۆكۈمەت هۆججەتلىرى

قاتارلىقلارنى سالاتتى. كونىراپ ھېچ ھالى قالمىغان بۇ سومكا كېيىن كۆكتات توشۇش ئۈچۈنلا ئىشلىتىلىدىغان بولۇپ قالغان-دى. ئەمدىچۇ، جۇلۇقى چىققان ئاشۇ ئەسكى سومكىغا يىگىرمە مىڭ سوم پۇل قاچىلانغانىدى. بايا بانكىدا قىزغا «سومكام بار» دېگۈچىلىكى يوق بۇ سومكىنى كۆرسىتەلمىگەندىن يۈسۈپ ھوشۇر بانكىدىن چىقىپلا بىلىكىگە ئۆتكۈزۈۋالغان كونا سومكىسىنىڭ بېغىشىدىن ئۈزۈلۈپ چۈشۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ خۇددى بىرى ئېلىپ قېچىپ كېتىدىغاندەك قولتۇقىغا چىڭىدە قىسقىنچە ئالدى - كەينىگە ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ قەدىمىنى ئىتتىكلەتتى. ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن كونا سومكا پومپىيىپ تۇراتتى. ئۇزۇن يىل ئۆزىگە ھەمراھ بولغان بۇ سومكا ئاخىرقى ئۆمرىدە يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنى بانكىدىن ئاچىقىشىغا يەنە ھەقدار بولغانىدى. يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ پەرەز قىلىشىچە: سومكىنىڭ قەغەزدىن ۋە كۆكتاتتىن باشقىنى كۆرمەيدىغان قۇرۇق قىياپىتى كوچىدىكى يامان غەرەزلىك كۆزلەردىن پۇلنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئوبدان قالقىنى ئىدى. دېمىسىمۇ، بۇ كونا، ئەبجىقى چىققان سومكىدا كىشىنى چۆچۈتىدىغان يىگىرمە مىڭ سوم پۇل (يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئويىدا بۇ پۇل ناھايىتى جىق ئىدى!) بار دېسە ھېچكىمۇ ئىشەنمەس.

قاتتىق جىرىڭلىغان رىكىشىنىڭ قوڭغۇرىقى ئۇنى خىيالىدىن خالاس قىلدى. ئۇ بۇرۇلۇپ يېنىغا قارىدى. شۇندىلا، خىيال بىلەن بولۇپ كېتىپ ژېلىسپىت ۋە ئۈچ چاقلىق رىكىشىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قالغانلىقىنى، ئالدىدىن كەلگەن رىكىشچىغا ئۇرۇلۇپ كەتكىلى تاس قالغانلىقىنى كۆردى. بانكىدىنمۇ خېلى ئۇزاقلاپ كەتكەنىدى. ھېلىقى چېپىلغاق قىزمۇ ئەمدى ئۇنىڭغا پۈتلىكاشاڭ بولالمايتتى.

يۈسۈپ ھوشۇر يېنىدىلا شىپىرلىغان ئاياغ تاۋۇشىدىن چۆچۈپ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى. يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» ئۇنىڭ

ئالدىدىلا ھىجايغىنىچە تۇراتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ھېلىلا تۆت ئەترا-پىغا تەكشى نەزەر تاشلاپ كېلىۋاتقاندا ئۇنى بايقىمىغانىدى. يېنىدىمۇ ھېچ كۆرۈنگەندەك قىلمىۋىدى، مانا شەيتاندەكلا پەيدا بولدى. ئۇ سېھىرگەرمىدۇر - يا! يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ قولىدىكى كونا سومكىدا يىگىرمە مىڭ سوم پۇل، يەنە كېلىپ قىرىق يىللىق قان - تەر بەدىلىگە كەلگەن يىگىرمە مىڭ ئەڭگۈشتەر تۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن ئۇنىڭ يۈرىكى تىنىمسىز دۈپۈلدەيتتى. بەدىنىگە مۇزدەك تىترەك ئولاشقاندەك غالىلداپ تىترەيتتى. زېھنى شۇنچە ئوچۇق تۇرسىمۇ، نېمىشقىدۇر تۇمانلاشقاندەك قىلاتتى. پېشانىسىدىن چېپىلداپ تەر ئاقاتتى. لېكىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ھەرقانداق توسالغۇنى بۆسۈپ ئۆتكۈدەك بىر قۇدرەتلىك غايىبانە كۈچ پەيدا بولغانىدى. يۈسۈپ ھوشۇر بۇ دۇنيادىكى بىردىنبىر غالىب ئادەمدەك يېنىدىن ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە كۆرەڭلەپ غادايغىنىچە قارايتتى. ھازىر، ئۇنىڭ نەزىرىدە يېنىدىكى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» مۇ ئەرزىمەس چۈمۈلە ياكى كۆز ئالدىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتكەن بىر تال چىۋىنەدەك ئەتىۋارسىز كۆرۈنمەكتە ئىدى. يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» ئۇننىڭ بۇ خىل ھالىتىنى سېزىپ تۇرسىمۇ پەرۋايىسى پەلەك ئىدى. ئۇ ئاستا كەلدى - دە، يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ يېڭىنى تۈتۈپ كوچىنىڭ بىر چېتىگە تارتتى. يۈسۈپ ھوشۇر بۇنىڭغىمۇ ئىرەنشمەي يولىغا مېڭىۋەردى، ئاخىر يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» كۈچەپ تارتقىنىدىن قەدىمىنى توختىتىپ ئۇنىڭغا قاراشقا مەجبۇر بولدى.

— خۇش، ئۇكا، ئەمدى گېپىڭنى قىلە، — دېدى ئۇ خۇددى خانىنىڭ غالىب تەختىدىن ئۇنىڭغا نەزەر تاشلاۋاتقاندەك گىدىيىپ، — كونا يارماقلىرىڭنىڭ قانچىلىك بىرنېمىگە يارايدىغىنىنى ئەمدى سۆزلىشىمىز، پۇل سومكىدا كۆردۈڭغۇ، خاتىرجەم بول، ئەمما ئۆزۈڭ سەممىي، راستچىل بول جۇمۇ، ئۇكا! ...

— مانا قىرىق تەڭگە ياماقنى قولىڭىزغا ئېلىڭ، ئاكا، —

دېدى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» خۇشاللىقىنى باسالمىغان ھالدا قول-تۇقىدا قىسقىلىق تۇرغان پارقىراق خۇرۇم سومكىغا قولىنى تىقتى، — پۇلىڭىز پېچەت بولغاندىكىن سانىمىساقمۇ بولىدىغۇ، گاچىدا قىلىڭە بۇ سودىنى، ئەجەب سوزۇلۇپ كەتتى، سودا دېگەن ساقال سېپىغىچە دەيدىغان، ھېچقانداق يەردە مۇنداق ئەز-مىلىك بىلەن ئوقەت قىلمىغانىدىم... قېنى، ئوڭ قولدا ئېلىپ، سول قولدا بېرىمىزمۇ ياكى سول قولدا ئېلىپ ...

— ئالدىرىما، ئۇكا، يەتتە قات يەرنىڭ ئاستىدا يىلان كۆشە-سە سېزىدىغان سەگەكلىكى بار ئاكاڭدىن ئەمدى قېچىپ قۇتۇلال-مايسەن جۇمۇ، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، — سېنىڭ كونا تاقىلىرىڭنى ئالدىراپلا ئالمىغانغا مېنى سارىڭ دەپ ئويلىۋېدىڭمۇ، ئادەم ئالدىما جۇمۇ! ...

بۇ گەپ بىلەن تەڭ يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» نىڭ خۇشاللىقتىن قىزىرىپ ئېسىلىپ كەتكەن چىرايى بىردىنلا تامدەك ئاقىرىپ كەتتى. ئۇ بىر پەس ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېلىپ، قۇرۇپ قاغجىراپ كەتكەن كېكىردەكنى نەمدەپ تۇكۇرۇۋكىنى يۇتتى، لېۋىنى يالاپ قويدى، نېمە دېيىشنى بىلمەي بىر پەس گاڭگىراپ تۇشۇكتەك قاراپ تۇرۇپ كەتتى، ئاخىر غىڭشىغاندەك قىلىپ:

— نېمە دېگىنىڭىز، بۇ جېنىم ئاكا، ئەتىگەندىن بېرى مېنى سۆرەپ يۈرۈپ ئەمدى «كونا تاقا» دېگىنىڭىز نېمىسى؟ — دېدى.

— ئۇنداق بولسا ھازىرلا ئىسپاتلايمەن جۇمۇ، — دېدى يۈ-سۈپ ھوشۇر جىددىي ھالدا.

— ئىسپاتلاڭ ئاكا، ئىسپاتلاڭ! — دېدى يەنە ئۆز چىرايىغا قايتقان يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» ئارانلا ئۇنىنى چىقىرىپ، — مېنى بەكمۇ ئەخمەق قىلىۋەتتىڭىز جۇمۇڭ، ئاكا، ئەمما قۇۋ ئىكەن-سىز، جىنىنىمۇ ئۇسسۇلغا سالغۇدەكسىز، سىز بىلەن ئاسانلىقچە بىر سودىنىمۇ قىلغىلى بولمىغۇدەك...

— ئەلۋەتتە شۇنداق - دە، يەتتە ئۆلچەپ بىر كەسمىسەڭ،

قەدىمكىنى ئويلىشىپ باسمىساڭ بولمايدۇ - دە، «ئالدىرىغان يولدا قالار» دېگەننى بىلمەمسەن، ئۇكا، قېنى، يامىقىڭ، ئەكەل بىر تال، سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇر، مەن ھازىرلا كېلىمەن، — يۈسۈپ ھوشۇر شۇ گەپ بىلەن تەڭ ئەمدىلا مېڭىشقا تەمشىلىۋېدى، ئۇنى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» بىلىكىدىن «كاپلا» قىلىپ تۇتۇۋالدى.

— ياق، جېنىم ئاكا، مەن سىزنى نەدىن تاپىمەن؟

— نېمىگە قورقىسەن، ئۇكاڭۇي، ئۆيۈمنىمۇ كۆردۈڭ، سومكىدىكى پۇلنىمۇ بىلىسەن، يەنە نېمىدەپ غىڭ - پىڭ قىلىسەن؟

— ياق، جېنىم ئاكا، ئۇنداق تەۋەككۇلچىلىكنى قىلالمايمەن، — دېدى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» يالۋۇرۇپ تۇرۇپ، — ھېچبولمىغاندا ئازراق زاكالەت بېرىپ قويۇڭ.

— مانا ۋۇي، توخۇ يۇرەك، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر سومكىدىكى پېچەتلىك پۇلدىن بەش يۈز سومنى ئاجرىتىپ بېرىۋېتىپ، — مانا تۇتۇپ تۇر، ئەمدىغۇ كۆڭلۈڭ تىنغاندۇر، ئۇكا.

يۈسۈپ ھوشۇر بىر تال تەڭگىنى ئېلىپ نېرىغا كەتتى. كوچىلار مەكتەپ بالىلىرى ۋە ئىدارە - جەمئىيەتلەردىن قايتقانلار بىلەن لىققىدە تولغانىدى، يوللاردا ئۆتكۈنچىلەرنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەيتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ئەنە شۇلارنىڭ ئارىسىدىن مېڭىپ يولنىڭ بىر چېتىدە توختىتىپ قويۇلغان ئالمىلىماچ ئاپتوبۇسنىڭ كەينىدە ئۆزىنى كۆتۈپ تۇرغان ھېلىقى ياغاق يۈزنى تاپتى. ياغاق يۈز شۇ يەردە تېپىرلىغىنىچە ئۇنى كۆتۈپ تۇراتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ قېشىغا باردى. ياغاق يۈزنىڭ بىر خىل ئارىسالدىلىق ئىچىدە گۇمانسىراپ قاراشلىرى ئۇنىڭ رەڭگىدىن چىقىپ تۇراتتى.

— قانداق بولدى؟ — سورىدى ياغاق يۈز تاقەتسىزلىنىپ، — يېنىپ كەپسىزغۇ، مېنى كۆرۈپ قالمىغاندۇر - ھە؟!

— ئالدىرىما، ئوكا، — دېدى يوسۇپ هوشۇر، ياغاق يۈزىنىڭ چىرايىغا ۋە تاماكىدىن سارغايغان هۆكگىل چىشلىرىغا زەن سېلىپ قاراپ، — نېمانچە ئالدىرايسەن، نېمانداق پۇتى كۆيگەن توخۇدەك تېپىرلايسەن، مۇنۇ پۇللۇق سودىنى قولدىن بەرمەي دەيسەنغۇ ـ هە؟ مېنىڭمۇ ئىچىم تىتىلداپ كېتىۋاتىدۇ، ئوكا، قېنى ئۆزۈڭنى توتۇۋېلىپ بىر كۆرۈپ باققىنە، سەن دېگەننىڭ ئۆزىمۇ، يەنە باشقىسى بولۇپ يۈرمىسۇن دەيمەنغۇ؟

— دەل شۇنىڭ ئۆزى، — دېدى ياغاق يۈز ياماقنى قولىغا ئېلىپ ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ قاراۋېتىپ، — دەل شۇ. مۇشۇ يارماق-تىن قانچىسى بولسا شۇنچىسىنى قورقماي ئېلىۋېرىڭ، ئاكا، هەممىسىگە مەن ئىگە!

— خۇش ئۇنداق بولسا پۇتۇشتۇق، — دېدى يوسۇپ هوشۇر جىددىيلىشىپ، — گەپنىڭ جېنىنى قىل، زادى قانچىدىن دېدىڭا؟

— دانىسىنى بەش يۈز سومدىن ئېلىڭ، ئاكا، — دېدى ياغاق يۈز مەيدىسىگە قاتتىق مۇشتلاپ تۇرۇپ، — قانچىسى بولسا شۇنى-چىسىغا مەن ئىگە، هەرگىز ئارىسالدى بولمايۇ، قانچە كۆپ بولسا شۇنچە پايدا. مەن سىزگە بەش يۈز سومدىن پايدا بېرىمەن!...

— ماڭا قارىغىنا، ئوكا، مېنى كۈلدۈرلىتىۋاتماي-دىغانسەن ـ هە؟! — يوسۇپ هوشۇر گۈمان بىلەن ياغاق يۈزىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ قاردى، ياغاق يۈز ئىلگىرىكى سودىيىنىڭ سىنچى كۆزلىرىنىڭ خۇددى ئۆتكۈر نەيزىدەك قادا-لىپ تۇرۇشىدىن چىدىيالماي بىر خىل ساختىلىق ۋە هىيلىگەر-لىك يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىنى چەتكە ئېلىپ يوسۇپ هوشۇرغا يەر ئاستىدىن قاراپ قويدى. بىردىنلا ئۇنى ئەنسىزلىك چىرمىۋال-دى. ئۇنىڭ بۇ خىل روهىي هالىتىگە يوسۇپ هوشۇر ئانچە زەن سېلىپ كەتمەي سۆزىنى داۋام قىلدى، — سەن كۆرگەن هېلىقى ئاسارئەتتىقە سودىگىرى ئەنە ئاۋۇ يەردە تۇرىدۇ، ئۆزۈڭ ئالدىغا

بېرىپ، نېمىشقا شۇنداق جىق پايدا بېرىپ ئالالمايسەن؟! مانا مۇنۇڭغا بەش يۈز سوم بېرىپ قويۇپ كەلدىم، ئالاي دېسەڭ يەنە يېنىدا ئوتتۇز توققۇزى بار ئىكەن، ھەممىسىنى ئېلىۋالساڭ بولىدۇ، ئۇكا، ھازىر مۇنۇنىڭ پۇلىنى ماڭا بېرىۋەتكىن...

— ئالدىرىماڭ، ئاكا، ھېلىغۇ بىرنىڭ پۇلىكەن، مىڭنىڭ پۇلى بولسىمۇ سىزگە نەقلا سانايمەن، ئەمما سىز ماڭا ھەممىسىنى ئېلىپ بېرىشكە ۋەدە بېرىڭ، ھەتتا قەسەم قىلىڭ، سودا ئىشى بۇ، ئاكا، بىلمۇۋاتامسىز، ساقالدىكى ئاشتا قورساق تويمايدۇ، دېگەن گەپ بارغۇ، ھەببەللى، دەل شۇنداق، ئاز پايدىغا مۇشۇك ئاپتاپقا چىقامدۇ، لوق سودا، مول سودا...

— ياقەي، يول سودا، مول سودا دېمەمسەن، — ياغاق يۇزنىڭ گېپىنى تۇزەتتى يۈسۈپ ھوشۇر.

— توغرا، سىز بىلەن يول ئۈستىدىلا سودىلىشىپ قالدىم، — دېدى ياغاق يۇز سىلىق گەپ قىلىشقا تىرىشىپ، — مەنمۇ سىزنى زىيان تارتقۇزمايمەن، سىزمۇ ئۇنداق بولۇشنى خالىمايسىز، شۇنداقمۇ؟ ئەمدى ئاۋۇ يارماق ساتىدىغانغا كەلسەم، ئۇ مېنىڭ ئاشۇ تەڭگە يارماقلارنىڭ ھەربىرىنى ئىككى مىڭ سومدىن ساتىدىغىنىمنى بىلمۇالغان، قانداق بىلمۇالدىكىنىتاڭ، بىلىۋاپتۇ، ئەمما كىمگە ساتىدىغىنىمنى تېخى بىلەلمەي ئاۋارە بولۇپ يۈرىدۇ، ئۆزىنىڭ ياخشى نەپ ئالالمىغىنىنى ئاز دەپ مېنىڭ ئۆرە پايدا ئېلىۋاتقىنىمغا چىدىيالماي خېرىدارىمنى بىلمۇالماقچى بولۇپ كەينىمدىن پايلاپ يۈرىدۇ. مەن ھەرگىزمۇ ئۇنىڭغا نەپ بەرمەيمەن!...

— مۇنداق دېگىنە، ئۇكا، — يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ سۆزىدىنىڭ ئورامىغا چۈشىنىپ بېشىنى لىڭشىتتى.

— قايسىبىر سودىگەر ئۆزىنىڭ نېنىنى پارچە قىلىشنى خالايدۇ، ئاكا، — داۋام قىلدى ياغاق يۈز ئۆز گېپىنىڭ ئىشەنچ تاپقىنىغا روھلىنىپ، — مانا مۇشۇ مەقسەتتە يۈرسەم سىز ئۇچ-

راپ قالدىڭىز، پىشىڭىزغا چىقىپ ئېسىلغىنىم شۇ، ئۇ ئالغان پايدىنى سىز ئېلىڭ دەۋاتىمەن، يامان بوپتىمۇ، ئاسارئەتتىقچى ھەرقانداق يەردە ئۆز سودىسىنى پۈتتۈرۈپ نېپىپ يەيدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، غۇلجىنىڭ ئادىتىنى ئۆزىڭىز بىلىسىزغۇ، بىر-نىڭ سودىسىنى بىرى بۇزمايدۇ. ئۇنداق قىلىش ئوغۇل بالىچە-لىق ئەمەس، غۇلجا دېگەن ھارامزادە ئۈششۈقلارنىڭ بۇرنىنىڭ بېزىنى ئالىدىغان يەر بىلەمسىز؟...

— ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن ...

— لېكىن، مەن سىزنىڭ سودىڭىزنى بۇزۇپلا، ئې-لىۋېرەيمۇ - يە، — داۋام قىلدى ياغاق يۇز، — ئېنىقكى سىز قورۇق قالمىسىز، بۇ ئىشقا بىر كۈن پاپىاسلىدىڭىز، سىزگە ئىچىم ئاغرىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ مېنى تىللىدى، ئۆز قولىقىڭىزدا ئاڭلىدىڭىز، ئۇنداق بىرنېمىگە مەن قىپقىزىل پۇل سانايمەنمۇ؟!... ئۇنىڭدىن كۆرە سىز پايدا يېڭ، سىز ئاق كۆڭۈل ئادەمدەك تۇرىسىز، ئاكا، ئەكېلىڭە قولىڭىزدىكىنى، سودىمىز-نىڭ بېشىنى باشلانسۇن، سىز تېخىچىلا ماڭا ئىشەنمەي تۇرۇۋا-تىسىز - ھە، سودا دېگەن ساختىپەزلىكنى كۆتۈرەلمەيدۇ جۇمۇڭ!

ياغاق يۇز گېپىنى ئاياغلاشتۇرۇپلا قارا بۇلغاردىن پۇزۇر قىلىپ تىكىلگەن خوجايىن سومكىسىنى ئېچىپ قولىنى تىقتى - دە، يۇز سوملۇق پۇللاردىن بىر باغلام ئېلىپ يەشتى. ئارىسىدىن مىڭ سوم پۇلنى ساناپ ئېلىپ، يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ قولىغا تۇتۇ-قۇزدى.

يۈسۈپ ھوشۇر بۇ ئىشتىن ئازراق خىجىل بولسىمۇ، تەڭگە-نى ئۇنىڭغا بېرىپ، مىڭ سوم پۇلنى سومكىغا سالدى. «يىگىرمە مىڭ بەش يۈز سوم بولدى، — دېدى ئىچىدە ساناپ يۈسۈپ ھو-شۇر، — مانا ھايت - ھۇيت دېگۈچە بەش يۈز قېتىلدى، سودا بولۇپ قالسا شۇنداق بولىدىكەن، ئەمدى قالغان سودىنىمۇ كەينە-

گه تارتماي قىلىۋېتەي ...» ئۇ، بىر قارارغا كېلىپ بولغاندى.
— بۇ پۇللارنى مەن ئاشۇنداق ئاسارئەتىقىلەرنى يىغىپ يۈرۈپ تاپقان، — دېدى ياغاق يۈز قولتۇقىغا قىسىپ تۇرغان قارا بۇلغار سومكىغا پەپلەپ ئۇرۇپ قويۇپ، — قېنى ئەمىسە، قالغان ئىشنى پۈتتۈرۈۋېتەيلى، بۇگۈن كەچ بۇ نەرسىلەرنى ئۆتكۈزۈۋېتىشىم كېرەك، بولمىسا نۇرغۇن سودىدىن قۇرۇق قالىمەن، ئۇ چاغدا سىزگىمۇ ياخشى بولمايدۇ، ئاكا.
يۈسۈپ ھوشۇر قولىدىكى سومكىغا پۇلنى سالغاندىن كېيىن، ياغاق يۈزنى دوراپ سومكىنى قولتۇقىغا چىڭىدە قىستى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر»نى تاپماقچى بولۇپ ماڭدىيۇ، توساتتىنلا توختاپ ياغاق يۈزگە قارىدى. ياغاق يۈزنىڭ بىردىنلا چىرايى تاتىرىپ كەتتى.
— نېمە بولدىڭىز؟ — سورىدى ياغاق يۈز ئۆزىنىڭ ھازىرقى ھالىتىنى چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ، — گەپ بارمۇ؟
— سەن مەشھەدە قالامسەن، ئۇكا؟ — سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر نېمىدىندۇ گۇمانلىنىپ، — ياق، سەن ماڭا يېقىنراق يەردە تۇرغىن، مەسىلەن، ھايت دېسەم، ھۇيت دەيدىغان يەردە.
— قورقۇۋاتامسىز، ئاكا، — ياغاق يۈز بۇ گەپتىن كېيىن ئۆزىنى خاتىرجەم تۇتۇۋالدى، — قورقماڭ، بۇ كۈندە بۇلاڭچى يوق، ئاۋۇنى دەمسىز؟ ئۇمۇ سودا قىلىپ يۈرگەن بالا، سىزنى ئازدۇرمايدۇ، خاتىرجەم بولالمىسىڭىز، مەن ئاشۇنىڭغا كۆرۈنمەيدىغان جايدىلا سىزنى ساقلاي، ئەنە ئاۋۇ تاش بىنانىڭ بۇرجىكىدىلا، ئەخلەت ساندۇقىمۇ تۇرىدىغۇ، دەل شۇ يەردە...
— ھەرھالدا ماڭا يېقىنراق تۇرغىنىڭ ياخشىمىكىن، دەيمەن، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ۋە بۇ سۆزنى نېمە مەقسەتتە دەۋاتقىنىنى ئۆزىمۇ بىلەلمىدى. بەلكىم يالغۇز قىلغان مۇنچىلىك كۆپ سودىدىن ئاخىرىدا بىر ۋەقە چىقىپ قالامدۇر دەپ ئەنسىرەۋاتقاندۇ ياكى يارماققا يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنى ساناپ بېرىۋېتىپ

ئۇنىڭ يېنىغا كەلگۈچە يارماقلا ئىگە چىقامدۇ، چىقمامدۇ، دېگەن-لەرنى ئويلاۋاتقاندۇر. ئۇنىڭ يۈرىكى نېمىشقىدۇر بىر ئەنسىزلىك ئىچىدە دۇپۇلدىگەندەك بولدى.

— بۇ ئىشىكنى، مۇشۇ بىر يارماق بىلەنلا تۇتىۋېلىپ-كىن، — دېدى ئاخىر يۈسۈپ هوشۇر بايىقى ئويلاردىن كېيىن، بۇ سودىنى قىلىشقا رايى بارماي، — بۇ سودىغا دېگەندەك كۆزۈم يەتمەيۋاتىدۇ جۇمۇ، ئۇكا.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز، ئاكا، — دېدى ياغاق يۈز چىرايى ئۆزگەرگەن هالدا ئالدىراپ سۆزلەپ، — سىز ئانچىكى يىگىرمە سومىلۇق سودىغا شۇنچە قورقۇنچاقلىق قىلىسىز، بىز هېلىمۇ ئۆلۈپ قالمايدىكەنمىز، بۇ قېتىم ئىككى يۈز ئەللىك مىڭ سوم-لۇق مالنى «توققۇز ئەجدىها»[1] دېگەن يەرگە ئەكېتىۋاتىمەن، ئۇ يەردىن ئاسارئەتتىقە پادىشاهلىرى بار، ئاكا، ئۇلار دېگەن دېگىز قاراقچىلىرى، دېگىز ئۈستىدىلا سودا قىلىدۇ. ئۇلار مىليون - مىليون پۇلنى يېنىدا ئېلىپ يۈرىدۇ، چۈنكى ئۇلار نەق سودا قىلىدۇ - دە...

— پاھ - ها! نېمىدېگەن كاتتا سودا بۇ، — هەيران بولدى يۈسۈپ هوشۇر ئاغزى ئېچىلىپ، — پۇلنىمۇ شۇنداق كۆپ ئېلىپ يۈرىدىغانلار بار ئىكەن - هە! ؟ مەن بۇ يەردە يىگىرمە مىڭ بەش يۈزنى كۆتۈرۈپ يۈرسەم پۈت - قولۇم تىترەپ، ماغدۇرۇم قالمايۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ تېنىدىن جېنى جۇدا بولۇپ كەتمەمدىغا-دۇر؟! ئۇلار شۇنداق نۇرغۇن پۇل كۆتۈرۈپ يۈرۈپ يۈرىكىمۇ كۆنۈپ، نەپسىمۇ يوغىناپ كەتكەن - دە!...

يۈسۈپ هوشۇر شۇ گەپلەرنى توختىماي قىلدى. ئەمدى ئۆ-زىنى تەۋەككۇل دەريالىسىغا ئاتماقچى بولۇۋاتاتتى. «تاشلا، تاشلا! — دەيتتى بىر غايىبانە كۈچ ئۇنىڭ مۇرىسىدىن تەڭ

---

① توققۇز ئەجدىها — جىۋلۇڭ، شياڭگاڭغا يېقىن جاي.

ئىتتىرىپ، — تاشلا! قورقماي ئۆزۈڭنى ئات دەپ سالـ
قال» .

— كەچ كىرىپ كەتتى بولۇڭ، ئاكا، — ياغاق يۈزىنىڭ سۆزى ئۇنىڭ ئويلىغانلىرىنىڭ بېلىغا تەپتى، — مەن ئاۋۇ سىزگە كۆرسەتكەن بىنانىڭ بۇرجىكىدە تۇرۇپ تۇرىمەن، سىز ياراقلارـ نى ئېلىڭ ـ دە تېزلا كېلىڭ، پۇلنى تەقلاپ تۇراي، بۇنداق سودىنى سىز بىلەنلا قىلمايمەن، ئاكا، بۇگۈن كەچ يەنە يۈزمىڭ سوملۇق سودا مېنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرىدۇ. «تۇغلۇق تۆمۈرخان» ، «سۇلتانئۆۋەيس مازىرى» ، «خوتەنخاي ماـ زىرى» ، يەنە قايسى ھە، «ئىنايەتۇللا غوجام مازىرى» دېگەنلەرگە بارىمەن.

— نېمىگە شۇنچە زۆرۈر ئۇ يەرلەر؟ — سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر چوڭقۇرلاپ، ئۇنىڭ ھەممىنى بىلگۈسى كېلەتتى. ئۆزىنىڭ ئۇزۇن يىللىق پۇلىنى ئۇرۇنسىز يەرگە خەجلىگۈسى كەلمەيتتى.

— ئۇ يەرلەردىن يەتتە ـ سەككىز مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە قىممەتلىك ئاسەرئەتىقىلەر تېپىلىپتۇ. مان شۇلارنى قولغا چۈشۈـ رۈپ بازارغا سالمىساق، پۇل نەدىن كېلىدۇ دەيسىز، بىز دېگەن سودىگەر! سودىگەر دېگەن ۋاقىت قوغلىشىدۇ. ۋاقىت — پۇل! ۋاقىت — بايلىق! خەق ئۇيقۇسىنى ئېچىپ بولغۇچە بىز ئۇنداق نەرسىلەرنى بازارغا سېلىپ بولىمىز. پۇل دېگەن شۇ.

ئۇنىڭ گەپلىرى ئىشەنچلىك ئىدى. يۈسۈپ ھوشۇر ئۆزى ئويناپ چوڭ بولغان مۇشۇ دىيارنىڭ توپا ـ تاشلىرى، تۆمۈر ياراق ـ تەڭگىلىرى شۇنچىلىك كۆپ قىممەتتە پۇلغا يارىسا، شۇنچىلىك كۆپ ئەتىۋالانسا ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان نېمىشقا ئۇيقۇسىنى ئاچمىغان بولغىيدى، نېمىشقا شۇنداق سودىنىڭ بارـ لىقىنى بىلمىگەن بولغىيدى، ئۇ شۇنداق تېپىلغۇسىز ئېسىل نەرسىلەرمىدۇ؟ شۇنداق قارىسا‌ڭ بىر ئەسكى ياراقتەك كۆرۈنەـ مدۇ، مەن ئۇنى بەش يۈز سومغا ئالمەن، مەندىن ئاۋۇ ئەخمەق

مىڭ سومدىن سېتىۋالىدۇ، بۇ نېمە ئۇچۇن؟! ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا زىددىيەتنى بولغاچقىلا شۇنداق بولۇۋاتىدۇ، ئۇلار ئارازلىشىپ قالغاچقىلا مەن ئارىلىقتىن پايدا يەۋاتىمەن! مانا، ئوتتۇرىدا قاڭشار بولمىسا ئۇ كۆز، بۇ كۆزنى يەيدۇ دېگىنى شۇ ـ دە! ...

— بۇ قېتىم تېپىلغان ئاسارئەتىقىلەر، — بايىقى ئۇزۇلۇپ قالغان گەپنى داۋام قىلدى ياغاق يۈز، — بايا دېگەن يەرلەردىن تېپىلغان، سىز ئۇ يەرلەرنى بىلەمسىز؟

— نېمىشقا بىلمەيدىكەنمەن، ئۆزىمىز ئوينىاپ چوڭ بولغان يەرلەر ئۇ، — جاۋاب بەردى يۈسۈپ ھوشۇر مەغرۇر ھالدا، — بالا ۋاقتىمىزدا ئات باققان، قارىغاي سۆرىگەن، توشقان قوغلىغان يەرلەر ئۇ...

— بەللى، مانا شۇ يەرلەردىن نەچچە مىڭ يىلنىڭ ئالدىغەربىي دىيارغا كەلگەن باش سەييا‌ھ جاڭ چيەننىڭ كۆمۈپ كەتكەن نەرسىلىرى تېپىلىپتۇ، ھازىر شۇنىڭغا بازار تالىشىۋاتىمىز. قېنى ئەمىسە، بۇ ئىشىمىزنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشەنگەنسىز، ئاكا، چۈشىنىپ قىلغان ئىش بىلەن چۈشەنمەي قىلغان ئىشىنىڭ ئۇنۇمى باشقا ـ باشقا بولىدىغۇ دەيمەن ـ ھە؟!

— شۇنداق بولمامدىغان، ئۇكا، — يۈسۈپ ھوشۇر ئەمدى ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي قايىل بولغاندى. ئۇ، ياغاق يۈزنىڭ نۇرغۇن پاكىتلارنى كەلتۈرۈپ سۆزلىشى ئارقىلىق تارىخىي ئاسارئەتىقىلەرنى مەككار سودىگەرلەرنىڭ شۇنچىلىك كۆپ پۇلغا يارىتىدىغانلىنى ئېنىق بىلدى، چۈشەندى. ئويلىغانسېرى، كاللىسىدىكى سىرلىق، گادىرماچ خىيالارنىڭ چىگىشىنى تاپتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىككىنچى قېتىم، ياق ئۈچىنچى قېتىم يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر»نى تېپىش ئۈچۈن ئالدىراپ ماڭدى. ئۇ كېتىۋېتىپ كونا سومكىسىنى ئۇ قولتۇقىدىن ئېلىپ، بۇ قولتۇقىغا قىستۇراتتى. ساڭگىلىتىپ كۆتۈرۈپ باقاتتى. يەنە خاتىرجەم بولالماي قولتۇقى-

غا چىققىدە قىسىپ مېڭىشنى بىرئاز ئەپلىك كۆردىمۇ ئاخىر شۇ تۇرقى ياغاق يۇزدىن يىراقلاپ كۆزگە كۆرۈنمەي قالدى، بىردەم-دىلا يەنە قايتىپ كەلدى.

— ھېلىقى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» دېگىنىڭنى تاپالمايمىز كەل-دىمغۇ، ئۇكا، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر ئۇڭسۇلى يوق ھالدا، — بەش يۈز سوم پۇلۇمنى ئېلىپ قاچتىمۇ نېمە؟! راست شۇنداق قىلغان ئوخشايدۇ، ماڭا بەرگىنى ئاسەرئەتتىقە ئەمەس، ئادەتتىكى تۆمۈر تەڭگە ئوخشايدۇ جۇمۇ؟!

— نېمە دەۋاتىسىزۇي، مۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئە-مەس! — ۋارقىراپ سۆزلىدى ياغاق يۈز، — شۇنداق بولدى دېگە-نىدىمۇ قولىڭىزدا مىڭ سوم تۇرمامدۇ، سىز زىيان تارتمايسىز-غۇ، زىيان تارتقىنى يەنىلا مەن بولىمەن، بىر كۈن كەچكىچە ئارقىڭىزدا يۈرۈپ ئاران بىر يارماق ئالامدىمەن. بۇ مۇمكىن ئەمەس، ئەتراپىڭىزغا ئوبدانراق قاراڭ، بەلكىم بىرەر دۇكانغا ئۇسسۇلۇق ئىچىش ئۈچۈن كىرىپ كەتكەندۇر، ئەنە دېمىدىمۇ...

ياغاق يۈز يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ مۇرىسىدىن ئوڭ قولىدا قامال-لاپ تۇتۇپ سول قولىنىڭ بىگىز بارمىقىدا بىر سوغۇق ئىچىملىك بوتكىسىنىڭ ئالدىغا قويۇلغان توڭلاتقۇ ساندۇقىنىڭ تۆۋىدە ئول-تۇرۇپ ھە دەپ گازلىق سۇ ئىچىۋاتقان يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» نى كۆرسەتتى. يۇسۇپ ھوشۇر ئۇنى كۆرۈپ يىتتۈرگەن قىممەت-لىك نەرسىسىنى تاپقاندەك خۇش بولۇپ كەتتى، ئۇزىنىڭ بىرئاز تەنتەكلىكىگە ئىچىدە كايىپمۇ قويدى.

— ئەمىسە كېلىشتۇق، ئۇكا، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر يەنە تەكىتلەپ، — ئۇنىڭدا يەنە ئوتتۇز توققۇزى بار ئىكەن، ھەممىسى-نى ئالىمەن، سەن ماڭا قىرىق مىڭنى سانايسەن، ياق، يەنە ئوتتۇز توققۇز مىڭنى سانايدىكەنسەن جۇمۇ، لېكىن، مېنىڭ پايدامغا كۆزۈڭ قىزارسا بولمايدۇ.

— نەدىكى گەپلەرنى قىلدىكەنسىز، ئاكا، — دېدى ياغاق يۈز جىلمىيىپ كۈلۈپ قويۇپ، — مەنمۇ سىزدىن ئالغان باھانىڭ نەچچە ھەسسىگە بولمىسىمۇ، تەڭ يېرىمىغا يېقىن ساتالايمەن، مېنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭ، ئاكا، ئالدىدا ئۆزىڭىزنىڭ سودىسىنى پىشۇرۇپ كېلىڭ، مەن ئاشۇ بىنانىڭ تۆۋىدە سىزنى ساقلايمەن. ئاڭلاپ تۇرۇڭ يەنە بەش يۈز سوم مۇكاپاتىڭىز بار جۇمۇڭ.

— نەدىكى مۇكاپات؟! تاپان ھەققى دېگىن، ئۇكا، — كېتىۋېتىپ تەكرارلىدى يۈسۈپ ھوشۇر، — تاپان ھەققى!

— ھە، چاي پۈلى، — تەكرارلىدى يەنە ياغاق يۈز...

V

ئەمدى باشقىچە ئەھۋالنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. يۈسۈپ ھوشۇر يېڭىۋاشتىن روھلاندى. بىرخىل ئىپتىخارلىق روھ ئۇنى چىرمىۋالدى. ئۇ بۇگۈن ھېچكىم قىلالمايدىغان بىر سودىنى قىلىشقا جۈرئەت قىلىۋاتاتتى. كۆز ئالدىدىكى زور پايدىنى كۆرۈپ ھەممىسى ئۇنتۇدى، ئائىلىسى، ئۆزىنىڭ ھەممە ئەجىر ـ تۆھپىسىنى ھەتتا ئۆزى قىلىۋاتقان بۇ پۇللۇق سودىنىڭ تېخى دۆلەت چەكلىگەن، قانۇن يول قويمايدىغان دۆلەت ھالقىغان ئەتكەس مال-لارنى توشۇش دېلوسىغا ياتىدىغانلىقىنىمۇ ئۇنتۇدى. ياق، ئۇنتۇدى دېسەك بەكمۇ ئاشۇرۇۋەتكەن بولىمىز، ئۇ بۇ جەھەتنى ئويلىنىۋاتاتتى. بىراق پايدىنىڭ مېھرىدىن كېچەلمىدى. چۈنكى كۆزىگە تاراقلاپ قىرىق مىڭ سوم پۇل كۆرۈنۈپ، ئۇنى ۋەسۋەسىگە سالماقتا ئىدى. ئۇ ئاخىر مۇشۇ بىر قېتىملىق ئەتكەس مال سودىسىنى قىلىپلا ئىككىنچى قىلماسلىقنى، ئالغان پايدىسىنى ئۆز پۇلىغا قوشۇپلا بانكىغا قويۇۋېتىشنى ئويلىدى. بىر قېتىملىق زور سودىنىڭ بۇسىنى چىقارماي جىممىدە پۈتتۈرۈۋالسا كىم سۈرۈشتە قىلىدۇ. ياغاق يۈز كېچىلەپ شىياڭگاڭغا كېتىدۇ.

كەن، يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» بولسا نەدە ئەسكى قەلئە - سېپىل، مازار، گۈمبەزلەرنى ئىزدەپ كولاپ ياكى كولىغانلاردىن «ئەڭگۈشتەر» سېتىۋېلىپ سىرتتا قاتىراپ يۈرىدىكەن. جەمئىيەتتە نى - نى ئىشلار بولۇپ يەنە تىمتاسلا جىمىپ كېتىدىغۇ، بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى. بىرەرى مېنى كۆرگەنىنگ ئارىلىقىدا سوۋدىنى پۈتتۈرۈپ يىگىرمە مىڭنى قىرىق مىڭ قىلىپ ئۆيگە بېرىۋالسام ھاڭ - تاڭ قالىدۇ، ئۇ چاغدا غۇلجىدا مېنىڭدىن نوچى ئادەم يوق، دېسەممۇ بولۇۋېرىدۇ...

يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» خىيالغا پېتىپ كېلىۋاتقان يۇسۇپ ھوشۇرنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى.

— ئۇسسۇلۇق ئىچەمسىز، ئاكا، — سورىدى ئۇ ۋە بوتكىچىغا بۇرۇلدى، — گازلىق سۇدىن يەنە بىرنى ...

— ياق، ياق ... رەھمەت، ئۇكا، سوغۇق نەرسە ئىچەلمەيمەن، گېپىم ئاغرىيدۇ، — رەت قىلدى يۇسۇپ ھوشۇر.

— ئەمىسە مۇزلاتمىغان قېتىق ئىچىڭ! — يەنە تەكلىپ قىلدى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر».

— بوپتۇ ئەمىسە...

ئىككىسى بىر پەس ئۇياق - بۇياقتىن پاراڭلىشىپ بىرى گازلىق سۇ، بىرى قېتىق ئىچىشتى. سوغۇق ئىچىملىكلەرمۇ ئىچىلىپ بولدى. يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» قېتىقىنىڭ پۇلىنى يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي ئۆزى تۆلەۋەتتى. ئەمدى ھەر ئىككىسىدە بىرلا مەقسەت، بىرلا ئىنتىلىش بار ئىدى. ئورتاقلىقى: پايدا. پايدا دېگەن شۇنداق شېرىن تاتلىق نەرسىمىدۇر؟ ئىنساندىن ئىبارەت بۇ ئاڭلىق مەخلۇقتىلا بولىدىغان بۇ ئۇقۇم دەل شۇ ئىنسانىنىڭ ئۆزىنى بەزىدە ھۆكۈمران ئورۇنغا ئاچىقلىپ يولۇاستەك باتۇر قىلىۋېتىدۇ، يەنە بەزىدە گۆرگە ئىتتىرىۋېتىدۇ، ئىنسان پايدىدىن كېيىنلا يەنە شۇنداق يوشۇرۇن ھالاكەت ۋە شۇنداق يوشۇرۇن ئاپەتنىڭ بارلىقىنى پايدا دەپ قوغلى-

شىپ ئاخىر ئۆزىنىڭ چوڭقۇر ھاڭغا چۈشۈپ كېتىپ بارغىنىنى بىلمەيدۇ. شۇنداقتىمۇ ئىنسانىدىن ئىبارەت بۇ ئاڭلىق مەخلۇق ئاشۇ تويماس نەپسىدىن ۋاز كېچەلمەيدۇ، مۇشۇ نەپسى ئۈچۈنلا قولىدىن كېلىدىغانلىكى بارلىق ئىشلارنى ياخشى ـ يامانغا ئايرىماي قىلىۋېتىدۇ...

يۈسۈپ ھوشۇر دەل شۇنداق يولىنى بېسىپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ، ئۆزىنى كۈتۈپ تەقەززالىقتىن كۆزلىرى يوغىناپ خۇددى بەز يېگەن مۇشۇكىنىڭ كۆزىدەك پارقىراپ كەتكەن يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر»نىڭ قېشىغا كەلگەندە خىيالىدا: «بۇ سودىنى بىرلا قېتىم قىلىمەن، ئىككىنچى قىلمايمەن...» دەپ ئويلاۋاتاتتى. ياغاق يۈزىنىڭ دېيىشچە، پايدىسى زور، ئەمما ئەتكەسچىلىككە ياتىدىغان، خەتىرى كۆپ بۇ سودىنىڭ مېھرى بەك ئىسسىق بولسا كېرەك، يۈسۈپ ھوشۇر ھەممە گەپنى ئاڭلاپ تۇرۇپمۇ بىر قەدەم ئارقىسىغا چېكىنمەي ئاخىر بۇ سودىنى قىلىشقا بەل باغلىدى.

— قېنى، ئۇكا، قالىغان يارماقنى ساناپ باقمامسەن؟ — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئۆز ئىرادىسى بويىچە گەپنى ئاشكارىلاپ، — ھە، ھە بىر چەتكە چىقىپ، خالىيراق بىر جاينى تېپىپ سانايلى.

— بولىدۇ، بولىدۇ، — دېدى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» تىترەگەن ئاۋازدا، — مانا ئەمدى چۈشىنىپسىز، ئاكا، پايدىسى كۆپ مۇنداق ئوقەتنى ئادەملەرنىڭ كۆزىدىن نېرىراق بىر يەردە قىلمىساق، تەڭگىلەرنى كۆرۈپ قالسا، نېمە ئىش قىلۇاتقىنىلەر، دېيىشتىن يانمايدۇ جۇمۇڭ، ئادەملەردە ئىنساپ قالمىدى، بولمىسا بىز بۇ سودىنى مۆكۈنۈپ يۈرۈپ قىلاتتۇقمۇ، ئۆزىمىزنىڭ شەھرىدە ئۆزىمىز ئوغرىدەك يوشۇرۇنۇپ ئوقەت قىلۇاتىمىز. ئويلاپ بېقىڭە، ئەركىن سودا نېمىدېگەن ياخشى ـ ھە! خالىغىنىڭنى ساتىسەن، خالىغىنىڭنى ئالىسەن، بەزىدە شېرىك بولىدىغان ئىشلارمۇ بولۇپ قالىدۇ تېخى!

يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» كاسىلداپ تۇرۇپ بۇلغار سومكىسىنى ئېچىپ يارماقلارنى بىر - بىرلەپ سانىدى، يۇسۇپ ھوشۇرمۇ ئۇنىڭغا يارەمسىلىشىپ بىر - بىرلەپ قولىدىن ئۆتكۈزدى، قايتىلاپ سانىدى: توپتوغرا قىرىق بىر. نېمىدېگەن توغرىلانغاسان! يەنى يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ قولىدىكى يېگىرمە مىڭ بەش يۈز سوم پۇلغا توغرىلىنىپتۇ. نېمىدېگەن جاي - جايغا كەلگەن ئىش بۇ، ئوقەتتىمۇ شۇنداق سان - ھېسابغا توغرىلىنىپ قالىدىغان ئىشلار بولىدىكەن - ھە؟!

يۇسۇپ ھوشۇر قىرىق بىرىنچى ياماقنى ساناپ ئەبجىقى چەمپ كەتكەن سومكىسىغا سالغاندا ئاشۇ خىياللارنى چاقماق تېزلىكىدە كاللىسىدىن ئۆتكۈزدى. شۇ تاپتا ئۇ تەڭگىگە ئىككىنچى قېتىم خېرىدار بولىدىغان ھېلىقى ياغاق يۈزنىڭ قارىسى كۆرۈنەمدۇ، يوق دېگەن ئويدا بىنا دوقمۇشى تەرەپكە ئۆزمەي قارايتتى. ياغاق يۈز بولسا ئۆزى دېگەن يەردە، پاكار گەۋدىسىنىڭ يېرىمىنى كۆرسىتىپ قويۇپ، كوچىدا ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە قاراپ تاماكا چېكىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان قويۇق تاماكا ئىسىدىن، تاماكىنى ئۆزمەي چېكىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. دېمەك، ۋەدە يالغان بولماپتۇ. ئۇ، يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ يارماقلارنى ئەكېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈۋاتقانىدەك بىر ئورۇندا تېپىرلاپ تۇرالمايتتى.

— قېنى، پۇلنى سانىمامسىز، ئاكا، — دېدى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» قوللىرىنى ئىشقىلاپ تۇرۇپ، — قېنى بولۇڭ، مەن باشقا بىرى بىلەن ۋەدىلىشىپ قويغان، ئۇنىڭ بىلەنمۇ خوددى شۇنداق تەڭگە سودىسى قىلىمەن ئەمەسمۇ...

— خوپ... ساناي، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر يۇرىكى نېمە ئۇچۇندۇر ئەنسىز ئېغىپ ئاغزىغا تىقىلغانىدەك بولۇپ تۇرسىمۇ ئۆزىنى زورغا بېسىپ، — پۇلنى سانايمەن، سەنمۇ ئالىسەن، مەنمۇ تېگىشلىكىمنى ئالىمەن، سەنمۇ تېگىشلىكىڭنى ئېلىپ ماڭىسەن، ئاخىر قانداق بولىدۇ؟

يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» بۇ سۆزدىن ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاردى، ئۇنىڭ چىرايىدىن ھېچ نەرسىنى بىلىپ بولمايتتى.

— ئاخىر قانداق بولدۇ، دەمسىزا!؟ — سوئالغا سوئال بىلەن سوردى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» ۋە جاۋابىنى يەنە ئۆزى بەردى، — ئاخىر قانداق بولاتتى، سودا پۇتكەندىن كېيىن، ھەرقايسىمىز ئۆز ئوقتىمىزغا كېتىمىز شۇ.

— ياق، توختا، بۇ يەردە بىر مەسىلە تۇرىدۇ، — گۇمان بىلەن گەپ باشلىدى يۇسۇپ ھوشۇر، — دەسلەپ سېنىڭ تەڭگەلىرىڭ يېگىرمە ئىدى، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، — چىرايى ئۆڭۈپ تۇرغان يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر»نىڭ تىلى كالۋالىشىپ ئارانلا گەپكە كەلدى.

— خوش، يەنە يېگىرمە بىر يارماق نەدىن كېلىپ قالدى؟ — سوئال نەزىرىدە ئۇنىڭغا تىكىلدى يۇسۇپ ھوشۇر، ئۇ بېگىزدەك تىكىلىپ قارىغاچقا ئۇنىڭ كۆز نۇرلىرى خۇددى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر»نىڭ كۆكسىنى تېشىپ ئۆتۈپ كېتىپ بارغاندەك بىلىندى. يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» ئاخىر بۇ قېرى سودىگە تىكىلىپ قارىيالماي باشقا ياقلارغا قارىغان بولۇپ مىيىقىدا كۈلدى.

— بايا سىز مېنى ئىزدەپ تاپالمىغاندا مەن يەنە يېگىرمە بىر ياماق ئەكەلگەن گۆركار بىلەن بىر چەتتە سودىلىشىۋاتاتتىم، مەن سىزنى كۆرگەن، لېكىن سىز مېنى كۆرمىدىڭىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىزنى چاقىرىشىمۇ ھاجەتسىز، گۆركارمۇ سىزگە ئۆزىنى ئاشكارىلاشنى خالىمايدۇ - دە.

— مۇنداق دېگىن، — قايىل بولدى يۇسۇپ ھوشۇر، — بولدى باشقا گەپنى قويايلى، باشتا سۆزلەشكەن يارماق سانى بويىچىلا سودا قىلايلى، بىر يارىمقىڭنى قويۇپ تۇر، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ رەڭگى، ياسىلىشىمۇ باشقا يارماقلارغا ئوخشاشماي تۇرىدۇ.

— يۇسۇپكا، سىز مۇئەللىم بولغانغۇ دەيمەن؟ — سورىدى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» تېرىككەندەك قىلىپ ئەمما چاندۇرماي سۆزىنى داۋام قىلدى، — دەيمىنا، مۇنچىلىك چىڭگىزلىك قىلىپ كېتىپ بارغىنىڭىزغا قاراپ دەپ قويغان گېپىمغۇ، مۇئەللىملەر سودىغا بەك گىرى كېلىدۇچۇ.

— بولسام بولغاندىمەن، — دېدى يۇسۇپ هوشۇر قەتئىي قىلىپ، — ئەمما نېمە دېسەڭ دېگىن يەنە ئوتتۇز توققۇز يارمىقىڭغا پۇل سانايمەن.

— بوپتۇ، بوپتۇ، يۇسۇپكا، دېگىنىڭىزنىلا بېرىڭ، ئەمدى سىز بۇ سودىدىن هەرگىزمۇ زىيان تارتمايسىز، قۇشقاچ گۆشىمۇ گۆشقۇ! بىر يارماقتىن ئاز دېگەندە سىزگە بەش يۈز سوم پايدا بار ئىدى. خەير، مەيلى، سىزگە خەيرخاهلىق قىلسام بىلمىدى. ئىنىز، مەنغۇ ئۆز جايىدا سېتىۋالىمەن، ئەمما بۇ بىر يامانى يەنە نەدە سۆرەپ يۈرىمەن دېگەنلا گەپ شۇ

— بوپتۇ، ئالسام ئالاي، ئوشۇق دۆلەت باش تەشمەيدىغۇ، — يۇسۇپ هوشۇر ئاخىر بايىقى بىر يارماقتىن كىرگەن بەش يۈز سوم پايدىنى ئويلاپ، پۇلنى قولىدىن چىقىرىۋەتكۈسى كەلمىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئىش پۈتتى. يۇسۇپ هوشۇر ئەبجىقى چىققان كونا سومكىسىدىن پېچىتى بۈزۈلمىغان يېڭى پۇللارنى ئېلىپ شۇ پېتىچە يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» گە تۇتقۇزغاندا ئۇنىڭغا گويا ئۆزىنىڭ ئىسىق هارارەتلىك يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ بېرىۋاتقاندەك بىلىندى. ئىككىسى تىزى، قوللىرى تىترەپ يەتتە ئەزايىدا كۈچ - مادار قالمايۋاتقاندەك بىرخىل زەئىپلىك سېزىلدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ پۇلنى بېرىۋەردى، ئۆز ئىرادىسى، ئۆز خاهىشىغا خىلاپ، ئۆز بەدىنىنىڭ شەرتلىك رېفلېكس ئارقىلىق بىلدۈرۈۋاتقان قارشىلىقىغىمۇ قارىماغان هالدا پۇلنى بېرىۋەردى. پۇلمۇ كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقانىنىڭ ئارىلىقىدا يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» نىڭ

قولىغا ئۆتۈپ، خۇددى قارا كېپەنلىككە ئورىلىپ يەرلىكىگە قو-
يۇلغاندەك، قارا بۇلغار سومكىغا كىرىپ كەتتى. پۇل ئەمدى
ئەبەدىي قولدىن كەتكەنىدى. مۇنداق دەھشەتلىك ئاقىۋەتتىن بىچا-
رە يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ قىلچە خەۋىرى يوق ئىدى!

يۈسۈپ ھوشۇر كەلگۈسى ئىشلار بىلەن قىلچە ھېسابلىشىپ
ئولتۇرماي قولىدىكى تەڭگىلەرنى نەق پايدا دەپ ھېسابلاپ، ئۇلار-
نى ئەبجىقى چىققان كونا سومكىسىغا ئىقتاپ سالدى. ئاندىن
سومكىنى قولتۇقىغا قىسىپ، ئۆزىنىڭ ئىككىنچى خېرىدارى،
نۇرغۇن پايدا بېرىشكە ۋەدە قىلغان ئاسارئەتتىقە «پادىشاھى» ئا-
سارئەتتىقە بازىرىنىڭ داڭدار سودىگىرى، مىليونېر ياغاق يۈزنىڭ
يېنىغا قاراپ چاپتى. ياق، چاپمىدى، چاپقاندەك ئىتتىك ماڭدى.
ئۇ بۇرۇلۇپ ماڭغاندا، بىنا دوقمۇشىدا ئۇنى كۈتۈپ تۇرغان ياغاق
يۈز قول ئىشارىسى قىلدى. يۈسۈپ ھوشۇر بۇنى جەزمەن ماڭا
قىلدى دەپ بىلدى ۋە قەدىمىنى يەنمۇ ئىتتىكرەك باستى. ئۇ
ياغاق يۈز تۇرغان بىنا دوقمۇشىغا بېرىشىغا شۇنچىلىك ئالدىرايت-
تى. ئالدىرىغانسېرى قەدىمى ئارقىسىغا كېتىپ بارغاندەك قىلاتـ
تى. ئۇ بەشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى، ياغاق يۈز ئاخىرقى قېتىم
قارىسىنى غىل - پال كۆرسىتىپ قويۇپ، بىنانىڭ ئارقىسىغا
ئۆتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ يۈرىكى
يەنە بىر قېتىم «جىغىدە» قىلدى - دە، يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ
قالغاندەك، نەپىسى بارغانسېرى قىسىلىپ كېتىپ بارغاندەك تۇ-
يۇلدى، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ھالىغىمۇ قارىماي قەدىمىنى تېزلىتىپ
بىنا دوقمۇشقا يېتىپ كەلدى. قېنى ياغاق يۈز؟! ھازىرلا مۇشۇ
يەردە تۇرغان ياغاق يۈزنىڭ ئورنىدا باشقىچىلا بىر ئادەم تۇراتتى.
يۈسۈپ ھوشۇر ئالاقزادىلىك ئىچىدە چۆچەكتەك يوغىنىغان كۆز-
لىرىدە ئالاق - جالاق قىلىپ ئەتراپىغا قارىدى. بۇ يەردە ھېچكىم
كۆرۈنمەيتتى، نېرىدا تۇرغان يوغان ئەخلەت ساندۇقىنىڭ تۇۋىدە
بىر ئاققۇن شارا - باراچى ئەخلەت ئاختۇرۇۋاتاتتى. ئۇنىڭدىن

قالسا بۇ يەردە ئۆتۈۋاتقان يولۇچىلاردىن باشقا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. يۈسۈپ ھوشۇر بۇ ئەھۋالدىن چۆچۈپ، مۇزدەك بىر تەرلەدى، ئۇ شۇ تاپتا خۇددى زىمىستان ئايدالىدا ئاچ - يالىڭاچ قالغان يولۇچىدەك بىچارە ئەھۋالدا قالغانىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ سودىيىلىك ئۆمرىدە يېتىلدۈرگەن خىزمەت خاراكتېرى بويىچە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭ كاللىسىدا پەيدا بولغان «قايت ئارقاڭغا، دەرھال «ئەڭگۈشتەر» نى تۇت!...» دېگەن بىر سادا ئۇنىڭ قۇلىقى تۈۋىدە خۇددى گۈلدۈرمامىدەك ياڭرىدى. ئۇ ئىتتىك ئارقىسىغا ياندى، بايا سودا بولغان يول چېتىگە يۈگۈرۈپ، ھاسىرىغىنىچە يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە ھېلىقى مۇلايىم چىراي، يۇمشاق سۆز، ھەر ئىككى ئېغىز گېپىنىڭ بىرىدە پايدا يەتكۈزمەن دەپ تۇرىدىغان يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» نىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى!

«قېچىپتۇ، ئەبلەخ! — ئۆز - ئۆزىگە ۋارقىرىدى يۈسۈپ ھوشۇر، — ھۇ، ئۆلگۇر، ھارامىلىق! قېچىپتۇ، پۇلنى تۆمۈر تېزەككە تېگىشىپلا قۇيرۇقىنى خادا قىپتۇ - دە، كاپىر!»

بۇ ئېچىنىشلىق ئىدا بىلەن تەڭ يۈسۈپ ھوشۇر كۆكرىكىگە تەڭداشسىز ئېغىر بىر بازغان بىلەن «ۋاقلا» قويغانەك ئارقىسىغا شوخشۇپ سەنتۈرۈلگىنىچە تېلېفون سىمى تارتىلغان قارا ستولىغا يۆلىنىپ قالدى. ھېلىقى تەڭگە يارماقلار سېلىنغان كونا سومكىسى قولتۇقىدىن سىيرىلىپ يەرگە چۈشۈپ كەتتى. قىرىق مىڭ سومغا يارايدىغان كونا ياماقلار قاچىلانغان سومكىسى يەرگە ئەخلەت - يۇندىلەر بىلەن توشۇپ بەتبۇي پۇراق چىقىۋاتقان ئېرىق ئىچىگە دومىلاپ چۈشۈپ كەتكەندىمۇ ئۇنىڭ قىلچە كارى بولمىدى. يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ چىرايى ئۆلۈكنىڭ چىرايىدەك تاتىرىپ، قان دىدارى قالمىغانىدى، پۈتۈن تېنى سىلكىنەتتى، پۈت - قولى توختىماي تىترەيتتى. ئۇ بۇ خىل زەربىگە بەرداشلىق بېرەلمەي، قارا ستولىغا دۈمبىسى بىلەن سىيرىلىپ زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋېلىپ

لىشقا ئارانلا ئولگوردى. سول قولىدا يەرنى سىيپاپ ئەمدى ھېچقانداق قىممىتى قالمىغان سومكىنى ئىزدەپ تېپىشقا ئورۇناتتى. ئۇ بۇ يەردە قانچىلىك ئولتۇرغىنىنىمۇ بىلمىدى، ئاستا - ئاستا كۆز باغلىنىپ كوچىلاردا ئادەملەر شالاڭلاشقان چاغدىلا ئۇنىڭ يېنىغا چوڭ ياشتىكى بىر ئادەم كەلدى.

— سىزگە ياردەم كېرەكمۇ؟ — سوردى يولۇچى مۇلايىم ئاۋازدا، — قان بېسىم ياكى يۈرەك كېسىلىڭىز قوزغىلىپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ ئۆيىڭىز نەدە؟ ئاپىرىپ قوياي...

ئۆز - ئۆزىدىن گاڭگىراپ نېمە قىلارىنى بىلمەي بىھوش ھالەتتە خىرقىراپ، ئېغىر نەپەس ئېلىپ ئولتۇرغان يۈسۈپ ھوشۇرغا يولۇچىنىڭ مۇلايىم ئاۋازى خۇددى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» نىڭ ئاۋازىدەك ئاڭلىنىپ كەتتى. ئۇ، بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى، ئالدىدا تۇرغان كىشىنىڭ غۇۋا قارىسىنى كۆرۈپ جۆيلۇگەندەك دېدى:

— ھە، «ئەڭگۈشتەر» كەلدىڭمۇ؟!...

— گېپىڭىزنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم، — دېدى يولۇچى گۈ-گۈم پەيتىدە ئۇنىڭ تامىدەك ئاقارغان چىرايىنى تەستە پەرق ئېتىپ.

يۈسۈپ ھوشۇر قاراڭغۇلۇق تىقىلغان نۇرسىز كۆزلىرىنى ھەرياققا يۈگۈرتۈپ قويۇپ يەنە بېشىنى تۆۋەن سالدى - دە، جىمىپ كەتتى. ئۆپچۆرىگە بىر دەمدىلا ئادەملەر ئولاشتى. ھەرقا-يىسى ئۆز گېپىنى يورغىلىتاتتى:

— ھە؟!... ھاراقكەشمىكەن، ستولىبا ساناپ قاپتۇ - دە! بىر پوتى گۆرگە ساڭگىلىغان قېرىنىڭ ئېشەك سۈيدۈكىنى ئىچىۋېلىپ بولۇپ قالغان ھالىنى قاراڭلار! توڭگۇزدەك ئېغىناپ يېتىپتۇ، ئىسىت! ئاللا ساڭا بەرگەن ئەقىلنى ئىت، ئېشەككە بەرسىچۇ!...

— ياقەي، بىكاردىن - بىكارغا خەقنى تىللىماڭلار، خالا-

يىق، كېسىلى قوزغىلىپ قالغان ئوخشايدۇ، كېسىلى قوزغىلىپ يېتىپ قاپتۇ...

— هە، مۇنداق دەڭ، يۇرۇڭلار كېتەيلى، تۇنۇقاقلىق كېسىلى بار ئىكەن - دە!...

— ساراڭكەن دەڭلار!...

— ئۇنداقمۇ ئەمەس، يۇرەك كېسىلى بار ئوخشايدۇ...

— ئەمىسە ئازراق ئولتۇرۇپ ياخشى بولغاندىن كېيىن، ئۆيىگە ئۆزى كېتىۋالسۇن، نېمىگە شۇنچە ئولىشىۋالغان بىكارچى خەقتۇر، بۇ؟!...

— شۇنى دېمەمسەن، ئاۋۇ ئادەمنۇ خۇددى ئورانگوتانەڭ ماكچىيىپ ئولتۇرۇپتۇ، چىرايى نېمانچە ئۆمسە!...

يۇسۇپ هوشۇر بېشىغا كەلگەن بۇ ئېغىر زەربىدىن ئەس - يادىنى بىلمەي خېلى بىر ۋاقىتقىچە ئولتۇرۇپ قالدى. كوچىدىن ئۆتكەن - كەچكەنلەر ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ ھەررەڭ - سەر-رەڭ گەپ - سۆزلەرنى قىلىشتى. لېكىن ئۇلارغا جاۋاب بەرگۈ-دەك ئۇنىڭ مادار - ھالى يوق ئىدى.

«مانا نەچچە مىنۇتنىڭ ئالدىدا دەل مۇشۇ يەردىلا يىگىرمە مىڭ بەش يۈز سومنى نەق ساناپ بەرگەنىدىم، — ئۆزىچە سۆزلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى يۇسۇپ هوشۇر، ئۇ خۇددى خۇدىنى يوقاتقان ئادەمدەك بولۇپ قالغانىدى، — مەن ئاۋۇ يەرگە بېرىپ كەلگۈچە كۆزدىن غايىب بولدى، گۆرىگە ئوت كەتكۈرلەر، زاۋال تاپقۇرلار!...»

يۇسۇپ هوشۇر شۇنداق دېگىنىچە گاڭگىرىغان كاللىسىنى قامالىلاپ تۇتۇپ نېمە قىلىشنى بىلمەي يەنە جايىغا ئولتۇرۇپ قالدى، بىر دەمدىن كېيىن، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەتراپىغا ئولاش-قان كىشىلەرگە نۇرسىز كۆزلىرىدە مەقسەتسىزلا تىكىلدى، ئۇ ئەتراپىدىكىلەردىن ھېچكىمنى تونۇمايتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭغا شە-ھەرنىڭ جىمى ئادىمى ياۋايىلىشىپ ياۋۇز بولۇپ كەتكەندەك سو-غۇق ۋە يات كۆرۈنمەكتە ئىدى.

— ۋۇي، يۈسۈپ ساقالغۇ بۇ، — دېدى توپلانغان ئادەملەر. نىڭ ئارىسىدىن بويۇنداپ قاراۋاتقان پاكار بوي قارامۇتۇق بىرى ئالدىغا ئۆتۈشكە تەمشىلىپ، — نېمە بولغاندۇر ئۇنىڭغا، نېرى تۇرۇڭلار، خالايىق، ئۆتۈڭ! ئاۋۇ كىشىگە گېپىم بار ئىدى، مېنىڭ تونۇشۇم...

پاكار كىشى ئالدىغا ئۆتۈپ يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ ئاستا سىلكىگىنىچە ئۆزىگە قارىتتى.

— يۈسۈپئاخۇن، يۈسۈپئاخۇن، نېمە بولدۇڭلار؟ — سورىدى ئۇنىڭدىن پاكار قارامۇتۇق ئادەم مۇلايىملىق بىلەن، — مېجەزىڭلار يوقمۇ، نېمە. ئۆيگە ئاپىرىپ قويماي، يۈرۈڭلار، بۇ يەردە ئادەم ئولاشتۇرماي ئاستا كېتەيلى، تونۇمايۋاتامسىلەر؟ مەن زۇننەمغۇ.

— ياق، ياق، زۇننەم! مۇشۇ يەردە ئىككى قويمىچى مېنى قويۇپ كەتتى، ھېلىلا مەشھەدە ئىدى، تاپمىسام بولمايدۇ، — يۈسۈپ ھوشۇر ھودۇققاندەك ئىتتىك - ئىتتىك سۆزلىدى، ئۇ- نىڭ بۇ يەردىن كەتكۈسى يوق ئىدى. ئۇ، خۇددى ئېغىر غەپلەت ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك ياكى ئۇزۇن ۋاقىت ھوشسىزلىنىپ بىر- دىنلا ئېسىگە كەلگەندەك ئەترابىدىكى كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا ئالاق - جالاق بويۇنداپ قاراپ ھېلىقى ئىككى سودىگەرنى ئىزدەيدى- تى.

— قايسى ئىككى قويمىچىنى دەيسىلەر، يۈسۈپئا- خۇن، — دېدى زۇننەم ئۇنىڭغا، — ئازراق مېجەزىڭلار يوق ئوخ- شايدۇ. يۈسۈپئاخۇن، يەنە يىقىلىپ قالماڭلار، ئۆيگە كېتىۋالاي- لى، قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. ئۆيدىكىلىرىڭلار ئەنسىرەپ قالىدۇ...

— نېمە دەۋاتىسىلەر، زۇننەم؟!...، — بىردىنلا غەزەپلە- نىپ ۋارقىرىدى يۈسۈپ ھوشۇر، — يىگىرمە مىڭ بەش يۈز سومنى ئېلىپ قاچقان ئوغرىلارنى تاپماي ئۆيگە قانداق قايتقۇلۇق!

— نېمە، يىگىرمە مىڭ بەش يۈز سوم ئۇ؟! ئوغرى ئالدىما؟! — ھەيران بولۇپ سورىدى زۇننەم، — قاچان، قەيەردە ئالدى، قانداق ئالدى؟ ئەمسە ساقچىغا خەۋەر قىلايلى!

— ھازىرلا مەشھەدە ئىدى! — يەنە ئۇشتۇمتوت ۋارقىرىدى يۈسۈپ ھوشۇر ۋە زۇننەمنىڭ گەپلىرىگە جاۋابمۇ بەرمەي توپلاڭغان كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىن بايىقى بىنانىڭ دوقمۇشىغا قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى. توپلانغان كىشىلەر ئۇنىڭ غەلىتە قىلىقلىرىغا، ئالىتاغىل گەپلىرىگە قاراپ ياقىسىنى تۇتۇشتى، يەنە بەزىلىرى بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ ئىچ ئاغرىتقىنىچە تارقىلىپ كېتىشتى. زۇننەم نېمە قىلارىنى بىلمەي ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپ قالدى. قاش قارىيىپ، خېلى بىر ۋاقىت ئۆتكۈچە يۈسۈپ ھوشۇر خۇددى سارىڭلاردەك ئىككى ئارىلىقتا چېپىپ يۈردى. ئۇنى كۆرگەن تونۇش - بىلىشلەر:

— يۈسۈپكا، يۈگۈرۈپ قاپسەنغۇ، پايدا چىققان ئوخشىمامدۇ؟ — دېسە، يەنە بەزىلەر:

— يۈسۈپ ساقال يۈگۈرۈپ قاپتۇ. ئەس - ھوشى جايىدىمۇ، قانداق؟ — دېيىشىپ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىشتى.

يۈسۈپ ھوشۇر ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشى بىلەن كارى بولمىدى. ئۆزىلا بىلىدىغان تونۇش چىرايلارنى ئاختۇرۇپ، ھەربىر ئۆتكۈنچىنىڭ چىرايىغا زەن سېلىپ قارايتتى. «ئەمەس!...» دېگەن ئۇقۇم ئۇنىڭ كاللىسىدا چاقماق چاققاندەك پەيدا بولۇپ يەنە ئۆچەتتى، ئۇ يەنە باشقا ياقتا يۈگۈرۈپ كېتەتتى. ئۇنىڭ ئېسىگە بىردىنلا كېچىلىك قاتناش ماشىنىلىرى ئېسىگە چۈشتى. ئۇ «كائىنات» قاتناش بېكىتىگە كەلگەندە، كېچىلىك ماڭىدىغان ماشىنىلاردىن بىرنەچچىسىلا قالغانىدى. ئۇ ھەممىلا ماشىنىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنى توختىتىپ ياكى شوپۇرغا ئوندىمەيلا ماشىنىنىڭ ئىچىنى ئاختۇرۇپ چىقتى. يەنىلا تاپالمىدى. يەنە ئىزدىدى، ماشىنىغا چىقىپ يولۇچىلارغا يەنە بىرمۇبىر قارىدى. لې-

كىن ئۇ كۆرگەن يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» بىلەن ھېلىقى ياغاق يۈز يەرگە كىرىپ كەتكەندەك ياكى بولمىسا ئاسمانغا چىقىپ كەتكەندەك بۇ زېمىن ئۈستىدە كۆرۈنمەيتتى. نېمىشقىدۇر، ئۇنىڭ كۆڭلى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم يولغا چىقىش ئالدىدا تۇرغان ماشىنىنى تارتىپ تۇراتتى. ئۇ ماشىنىغا قايتىدىن چىقىپ يولۇچىلارنى يەنە بىر - بىرلەپ قاراپ چىقتى. يوتقانغا ئورىنىپ ئۇخلاۋاتقانلار- نىڭ يوتقىنىنى تارتىپ ئېلىپ چىرايىغا زەن سېلىپ قارىدى، ئۇلار ئۆزىنى بىھۇدە ئاۋارە قىلغان بۇ ئادەمگە شۇنچە كايىپ گەپ قىلسىمۇ، ئۇ، بىر ئېغىزمۇ جاۋاب قايتۇرماي بېشىنى قايغۇلۇق لىڭشىتىپ قوياتتى. ئۇلار بىر - بىرىگە:

— ساراڭمۇ بۇ ئادەم، — دەپ غۇدۇراپ قويۇشتى.

ئاخىر ماشىنا ئورنىدىن قوزغالدى. لېكىن، يۈسۈپ ھو- شۇرنىڭ ماشىنىدىن زادىلا چۈشكۈسى يوق ئىدى. ئۇنىڭ شۇ پېتى ئۇرۇمچىگە كېتىپ، ئۆزىنىڭ يىگىرمە مىڭ بەش يۈز سوم پۇلىنى ئېلىپ قېچىپ كەتكەن ھېلىقى ئالدامچىلار كەينىدىن قوغلاپ بارغۇسى كېلەتتى. نېمە ئامال، يېنىدا ئون تىيىن پۇلى يوق.

— ئاكاۋۇي، ئىشىڭىز تۈگىگەن بولسا چۈشۈپ كەتسىڭىز بولۇپتىكەن، يولغا چىقاتتۇق. — دېدى شوپۇر ئاپتوبۇسنى گۈ- رۈلدىتىپ ئوت ئالدۇرغان ھالدا ۋارقىراپ، — كىمنى ئىز- دەيتتىڭىز؟

— بىر قويمىچىنى! — ئارانلا جاۋاب بەردى يۈسۈپ ھوشۇر گادىرماچ خىياللار ئىچىدە گاڭگىرىغان بېشىنى قاشلاپ.

— بۇ ماشىنىدىكىلەرتىڭ ھەممىسى يايمىچى، ئاكا، — دېدى شوپۇر ئۇنىڭغا. — ئۇرۇمچىگە مالغا بارىدۇ، بۇ يەردە قويمىچى يوق، قويمىچىنى ئىزدىسەڭ، ئەتە «ئالتۇن داڭقان» مەيدانىغا بارغىن، يانچۇقچى ئىزدىسەڭ، «قىزىل بايراق» سارىيىنىڭ ئال- دىغا بارغىن، شاپاقچى ئىزدىسەڭ، دەريا بويىدىكى مەيخانىغا بارغىن، ئاكا.

شوپۇرنىڭ بۇ قىزغىن چاقچىقىدىن ئاپتوبۇس ئىچىدىكى يو-
لۇچىلار پاراققىدا كۈلۈشتى. يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئۇلار بىلەن ھېچ
كارى بولمىدى. ئۇلارغا ھازىرقى مۇشۇ ھالدا ئۇلار كۈلەمدۇر،
يىغلامدۇر ياكى ئۆلەمدۇر، بەربىر ئىدى. ئۆز ھەلەكچىلىكى
بىلەن يۇرگەن يۈسۈپ ھوشۇر ئاپتوبۇستىن ئىنتىك چۈشۈپ كەت-
تى. ماشىنا ئورنىدىن قوزغىلىپ، كەڭ تۆمۇر ئىشىكتىن چې-
قىپ، بۇرۇلۇپ كەتكۈچە يۈسۈپ ھوشۇر كۆز ئۈزمەي قاراپ
تۇردى. ماشىنا توختايدىغان كەڭ مەيدان تىمتاسلىققا چۆكتى.
يولۇچىلارنى ئۈزىتىپ كەلگەنلەرنىڭمۇ ئايىغى ئۈزاپ بولدى. بىر
چەتتە يېڭىدىن سېلىنغان ئەينەكلىك ئاشخانىلارنىڭ خوجايىن -
ئاشپەزلىرىمۇ جوزا - ئورۇندۇقلىرىنى تاراقلىتىپ يىغىشتۇ-
رۇپ، چىراغلىرىنى ئۆچۈرۈشۈپ كېتىشكەنىدى. كەڭ مەيداندا
تەنھا قۇشتەك ياكى چۆلدە يەككە - يېگانە تۇرغان قاقشال دەرەخ-
تەك ئورنىدىن مىدىرلىمايلا تۇرغان يۈسۈپ ھوشۇرنى بىرى نېمە
ئادەمسەن دەپ سوراپمۇ قويمىدى، راست، ئۇ بۈگۈن ھەممىدىن
قورۇق قالدى! ئۆمۈرلۈك يىغقان پۇل - دۇنياسىدىن ئايرىلدى،
كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىنمۇ چۈشۈپ بايىقىدەك كۆلكە - شاۋخوغا
قالدى. ئادەملەر نېمىدېگەن ياۋۇز ۋە نېمىدېگەن رەھىمسىزدۇ!
ئىككى قاراقچى كۆپكۈندۈزدىلا بۇلاپ قېيىالىغاچ قىلىپ قىرىق
يىللىق ھالال ئەمگەك تەرى، پاك ئەجرىدىن يىغقان پۇللىرىنى
سۈپۈرۈپلا ئېلىپ قاچسا، ئادەملەر ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىش، ھېسـ
داشلىق قىلىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۇنى يەنە ساراڭغا، ھاراقكەشـ
كە، ئالىجۇقا - سودايىغا چىقىرىۋەتتى. ئاپتوبۇستىكىلەرنىڭ
ھېيىقماي چاقچاققا ئايلاندۇرۇپ كۈلۈشلىرىچۇ تېخى! ... ئۇنىڭ
ھازىرقى دەرد - ئەلەمگە، قايغۇ - پۇشايمىنىغا كىم دالدا
بولالايدۇ! ؟ شۇ تۇرقى ئۇ مۇشۇ ماشىنا مەيدانىدا ئۆلۈپ قالسىمۇ
ھېچكىمنىڭ كارى بولمايدىغان ئوخشايدۇ... ئۇ شۇ ئۇيلاردا ئېسـ
نى يوقتىپ، چاڭگاچاچ بولۇپ كەتكەن بېشىنى تۇتقىنىچە جايـ

دىلا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ قالدى، بىردىنلا ئۆزىنى ئۆزى كاچات-
لاپ، كىچىك بالىلاردەك ھۆڭگۇر ئېتىپ يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭ
قايغۇلۇق ياشلىرى كېچە قاراڭغۇلۇقى باسقان ماشىنا مەيدانىدىكى
ئۇششاق شېغىل تاشلارنىڭ ئۈستىگە سىرغىپ چۈشمەكتە ئىدى.
ئۇ خېلى ئۇزاق بۇقۇلداپ يىغلىدى، ئىچ - ئىچىدىن قاينىۋاتقان
دەردلىك يىغىسى ئۇنىڭ ئۆپكىسىنى ئۆرۈپ ھەسرەت - پىغانىنى
ناله - زارىنى تېخىمۇ ئاۋۇتاتتى:

«ئىسىت يىگىرمە مىڭ سوم پۇلۇم، ئۆمرۈم بويى جاپادا
يىغقانىدىم، ھالال تەرىم - كۆچۈمدىن تاپقانىدىم! بانكىدا تۇراد-
تىڭ يىگىرمە مىڭ سوم، سېنى ئويلىسام ئەجەب كۆڭلۈم خۇش
ئىدى، بانكىر قىزىنىڭ گېپىنى ئاڭلىماي ئەجەب پوق يەپتىمەن،
مانا ئەمدى، ئالدامچىنىڭ قولىغا چۈشۈپ مېنى تىرىك ئۆلتۈر-
دۈڭغۇ يىگىرمە مىڭ سوم، ۋەيران قىلدىڭ، سەرسان قىلدىڭ،
سارىڭ قىلدىڭ يىگىرمە مىڭ سوم! ئەمدى ئۆيۈمگە قانداق كە-
رەرمەن، خوتۇنۇمغا، ئوغلۇم پەرھانتا قايسى يۈزۈمدە قارارمەن،
نېمىمۇ دەپ ئېيتارمەن، يىگىرمە مىڭ سوم! تىينىڭنىڭ راھە-
تىنى كۆرمەي، مېنى گۆرگە تىقتىڭغۇ، يىگىرمە مىڭ سوم،
ئۆزۈڭمۇ گۆرگە تىقىلدىڭ، يىگىرمە مىڭ سوم!... ئارقاڭدىن
مەنمۇ ئۆلەي، يىگىرمە مىڭ سوم! سېنى يىغىپ خەجلىيەلمىگەن
ئەقلىمگە مىڭ لەنەت، يىگىرمە مىڭ سوم!...»

يۈسۈپ ھوشۇر «كائىنات» بېكىتىدە قانچىلىك ئولتۇرۇپ،
قانچىلىك يىغلىغىنىنى ھېس قىلالمايتتى. ئۇ خۇدىنى پۈتۈنلەي
يوقاتمىسىمۇ، ئېسەنكىرەپ نېمە قىلارىنى بىلمەي گاڭگىراپ قال-
غانىدى. تاشلىق مەيدان ئۇنىڭ يانلىرىغا تىكەندەك پاتسىمۇ ئۇ
بۇنى سەزمەيتتى، قىلچە ئاغرىق سېزىمى ھېس قىلمايتتى. بىر-
دەمدىلا شامال چىقىپ ئاسماندىن توپا ياغدى، ئارقىدىنلا شارىلداپ
بوران ئارىلاش يامغۇر تۆكۈلدى. «كائىنات» بېكىتىدە ئۆزلىرى-
نىڭ ھايات تىرىكچىلىكىنى قىلىپ، كېچىنىڭ راھەت ئۇيقۇسىغا

چۆكۈش ئۈچۈن كېتىۋاتقان ئاخىرقى ئوقەتچىلەرمۇ يامغۇردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ بىرەر پاناھلىق جاي ئىزدىشىپ چېپىشىپ يۈرەتتى. لېكىن، يۈسۈپ ھوشۇر جايىدا مىدىرلىماي ئولتۇرۇۋەردى، پۈتۈن ئەزايى چىلىق - چىلىق سۇ بولۇپ كەتتى، ئارقىدىنلا كېچىنىڭ سالقىن ھاۋاسى ئۇنى مۇزلاتتى. ئۇ بۇنىڭغىمۇ ئېرەڭشىمىدى، بىر دەمدىن كېيىن مۇزدەك تىترەك ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىگە يامرىدى. تېنى ئاجىزلىغان، ئاتمىش ياشىنىڭ قارىسىنى ئالغان بۇ ئادەم تەبىئەتنىڭ ئۇشتۇمتۇت زەربىسى ۋە ئۆزىنىڭ روھىي ئازابى بىرلىشىپ كەلگەن بۇ شىددەتلىك ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرەلمىگەنىدى. ئۇ، پۈتلىرىنى ئۇزىتىپ بېشىنى ئىككى چاتىرىقىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ ئىككى قولىدا يەر تىرەپ جىگەن ھالدا خېلى بىر ھازاغىچە ئۇن - تىنسىز ئولتۇردى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئاياغ تاۋۇشى ۋە پىچىرلاشلار يېقىنلىغانسېرى ئېنىق ئاڭلاندى:

«ھاراق ئىچكەنمىدۇر، چەككەنمىدۇر؟ ...» پىچىرلاشتى ئۇلار. قۇلىقىغا كىرگەن بۇ گەپ بىلەن يۈسۈپ ھوشۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ خۇنۇكلەشكەن كۆزلىرىدە ئەتراپىغا قارىدى. ئەتراپىدا بىرنەچچە ئادەم ئولىشىپ ئۇنىڭغا جىممىدە قاراپ تۇرۇشاتتى. ئۇ ئۆزىنى بارغانسېرى تۆتەكلىشىۋاتقان قانداقتۇر بىر تۇمان ئىچىدە لەيلەپ يۈرگەندەك ھېس قىلدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇشقا، مېڭىشقا تەمشەلدىيۇ، نەگە بېرىشىنى بىلمەي خۇددى بېشى يانجىلغان يىلاندەك بىر جايدىلا پىرقىراپ تۇرۇۋەردى. پۈتىغا تۆگىمەن تېشىسى ئېسىپ قويغاندەك قەدىمىنى مىدىرلىتالمىدى، يىلىك - يىلىكىدىن قۇرۇپ ماغدۇرسىزلىنىپ كەتكەندەك سېزىلمەكتە ئىدى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم كۈچەپ قەدىمىنى ئېلىپ ماڭماقچى بولدى، لېكىن، ماڭالمىدى، بۇ خۇددى ئۇنىڭغا ھالاكەت گىردابىدا جان تالىشىۋاتقاندەك، جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپلا قالغاندەك بىلىنىپ كەتتى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم مېڭىشقا تەمشىلىۋىدى، لېكىن، ماڭالماي ئورنىغا يىقىلىپ ئېڭىرىدى:

«ئاھ، يىگىرمە مىڭ سوم پۇل، ماڭا جان بەرگەنمۇ سەن بولدۇڭ، جېنىمنى ئالغانمۇ سەن بولدۇڭغۇ، يىگىرمە مىڭ سوم! ئىسىت!... سېنى يالماۋۇزلار، زوراۋانلار بۇلاپ كەتتى! ... ئاھ، يىگىرمە مىڭ سوم!»

يۈسۈپ ھوشۇر يەرگە تىزلىنىپ ئولتۇرغىنىچە ئاپئاق چاچ-لىرىنى يۇلۇپ، ئۆز - ئۆزىنى كاچاتلىدى. بۇگۈن بىر كۈندىلا ئۆسۈپ ئاقىرىپ كەتكەندەك كۆرۈنگەن ساقال - بۇرۇتلىرىنى يۇلۇپ زارلاندى، بۇ ھالىنى كۆرگەن ئەتراپتىكى كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ قالدى:

— بۇ ئادەم پۇللىرىنى ئوغرىغا ئالدۇرۇپ قويۇپتۇ، ئاز پۇلمۇ ئەمەس ئىكەن، يىگىرمە مىڭ سوم دەيدۇ.

— ئۇرۇمچىگە مالغا مېڭىپتىكەن - دە؟...

— قانداق ئالدۇرۇپتۇ، ھاراق ئىچىپمۇ، بىخەستەلىك قى-لىپمۇ - يە، ئالدىنىپتۇ - دە؟ ھە، قويمىچىلار قويۇپ كېتىپتۇ - دە!...

يۈسۈپ ھوشۇر بۇ گەپلەرنى ئېنىق ئاڭلاپ ئىچ - ئىچىدىن ئۆرتەندى، خۇددى ئۇشتۇمتۇت چاچرىغان ئوت يالقۇنىدەك غەزىپى ئۆرلىدى:

— راست دەيسىلەر، ۋاي راست دەيسىلەر، پۇلۇمنى ئوغرىغا ئالدۇردۇم، ئوغرى ئالسا مەيلىتىغۇ، ئالدامچى، قويمىچىلارغا ئۆزۈم بېرىۋەتتىم، نادانلىقىمدىن، ئاق كۆڭۈللۈكۈمدىن، بىلىم-سىزلىكىمدىن يىگىرمە مىڭ سوم پۇلۇمنى قويمىچىغا بېرىپ قويدۇم، بىلىملىككە تۆر، بىلىمسىزگە گۆر دېگەن يېرى مانا شۇ، قېرىنداشلىرىم، بىلىمسىزلىكىمدىن گۆرگە تىقىلدىم، ئۆز پۇلۇمنى ئۆز پۇتۇم بىلەن مېڭىپ بېرىپ بانكىدىن ئاچقىپ ئۆز قولۇم بىلەن تۇتۇپ ئۆز رازىلىقىم بىلەن قاراقچىلارغا ساق ساناپ بەردىم، بولدى، بولدى، خالايىق! بۇ گەپنى قىلسام يۈرىكىم ئېچىشىدۇ، يۈرىكىم پارە - پارە بولۇپ كېتىدۇ، كۆزۈمگە قا-

راڭغۇلۇق تىقىلىپ يەر يېرىلىپ ئىچىگە كىرىپ كېتىپ بارغان-دەك قىلىمەن! ... يىگىرمە مىڭ سوم ئاز پۇل ئەمەس - دە، مانا خالايىق، مېنى ئەمدى كىم قۇتقۇزىدۇ، ھېچكىم قۇتقۇزالماي-دۇ، ئەمدى مەن تۇگەشتىم، ئۆلدۈم ... ۋاي ئىسسىت! ئۆمرۈم بويى يىغقان پۇللىرىمنى ئەسكى ياماقلا تېگىشىپتىمەن!

بوران - چاپقۇنلۇق قاراڭغۇ كېچىدە ئۆزىنىڭ ھالىنى ئېيتىپ، ئالىجوقا سۆزلەپ ئولتۇرغان بۇ بىچارىگە ھەممە ئامالسىز قاراپ تۇردى. ئۇلارنىڭ بۇ ئادەمگە قاراپلا تۇرماقتىن باشقا چارىسى يوق ئىدى. ماشىنا مەيدانىنىڭ چەت - چۆرىسىگە يىغىلغان چىراغلارنىڭ غۇۋا شولىسى ئۇنىڭ غەم - قايغۇ ۋە ئېچىنىش ۋە پۇشايمان باسقان زەپىران چىرايىنى سۇس يورۇتۇپ تۇراتتى. ئادەملەرنىڭ چىرايىمۇ قاراڭغۇ تۇن پەردىسى ئىچىدە ئۇنىڭغا قارى-يىپ كۆرۈنەتتى. ئۇلارمۇ خۇددى ئاشۇ قويمىچىلاردەك سىرتى يۇمشاق بولغىنى بىلەن ئىچى زەھەر - زوقۇم بىلەن تولغان يىلانلاردۇر - ھە؟! بولمىسا نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ ېشىغا خۇددى تاماشا كۆرگەندەك ئولىشىدۇ، نېمە ئۈچۈن بىر ھازا قاراپ تۇ-رۇپمۇ ھالىنى نېچۈك دەپ قىيماي ئۈنى يالغۇز تاشلاپ كېتىشىدۇ؟! ... ماشىنا مەيدانىدا كېچىلىك كۆزەتكە چىققان رەز-گى ئورۇق، ماڭقا ئادەممۇ ئۇنىڭغا: «كەت! ... كەت! ...» دەپ قويۇپلا ئىككىنچىلەپ كەلمىدى. كەڭ مەيدانىدا تەنھا قالغان يۇ-سۇپ ھوشۇر خۇددى ھۇۋقۇشتەك شۇمشىيىپ ئولتۇرۇۋەردى، ئۇ نېرۋىلىرى چارچاپ، كاردىن چىققاندەك بىر ھالەتتە ئۆزىنى يەر-گە تاشلاپ جىممىدە ياتتى، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى غايەت زور بىر جىسمانىي زەئىپلىك چىرمىۋالغاندەك قىلاتتى. توپا - شە-غىل ۋە مەينەت ئەخلەت بىلەن توشۇپ كەتكەن قاتتىق داق يەر ئۇنىڭغا شۇنداق يۇمشاق، شۇنداق پاكىز ۋە شۇنداق راھەت تۇيۇ-لۇپ كەتتى. ئۇ پۈتىنى سوزۇۋېتىپ بېشىنى قوللىرىغا قويۇپ، دەرد - ئەلەم ۋە شېرىن ئۇيقۇ باسقان كۆزلىرىنى چىڭىدە يۇمۇپ

ياتتى. كۆزىنى يۇمۇشى بىلەنلا قانداقتۇر بىر غايىبانە قاراڭغۇ ئالەم ئىچىگە شۇڭغۇپ كېتىۋاتقاندەك قىلدى. ئاشۇ قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىدە، ئۇنىڭ پىكىر - خىيالىنى يەنىلا شۇ يىگىرمە مىڭ سوم چىرمىۋالغانىدى. ئۇ بىردىنلا چۈشەكەپ زۇۋانغا كىردى، لېكىن ئۇنىڭ نېمىدەپ جۆيلۇۋاتقانلىقىنى ھېچكىم چۈشەنمەيتتى. ئۇ قىينىلىپ نەپەس ئالاتتى، گېلىدىن ئۈزۈلگەندەك بىر خىل بوغۇق ئاۋاز چىقاتتى. ئاشخانىلارنىڭ كەچ تاقاپ، ئۆزىنىڭ تونۇش - بىلىش، دوست - بۇرادەرلىرى بىلەنلا بۇگۈنكى بازار-نىڭ ئاخىرقى سورۇنىنى يېغىپ قايتقانلار ماشىنا مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا سوزۇلۇپ ياتقان بۇ غېرىب - مۇساپىرنى كۆرۈپ يېقىنلاشتى. ئۇلار دەسلەپتە ھەرقىسما ئويلاردا بولدى. ئۇنى يېقىن كېلىپ پۇراپمۇ بېقىشتى. لېكىن، ئۇنىڭدىن ھاراقنىڭ ھېچقانداق بەتبۇي پۇرىقى كەلمىدى، «نېمە ئادەمدۇر، نېمىگە ياتقاندۇر؟...» دېيىشكىنىچە ئۇنى يۆلىدى. يۈسۈپ ھوشۇر ئۆزدە-نى كىملەرنىڭدۇر ئورنىدىن تۇرغۇزۇۋاتقىنىنى غۇۋا چۈشىدە كۆرگەندەك ھېس قىلدى ۋە خىيالىنى تەستە يىغىپ كۆزىنى يېرىم ئاچتى. لېكىن، كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تېگىلىپ تۇرالمىدى، ئەتراپ ئۇنىڭغا قازانىنى دۇم كۆمتۇرۈپ قويغاندەك قاپقاراڭغۇ كۆرۈنەتتى. ئاشۇ قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىدە تۇرغان كىشىلەر خۇدە-دى كۆيۈپ چۈچىلىغا ئايلىنىپ كەتكەن كۆسەيلەرنى تىكلەپ قويە-غاندەك كۆرۈنمەكتە ئىدى. ئادەملەر نېمانداق چۈچىلىدەك قاپقا-را، رەڭگى قارا بولغاچقا، كۆڭلىمۇ شۇنداق قارا بولۇپ كەتكەن-مۇ، نېمە؟! گۇناھكار بەندىلەر ئاللانىڭ غەزەپ ئوتىدا ئەنە شۇن-داق قارا چۈچىلا بولۇپ كۆيۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ، قېنى بۇ ئادەملەرنىڭ دۇنيانى ياخشىلىق بىلەنلا ئاۋات قىلىپ تۇرىدىغان گۈزەل، كۆلگۈن جامالى، سۈمباتلىق قەددى - قامىتى، نىيەت - ئىقبالى؟!... ئادەملەرنىڭ كۆڭلى قارا بولسا، پۈتكۈل يەتتە ئەزايىمۇ شۇنداقلا قاپقارا بولۇپ كۆرۈنەمدۇ، نېمە؟! دۇنيا-

دىكى ياخشىلار قاتاردا سانىلىپ كېلىۋاتقان بۇ ئادەملەرگە بۇگۈن نېمە بولغاندۇر؟! ... يۈسۈپ ھوشۇر ئۆمۈر بويى كىشىلەرگە قولىدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلغان، ھەرگىز يامانلىق ئويلىمىغان. تۇرمە سوراقچىسى بولغان چاغلىرىدىمۇ نۇرغۇن جىنايەتچىلەرنى كەچۈرۈك قىلىپ قويۇپ بەرگەن. قانۇن — ئۇنىڭ ھەربىر ئۆلچىمى ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئادەمگەرچىلىك، ئىنسانپەرۋەرلىك دېگەنلەرنى قولىدىن بەرمەي كەلگەن. ئۇ دائىم: «ئىنسان بالىسى ئەمەسمۇ خام سۈت ئەمگەن، خام سۈ ئىچكەن، ئازمايدىغان بەندىنى نەدە كۆرگەنسەن؟...» دەيتتى. دېمىسىمۇ گۇناھكار ئادەمنىڭ ھەممىسىلا ئۇنىڭ ئالدىغا بارماي قالمايتتى، ئالدىدا باش ئېگىپ تۇرغان گۇناھكارنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرمەگەن، پىشانىسىگە «تاك» ئېتىپ چەكمىگەنىدى. ئۇ بۇ خىل خىزمەت ئادىتىنى تاكى ئاخىرغىچە ساقلىغانىدى. كېيىن، پېنسىيىگە چىققاندىمۇ مەھەللە جامائىتى ئۇنى ئۆز ئارىسىغا ئېلىشتى. ئەپتىدىن قانۇن كادىرىغا خاس سۈر - ھەيۋە يېغىپ تۇرىدىغان، ھەربىر ئىشنى كىشىلەردىن سىر تۇتىدىغان، ھەممىلا يەردە ئاز گەپ قىلىپ، ئاز كۈلۈپ قاپاق ئاچمايدىغان مىجەز خاراكتېر ئۇنىڭدا يوق ئىدى...

مانا شۇنداق تۇرۇقلۇق ھېلىقى ئىككى ياۋۇز يىرتقۇچ ئۇنى نېمىدەپ ئېغىز چىشىغا ئېلىپ چاينايدۇ، ھالال رىزقىغا توپا چاچىدۇ، ئالالمىغان قىساسى، تۇگىمىگەن ئۆچ - ئاداۋىتى بار ئادەمدەك ئۇنىڭ پۇل - دۇنياسىنى ئالداپ قېچىپ كېتىدۇ؟ شۇنداق خارۇزار كۈندە قويغۇدەك ئۇنىڭ زادى نېمە گۇناھى بار؟! ... ئىنسانغا قولىدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلغان مۇنداق كىشىلەر خارۇزارلىق ئىلكىدە ئىگراپ يۈرمىسە بولاتتىغۇ؟! كونىلارنىڭ ياخشىغا دائىم بازار، يامانغا دائىم ئازار دېگىنى نەگە كەتتى؟! ئۇ ئۆز پۇللىرىنى ھارامدىن يىغقان ئەمەس، ئۇزۇن يىل تۇرمە سوراقچىسى بولغان كۈنلەردىمۇ جىنايەتچىلەر-

دىن پارا ئېلىش دېگەننى ئويلاپمۇ قويمىغان. بەزى گۇناھكارلار ئۇنىڭ سىلىق - سىپايە مۇئامىلىسىدىن كۆڭلى ئېرىپ، ئۆزلىرى- نىڭ ياخشى كۆرگەن نەرسىلىرىنى ئۇنىڭغا سوۋغا قىلغان ياكى خاتىرە ئۈچۈن تەقدىم قىلغان. لېكىن، ئۇ قول تەگكۈزمەي ئۆزلىرىگە قايتۇرۇپ بەرگەن. ئۇنىڭ خىزمەت ھاياتىدا قىلغان مۇناداق ئىشلىرى ناھايىتى كۆپ...

ئۇ ھازىر مۇشۇ ھالىتى بىلەن ئاشۇ ئىشلارنىڭ قايسىبىرىنى ئەسلەپ كېتەلەيدۇ؟ قايسىبىر ئىشىغا، قايسىبىر پۇل - مېلىغا ھارام نىيەت ياكى خىيانەت ئارىلىشىپ قالغىنىنى بىلەلەيدۇ؟ كېيىن، خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن شەھەرلىك سوت مەھكىمىسى- گە يۆتكەلدى. ئۇ يەردىمۇ جىنايەتچىلەرنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلا- رى، بالا جىنايەتچىلەرنىڭ ئاتا - ئانىلىرى كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ بۇ گۇناھكار ئەۋلادىغا رەھىمدىللىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشىنى، جىنايىتىنى يېنىكلىتىپ جازالاشقا كۈچ چىقىرىشىنى ئۆتۈ- نۈپ پۇل - پۇچەك، توخلا - تورپاقلارنى ئەكېلىپ ئۇنىڭ ئۆيىگە تاشلاپ كېتىشەتتى، لېكىن، ئۇ ئۇلارنىڭ بىرىنىمۇ قوبۇل قىل- ماي قايتۇرۇۋېتەتتى، تاكى خىزمەتتىدىن ئايرىلغان كۈنگە قەدەر شۇنداق پاك، دىيانەتلىك ئىشلىگەن. ئۇنىڭ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلىنمۇ ئۆزىگە ئوخشاشلا پاك، ھارام پايدا - خىيانەتتىن خالىي پۇل ئىدى. مانا ئەمدىلىكتە ئېمە بولدى. ئۇنى كىمنىڭ قارغە- شى، كىمنىڭ ئاھ-ۇزارى تۇتقان بولغىدى، راست، ئۇنىڭ غېرىب - غۇرۇبا، مۇساپىر - مۇجاھىرلارغا ئاللا يولىدا زاكات قىلىپ، پۇل - پۇچەكلىرىدىن سەدىقە - پېتىر بېرىپ تۇرىدىغان ئادىتى يوق ئىدى. ئۆمرىنىڭ تەڭدىن تولىسى تىرىكچىلىك ۋە ۋەسۋەسىدە ئۆز روزغارىنى تۇزەش بىلەن ھەپىلىشىپ «توققۇزنى ئوتتۇز قىلىمەن...» دەپلا ئۆتۈپ كەتتى. ئەنە شۇنداق يىغىپ - تۆشەپ، چىشىنىڭ كاۋىكىدا ساقلىغىنى ئارانلا يىگىرمە مىڭ سوم پۇل بوپتۇ! ... ئەمدى، قېنى شۇ قان - تەر بەدىلىگە كەلگەن

يىگىرمە مىڭ سوم؟! ھەي، يىگىرمە مىڭ سوم!... ئىسىت يىگىرمە مىڭ سوم!...

«ھەي، مېنى ھەسرەت ـ نادامەتتە قويۇپ قولۇمدىن ئۇچۇپ كەتكەن يىگىرمە مىڭ سوم!» يۈسۈپ ھوشۇر ئۇندەرىگەن ئادەمـدەك ئورنىدىن تۇرۇپ ژارقىرىپ كەتتى. ئىچىدە كونا يارماقتىن باشقا ھېچ نەرسىسى قالمىغان ھېلىقى ئەبجىقى چىققان قۇرۇق كونا سومكا ئۇنىڭ بىلىكىدە پۇلاڭلاپ تۇراتتى. كونا يارماقلار جىرىڭلاپ سومكا ئىچىدە ئۇياق ـ بۇياققا سىيرىلاتتى. ئۇ سومكـغا سوغۇققىنا نەزەر تاشلىدى. تېخى بايانىلا شۇنداق چىرايلىق، شۇنداق قىممەتلىك بولۇپ كۆرۈنگەن بۇ سومكا ئەمدى ئۇنىڭغا شۇنداق سوغۇق شۇنداق يىرگىنچلىك بولۇپ كۆرۈندى. سومكىدا نېمە گۇناھ، لېكىن، ئۇ ھازىر ئۇنداق ئويلىمىدى، سومكىنى بىلىكىدىن يۇلۇۋالدى ـ دە، پىرقىرىتىپ يىراققا ئاتتى. ئۇپچۇـرىدىكىلەر تېخىچە قارىشىپ تۇراتتى، ھېچكىمنىڭ ئۇنىڭغا ھالىڭ نېچۈك دېمەيتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ئۆزىگە ھېچكىمنىڭ ئېتىبار قىلمىغىنىنى كۆرۈپ، دەرىلىك كۆزلىرى بىلەن ھەممىگە تەكشى نەزەر تاشلىدى. بىردىنلا ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ئۆزىنىڭ ئازار يېگەن جاراھەتلىك يۈرىكىگە ئاز ـ تولا ئارام بېرىدىغان، زەئىپـلەشكەن تېنىگە كـۈچ ـ مادار بېغىشـلايدىغان تونۇش ئاۋاز ئاڭلاندى:

— دادا، بۇ يەردە نېمە قىلىپ تۇرىسەن؟! — يىگىت ئۆزىنى توراپ تـۇرغانلارنـى نېرى ـ بېرى ئىتـتىرىۋېتىپ ئالـدىغان ئۆتتى ـ دە، دەلدۇگۇنۇپ، ئىككى قولىنى يېيىپ بىرەر نەرسىنى تۇتۇۋېلىشقا تەمشىلىپ تۇرغان يۈسۈپ ھوشۇرنى يۆلىدى. بۇ پەرھات ئىدى.

— سىلەر بۇ يەردە تاماشا كۆرۈۋاتامسىلەر؟! — ۋارقىرىدى پەرھات ئەتراپىدا بىكاردىن ـ بىكار قاراپ تۇرغانلارغا قاتتىق غەزەپلىنىپ، — بۇ كىشىگە يارىدەم قىلىپ قويۇشنى خالىمىدىڭـ

لارمۇ؟! ئاراڭلاردىن نېمە ئادەم سىز، ئاكا، دەپ سورايدىغان ئادەممۇ چىقمىدىمۇ؟ خەق بىلەن خەقنىڭ نېمە كارى دەيدىغان زامان ئەمەسقۇ تېخى!... ياردەم قىلىشنى خالىمىغان ئادەم كەتـ مەي، بۇ يەردە نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر!؟ كېتىڭلار، ئىشىڭلار يوق ئادەممۇ سىلەر!...

ئەتراپتىكىلەر ئۇنچىقماي ئاستا ـ ئاستا تارقىلىشقا باشلـ دى. يۈسۈپ هوشۇر ئوغلىنىڭ ئاۋازىنى ناھايىتى تەستە پەرق ئېتەلىدى. بېشىنى سەل كۆتۈرۈپ، كۆزىنى يېرىم ـ يارتا ئېـ چىپ ئوغلىغا قارىدى، نېمىلەرنىدۇر ئىشارە قىلدى، ئەمما ئېـ نىق بىرنېمە دېيەلمىدى.

ـ دادا، يۇر ئۆيگە كېتەيلى، ـ دېدى پەرھات يىغلامسىرـ غان ئاھاڭدا، ـ سېنى پۈتۈن شەھەردىن ئىزدەپ سارالىڭ بولدۇق. مەھەللىدىكىلەرمۇ سېنى ئىزدەپ تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىشتى. خەۋىرىڭنى زۇننىمەكام ئەكەلگەندىلا بۇ يەرگە چېپىپ كەلـ دۇق، ـ پەرھات گېپىنى ئۇزۇپ يېنىدىكى ئۆزى بىلەن بىللە كەلگەن يىگىتكە دېدى، ـ مالىك، كوچىدىن تاكسى تۇتۇپ كىرـ گىنە، ـ ئۇ دادىسىنى يۆلەپ چىڭىدە تۇتۇۋالدى، بايىتىن لاي ـ لاتقىغا مىلەنگەن كىيىملىرىنى قېقىشتۇرۇپ تۇزەشتۇردى. نېرىغا چۆرۈۋېتىلگەن سومكىنى بىرى يەردىن ئېلىپ، پەرھانتا ئۇزاتتى. ئۇ بىردە بۇ ناتونۇش ئادەمگە، بىردە ئەبجىقى چىقىپ ھېچ ھالى قالمىغان كونا سومكىغا قاراپ قويۇپ، قولىغا ئالدى. يۈسۈپ هوشۇر سومكىنى كۆرۈپ ئىتتىكلا قولىغا ئالدى ـ دە، بېغىدىن بىلىكىگە ئۆتكۈزۈۋالدى.

پەرھات ئاغىنىسىنىڭ ياردىمىدە دادىسىنى ئىككى ياقتىن ئاران يۆلەشتۇرۇپ تاكسىغا ئولتۇرغۇزماقچى بولدى. يۈسۈپ هوـ شۇرنىڭ بىلىكىدىكى كونا سومكا پۇلاڭلاپ تاكسى ئىشىكىگە تاـ قاشقاندا، پەرھات ئېلىپ چۆرۈۋېتىشكە تەمشىلىۋىدى، لېكىن خېلى هوش ـ كاللىسىنى يىغىپ قالغان يۈسۈپ هوشۇر سومكىغا چىڭىدە ئېسىلىۋالدى.

— بالام، بۇ يىگىرمە مىڭگە كەلگەن تەڭگە! — زەئىپ ئاۋازدا دېدى ئۇ. تاكسىنىڭ كەينىـى ئورۇنـدۇقىغا ئارانـلا ئول-تۇرۇۋېتىپ، — يىگىرمە مىڭ سوم پۇل دەپ باققىنا، ئاغزىڭغا لىق كېلەمدىكىن؟! مەن ئۇنى كېۋىر دېھقانىنىڭ خامىنىدەك ئىككى دوۋۇە پۇل. ئىككى ئاتنىڭ كاللىسىدەك ئالتۇن دېسەمۇ لاپ بولمايدۇ!... ئۇقتۇڭمۇ، بالام...

— دادا، هازىر پۇل مۇهىم ئەمەس، — دېدى پەرهات دادا-سىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ تاكسى ئىشكىنى ئاۋايلاپ ياپتى، — بىزگە جان مۇهىم، سەن مۇهىم، سېنىڭ ئامان قالغىنىڭ ئۇ-چۇن ئاللاغا شۈكرى دەيلى، هە، ئۇستام، «سېپىل» مەهەللە-سىگە هەيدەڭ...

ماشىنا ئورنىدىن قوزغالدى. بايا تىن بېرى تارقىلىپ ئازغىنا قالغان كىشىلەرمۇ تاكسىنىڭ ئورنىدىن قوزغىلىشى بىلەن تەڭلا ئۆزلۈكىدىن تارقىلىشتى. يۈسۈپ هوشورنى ئېلىپ ماڭغان ما-شىنىنىڭ چىرىغى تۇن قاراڭغۇلۇقى باسقان كوچىلارنى يورۇتۇپ ئۇزاقلاپ كەتتى. ئاخىر، تۇن پەردىسى ئاستىدا تىمتاس يانقان خالتا كوچىغا بۇرۇلۇپ كۆزدىن غايىب بولدى...

VI

ئۆي ئىشكىنىڭ ئېچىلىشى بىلەن تەڭ نىساخان هەدە يۈسۈپ هوشۇرنىڭ بەتبەشىرە هالىنى كۆرۈپ ئىچىدىن زارلاندى:

— ئەي قۇدرىتىڭ ئۇلۇغ ئاللا، بىزگە نېمە كۆرگۈلۈك بۇ، پۇل ئۈچۈن جېنىڭنى سېلىپ بېرەتتىڭمۇ؟ جان بولسا جا-هان، ئاش بولسا قازان ئەمەسمۇ، نېمانچە قىلىسىز؟! پۇل كەتسە كەتمەمدۇ، جان ئامان قالسا بولمىدىمۇ، ياخشى - يامان ئىشلار-نىڭ هەممىسى ئاللانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولىدىغان گەپ، بېشى-مىزغا كەلگەن بالا - قازا ئاشۇ پۇل بىلەن كەتسە مەيلى ئەمەسمۇ،

نېمانچه ئۆزىڭىزنى يوقىتىپ قويىدىڭىز، سىزنى ئىزدەپ سارالىق بولدۇققۇ، توۋا قىلدىم، توۋا!... شۇنچىۋالامۇ تۇڭىشىپ كەتكەن بارمۇ؟! ۋاي، سادىغالىق كېتەي، قولى پۇل كۆرۈپ ئۆتكەن ئادەمنىڭ بالا - چاقىسىغۇ سىز...

نىساخان ھەدىنىڭ يىغا ئارىلاش ئۇنى ئۆي ئوتتۇرىسىدا ئېسەنكىرەپ تۇرغان يۈسۈپ ھوشۇرنى ئېسىگە كەلتۈردى، پەرھات دادىسىنى نىساخان ھەدە بايا زارلىنىپ يۇرۇپ سالغان كۆرپىگە يانقۇزدى. بېشىغا تەكىيە قويدى. ئۇنىڭ پۇتۇن ئەزايى چىلىق - چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەنىدى. بەدىنىدىن بىرخىل ئىسسىق ھارارەت كېلىپ قىزىتمىسى ئېشىپ كېتىپ بارغانىدەك قىلاتتى. نىساخان ھەدە يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ مەينەتلىشىپ كەتكەن كىيىملىرىنى دەرھال ئالماشتۇردى، پەرھات دادىسىنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ ئاۋارە قىلىشتىن كۆرە، مەھەللە دوختۇرىنى چاقىرىپ كىرىشنى ئەۋزەل كۆردى. دوختۇرمۇ كەلدى، ئۇ دىئاگنوز قويۇپ: «بىرخىل قاتتىق روھىي ئازاب تۆپەيلىدىن نېرۋىلىرى ئىنتايىن چارچىغان، بەدەن قۇۋۋىتى بەرداشلىق بېرەلمىگەچكە يامغۇر - يېغىندا ئۆپكىسىگە سوغۇق ئۆتۈپ قاپتۇ» دېدى - دە، دورا، ئوكۇل يېزىپ پەرھاتنى دوختۇرخانىغا چاپتۇردى. ئۇمۇ ھايالىشماي كەلدى، ئاسما ئوكۇل سېلىنغاندىن كېيىن، يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئەھۋالى بارا - بارا ياخشىلىنىشقا باشلىدى...

ئاردا قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكىنىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. دوختۇر بەزى ئىشلارنى تاپىلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. يۈسۈپ ھوشۇر خېلى بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن، كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئۆينىڭ تورۇسىغا قارىدى، ئۇنىڭ كاللىسىغا «ھە، ئۆيۈمگە كەپتىمەنغۇ...» دېگەن بىر غۇۋا ئوي كەلدى. ھازىر ئۇ خېلىلا ياخشىلىنىپ قالغانىدى. ياز كېچىسىدىكى سوغۇق يامغۇردا مۇزلاپ قېتىپ كەتكەن پۇت - قوللىرى بىرئاز ئەيۋەشكە كەلگەندەك،

يۇرىكىنىڭ سوقۇشىمۇ بىر ئاز رىتىمگە چۈشكەندەك بولدى. ئۇ ھازىرقى ھالىتىدىن ئۆزىنىڭ تېخى ھايات ئىكەنلىكىنى، مېھرى-بان ئادەملىرىدىن تېخى مەڭگۈلۈككە جۇدالىشىپ كەتمىگىنىنى، يەنىلا ئۈمىد بىلەن ياشىسا بولىدىغانلىقىنى سەزدى، يۈسۈپ ھو-شۇر كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئەتراپىغا قارىدى، يېنىدا كۆزلە-رى ياشتىن قىزارغان قەدىرلىك ئايالى بىرچىنە قاينىاق سۇ بىلەن دورىلىرىنى تۇتۇپ تەلمۈرۈپ تۇراتتى. ئاياغ تەرىپىدە ئوغلى پەر-ھات ئولتۇراتتى.

قوشنا ـ قولۇملارمۇ ئايىغى ئۈزۈلمەي كىرىپ ـ چىقىشۇا-تاتتى. ئۇلار بىر چىنە سۈيۇق ـ سەلەڭ ئېتىپ ياكى باغلىرىدىن قاينىتقان ئالما مۇرابباسى ياكى مېۋە شەربەتلىرىدىن ئەكىرىشىپ يوقلىشاتتى. بەزى قوشنىلار تېخى تاغلارغا چىقىپ قاينىتىپ كىرگەن مالېنا، قارىقات مۇرابباسىرىنى كۆتۈرۈپ كىرىشىپ كۆ-ڭۈل ئېيتىشتى. ئەل ـ يۇرت، مەھەللىنىڭ ئېتىكى كەڭ دېگەن شۇ ـ دە، قوشنا ـ قولۇملارنىڭ مېھىر ـ شەپقىتى بىلەن ئۆي ئىچى سوغۇقچىلىق ۋە كۆڭۈل ئاغرىقلىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك بىرخىل ئىللىق ھارارەت بىلەن تولدى. قوشنا ـ قولۇملارنىڭ كۆيۈمچانلىقى يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئۆمۈر بويى جاپا ـ مۇ-شەققەتتە يىغقان يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنى قويمىچىغا ئالدۇرۇپ قويۇپ ساراڭ بولايلا دەپ قالغان ھالىغا تەسەللى بەردى، كۆڭلە-نى ئالدى. ئۇلار يىگىرمە مىڭ سوم پۇل بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى بولمىسىمۇ يۈسۈپ ھوشۇرغا خوددى ئۆزلىرىنىڭ كۆڭلى ئازار يېگەندەك، ئۆز پۇللىرىدىن ئايرىلغاندەك ئىچ ئاغرىتىشتى. مەھەللە جامائىتى، ئاللا يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ بېشىنى ئامان قە-لىپ، ئايىغىدىن شامال ئۆتۈشۈپ تۇرسىلا ئۇنىڭ ھەر ئايدا تۆكۈ-لۈپ تۇرىدىغان «تىللا دەرىخى» بارلىقىنى ئېيتىشىپ چاقچاق قىلىشتى. ئاشۇ «تىللا دەرىخى» دىن ھەر ئايدا تۆكۈلىدىغان «مىڭ تىللا» نى ھېچكىم ئېلىپ قاچالمايدىغانلىقىنىمۇ ئەسكە سې-

لىپ دۈگا قىلىشتى. كۆپىنىڭ دۈگاسى، مېھىر - شاپائىتى دېگەن-نىڭ ئۆزىلا تۇغىمەس بەرىكەت ئەمەسمۇ!...

يۈسۈپ ھوشۇر ئۆيىدە ئوبدان كۈتۈلگەچكە ئىككى كۈندىلا ئاياغ دەسسەپ قالدى. ھويلىغا چىقىپ كۈنگە قارىدى. قۇياشنىڭ ئىللىق نۇرى ئۇنىڭ تېخى رىزقىنىڭ تۇغىمىگەنلىكىدىن بېشارەت بېرىپ تۇراتتى.

— مېنى نەدىن ئەكەلدىڭلار!؟ — سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر ئارقىسىدىن ھويلىغا چىققان نىساخانغا زەئىپ ئاۋازدا شۇنىرلاپ. ئۇ ئاۋۇ كۈندىكى ئىشنىڭ قاقشاتقۇچ زەربىسىدىن تېخى سەللىمازا ئەسلىگە كەلمىگەن بولسىمۇ، ئەھۋالى ئاز - تولا ياخشىلىنىپ قالغانىدى. كەيپىياتى يەنىلا سۇس ئىدى، كۆزلىرىنى چاپاق بېسىپ، قاراڭغۇلۇقتىن تولىشاتتى. ئىككى چېكىسى تىنماي قىسىپ ئاغرىيتتى. يۈرىكى خۇددى بىرى يىپ بىلەن ئېسىپ يەرگە تارتقاندەك سىرقىرايتتى.

— سىلىنى ئىزدەپ تېلېۋىزور ئىستانسىسىغا، رادىئو ئىستانسىسىغا خەۋەر قىلدۇق، — دېدى ئايالى يىغا ئارىلاش مۇلايىم ئاۋازدا، — بىر يەردىن خەۋەرلىرى كېلىپ قالار دەپ يوللىرىغا قاراپ كەچ كىردى، پەرھات ئاغىنىلىرى بىلەن ئىزدەپ چىقىپ كەتتى. ئارىلىقتا، مەن سىلىنىڭ ئۆيگە كېلىپ بىر نەرسىلەرنى تاراقشىتىپ يۈرگەنلىرىنى ئېسىمگە ئېلىپ، «پۇل چېكىنى ئېلىپ يۈرگەن بولمىسۇن يەنە، دەپ گۇمانلىنىپ يۈگۈرۈپ كىرىپ ساندۇققا قارىدىم، دېگىنىمدەك سانداۋق ئىچى ئوڭتەي - توڭتەي بولۇپ كېتىپتۇ، ھېلىقى قارا يۈز پۇلنىڭ چېكىمۇ ئورنىدا يوق، پىشانەمگە بىرنى ئۇردۇم، شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ پۇللارنى ئەكەتكەنلىكىرىنى شۇ چاغدىلا بىلىدىم، پۇلنى نېمە قىلغاندۇر؟!... كەچتە بۇلاڭچىلارغا ئۇچراپ يۈرگەنمىدۇر، دەپ يۈرەكسىم سۇ بولدى. شۇ ھامان بانكىدىكى ھېلىقى قىزغا تېلېفون بەردىم، ئۇ قىز: «يۈسۈپكا، پۇلنى ئالماڭ، يەنە بىر ھەپتىدىن

كېيىن قەرەلى توشسا مىڭ سوم ئۆسۈمى بىلەن ئېلىڭ! ... دېسەم زادىلا ئۇنۇماي تۇرۇۋېلىپ ئەكەتتى...» دېدى. يۈرىكىم ئېغىپ، ئېغىزىمغا تىقىلدى، چىلىق - چىلىق تەر ئىچىدە مۇكچىيىپلا قالدىم، شۇنچە جىق پۇلنى ئېلىپ نەگە كەتكەندۇر، بۇلاڭچىلار پۇلنى بۇلاپ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈپ بىر گوداڭغا تاشلاپ كەتكەنمىدۇر، دېگەن ئەنسىز چىلىكتە مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلدۇق. پەرھاتمۇ ئاغىنىلىرى بىلەن تەرەپ - تەرەپكە ئىزدەپ چىقىپ كەتكىنىچە خەۋىرى يوق بولۇپ كەتتى. مەھەللىمىزگە مەسئۇل ئوسمانجان ساقچىغىمۇ يۈگۈردۈم، ئۇلارمۇ تەرەپ - تەرەپكە چېپىشتى. زادىلا تاپالمىدۇق، بېشىمىزغا كەلگەن نېمانداق ئەنسىز-چىلىك كۈن بۇ، پۇل قېنى؟! ئادەم قېنى؟! ھەممىدىن ئادەم ئىزدىگەن سورۇقچىلىق يامان ئىكەن!... ئاخىر زۇننەم...

نىساخان ھەدە گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ شۇ يەرگە كەلگەندە قوشنىلاردىن بىرنەچچەيلەن كىرىپ كەلدى. ئۇلار يۈسۈپ ھوشۇرنى يوقلاپ كىرگەنلەر ئىدى. نىساخان ھەدە ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپ ئارقىسىدىن يۈسۈپ ھوشۇرنى يۆلەپ ئۆيگە كىردى. قوشنىلار بىر پەس ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن، يۈسۈپ ھوشۇرغا قېنى نېمە دەركىن دېگەن ئۇمىدتە تىكىلىپ قاراشتى. يۈسۈپ ھوشۇر بىردەملىككە ئۆز ئېسىنى يىغىۋېلىپ ئايالىنىڭ چىرايىغا قاراپ قويدى. ئۆز جېنىدىن ئايرىلىشقا تاس قالغان بۇ ۋەقەنى ئەسلەپ كۆڭلى غەشلىككە تولدى. يۈرىكى بىگىز تىققاندەك ئېچىشىپ ئاغرىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ قەددىنى رۇسلاپ بۇ پاجىئەلىك ۋەقە ئۈستىدە ئېغىز ئېچىشقا غەيرەت قىلدى.

— يىگىرمە مىڭ سوم پۇلۇمنى قويمىچىلار قويۇپ قېچىپ كەتتى، ئۇكىلار، — دېدى ئۇ تىترەك ئاۋازدا ئۇنىڭ ئاۋازى خۇددى كەچ كۈزنىڭ سوغۇق شامىلىدا تۆكۈلۈۋاتقان يوپۇرماقنىڭ شىلدىرلىشىدەك زەئىپ ئىدى، ئۇ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ئەسلىدە ئۇلار بىلەن كونا تەڭگىلەرنىڭ سودىسىنى قىلماقچى

بولغاندۇق، بىرى ساتىمەن دېدى، يەنە بىرى ئالىمەن، دېدى - دە، ھەربىر يارماقتا بەش يۈز سومدىن پايدا بەرمەكچى بولدى. دېگىنىدەك بىر تال يارماقتا بەش يۈز سوم پايدا بەرگەنمۇ بولدى، مەن بىغەرەز ھاڭۋاقتى ئىككىسىنىڭ بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى، بىر دېڭىزنىڭ قاراقچىلىرى ئىكەنلىكىنى زادىلا ئويلىماپتىمەن! زادىلا سەزمەپتىمەن. ئارىدا ئەقلىمگە كېلىپ بىر قېتىم يېنىۋالغاندىم، شۇ يانغانچە غىت قىلىپ ئۆيۈمگە يېنىپ كەلسەمچۇ، دەپ ھازىرغىچە پۇشايمان قىلىمەن، بىراق پۇشايماننى ئالىدىغان قاچا يوق، ھېلىقى ياغاق يۈزمۇ بىر ئوقەت قىلىۋالسۇن دەپ ساڭا كۆيۈنۈۋاتىمەن، ئاكا، دەيدۇ تېخى! ئانىسىنىڭ يېنىدا كۆيۈنەمدۇ ساڭا! مېنى ئوڭدا قويدى، ۋەيران قىلدى. بانكىدىكى قىزمۇ پۇلنى سىزگە بەرمەيمەن، ئاكا، پەرھانقا تېلېفون قىلىمەن دېسە، ياق دەپتىمەن، ھەتتا خاپا بولۇپتىمەن! جېنىم قوشنىلىرىم، نېمىدېگەن ئەقىلسىزلىق، قارا باسقانلىق بۇ! ئۇ ياۋۇز قاراقچىلار ساڭا خۇددى بىھوش دورىسى پۈركىۋەتكەندەكلا كاللام ئىشلىمەي قاپتۇ، قىرىق يىل سوتچى بولۇپ جىنايەتچىلەرنىڭ ھىيلە - مىكىر تۈزىقىغا دەسسىمەي كەلگەنىدىم. ھالا بۇگۈنگە كەلگەندە جەمئىيەتتە ئېقىپ يۈرۈپ جىنايەت سادىر قىلىدىغان سولتەكلەرگە تۇمشۇقۇمدىن ئىلىنىپ قالغىنىمنى دېمەمسىلەر؟!...

يۈسۈپ ھوشۇر خۇددى كىچىك بالىدەك ھۆڭگۈر ئېتىپ يىغلىۋەتتى. جان ئاچچىقىدا ئاپئاق چاچلىرىنى چاڭگاللاپ يۇلۇپ، يۈزىگە كاچاتلىدى. ئايالى كېلىپ ئۇنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋېلىپ تەسەللى بەردى، قوشنىلار بىر پەس جىممىدە ئولتۇرۇپ قېلىشقاندىن كېيىن، تۇشمۇ تۇشتىن كۆڭۈل ئېيتىشتى:

— بولدى قىلسىلا، يۈسۈۋاخۇن، ھەرقانچە پۇشايمان قىلغانلىرى بىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ!...

— بالا - قازا دېگەن پۇت - قولىنى ساڭگىلىتىپ، كۆرۈنۈپ كېلەتتىمۇ؟!

— باش ـ كۆزلىرىنىڭ سەدىقىسى بولار...
— بېشىمىزغا كەلگەن بالا ـ قازا ئاشۇ پۇل بىلەن يوقالغان بولسىلا مەيلىتىغۇ، — دېدى نىساخان ھەدە تىترىگەن ئاۋازدا، — بالىلارنىڭ باش ـ كۆزىنىڭ سەدىقىسىمۇ بولار...
— بالا ـ قازا بىزگە شۇنداق ئېغىر كەلسە قانداق چىدىغۇلۇق، — يەنە زارلاندى يۈسۈپ ھوشۇر، — بۇنىڭدىن ئارتۇق بالا ـ قازا يوقتۇر، خوتۇن ـ ھە؟!...
— دادىسى، پۇلنىڭ كارايىتى چاغلىق، سىلى ئۆرە بولالمىسىلا قانداق قىلىمىز، پەرھاتمۇ «بوپتۇ، ھەرنېمە بولسا دادام ئامان قاپتۇ» دەپ پۇلنى قېتىغمۇ ئالماي يۈرمەمدۇ.
— بۇمۇ ياشلارنىڭ ئىنسابى دېسىلە، يۈسۈڭاخۇن، ئاللا ياشلىرىمىزغا ھىدايەت ئاتا قىلسۇن، كۆڭلىگە ئىنساپ بەرسۇن، — گەپ قىستۇردى ئولتۇرغان قوشنىلارنىڭ بىرى.
— ئوغلىمىز، ھازىر تەگمىگەن بىلەن كېيىن، پۇل لازىم بولغانسېرى يۈزۈڭگىلا قويىدۇ، — سەل چېچىلدى يۈسۈپ ھوشۇر.
— ئاتىنىڭ ھۆرمىتى چوڭ، يۈسۈڭاخۇن، — دېدى قوشنىلارنىڭ يەنە بىرى، — پۇل تېپىلىدۇ، ئاتا ـ ئانا تېپىلمايدۇ.
— قىرىق يىل خىزمەتتە ئالدانماي، ئاددىيغىنا بىر ئىش ئۈستىدە ئالدىنىپ قالغىنىمنى قاراڭلارچۇ، — دېدى يەنە يۈسۈپ ھوشۇر نۇرسىز كۆزلىرىنى يېنىدا ئولتۇرغان قوشنىلارغا بىرمۇ بىر تىككەن ھالدا ھەسرەتلىنىپ. ئۇنىڭ ئاۋازى ئۇزاق يىل ئېغىر ئاغرىق تارتقان ئادەمدەك زەئىپ ئىدى.
— قويسىلا ئەمدى، تەگمىسىلە، ئونتۇپ كەتسىلە، — يەنە جىملىدى نىساخان ھەدە.
— ۋاي، ئىسىت! قانداق ئونتۇپ كېتەلەيمەن! ئىسىت نادامەت! بانكىدىكى پۇل مەيدەمگە تەپكەنمىدى!؟ ئاش ـ نان بەر دېگەنمىدى؟! — يەنە توساتتىنلا زارلاندى يۈسۈپ ھوشۇر، —

يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنى قىرىق يىل ئەجىر قىلىپ، قان - تەر تۆكۈپ ئاشۇ ناكەس ئوغرىلار ئۈچۈن يىغىپتىمەن - دە ھەي، ئىسىت! شۇنىلا ئويلىسام بۇ جاھاندىن تۈگىشىپ كېتىمەن جۇ- مۇ، سونۇر! — يۈسۈپ ھوشۇر ئېغىر ئۇھ تارتىپ ئالدىدا ئولـ- تۇرغان سونۇرنىڭ تەسەللـى بېرىشىگىمـۇ قـارىماي زارلـىنـ- ۋەردى، — قانچە - قانچە كۈنلىرىمنى ئاچ - زېرىنلىق، تەشنا- لىق بىلەن ئۆتكۈزگەنمەن، كىيىملەرگە ياماق سېلىپ كىيگەنـ- دۇق، ئۇ چاغلاردىغۇ بۇ ئىشلارنى قالتىس شان - شەرەپ بىلەت- تۇق. شۇ يىگىرمە مىڭنى يىغقىچە جېنىمىز تۈمشۇقىمىزغا كېـ- لىپ قالغان، ئىلىك - ماداريمىز قۇرۇغان، كۆزلىرىمىزنىڭ نۇرى ئېقىپ تۈگىگەن، ئۆمرىمىزنىڭ تەڭدىن تولىسى زىمىستان- نىڭ زەھەرىدەك سوغۇقلىرىغا، ئەتىيازنىڭ پاتقاقلىرىغا، يازنىڭ تومۇز ئاپتىپىغا، كۈزنىڭ يامغۇر - يېغىنلىق كۈنلىرىگە كۆمۈ- لۈپ كەتكەن. ئاھ، قېنى شۇ ئۆمۈر، قېنى شۇ ئوتتەك قىزغىن ياشلىقنىڭ ئالتۇندەك چاغلىرى؟! ھەممىسى جاپا - مۇشەققەت، ئاھۇزارلىق بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. بىزگە كەلگەندە راھىتى تۈگـ- دى، ئەمدى شۇ پۇللارنىڭ راھىتىنى بالىلار كۆرەرمىكىن دېگەندە ئوغرى - ئالدامچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتتى. ئىسىت پۇل، ئىسىت ئۆمرىمىز! كونىلارنىڭ «مال - دۇنيانى بىرى يىغىدۇ، باشقا بىرى راھىتىنى كۆرىدۇ» دېگەن گېپىگە پەقەت ئىشەنمەپتـ- كەنمەن، مانا ئەمدى ئىشەندىم، جېنىم قوشنىلىرىم، مېنىڭدىن نەسىھەت: ھەرگىزمۇ مەن كىرگەن بۇ كېچىككە دەسسەپ سالماڭـ- لار، ئېسىڭلاردا بولسۇن! — يۈسۈپ ھوشۇر بۇ گەپلەرنى قىلغان- دا بېشى پىرىرىدە قېيىپ، كۆزىنى يۇمدى. كۆڭلى ئاينىغاندەك بولۇپ قۇرۇق ھۆ قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ بۇ ھالىدىن سەدىپارە بولغان ئايالى كېلىپ ئۇنى يۆلىدى، قاچا تۇتۇپ قۇرۇق سەپرا - زەردابنى ئېغىزىنى قولىدىكى لۆڭگە بىلەن پاكىزلىدى. ئۇنىڭ يۈزەك - باغرى ئاچچىق ئەلەم، قانتىق

قايغۇ ـ ھەسرەتتىن ئۆرتەنگەنىدى. جېنىدەك قىممەتلىك كۆز-گەن يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنىڭ ئەلىمى ئۈنىڭ يۈرىكىنى مىتە قۇرۇتتەك غاجىلاپ تۇگەشتۇرگەنىدى. ئۇ بۇ پۇلنىڭ دەردىدە چۆل ـ باياۋاندىكى قۇرۇپ قاقشال بولۇپ كەتكەن يالغۇز تېرەك-تەك يالىڭاچلىنىپ، قېرىپ ـ مۇكچىيىپ قالغانىدى...

— پۇلنىڭ مېھرى ياماں، — دېدى سونۇر ئۆيدىن ئۇزاپ چىققان قوشنىلار بىلەن ئىشىك ئالدىغا چىققان نىساخانغا پىچىر-لاپ، — يۇسۇۋاخۇننىڭ نېرۋىسى قاتتىق چارچاپ كەتكەندەك قە-لىدۇ، نىساخان، ئۇنداق بولۇۋەرسە ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ، جاننىڭ ئامان قالغىنى غەنىيمەت بوپتۇ، ھەممىدىن ئامانچىلىق ئەۋزەل، بىزغۇ شۇنداق دەيمىز، ئەمما تۇتۇننىڭ ئاچچىقىنى مورا بىلىدۇ، نىساخان، گەپتىن گەپ بولۇپ قالدى، قايسىبىر يىلى، «يېڭى ھايات» نىڭ يول بويىدىكى ئۆيلىرىنى چاقمىز دەپ چىققان ھېلىقى باشلىقنىڭ ئىسمى نېمىتا؟ ئىشقىلىپ بىرنېمە ئىدى، ئاشۇ ئاداش بىر ماشىنىچى بالىنىڭ ئۆمۈر بويى ماشىنىچىلىق قىلىپ تاپقان پۇلىغا سالدۇرغان ئۆيىنى زورلۇق بىلەن چېقىۋې-تىپ، زىيانغا چىدىمىغان بالا ئۆرۈلگەن تاملارنى قۇچاقلاپ يىقە-لىپ، شۇ يىقىلغىنىچە ئۆرە بولالماي ئۆلۈپ كەتمىدىمۇ، بىرى، جاينىڭ پۇلى، يەنە بىرى، ھالال تاپقان پۇلنىڭ ئىچ ئاغرىقى ياماں بولىدۇ، جاننى ئېلىپ جاڭگالدا قويىدۇ، نەسىھەت قىلسە-لا، بالىلارغا ئېيتسىلا ھەرگىز تاپا ـ تەنە قىلمىسۇن، مىڭ تەگىگەن بىلەنمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ، بولمىسا يۇسۇۋاخۇندىن ئاي-رىلىپ قالىلا!... خوش ئەمىسە، تۇرۇپ قالسىلا...

يۇسۇپ ھوشۇرنى ئارقا ـ ئارقىدىن يوقلاپ كىرىۋاتقان قوش-نىلارمۇ خۇددى شۇنداق گەپلەر بىلەن تەسەللى بېرىشەتتى. تام قوشنىسى لوقمان «سوغۇق» كۇندە ئۇچ ۋاخ دېگۈدەك تاپىلايتتى. ئۇ يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ ھالىغا قاراپ سىلىق ـ سىپايە سۆزلەشكە تىرىشسىمۇ يەنىلا «تورۇك ـ تورۇك» ئاۋازى بىلەن گەپ قىلە-ۋەردى:

— هېلىقى ساقچىغا خەۋەر قىلغانمۇ؟! ھەيدەكچىلىك قىلـ
ماسا ئۇ خەق بىر پاي كارى يوق يۈرۈۋېرىدۇ، ئۆزلىرى ئىزدەپ
تۇتماي، تۇتۇلۇپ ئالدىغا كەلسە سوراپ قويىدۇ. ئۇ مۇناپىقلار
تۇتۇلمىسا يۈسۈپ ھوشۇردەك نەچچىنى ئوڭدا قويۇپ، بېشىدا
ئۇچكە چېقىپ يۈرۈۋېرىدۇ دېگىنە!... راست، پەرھات بارغۇ،
ئۇمۇ ساقچى، ئالدامچىلارنى تۇتۇپ ئەكېلىپ قالار، دۆيۈزلەر
ئېلىپ قاچقان پۇلمۇ تېپىلىپ قالار.

— قولدىن كەتكەن پۇلنىڭ قايتىپ كەلگىنىنى نەدە كۆرگەنـ
تىڭلار، لوقمانەم؟! — دېدى تەنە بىلەن يۈسۈپ ھوشۇر تام
قوشنا ئاغىنىسىگە، — سىلەر مۆتىدىل گەپ قىلىشنى ئۆگىنىۋېـ
لىپ كۆڭۈل ياسىماڭلار جۇمۇ، ساقچى نەدىن تاپىدۇ ئۇلارنى،
ھېچنېمىسىنى بىلمىسە، رەڭگىرويىنمۇ كۆرمىسە، گەپ
بولدى ـ دە بۇ!...

— دېگىنىڭلار دۇرۇس، يۈسۈۋاخۇن، — دېدى لوقمان
«سوغۇق» گېلىنى قىرىپ يۆتىلىپ قويۇپ، — بۇ كۈنىنىڭ ساقـ
چىلىرىغا كامانداروپكا بەرسەڭ ئاندىن ئوغرى قوغلايدىكەن، بولـ
ماسا دېلونى ئىشلەۋاتمىز، دەپ قويۇپ يۈرۈۋېرىدىكەن، تۇتۇـ
لۇپ ئالدىغا كەلگەندىلا سوراق قىلىپ قاماپ قويىدىكىنە.

يۈسۈپ ھوشۇر بۇ گەپلەرگە نارازى بولغاندەك ئۇنىڭغا ئالـ
يىپ قاراپ قويدى. باشقا بىر ۋاقىتقا توغرا كەلگەن بولسا يۈسۈپ
ھوشۇر ساقچىغا ھاقارەت قىلغان مۇنداق ئادەمنىڭ ئاغزىغا بىرنى
قويغان بولاتتى. لېكىن، ھازىر، ئۇنداق قىلمىدى. ئۆمۇر بويى
سىياسىي قانۇننىڭ كادىرى بولۇپ، جىنايەتچى بىلەنلا ھەپىلىشىپ
ئۆتكەن بۇ ئادەم ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزىنىڭ ئەنە شۇنداق ئازابلىق
ۋە خار كۈندە قالغانلىقىنى ئويلاپ ئۇنچىقمىدى. مۇنداق بولۇپ
قېلىشىنىڭمۇ ئاساسىي سەۋەبچىسى ئۆزى ئىدى. ئۇنى بەكمۇ
قىينايدىغان يېرى شۇكى، ئالدامچىلارنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈشىگە
ئۇنىڭ ئۆزى يول ئېچىپ بەرگەنىدى. ئەگەر بۇ ئىشتىن قانۇن

ئورۇنلىرى خەۋەر تاپسا، جىنايەتنىڭ بىر تەرىپى ئۆزىگىمۇ ئارتىلىدىغانلىقىنى بىلىپ كۆڭلى ئەسكى بولاتتى... نىھايەت، ئۇنى يوقلايدىغان قوشنىلارنىڭمۇ ئايىغى ئۈزۈلدى. ئۇلارمۇ يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ: «يىگىرمە مىڭ سوملۇق ھېكايىسى» نى ئاڭلاۋېرىپ زېرىككەن بولسا كېرەك، ئۆيگە كىرمەيدىغان بولۇپ كېتىشتى. مەھەللىدە بىر مەزگىل داۋراڭ قوزغاپ، غەيۋەت - شىكايەتنىڭ بېشى بولۇپ قالغان، چوڭ - كىچىك ھەممىسىنىڭ ئۆرىتۆپە بولۇشىغا سەۋەبچى بولغان «يىگىرمە مىڭ قويمىچىلىرى» ۋەقەسى ئەمدى بېسىقىغا چۈشكەنىدى.

چۈشتىن كېيىن، پەرھات خىزمەتتىن بالدۇرلا چۈشۈپ قايتىپ كېلىپ ئاتىسىنىڭ ئايىغ تەرىپىدە جىممىدە ئولتۇردى. ئۆزىگە تۇشلۇق ئۇنىڭمۇ ئاتىسىغا ئاچچىقى بار ئىدى. لېكىن ئاتا مىڭ مەرتىۋە سەۋەنلىك ئۆتكۈزسىمۇ، ئۇنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن چىشىنى يىرماي، لېۋىنى چىشلەپ، جىم تۇرۇۋېلىش بالىنىڭ ئەقىللىي ئىشى ئىدى.

— بالام، ئالدىڭدا چوڭ گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويدۇم، كەچۈرگىن، — يۇسۇپ ھوشۇر بۇ گەپ بىلەن تەڭ كىچىك بالىدەك مىچىلداپ يىغلاشقا باشلىدى، — بالام، مەن ئېشەكتەك دۆت، توڭگۇزدەك ئەدەبسىز ئىكەنمەن! بىلەمسەن، مۇشۇ كۈنلەردە يېگەن - ئىچكىنىم زەھەر - زوقۇم بولۇپ يۇرۇپتىمەن، يۈرىكىم ئامبۇردا قىسقاندەك سىقىلىدۇ، مېنى ھازىر كېچە - كۈندۈز ئارام بەرمەي قىينايدىغان نەرسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟ يىگىرمە مىڭ سوم پۇل دەمسەن؟ ياق، تاپالمىدىڭ، قۇلاق سال، ئۇ بولسىمۇ: بانكىر قىز ساڭا تېلېفون بېرەيمۇ دېسە، ياق، بەرمەڭ دەپ خاپا بولۇپتىمەن، ئىسىت - ئىسىت نېمىشقا شۇنداق قىلغاندىمەن، بەرسىڭىز بېرىڭ، ئۆزۈمنىڭ پۇلىنى ئوغرىلامدىمەن دەپ تۇرغان بولسامچۇ، سەن بولساڭ مۇنداق بولماس ئىدى!...، — شۇ گەپتىن كېيىنلا يۇسۇپ ھوشۇر

ئۆز - ئۆزىنى كاچاتلاپ كەتتى. پەرھات ئاتىسىنىڭ ئىككى قولىغا چىڭگىدە ئېسىلىۋالدى.

— بولدىلا، دادا، ئۆتكەن ئىش ئۆتتى، — دېدى پەرھات ئاتىسىغا يالۋۇرۇپ، — مېڭە تەگمىگىنىڭ بىلەنمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ، جېنىڭىنىڭ ئامان قالغىنىغا شۈكرى قىلايلى. سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ پۇلۇڭنى ئەكەتكەن بولسا قانداق قىلاتتۇق، سەندىنمۇ ئايرىلىپ، پۇلدىنمۇ ئايرىلىپ ئولتۇراتتۇق، تېلېۋىزوردا «دېلو ۋە قانۇن» نى كۆرۈۋاتىسەنغۇ، مۇنداق ئىشلار جەمئىيەتتە ئازمۇ؟ مائاشىڭ مېڭە سوم، يىگىرمە ئاي بانكىغا قويغىن، ئون تىيىن ئۆيگە خىراجەت قىلما، ئاپام بىلەن مېنىڭ مائاشىم هەممىگە يېتىپ ئاشىدۇ.

— ئۇ پۇل، بۇ پۇلغا ئوخشامدۇ، بالام...

پەرھات ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى: «دۇرۇس، يىگىرمە ئاي يىگىرمە مېڭە سوم پۇل... پەرھات دوختۇرنىڭ ئېيتىشىدىن: ئۇنى ئەنە شۇنداق روھىي جەھەتتىن تىنچلاندۇرمىسا، ئاخىرىدا هاياتىغا خەۋپ يېتىدىغانلىقىنى، ئەڭ يېنىك مۆلچەرلىگەندە «روھىي پارچىلىنىش» كېسىللىكىگە گىرىپتار بولىدىغانلىقىنى بىلگەنىدى. ئۇ چاغدا جاڭغا تاقىشىدىغان چوڭ ئىش چىقىدۇ...» نۆۋەتتىدە، يۈسۈپ هوشۇرمۇ جىمىپ كەتكەنىدى: «بوپتۇ، پۇل كەتتى، كەتكەندىمۇ يۈرەكنى پارە - پارە قىلىپ كەتتى، — ئويلاندى ئۇ ياستۇقىغا يۆلىنىپ، ئىككى قولىنى بېشىنىڭ ئارقىسىغا گىرەلەشتۇرۇپ قويۇپ، — ئەمدى پەرھات دېگەندەك، يىگىرمە مېڭىنىڭ ئوتىنى بېسىش ئۈچۈن خۇددى شۇنداق يىگىرمە مېڭىنى بانكىغا يىغىش كېرەك، شۇنداق، پەرھاتنىڭ گېپى توغرا، ئەقىللىق بالا بولدى، بالدۇر چىققان قۇلاقتىن، كېيىن چىققان مۈڭگۈزنىڭ ئاشقىنى شۇ - دە...»

— دادا، نېمانچە خىيال قىلىدىغانسەن، — دېدى پەرھات ئاتىسىنىڭ خىيال بىلەن تىمتاس بولۇپ كەتكىنىدىن چۆ-

چۈپ، — ناھايىتى يىگىرمە مىڭ سومغۇ، نېمانچە قىلىسەن، ئاۋۇ ياقۇپ خوتەن دېگەن كىشىنىڭ بالىلىرى بۇگۈن سوتقا دەۋاغا كەپتۇ، ئاڭلاپ تۇر، دادا، ئىچكىرىنىڭ قويمىچىلىرى بىلەن چەتنىڭ قويمىچىلىرى يىگىرمە مىليونەك پۇلنى قويۇپ كېتىپ-تۇ، گاڭگا - جىسا بولۇپ، يالىڭاچلىنىپ كەتكەن گەپ. يېڭى سالغان قەۋەت ئۆيلىرىنى قەرز ئىگىلىرىگە توتۇپ بېرىپ، ئۆزلە-رى باشقا جايغا كۆچۈپ كېلىۋاپتۇ، ئۇلارمۇ ھېچ نەرسە بولمىغاڭ-دەك يەپ - ئىچىپ، ئويناپ - كۈلۈپ، چاقچاق قىلىپ يۈرۈش-مەمدۇ، پۇل ئۇچۇن ئۆلسە ئاشۇلار ئۆلۈپ قالسا بولمايتتە-مۇ؟! ئۆلمىدى، يەنىلا تۇرمۇشنىڭ ئۆز يولى بىلەن تىرىشىپ، تىرىكچىلىك قىلىپ يۈرۈشمەمدۇ؟ خەقلەرنىڭ دېيىشچە، ئۇلار ياراتقان ئىگىسى بەرگەن دۇنيا، يەنە ئىگىسى قايتۇرۇۋالدى، دەپ قېتىغا ئالماي يۈرىدىكەن. يىگىرمە مىڭ سوم ئۇچۇن سەن نېماڭ-چە قىلىپ كېتىسەن، سەنمۇ شۇنداق دەپ يۈرۈۋەرمەمسەن، نې-مانچە ئېچ ئاغرىقى قىلىسەن، مۇنداق قىلساڭ ئۆزۈڭنى ئالدۇ-رۇپ قويىسەن...

— بالام، شۇنداق دېگىنىڭ بىلەن، ئۆزى تاپقان پۇلنىڭ ئوتى باشقىچە بولىدۇ ئەمەسمۇ!...، — يۇسۇپ ھوشۇر ئوغلىنىڭ گېپىدىن كېيىن، يەنە ئۇنچىقماي جىمىپ كەتتى. ئۇنىڭ جارا-ھەتلەنگەن كۆڭلى ھەرقانداق سۆزدىن تەسەللى تاپمايتتى. چۈن-كى، ئۇ ھەرقانداق ياخشى سۆزمۇ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنىڭ ئورنىنى تولدۇرالمايدۇ دەپ ئويلايتتى. يۇسۇپ ھوشۇر ئۆزىنىڭ ئىسسىق جېنىنىڭ بىر ئۇچى يۈرىكىدە بولسا، يەنە بىر ئۇچى ئاشۇ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلغا باغلانغان دەپ ھېسابلايتتى. پۇل-نىڭ گېپىنى بولسىلا يۇرىكى ئېچىشىپ، جېنى سىرقىرىغاڭ-دەك بولاتتى.

يۇسۇپ ھوشۇر نېمە ئۇچۇندۇر مەقسەتسىزلا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ باقتى. لېكىن، بېشى قېيىپ، پۇتى تىترەپ، ئۆرە

تۇرالماي، شۇئان ئورندا ئولتۇرۇۋېلىشقا مەجبۇر بولدى، پەر-
هات ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ يەنە ئۆز جايىغا ياتقۇزۇپ قويدى. ئانا
ئۆينىڭ ئىشلىرى بىلەن ئاۋارە ئىدى، ئۇلار بۇگۈن ناھايىتى كەچ
يېتىپ قېلىشتى.

ئەتىسى، نىساخان ھەدە، يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ يەنىلا شۇ
غەم - غۇسسىدە ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ كۆڭلى بىئارام بولدى،
ئېرى بولسا، ئايالىنىڭ ھېچقانداق ئىشى بىلەن كارى بولمايتتى.
ھەتتا تۇرمۇشتىكى ھەممە ئىشلارمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن قورۇق ۋە
ئەھمىيەتسىزدەك تۇيۇلاتتى. تېنىدە ھېچبىر جېنى يوقتەك
كۈچ - مادارىمۇ بىرلىكتە تۇگەپ كېتىپ بارغاندەك سېزىلەتتى.
ئۇ قايسىبىر شائىرنىڭ سۆزىنى ئېسىگە ئالدى: كىشىنىڭ جاسا-
رىتى تۇگىگەن كۈنى قېرىلىق باشلىنىدۇ، دېگىنى راستمە-
كىن - يە؟!... دېمىسىمۇ يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ جاسارىتى تۇگەپ،
ئۇنىڭغا كۈنسېرى قېرىلىق يېتىۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئەتىگەن، پەرھات ئىشقا كەتكەنىدى. بۇگۈن ئۇ ساقچىخانە-
دىكى ئوسمانجانغا يولۇقۇپ، ئۇنىڭ بۇ دېلونى زادى قانداق بىر
تەرەپ قىلماقچى بولۇۋاتقىنىنى ئۇقماقچى بولغانىدى. بۇنىڭدىن
ئېنىق خەۋىرى بار يۇسۇپ ھوشۇر پەرھاتنىڭ بىرەر خەۋەر ئې-
لىپ، ئۆيگە قايتىپ كەلگۈچە كۆزى تۆت بولدى. خەيرىيەت،
چۈشتە ئوغلىمۇ كەلدى. يۇسۇپ ھوشۇر ئوغلى ئىشىك-
تىن كىرە - كىرمەيلا ئىنتىزارلىق بىلەن كەينى - كەينىدىن
سوراپ كەتتى:

— قانداق بولدى؟ قويمىچىلارنى تۇتۇپتىمۇ؟ ساقچىخانىدىكى
ساقچىلار قويمىچىلارنى قوغلاپ تۇتۇپ كەلمەمدىكەن!؟

— ۋاي - ۋۇي، دادا، تېخى ھېچ نەرسىنى ئېنىقلىماي
تۇرۇپ نەدىن تاپىدۇ ئۇلارنى، — دېدى پەرھات دادىسىنىڭ ئۇزمەي
سورىغان بىر قاتار سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىپ، — بۇگۈن ئىدارە-
دىن رۇخسەت سوراپ ساقچىخانىغا باردىم، چۈشكىچە شۇ ئىش

بىلەن بولدۇم. ئوسمانكام سېنىڭ پۇلنى بانكىدىن ئالغانلىقىڭنى بىلىپ بانكىنىڭ شۇ كۇنلۇك سىنئالغۇ لېنتىسىنى تەكشۈردى...
— ھە، ھە قانداق بولدى؟! — ۋارقىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى يۈسۈپ ھوشۇر ئوغلىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — ئۇ گۆرىدىن توڭگۇز سۈرىتى بولۇپ قوپىدىغان دۆيۈزنىڭ سۈرىتىنى تارتىپتە-مۇ، ئېلىپ كۆرگەنسىلەر؟ ئېنىق چىقىپتىمۇ؟ قېنى ئەكەلگىنە ئۆزۈم بىر كۆرۈپ باقاي، سىنئالغۇغا قويغىنا، بىر كۆرسەملا تونۇيمەن ئۇ مەلئۇننى!...
— نەدىكى سۈرەت؟! — تېرىكتى ئوغلى، — كەسپىي جىنا-يەتچىلەر ئىكەن، قۇۋلۇق - شۇملۇقتا ئۇچىغا چىقىدىكەن، ئاپپا-راتقا دۇمبىسىلا چۈشۈپتۇ شۇ، بەزىدە سېنىڭ پۇل ئېلىۋاتقىنىڭغا يېنىچە قاراپتۇ، كەپكىسىنى كۆزىگىچە كىيىۋالغاچقا تونۇغىلى بولمىدى. ئادەم دېگەننى كۆزدىن تونۇمىسا تونۇغىلى بولاتتىمۇ؟ ھەيرانمەن، دادا، سەن قىرىق يىللىق قانۇن كادىرى تۇرساڭ، قويمىچىلارنىڭ ئاشۇ شۇملۇقلىرىنى نېمىدەپ سېزىۋالالمىدىڭ؟
پەرھات گەپلىرىنى تۇگىتىپلا جىم بولدى، چېيىنمۇ جىم-مىدە ئولتۇرۇپ ئىچتى. ئۇنىڭمۇ گېلىدىن تۇزۇك بىرنېمە ئۆتە-مەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. لېكىن، دادىسىغا چاندۇرماي كېلە-ۋاتاتتى. ئەگەر دادىسى ئۇنىڭ پاراكەندە بولۇۋاتقىنىنى بىلىپ قالسىلا تېخىمۇ تۇگىشىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلەتتى. شۇ-ڭا، ئۇ بۇ ئىشقا ئوشۇقچە زۇۋان سۈرمىدى.
يۈسۈپ ھوشۇر خىيالغا چۆكتى. يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» نىڭ شۇ كۇنى بانكىدىكى قىياپىتى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا روشەن گەۋدە-لەندى. ئۇنىڭ ھەقىقەتەنمۇ بايا پەرھات دېگەندەك قىلىقلارنى قىلغىنىنى كۆرگەنىدى. ئەمما ئۇنىڭدىن قىلچە گۇمانلانمىغان-دى. بانكىدىكى مەرمەر تاش تۇۋرۇكنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالغان يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» شۇنچە گۇمانلىق قىلىقلارنى قىلىپ تۇر-سىمۇ ئۇنىڭدا قىلچە گۇمان تۇغدۇرمىغانىدى. يۈسۈپ ھوشۇر

قىرىق يىللىق ھاياتىدا جىنايى جاۋابكارلىقلارنى تەكشۈرۈپ، دېلو ئىشلەپ، جىنايەتچىنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى ئۆزىنىڭ نەزىرىدىن ساقىت قىلمىغانىدى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتە ئىقتىدار ـ قابىلىيىتى يېتەرلىك، توپلىغان تەجرىبىسى مول ئىدى. ئەمما، شۇ كۈنى قويمىچىلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كەتتى. ھەتتا ئۆزىنىڭ قانداق چۈشۈپ كەتكىنىنىمۇ سېزەلمىدى. ئۇلارغا ھەددىدىن زىيادە ئىشىنىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئارىلىقتا، ئۆزى بىر قېتىم يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر»نى ئىزدەپ تاپالماي يۈرگەندە، تېخى ئۇنىڭ ھېلىقى سومكىسىدا بەش يۈز سوم پايدا پۇل بار ئىدى، شۇ پۇلنى ئېلىپ ئۆيگە يېنىپ كېلىۋەرسىچۇ، يەنە ھېلىقى ئىچى زەھەر ياغاق يۈزنى نېمىدەپ تاپتى؟! ھەرئىككىسى بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى ئىكەنلىكىنى نېمىدەپ سېزىۋالالمىدى، مانا ئەمدى نېمە بولدى؟! تۇغمەس ھەسرەت ـ نادامەتكە قالدى. نادانلىق ئىنسان ئۆمرىنى قىسقارتىدۇ، دېگىنى راست ئىكەن ـ دە! نادانلىق تۇپەيلىدىن يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنىڭ كۈلى كۆككە سورۇلۇپ كېتىۋېدى، ئۆزىمۇ تەڭلا يېرىم جان ئادەمگە ئايلىنىپ قالدى، نادان، كاج يۈسۈپ ھوشۇرغا تەكەببۇر ـ كۆرەڭلىكنى، ئوقەت قىلىپ پايدا ئېلىشنى كىم قويۇپتۇ، ھەرقانداق بىر ئادەم ئەقىل-لىق، قابىلىيەتلىك، مول خىزمەت تەجرىبىسىگە ئىگە بولغان بىلەنمۇ، جەمئىيەت ساۋاتىدىن خەۋەردار بولمىسا بىكار، جەمئى-يەت كۆرمىگەن كىشىنىڭ، جەمئىيەتنىڭ ھەممە قاينىمىدا بىر-دىن قاياپ چىققان ھىيلىگەر ئوغرى ـ ئالدامچىلارنىڭ ئۇستىدىن غالىب كېلىشى ناتايىن، ھازىر ئېلېكترون دەۋرى، يۈسۈپ ھو-شۇرنىڭ دەۋرىدە چوتنى قولىدا سوقاتتى، ھازىرچۇ؟ خەقلەرنىڭ ئون بارمىقى كومپيۇتېرنىڭ كۇنۇپكىلىرىدا ئويناىدىغان بولۇپ كەتتى. سەن تاش سانغۇچە باشقىلار قۇم سانايدۇ، ئۇلارنىڭ ئىنچىكە، رەزگى بارماقلىرى تەييارغا ھەييار بولۇشنى ئۆگەن-گەن. ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىگە قاراپمۇ كۆزلىرىڭ ئالىچەكمەن بو-

لۇپ، كاللاك ئېلىشىپ كېتىدۇ. سەنمۇ ئۇلارنىڭ سېھرىي كۈچىگە ئىختىيارسىز باغلىنىپ قالىسەن، مانا يۇسۇپ ھوشۇر شۇنداق بولمىدىمۇ؟!...

يۇسۇپ ھوشۇر خۇددى تۇگمەن تېشى بىسىپ تۇرغاندەك ئېغىر تۇيۇلغان كۆكرىكىنى سول قولىنىڭ ئالقىنىدا بېسىپ تۇرۇپ ئەنە شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ ئاياغ تەرىپىدە ھېلىقى ئەبجىقى چىققان كونا قارا سومكا تېخىچىلا تاشلىنىپ ياتاتتى. ئۇنىڭ ئەمدى نېمە لازىمى؟! قارغىش تەگكۇر كونا تەڭگىلەرمۇ شۇ سومكىنىڭ ئىچىدە شالدىرلاپ تۇراتتى. توغرا، كېرەكسىز تاقىنى ئەسلىتىدىغان ئاشۇ تەڭگىلەرنى نېمىشقا تۆت قەۋەت كونا پوچتىخانا ئالدىدا ئولتۇرۇپ كونا ئاسارئەتىقىلەرنى ساتىدىغانلارغا بىر كۆرسىتىپ باقمايدۇ، قىممىتى بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس، پۇلنىڭ يېرىمى بولسىمۇ قايتىپ كەلسە، ئۇنىڭ يۇرىكىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر تۇگمەن تېشىنىڭ يېرىمى ئېلىنىپ كەتكەندەك يېنىكلەپ قالار ئىدى!...

بىردىنلا، يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ كۆڭلىدە كونا تەڭگىلەرنى قايتىدىن پۇلغا يارىتىشنىڭ يېڭى بىر ئارزۇ ـ ئۇمىدى ئويغانغاندەك بولدى. بۇ ئارزۇ ـ ئۇمىد ئۇنىڭ زەئىپىلەشكەن تېنىدە غەيرەت ـ جاسارەتكە، يېڭى بىر كۈچكە ئايلاندى. ئۇ، ئورنىدىن دەس تۇردى. ھېلىقى تەڭگە يارماقلار قاچىلانغان كونا سومكىسىنى قولىغا ئېلىپ بىلىكىگە ئاستىدىن ۋە سىرتقا مېڭىشقا ھازىرلاندى.

— ئورۇنلىرىدىن تۇرۇۋالدىلىغۇ، نەگە بارىلا؟ — سورىدى ئايالى ئەنسىرەپ، — تېخى دېگەندەك ياخشى بولۇپ كەتمىدىلا، كوچىدا يەنە ئۇزۇلۇپ قالىلا.

— قويمىچىلارنى ئىزدەيمەن، — كەسكىن جاۋاب بەردى يۇسۇپ ھوشۇر، — پۇلۇمنى تاپىمەن ...

يۇسۇپ ھوشۇر گېپىنىڭ ئاخىرىدا «سومكىدىكى تەڭگىلەرنى

ئاسارئەتتىقە يىغىدىغانلارغا كۆرسىتىپ باقمەن» دېمەكچىدىيۇ، ئوغلىنىڭ ئالدىدا ئېغىزىدىن چىقىرىشقا پېتىنالمىدى. ئۆتكەندە ئوغلى ئۇلارنىڭ كېرەكسىز تەڭگە ئىكەنلىكىنى بىر قاراپلا بىلگەنىدى. لېكىن، بۇ گەپكە يۈسۈپ ھوشۇر ھەرگىز ېېقىن كەلمەيتتى. ھېچكىمنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي غەيرىتىگە ئېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەن يۈسۈپ ھوشۇر بىر پەس تالاش - تارتىشلاردىن كېيىن سىرتقا ماڭدى.

— مۇشۇ هاللىرى بىلەن قويمىچىلارنى قانداق ئىزدەيلا؟ — ئىشىك بوسۇغىسىدا زارلاندى ئايالى ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ، — بولدى قويسىلا ئەمدى، ئۆزلىرىنى ئايىسىلا، ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات دەيلى...

— ياق، خوتۇن، مەندىن ئەنسىرىمەڭلار، ياخشى بولۇپ قالدىم، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر مۇرىسىنى سىلكىپ ئۆزىنى تۇزەشتۇرگەن هالدا، — دەرد - پېغانغا يەم بولۇپ تۆت تامغا قاراپ ئولتۇرۇۋېرىمەنمۇ، يۇرىكىم بەك قىسىلىپ كەتتى، مەن ئۆلۈك بولمىغاندىكىن سىرتقا چىقىپ هېلىقى قويمىچىلارنى ئىزدەپ باقمايمەنمۇ!

— شۇنچىۋالا كۆپ پۇلغا ئېرىشكەن قويمىچىلار غۇلجىدا تۇراتتىمۇ، دادا، ئاللىقاچان باشقا شەهەرگە قۇيرۇقىنى خادا قىلغان گەپ، — پەرهات بۇ گەپنى دادىسىنى نىيىتىدىن يانداۋۇرۇش ئۈچۈن ئەتەي ئاچچىق بىلەن دېدى. لېكىن، بۇ تاپا - تەنىلەر يۈسۈپ هوشۇرنىڭ قېتىغا كىرىپ چىقمىدى.

— شۇنداق بولسىمۇ ئىزدەشتۇرۇپ باقمەن، — دېدى يۈسۈپ هوشۇر گېپىدە چىڭ تۇرۇپ.

— دادا، بۇ نېمە دېگىنىڭ!؟ — نارازى بولدى پەرهات دادىسىغا، — ساقچىلار ئىزدەپ تاپالمىغان قويمىچىلارنى سەن قانداق تاپاتتىڭ؟!...

— هېچبولمىغاندا تونۇپ بېرەرمەن، — دېدى يۈسۈپ هوشۇر

كونا سومكىسىدىكى ھېلىقى يارماقلارنى مالتىلاپ تۇرۇپ. سومكىدا يەنە يىگىرمە مىڭ سومنىڭ ئاچچىق يادنامىسى بانكىنىڭ ئازراق ئۆسۈم پۇلىمۇ بار ئىدى. ئۇ بۇ پۇلنى قولىغا ئېلىپ ئېرەنسىزلا قاراپ قويدى. يۇرىكى يەنە ئېچىشقاندەك بولدى ـ دە، قوشۇپ قويدى، ـ ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا دەپ ئۆزۈم بىر يول تاپاي، بالام.

يۇسۇپ ھوشۇر يەنىلا ئۆزىنىڭ نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىنى دېيەلمىدى. ئەگەر ئۇ مەقسىتىنى ئاشكارىلىسا، ئوغلىنىڭ ئۇنى ئەمدى ھېچ يەرگە چىقارمايدىغانلىقىنى ئويلاپ يەتكەنىدى. دېمىسىمۇ ئوغلى دادىسىنىڭ ئالدامچىلارنى تۇتمەن دەپ كوچىمۇ كوچا يۇرۇپ بىرەر ئاۋارىچىلىككە يولۇقۇشىدىن، يىگىرمە مىڭ سوم پۇل ئۇچۇن ھەتتا جېنىنى سېلىپ بېرىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەيتتى. يۇسۇپ ھوشۇر ئوغلى پەرھاتنىڭ نەسىھىتىگە قۇلاق سالماي تالاغا ماڭدى. پەرھاتمۇ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرغانىدى، ئۇنىڭ مەقسىتى: دادىسىنىڭ ئارانلا قالغان جېنىنى قوغداپ قېلىش ئىدى. لېكىن، دادىسى پۇللىرىم بىر يەردىن تېپىلىپ قالار دېگەن نىيەتتە ئۇنىڭ ياخشى كۆڭلىنى چۈشەنمىدى.

ـ ئەمدى جېنىڭدىن ئايرىلىپ قالىسەن، دادا، ـ دېدى پەرھات قاتتىق ئازابتىن چىدىيالمىغاندەك ئىڭراپ، ـ بولدى قوي ئەمدى، جېنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىسۇن!...

پەرھات شۇ گەپنى قىلىپ تەتۇر قارىۋالدى. ئۇ كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغانىدى. ئۇنىڭ بۇ كۆز يېشى دادىسىغا ئىچ ئاغرىتقانلىقتىنمۇ ياكى يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنىڭ بىھۇدە قولدىن چىقىپ كەتكىنىگە چىدىيالمىغىنىدىنمۇ ۋە ياكى دادىسىنىڭ گەپ ئاڭلىمىغانلىقىدىنمۇ بۇنىڭغا بىرنېمە دېيىش تەس ئىدى.

ـ بالىنىڭ گېپىنى ئاڭلىسىلىچۇ. ئۆلۈك ـ تىرىكلىكىمىز شۇ پۇلغا قاراشلىق ئەمەسقۇ؟! ـ ئانا ئوغلىغا بولۇشۇپ گەپ قاتتى، ـ بالىغا دادا كېرەك، ئالدىمىزدا قىلىدىغان نۇرغۇن ئىشلار بار تېخى...

ئانا گەپىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالمىدى. ئۇ ئۆزۈن يىللىق ھەمراھىنىڭ كۆڭلىنى ئايىغانىدى. لېكىن، يۈسۈپ ھوشۇر ئۆز گەپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى. دۇرۇس، ھازىر ئايالى ۋە ئوغلىنىڭ دېگىنىدەك ئۆيىنىڭ تۈۋرۈكى بولمىسا بولمايدۇ، ئۆي دېگەن ئۆز ئىگىسى بىلەن ئاۋات بولىدىغان گەپ. ئاتا ـ ئانا دېگەن ئۆينىڭ گۈلى، ئائىلىنىڭ رونىق تېپىشى، گۈللىنىشى ئاشۇ ئىككىسىگىلا باغلىق ئەمەسمۇ، شۇنچىلىك كۆپ پۈلنى ئالدامچىلار ئېلىپ قېچىپ كېتىشى بۇ ئائىلە ئۈچۈن زور يوقىتىش بولۇپ، ئېچىنارلىق قايغۇ ئەكەلمەمۇ، يەنىلا مۇشۇ ئائىلىنىڭ كېيىنكى ھاياتىنى، خاتىرجەملىكىنى ئويلىماي بولمايتتى. ھەممىدىن مۇھىمى: يىگىرمە مىڭ سوم پۈلنى ئۇنتۇپ كېتىش، كۆڭۈلدىن پۈتۈنلەي چىقىرىۋېتىش، يەنە باشقىدىن كۆڭۈللۈك تۇرمۇش باشلاش ئىدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا تېخى پەرھاتنىڭ توي ئىشلىرى بار، كەنجى ئوغلىنىڭ تويى ھەممىدىن مۇھىم، دېمەك، بۇ ئائىلىدە كۆڭۈللۈك ئىشلار تېخى تۈگەپ كەتكىنى يوق. بايا ئوغلىنىڭ ئىگراپ تۇرۇپ دېگەن گەپىنىڭ تېگىدە يوشۇرۇن بىر سىر بار ئىدى، ئۇ بولسىمۇ ئۇنىڭ توي ئىشلىرىغا ئاتاپ قويغان يىگىرمە مىڭ سوم پۈلنى ئالدامچىلار دادىسىنىڭ كۆز ئالدىدىلا بىر تىينىنى قويماي پاك ـ پاكىز ئالداپ كەتكەنلىكى ئىدى. لېكىن، ئۇ بۇ سىرنى دادىسىغا چاندۇرمايتتى. ھەممىدىن مۇھىمى: دادىسىنىڭ ئامان قېلىشى، ئائىلىسىنىڭ كەلگۈسى خاتىرجەملىكىنى قولغا كەلتۈرۈش ئىدى. ئۆينىڭ تۈۋرۈكى يۈسۈپ ھوشۇر ئامان بولسىلا قالغان ئىشلار ئۆز لايىقىدا، ئۆز يولى بىلەن پۈتۈۋېرەتتى. ھازىرقى ياشلارنىڭ توي ـ تۆكۈن ئىشلىرى ئون ـ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلسىز پۈتمەسمۇ، ئۇنىڭغا بەكمۇ قايغۇرۇپ كېتىش ھاجەتسىز ئىدى. دادا دېگەن ئۆينىڭ تۈۋرۈكى، تۇرمۇشنىڭ تۈگمىمەس بايلىقى تۇرسا، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق؟ ناھايىتى شۇ: ئۆزى تاپقان پۈلنى ئالدامچىلارغا ئالدىنىپ

ئۆزى بىرىۋېتىپتۇ. ھاياتلا بولسا يەنە شۇنچىلىك پۇلنى ھەتتا ئۇنىڭدىن كۆپ دۇنيانى تاپىدۇ...

پەرھات بىر چەتتە ئەنە شۇلارنى خيال قىلىپ تۇراتتى. ئانىنىڭ بايىقى گەپلىرى ئوغلىنى ھەتتا يۇسۇپ ھوشۇرنىمۇ ئاز-راق ئويغا سالغانىدى. نىساخان ھەدىمۇ ئۇلارغا قاراپ ئۆز ئالدىغا ئوي - خيالغا غەرق بولغانىدى. يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ بوسۇغا ئاتلىغان ئاياغ تاۋۇشى ئۇلارنىڭ خيالىنى بۆلدى.

— دادا، سەن بارمىغىن! — دېدى ئوغلى خيالدىن باش كۆتۈرۈپ، — ساقچىلار ئۆزلىرى خەۋەر قىلىدىغان بولدى. لېكىن دادىسىنىڭ جاھىللىقى تۇتقانىدى.

— قاچان خەۋەر قىلدۇ؟! — دېدى ئۇ پەرھاتقا مىختەك قادىلىپ، — مەن تىرىك چاغدىمۇ ياكى ئۆلگەندىمۇ؟ ياكى بولمىسا قويمىچىلار پۇلنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇپ بولغاندىمۇ؟!

— ئەمىسە سەنمۇ نېمانداق گالۋاڭدەك ئىش قىلدىڭ، دادا، — دېدى پەرھات ئاغزى ئىتتىكلىك قىلىپ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاغزىدىن مۇنداق سۆزنىڭ چىقىپ كېتىشىنى ھەرگىزمۇ ئويلىمىغانىدى، — ئۇششاق بالىلار ئوتتۇرىسىنى تېشىپ تەپكۈچ ياساپ ئويناىدىغان تۆمۈر يارماقنىڭ دانىسىنى بەش يۈز سومدىنمۇ ئالامسەن، كاللاڭنى ئىشلىتىپ باقساڭ بولمامدۇ، دادا، كونا سوت كادىرىمەن، تەجرىبەم مول دەپ گەپ بەرمەيتتىڭ، قېنى شۇ دېگەنلىرىڭ؟ سېنىڭ كونا زامانەڭ ئەمەس - دە بۇ، مەسىلىنى ئاددىي كاللاڭدا ئويلايدىغان! ئېلېكترون دەۋرى بۇ، خەقلەرمۇ كاللىسىغا ئېلېكترون مېڭە ئورناتقاندەك بولۇپ كەتتى. ئۇلار ئاشۇ ئېلېكترون كاللىسى بويىچە ئىش قىلىدۇ، سەن ئەمدى ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيسەن، ئالدامچى، قويمىچىلارغا كەلسەڭ تېخىمۇ شۇنداق... ئۇلار تېخىمۇ قارا كۆڭۈل، قارا نىيەت بولۇپ كەتتى، قارانىيەتلەر غەلىبە قازىنىپ، ساڭا ئوخشاش ئاق كۆڭۈل ساددىلار مەغلۇپ بولىدىغان زامان بۇ، بولمىسا قېرى جاللاتنىڭ

سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن بىر چاڭگال يارماقنىمۇ يىگىرمە مىڭ سوم. غا ئېلىپ قاراپ ئولتۇرامسەن! ھېلىقى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» دېگىنىڭمۇ ئەمەلىيەتتە ھېلىقى ياغاق يۈز بىلەن بىر دېڭىزنىڭ قاراقچىلىرى، ئولجىنى تەڭ بۆلۈشىدۇ، ئۇلار قىزىل كۆزلۈكتىن مۇ تەڭ شېرىك، سېنىڭ پۇلۇڭغىمۇ تەڭ شېرىك ياغاق يۈزگە: ئەكەل پۇلۇڭنى، مەن ساڭا ئېلىپ بېرەي، ئون تىيىن پايدا يېمەيمەن دېسەڭ بولمامدۇ، شۇ چاغدا كارامىتى ئاشكارا بولاتتى ئۇنىڭ! ئۇ سولتەكلەرنىڭ ئاشۇ ھىيلىسىگىمۇ كاللاڭ ئىشلىمىدىمۇ؟!...

پەرھات نەچچە كۈنلۈك پىغانلىق دەردىنى بىراقلا تۆكۈۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ، بۇ گەپلەرنى قىلمىغانمۇ بولاتتى. لېكىن دادىسىنىڭ جاھىللىقىدىن خۇرۇچى ئۆرلەپ، كۆڭلىدىكىنى بىراقلا دەپ سالدى، ئانا ئوغلىنىڭ بۇ گەپلىرىدىن دادىسىنىڭ كۆڭلى ئازار يەمدىكىن، دېگەن ئەندىشە قالدى. ئاران شۇنچىلىك ئۆرە بولغاندا، ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپكەندەك ئىش بولمىسۇن دەپ ئەنسىرىگىنىچە يۈسۈپ ھوشۇرغا قاردى. لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدا باشقا ھېچقانداق بىر رەنجىش كۆرۈنمەيتتى. يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئويىچە، ئوغلىنىڭ دېگەنلىرى ھەقىقەت ئىدى. ئاق كۆڭۈل، ساددا، كىشىلەرنىڭ زىيىنىغا ئىچى ئاغرىيدىغان، ھالال تاپقان رىزقىغا توپا چاچمايدىغان ئادەملەر ئەمدى بۇ جاھاندا قالمىغان ئوخشايدۇ، بايا ئوغلىنىڭ دېگەنلىرى نېمىشقا شۇ چاغدا كاللىسىغا كەلمىگەندۇر، دۇرۇس ئۇنىڭ كاللىسىغا شۇنداق ئوي كەلگەنىدى، لېكىن، ئۇنى قايمۇقتۇرۇش ئۈچۈن بىر دانە يارماققا بەش يۈز سوم پايدا بېرىپ ئۇنىڭ كۆزىنى باغلىغاندەك ئىش بولمىدىمۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەممە گۇماندىن ۋاز كېچىپ ئىشىنىپ كەتكەن. نېمىدېگەن سىرلىق سېھىرگەرلىك بۇ ـ ھە! ئۇ نېمە ئۈچۈن ئىلگىرى شۇنداق ھىيلىگەر، ساختىپەزلەرنىڭ ھىيلىسىنى تەنقىد قىلمىغاندۇر، ھەتتا ئۆگەنمىگەندۇر، ساختىلىق

ئۆگىنىش — ئىشلىتىش ئۇچۇن ئەمەس، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇنمۇ ئۆگىنىش كېرەك ئىكەن! نادان، گول بولۇپ قېلىش- نىڭ ئۆزىمۇ چىدىغۇسىز ئازاب ئىكەنلىكىنى، باشباشتاقلىق بە- لەن ئەمەس، بەلكى كېچەش بىلەن قىلغان ئىشنىڭ زادى بۇزۇل- مايدىغانلىقىنى چوڭقۇر چۈشەنگەن يۇسۇپ ھوشۇر ئوغلىنىڭ سۆ- زىگىمۇ جاۋاب بەرمەي، ئايالىنىڭ تارتىشقان ھەربىكتلىرىگىمۇ بوي بەرمەي كوچىغا چىقتى...

VII

كوچىدا كېتىۋاتقان يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ نىشانى ئېنىق ئىدى. ئۇ ئىشنى قەيەردىن باشلاشنى بىلەتتى. كوچىدا دەلدۇگۇنۇپ ماڭغاندا جايىدا بىر ئاز تۇرۇۋېلىپ، ئۆزىنى ئوڭشاپ ئاندىن قەدەم باساتتى. بىرقانچە يەردە، ماشىنا، ريكشىچىلارغا ئۇرۇلۇپ كەت- كىلى تاس - تاسلا قالدى. شاۋقۇنلۇق كوچا، ئاۋات رەستىلەردە- كى توختاۋسىز ۋارقىراش - جارقىراشلار ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىر- مەيتتى. ئۇ «قازانچى» مەھەللىسىگە ناھايىتى ئىتتىك كەلدى. چۇنكى يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» ئۆزىنى «قازانچى» لىق دەپ تونۇش- تۇرغانىدى. ئۇ مۇبادا جۆيلۇپ سېلىپ ئاغزىدىن راست سۆز چىقىپ كەتكەن بولسا ئەجەب ئەمەس، ئۆيىنىلا تېپىۋالسا قۇرۇق تۆت تېمى بولسىمۇ پۇلىنى ئېلىۋالىدۇ. ئۇنىڭدا بۇ ئۇمىد تېخى ئۆچمىگەنىدى، يۇرىكىنىڭ بىر چېتىدە يالقۇنجاۋاتقان كىچىككىنە بىر ئۇچقۇن ئۇنى مۇشۇ «قازانچى» مەھەللىسىگە سۆرەپ كەلگە- نىدى. ئۇ، مەھەللىگە كېلىپ ئۇياق - بۇياققا قارىدى، كوچىدىن ئۆتۈۋاتقان يولۇچىلار كۆپ ئىدى. ئۇ، مەھەللە دوقمۇشىدا پاراڭ قىلىپ، كۇلۇشۇپ ئولتۇرغان ياشلارنىڭ قېشىغا باردى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، بالىلار! — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر بىلىنگەن يىگىرمە مىڭ سوملۇق يارماق تەڭگە سېلىنغان ھېلىقى

كونا سومكىسىندىكى ئۆتكۈزۈۋالغان ئىشلار قولىنىڭ كۆكسىگە ئېلىپ، — سىلەر مۇشۇ مەھەللىلىكمۇ؟

— شۇنداق، ئاكا، بىز مۇشۇ مەھەللىلىك، — دېدى بالىلار يۈسۈپ هوشۇرنىڭ سالىمغا جاۋاب قايتۇرغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىپ، — بىر ئىشىڭىز بارمىدى؟

بالىلار قىلىۋاتقان پاراڭلىرىنى قويۇپ هەممىسى ئۇنىڭغا هەيرانلىق بىلەن قاراپ تۇرۇشتى.

— مۇشۇ مەھەللىدە «يۈسۈپ ئەڭگۈشتەر» دەپ بىرى بارمۇ؟ — سورىدى يۈسۈپ هوشۇر ئېهتىيات بىلەن، — يېڭىدىن قىز ئەپقېچىپ كېلىپ توي قىلىۋالغان، ئۆزى بازاردا ئاسارئەتتىلەرنى ئېلىپ ساتىدۇ.

— بىزنىڭ مەھەللىدە ئۇنداق ئادەم يوق، — دېدى بالىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرغان بۇغداي ئۆڭ بالا، ئۇ بايا گەپ بىلەن بالىلارنى كۈلدۈرۈپ ئولتۇرغانىدى، — يۈسۈپ توكۇلاك دېگىنى بار، ئىلگىرى شارا - باراچىلىق قىلاتتى، هازىر تاغدىن چىخ ئەكېلىپ ساتىدۇ، شۇنداققۇ - هە، بالىلار؟

— هە، — تەڭلا جاۋاب بېرىشتى بالىلار، — هە، راست، يۈسۈپ تورپاق دېگىنىمۇ بار، ئۇ ئۆزى چوڭ بولسىمۇ كىچىك بالىلار بىلەن ئويناىدۇ.

— يۈسۈپ بوياق بار، — دېدى بالىلارنىڭ بىرى ئېسىگە ئېلىپ، — لېكىن ئۇ بوياق ساتىدۇ.

— يۈسۈپ گۇر - گۇر دېگىنىمۇ بار... ئەمما يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» دېگىنىنى ئاڭلىماپتۇق، لەقمىنى ئۆزگەرتىۋالدىمۇ - يە؟ بولمىسا بېرىپ ئىزدەپ بېقىڭ!

يۈسۈپ هوشۇر بالىلارنىڭ ئېيتىپ بېرىشى بىلەن يۇقىرىدا ئېيتىلغان «يۈسۈپ» لەرنىڭ ئۆينى ئىزدەپ تاپتى، لېكىن ئەمەس بولۇپ چىقتى. ئۇلار ئۇنداق ناشايان ئىشلارنى قىلىدىغان، قىز ئەپقېچىپ كېلىدىغانلاردىن ئەمەس ئىكەن، يۈسۈپ هوشۇر ئۇلار-

نىڭ ئۆيىدىن ئائۇمىد ھالدا روھى چۈشۈپ قايتتى. كىشى دۇنيادا ھەربىر قېتىم ئۇمىدسىزلەنگەندە ئاجايىپ بىر روھىي ئازابقا قالىدۇ، ئامال بار شۇ ئازابنىڭ تۆمۈر چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇشقا ئىزدىنىدۇ، ئىشنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىشىنى ئۇمىد قىلىدۇ. يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ ئاخىرقى ئۇمىدى: شەھەر ئىچىدىكى چوڭ گۇلۇكنىڭ بىر چېتىدە، تۆت قەۋەتلىك پوچتىخانىنىڭ ئالدىدا كونا ئاسارئەتىقىلەرنى ئېلىپ ـ ساتىدىغان جاڭگۈيدىلەردىن ئۆزىنىڭ قولىدىكى ئاشۇ تەڭگىلەرنىڭ قىممىتىنى سوراپ بېقىش بولدى.

بۇ يەردە ئىككى جاڭگۈيدە ئولتۇراتتى. بىرى: شالاڭ ساقال، ئۇچلۇق ئېڭەك، كۆز چاناقلىرىدىكى ئۇششاق قورۇقلار، كىچىككىنە گازىردەك كۆرۈنگەن كۆزلىرىنى تېخىمۇ پۇرلەشتۈرۈۋەتكەن. ئۇ كونا قارا جۇياز سىنى يېپىنچاقلىۋالغانىدى. يەنە بىرى ياش بولۇپ، ھېلىقى ياغاق يۈزگە ئوخشاپ كېتەتتى. ئوخشاشمىغان يېرى: ئۇ كونا زامانلارنىڭكىدەك ئۇچىسىغا «چىپاۋ» كىيىۋالغان بولۇپ، بېشىغا كىيگەن دوپپىسىنىڭ چوققىسىدا كىچىككىنە مونىكىمۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەنلەر، ئاسارئەتىقىلەرگە ئەمەس، كۆپرەك ئۇنىڭ كونا زامانلاردىكى «شىۋىسەي» لەرگە تەقلىد قىلىپ ياسىنىۋالغانلىقىغا قىزىقىپ كەلگەنىدەك تۇراتتى. يۇسۇپ ھوشۇر بۇ ئىككىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۆزىنىڭ ھالىنى ئېيتقاچ ھېلىقى بىرنەمىلەرنىڭ باھاسىنى ئۇقۇپ بېقىشنى ئويلىدى. ئۇزۇن يەكتەك كىيىپ، قارا شاپاق بۆكسىنىڭ تۆپىسىدە مونىكى بار ئاۋۇنى ئۇ نەيرەڭۇاز كۆردى، خۇددى ياغاق يۈزدەك كۆرۈنۈپ كەتكەن سۆرۈن تەلەت چىرايىغا بىر خىل ئۆچمەنلىك بىلەن ئالىيىپ قاراپ قويدى. ئاۋۇ قارا جۇيازا يېپىنچاقلىۋېلىپ ئولتۇرغان شالاڭ ساقال، ئۇچلۇق ئېڭەك جاڭگۈيدە ئۇنىڭ ھالىغا يېتىدىغاندەك كۆرۈندى. كونا زامانىنىڭ ئادەملىرى راست گەپ قىلىدۇ، كۆڭلۈڭنى ئاغرىتسىمۇ بارىنى دەيدۇ، نەيرەڭۇازلىق قىلمايدۇ، ئۇ زامانلاردا يالغان ـ

ساختا نەرسىلەر بولمىغاچقا، ئۇنداق نەرسىلەرنى ياسايدىغان ساختىپەزلەرمۇ يوق ئىدى. ھەممە نەرسە جىمىڭ ئىدى. جىمىڭ - جا دەپ ئايرىلمايتتى. ھازىرچۇ، ئادەملەرمۇ نەرسىلەرگە ئوخشاشلا جىمىڭ، ساختا دەپ ئايرىلىدىغان بولۇپ كەتتى. راست - يالغىنى ئارىلىشىپ، پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان بۇ زامانداا ئۇلارنىڭ ئېنىق بەلگىسى بولمىسمۇ، يەنىلا كونىلارغا ئىشىنىشكە بولاتتى...

يۈسۈپ ھوشۇر چەتتە بىر پەس تۇرۇپ ئەنە شۇلارنى ئويلىغاندىن كېيىن ئۇددۇللا قېرى جاڭگۇيدىنىڭ ئالدىغا باردى. زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ھېلىقى ئەبجىقى چىققان سومكىسىنىڭ سىرتىمىسىنى ئېچىپ تەڭگىنى ئالدى - دە، بايىاتىن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇرغان جاڭگۇيدىگە ئۇزاتتى.

— جاڭگۇيدە، مۇنداقلىرىنى قانچىدىن ئالىسەن؟ — سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر ئىنتايىن تەقەززالىق بىلەن ئۇنىڭغا تەلپۈنۈپ، — دىتىڭدىكى گەپنى ئوچۇق دېگىنە.

جاڭگۇيدە بىر قولىنى ياماقنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇزىتىپ، يەنە بىر قولىدا ئىچىگە كىيىۋالغان كۆك جۇڭسەنفۇسىنىڭ مەيدە يانچۇقىدىن كۆزەينەكنى ئېلىپ تاقىدى ۋە قولىدىكى تەڭگىنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ كۆرۈشكە باشلىدى.

— قانچىگە ساتىمەن دەيسەن، لوخەن؟ — سورىدى جاڭگۇيدە تەڭگىنى كۆرۈپ بولۇپ كۆزەينەكنى قاڭشىرىغا چۈشۈرۈپ ئۈستىدىن كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ قارىغان ھالدا، — مۇشۇ بىرلىما؟

— ياق، قىرىق دانىسى بار، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر يۈرەكسىنىڭ بىر يېرىدە ئويغانغان كۆچلۈك ئۈمىد - ئارزۇسىنىڭ ئىسسىق ھارارىتى يۈزىگە تېپىكەن ھالدا قىزىرىپ، — ھەممىسىنى ئالالامسەن؟!

— ئالاي، قانچىدىن بېرىسەن؟ — سورىدى جاڭگۇيدە، يۈسۈپ ھوشۇر ئالدىغا قويغان قىرىق دانە تەڭگىنى بىر - بىرلەپ سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، كۆزەينەكنى قاتلاپ

يانچۇقىغا سېلىۋېتىپ، — قېنى بىرنېمە دەپ باقمامسەن، لو-
خەن.

— ياق، سەن دەپ باققىن، جاڭگۈيدە، — دېدى تەقەززالا-
غان يۈسۈپ هوشۇر تىترەك ئاۋازدا، — سەن مۇشۇنىڭ بىلەن
نان تېپىپ يەۋاتقاندەكسەن، بۇنىڭغا كۆزۈڭ يېتىدۇ، يالغان گەپ
قىلمايسەن!

جاڭگۈيدە قولىدىكى بىر تال يارماققا ۋە ئۇنىڭدىكى غۇۋا
كۆرۈنگەن باسما سۈرەتكە ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ خىيالغا چۆكتى.
يۈسۈپ هوشۇر ئۇنىڭ قارىشىدىن: «ئىچىدە دېتالاۋاتىدۇ قېرى
جادۇ، بۇمۇ مېنى جايلاي دەيدۇ، ئەمدى بۇزەك بولماسمەن، قېنى
ئەمدى مېنى ئالداپ باققىنا قېرى ...» دەپ ئويلىدى.

— لوخەن، بۇ نېمەڭگە، — ئاخىر گەپ تەشتى جاڭگۈيدە
خىيالدىن ئويغانغاندەك بىردىنلا ئۇنىڭغا قاراپ، — بۇ نېمەڭنىڭ
دانىسىغا ئون سومدىن بېرىمەن!

بۇ گەپنى ئاڭلىغان يۈسۈپ هوشۇر كەينىگە «دىڭشىدە» چۆ-
چۈپ كەتتى. زوڭزىيىپ ئولتۇرغان يېرىدىن ئارقىسىغا شوخشۇپ
داق يەرگە ئولتۇرۇپ قالدى، بېشىنى ئالدىغا شۇنچە ئەگسىمۇ
يەنىلا گەجگىسى ئارقىسىغا تارتىشىپ كۆزلىرى خۇددى قاسساپ-
نىڭ پىچىقى ئاستىدا ياتقان تورپاقنىڭ كۆزلىرىدەك چەكچىيىپ،
جاۋغىيىدىن شالى ئېقىشقا باشلىدى. جاڭگۈيدە ئالدىدا ئولتۇرغان
بۇ خېرىدارنىڭ ئۇشتۇمتۇت ئۆزگەرگىنىگە قاراپ ھەيران بولغان
هالدا ئۇنى دەرهال يۆلىۋالدى.

— لوخەن، لوخەن، نېمە بولدى ساڭا؟ — دېدى جاڭگۈيدە
ئۇنى يۆلەپ تۇرۇپ، — قان بېسىمىڭ بارمۇ، يۈرىكىڭ
چاتاقمۇ - يە؟

— ياق، ياق ھېچ نەرسە بولمىدىم، — دېدى يۈسۈپ
هوشۇر دەرهال ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، — ئوڭۇشسىلىپ قالدى-
مەن، جاڭگۈيدە...

— مېنىڭ گېپىم نېرۋاڭغا قاتتىق تەسىر قىلغاندەك تۇرىدۇ - ھە، لوخەن، — سورىدى جاڭگۈيدە ئۆزىنى ئوڭشۇپ-لىپ خۇددى ناماقۇل بولغاندەك، — ئەمىسە نېمە بولدى دېگىنە، لوخەن، سەندە بىر گەپ بار.

— ماڭا قارا، جاڭگۈيدە، ماڭا ئىشىنەمسەن، يوق؟! مەن بۇنىمىلەرنىڭ دانىسىنى بەش يۈز سومدىن ئالغانمەن! سەن ھازىر بەش يۈز تەڭگىلىك نەرسىنى ئون سومدىن سوراۋاتىسەن، نېمىدېگەن ناھەقچىلىك بۇ!

جاڭگۈيدە «دىڭگىدە» چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ پۈرۈم - پۈرۈم قورۇقلار ئىچىدىكى كىچىككىنە پىستە كۆزلىرى ئالىيىپ پارقىراپ كەتكەندى. قولىمۇ تىترەپ، بىر تال يارماق ئۆزى يېيىپ قويغان نەرسىلەرنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپ جىرىڭلىدى.

— ئالجېپسەن، لوخەن، — دېدى جاڭگۈيدە ھاڭدەك ئېچىلىپ قالغان ئاغزىنى ئارانلا گەپكە كەلتۈرۈپ، — سارىڭ بولۇپ-سەن! بۇ نېمە قىلغىنىڭ! بانكا تەشكەن پۇل بارمىدى يە سەندە، لوخەن!

يۈسۈپ ھوشۇر جاڭگۈيدىنىڭ بۇ گېپىى بىلەن تەڭ بىر پەس ئېسەنكىرەپ تۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ يۈرىكى قايتىدىن ئاچچىق ئەلەم ئىچىدە ئۆرتەنگەندەك تۇيۇلدى. ئۇ ئەمدى ئىككىنچى قېتىم ياق، ئۈچىنچى قېتىم يالغانچىلىقنىڭ زەربىسىگە ئۇچراۋاتاتتى، ئۇ خۇددى ئەجەللىك زەربىگە ئۇچراۋاتقاندەك مەڭدەپ كەتتى.

— ھەي، سودايى لوخەن، ساڭا بۇ نەرسىنى ساتقان ئادەم شېكى دۇبەننىڭ سۇرىتىنى پۇل قىلاي دەپتۇ، ئالجېپسەن، لوخەن، ئالجېپسەن! — جاڭگۈيدە يۈرىكىدىن ئېچىنىپ شۇ سۆزلەرنى قىلدى.

— بەلكىم ئالجىغاندىمەن، جاڭگۈيدە، — دېدى ئاخىر زۇۋاڭغا كېلىپ يۈسۈپ ھوشۇر كىمگىدۇر تەنە قىلغاندەك. ئۇ ئېغىر قايغۇدا زەئىپلەشكەن گەۋدىسىنى تەستە مىدىرلىتىپ قويدى.

يۇرىكىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىدە ئۇچقۇنداۋاتقان كىچىككىنە ئۇمىد-
دىمۇ ئەمدى بەربات بولۇۋاتاتتى. يېگىرمە مىڭ سوم پۇلنىڭ
دەردىلىك ئەلىمى ئۇنىڭ يۇرىكىنى قايتىدىن چىرمىۋالدى. يەرگە
ئېگىلىشىپ، بېشىنى ئىككى چاتىرىقىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ساڭگىلىتىپ
ئولتۇردى. ئۇ، ئۆزىنى يەر يېرىلىپ، چەكسىز ھاڭغا تېخىمۇ
چۆكۈپ كىرىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى.

— ماڭا قارا، لوخەن، سەن تازىمۇ ئېغىر كۈندە قاپ-
سەن! — دېدى جاڭگۈيدە يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ھازىرقى روھىي
ھالىتىدىن ئەنسىرەپ، — گېپىمنى ئاڭلاپ تۇر، بولغۇلۇق بوپتۇ،
بۇنىڭغا قايغۇرما، بۇ دۇنيادا ئادەم ئانچە - مۇنچە زىيان تارتىپ
تۇرمىسا، ھوش - كاللىسىنى تېپىۋالالمايدۇ. ئاڭلاپ تۇر،
لوخەن، قەدىمكى زاماندا پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلگەن كۈمۈش
تەڭگە مۇشۇنداق بولاتتى، بۇ ئۇنىڭغا ئوخشىتىپ ئىشلەنگەن شېكىل
دۇبەننىڭ ئاق تەڭگىسى، بىز بۇنى ئۆز زامانىسىدا تالاي
كۆرگەن، — جاڭگۈيدە بايا قولىدىن چۈشۈپ كەتكەن تەڭگىنى
قايتىدىن قولىغا ئېلىپ يەنە ئۆرۈپ - چۆرۈپ كۆرگەچ سۆز-
زىنى داۋام قىلدى، — بۇ تەڭگىنى دەسلەپتە قولۇمغا ئېلىپ ئۇزاق
قاراپ تۇرۇپ كەتتىم، بۇنى سەن بايقاپ قالدىڭ، بۇنى سېتىۋې-
لىش بۇيۇقتا تۇرسۇن، كۆرەر كۆزۈمۇ يوق، بىراق، يەنە بىر
يېرىنى دەپ ئېلىپ قويماي دەۋاتىمەن، نېمىشقا دەمسەن؟ جاڭ
جىجۇڭ گېنېرال ئۈچ مەسلەك بىلەن شىنجاڭنى تىنچلاندۇرىمەن
دەپ دىخۇاغا[1] كەلگەندە مەن شېكىل دۇبەننىڭ تۇرمىسىدە پىت -
بۇرگە، چۈسلارغا يەم بولۇپ جېنىمدىن ئايرىلايلا دەپ قالغانى-
دىم، شۇ چاغدا مۇشۇ ياماقتىن بىرىگە گۈندىپايدىن بىر موما
ئارتۇق ئېلىپ يەيتتۇق، كېيىن، ئەخمەتجان ئەپەندى جاڭ جە-
جۇڭ بىلەن «ئون بىر بىتىم» گە كېلىشكەندە سىياسىي مەھبۇس-

① دىخۇا — ئۇرۇمچى.

لار ئومۇميۈزلۈك كەچۈرۈم قىلىنغانىدى. مەنمۇ شۇلارنىڭ قاتا-
رىدا تۇرمىدىن بوشاپ غۇلجىغا قايتىپ كەلگەنمەن، ئەگەر دېگە-
نىمگە بەرسەڭ، لوخەن، ئاشۇ تۇرمىدىكى چاغلىرىمنى ئەسلەپ
تۇرۇش ئۈچۈن، خاتىرە قىلىپ ساقلاپ قويىمەن، خېرىدار بولسا
ساتىمەن، بولمىسا تۇرىدۇ، ساتمىساڭ، يەنە ئىختىيار
ئۆزۈڭدە...

يۈسۈپ هوشۇر ئورنىدىن سەل قوزغىلىپ قويدى. ئۇ جاڭ-
گۈيدىنىڭ گۈمان ئارىلاشقان بۇ سۆزلىرىگە ئىشەنمەي سوئال
نەزىرىدە تىكىلىپ تۇراتتى. «يەنىلا قويماقچى!...» دېگەن ئوي
ئۇنىڭ كاللىسىنى چىرمىۋالغانىدى.

— ماڭا، قارىغىنا، جاڭگۈيدە، مەيلى ئەقىلسىز بولاي،
هەتتا ساراڭمۇ بولاي، مەن دانىسىنى بەش يۈز سومدىن ئالغان
نەرسىنى سەن يۈز سومدىن ئالالمامسەن؟ مۇشۇنداق ئەتىۋارسىز،
قىممىتى يوق نەرسىنى مەن قانداق قىلىپ بەش يۈز سومدىن
ئېلىپ قالىدىم، قىرىق تەڭگە — يىگىرمە مىڭ سوم
دېگەن گەپ ...

جاڭگۈيدە تېخىچە هەيران بولۇپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ بۇ
يارماقلارنى شۇنچىلىك كۆپ پۇلغا ئالغانلىقىنى سېھىرگەرلىكىنىڭ
كۈچى، قويمىچىلىقىنىڭ قۇدرەتلىك هېيلىسى دەپ چۈشىنىۋاتات-
تى. يىگىرمە مىڭ سوم پۇل خۇددى جاڭگۈيدىنىڭ يانچۇقىدىن
ئۇچۇپ كەتكەندەك، ئۇ بۇ ئىشقا ئىچ - ئىچىدىن ئېچىنىۋاتاتتى.

— بىچارە لوخەن، ئەقىلىڭدىن ئازغانىدەكلا ئىش قە-
لىپسەن، — دېدى جاڭگۈيدە ئاخىر، — سەن بىلەن سودىلاشقان
هەر ئىككىسى پۇلۇڭغا تەڭ شېرىك قويمىچىلار ئۇ! بىر يارماقنى
مىڭ سومغا سېتىۋېلىشى سېنى ئىشەندۈرۈپ قاپقانغا دەسسىتىش
ئۈچۈنلا قىلىنغان ئىش. بۇ خۇددى مىڭ سوم پۇلنى دو تىكىپ،
يىگىرمە مىڭنى ئۇتقانىدەكلا قىمار ئويۇنى، مۇنچىلىك چوڭ سودە-
نىڭ كۆزىنى بىلمىگەن ئادەم هېچبولمىغاندا بىزگە كېلىپ يار-

ماقنى بىر كۆرسىتىۋەتسەڭ بولماسمىدى. ئۇنى بۇ يەرگە «يۇرە» دەپلا باشلىساڭ شۇ زامان قېچىپ كېتەتتى، سەنمۇ چوڭ ئاپەتتىن قۇتۇلۇپ قالاتتىڭ! ئىسىت، ئىسىت! لوخەن، مەن ساڭا ئېچىنىۋاتىمەن!

— شۇنىڭ دېمەمسەن، جاڭگۇيدە، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر ئۆز - ئۆزىنى كايىپ، — بۇ سودىنى ئۆيدىكى خوتۇنىدىنمۇ يوشۇرۇپ قىلغانىدىم.

— نېمىشقا ئەمدى؟ — تىكىلدى جاڭگۇيدە ھەيران بولۇپ، — پۇلنى ئۆيدىن ئوغرىلاپ چىقتىڭمۇ - يە، شۇ، شۇ نادان بالىدەك ئىش قىلىپسەن، ئاق چەككەن بالىلار ئۆيىدىن پۇل، مال ئوغرىلاپ چىقىپ سېتىۋەتكەندەكلا ئىش بوپتۇ، لوخەن!

— خوتۇنۇڭغا دېمەيلا بىر ئىش قىلىپ، باقاي دەپتىمەن، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر ئەيىبكارلاردەك زەئىپ ئاۋازدا، — چوڭ پايدا ئېلىپ ئۆيدىكىلەرنى بىراقلا ھەيران قالدۇرماي دېسەم قويمىچىنىڭ قاپقىنىغا دەسسەپتىمەن ئەمەسمۇ.

— بىز قېرىلار كۆپىنچە مۇشۇنداق نادان كېلىمىز، قېرىغاندىكى نادانلىق كىشىنى كۆرەڭ ۋە تەكەببۇر قىلىپ قويىدۇ، — دېدى جاڭگۇيدە دانىشمەندەك سۆزلەپ، — مانا مەن مۇشۇ تىزىۋالغانلىرىمدىن پۇل تاپمەنمۇ؟ ياق، بۇ بىر ھەۋەس! قورۇق ھەۋەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆيدىكى ھورۇنلۇق ۋە ئىشسىزلىقتىن قېچىپلا مۇشۇنداق قىلىپ يۈرىمەن، سەنمۇ شۇنداق قىلاي دەپسەن - دە، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئايالىڭدىن يوشۇرغىنىڭ نېمىسى؟ مەن جېنىمدا خوتۇنۇمدىن سورىماي ئىش قىلالمايمەن. بۇ خوتۇندىن قورققانلىق ئەمەس، بەلكى بامەسلىھەت ئىش قىلغانلىق. ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتىدىن كۆچ - مەدەت ئالغىنىڭ بولىدۇ. ئۇنىڭ گېپىگە كىرمىسەڭ ياكى مەسلىھەت ئالمىساڭ ئاخىرىدا چاتاق چىقىدۇ. ئازار يەيسەن، مانا شۇنداق نادانلىقىم

مىزدىن ئۆمرىمىز قىسقىرايدۇ، تېزلا قېرىپ مۇكچىيىپ كېتىمىز!...

— بىلمىدىم، جاڭگۈيدە، ئاشۇ ئالدامچىلارنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ كېتىپتىمەن، — خۇرسىنىدى يۈسۈپ ھوشۇر، — مېنى تازىمۇ قارا باستى، دېگىنە، شېكى دۇبەننىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن يوغان تەڭگىنى گۇاڭجۇ، شياڭگاڭلاردا ئاسارئەتتىقە يىغقانلار مىڭ سومدىن ئاشۇرۇپ ئالىدۇ، ھەتتا چەت ئەلگە ئەكېتىدۇ دېسە راست دەپ ئىشىنىپتىمەن!

— دەۋاتىمەنغۇ، ساڭا بەكمۇ ئۇۋال بوپتۇ، — چۈشەندۈردى جاڭگۈيدە باشقىدىن جايىغا ئولتۇرۇپتىپ، — ئىلگىرى بالىلار خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە ئاشۇ شېكى دۇبەننىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن يارماقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تېشىپ جاڭزا ياساپ ئويناپتتى. مانا قارا ئاجايىپ ئىش، ئۆز زامانىسىدا شېكى دۇبەن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئەللىك مىڭ سەر ئالتۇن، ئون ئىككى مىڭ سەر كۈمۈشىنى ئوغرىلاپ ئەكېتىپ جىياڭ جىيېشىغا سۈڭگۈتۇپ، ئۆزىنىڭ بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپ قالغان، ئۇنىڭ جاللات قىلمىشلىرى، قان ئىچكەن ياۋۇزلۇقى ھالا بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر شىنجاڭ خەلقىنىڭ يۈرىكىدىن چىققىنى يوق، مانا ئالدىمدىكىنى دېسەم، ئۇنىڭ قورۇق سۆرىتى چۈشۈرۈلگەن تەڭگىسىمۇ سېنىڭ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلۇڭنىڭ بېشىغا چىقىپتۇ. شېكى شىسەي دۇبەنلىكتە ئولتۇرغان ۋاقىتتىمۇ شىنجاڭدىكى مىڭلىغان گۇناھسىز پۇقرالارنىڭ ھەددى ـ ھېسابسىز بايلىقىغا كۆزى قىزىرىپ چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ كاللىسىنى ئالغان، قېنىنى ئىچكەن! ئۇ جاللات كېتىپ يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىتتىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ سۈرىتى سېنىڭ نۇرغۇن پۇلۇڭنى كۆلدەك سورۇۋېتىپتۇ، شۇنىڭغا قارىغاندا ئۇ جاللات دوزاختا كۆيۈۋېتىپمۇ مال ـ پۇلغا تويماي قانلىق قولىنى سوزۇپ

ساڭا زىيانكەشلىك قىلىۋېتىپتۇ ئەمەسمۇ! دېگىنىم توغرىمۇ، خاتامۇ؟ ھە! ...ھا! ...ھا! ...

بوۋاي گېپىنىڭ ئاخىرىنى چاقچاققا ئايلاندۇرۇپ ئۆز - ئۆزىدىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. خىرىلداپ كۈلگەندە ئۇنىڭ تاماكىدىن سارغايغان ئاراچ ئات چىشلىرى ئوچۇق كۆرۈندى. يۈسۈپ ھوشۇر بولسا ئۇمىدسىزلىك ۋە ھەسرەت - نادامەتتە يۈرىكى ئۆرتەنگەندەك بولۇپ مەيۈسلىنىپ تۇرۇپ قالدى. جاڭ-گۈيدە ئۆز خېرىدارلىرى بىلەن بولۇپ كەتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ئورنىدىن تۇرۇپ ئەبجىقى چىققان ھېلىقى سومكىسىنى ئالدى - دە، ئىچىدىكى يارماقلارنى شاراقشىتىپ كېتىپ قالدى. پاتپا-راقچىلىق، ئوپۇر - توپۇر بولۇپ كېتىدىغان قاينات «ئۇيغۇر بازىرى» نى كەچكىچە ئايلاندى. ھەربىر بۇلۇڭ - پۇچقاقتىكى چايخانىلار، ئەگىرى - دونياي رەستىلەر، زاسۇيېزلەر دۇكا-نى، گۆش - كۆكتات، بېدە بازىرى، «چوڭكۆۋرۈك بازا-رى»، «خەلقنى بېيىتىش بازىرى» دېگەندەك ناملار بىلەن ئۆزا-نىڭ قاينات ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان بۇ كوچىلاردىن ئاختۇر-مىغان يېرى قالمىدى. «پىت بازىرى» دا بىرى ئۇنىڭغا ياغاق يۈزدەك كۆرۈنۈپ كەتتى، ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ بېرىپ مۇرىسا-نى تارتىۋىدى، ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ ئالىيىپ قارىدى. ئۇ بىر شارا - باراچى ئادەم ئىدى. يۈسۈپ ھوشۇر قاتتىق خىجىل بولدى، ئۇ كىشى يۈسۈپ ھوشۇرنى ئايال ھېچ نەرسە دېمەي بۇرۇلۇپ كېتىۋەردى. بولمىسا خېلى بىرنېمىلەرنى دەپ، خېلى بىر ئىشلارنى قىلغۇسى بار ئىدى. مۇنداق ئىشلار نۇرغۇن تەك-رارلاندى، «سارائ بولدىمۇ، نېمە ماۋۇ ئادەم؟! ...» دەپ قويۇپ-لا كېتىۋەرگەنلەرمۇ بولدى، «نېمانداق قىلىسىزوي، ئاكا، تو-نۇپ گەپ قىلىڭ» دەپ ئاچچىقلانغانلارمۇ بولدى. بۇ گەپلەر ئۇنىڭغا قىلغان گەپلەر ئىچىدە تېخى ئەڭ چىرايلىقى، ئەڭ يۇمـ-شىقى ئىدى. كېيىن ئۇ «چوكانلار بازىرى» نى ئايلاندى. ئۇ

ئادەتتە بۇ بازارنى ئايلانغاندا بۇ يەردە نۇرغۇن ئاق كۆڭۈل، ساددا ئوقەتچى ئاياللارنىڭ نۇرغۇن پۇلىنى ئالداپ قېچىپ كەتكەن ھېـ لىقى چوڭ قويمىچى ئايال «مىنەۋەر خانىم»نى ئەسلەپ قويياتتى. خوتۇنلاردىنمۇ شۇنداق چوڭ قويمىچىلار چىقىدىكەن ـ ھە، دەپ ھەيران قالغان يۈسۈپ ھوشۇر، بۇگۈن ئۆزىنىڭ ياش بالىغا ئالدىنىپ قالغىنىنى ئويلاپ خجالەت بولدى. ئۇ دۇكاندار چوكانـ لارنىڭ «كىلىڭ، نېمە كېرەك ئىدى» دەپ تەلمۇرۇپ قاراشلىرىـ غىمۇ ئېرەن قىلماي ئۆز يولىنى داۋام قىلاتتى، ھارماي ـ تالماي كوچا كېزەتتى. شاۋقۇن ـ سۇرەنلىك «مىلىچمالىلار بازىرى»نى تىنماي چۆرگىلەيتتى. كىشىلەر بازاردا ئۆزى ئالماقچى بولغان مالىلارغا قاراپ ماڭسا، يۈسۈپ ھوشۇر ئۇلارنىڭ تەقى ـ تۇرقىغا سەپسالاتتى، مەيلى قانداق ئادەم بولمىسۇن ھەممىسىنىڭ چىرايىـ غىلا قارايتتى ـ دە، «ھەسسىنەي!... ئۇچراپ قالساڭ ئىدىڭ ـ ھە، بوينۇڭنى خودىدى چوجىنىڭ بوينىدىن ئۇزگەندەكلا ئۇزۇپ ئەنتىمنى ئالاتتىم، دەردىمنى چىقىرىۋالاتتىم...» دەپ ئويلايتتى. لېكىن، ھەممىسى ئىش ئۇنىڭ ئويلىغىنىنىڭ تەتۇرىسى بىـ لۇپ چىقاتتى...

يەنە كەچ كىردى. بازارچىلار دۇكانلىرىنى ئېتىپ، كوچىـ دىكى تەنزىكەشلەر قۇرۇقدالغان ھارۇنلىرىنى ئىتتىرىشىپ ياكى تېخى يېرىمدىمىغان كىچىك تەنزىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ ئۆيلىرىگە قايتىشتى. يۈسۈپ ھوشۇر بولسا كەچ قالغان بازارچىدەك ھەممىـ نىڭ كەينىدە قېلىپ ئادەم قالمىغان بازارلارنى ئارىلاپ يۈردى. كەچقۇرۇن كۆز باغلانغاندىلا ئاندىن مەھەللىگە كىردى. مەھەللىـ دىكىلەر ئۇنى كۆرۈپ قالسا سالام قىلىشتى، ئەمما يۈسۈپ ھوـ شۇرنىڭ ئۇلارغا سالام قايتۇرىدىغان ماجالىمۇ قالمىغانىدى، ھېـ رىپ ـ ئېچىپ قايتقان يۈسۈپ ھوشۇر ھېلىقى سومكىسىنى پەگاھقا چۆرۈۋېتىپ، تام تۈۋىدە سېلىقلىق تۇرغان كۆرپە ـ

ياستۇقنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنى تاشلىدى. ئىككى قولىنى گىرەلەشتۇرۇپ بېشىنىڭ ئاستىغا قويدى ـ دە، تورۇستىكى چەكزىلەرنىڭ سانىنى ئېلىۋاتقاندەك ئۇزاقتىن ـ ئۇزاققا قاراپ ياتتى. نىساخان ھەدىنىڭ تاماققا چاقىرغىنىغىمۇ جاۋاب قايتۇرغۇسى كەلمىدى. يۈرىكى ئۆرتىنىپ كۆيۈپ، گېلى قۇرۇپ تۇرغاچقىمۇ ھېلىدىن ـ ھېلىغا چىنە ـ چىنىلەپ ئۇسسۇزلۇق ئىچەتتى. ئايالى ئۇسسۇزلۇق يېتىشتۇرەلمەيلا ئاۋارە بولۇپ كېتىۋاتاتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ئوغلى پەرھاتقىمۇ ئونچىقمىدى. ئوغلىمۇ ئۆتكەنكى گېپىدىن كېيىن، دادىسىنىڭ نېرۋىسىغا تېگىدىغان گەپلەرنى زادىلا قىلماس بولغانىدى. ئۇمۇ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنى ئۇنتۇپ كېتىش غېمىدە يۈرەتتى، لېكىن، نېمىشقىدۇر، دادىسىنىڭ ھاسىرىقى ھالىتىغا قاراپ ئىچى سىيرىلاتتى. بىچارە ئاتا ئۆمۈر بويى باللىرى، ئايالى ۋە ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى قىسىپ، غورىگىل تۇرمۇش كەچۈرۈپ يىغقان يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنى قويمىچىلارغا ئالدۇرۇپ قويغىنىنى ئويلىسىلا دادىسىنىڭ ساددا ۋە ئاق كۆڭۈل ئادەم ئىكەنلىكىگە ئىچى ئاغرىيىتتى، يەنە بىر تەرەپتىن بۇ پۇللارنىڭ ھېچبىر سەۋەبسىزلا كۆلى كۆككە سورۇلۇپ كەتكىنىگە ھەسرەتلىنىپ يۈرىكى ئېچىشاتتى. ئىككى چېكىسى تىنماي قىسىپ ئاغرىيتتى، ئۆزىنىڭ مۇنچىلىك ئىچ ئاغرىقى تارتىپ كېتىپ بارغىنىنى ئويلاپ، دادىسىنىڭ ھالىغا يېتەتتىى. ئۇنىڭ كۆزىگە دادىسى كۆندىن ـ كۈنگە قۇرۇپ قاقشال بولۇپ ئىچ ـ ئىچىدىن تۆگىشىپ كېتىپ بارغاندەك كۆرۈنەتتى. نىساخان ھەدىنمۇ ئونچىقمىغان بىلەن دەردىنى ئۆزى بىلەتتى، ھەسرىتىنى ئىچىگە يۇتۇپ، بەزىدە يوشۇرۇن كۆز يېشى قىلاتتى. ئېرىنىڭ كاجىلىقىدىن ئاغرىناتتى، لېكىن تېشىغا چىقارمايتتى، بىر ئۆيدە ئۇچ ئادەم — ئۇچىلىسى ھەرخىل ئويدا، ئۆز خىيالى بىلەن بەند ئىدى، لېكىن تۇرمۇش يەنىلا ئۆز رىتىمى بويىچە داۋام قىلاتتى...

VIII

بۇگۈن يۈسۈپ هوشۇر ئادەتتىكى ۋاقىتلاردىن خېلى ئەتىگەن تۇرۇپ كەتتى. پەگاھ تەرەپتە ئولتۇرۇپ كىيىملىرىنى تەستە كىيدى. ئۇينىڭ بۇلۇڭىغا سالغان يوتقاندا ياتقان نىساخان ھەدە ئۇخلىغاندەك كۆزىنى چىڭگىدە يۇمۇپ ئۇنىڭ ھەممە ھەرىكىتىگە زەن سېلىپ ياتاتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ئەزەلدىن مۇنداق سەھەر تۇرۇپ باقمىغانىدى. بۇ پەقەت بامدات نامىزىنى ئوقۇيدىغانلارنىڭ تۇرىدىغان ۋاقتى ئىدى. نىساخان ئېرىنىڭ سەھەر تۇرغىنىغا قاراپ ئۇنى ئاللاغا توۋا - ئىستىغپار ئېيتىش ئۈچۈن بامدات نامىزى ئوقۇمدۇ، نېمە دەپ ئويلىدى. چۈنكى ھازىر يۈسۈپ ھوشۇر بىلەن قۇراملىق ئەرلەرنىڭ ھەممىسى ئەتىگەن تۇرۇشۇپ ئۆمۈر بويى ئالمىغان تەرەتنى ئېلىپ، بىر ۋاخلا بامدات نامىزىنى ئوقۇيتتى، ياش چاغلىرىدا قىلغان بەڭۋاشلىقلىرى، كېيىنكى ئۆمرىدە ئۆتكۈزگەن گۇناھسىزغىرلىرىنى كەچۈرۈشنى ئاللادىن تىلىشەتتى. لېكىن، يۈسۈپ ھوشۇر زادىلا نامازئوقۇپ باقمىغان، تەرەتنى قانداق ئېلىشنى، تەرەت ئالغاندا قانداق ئايەتلەرنى ئوقۇش لازىملىقىنى، «ئىمان سۈرىسى»نى قانداق چاغلاردا ئوقۇيدىغانلىقىنى قىلچە ئۇقمايتتى. ئېنىقكى، ئىككى مۇسۇلماننىڭ پۈشتىدىن تۆرەلگەن بۇ ئادەمگە تېخى مۇنداق ئىشلار ئادەت بولمىغانىدى. قېرىپ، يېشى خېلىغا بېرىپ قالغان بولسىمۇ نامازئوقۇشنى خىيالىغمۇ كەلتۈرمەيتتى. «شۇ پېتى كېلىپ، شۇ پېتى كېتىدىغان بولدۇق...» دەيتتى بەزىدە ئايالىنىڭ «بىر ۋاخ نامازئوقۇپ، توۋا - ئىستىغپار ئېيتمامسىز...» دېگەنلىرىگە جاۋابەن غودۇڭشىپ قويۇپ، شۇنىڭ بىلەن گەپ تۇگەيتتى. مانا ئەمدى بېشىغا ئېغىر كۈن كەلگەندە سانسىز قېتىم: «ئېھ، ياراتقان ئاللا، پېشانەمگە يازغىنىڭ شۇ ئوخشايدۇ...» دېگەنىدى.

بۇگۈن ئۇنىڭ ئەتىگەن تۇرۇشى ناماز ئوقۇش ئۇچۇن ئەمەس ئىدى. ئۇ بۇگۈندىن باشلاپ يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» ئېيتقان ھېلىقى «مازار» لارغا بىر - بىرلەپ چىقىپ، ئۇلارنى تىمىسقىلاپ يۇرگەن يېرىدىن «كاپلا» قىلىپ تۇتۇۋالماقچى بولۇۋاتاتتى. بۇ ئىشنى ئۇ ھازىرچە ئايالى ۋە ئوغلىدىن سىر تۇتماقچى بولدى. شۇڭا ھازىرلا قاتناش بېكىتىگە ماڭماي بولمايتتى. يۇسۇپ ھوشۇر ئاخىرقى ھەرىكەتلىرىنى تېزلا ئورۇندىدى. ئايىغىنى كىيىپ-لا، ئېسىقلىق تۇرغان چاپىنىنى ئالدى ۋە پەگاھدا تاشلاقلىق تۇرغان ھېلىقى كونا سومكىسىنى ئېلىپ ھويلىغا چىقتى. ئۇدۇل يازلىق چايخانىغا كېلىپ تېرموستىن سىركايىگە قايناق سۇ قۇيدى.

— نەگە بارماقچى بولۇۋاتىلا؟ — سورىدى ئايالى ئارقىسىدىن ئەنسىرەپ چىقىپ، — توختىسىلا، بىر چىنە چاي ئىچىپ بېرەي، ئالدىرىماي كوچىغا چىقمامىلا، قاغا تېزەك چوقۇلىمىغان قاق سەھەردە نېمە قىلىلا، ھېچبولمىسا ئۇستۇاشلىرىنى ئالماشتۇرۇۋالسىلا...

— توپ سېتىش بازارلىرىنى ئارىلايمەن، — يالغان سۆزلىدى يۇسۇپ ھوشۇر قايناق سۇنى ئوتلاۋېتىپ، — ئادەملەر توپلاشقان يەرلەردە ئوغرى - يانچۇقچى بولغىنىدەك قويمىچمۇ بولار - ھە!؟

«پەرھات ، دادام ئەمدى تالاغا چىقمىسۇن، كەچكىچە كوچا چۆرگىلىگەن بىلەن پايدىسى يوق دېگەن، بالا ئويغىنىپ قالسا رەنجىپ يۇرمىسۇن يەنە.» ئانا غەمكىن ھالدا يۇسۇپ ھوشۇرغا ئوغلىنىڭ سۆزىنى يەتكۈزدى.

ئېرى بولسا ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلار ئەمەس ئىدى. يۇسۇپ ھوشۇر داغ سۇنى ئوتلاپ بولۇپلا، چىتلاقلىق تامغا تۇتىشىپ تۇرغان قىيسىق ئىشىكتىن چىقىپ كوچىغا راۋان بولدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن چىققان نىساخان ھەدە غەمكىن ھالدا بېشىنى لىڭشىتىپ:

— ئىسىت، شۇ پۇللارغا دەرۋازا قويۇپ، قورۇق تامنى ياستۇالساق نېمە ئارمان ئىدى، — دېدى.

شەھەر تېخى يېرىم ئۇيقۇدا ئىدى. كوچىدا تاكسىچىلارنىڭ ئاندا - ساندا ئۇياق - بۇياققا ماڭغىنىدىن باشقا بىرەر جانلىق كۆرۈنمەيتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ئۇدۇل «ئۇيغۇر بازىرى» دىكى ھەرقايسى يېزا - بازارلارغا چىقىدىغان ئەتراپى تۆمۇر رېشاتكىلار بىلەن قاشالانغان، كىچىك مىنىبۇس ۋە سەككىز كىشىلىك كونا ماشىنىلار قاتار تىزىلىغان بېكەتكە كەلدى. ئۇ بۇ بېكەتتە «سۇلتان ئۇۋەيس مازىرى» غا مېڭىش ئالدىدا تۇرغان «سەككىز كىشىلىك» سوزۇنچاق ماشىنىنىڭ ئاخىرىدا ئولتۇرىدىغان ياغاچ بەلدىڭگە ئارانلا ئولگۈردى. ئۇ ئولتۇرۇشى بىلەنلا ماشىنىمۇ قوزغالدى.

ئۇ تۆكۈلۈپ تۇرغان كونا ماشىنىدا ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ دېگەندەك ئارانلا ئولتۇردى. ھېچكىمۇ ئۇنى ئالدىدا ئولتۇرۇۋېلىشقا تەكلىپ قىلمىدى. ئۇنىڭ ئاۋارە ئوستۇېشى، قىرىلمىغان ساقال - بۇرۇتى، كىر ياقىسى، مايسىراپ ئاقىرىپ كەتكەن ئايىغى، يىرتىلىپ ئايىغىنىڭ ئوشۇقىغىچە كۆرۈنۈپ قالغان مەيىنەت پايپىقى، قولىدىكى ئەبجىقى چىققان كونا سومكىسىنىڭ بىلىكىدىلا ئېسىقلىق تۇرۇشى ئۇنى بەكمۇ بىچارە كۆرسىتىپ قويغانىدى. ئۇنىڭ ھازىرقى تۇرقى، ھېچكىمگە گەپ قىلماسلىقى، خىيال بىلەن ئۆزىگە - ئۆزى پىچىرلاپ قويۇشى كىشىلەردە ئېسىنى يوقاتقان كىشىمۇ، نېمە؟ دېگەن گۇمانىنى تۇغدۇراتتى. ياساتمىغان شالاڭ ئاپئاق چاچلىرى پاخپىيىپ، ھەددىدىن زىيادە مايلىشىپ كەتكەن كەپكىسىنىڭ ئاستىدىن چىقىپ تۇراتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ماشىنىدىكىلەرنىڭ قاراۋېرىپ، پىچىرلاشلىرى بىلەن كارى بولمىدى. ئۇنىڭ مۇنداق ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ماجالى يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئەس - يادى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» ئېيتقان مازارلارنىڭ بىرىنمۇ قويماي قىدىرىپ چىقىش ئىدى! ...

ئۇ «مازار» نىڭ تۆت كوچىسىدا ماشىنىدىن چۈشتى. «مازار» نىمۇ ئاسانلا تاپتى. «سۇلتان ئۈۋەيس»[1] مازىرىنىڭ شەيخى ئۇنى سوغۇقلا قارشى ئالدى.

— كەلسىلە، مېھمان، — دېدى قارا بومبا ساقاللىق كىشى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، سالام قىلغاندىن كېيىن، — مېھمان قاياقتىن كېلىشتىلە؟!

يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭغا ئۇنچىقماي تىكىلدى. قارا بومبا ساقاللىق كىشىنىڭ يۈزى شولا چېچىلغاندەك پارقىراپ كۆرۈنەتتى، يوغان قارا كۆزلىرى يۈسۈپ ھوشۇرغا تىكىلگەندە ئۇنىڭدا بىرخىل ئەيمىنىش ھېسسىياتى قوزغالدى. ئاخىر كۆزلىرىنى باشقا ياقلارغا ئېلىپ قېچىشقا مەجبۇر بولدى. لېكىن، ئۇنىڭ ھازىرقى ھالىتى يۈسۈپ ھوشۇردا بىرخىل قىزىقىش ھېسسىياتى پەيدا قىلدى. شەيخگە يەنە قارىدى، ئۇنىڭ قولىدىكى قوم چۆگۈن يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ كۆز ئالدىدا خۇددى بىر سەلتەنەتلىك بۇيۇمدەك نامايان بولدى. «ھەممىسى قەدىمىي نەرسىلەر ئاسارئەتىقە-لەر...» — ئويلىدى يۈسۈپ ھوشۇر ئىچىدە، — دېمەك ھېلىقى ئەبلەخنىڭ دېگىنى بىكار ئەمەس ئىكەن — دە...»

— مېھمان ئۆزلىرى ...

— مەن مېھمان ئەمەس، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ سۆزىنى قوپاللىق بىلەن بۆلۈپ، — مەن بىرىنى ئىزدەپ كەلگەتتىم...

— بىز ھەممىمىز بۇ دۇنياغا مېھمان، — دېدى بومبا ساقاللىق شەيخ كۆزلىرىنى چاقنىتىپ تۇرۇپ، — بۇ دۇنيا بىر قونالغۇ، ئۆتەڭ، بىز ئۇنىڭدا بىرلا قېتىم قونۇپ ئۆتۈپلا كېتىمىز،

---

① سۇلتان ئۇۋەيس مازىرى — غۇلجا شەھىرىدىن ئاللىبىتىر يىراقلىقتا، ئابرال تېغىنىڭ غەربىي شىمال ئېتىكىگە جايلاشقان ئىلىدىكى مەشھۇر تۆت چوڭ مازارنىڭ بىرى. «تارىخىي رەشىدە زەيلى» دە خاتىرىلىنىشىچە: چىگگىزخاننىڭ ئون ئىككىنچى ئەۋلاد ۋارىسى سۇلتان ئۇۋەيس ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغان. ئىسمى ئۇۋەيس، سۇلتان — ئۇنىڭ خانلىق مەرتىۋىسى. ئۇ ئاتىسى شىرئەلى خان ۋاپاتىدىن كېيىن، 1418 ـ يىلىدىن 1428 ـ يىلىغىچە خانلىق تەختىدە ھۆكۈمرانلىق قىلغان.

خالاس، خوش، ئەمدى ئۆزلىرى كىمنى ئىزدەيتتىم دېدىلا؟

— يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» دېگەننى، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر، شەيخنىڭ سۆزلىرىگە ئانچە ئېرەن قىلمايلا گېپىنى يورغىلىتىپ، — مۇشۇنداق كونا مازارلاردىن قېزىپ تاپقان نەرسىلەرنى، مەسىلەن، قوللىرىدىكى مونۇ چۆگۈندەك نەرسىلەرنى ئېلىپ ـ ساتىدىغان كىشىنى سىزگە يولۇققان بولسا ئۇقۇشايمىكىن دەپ كېلىۋىدىم...

— ھە، ئۇنداق ساپ ـ ساپچىلارنى مۇنداق يەردىن ئىزدىمەيمىز، تەقسىر، — دېدى شەيخ ئازراق نارازى بولغان ھالدا، — ئەۋلىيا ـ ئەنبىيالار، ئۇلۇغلار ياتقان بۇ ماكاندا كونا ئاسارئەتىقە دېگەنلەر نېمە قىلسۇن، بۇ دۇنيانىڭ گۈناھىكەبىرلىرى بىلەن تولغان ئۇنداق ئادەملەرنى قىمارخانىدىن ئىزدەڭ، قاۋاقتىن ئىزدەڭ. توۋا ـ ئىستىغپار ئېيتىپ پاكلىنىپ يېڭىدىن ئادەم بولاي دېسىڭىز ئۇلۇغلار ياتقان بۇ قەدىمىي مازارنى تاۋاپ قىلىڭ، بۇرادەر، مەن تېخى سىلىنى غېرىبلىق بىلەن بۇ دۇنيادىن ئۆتۈۋاتقان بىر مۆمىنمىكىن دەپتىمەن، چىرايلىرى بەكمۇ ئوسالغۇ، ئەسەبلىرى چاچرىغان ئادەمدەك كۆزلىرىمۇ بىر جايدا ئەمەس، چىرايلىرىدىمۇ قان دىدارى قالماپتۇ. راست، بۇ ماكان سۇرلۇك، تىنچ ۋە كىشىنى ئەيمەندۇرىدىغان جاي. چۈنكى بۇ مازار سىلىگە ئۇ دۇنيانى، ئاخىرەتنى ۋە ئاخىرى مۇشۇ ماكانغا كېلىدىغانلىقلىرىنى ئەسلىتىدۇ. ئۆلۈم بىر، ئەمما ئۆلۈش ئوخشاشمايدۇ، پانىي دۇنيادىكى گۇناھكار بەندىلەرنىڭ ھەممىسى ئاخىر مۇشۇ ماكانغا كېلىدۇ.

— گۇناھ، گۇناھ!...، — يۈسۈپ ھوشۇر ئاخىرىنى ئېيتىشقا جۇرئەت قىلالمىدى.

— بىز بۇ دۇنياغا گۇناھ ئۇچۇنلا تۇغۇلغان، — دېدى شەيخ گۇمبۇرلىگەندەك قاتتىق ئاۋاز بىلەن، — گەپ ئۇنى يۇيۇشتا، ئىنسان بالىسى گۇناھتىن خالىي بولۇشى تەس، شۇڭا، توۋا

قىلىش، سەدىقەمۇ بېرىش كېرەك. ھەرئىككىسى مۇھىم، تۇۋا گۇناھنى يەيدۇ، سەدىقە بالانى!...

— سەدىقە، سەدىقە...، — يۇسۇپ ھوشۇر سۆزىنىڭ ئاخىرىنى يەنە ئېيتالمىدى، — سىزمۇ...

ئۇ: «سىزمۇ پۇل دەيسىز، شۇنداقمۇ؟ ھەممىگە پۇل كېرەك! مەنمۇ بۇ يەرگە پۇلۇمنى ئىزدەپ چىقتىم» دېمەكچىدىيۇ، لېكىن دېيەلمىدى، دېيىشنىمۇ خالىمىدى، ئۇ، ساراڭدەك كۆرۈنگەن ھازىرقى ئەلپازى بىلەن شۇ گەپنى قىلسا ئەلۋەتتە ئۇنى ساراڭ دەپ بۇ يەردىن كالتەكلەپ ھەيدىمىسىمۇ، ھەرھالدا گەجگىسىدىن ئىتتىرىپ ئاۋۇ چىغلىق دۆڭىدىن تۆۋەنگە دومىلىتىپ قوغلىۋېتىشى مۇمكىن ئىدى.

— شۇنداق، تاپقىنىڭلارغا تۇشلۇق سەدىقە تاشلاپ كېتىسىلەر، — دېدى شەيخ ئۆزرىخاھلىق بىلەن، — بۇ نەپسانىيەتچىلىكتىن ئېيتىلغان گەپ ئەمەس، بىز ئاشۇ پۇللارغا ئۇلۇغلار يانتاق بۇ ماكاننىڭ سۇۋۇقى چۇشكەن گۈمبىزى، ئۆرۈلگەن تېمى، سېسىغان، چىرىگەن رام ـ كېشەكلىرىنى رېمونت قىلىپ، يېڭىلاپ تۇرىمىز، بۇنىڭغا قىل سىغمايدۇ، كەمىنە ئەل ـ يۇرتنىڭ سۇنغان ئاش ـ ئوزۇقى بىلەن بۇ دۇنيادىكى ۋاقىتلىق روزغارىنى قامداپ كېتىۋېرىدۇ. كەمىنە بىرى: تەمەگەر ئەمەس، يەنە بىرى: ئاچ كۆز ئەمەسمەن! ئىشتىڭكى:

ئاچ كۆزلۇك كىشى ئۇچۇن ياۋۇز خىسلەتتۇر،
ئاچ كۆزنىڭ ئاقۇبىتى غەم، ئۆكۇنۇش، ھەسرەتتۇر.
بايلىق، گادايلىق قىسمىتىدۇر ئاللانىڭ،
ئاچ كۆزلۇك ئىنسانغا قۇرۇق زەخمەتتۇر.

دەپ نەزمە ئوقۇدى ئۇ ۋە گېپىنىڭ ئاخىرىدا، — بۇ نەزمە ئەھمەد يۈكنەكىنىڭ بىزگە قالدۇرغان بىر كەلىمە نەسىھىتى، ئېسىل

سۆز دۇردانىسى، تەقسىر، ئەسلىرىدە ئوبدان ساقلىسلا، جۇمۇ، — دېدى.

— شائىر ئىكەنلا، شائىر...، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر قەدىمىنى يۆتكەپ ۋە بىر پەس ئويلىنىپ قالدى: راست، ئۇ ئاچ كۆزلۈك قىلغانمىدۇر؟ ئۆيىدىكى شۇنچىلىك كۆپ پۇلغا، ھەر ئايدا بانكىغا بېرىپلا ئېلىۋالىدىغان مىڭ سوم رىزقىغا «شۇكرى قىلماي» ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ مال ـ دۇنياغا ئېرىشىش ئۈچۈن شۇ سودىنى قىلغانمىدۇر؟! شەيخىنىڭ: «ئاچ كۆزنىڭ ئاقمۇدىنى غەم ـ ئەندىشە، ئۆكۈنۈش ۋە ھەسرەت... دېگىنى مانا مۇشۇ ئەمەسمۇ! ئۆمۈر بويى قانۇن، جىنايەتچىلەر بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆتكەن بۇ ئادەمنىڭ ئاخىر بىر جىنايەتچىنىڭ ئالدىم خالتىسىغا چۈشۈپ كەتكىنى ئۆكۈنۈش ۋە ھەسرەت بولماي نېمە؟! ئۇ خىزمەت قىلىش جەريانىدا، ئۆزى جىنايەتچى دەپ ھېسابلىغان ئاشۇ ئىنسانلارنىڭ كۆزىدىن بىمۇدە ياش تۆكۈپ قويغان يېرى بارمۇ ـ يە؟ بەندىچىلىك، بەلكىم، بەزىدە قانۇنغا ئەمەس، شەخسىي زىددىيەتتىگە، شەخسىي ھېسسىياتىغا تايىنىپمۇ ھۆكۈم چىقىرىۋەتكەن يېرىمۇ يوق ئەمەستۇر! بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرى — بولۇپمۇ گۇناھلىق دەپ تونۇلغان بارلىق ئىش ـ ھەرىكەتلەر، مۇشۇنداق دۇمچەك ـ دۇمچەك تۇپراق، يوغان ـ يوغان گۇمبەزلەر بار، ئالەمنىڭ جىمى تىمتاسلىقى يىغىلغان بۇ ماكاندا كىشىنىڭ ئېسىگە كېلىدۇ. تۇغۇلۇپ ئۆز ئېسىنى بىلگەندىن باشلاپ تا ھازىرغىچە بولغان ھايات مۇساپىسىنى ئىنسانغا ئەسلىتىپ ئۆتىدۇ. ئۇنىڭ ئىنسان بالىسىغا بېغىشلايدىغان خاسىيىتى شۇ...»

يۈسۈپ ھوشۇر بىر گۇمبەزنىڭ تۆۋىدە ئولتۇرۇپ ئەنە شۇلارنى ئويلىدى. ئېغىر خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ يىراقلارغا — قاقاس دۆڭ ـ ئېدىرلارغا تىكىلدى، نېرىدا قوي بېقىۋاتقان بالىلار قويلىرىنى تۇپراقلىق ئارىسىدىكى شۇاقلىقتا قويۇۋېتىپ «سوقۇش» ئويناۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ «ئۆلدۇڭ!»

«ئۆلمۈدۈم! ...» دەپلا ۋارقىراشلىرى بۇ تىمتاسلىققا چۆككەن ماكاننى ئاۋات قىلىپ تۇراتتى. يۈسۈپ ھوشۇر نەزىرىنى ئۇلاردىن ئاغدۇرۇپ، شەيخ بىلەن بولغان بايىقى سۆھبەتنى داۋام قىلماقچى بولدى. ئەمما شەيخ ئۆز ئىشى بىلەن ئاۋارە بولۇپ يۈرەتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ قېشىغا يەنە باردى.

— مەن قايتاي، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر مەقسەتسىزلا، — مەن بۇ يەردە ئىزدىگەن ئادەمنى تاپالمايدىغان ئوخشايمەن!

— ھېلىقى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» دېگەن ئادەمنىڭىزنەمۇ؟ — دېدى شەيخ ئۇنىڭ ئېسىگە سېلىپ، — بۇ يەردە ئۇنداق ئادەم يوق، ئۇنداق ئادەم كەلگىنىمۇ يوق. راست، يۈسۈپ شەيخ دېگەن ئادەم ئۆتكەن، لېكىن ئۇ پانىي دۇنيادىن باقىي دۇنياغا سەپەر قىلغان! ...

يۈسۈپ ھوشۇر «مازار» دىن قۇرۇقلا قايتتى. سەدىقەمۇ بەرمىدى، سەدىقە بەرگۈدەك پۇلىمۇ يوق ئىدى. ئۇ، كۆڭۈلسىز ھالدا ئارقىسىغا بۇرۇلدى. ئۇنىڭ غەمكىن، مىسكىن ھالىتىگە قاراپ قالغان شەيخ ئۇنى توختىتىۋېلىپ:

— تەقسىر ئۇ كىشى سىلىگە نېمىگە شۇنچە زۇرۇر ئىدى؟ — دەپ سورىدى.

— مېنىڭ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلۇمنى ئالداپ ئېلىپ قېچىپ كەتتى، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر يۇرىكىدە كىچىككىنە بولسىمۇ ئوتى بېسىلىپ قالغان ھەسرىتىنى يېڭىدىن قوزغاپ ۋە بولغان جەريانىنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردى.

— شۇنداقلار بار، تەقسىر، — دېدى شەيخ ھەممىگە چۈشەنگەن ھالدا بېشىنى لىڭشىتىپ، — ئۇنداقلار بىزنىڭ بۇ مازارلارنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن پايدىلىنىدۇ. خەقلەرنى راست شۇنداقمىدۇر؟ دەپ ئىشەندۈرىدۇ. ھەرگىز ئىشەنمىسىلە! قان ئىچەر جاللاتنىڭ بەتىرەڭ رەسىمى سىزىلغان يارماقتا نېمە خاسىيەت، نېمە قىممەت بولىدۇ دەيلا، تىللا بولسىمۇ كاشكى، ئېلىپ قويغان بولسىلا،

ئۆز ئىزى بولمىسىمۇ، ھەرھالدا زىيانىنىڭ ئوتنى باساتتى. گەپ نېمە دېسىلە، تەقسىر، بىز ئەھلى مۇسۇلمان بەندىسى، تاپقان پۇلىمىزنىڭ ئۆز خەج - خىراجىتىمىزدىن ئاشقان قىسمىغا ئوشۇر - زاكات بېرىپ تۇرۇشىمىز لازىم. ئۇنىڭدا يېتىم - يېسىرلارنىڭ، كەمبەغەللەرنىڭ، ئاسقاق - چولاقلارنىڭمۇ نېسىۋىسى بولىدۇ، ئەمەسمۇ؟ راست، نامىشەرىپلىرى قانداق ئىدى، تەقسىر؟

— يۈسۈپ ھوشۇر، — جاۋاب بەردى ئۇ.

— يۈسۈپ دېگەن بۇ نام ناھايىتى خاسىيەتلىك، — چۈشەندۈردى شەيخ ئۇنىڭغا، — دادىلىرى ئۆزلىرىگە يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىنى قويۇپتىكەن - دە، نېمىدېگەن خاسىيەتلىك ئىسىم بۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق، بەندىدىن شاپائەت تىلەپ، تۆمۈر يارماقتىن قۇد - ئامەت تەمە قىلىپ مۇشۇ كۈنگە قاللىمۇ، تەقسىر؟! بولماپتۇ، بولماپتۇ... ھازىر ئادەملەردە ئىنسابسىز - دىيانەت دېگەن نەرسە قالمىدى. پۇل - دۇنيا ئۈچۈن قاتىللىق، بۇلاڭچىلىق، ئوغرىلىق قىلىدۇ. ئالدامچىلىق، قويمىچىلىق، ساختىپەزلىك، قىزىل كۆزلۈك دېگەنلەر ھازىر بەكمۇ تولا، مۇنداق ئىشلارنى تازىمۇ پۈزۈر كىيىنىۋالغانلار، ئاستىدا يۈز مىڭ سوملۇق ماشىنىلار گۈركىرەپ تۇرىدىغان بايۇەچچىلەرمۇ قىلىدۇ. تەقسىر، ئۇنداقلارنى ھەرگىز مۇنداق يەردىن ئىزدىمەسلە، ھەي بىچارە بايقۇش، سىلىمۇ پۇل سەۋدايىلىقىدا قالغان سەرگەردان ئىكەنلا، تەقى - تۇرقىلىرىدىن بەكمۇ جاپا چېكىپ ئازابلانغانلىرى چىقىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ پۇللارنى ئويلىمىسىلا، پەقەت ئويلىمىسىلا، بولمىسا ئۆزلىرىنى ئالدۇرۇپ قويىلا، جان بولسا جاھان بولىدىغان گەپ، سىلى ئىزدىگەن پۇل - دۇنيانىڭ كۈلى كۆككە ئاللىقاچان سورۇلۇپ بولدى...

— پۇلۇمنىڭ دەردىدە سەرسان بولۇپ يۈرۈپتىمەن، دۇنيادا ھېچ نەرسە كۆزۈمگە كۆرۈنمەيدۇ. سارالڭ بولايلا دېدىم، —

يۇسۇپ هوشۇر ئاللىقاياقلارغا مەقسەتسىز قارىغان هالدا شۇ گەپنى قىلدى. جەزىرىمە ئىسسىقتىن پىشانىسىدىكى تەرنى ئېرىتىپ كۆزىنى قىسىپ، كۈن نۇرىدا ئاقىرىپ كۆرۈنگەن شۇاقلىق، دۆڭ-لۇكىگە تىكىلدى. ئۇ پۇلدىن ئايرىلغاندىن بۇيان ئاشۇنداق بىر نۇقتىغا مەقسەتسىزلا ئۇزاق تىكىلىپ تۇرۇپ قالىدىغان بولغا-نىدى. شەيخ ئۇنىڭ پۇل - دۇنيا ئۈچۈن جاهان كېزىپ، سەرسان بولۇپ يۈرگەن هالىتىگە قاراپ بېشىنى چايقىدى - دە، يۇسۇپ هوشۇرغا تىكىلىپ تۇرۇپ:

— تەقسىر، ئۆزلىرىدىن بىر سوئال سوراي، دۇنيادا جانا-بىي ئاللادىن كىچىك، جانابىي روسۇلىللادىن چوڭ نەرسىنىڭ نېمىلىكىنى بىلەملا؟ — دەپ سورىدى.

يۇسۇپ هوشۇر داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ مۇنداق سوئال-لارغا جاۋاب بېرىشتىن تېخى يىراق ئىدى، قىسقىسى بىلمەيتتى.

— بىلمەيدىكەنمەن، — قول باغلاپ خىجىللىق ئىچىده جاۋاب بەردى يۇسۇپ هوشۇر بوش ئاۋازدا، بىز ئاشۇنداق بىر قارىتۇ-رۇق، تۇزلا ئۆسۇپ قاپتۇق دەڭا.

— تەقسىر، قۇلاق سالسىلا، — داۋام قىلدى شەيخ، — جانابىي ئاللادىن كىچىك، روسۇلىللادىن چوڭ نەرسە — ئۇ سەۋرىدۇر. دۇنيادىكى جىمى ياخشى - يامان ئىشلارغا سەۋر قە-لىش كېرەك، سەۋرسىز ئىش پۈتمەيدۇ، پۇل - دۇنيا قوغلى-شىپ يۈرۈپلا، كاللىمۇ چارچاپتۇ، ئۆزلىرىمۇ تۇگىشىپلا، سەۋر قىلسىلا، سەۋر! تەقدىر ئاللا، پۇللىرىنى ئوغرى ئاپتۇ. دېسىلە، ئەمدى سىلىگە سەۋر كېرەك!...

بۇ گەپلەر يۇسۇپ هوشۇرنىڭ قۇلىقىغا كىرمەيتتى. پۇلنىڭ هېرىسلىقىدا يۈرگەن بۇ ئادەم بۇ دۇنيادىكى جىمىكى نەرسىدىن ۋاز كەچكەندەك قىلاتتى. ئۇ ئومىدسىزلەنگەن هالدا ئويىغا كەل-گەن گەپنى قىلىپ غودۇڭشىدى:

— هەي، ئىسىت پۇللىرىم، ئىسىت! مېنىڭ پۇل-لىرىم!...

— تەقسىر، سەۋر قىلسىلا، سەۋر، — دېدى شەيخ تەكرارلاپ، — بۇ دۇنيادىن گويا بىر مۇساپىردەك ياكى بىر يولۇچىدەك ئۆتسىلە، پۇل - پۇچەككە بېرىلىش دۇنيا تىرىكچىلىكى دېگەنلەر غاپىللارنى ئالدايدىغان نەرسە...

— شۇنداقمىدۇر؟! — ئويلىنىپ قالدى يۈسۈپ ھوشۇر، نېمە قىلارىنى بىلمەي لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ بىر چېتىدە يەنە شۇ پۇلنى ئىزدىمەي ئارام تاپمايدىغان بىر خىل ئىنتىزارلىق قاينىاپ تۇراتتى، — سىزنىڭ ئىسمىڭىزنى سورىماپتىمەن...

— شەيخ ئىسلام، — دېدى شەيخ ئوڭ قولىدا بومبا ساقلىنى سىلاپ قويۇپ، — مانا ئەمدى ئىمام ئەزەمنىڭ ئۇممەتلىرى بولدۇق، نام - شەرىپىمىزنى بىلىشتۇق ئەمەسمۇ، تەقسىر... ئىنشائاللا، ئامان بولايلى!...

ئۇلار خوشلاشتى. دۇمچەك - دۇمچەك گۇمبەز ۋە قەبرىلەرنى ئارىلاپ كېتىۋاتقان يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرغان شەيخ ئىسلام بىر ئىش ئېسىگە كېلىپ قالغاندەك ئوڭ قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ۋارقىرىدى:

— تەقسىر، ئاشۇ پۇللارنىڭ ئىچىدە كىشىنىڭ ھەققىمۇ ئارىلىشىپ قالغان بولغىيمىتى؟! دېمەكچىمەنكى، ھارام پۇل - مال؟!

يۈسۈپ ھوشۇر ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ توختىدى. بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— ياق، قىرىق يىللىق قان - تەرىم ئىدى! ئىسىت پۇللىرىم! — دەپ ۋارقىراپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى. ئۇنىڭ ئاۋازى قەبرىلەر ئۈستىدە ياڭرىدى، ئايىغىنىڭ ئاستىدىكى بىر تۇپ چېغىنىڭ ئارىسىدىن بوز تورغاي پۇرراپ ئۇچتى.

ئەلياتقۇدا غۇلجىغا قايتقان يۈسۈپ ھوشۇر ئىككى پۇتىنى يەردىن ئارانلا يۇلۇۋالغۇدەك ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى. نىساخان ھەدە ئۇنى يەنە ئىلگىرىكىدەك ھۆرمەت ۋە قىزغىن مۇھەببەت

بىلەن كۆتۈۋالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئادىتىنى يۈسۈپ ھوشۇرنى يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنىڭ ھەسرىتىنى ئۇنتۇپ. ئۆزىنىڭ نور-مال، خاتىرجەم تۇرمۇشىنى يەنە باشلىۋالامدىكىن دېگەن ئۈمىدتە داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. پەرھات بولسا دادىسىنىڭ ئارقىسى-دىن ئىزدەپ يۈرگىنى يۈرگەنىدى.

— دادا، سەنمۇ جىنىدەكلا يوقلىپ كېتىدىغان بولدۇڭ، — دېدى ئوغلى ئازراق چېچىلىپ، — بارغانلا يەردە تونۇش - بىلىش-لەردىن سورىدىم، كۆرمىدۇقلا دەيدۇ، سېنى تاپالماي تېلېۋىزور-دا ئېلان قىلىپ يۈرمەيلى يەنە، بولدى قىلساڭچۇ، قولدىن چە-قىپ كەتكەن پۇلنىڭ قايتىپ كەلگىنىنى قەيەردە كۆرگەنتىڭ! ئەمدىكى ئىشنى ساقچىلارغا قويۇپ بەر، سەن ئاپام ئېتىپ بەرگەن ئاشنى يەپ ئۆيدە يات، ئىشىك ئالدىغمۇ چىقما، يەنە بىر چوڭ قويمىچىغا ئۇچراپ قېلىپ قورۇ - جاينى ئاپام بىلەن قوشۇپ سېتىۋەتمىگىن!

ئوغلىنىڭ دېگەنلىرى تەنە ۋە ئاچچىق ئارىلاش كىنايە گەپلەر ئىدى. نېمىلا دېمىگەن بىلەن ياشلار - دە، ياشلار دېگەن قېرىلار-نىڭ كۆڭلىنى ئايمايدۇ. ئانا ئوغلىنى جىملىدى. يۈسۈپ ھوشۇر ھارغىن ھالدا ياستۇقىغا بېشىنى قويۇپ تورۇستىكى چەكزىلەرنى سانىۋاتقاندەك ياتاتتى. خوتۇنى ئۇنىڭغا كەچ بولسىمۇ ئىسسىق تاماق بېرىشكە تەرەددۇتلەندى. يۈسۈپ ھوشۇر ئازراق يەپلا، سېلىقلىق تۇرغان ئورنىغا بېرىپ دۇم چۈشتى.

ئۇ ئەتىسى، يەنە ئەتىگەندە تۇرۇپ چىقىپ كەتتى. بۇگۈن ئۇ «خونىخاي مازىرى»[1]غا بارماقچى بولغانىدى. ئۇ تاغ ئاربىسىدا خىلۋەتتە ياتقان بۇ مازاردىمۇ ئاشۇ يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر»نى ئىز-دىمەكچىدى. لېكىن بۇ يەرنىڭ شەيخى ئۇنداق سۆزمەن، چىقىش-قاق ئەمەس بولۇپ چىقتى.

---

① خونىخاي مازىرى — ئىلىدىكى مەشھۇر تۆت چوڭ مازارنىڭ بىرى، چاپچال ناھىيىسىنىڭ «خونىخاي مازار مەھەللىسى»گە جايلاشقان. شائىر سەككاكى مۇشۇ مازارغا دەپنە قىلىنغان.

— يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ رۇخسىتىسىز بۇ يەرگە ھەرقانداق ئادەمنى قالايمىقان كىرگۈزۈشكە بولمايدۇ، — دېدى قاپىقىدىن قار ياغىدىغان، سۆرۈن تەلەت شەيخ يۈسۈپ ھوشۇرغا مىختەك تىكىلىپ، — بۇ «سەككاكى مازىرى» دا سىز دېگەندەك ئاسارئەتە-قىلەر توشۇپ يېتىپتۇ. لېكىن، سىز ئىزدىگەن ئادەم بۇ يەردە يوق ھەم كەلمەيدۇ. بۇ يەرگە قانداق مەقسەت بىلەن كەلگەنلىكى-ڭىزنى كىم بىلىدۇ؟!... بولدى!... كېتىڭ، بۇ يەردە «ئەڭگۈشتەر» يوق، كونا سۆڭەك، ساپال تەشتەك بار، كېتىڭ! كېتىڭ!...

— ھەي، مەن سىزنى شۇنداق ئادەمنى كۆرگەنمۇ ياكى بىلەمسىز؟ دەپ سوراپ كەلدىم، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئۆزى-نىڭلا گېپىنى يورغىلىتىدىغان بۇ تەرسا ئادەمگە گەپ ئۇقتۇرال-ماي، — ئۇ مۇشۇنداق يەرلەردىن ئاسارئەتتىقە سېتىۋالىمەن، يە-غىۋالىمەن دېگەنىدى!...

— ھەي، بۇرادەر، سىز بۇ گەپلىرىڭىز بىلەن مېنى ئوتقا ئىتتىرىسىز ياكى بىر بالاغا قويىسىز، — دېدى شەيخ گېپىنى يورغىلىتىپ، — راست، بۇ يەردە قىممەتلىك ئاسارئەتىقە-لەر بار...

— مەسىلەن، قىممىتى قانچىلىك بار؟ — ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر، — ئۇلار قانداق نەرسىلەر؟ قاچە-مۇ، ساپالمۇ ياكى يارماقمۇ؟...

شەيخ ئۇنىڭغا ئالىيىپ قارىۋېتىپ، بېشىنى باشقا ياققا بۇرۇ-ۋالدى. ئۇنىڭ بۇ يېپىشقاق ئادەمنىڭ ئاسماندىن چۈشكەندەكلا «توككىدە» پەيدا بولغىنىغا ئاچچىقى كەلگەنىدى. يالغۇز يۈرۈپ، ئاز گەپ قىلىپ، ھاياتىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئۇخلاش بىلەنلا ئۆتكۈزۈۋاتقان بۇ شەيخنىڭ كۆپ گەپ قىلغۇسى يوق ئىدى. لېكىن، يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭغا تۆشۈكتەك قاراپ تۇراتتى.

— قاشتېشىدىن ياسالغان زىننەت بۇيۇملىرىنىڭ تارىخى

قىممىتى بولسىلا ئون - يىگىرمە مىڭ سومغا يارايدۇ، — دېدى شەيخ جاۋاب بەرمەي قوتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ. «ۋاھ، نەقىلا مېنىڭ پۇلۇم ئىكەن، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر ئىچىدە، — شۇنداق قاشتېشى ئالسامچۇ! ئىسىت، پۇللىرىم!...

» يۇسۇپ ھوشۇر شەيخكە باشقا ئونچىقمىدى، ئۆز - ئۆزى بىلەن پاراڭلىشىپ، ئۆز خىيالى بىلەن بولۇپ، بۇ مازاردىنمۇ قورۇق قايتتى. ئونىڭ ئارقىسىدىن ھەيران بولۇپ قاراپ قالغان شەيخ ئۇ ئادەمنى نېمىگە كەلدى، نېمىگە كېتىۋاتىدۇ، زادىلا چۈشىنەلمىدى. «ئەگىشىڭ، ئىمىش، ساپال ئىشۇرنىمۇ ئالالمايسەن بۇ يەردىن، يۇسۇپ «ئەگىشىڭ» نى ئىزدەرمىش تېخى! — ئىچىدە پىچىرلىدى تەرسا شەيخ، — كەتكىنى ياخشى بولدى، يېزىلىق ھۆكۈمەتتىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ قالسا، يوق بالانى تېپىپ بۇ يەردىن قوغلامغا تېپىپ ھەيدىۋېتىشتىن يانمايدۇ. يەۋاتقان رىزقىمغا توپا چېچىلىدۇ، ئۇخلاپلا ئېلىۋاتقان پۇلۇمنى گۆرگە تىقىدۇ، ئايىغىدىن شۇمبۇيا، زەھەرلىك چۆپ ئۇنىدىغان مۇنۇ گاس - گالۋاڭ ئادەم نەدىن پەيدا بولىدۇي؟!... تېزرەك يوقالسۇن بۇ ئەبلەخ!...»

يۇسۇپ ھوشۇر «خونىخاي مازىرى» دىن بەكمۇ چۈشكۈن ھالدا قايتتى. كېلىۋېتىپ بىردىنلا بۇ يەردە يەنە بىر مەشھۇر مازارنىڭ بارلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، خۇددى ئۆزى ئىزدەپ يۈرگەن «ئەگىشىڭ» نى تېپىۋالغاندەك خۇشاللاندى. سورا - سورا مىڭ بىر مۇشەققەتتە بۇ مازارنىمۇ تاپتى. كونا تام، غىچىلداپ تۇرغان قەدىمىي ئىشىكتىن ئىھتىيات، قورۇنۇش بىلەن كىرگەن يۇسۇپ ھوشۇر ئۆزىگە قاراپ شاپاشلاپ كېلىۋاتقان بىر شەيخ سۈپەت كىشىنى كۆرۈپ كۆڭلى ئارامغا چۈشتى. شەيخ يېڭىلا چالا يۇغان لاي يۇقى قوللىرىنى بېلىدىكى قارا بەلۋېغىنىڭ ساڭگىلاپ تۇرغان ئۇچىغا ئېرتىپ تۇراتتى.

— ئۇشبۇ يەر «ئىنايەتۇللا غوجام مازىرى»[1] مۇ؟ — گاراڭ ـ گومۇشلۇقتىن ئەمدىلا ئەس ـ ھوشىنى تاپقان ئادەمدەك سەگەكلىشىپ سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭغا بويىنىنى سوزۇپ يېقىنلاپ، — ئۆزىڭىز شاھىدىن شەيخ بولىسىزغۇ دەيمەن!

— شۇنداق، تەقسىر، ئۆزلىرى كىم بولىدۇ؟ تونۇمىدىمغۇ؟...

— يۈسۈپ ھوشۇر...

— خۇش، ئۆزلىرى بۇ مۇقەددەس جاينى تاۋاپ قىلىپ، گۇناھىكەبىر ۋە گۇناھىسەغىرلەرنى يۇيۇپ، پاكلىناي دەپ كەپلا ـ دە، خۇش كەپسىز، خۇش، ئەمىسە، ئالدى بىلەن مېنىڭ غېرىب كۆلبەمگە قەدەم تەشرىپ قىلىدىلا ئاندىن ...

— ياقەي ئۇنداق ئەمەس! — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر شاھىدىن شەيخنىڭ سۆزىنى چورتلا بۆلۈۋېتىپ، — مەن بۇ يەرگە يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» دېگەن بىر ئالۋاستىنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم.

— ئالۋاستىنى؟! — ھەيران بولۇپ ۋارقىرىۋەتتى شاھىدىن شەيخ، — سىلىچە مازار دېگەن ئالۋاستىلار ماكان تۇتىدىغان جايلىكەن ـ دە!

— ياقەي، بىر قىزىل كۆز قويمىچىنى ئىزدەپ كەلدىم، — داۋام قىلدى يۈسۈپ ھوشۇر كۆڭلىدە ئويلىغىنىنى دېيىشكە ئالدىراپ، — ئۇ مېنىڭ نۇرغۇن پۇلۇمنى بىر ئەسكى يارماقتا تېگىشىپ قېچىپ كەتكەن. ئۆزىنىڭ دېيىشىچە، ئۇ مۇشۇنداق مازارلاردىن قىممەت باھالىق ئاسارئەتىقىلەرنى قازارمىش...

— ھە، مۇنداق دېسىلە، سىلى ئەسلىدە بۇ يەردىن پۇل، دەپنە ـ دۇنيا ئىزدەپ چىقىپلا ـ دە، — ھەيرانلىقتىن چەكچەيگەن يوغان قارا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ ئۇنىڭغا تىكتى شاھىدىن

---

① ئىنايەتۇللا غوجام مازىرى — چاپچال ناھىيىسىدە بولۇپ، «چاپچال مازىرى» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

شەيخ، — بۇ يەرگە پەقەت، بۇ پانىي دۇنيانىڭ پۈتۈن مەينەتچىلىكىدىن پاكلىنىش، توۋا — ئىستىغپار ئېيتىش ئۈچۈن مۇمىن بەندىلەرلا كېلىدۇ. ئۆمرۈم بىنا بولۇپ مازاردىن ئۆلگەن ئاتىنىڭ كونا تاقىسىنى ئىزدەپ يۈرگەن سىلىدەك ئادەمنى كۆرمەپتىكەن. مەن، تەقسىر...

— ياقەي... يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» شۇنداق دېگەن، — چىڭقىلىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى يۇسۇپ هوشۇر تىترىگەن جانسىز بارماقلىرىنى چەمبىرەك شەكلىدە كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — مۇنداق فارفور قاچىلار، هەرخىل تۆشۈك يارماقلارنى قېزىپ قىممەت باهادا ساتىمەن دېگەن...

— پاھ — ھا!... ئاساسلا پۇل بولىدىغان يەرنى تاپتىم دەپتىكەنلا — دە، — قوللىرىنى ئىككى ياققا كېرىپ غەزەپى ئۆرلىگەن هالدا ۋارقىرىدى شاهىدىن شەيخ تىپتىنچ مازارنى كۆتۈرۈۋەتكۈدەك قىلىپ، — بۇ يەردە فارفۇر، يارماق — پارماق دېگەنلەر نېمە قىلسۇن؟ بۇ يەردە پەقەت ئاللانىڭ دەرگاهىغا كەتكەن بەندىلەرلا بار. ئاڭلاپ تۇرسىلا، تەقسىر، قالۇ ئىننەللىيى ۋە ئىننەئىلەيهى راجئون، بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى بىلەملا، بىز ئاللانىڭ ئىلكىدىمىز، ۋە يەنە ئاخىر ئاللانىڭ دەرگاهىغا قايتىمىز، دېگەن گەپ. مۇنۇ ئاياغلىرىدا دەسسەپ تۇرغان يەرنى قازسىلا، قۇرۇق ئۇستىخان چىقىدۇ. سەۋدايىمۇ نېمە بۇ ئادەم، بايا سالام — سەھىتى يوق گەپ باشلىشىدىنلا بىر ئازغۇن — شەقمقە بەندىمىكىن، دەپ ئويلۇۋىدىم، دېگەندەكلا بىر مۇرتەتنىڭ ئۆزىكەن — دە بۇ... ماڭسىلا — ماڭسىلا قەيەردىن كەلگەن بولسىلا شۇ يەرگە كەتسىلە، ئوغامنى قاينىتمىسىلا، بىكاردىن — بىكار مۇشۇ يەردە سىلە بىلەن گۇناهقا شېرىك بولۇپ قالىدىغان ئوخشايمەن!...

— ياقەي مەن... يۇسۇپ ئالۋاستىنى، ياقەي، يۇسۇپ «ئەڭگۈشتەر» دېگەن قويمىچىنى مۇشۇ مازارغا چىقىپ...

— بىرنېمە دېسە «ياقەي، ياقەي...» دەپلا تۇرىدىغان بىر بىغەرەز ئادەم ئىكەنغۇ بۇ! بۇ يەردە جىن - ئاۋاستىلار نېمىش قىلىدۇ؟ ئەرۋاھ بار دەۋاتىمەنغۇ، ئەرۋاھ! ئەڭگۈشتەر - پەڭ-گۈشتەر دېگەنلەرنى بازاردىن ئىزدىمەملا، ئاۋۇ، ھېلىقى ئادەملەر مىڭ - مىڭ قاينىاپ تۇرغان، بىر - بىرىنى سوقسام، قويسام دەپ پايدا ئۈچۈن ھەتتا بىر - بىرىنىڭ گەجگىسىگە دەسسەپ قولىنى كەسسەم، كۆزىنى ئويسام دەپ يۈرگەن بازاردىن ئىزدىمەملا، مازاردىن ئىزدەپ نېمە قىلىلا!...

— مازارلاردىن قىممەت باھالىق ئاسارئەتىقلەر ...، — ئۆزىنىڭ گېپىنى يورغىلاتتى يۈسۈپ ھوشۇر جاھىللىق بىلەن.

— ئۇنداق ساختىپەز، ھارام تاماقلارنى مازاردىن ئىزدىمەسىلە، — سۆزىنى تەكرارلىدى شاھىدىن شەيخ، — ئۇنداقلار پانىي دۇنيانىڭ مەينەتچىلىكىدىن قول ئۈزۈپ، ياغاچ ئاتقا مىنىپ، باقىي دۇنياغا سەپەر قىلغاندىلا بۇ يەرگە كېلىدۇ، ئاۋارە بولمەسلا، ھەرگىزمۇ ئۇنىڭدىن بۇرۇن كەلمەيدۇ. ئۇ بەتبەخت سىلەنى ئالداپتۇ.

شەيخ ئاخىرقى سۆزىنى تۈگىتىپ، كەتمىنىنى دولىسىغا ئارتقىنچە بىر بۇرجىكى ئۆرۈلگەن گۈمبەزنىڭ قېشىغا كەتتى. ئۇ بۇ رودۇپاي ئادەم بىلەن سۆز تەگىشىپ ئولتۇرغانىنىڭ قىلچە پايدىسى يوقلۇقىنى ئاللىمۇقاچان كۆڭلىدە جەزملەشتۇرگەنىدى...

يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوللىرىنى ئىشقىلاپ، ھاڭۇبقىپ قاراپ قالدى. چۈشكۈن روھى، ھەممىدىن ئۈمىد ئۈزۈپ مۇڭلىنىپ قاراشلىرى، تېگى - تېگىدىن زەپىرەن بولۇپ كۆرۈنگەن چىرايى ئۇنى بەكمۇ بىچارە كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئىكى ئايىغى ئاشۇ دۈمچەك - دۈمچەك قەبرىلەر تۇرغان شېغىللىق يەرگە مىخلىنىپ قالغاندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەنىدى. لېكىن قانداق بولمىسۇن بۇ يەردىن كېتىش كېرەك!...

«قايتتىش! ...» دېگەن بىر خىيال ئۇنىڭ كاللىسىدا «پاللىدا» ئەكس ئەتكەندەك بولدى. يۈسۈپ ھوشۇر بىردە قەبرىلەرنىڭ ئوستىگە چىقىپ، بىردە چوشۇپ سەنتۈرۈلۈپ، دەلدۇگۇنۇپ قەبرىلەرنى ئارىلاپ مېڭىپ كەتتى.

يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ چىلپەڭزە «چوڭ مازار» ۋە «كىچىك مازار» غا قانداق بارغانلىقى ئۇ يەردىن «تۇغلۇق تۆمۈرخان مازىرى»[1] دا كىملەرگە يولۇقۇپ، كىملەردىن سوربغانلىقى ھەققىدە توختالمىساقمۇ بولار. بۇ يەردە كىتابخانلارغا سۆزلەپ بەرگۈدەك ئالاھىدە ئىش بولمىدى. بىز ئۇنىڭ مۇشەققەتلىك سەپەرلىرى ئىچىدىكى موللىتوختى يۈزىگە جايلاشقان «سادىر پالۋان» مازىرىغا بارغىنىنىلا ئېيتىپ ئۆتسەك كۇپايە. يۈسۈپ ھوشۇر ھەممىلا يەرنى «مازار» دەپ ئاتاۋەردى. ئىزدەپ ـ سوراپ «سادىر پالۋان قەبرىسى» نىمۇ تاپتى، توپا ـ چاڭ باسقان ئۇستۇبشى ئايىغىدا سۆرىلىپ تۇرغان ئاقسېپ، كونىراپ كەتكەن شىبلىتى، قولىدىكى ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن كونا سومكا بىلەن «پالۋان قەبرىسى» نىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدى. كىشىلەر ئۇنىڭ مۇشۇ تۇرقىنى گويا سەرگەردانلىقتا ئۆتۈۋاتقان بىرەر مۇساپىرغا ياكى بولمىسا كاللىسىدىن كېتىپ قالغان بىرەر غېرىب ـ مىسكىنگە ئوخشاماي قالمايتتى. ئۇ، خۇددى «تۆگىنىڭ مازار بىلەن نېمە ئىشى» دېگەندەك، تۆمۈر دەرۋازىدىن كىردى ـ دە، ئەمدىلا ياسالغان شىخىللىق يول بىلەن ئۇدۇل مېڭىۋەردى، ئۇ باشقا «مازار» لارغا ئوخشاش بۇ يەرگىمۇ كىرىۋېرەرمەن دەپ ئويلىمىغانىدى. شۇ ئەسنادا، تۆمۈر دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى باراڭلىق ئۆيدىن چىققان پاكار، دوغلاق بىر ئادەم ئۇنى توختاتتى.

— ھوي، بۇرادەر، يول قاياققا؟ — سورىدى پاكار دوغلاق

---

① «تۇغلۇق تۆمۈرخان مازىرى» — قورغاس «مازار» غا جايلاشقان بولۇپ ئىلىدىكى ماشھۇر تۆت مازارنىڭ بىرى. تۇغلۇق تۆمۈرخان — چىڭگىزخاننىڭ بەشىنچى ئوغلى تارىخىي مەتبەئىلەردە خاتىرىلىنىشىچە، ئۇ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان بولۇپ، «ئالمالىق» تا خان تەختىگە ۋارىسلىق قىلغان. 1364 ـ يىلى شۇ يەردە ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئادەم بېشىدىكى قويۇق ئاق سانجىلغان چاچلىرىنى قوللىرى بىلەن لا تاراپ قويدى. ئۇ، چۈشلۈك ئۈيقۇسىنى ئەمدىلا ئۇخلاپ چىق- قان بولسا كېرەك، كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ قويۇپ داۋام قىل- دى، — دەپ دەرۋازىسىدەك ھەممىلا ۋاخ ئوچۇقكەن دەپ قالدى- ئىزمۇ نېمە بۇ يەرنى!

— «سادىر پالۋان مازىرى» مۇشۇمۇ؟ — يۈسۈپ ھوشۇر قەدىمىنى توختىتىپ ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قارىدى ۋە باراڭلىق ئۆي- نىڭ يان تەرىپىگە ياسالغان ئۇزۇن ئورۇندۇققا قاراپ ماڭ- دى، — سىز مۇشۇ يەرنىڭ شەيخىمۇ؟ خەلپەم بولامسىز — يە؟

— ھەي، بۇرادەر، بۇ «سادىر پالۋان قەبرىسى»، — دېدى پاكار دوغلاق ئادەم نارازى بولغان ئاھاڭدا، — ئاڭلىغانمۇ سىز «سادىر پالۋان» دېگەن بۇ زات ئىلى سۇلتانلىقىنىڭ داڭدار پالۋا- نىدىن بىرى، ئۆز زامانىسىدا تارىخقا ئۆچمەس نام قالدۇرغان «بايانداي ئۇرۇشى» دا بايانداي سېپىلىنى تېشىپ قەھرىمانلىق كۆرسەتكەن، كۆرە جياڭجۈنى ئۇنىڭ نامىنى ئاڭلىسىلا قورققە- نىدىن بەدىنىگە تىترەك ئولىشىپ كەتكەن مانا شۇنداق پالۋان ئىدى ئۇ!

— سېپىل تەشكىنىگە قارىغاندا ئوغرىكەن دەڭا، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئاغزىنى ئېچىپ ھاڭقىيىپ تۇرغان قىياپىتىنى بۇزماي، — جياڭجۈننىڭ ئالتۇن - يامبۇلىرىنى ئوغرىلاي دەپتە- كەن - دە، ھە!

— ھەي، نېمە دەۋاتىسىز، ئۆزلىرىنىڭ مىللىي قەھرىمانە- نى ئوغرى دەيدىغۇ بۇ ئادەم، خەلقە ئاتىنىڭ قاشقىسىدەك ئېنىق بىر ئۇلۇغ زاتنى بىلمەيدىغان قانداق گاس - گۇمۇش، دۆلەي ئادەمسىز، — دېدى پاكار دوغلاق ئادەم بىردىنلا چېچىلىپ، — سىز نەدە چوڭ بولغان، باش نەدە ئاقارغان؟ ئالتۇن قەلەم بىلەن تارىخنىڭ بەتلىرىگە يېزىلغان بىر قەھرىمانىنى «ئوغرى» دەپ يۈرسىڭىز نومۇس ئەمەسمۇ. بىزنىڭ ئاتا - بوۋىمىز ئوغرىمۇ،

ئاتا ـ بوۋىسىنى تونۇمايدىغان قانداق ئازغۇن سىز؟ ھەي، سىز مۇنداق دېسىڭىز ياشلاردىن رەنجىمىسەك بولغۇدەك!...

پاكار دوغلاق ئادەم يۈسۈپ ھوشۇرغا بىرمۇنچە كايىدى. لېكىن، يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئەس ـ خىيالى يېتىپ كەتكەن پۇلى ۋە ھېلىقى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» دە بولغاچقا ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئانچە رەنجىپ كەتمىدى.

— قېنى، ئالدى بىلەن بۇ مازارنى بىر كۆرۈپ باقاي، ئاسارئەتتىقە چىقىدىغان يەرمۇ، ئەمەسمۇ؟ — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر كايىشلارنى ئاڭلىمىغاندەك، — ئاندىن سىز بىلەن پاراڭلىشاي...

ئۇ شۇنداق دەپ ئەمدىلا قەدەم بېسىشىغا پاكار دوغلاق ئادەم ئاچچىق بىلەن كايىپ ئۇنى توختاتتى:

— كىرىش بېلىتى ئالسىلا ئەمىسە، بەش سوم...

— مازارغىمۇ پۇل ئالامدۇ؟ — سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر.

— ھەي، بۇرادەر، نېمە دەۋاتىمەن، بايا تىنىياقى سىزگە رامزان ئېيىتىۋاتقىنىم يوققۇ، بۇ يەر «سادىر پالۋان قەبرە-سى»، زىيارەت باغچىسى بۇ. پۇل ئالمىز...

— ئەمىسە سىز شەيخ ئەمەسكەنسىز ـ دە؟ — سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭدىن، — شەيخ بولمىسىڭىز نېمىدەپ پۇل دەيسىز ئەمىسە.

— ھەي، مەن مۇشۇ «سادىر پالۋان قەبرىسى» خاتىرە سارىيىنىڭ خوجايىنى بولىمەن، ئۆز پۇلۇمغا قۇرغانمەن. سىز «سادىر پالۋان» رومانىنى ئوقۇغانمۇ؟

— ياق، ئۇنداق نەرسىلەر بىلەن خۇشۇم يوق.

— ئۆزىڭىز زادى شۇ كەمگىچە نېمە قىلغان ئادەم؟ ماڭا بىر دەپ بېقىڭا؟ — غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ سورىدى پاكار، دوغلاق ئادەم، لېكىن، ئېگىز بوي، ئورۇق، قاتاڭغۇ كەلگەن يۈسۈپ ھوشۇر خۇددى ھېچ نەرسە بولمىغاندەك بەخىرامان تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ پاكار، دوغلاق خوجايىنىڭ

تېخىمۇ ئەسەبىيلىكى تۇتتى. بىراق، ئۇنچىقماي، ئېغىر پۇشۇلداپ ئۇنىڭ ئېغىزىدىن جاۋاب كۈتتى.

— مەن ئۆمرۈم بويى قانۇن - جىنايەتچىلەر بىلەن ھەپىلەشىپ ئۆتكەنمەن! «سادىر پالۋان» دېگىنىڭىز بىلەن ئانچە تونۇشلۇقۇم يوقكەن! — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر. ئۇنىڭ كاللىسىدىن «تونۇشلۇقۇم بولسا يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنى قويمىچىغا قويدۇراتتىممۇ؟» دېگەن خىياللار كەچتىيۇ، تېشىغا چىقىرالمىدى.

— ئۆزىڭىز زادى كىم سىز؟ — سورىدى پاكار، دوغلاق ئادەم ئاچچىقىنى يۇتۇپ، — بۇ يەرگە نېمىگە كەلدىڭىز زادى؟ «سادىر پالۋان»نى بىلمىسىڭىز، سىزنى ساۋاتسىز، قارىتۇرۇك ئادەم دېسەك بولغۇدەك، كۆزى ئوچۇق قارىغۇ، مەدەنىيەت قارىغۇسى!

— ۋاي! ... راست دېدىڭىز، راست گەپنى قىلدىڭىز، ئاجايىپ توغرا سۆزلىدىڭىز، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ھايا‌جاندا خودىنى يوقاتقاندەك بولۇپ، — راست، مەن بىر قارىغۇ، كۆزى ئوچۇق قارىغۇ بولمىسام شېكىپىرنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن ئەسكى يارماقنى يىگىرمە مىڭ سوم پۇل جەجلەپ ئالاتتىممۇ؟ ۋاي، راست دەيسىز ئەجەب توغرا گەپ قىلدىڭىز! ... كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلدىڭىز، بۇرۇنراق مۇشۇ يەرگە كەلسەم-چۇ، ئىسىت، ۋاي ... ۋاي ...

پاكار دوغلاق ئادەم ئەسلىدە ئۆزىنىڭ گېپىگە بۇ كىشىنى ئاچچىقلاپ، يېرىلىپ كېتىدۇ دەپ ئويلىغانىدى، لېكىن، ئۇنىڭ ئويلىغىنىدەك بولمىدى. ئەكسىچە خۇش بولۇپ كەتكىنى ئۈنى بەكمۇ ھەيران قالدۇردى. «ياۋاش بايقۇش ئىكەن!» دەپ ئويلىدى پاكار، دوغلاق خوجايىن ۋە ئاخىرىدا ئۇنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلاپ ھاڭ - تاڭ قالدى. ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلدى، كۆڭۈل ئېيتتى، دۇنيادىكى جىمى تەسەللى گەپلەرنى قىلدى.

— ئىسمىڭىز؟ — سورىدى پاكار، دوغلاق خوجا-

يىن، — تونۇشۇپ قالساقمۇ، تېخىچە ئىسىم سوراشماپتۇق.
— يۈسۈپ هوشۇر، — جاۋاب بەردى ئۇ زەئىپ ئاۋازدا ۋە هېلىقى ئۇزۇن ئورۇندۇققا ئولتۇردى، — ئۆزىڭىزنىڭچۇ؟
— يۈسۈپ سوتچى، دېگەن سىزمۇ، — پاكار، دوغلاق خوجايىن سوربدى ئۇنىڭدىن، — هە، ئاڭلىغان، كونا سوت كادىرى، ئادىل ئىشلىگەن. نېمىدەپ مۇنداق قىلتاقلا دەسسەپ يۈردىڭىز؟ بەك ئۇۋال بوپتۇ، ئاشۇ يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» دېگىنىڭىز ئەسلىي يوق ئادەم، ئۇ يالغان ئىسمىنى ئېيتىپ سىزنى قايمۇقتۇرغان، ئاسارئەتتىقە دېگەنلەرنى مازاردىن ئېلىپ ـ ساتىدۇ دېگىنى قىيىنزىل ئالدامچىلىق! نەدە ئۇنداق ئىش بولسۇن؟ ئۇ شۇنداق ئېقىپ يۈرۈپ جىنايەت ئۆتكۈزىدىغان جىنايەتچىلەر گۇرۇھى — قويمىچىلار. قويمىچىلار باشقا جىنايەتچىلەرگە قارىغاندا ئەركىنرەك بولىدۇ، شۇڭا ئەركىن تور يېيىپ، سىزدەكلەرنى بىرقانچىسى بىرلىشىپ ئىسكەنجىگە ئالىدۇ، ئاخىر، تورغا ئىلىنىدۇرۇپ، پۈلىڭىزنى يۇلۇۋالىدۇ، ئۇنداقلار ئېغىزىنى بەك يوغان ئاچىدۇ، بەلكى ئاشۇ نەرسىلىرىڭىز قىرىق سومىلۇق نەرسىدۇر.
— توغرا، توغرا دېدىڭىز، هىم ... ئىسمىڭىز؟...
— نۇردۇن مۆيدۇن، — جاۋاب بەردى پاكار دوغلاق خوجا. يىن ئۇنىڭ قېشىغا ئولتۇرۇۋېتىپ.
— هە، نۇردۇن مۆيدۇن، ئەجەب توغرا دېدىڭىز، مەن بۇ نەرسىلەرنى پوچتىخانا ئالدىدىكى جاڭگۈيدىگە كۆرسىتىپ باقتىم! ئۇ تۆت يۈز سوم بېرەي، قىرىق يارماقنىڭ هەممىسىنى ئالاي، دېدى، مەن هېلىقى يۈسۈپ «ئەڭگۈشتەر» نى تېپىپ بۇ يارماقلارنى قولىغا بېرىپ پۈلۈمنى، مېنىڭ ئاشۇ قىرىق يىللىق ئۆمرۈم بىلەن تەڭ يىغقان پۈللىرىمنى قايتۇرۇۋالاي دەپ ئويلىدىم. سىزچە قانداق، نۇردۇن مۆيدۇن؟ مەن هەقىقەتەنمۇ سىز تىللىغاندەك گاس ـ گوموش، دۆت ـ دۆلەي ئادەم جۇمۇڭ، مېنى

تىللىغىنىڭىز بەرھەق. مەن شۇنداق بولمىسام يىگىرمە مىڭ سومنى ئەسكى يارماقتا تېگىشەمدىمەن، ئويلاپ بېقىڭە، نۇردۇن مۇيدۇن. مەن ھەقىقەتەنمۇ كارغا كەلمەس، ئەرزىمەس ئادەممەن، راست، ئېسىمگە كەلدى، سىز بىر چوڭ يازغۇچى، «سادىر پالۋان»نى يازغان، ئەمما ئۇ كىتابنى ئوقۇمىغىنىممۇ راست، ئۆمۇر بويى «قانۇن گېزىتى»، «قانۇن - نىزام»غا ئائىت ژۇرنال - ماتېرىياللىرىنى كۆرۈپلا ئۆتكەنمەن. ھەي،... سىز مېنىڭ مۇشۇ دۆتلۈكۈمنى بىر يېزىڭچۇ، باشقىلار ئىبرەت ئالسۇن، مېنىڭدىن ئىبرەت ئېلىپ، ئاچ كۆزلۈك، نەپسانىيەتچىلىك قىلمىسۇن، خەير - خوش مەن كەتتىم...

يۈسۈپ ھوشۇر ئورنىدىن قوزغالدى.

نۇردۇن مۇيدۇن ئۇنچىقماي ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ مۇنداق سەممىي، ئۆزىنى ئۆزى ئەيىبلەپ، يارماس تەرىپىنى ئوچۇق - ئاشكارا سۆزلەيدىغان ئادەت — پەقەت كونا كادىرلارغىلا خاس بولغان خىزمەت ئىستىلى ئىكەنلىكىنى ئويلاۋاتاتتى، «ئۇ بىلمەيدۇ ئەمەس، ھەممىنى بىلىدۇ، چۈشىنىدۇ، بىراق، ئۇ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنى قويمىچىغا ئالدۇرۇپ قويۇپ ئېسىنكەرەپ قاپتۇ، خاتىرىسىنى يوقىتىپتۇ، بىچارە بايقۇش، ئاسان دەرد تارتماپتۇ، ئورۇقلاپ قورايدەك بولۇپ قاپتۇ، دەردى ئىچىدە» دەپ ئويلىدى نۇردۇن مۇيدۇن. ئۇ ئالدىراپ تۆمۇر دەرۋازا ئالدىغا چىقتى، نېرىدىكى ئاپتوبۇس بېكىتىدە «چۇلۇقاي» يېزىسىدىن قايتقان ماشىنىغا ئەمدى چۈشەي دەپ تۇرغان يۈسۈپ ھوشۇرغا قول كۆتۈرۈپ ۋارقىرىدى:

— ھەي، يۈسۈۋاخۇن! دېگەنلىرىڭىزنى جەزمەن يا-زىمەن!... ئوقۇماي قالماڭ جۇمۇ!...

يۈسۈپ ھوشۇر ماشىنىنىڭ گۈركىرىشى، ئادەملەرنىڭ ۋاڭ چۇڭدا يازغۇچى نۇردۇن مۇيدۇننىڭ نېمىدەپ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلىمىدى، پەقەت «سادىر پالۋان قەبرىسى»نىڭ خوجايىنى

مەن بىلەن خوشلاشقان بولسا كېرەك دەپلا چۈشەندى...
مۇنداق خاتا چۈشەنچىلەر نۇرغۇن ئىدى. ئۆيدىكىلىرىمۇ ئۇنى چۈشەنمەيۋاتقاندەك قىلاتتى. ئوغلى چېچىلىپ سۆزلەيدىغان بولۇۋالدى. دادىسىنىڭ ھالىغا تازا يەتمەيتتى. ئايالى بىچارە ئۇنى ئايايتتى. ئۇنىڭ ئۆپچۈرىسىدە سەدپارە بولاتتى. «بوۋايدىن ۋاقىت-سىز ئايرىلىپ قالارمەنمۇ؟...» دەپ ئەنسىرەيتتى. يۈسۈپ ھوشۇر شۇ كۈنلەردە ھېچقانداق ئادەمنىڭ ئوي - خىيالى، ئۆي - روزغارىنىڭ ئىشلىرى بىلەن كارى بولمايدىغان بولۇۋالغانىدى. ھەتتا بەزىدە ئۆزىنىڭ قورسىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى. ئۇنىڭغا پەقەت ئوي - خىيال، ھەسرەت - نادامەتلا ھەمراھ ئىدى. كىشى ھەسرەت چەككەندە، ئازار يېگەندە ياكى كۈنلىرى ئازاب ئىچىدە ئۆتكەندە خېلى زامانلارغىچە گېلىدىن بىرنەرسە ئۆتمەيدۇ، كېسەل كىشىگىمۇ شۇنداق. ئېغىر كېسەلنىڭ ئۆزى ئوزۇق بولۇۋېرىدۇ. ئاغرىق ئازابىدىن يېنىش - ئىچىشنى ئۇنتۇيدۇ. ھازىر يۈسۈپ ھوشۇرمۇ خۇددى شۇنداق بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىگە يىگىرمە مىڭ سومنى ئىزدەپ تېپىش خىيالى ئاش - ئوزۇق بولغاندەكلا يۇرۇۋەردى. «ھەي بىرنېمە يېمەملا» دەپ ئايالى دەۋەت قىلغاندىلا ئاز - تولا بىرنېمە يېگەندەك قىلاتتى. ئۇ ئاۋۇالقىدەكلا سېلىقلىق ئورنىغا كېلىپ تۇرۇستىكى چەكزىلەرنى سانىغاندەك ياتاتتى. ئوي - خىيالى يەنىلا شۇ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلدا ئىدى. بىردىنلا ئۆتكەندە بىرىنىڭ: «ھەي، يۈسۈۋاخۇن، ئۇنداقلارنى مازارلاردىن ئىزدىمەك، مازاردا ئۆلۈك بولىدۇ. ئەرۋاھ بولىدۇ، باشقا نېمە بولاتتى، بۇ ئۇلارنىڭ سىلىنى گالۋاڭ قىلغىنى، ئۇنداق قويىمچىلارنى مىغ - مىغ بازاردىن، چوڭ - چوڭ شەھەر-لەردىكى ئادەم قاينىمىدىن ئىزدەڭ!...» دېگىنى ئېسىگە چۈشتى. راست، غۇلجىنىڭ جىمى بازىرى قالمىدى، ئەمدى ئۇرۇمچىلا قالدى. كىمدۇر بىرى ئۇنىڭغا: «ئۇرۇمچى دېگەن ئەڭ چوڭ قويىمچىلار يىغىلىدىغان شەھەر» دەپ ئېيتىۋېدى، شۇ يەردىن

تېپىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، ئۇنىڭ خىيالىغا كەلگەن بۇ ئوي ئۇنى ئورنىدىن قوزغاتتى. كەچ بولسىمۇ «كائىنات» بېكىتىگە بېرىپ باقماقچى بولدى. ئۇ، يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ ئاياغ تەرىپىدە تاشلاقلىق تۇرغان هېلىقى ئەجىقى چىققان كونا سومكا ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى «قىرىق تىللا»نى ئېلىپ سىرتقا ماڭدى. قورۇدىكى يازلىق چايخانىنى كېچىلەپ جىمجىتۇرۇپ، هېلىلا تاماق يېگەن چىنىلەرنى بېسىقتۇرۇۋېتىپ ئۆيگە كىرىۋاتقان ئايالى بىلەن بو-سۇغىدىلا دوقۇراشتى.

— بۇ كەچتە يەنە نەگە؟ — سورىدى ئايالى ئۇنىڭغا ئەجەبلە-نىپ، — دەم ئالسىلا بولمامدۇ، ئۆزلىرىنى ئايسىلا...

— ئىشىك ئالدىغىلا چىقىمەن، خوتۇن، — دېدى يۇسۇپ هوشۇر ئېرەنسىز هالدا.

— ئەمىسە سومكىلىرىنى كۆتۈرۈۋاپلىغۇ.

— ماۋۇ يەردە بىرنىگە كۆرسىتىپ باقاي دېۋىدىم...

— قويسىلا ئەمدى ئۇ ئەسكى يارماقلىرىنى كىمگە كۆرسە-تەتتىلا، شەهەر خەلقى دېگۈدەك بىلىپ كېتىپتۇ، ئەمدى نومۇس قىلىدىغان بولدى كىشى. خەقلەر «ئەسكى يارماق»نى «تىللا» دەپ تېگىشىپتىمىش دەپ گەپ تارقاتقۇدەك، نېمىدېگەن ئىزا - ئەلەم بۇ!...، — نىساخان هەدە رەنجىگەن هالدا شۇ گەپنى قىلا-دى. ئەمما بۇ گەپلەر يۇسۇپ هوشۇرنىڭ قېتىغىمۇ كىرمەيتتى، ئۇ، كوچىغا چىقىپ كېچىلىك مىنىبۇسقا چۈشۈپلا «كائىنات» بېكىتىگە كەلدى. دېگەندەك، ئاخىرقى قېتىملىق كەچلىك ماشىنا ئۇرۇمچىگە مېڭىش ئالدىدا تۇراتتى. كەچلىكىگە قارىماي ئادەم خېلى كۆپ ئىدى. يۇسۇپ هوشۇر ئاشۇلارنىڭ ئىچىدە هېلىقى ياغاق يۈز ياكى «ئەڭگۈشتەر» دېگىنى ئۇچراپ قالامدۇ، دېگەن ئۈمىدته ئۇلارغا بىر - بىرلەپ قاراپ چىقتى. ئاپتوبۇس ئىشىكى-نىڭ ئالدىدا تۇرۇۋېلىپ خېرىدار چاقىرىۋاتقان ماشىنا خوجايىنى يۇسۇپ هوشۇرنىڭ قولىدىكى سومكىنى كۆرۈپ يولۇچى بولسا

كېرەك، دېگەن ئويدا ئۇنى چاقىردى، لېكىن يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ چاقىرغىنىنى ئاڭلىماي ھېدەپ ئادەملەرنىڭ چىرايىغا، بوي - تۇرقىغا، سىنچىلاپ قاراپ يۈرەتتى. ماشىنا گۈركىرەپ ئوت ئالدى. ماشىنا خوجايىنى يەنە ۋارقىرىدى:

— ھوي، ئاكا ۋۇي! ھوي سومكا! ئۇرۇمچىگە ماڭامسىز، ھە، ماڭسىڭىز بولمامسىز، ماشىنىغا چۈشمەمسىز، مانا ھازىر ماڭىمىز!...

يۈسۈپ ھوشۇر ماشىنىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ ماشىنىغا چۈشۈشى ھامان ئىشكىنى يېپىلىپ ماشىنا ئورنىدىن قوزغالدى...

«ئۇرۇمچى دېگەن كاتتا شەھەردە ئادەملەر مىڭلىدايدىكەن، سەن ئويلىغان، ئىزدىگەن ھەممە نەرسە تېپىلىدىكەن، نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى تېپىلغان يەردە، ئادەملەرنىڭمۇ ھەر خىلى تېپىلىشى مۇمكىن» دەپ ئويلايتتى يۈسۈپ ھوشۇر كوچا ئارىلاپ يۈرۈپ. ئۇ بۇ شەھەردە ھەممىگە قارايتتى، ھېلىقى قويمىچىنىڭ بىرەرىنى ئۇچرىتىپ قالارمەنمۇ؟ دېگەن ئۈمىدتە، ئادەم ئەڭ كۆپ قاينايدىغان «دۆڭكۆۋرۈك» بازىرىدا ئايلىناتتى. ئۇ بۇ يەردە ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ «يەنئەن يولى» دىكى «ئۇچىنچى مېھمانخانا» قورۇسىغا كىردى. ئىلگىرى بۇ يەردە چەت ئەللىكلەرنىڭ پۇلىنى ئېلىپ قاچىدىغان قويمىچىلار بار، ھەتتا قوراللىق ئادەم بۇلىغان قاراقچىلارمۇ پەيدا بولغان.

يۈسۈپ ھوشۇر بۇ شەھەرگە كېلىپمۇ ناشتىلىقنى ئاز يېدى. توغرىسى گېلىدىن ھېچ نەرسە ئۆتمەيتتى. ئەمما ئۇسسۇزلۇقنى كۆپ ئىچەتتى. ئۇ گويا ئۇسسۇزلۇق بىلەنلا ئۆرە بولۇپ يۈرگەندەك قىلاتتى. يۈرىكى ئوت - كاۋاپ بولۇپ كۆيەتتى. مۇزدەك ئۇسسۇزلۇق يۈرىكىنى سەگىتىپ، قايغۇسىنى يېنىكلەتكەندەك، ئۆزىگە كىچىككىنە بولسىمۇ ماغدۇر كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى. ئۇ ئىلگىرىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ جۈدەپ كەتكەنىدى. ئۇ قېرىق يىللىق ئەجرىنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا تۇگىشىپ كېتىپ

باراتتى. بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى، پەقەتلا بىرلا ئادەم بىلەتتى، ئۇ بولسىمۇ ئەللىك يىللىق ھەمراھى نىساخان ھەدە ئىدى. لېكىن ئۇ ھازىر يېنىدا ئەمەس، ئۇنى ھېچكىم كۈتمەيدۇ، بىر چىنە چاي ئىچىۋالغىن دەيدىغان، ئۇنىڭغا كۆيۈنىدىغان كىشى يىراقتا، قاتمۇقات تاغلار كەينىدىكى غۇلجىدا قالغان. ئۇرۇمچىدە ئۇنىڭ ھازىرقى ھالىتى، «جۇلدۇر كېپەن» بولمىسىمۇ، كونىراپ كىر بولۇپ كەتكەن كىيىم - كېچىكى، ئاپئاق ئاقىرىپ كەتكەن چېچىنىڭ تۆپىسىگە قوندۇرۇلغان مايلىق كەپكىسى، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ رەڭگىرويىنىڭ خۇددى كۆز غازاڭلىرىدەك سارغىيىپ، ئىزغىرىن شامالدا دىرىلدەپ تۇرغىنىدەك كۆرۈنۈشى كىشىلەرنى «ئاق چېكەمدىكىن بۇ ئادەم؟!...» دېگەن ئويغا كەلتۈرەتتى. يەنە بەزىلەر پۇتىدىكى ئاقىرىپ، كونىراپ ھېچ ھالى قالمىغان كونا ئايغىغا يىرتىق قارا پايپىقىنىڭ ئاستىدىن كۆرۈنۈپ قالغان توڭۇرلۇق پۇتلىرىغا قاراپ ئۇنى: «كاللىسى جايىدا ئەمەس ئوخشايدۇ» دېگەن ئويغا كېلەتتى. يۇسۇپ ھوشۇر بۇ شەھەردە ئىشىك ئېچىپ كىرىدىغان تۇغقىنىنىڭ ھېچبولمىغاندا ساۋاقداشلىرىنىڭ، تەڭتۇش - بۇرادەرلىرى بولمىغاچقا، كوچىدا لاغايلاپ يۈرۈشكە باشلىدى. بۇ شەھەردە ھەرقاندىقىنىڭ ئۆيىگە كىرسەڭمۇ كەچتە: «قايسى ياتاققا چۈشكەنتىڭىز» دېگىنى ئۇلارنىڭ «سىزنى قوندۇرالمايمىز، بالدۇرراق ياتاق تېپىۋېلىڭ» دېگىنى ئىكەنلىكىنى يۇسۇپ ھوشۇر ناھايىتى ئوبدان بىلەتتى. ئىلگىرى ئۇ بۇ شەھەرگە كەلگەندە پۈزۈر كىيىنىۋېلىپ يۈرگەندىمۇ ئەنە شۇنداق مۇئامىلىگە ئۇچرىغان، ھازىرقى بۇ ئەبگار ھالىتى بىلەن ئۇلار ئۆي ئەمەس، بەلكى بوسۇغىسىغىمۇ يولاتماسلىقى مۇمكىن، يۇسۇپ ھوشۇر تالادا يېتىپ ئاچ قالسىمۇ ئۇنداق يەرگە بارمايدۇ، شۇڭا ئۇ ئالدىدا ئون سومىلۇق، كېيىن بەش سومىلۇق، ھەتتا داق كارىۋىتى بار، ئىككى سومىلۇق ئېغىلدەك ياتاقلاردىمۇ يېتىپ يۈردى، پۇلىمۇ تۈگەي دېگەندى. بۇگۈن

ئۇنىڭ يېنىدا ئەللىك سومىلا پۇل قالغانىدى. ئۇ ئىزدىگەن ئادەم-لىرىنى تاپالمىدى، تاپالىغاندا ئىدى ئۇلارنىڭ كانىيىغا ئېسىلىپ يۇرۇپ، جېنىنى ئالمىسىمۇ بىر يەرگە ئاپىرىپ بولغان بولاتتى! ...

ئۇمىدسىزلىك، يوقسۇزلۇق، سەرگەردانلىق بىرلىشىپ يۈ-سۈپ ھوشۇرنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇرۇۋاتاتتى. ئۇ خۇددى يىگ-دەپ قالغان كاۋدەك بەكمۇ رەزگى كۆرۈنەتتى. بۇ بىچارە ئادەم ئاخىر ئۇرۇمچىدەك مۇنداق كاتتا چوڭ شەھەردە پاناھلانغۇدەك بىرەر ماكان ياكى دەردىنى ئاڭلىغۇدەك بىرەر ئادەم تاپالماي قولىدا قالغان ئەللىك سوم پۇلىنى سىقىمداپ تۇرۇپ شۇپۇرغا يېلىندى.

— بۇرادەر، ئەھۋالىمنى ئېيتتىم، قولۇمدا ئەللىك سومىلا پولۇم قالدى، مەن بۇ شەھەرگە يېگىرمە مىڭ سوم پۇلۇمنى ئالداپ قېچىپ كەتكەن قويمىچىلارنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم، تاپال-مىدىم، چىرايىغا قاراپ ھال سورا دەپتىكەن، چىرايىمدىنمۇ بىلگەنسەن، ساڭا بۇ پۇلۇمنى بەرسەم، يېنىمدا ئون تىيىنمۇ قالمايدۇ، ماڭا ئىچىڭ ئاغرىسۇن...

يۈسۈپ ھوشۇر راست گەپنى قىلىۋاتاتتى، ئەمما شۇپۇر ئۇنىڭغا ئىشەنمەيتتى.

— ئاكا ۋۇي، پۇلۇڭ بولمىسا نېمىدەپ چوڭ شەھەرگە كەلدىڭ؟! ھېچبولمىغاندا بەش مىڭ سومنى يانچۇقۇڭغا سېلىپ قويۇپ ئاندىن قويمىچىلارنى ئىزدىمەمسەن! ...

سوغۇق تەلەت شۇپۇر بېنزىنىڭ ئۆرلەپ كەتكىنىنى، يول ھەققى ۋە باشقا گادىرماچ ھەقلەرنىڭ كۆپەيگەنلىكتىن بېلەت باھا-سىنى ئۆستۈرگەنلىكىنى ئېيتىپ تۇرۇۋالدى. يۈسۈپ ھوشۇر تام تۇۋىدە بىر سائەتتىن ئارتۇق ئولتۇردى. ئۇرۇمچى قاتناش بېكە-تىنىڭ چوڭلۇقىغا قارىماي، يولۇچىلار ئاز ئىدى. يۈسۈپ ھوشۇر بۇ بېكەتتە ئۆزىگە يارەمدە بولىدىغان بىرمۇ ئادەم تاپالمىدى. ئۇ

كېتەي دەپ تۇرۇشىغا ھېلىقى سۆرۈن تەلەت شوپۇر ئۇنى چاقىرىپ قالدى. بەلكى ماشىنىسى توشمىسا كېرەك. «قۇشقاچ بولسىمۇ گۆش، ئەللىك سوم بولسىمۇ پۇل...» دېدى ئۇ ئېھتىمال، يۈسۈپ ھوشۇرنى ئەكە كەينىدىكى كارىۋاتقا ئورۇنلاشتۇردى. مەيلى قەيەر بولسۇن، يۈسۈپ ھوشۇر ئەللىك سوم پۇل بىلەن ماشىنىغا چۈشكىنىگە خۇش ئىدى.

ئۇرۇمچىدىن كەچ قوزغالغان ماشىنا كەچلىك تاماق ئۈچۈن ساۋۇندە توختىدى. شوپۇر ماشىنىدىكىلەرنى تاماققا چۈشۈرۈۋېتىپ، ئىشىكنى بېكىتتى - دە، ماشىنىدىن چۈشۈپ ھەمراھلىرى بىلەن بىللە ئۆزى توختىغان ئاشخانىنىڭ ئارقىسىدىكى مەخسۇس كۈتۈشخانىسىغا كىرىپ كەتتى. ئاپتوبۇس ئىشكىدىن چۈشكەن يولۇچىلار قەيەردىندۇر پەيدا بولغان پەيلى يامان ئادەملەرنىڭ قورشاۋىدا قالدى. ئۇلار ئاپتوبۇستىن چۈشكەن ھەربىر يولۇچىنىڭ باشقا ئاشخانىغا كىرىشىگە رۇخسەت قىلىشمىدى. ھەممە يولۇچىلار جەزمەن ئاشۇ ھۇرپىيىپ تۇرغان قىسقا بۇرۇت، شالاڭ ساقال، قارا پېنجەكلىك ئادەمنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇشى كېرەك ئىدى. بولمىسا كۆرگۈلۈكىنى كۆرەتتى. يولۇچىلار ئۇنىڭ ئەلپازىنىڭ يامانلىقىغا، شېرىكلىرىنىڭ خىرىس قىلىپ، ۋارقىراپ تۇرغىنىغا قاراپ، ئۇ كۆرسەتكەن ئاشخانا ئىشىكىگە قاراپ جىممىدە مېڭىشتى. يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ پۇلى بولمىغاچقا ئاشخانىغا كىرىشمۇ ھاجەتسىز ئىدى، ئۇ ئۇرۇمچىدىن مېڭىش ئالدىدا ئەڭ ئەرزان بىر چىنە كالا گۆشى ئۈگرىسى ئېچىۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئاشۇ زەھەرىدەك ئاچچىق، بەتتام تاماق بىلەن غۇلجىغا يېتىۋېلىشقا كۆزى يېتەتتى. يۈسۈپ ھوشۇر ھېلىقى پەيلى يامان ئادەملەر بىلەن كارى بولماي ھاجەت قىلىۋېلىش ئۈچۈن ئاستا بۇرۇلۇپ ماڭدى. ئۇنىڭ چەت ياقتا ماڭغىنىنى كۆرگەن ئاشخانا خوجايىنى ئۇنىڭغا ھۇرپىيىپ قارىدى، يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ بىلەنمۇ كارى بولمىدى. ئۇ تېزرەك خالىي بىر جاي تېپىشنىلا ئويلايتتى.

— هېي، نەگە باربسەن؟ ئاشخانا مايافتا قالدى! — دېدى ئاشخانا خوجايىنى ھۇرپەيگىنىچە يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ يېنىغا كېلىپ، — مايافقا ماڭ دەيمەن، بىغەرەز!

— ھاجەت قىلمەن! — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر، — تاماق يېمەيمەن، بىكارغا بەرمەيسەن ھەرقاچان! ...

— يالغان سۆزلىمە، مايافقا ماڭ دەيمەن! ...، — ۋارقىرىدى يەنە قىسقا بۇرۇت، شالاڭ ساقاللىق خوجايىن قوپاللىق بىلەن ئونىڭغا قول شىلتىپ.

يۇسۇپ ھوشۇرنىڭمۇ غەزىپى تۇتتى:

— قايافقا ماڭسام چاتىقىڭ نېمە؟ مېنى نېمىدەپ ئۇياق، بۇياقفا ماڭ دەيتتىڭ! نېمە ھەققىڭ! پۇلۇمنى يىتتۇردۇم، ئەمدى جېنىمنى ئالامسەن؟

خوجايىن يۇگۇرۇپ كەلدى. يۇسۇپ ھوشۇرمۇ قەدىمىنى توختىتىپ قاراپ تۇردى.

— باشقا ئاشخاندىن تاماق يېمەيسەن! ئۇقتۇڭمۇ، سولتەك! — دېۋەيلەپ ۋارقىرىدى پەيلى يامان خوجايىن گۇلدۇر-ماندەك ئاۋازى بىلەن ھەيۋە قىلىپ، — بىلىۋاتامسەن، شوپۇر-رۇڭ مېنىڭ ئاشخانامدىن يەيدۇ، سەنمۇ مۇشۇ ئاشخانىدىن يەيسەن!

— شوپۇر ئاشخاناڭدىن تاماق يېسە، مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى، — دېدى يۇسۇپ ھوشۇر، — يېسە يەۋەرسۇن، مەن كىرىپ كانىيىغا تىقىپ قويامتىمۇ؟! پۇلىنى مەن تۆلەيمەنمۇ-يە؟! ... پۇلۇم يوق! ئاشخاناڭدىن تاماقمۇ يېمەيمەن!

— تاماق يېمىسەڭ مۇشت يەيسەن، توڭگۇز! — دېدى خوجا-يىن يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ قاسماق كىر بولۇپ كەتكەن كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىدىن چىڭ سىقىپ كۆچ بىلەن سىلكىگەندە كۆڭلەكنىڭ توگمىسى ئۈزۈلۈپ، ياقىسىمۇ «جارت» قىلىپ يىرتىلدى.

— قويۇۋەت ياقامنى! — ۋارقىرىدى يۇسۇپ ھوشۇر ئۇ ئەم-

دى ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغانىدى، — تامىقىنى يېمىسە، ئۇرۇدىغان قانداق مۇشتۇمزورسەن! نەدە شۇنداق قانۇن بار ئىكەن! قويۇۋەت دەيمەن، ئەبلەخ!...

شۇ گەپ بىلەن تەڭلا يۈسۈپ ھوشۇر ئۇشتۇمتۇت تۇمشۇقىغا قاتتىق تەگكەن مۇشتتىن ئوڭدىسىغا ئۆچۈپ چۈشتى. ئارقىسىدىنلا پەشۋا - تېپىكنىڭ ئارىسىدا قالدى. ھېلىقىنىڭ شېرىكلىرىمۇ ئولىشىپ كەلدى - دە، قولىغا چىققان نەرسىلەر بىلەن ئۇنى دۇمبالاپ كەتتى.

— فاشىستلار! — ۋارقىرىدى يۈسۈپ ھوشۇر ساناقسىز تېپىك ۋە تاياق ئاستىدا جان تالاشقاندەك تولغىنىپ، — ۋەھشىي قاراقچىلار! قانۇنىڭ جازاسىدىن قۇتۇلالمايسەن! قېنى، ئۇرە، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەت! سورىقى يوق جاھان بۇ دەۋاتامسەن! خالايىق، ماۋۇ فاشىستلار ئىكەن! كۆردۈڭلارمۇ، تاماق يېمىگەنگە تاياق يېگەن نەدە بار، خالايىق! ۋايجان! ۋاي بىقىنىم! ۋايجان!...

— كىم فاشىست ئىكەن! ئۇرۇڭلار بۇنى، ئۆلسە مەن ئىگە، قانۇن دەيدۇ تېخى! بۇ يەردە قانۇن نېمە ئىش قىلىدۇ، تاياق بار، تاياق! ئۇرۇڭلار...، — ھېلىقى خوجايىن غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى. باشقىلار ئۇنى تېپەتتى، دەسسەيتتى، چەيلەيتتى.

يۈسۈپ ھوشۇر بىر پەستىلا جىمىپ قالدى. بۇنى كۆرۈپ ھېلىقى ياۋۇزلار دۇمبالاشتىن توختىدى. مىدىرلىماي ياتقان يۈسۈپ ھوشۇرنى ھېلىقى خوجايىن ئاخىرقى قېتىم تېپىپ قويۇپ نېرىغا كەتتى ۋە شېرىكلىرىگە پىچىرلاپ بىرنېمىلەرنى دېيىشكە باشلىدى. كەچ، ئاشخانا ئالدىدىكى چىراغنىڭ نۇرىلا بۇ جازا مەيدانىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇلار يۈسۈپ ھوشۇرغا قول سالغاندا ھېچكىم ئارىچى بولالمىدى، تاياقچىلارغا يالۋۇرۇپ بېقىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. ھارام تاياق يېگەن يۈسۈپ ھوشۇر ئىڭرىغان ھالدا توپىغا مىلىنىپ ياتاتتى. نېرىدا ئۇنىڭغا قاراپ

تۇرغان ھېلىقى بىر توپ قاراقچىلار:

— قاچايلى! — دەپ پىچىرلاشتى ـ دە، ئاشخانا خوجايىنىنى ئارىغا ئېلىپ بىر دەمدىلا كۆزدىن غايىب بولۇشتى.

ئاشخانىدىن چىققان بىر توپ ياشلار توپلىق مەيدانغا يەرگە مىلىنىپ ئىكراپ يانغان ئادەمنى كۆرۈپ يۈگۈرۈپ كېلىشتى.

— بىزنىڭ ماشىنىدىكى ئادەمغۇ! — دېيىشتى ئۇلار چۈرقىرىشىپ، — نېمە بولدى، ئاغزى ـ بۇرنى قانغۇ، ۋاي، تىنىقى بارمۇ، يوق! ؟...

— مۇشۇ ئاشخانىنىڭ خوجايىنى غالچىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىپ ئۇردى، — دېيىشتى باياتىن قاراپ تۇرغانلارغا ئەمدى جان كىرىپ.

— نېمىشقا؟ — سوراشتى ياشلار.

— تاماق يېمىدىڭ دەپ...

— دۇنيادا مۇنداقمۇ زوراۋانلىق بولامدۇ؟! قېنى ئۇ زومىگەرلەر!

ياشلار تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىشتى. ئاشخانىغا كىرىپ ئاشپەز ۋە تاڭجاڭلارنىڭ ياقىسىدىن، بەزىلىرىنىڭ گەجگىسىدىن تۇتۇپ تالاغا ئاچىقىشتى. لېكىن، ئۇلار: ئۇقمايدىكەنمىز، دەپ ئىشىشىپ قاراپ تۇرۇشتى. يىگىتلەر ھېلىقى زوراۋانلارنى ئاختۇرۇپ كېيىزۇەتتى. لېكىن ئۇلار سۇغا چۈشكەن تاشتەك يىتىپ كەتكەنىدى.

— شۇنچىۋالا ئىش بولۇپ كەتكۇچە قاراپ تۇردۇڭلارمۇ، توخۇ يۇرەك قورقۇنچاقلار! — ئەتراپتىكىلەرگە ۋارقىراشتى ياشلاردىن بىرى غەزەپلىنىپ، — بىز ئاشخانىدا تاماق يەپ پاراڭ بىلەن ئولتۇرۇپ قاپتۇق! بايا ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ چىققاندەك قىلىۋىدى، بۇ جېدەل شۇ ئىكەن ـ دە!

ياشلار ئاشخانىنىڭ باش ئاشپىزى ۋە تاڭجاڭلىرىنى سۆرەپ چىقىپ يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئەھۋالىنى كۆرسىتىشكەندىن كېيىن،

ئاشخانىنىڭ ئارقىسىدىكى خاس ئۆيدە بەخىرامان يەپ - ئىچىپ ئولتۇرغان شوپۇر ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرىنىمۇ ھەيدەپ چىقىشتى.

— كۆرە مانى! — دېدى ياشلاردىن بىرى، — سەن پۇل ئۈچۈن بىزنى بۇ ئاشخانىغا ساتقانمىدىڭ؟ ئاش يېمىسە تاش بىلەن ئۇر، دېگەنمىدىڭ! مۇنۇ كىشىنى داۋالىتىش ئۈچۈن دوختۇرخانىغا ئاپىرىسەن، بولمىسا ماڭمەن دەپ خام خىيال قىلما! ھۇ نەپسانىيەتچى توڭگۇز! بىزنىڭ دېگىنىمىزچە ئىش قىلمىساڭ، سېنىمۇ مۇشۇنداق قىلىمىز!...

ياشلارنىڭ غەزىپى تېشىپ تۇراتتى. ئۇلار شۇنچە ئىزدەپمۇ ھېلىقى زوراۋانلارنى تاپالمىدى. ئۇلارنىڭ ئورنىغا ئاشخانىنىڭ باش ئاشپىزىنى تۇتۇۋېلىپ، دوختۇرخانىغا بىللە ئېلىپ بېرىشتى، داۋالاش ھەققىنى ئۇنىڭغا تۆلەتكۈزدى. دوختۇرلار يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ باش - كۆزىنى تازىلاپ تاڭدى، رېنتگېن ۋە باشقا تەكشۈرۈش ئەسۋابىدا تەكشۈرۈپ «ئىچىدىن رەخىملەنگەن» دەپ دىئاگنوز قويۇشتى. قوۋۇرغىسىنى ئوپېراتسىيە قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ياشلار ئاشخانىنىڭ ئادرېسىنى ئىنچىكىلەپ يېزىۋالدى. ئاندىن ئۇلار بىلەن قانۇن ئارقىلىق سۆزلىشىدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ قويۇپ ماشىنىغا چىقىشتى. ياشلار غۇلجىغا بارغۇچە ئاچ كۆز شوپۇرغا لەنەت - نەپرەتنى ياغدۇرۇۋەتتى.

— نەپسانىيەتچى ئوغرىكەن بۇ! — دېدى يولۇچىلاردىن بىرى، — پۇل دېسە دادىسىنى سېتىشتىنمۇ يانمايدىغان ئوخشايدۇ، مۇشۇنداقلارنىڭ كاساپىتىدىن يولدا خاتىرجەم ماڭالمايدىغان بولدۇق.

ماشىنا يولدا توختىماي ماڭسىمۇ يولدىكى پىشكەللىكلەر تۆپەيلىدىن غۇلجىغا ئەتىسى كەچتە يېتىپ بارالىدى. ياشلار يۈسۈپ ھوشۇرنى ساۋەندىلا ئالدىنقى كارىۋاتلارنىڭ بىرىگە يۆتكەپ قويغانىدى، ئۇ تا غۇلجىغا كەلگۈچە ئىنجىقلاپ كەلدى.

— ئاكاۋۇي، ئۆيىڭىز نەدە، ماشىنىدىلا ئاپىرىمىز

سىزنى، — دېدى ياشلاردىن بىرى، — ھە، باشكۆزۈك دېدىڭىز-
ما، بولدى، بىلدۇق، يول ئۈستى ئىكەن!
يۈسۈپ ھوشۇر چۈشكەن ئاپتوبۇس ئەتراپى چىتلانغان قو-
رۇق تېمى يوق قورۇنىڭ ئالدىدا توختىغاندا نىساخان ھەدە ئىشىك
ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىققانىدى. ئۇ ئۆزۈن يىللىق ھەمراھىنى بۇ
ئەھۋالدا كۆرۈپ ئېسىدىن كېتەيلا دېدى. ياشلار يۈسۈپ ھوشۇرنى
ئۆيگە ئەكىرىپ ياتقۇزغاندىن كېيىن، ماشىنا نومۇرى، ساۋەندىكى
ئاشخانىنىڭ تولۇق ئادرېسى، ساۋەن دوختۇرخانىسىنىڭ دېئاگنوز
قەغەزلىرىنى قوشۇپ نىساخان ھەدىگە تۇنقۇزدى. ئەھۋالنى ئېي-
تىپ، ھەممىنى چۈشەندۈردى، ھەتتا ئۇنى ئىزدەپ ئۇرۇمچىگە
كەتكەن پەرھاتقىمۇ چاقىرغۇ قىلدى.
— ئوغلۇم دادىسىنى ئىزدەپ سەرسان بولۇپ
كەتتى، — دېدى ئانا ھەسرەتلىك يىغلاپ تۇرۇپ، — بۇ بىزنىڭ
ئائىلىگە كەلگەن نېمە بالا ـ قازادۇر؟! بۇ ئاكاڭلارغا، قويمىچە-
لار ئەكەتكەن يىگىرمە مىڭ جېنىڭىزمىدى؟ دېسەك ئاڭلمايدۇ،
باللىرىم!...
ئانا ھەممە ئىشنى ياشلارغا ئېيتىپ بەردى. ئۇلارمۇ يۈسۈپ
ھوشۇرنىڭ ئۆمۈر بويى يىغقان پۇلىنى قويمىچىغا بېرىپ قويغىنى-
نى ئاڭلاپ ئىچ ئاغرىتىشتى.
— بولغۇلۇق بوپتۇ، جاننى سېلىپ بېرىشنىڭ ئورنى يوق،
يۈسۈپكا، — دېدى ياشلاردىن بىرى ئىنجىقلاپ ياتقان يۈسۈپ
ھوشۇرغا نەسىھەت قىلىپ، — پۇل دېگەن قولنىڭ كىرى. مۇن-
داق بولۇۋاتقانلاردىن يالغۇز سىزلا ئەمەس، ئۇلارمۇ كۆلۈپ ـ
ئويناپ يۈرمەمدۇ، سىزمۇ بۇ ئاپەتنى ئارقىڭىزغا تاشلاپ يۈرۈۋېر-
مەمسىز، نېمىشقا مۇنداق قىلىسىز، ھەر ئايدا مىڭ سوم مائاشى-
ڭىز چىقىدىكەن، شۈكرى قىلىڭ، ئاكا!...
ياشلار كەتتى. ئۆيگە ئامان ـ ئېسەن قايتقان يۈسۈپ ھو-
شۇرنى كۆرگەن ئانا بىر تەرەپتىن خۇشال بولسا يەنە بىر تەرەپتىن

ئۇنىڭ تېڭىلغان باش - كۆزى ۋە بىقىنىنى تۇتۇپ ئىنجىقلاشلىرى ئۇنى قاتتىق بىئارام قىلاتتى. ئانا شۇ ھامان يۇسۇپ ھوشۇرنىڭ ئىدارىسىگە تېلېفون قىلدى. مەھكىمە باشلىقى خىزمەتكە چۈشۈپلا ئىدارىدىكى مۇناسىۋەتلىك كادىرلارنى ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېيتتى. تەشكىل دېگەن نېمىدېگەن ياخشى - ھە، بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتىدىكەن، ئېغىرىڭنى يېنىكلىتىپ يار - يۆلەك بولىدىكەن! ... نىساخان ھەدە كېچىچە كىرپىك قاقماي چىقتى. دېگەندەك، دەل سائەت سەككىزدە سوت مەھكىمىسىنىڭ كونا كادىرلىرى بىلەن يېڭى كادىرلىرى بىرلىكتە كېلىپ يۇسۇپ ھوشۇردىن ئەھۋال سورىدى. ئۇ، ئىنجىقلاپ ئولتۇرۇپ ساۋەندەكى ھەممە ئىشنى سۆزلەپ بەردى. مەھكىمە باشلىقى ھازىرقى جەمئىيەتتە شۇنداق ۋەھشىي ئەھۋاللارنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلەندى. بۇ ئىشنى دەلىل - ئىسپاتى بىلەن ساۋەن ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىگە ئەۋەتىش بىلەن بىللە ئاپتونوم رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى نازارىتىگىمۇ بىر نۇسخا ئەۋەتىشنى مۇئاۋىن مەھكىمە باشلىقىغا تاپشۇردى، يۇسۇپ ھوشۇرنى دەرھال داۋالىتىپ بارلىق چىقىمنى ئاشخانا خوجايىنى بىلەن ماشىنا شوپۇرىغا يۈكلەش كېرەك دەپ بېكىتتى.

— پېشقەدەم قانۇن كادىرىمىزنىڭ مۇشۇ ھالغاچۇشۇپ قېلىشىدا بىزنىڭمۇ مەسئۇلىيىتىمىز بار، — دېدى مۇئاۋىن مەھكىمە باشلىقى، — يۇسۇپكام پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىنكى ئىجتىمائىي ھايات بىلەن بىزنىڭ كارىمىز بولماپتۇ، ھازىرقى جەمئىيەتتە پۇلپەرەسلەر، دۇنياخورلار، خىيانەتچىلەر ئادەم ھايات بىلەن ئويناشىپ، خورىكى ئۈسۈپ قالدى. بۇنداق قىلمىشلارنى قاتتىق تىزگىنلىمەي بولمايدۇ.

خىزمەتداشلار بىر چىنە چايغىمۇ ئولتۇرماي يۇسۇپ ھوشۇرنى بالىنىتسىغا يۆتكىدى. پەرھاتمۇ ئۇرۇمچىدىن تېزلا يېتىپ كېلىپ، دوختۇرخانىغا باردى.

— دادا، سەنمۇ جىنەك يوقىلىپ كەتتىڭا؟ — دېدى پەرھات زورىغا كۈلۈمسىرەپ، — بۇ يىگىرمە مىڭ سومنىڭ بالاسى تۈگەمەسلا بولدىغۇ، بۇ قېتىم ئۇرۇمچىدە كۆرمىگەن كۈنۈم قالمىدى، بارغانلار يەردە تونۇش - بىلىشلەردىن سورايمەن، يۈسۈپكامنى كۆرگەنمىدۇق، قارىماي ئۆتۈپ كەتتى، نېمە بولغاندۇر دەپ ھەيران قالدۇق، دېيىشتى. دادا، بولدى قىلساڭچۇ. ئارامخۇدا داۋالىنىپ ساقايغىن، مانا ياخشى بولۇپ قاپسەن، تەشكىلمۇ كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ، ھە، راست، مەھكىمىدىن جامائەت خەۋپسىزلىك نازارىتىغا ئادەم كېتىپتۇ.

— پۇلۇمنى تېپىپ بېرەمدىكەن؟ — سورىدى يۈسۈپ ھوشۇر ياتقان يېرىدىن بېشىنى بۇراپ، — پۇل ئۈچۈن مېنى مۇشۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويۇشتى. مەنمۇ پۇلۇمنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، ئۇلارنى شۇنداق ھالغا چۈشۈرسەم، ئاندىن قانۇننىڭ ئادىللىقىنى كۆرگەن بولاتتىم.

— دادا، مۇنداق دېمىگىن، — دېدى پەرھات ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ، — سېنىڭ پۇلۇڭنى ئېلىپ قاچقان بۇ قويمىچىلارنىڭ پىشانىسىدە تامغىسى يوق - دە، ئوڭايلا تېپىلىدىغان قويمىچىلىق ئىز قالدۇرمايدىغان جىنايەت بىلدىگىمۇ، شۇلارنى تۇتمىغۇچە دېلو تىكلەشكە بولمايدۇ. ئۆزۈڭمۇ ئىزدىدىڭ، تاپالمىدىڭ، قويمىچى دېگەن ئېقىپ يۈرۈپ جىنايەت سادىر قىلىدۇ، تاپىنىڭنىڭ ئاستىدىن چىقىپلا سېنى ئوڭدا قويىدۇ. يەنە شۇ يەردىلا غايىب بولىدۇ. شۇڭا بۇ دېلونى پاش قىلىش ئۈچۈن بىر جەريان كېتىدۇ.

— ھەي، مېنىڭ جاسارىتىم تۇگەپتۇ - دە، — ھەسرەت چەكتى يۈسۈپ ھوشۇر ئېغىر ئۇھ تارتقاندىن كېيىن، — قېرىپتىمەن، قېرىپتىمەن! قېرىلىقىنى ئويلىغانسېرى كىشى تېز قېرىيدۇ...

— بۇلارنى ئويلاپ نېمە قىلىلا؟ — ئانا تەسەللى بەردى

ئۇنىڭغا، — داۋالىنىپ ياخشى بولۇشنىڭ غېمىدە بولسىلا ئەمدى.

بىر ھەپتىدىن كېيىن بالىنتسىغا پەرھات خۇشال كىرىپ كەلدى. ئاغرىق كارىۋىتىدا خېلى ياخشى كەيپىيات بىلەن ياتقان يۈسۈپ ھوشۇر ئۇنىڭ بۇ خۇشاللىقىنى كۆرۈپ، قويمىچىلار تۇتۇلۇپ، پۇل تېپىلغان ئوخشايدۇ، دەپ ئالدىراپ - تېنەپ ئېغىر ئاچتى.

— ھەـ، خـۇشالغۇ سـەن، يىگىرمـە مىڭ تېپىلغان ئوخشىمامدۇ؟ — سـورىدى يـۈسۈپ ھوشـۇر شۇغىنىسى، ئوغلىنىڭ «ھەـــ» دېمىگىنىگە قاراپ لاسسىدە بولۇپ قالدى.

— يىگىرمە مىڭ سومىلا دەيدىكەنسەن، دادا، — دېدى پەرھات، — ساۋەندىكى ئىشنى سورىغىنا، ساۋەندە ئۇلارنىڭ ئارقا تىرىكى بار ئىكەن، بۇ دېلونى باش نازارەتتىن بىۋاستە قول سىلىپ ئىشلەپتۇ، زوراۋانلارنىڭ ھەممىسىنى تۇتۇپتۇ. سېنىڭ جىسمانىي زەخمىلىنىشىڭنى كاپالەتلەندۈرىدىغان بوپتۇ. قاتناش بېكەتلىرىگە، ئاشخانىلارغا ئۇقتۇرۇش قىلىپ بۇ خىلدىكى دېلولارنى سادىر قىلماسلىقنى، يولۇچىلارنى تاماق يېيىشكە زورلىماسلىقنى ئېيتىپتۇ.

— پۇلنىڭ ئىز - دېرىكى بولمىغان ئىشقا شۇنچە خۇشال بولۇپ كەتتىڭمۇ، بالام، — دېدى يۈسۈپ ھوشۇر ئېغىرسىزلا. بۇ گەپنى ئاڭلىغان پەرھات يا ئاچچىقلىنىشنى، يا كۈلۈشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى.

يۈسۈپ ھوشۇر ئۇزاق داۋالاندى. كۈز كىردى، غۇلجىنىڭ باغلىرىدىن خۇشبۇي ئالما پۇرىقى كېلىشكە باشلىدى. ھايات يەنىلا ئۆز يولىدا داۋام قىلىۋاتاتتى. يۈسۈپ ھوشۇرمۇ بالىنتسىدىن چىقتى. دەم ئېلىپ يېتىش، زېرىكسە تالاغا چىقىشتىن باشقا ئىشقا تاۋى يوق ئىدى. ئۇزلۇكسىز تەكرارلىنىپ تۇرغان بۇ ھايات ئۇنىڭغا زېرىكىشلىك تۇيۇلاتتى. يىگىرمە مىڭ سوم پۇل تېخىچە ئۇنىڭ خىيالىدىن كەتمىگەنىدى:

«مېنىڭ يىگىرمە سوم پۇلۇمنى ساقچىلار قاچان ئەكېلىپ بېرىدۇ. زادى قاچان؟...»

لېكىن ئۇنىڭغا ھېچقانداق بىر خەۋەر كەلمەيتتى. كۈنلەر ئۆتۈپ كېتىۋېرەتتى...

«يىگىرمە مىڭنى ئەتە ئەكېلەرمۇ - يە؟»

لېكىن ئەتىسىمۇ جىمجىت ئۆتۈپ كېتەتتى...

تالا - تۈزگە چىققۇدەك بولۇپ ساقىيىپ قالغان يۈسۈپ ھوشۇر يەنە ئاۋۇالقىدەك مەھەللىنىڭ توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراغلىرىغا بېرىپ يۈرۈۋەردى، لېكىن شۇ يەردىمۇ «يىگىرمە مىڭ سوم پۇل» نىڭ گېپىنى قىلىشنى ئۇنتۇپ قالمىدى.

— قاراڭ، قويمىچىلار يىگىرمە مىڭ سوم پۇلۇمنى خۇددى سا جۇجىنى ئېلىپ قاچقاندەك ئېلىپ قاچتى، — دەيتتى يۈسۈپ ھوشۇر ھەمتاۋاق ئادەمگە ئۆز دەردىنى تۆكۈپ، — قالتىس چوڭ يوقىتىش بولدى دەڭە!

— بۇ جاھاندا ماڭدامدا بىر چوڭ قويمىچى، — دەيتتى ھېلىقى ھەمتاۋاق ئادەم ئاغزىغا بىر كاپام پولۇنى تولدۇرۇپ ئېتىپ تۇرۇپ، — ھەممىز قويمىچىغا ئۇچراپ تۇرىمىز، مەنمۇ ئۇچرىغان، نۇرغۇن پۇلدىن ئايرىلغان!

نەزىردىن ئۇزىغاندا، تويغا بارغاندا، بازار ئارىلىغاندا، مەھەللە دوقمۇشىدا ئولتۇرغىنىدىمۇ ئۇنىڭ ئويلايدىغىنى يەنە شۇ يىگىرمە مىڭ سوم پۇل ئىدى! بارا - بارا تونۇش - بىلىشلەرنى كۆرگەندە ئۇ سالام قىلىشنىڭ ئورنىغا شۇ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلنىڭ گېپىنى قىلىدىغان بولۇپ قالدى.

— قاراڭ، بۇرادەر، ئاشۇ يىگىرمە مىڭ سومنى قويمىچىلار ئەكەتتى! — دەيتتى ئۇ تونۇش - بىلىشلەر ئۇچرىشىغىلا ھەسرەتلىنىپ تۇرۇپ، — تېخىچە خەۋىرى يوق.

— خەۋىرى چىقىپ قالار، يۈسۈپكا، — دەيتتى ئۇلار، — كىشىنىڭ ھەققى يامان، بىر كۈنى بىرى ئۇنىڭمۇ كانىيىدىن

ئالىدۇ. سەۋر قىلىپ خەۋىرىنى كۈت، يۈسۈپكا...

— قاراڭ، تۇغقىنىم، ناھايىتى جىق پۇلنى ئالدۇرۇپ قويدۇم، — دەيتتى ئۇ يەنە بىر تونۇشنى يولۇقتۇرغاندىمۇ ھەسرەت چېكىپ، — بەكلا ئىچىم ئاغرىيدۇ، يۈرىكىم پىژ - پىژ كۆيىدۇ. ئوڭۇمدىمۇ - چۈشۈمدىمۇ شۇ پۇل!

— مەنمۇ ئالدۇرۇپ قويغان، مۇنداق ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ، — دەيتتى ھېلىقى تونۇشى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، — ئويلاۋەرسىڭىز سارىڭ بولۇپ قالىسىز!...

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يوللىرىغا راۋان بولاتتى. يۈسۈپ ھوشۇرمۇ دەردىنى تۆككىلى يەنە بىر تونۇشىنى ئىزدەيتتى. شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ ئۇ ناتونۇش كىشىلەرگىمۇ دەردىنى تۆكىدىغان بولۇپ قالدى.

— قاراڭ، قېرىنداشىم، مېنىڭ ئۆمرۈم بويى يىغقان يىگىرمە مىڭ سوم پۇلۇمنى قويمىچىلار قويۇپ كەتكەن پېتى تېپىلمىدى، ماڭا قىلچە ئىچ ئاغرىتىشمىدى. بۇ دۇنيادا شۇنداقمۇ باغرى تاش قويمىچىلار بار ئىكەن-ھە؟!...

— شۇنداق بولمايچۇ، كۆڭلى يۇمشاق ئادەم قويمىچى بولامدۇ، — جاۋاب بېرەتتى ناتونۇش ئادەم، — ھەممىسى قارانىيەت دۇنياخورلار، ياۋۇزلار، تاش يۈرەكلەر...

قاق سەھەردىلا ئىشىك ئالدىغا چىقىۋېلىپ مەھەللىدىن ئۆتكەن - كەچكەنلەر بىلەن پاراڭلىشىپ، دەردىنى تۆكۈپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى تاپىدىغان يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ يېنىغا بۇگۈن ھېچكىم كەلمىدى. بەلكىم ئۇلار ئۇنىڭ پارىڭىدىن بىزار بولغاندۇر، ياكى ئىشى ئالدىراشتۇر، ياكى ھەممىلا ئادەم ئۆز تىرىكچىلىكىگە ئالدىراپ يۈرگەن بۇ دۇنيادا بىھۇدە ۋاقىت ئۆتكۈزۈشنى خالىمىغاندۇر، شۇنىسى ئېنىقكى، ئۇلارنى «سىلەر نېمە ئۈچۈن يۈسۈپ ھوشۇردەك بىر بىچارىگە گەپ قىلماي ئۆتۈپ كېتىسىلەر؟...» دەپ ئەيىبلىگىلى بولمايتتى. ھازىر ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ ئاللا-

نىڭ سالىمىنى قىلىپ ئۆتىدىغانلاردىن مەھەللىنىڭ ئاقساقاللىرىلا قالغانىدى. شۇڭا، يۈسۈپ هوشۇر قاق سەھەردە ئىشىك ئالدىغا چىقىۋېلىپ قول قوشتۇرۇپ تۇراتتى.

— قاراڭ، مەزىنئاخۇنۇم، بۇ دۇنيادا مۇنداقمۇ زىيان تارتقان بارمۇ، يىگىرمە مىڭ سوم ـ هە! — دەيتتى ئۇ ئالدىراپ بامداتقا ماڭغان مەھەللە ئاقساقاللىرىدىن بىرىنىڭ ئالدىنى توسۇپ.

يۈسۈپ هوشۇر ئۇلار مەسچىتتىن قايتقۇچە ئورندا تۇرۇپ كۈتەتتى. جامائەت مەسچىتتىن يانغاندا يەنە ئۇلارنىڭ ئالدىنى توساتتى.

— قارىسىلا، ئىمامئاخۇن، تىرىكلا گۆرگە كىرگەندەك بولۇپ قالدىم، ئاشۇ يىگىرمە مىڭ سوم پۇل بېشىمغا چىقتى!...

— شۇنداق، يۈسۈپئاخۇن، بەندىلەرنىڭ تەقدىرى شۇنداق قازاغا رىزا، بالاغا سەۋر قىلماي بولمايدۇ، بىز كەتتۇق، ئاللا سىلىرىگە ھىدايەت ئاتا قىلسۇن...

يۈسۈپ هوشۇر يەنىلا شۇ دوقمۇشتا قاققان قوزۇقتەك مىدىرلىماي تۇرىدۇ، كەچ كىرىدۇ، شام ياكى خۇپتەندىن قايتقان مەھەللە جامائىتىنى كۆرۈپلا ئالدىغا بارىدۇ.

— قارىسىلا، دامولىكا، گۇناھتىن قورقماي مېنىڭ ئاشۇ يىگىرمە مىڭ سوم پۇلۇمنى ئېلىپ قاچقان قويمىچىلارنى ئاللا نېمىشقا تېزرەك جازالىمايدىغاندۇر؟!...

— ئالدىرىمىسىلا، يۈسۈپئاخۇن، — دەپ جاۋاب بېرىدۇ دامولىلام ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، — خۇدانىڭ ئارغامچىسى ئۇزۇن.

— گېپىمگە قۇلاق سالسىلا، دامولىكا، بېشىدىن ـ تاپىغىچە گۇناھقا پاتقان ئاشۇ قويمىچىلارنى تۇتۇپ ئەكېلىپ بوينىنى چوجىنىڭ بوينىنى ئۇزگەندەك ئۇزۇپ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويسام دەپ ئالدىرايمەن!...

يەنە شۇ تەكرار سوئال، تەكرار جاۋابلاردىن كېيىن، تاكى

ئەلياتقۇ بولغۇچە تالادىن كىرمىگەن يۈسۈپ ھوشۇرنى پەرھات ئار - ئۇمۇس ئىچىدە قولىدىن يېتەكلەپ ئۆيگە ئەكىرىپ كېتىدۇ...

يەنە تاڭ ئېتىپ كەچ كىرىدۇ. يۈسۈپ ھوشۇر بولسا ئىشىك ئالدىدا قوزۇقتەك تۇرۇۋېرىدۇ. ئوغلىنىڭ تىنماي كايىشى، قاتتىق باشقۇرۇشى بىلەن ئۇ بىر مەزگىل ئۆيدە ئولتۇرۇپ باقتى، بولمىدى. تۆت تام ئۇنى خۇددى يوپۇرۇلۇپ كېلىپ غاجىلاۋاتقاندەك قىلاتتى، ئۆزى بولسا ئورۇقلاپ، چىرايى ساغىرىپ، بۇرنى قىڭراقتەك چىقىپ بىر تەرە - بىر ئۇستىخان بولۇپ كەتتى. نىساخان ھەدە ئۇزۇن يىللىق ھەمراھىنىڭ بۇگۈنكى ھالىغا قاراپ ئىچى سىيرىلاتتى. يېنىدىن بىر قەدەممۇ نېرى بارغۇسى كەلمەيتتى. يۈسۈپ ھوشۇر بەزىدە چوڭ يولغا چىقىپ، يولنىڭ ئىككى قاسىنىقىدىن ئۆتۈۋاتقان سانسىز يولۇچىلارنىڭ ئاربىسىدا ھېلىقى ئىككى قويمىچىمۇ ئۆتۈپ قالارمۇ دېگەن ئۈمىد بىلەن كۆز ئۇزمەي قارايتتى، كۆز قارىچۇقى تارتىشىپ، كۆزلىرى تولىشاتتى. ئاندىن ئالدىراپ - تېنەپ قايتىپ كېلىپ، ئىشىك ئالدىدا خېلى ئۇزاققىچە تۇراتتى. ئۇ نېمىشقىدۇر، ئىشىك ئالدىدا بولمىسا بولمايدۇ. ساقچىلار كەلسە مېنى ئىزدەپ قالىدۇ، دەپ ئويلاتتى.

كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە: «ساقچىلار پۇلنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ مەھەللىنىڭ ماۋۇ بېشىدىن كېلەرمۇ ياكى ئاۋۇ بېشىدىن كېلەرمۇ...» دېگەن ئارزۇ - ئىستەك ماگمىدەك قاينايتى. ئۇ تاكى ئوغلى ئىشتىن قايتىپ بىلىكىدىن تۇتۇپ ئۆيگە ئەكىرىپ كەتمىگۈچە ئاشۇ يەردە تۇرۇۋېرەتتى.

— يۇرە، دادا! ئۆيگە كىرىپ كېتەيلى، — دەيدۇ پەرھات دادىسىنى سىلىققىنا تارتىپ، — ساقچىلار قويمىچىلارنى ئىزدەۋېتىپتۇ، تۇتسىلا، پۇلۇڭنى ئەكېلىپ بېرىدىكەن.

— قاچان ئەكېلىپ بېرىدۇ، زادى قاچان دېگىنە ماڭا، — يۈسۈپ ھوشۇر جاھىللىق بىلەن سوراپ ھارمايدۇ.

— دادا، سەنمۇ قىزىق ئىكەنسەن. سەن پۇلۇڭنى ساقچىلار

ئۇچۇن يىتتۇرۇپ بەرگەنمۇ؟ نېمانداق قىلىسەن؟ — ئوغۇل شۇ گەپنى قىلىپ، يۈسۈپ ھوشۇرنى ئەكىرىپ كېتىدۇ. يۈسۈپ ھوشۇر يەنە تاڭ ئېتىشنى كۈتىدۇ. تاڭ ئېتىشى بىلەنلا يەنە ئىشىك ئالدىغا چىقىۋالىدۇ. ئۆز - ئۆزىگە سوئال قويۇپ پىچىرلايدۇ، ساقچىلاردىن بىرەر خەۋەر كېلىپ قالارمۇ دېگەن ئۈمىدتە يىراق - يىراقلارغا تىكىلىدۇ. ئىشىك ئالدىدىن ئۆتكەن ھەربىر ئادەمگىمۇ تۆشۈكتەك تىكىلىپ قارايدۇ. تاكى ئوغلى قولىدىن تارتىپ ئۆيگە ئېلىپ ماڭغاندا بۇگۈنكى كۈنىنىڭمۇ ھېچقانداق خەۋەر يوق قۇرۇق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ئەسلەپ ئېچىنىدۇ. يۈسۈپ ھوشۇرنىڭ ئىككى كۆزىنىڭ مۆلدۈرلەپ تۇرۇشى، ئاش - نان يېيىشى، تۇرمۇشنىڭ باشقا ئۇششاق - چۈششەك شەرتلىرىنى ئادا قىلىپ تۇرۇشلا تېخىچىلا ھايات ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئۇ ھازىر كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ تۇرلۇك - تۈمەن ھېيلىگەرلىكىلىرىنى بىلىپ يەتكەن، لېكىن كېچىككەنىدى. ئاخىرى، يۈسۈپ ھوشۇر مال - دۇنيانىڭ چارىلانغا ئوخشايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئىنسان بالىسىغا يۆگىمەچتەك يۆگىشىپ ياشايدىغانلىقىنى، بۇ چار يىلان ئادەم بەدىنىدە يوغىنىغانسېرى ئادەمنىڭ نەپسىمۇ يوغىناپ بارىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى...

شۇنداق، خام خىيال ۋە ئاچ كۆزلۈك ئىنسان ئۈچۈن بىر ئاپەت. ئۇ ئاقىۋەتتە غەم - ئەندىشە، ئۆكۈنۈش ۋە ھەسرەت ئەكېلىدۇ. يۈسۈپ ھوشۇر ئۆزىنىڭ ياش ۋە قىران مەزگىللىرىدە مال - دۇنيا توپلاش ئۈچۈن ئاچ كۆزلۈك قىلمىغانىدى. ئەمما كېيىنكى كۈنلىرىدە نەپسى بالانىڭ كەينىگە كىرىپ تارتمىغان خورلۇقى قالمىدى. بايلىق ھېرىسمەنلىكى ئۇنى ئەقلىدىن ئازدۇردى، خانىۋەيران قىلدى. نىھايەت، ئۇ ھاياتلىقنىڭ ئىزىدىن چەتنەپ ئۆلۈك - تىرىكنىڭ ئارىلىقىدىكى بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ قالدى...

1999 — 2002 - يىللار غۇلجا

图书在版编目(CIP)数据

生死间/阿布都克力木·阿西木著. —乌鲁木齐：新疆青少年出版社，2003.4
ISBN 7—5371—4349—8

Ⅰ.生… Ⅱ.阿… Ⅲ.中篇小说—作品集—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2002)第 096418 号

责任编辑：麦苏提·哈力提
责任校对：阿布列孜·阿巴斯
伊巴代提·亚森
封面设计：阿力甫·夏

生死间（维吾尔文）
（中篇小说集）
阿布都克力木·阿西木 著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路 100 号 邮编：830001）
新疆新华书店发行 乌鲁木齐福利印刷厂印刷
850×1168 毫米 32 开本 12.625 印张
2003 年 4 月第 1 版 2003 年 4 月第 1 次印刷
印数：1—3000

ISBN7—5371—4349—8/I.2017 定价：18.00 元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换